Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sefer Talmud leshon ʿIvri

Ben-Ze'ēv, Yehûdā Lêb
ביל הדוהי ,באז ןב

Nidpas be-Sudilḳov, 592 = 1831

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9532

Visual Library

Geschenk v. Hr. Mandelsbaum
Januar 1860

וספר

תלמוד לשון עברי

בולל

יסודות דקדוק הלשון

התנועות השמות המעלים והמלות שמוש הלשון והדכבת והמאמרים

חברו

יהודה ליב בן זאב

נדפס רביעית

בהרבה תוספות ותיקונים ובאורים והרחבת הלשון בתיקון ידי המחבר:

נדפס

בסדילסאב

בשנת תקנ"ב לפ"ק

ТАЛМУДЪ ЛАШОНЪ ИВРЫ

т. е:

Наука Еврейскаго языка.

СУДЗИЛКОВЪ.

Въ Типографіи Л. Билича.

1851.

BIBLE EBRAIQUE LEBRET
BETH-HA-MIDRASH
JUIVE

F. 3.

73

Dozwala się przedrukować z warunkiem, aby po wydrukowaniu złożone były trzy Exemplarze w Komitecie Cenzury. — Wilno, dnia 6 Listop. 1831 roku.

Cenzor, L. Borowski.

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK
1733

הקדמה

א

בחור שלמת קניני התורה אשר לו יתרון בה על בע"ח וחס שכל דבור וכתיבה:

הקנינים אשר לו לאדם יתרונבהם, על כל בע"ח זולתו, ליתרוןמדרגתו
ומעלת נפשו מהם ביתר שלמות ויתר עז הם, שלשה:

השכל, הדבור, והכתיבה: הקנין: הראשון השכל, הוא
ההכנה אשר לו להשכיל ולהשיג
כל הדברים הנפשרי ההשגה, ולדעת עלמותם ומקריהם: כללותם ופרטיותם
ויודע להבדיל בין האמת והשקר, והכח הזה הוא בנפש. הקנין השני למעלה
בערך אל הראשון, אבל הכרחי לו, והוא הדבור: בו יוכיח המשכיל מחשבתו
מכח אל הפעל, ויסדר מושגיו בשמנים מוכחים עליהם להודיעם לזולתו,
והתגלות אור השכל בדבור כהתגלות אור היום בשמש ואור הנר: והקנין
השלישי הכתיבה, הוא ההכנה אשר לו לרשום המחשבות והמושגים המסומנים
בשמות הדבור, בצורות וחותמות בכתיבה. והוא הכח הדבר השני: כי כאשר
יובן כונת זולתו בדבור כן יובן במכתב ויש לדבור בכתב בשנים מה יתרון לדבור
הלשון כי בכתב ידבר איש עם איש והם רחוקים זה מזה מרחק רב, ובכתב
משתמרת החכמה לדורי דורות, והמדעים נלמדים בספרים כבמטמון: ושלשה
הקנינים יחדיו משלימים ענין האדם, ומגיעים אותו להכלו ולתכניתו, בגופו
ובנפשו בעולמו ובאחריתו:

אך כל חכמה וכל מלאכה צריכה הכנות וידיעות ולמודיסקדיסלהשהמתלמד,
על שיעלם בחכמה ההיא או במלאכה ההיא: וכן צריך האדם

אל

על הכוונות ולמוד עד שיהיה בשלמות הכוונים שזכרתי: וההכנות המשלימות שכל המדם, והמיסרות אותו להשתכל ולהתבונן כל המושגים ולחבר אותם שלגזור ולפשוט, ולהבדיל מהם החמת מן השקר ולהוליך הנשתר מן הגלה, הוא למוד הידיעות הכללות במלאכת ההגיון, כי החכמה ההיא מדריכה השכל ללכת דרך ישרה במהלך החקירה. והיא תלמדהו לעשות משפטים והקשים, ולברר אותם במופת חותך, להגלל בהם מטעות וכוזב בדרכי השתכלותו והתבוננותו. והלמוד הזה נקרא אצל בעלי החכמ': **יושר הניון** (זשוק רעכם דענקן)

ואם ישתלם המדם בזה, לריך שידע שכ"פ לשון אחד על כריו בכל תופניו, כי לא יוכל לגלות מחשבתו וכוונתו והשתכלותו והתבוננותו לזולתו, כי לא יספיק בכל מה שידע המדם והוא יודע לו לנפשו, אבל בהתגלותו לזולתו והכט' המשלימות דבור המדם, והמיסרות אותו לדבר בלשון לח נקי ומבורר, הוא למוד הלשון אשר ידבר בו לדעת פרטי מלותיה לכל מושג שהוגתו, כדי שיכול לכוון כל מושג במלה המיוחד לו, ולהודיע כל כוונה בשמן המורה עליה: ולרוף המלות על סדר המושגים בלי ערבוב ובלבול שלא להקדים המאוחר ושלא לאחר המוקדם, ושלא יוסיף או יגרע הדבור על הענין, ולא יהיה חלוף בין המונן ובין הגרלה מכוונתו, ולהשתי' הספור בדיפה ובשמיר' בחבור ובהפסק ובשתימות הקול בהרי' ובהשפיל לפי תכונ' הענין. והלמוד הזה נקרא אצל בעלי הלשון **יושר המבטא** (גרשמסיק רעכט שפרעכן):

ואם ישתלם המדם גם בזה, יחול על חוב ידיעת המכתב, והיא לורות האותיות ולרופן במלות והברתן ותקונן ואם שהיא קלה בערך שני הקודמים הרחוקים, היא הכרחי להם מאד לגדל התועלת בם כאשר זכרנו, והלמוד הזה נקרא אצל בעלי הלשון **יושר הכתיבה** (מרשמגרמפיא רעכט טרייבען). ושלשת ידיעות הללו יחדיו מתיחסות זו על זו, ושלשתם שלמות למדם בגדרו עד אשר יסוגל מתנו תחר השלמות, בהיותו בולתי שלם בחחד מן הלשונות ע"פ במבטא ובכתיבה:

ב

הכרח ידיעה לשון עברי לבעל דת עברית

ואחרי גלותי הכרח ידיעת לשון אחד בכלל מכל השכל ברחי' מבוררת אשר לא יפחשנה כל איש שכל המתבונן כל דבר בעין האמת: אשוב לבאר הכרח

הכרח ידיעת לשוננו הקדושה לשון עברי, לנו נעלי דת עבריית בפרט, מלד הדת והמוסד: כי היא הספה בה דבר אלהינו עמנו להורות לנו חקיו ומשפטיו, בה רשומה התור' והמצ'אשר יעשה אות' האדם ומי בהם, בה סופר לנו מעשי אבותינו מאז היותנו לגוי, וחסדי אלהינו אשר עשה לנו מאז בחר באבותינו, ואיך נעמוד אנחנו להבין דברי הספרים ועניניהם, מבלי דעת דרך הלשון כללית ופרטיה ודקדוקיה הן בלשונות הטמים אשר חדשים מקרוב יצאו, והיו והמדברים בארץ מולדתם, אין דרך להבין ספריהם על דרין, מבלי דעת דרכי הלשון ההיא ודקדוקיה, אף כי בלשוננו הקדוש', היתה עוד כל ימי העולם מיום הוסדה, והרחוקה מארץ מולדתה כרחוק מזרח ממערב הן ואיך יפלה על לב בעל דת אמתי אשר ילמוד ויבגה ספריה יום ולילה, ולא ידע דרכי הלשון אשר הספרים כתובים בה ומה שהוא יותר תמה שלא ידע דקדוק הלשון אשר הוא מתפלל בה כל תפלותיו, ומסדר בה כל בקשותיו הן היאומן כי יסופר, לולא החוש יורה לנו אמתתו הן אך הסבות אשר גרמו מלמוד התלמות רוב המונו ידיעת החכמה הזאת יאריך לי להביא זכרה, וקלתם יגלו לך בהיה שאמר אח"כ:

ג

סבת קציר לשון עברית והערך שלמותה ומעוט לומדיה:

כל לשון כאשר תהיה שלמה להגיע בה אל התכלית המכוון ממנה, רצוי שלא יחסר בה דבר אשר לא יוכל המדבר לגלות בו רעיונו, ושימלא בה מלות מספיקות לכנות כל דבר, ולגלות כל רעיונות וסגנונין של לשונו, כמלאכה חסרה וקלרה, בלתי מגיע למדבר מלות ככל חפצו · והי לשפר שתהיה חסרת בעלמה, כי הלשון המונת, הונח על כל ענין שביד האדם לדבר, ואם בשאר לשונות כן אפשר בל'עבריית שהיא שלמית: ולא היה לשפר שתהיה לשון מקוטעת, כי בספרים המחוברים בה בספרי הקדש, היתה מגעת לבעליהם כל חפצם, והיו מרחיבים בה דעתם בלי מחסור דבר: ומזה ראיה כי חסרונה לא נעשה בעלמה, אבל מלד מעוט ידיעתיהו ממנה: וזה לשתי סבות:

הראשת השכחה ואבדת מלות רבות ממנה בארך הגלות, כי קיום הלשון בקיום לומתם, תרוס בהרומה ותפול בנפילתה: כי בהיות העם יד שלטת להם, יושבים שלוים ושקטים, חפצי מעבוד ופול לויב, מיופרים בדתי אלהות, נהוגים בנמוס מדיניי ומסודרים במדות ובמוסר: העם אשר

תתקבץ בהם כל המעלות הללו, תרבה בהם החכמה והמלוכה, בם חופפי מחסבות במלוכת חרם וחופב, בם גדולי חקרי לב מביני מדע בכל חכמה, בם בעלי תסיפות סופרים מליצים ומשוררים, מחברים ספרים בכל הענינים הללו, תגדל החכמה ותרחב הלשון, מעשירים אותה במלות מבוארים מליצותיה לכל רעיון: ויופי הלשון ומליצותה רחי' על שלמות חומתה כדבור הגיעי על שכלו: ולכן כל עוד מבוקתינו היו שלוים ושקטים בשבתם על אדמתנו בארץ הגבחרת, וידיהם רמה, ויקירי העם עוקדים על דלתות התורה והחכמה, אז גם לשוננו פרחה: אך מאז בטלה הקומה ושבתה המלוכה, ובטלו מדרשי התורה והחכמה גם לשוננו נפלה: כי גלו בין גויי נכר אשר לא שמעו לשונם, וברוב הימים ובלוק העתים עזבו לדבר בלשון עמם וילמדו לדבר בלשון עם ועם אשר גרו שם. ולמעוט הדבור בה שכחו מעט מעט הרבה ממנה, עד שריד הגותר שמורה בכ"ד ספרי הקדש: ובהקדמת חלק חומר הספרים תרחיב הענין הזה:

והשנית מעוט ידיעת העמוס בשתרית המלה, וזה מכמה טעמים: ח) כי כאשר עמדה להיות לשון מדברות ונשתרה רק בקריאת הספרי', אבדה נעימותה והדרתה, כי הנער הנעתק מאדי אמו ירגל לדבר בשפת עם אשר הוא בו, ובגדלו ילמוד ספרי הקדם, לא יבין המלות בשלמות עד שידיעו לו אותם מלשון ללשון, והלשון הנעתק יאבד הרבה מטעמו ומיסודו ודרכו: כי הלשונות נוטות הרבה זומן בהכתת מלותיהם ובסדור הדברים: וכל דבר הנעתק יאבד הרבה מנעימותו ולחות מאמרו: ב) אלו היה המורה המעתיק הספר לתלמידו בקי בטוב שתי הלשונות, בלשון הנעתק ובלשון שמות מעתיק בו, היה מעיר לבו על נטיותיהם, ויורהו דרך כל לשון לעצמו, והיה יכול להביעו בלמדו אתו המקרא, שמוש לשון העברי להודעת הכוונה והענין היה, והשתנות התנועות והאותיות בכל פעם לפי שמוש המוטעים, וחבור הדבורים: והיה בוחר בלשון אחר שהוא מביאר לו אותם בו, מלות היותר קרובות לכוונת ענין הנעתק והיה התלמיד קונה ע"ו מובן אחתי מתכונת שתי הלשונות, ונמית מליצת כל אחת לבדה והבין להעתיק ספרים הפחרים אשר לא למד אלא רבו, מידיעת הספרים והכללים אשר בכל לשון, והיה בעל לשון לא ובקי בדבור ובכתיבה: אך מרוע הפחתת סדר הלמוד אשר בנו, אנחנו מתעוינים שתי כוונות הללו, כי מורי הילדים אשר בזמננו ובמדינותינו (זולתי הספרדים) רובם אינם יודעי' מלוכת החכמת הדקדוק, וכמעט שלא ידעו שרש המלות ואם זה בלשון העברי

אף כי בלשון הזר שהם מעתיקי' הליה, והמה

והמ' מלמלפי' ומהגי'דברי המקרא בלשוני שפה ובלבול הלשונו'יותר מבבוני המגדל, ולא ימלאו מלות מספיקות להעתיק מלת העברית, ויבחרו לפעמי'מלה עברית במלה עברית, ויקלקלו הכונה ויסחיפו נופס המליצה (כאשר האריכונה הר"מ במ"נ בהקדמת ספרו חור להחיבה) יהיה כי יגדל הנער ויעזוב בית הספר, ויזכה מהרה תלמודו, כי המעט שלמד בלי שרש וסוד, יפיג טעמו ויסיר ריחו כי לא היה לו טעם וריח, ולא יכין לפרש פסוק אחד לחברו כן, ואף כי קלתסכי יגדלו ויוכרחו ללמוד לשון אחד על סדר בדקדוק בעבור לדכו אותה למסחר, וימלא בה נופס ולחות ויקרא בו מליצות ושירים ודיוניסגבים, ויתמך לבו מחריפס, ויבזה וימאס מח"כ להסתקשבספר עברי, כי לא טעם בהס מעולסטעם מליצה ורעיון נשגב, לפי הזכירו על למדו בבית הספר, הלף הין זאת: — ולף אלו המתמידים בלמוד, מרוב ההרגל בקריאת ספרי הקדם, תפסו מלות והוכנו לחבר לברית ממקראות וממלות עבריות, ותספיק להס זה להחזיק עלמס בבלי לשון ומליצה וכ תבי לאות והס עס זה כנשרר הרוחות בלבביס, ויסליכו למול הדקדק ולחות הלשונות לחרי גיוס: ג) לורך בזמן ורחוק המקיס לאר מעת היות הלשון עברית חיה, ורחוק מפוס מולדתס מלרץ מגוריו, וזה יגרום סחיפות מקומות רבות במקרא, בלי דעת פתרונס, כי המנהגיס והמוסיס וממדות והדרכיס ודרכי הדבור והדומיס לזה, משתנות בכל פעם מפלות היסוד, ובכל תקופת מלה סנה: ובלשת העתיס הלה יחדיו מספיקות לנו על קוצר ידיעתנו בלשון ומעוט השתמשנו בה. ויאחלני להרחיב דבריסבזה.

ד

הסבה אשר הביא את המחבר לחבר החבור ההוא נוסף על ספרי דקדק הנמצאים:

אך לחרי רלותיו כל חלה, מעוט ידיעתנו בלשון, והתעללות החנסיס מלמודה, ג"כ מי זה יחבר ספר בענין הזה, הלא יהיו דבריו למותר? ואף כי לחרי רוב הספרים הנמלאים בה, ואס הס לא הועילו, מה יועיל אס נוסיף עליהס כהנה וכהנה?:

לזה אם יב ואומר, כי הסבה הזאת בעלמה הביאתני לחבר הספר הזה, כי כל חכמה וכל מלאכה לא תגיע חכף אל תכלית שלמותה לחרי לאתה אל המליצו', כי אסבמשך זמן רב לחרי הבחינות והנסיונות מהחנסיס המתבוננים בה וכל משתדל לאחר משתדל וכל מעיין לאחר מעיין יגיע בה למדרגה מה

לא הגיע

חליה הקידש לו , ואם היה גדול ממנו, (והבאתי זה במצל בהקדמת פירושי
על ס'התמונות והדמות) וכאשר תהיתי על קנקני ספרי המדקדקים הנבחרים
מן הרשונים והאחרוני' ומלאתי , אם שכל דבריהם כלם נכוחים למבין וישרים
למולאי דעת: עשכל זה חדלו ארחות היושרים הלמוד למתחילים ולילדים לעיניים
לימים אשר לא נשו עוד ללכת בגדולות , להעמיק בספרי גדולי חקרי לב
כמוהם , וזה לכמה סבמים : ח) רוב הספרים הנמלאים מה שהניע מהם
חליהו , כמעט לא ימלא אחד יכלול כל חלקי הלמוד מהחל ועד יכלה ממסדועד
הטפחות : אך יש מתגדר בחלק אחד מהנה יותר מדאי, וגורע בחלק אחר
משעור הראוי , ועובר עליו בהשקפה נמהרה , או שבוה משמיט חלק אחד ,
וכל ישאי משפטיו על שפתיו · ולא יעלם על ספרו : ויהיה ח"כ למשמשה
להמתלמד להשתוף ספרים רבים להשלים בהם חסרון , ללמוד מזה אשר חסר
בזה ועם זה חיוכו יודע אי זה הוכשר אשר יבחר ויקרב , ויגעל נפשו בהם
אחרי הדרישו בקלת ספרים:ב) הטדר סדר הלמוד,ומערכת הענינים מהקודם
אל המאוחר ומהקל אל הכבד , וידוע כי הסדר בלמוד מיסר לב התלמיד אל
הבנת הענין : ואם ילמוד חלק בזולת הקדמת ידיעת חלק הקודם לו יהי' כל
דין וכל כלל זר ורחוק בעיניו לקבלו , לפי שהם מלטרפים זה על זה : ג)והוה
הגדול מכלם : וזה כי יש שני דרכים בלמוד לבוא בהם אל מחוז חפץ הלמוד
וידיעות יסודותיה וכלוחיה המוכחות בה , וכל אחד מהם קל מאד וכבד מאד:
האחד לסדר הדיני' והמשפטי' והכללים והחלוקים בשני הפותיות והחלוטי'
והמלות , כפי מה שמלאים בספרים המחוברים בהמבלי שים עין על הורשת
המלות מלד המושגים שיורו , ועל איזה חופן שיתקבלו ויסדרו עפ"י דרכי
הגיון , והדרך הזה במרו רוב מחברי ספרי הדקדוק אשר הגיעו ספריהם
אליהו : שמו על פני ספר המקרא ולקטו כללים דיוקים וחלקי' , ועברו אותם
חמרים חמרים ויעמסו' על חלמי לב הנער או על כל הלומד , ותכבד עליו
העבודה לזכור כל הכללים החל' , בהיותו רק מלחכת הזכרון לבד ואין לשכל
חלק בהם : והדרך השני התחברות יסודות הדקדוק עם מלחכת ההגיון לבאר
משפט הדבור בדרך עיוני , ואופן הבדלי המלות מלד הבדלי המושגים ואופן
התקשרם לרעיון שלם ופרוש במאמר : והלמוד עד"ז יסתף גם השכל בעסק
הלמוד , ולא יקוץ בו נפש חיש משכיל בחשר ימלא עינו לעמו' שכלו בו . והדרך
ה שני הזה הוא דרך עוד אחד מבפלי : חכמת הדקדוק זולתי הרב החכם השלם
רבי משה בן מכחם זצ"ל , הוא הביא משם אור , הוא החל להורות הדרך הזה
בהקדמות לתורה הנקרא תור לנחיבה , (ובלשונו מלחתי שוב

איש רוח חכמה בו, מעיר הלבבות בחכמת הלשון, בספרי הנקרא (מיינערע פֿילאָסאָפֿישע מוד מאָגאָמיינע גראַמאַטיק) כי בזה מבחר חלקי דבור הלשון פפ"י דרכי הבינון, ומביא משלים ממחז לשונות ולשון העברי תחת מהן) ואחריו החזיק תלמידו וריעו נאמן החכם השלם מו' יואל לעווי בספרו, חבור קצר עמודי הלשון, אשר דברי רבו כר לרבנו ואור לנתיבתו: אך קיצר הענין מהיות חבור שלם, והנטיתי להרחיב אותו בחלק שני, אך ההה ואינט כי נקם אותו אלהים: והמעיין קל מהרה יבין הקל והכבד בשני הדרכים:

ה

על איזה אופן חבר המחבר ספרו וכל הענינים הנכללים בו לכל הלקיו

כל חלה חזיתי אנכי: ואשית אל לבי, לחבר הספר הזה, יכלול כל חלקי הדקדוק וכל הנמ'דים בתנועות ובשמו' בסעליסובמלות ובשמות הלשון והקרבת המאמרים והגבתי הדינים והכללים בלי טענות ופלפול אך הדין הברור והמוסכם מרשבי מרי הדקדוק, ולא חלקתי פ"ו לבאר בכל דין ובכל כלל טעמו וגמוקי וסדרתי הענינים על סופן נאות לבנין ונאות לתלמיד: והלכתי בו מהקל אל הכבד ומהקדם אל המתאחר: וחלקתי כמות הספר לחמשה חלקים:

החלק הראשון כולל כללי הקריאה ובטוי האותיו'והתנועות וסמניהם וסמני הנגינות ומלבן: ובתוכן הוריתי שנוי התנופו' וחלופן, ואף שהלמוד הזה לא יאות עוד להמתחילים, אך לורך הענין בעלמו הביאני לזה ובדיני התנועות הלכתי בדקדוק המדקדק הגדול מו' שלמה זלמן הטיה זצ"ל אחדבשויבת פלפולין ודרשותין סברותיו: רק סדרתי הדינים הברורים להקל על המחלמד:

החלק השני, כולל חלוקת חלקי הדבור לפי הפדל מושגיהם מיוחדים על ידי חכמת הבינון, ומספר השמות ומלקותם וגדרם ומשקליהם ובחלק הזה בחרתי הדרך השני שזכרתי למעלה, לפרוך מערכת חלקי הדבור על מערכת חלקי ההשתכלית הבינוני: ונלחתי בדקדוק החכם הרמב"ן אשר סללנו בחור לכתיבה וזכן לנו נתן, ואני הרחבתי הדברים בגדרם הרחוי להם וכתרתי בו יתרוני השמות (דעקלינאציאנען) כפי ערכם ושמושם בלשון עברי ושלקי הכינוי אשר גם תמיד כמתכנת בכל ספרי המדקדקי אשר היו לפני

החלק

החלק השלישי כולל מספר הפעלים בכל הלכותיהם וחבור הבנויים והלכתי בדיקדוק ספר הבחור בבחור הלוחו והבינוי לפי שמלאתיו דרך בינון וברור לתלמידים, זולתי מה שנטיתי ממנו בבחור מפני הפעל שהלכתי בו לדרכי בתיבת ההגיון:

החלק הרביעי כולל חלוקות מלות הטעם והעניין לפי משמרת הורחותיה, ליחס זו לקצור זו לקריאה, ב"כ חלוקה הגיונית:

החלק החמישי בו הגדלתי והוספתי על כל ספרי הדקדוק אשר היו לפני, כי הספתי בו שמות הלשון, וחבור המלות ודרכי הדבור (זינטאקט) והוספתי ולקטתי המעט הנמלט מפוזר ומפורד בספר המכלול להרד"ק, והוספתי עליהם כהגה וכהגה, לחרי העיון והחפוש בספרי המקרא, ומה שהעלתי סדרתי השנינים כל אחד במקומו הראוי לו כדרך סדורם בלשונות אחרות: ועל זה הוספתי מאמר, מדבר מעט מדרכי המליצה והשיר ומה שיאות לו לעניין ומאמר מדבר מסדור הנגינה והנח' הטעמים, ובסיפו פרק אחד לחנך את התלמיד בנתוח המלות, ומה שעלה עליו, עד שיסובו החמשה החלקי' בכלל להיות ספר אחד כולל כל חלקי הלומדים בעניין זה בעיוני ובמעשי, ולסבה הזאת קראתיו בשם **תלמוד לשון עברי** (עברעאישע ספראכלערע) המורה על כליות הלומדים בו:

ועם זה נתרתי בכל הספר המלות המליצות הנמלטים בלשון רומי ובלשון אשכנז, כפי מה שהורגלו לכנותם בלשונות אחרות: ותחקו מושגיהם יותר בלב הלומד מלד הכירו אותם מלשונות האחרות: ומוסף על אלה חברתי לוחות הבנינים ומשקלי השמות בכרך מיוחד על תבנית הספר הזה:

ו

המחבר בקש בכל מה שאיפשר להכשיר למוד הספר לתלמיד עם מבין:

ועם זה גליתי כוונתי וחפצי בחבורי הספר הזה, והשעור מה שכוונתי להועיל בו, והלמוד החדש מה שחדשתי והוספתי בו על כל ספרי הדקדוק: ולא תבוטית להגביר מכל מושג וידיעה בלשון, שיוכל ללמוד בספרי לבדו בלעדי מורה, כי אף שכוונתי להועיל בחבורי לכל מתחיל, אך מלד העניין והדרך אשר בחרתי בו ללכת במהלך חקירה הגיונית, נמנעתי מהכשיר אותו להבין בו הילדים לעצמי ימים, ועם זו תוסר ג"כ תלונת קלת המלינים עלי (כאשר שמעתי) כי לא תובר הספר בלשון קל ופשוט שיבינוהו הילדים והנערים, כי נסבת יוקר הענין

לא היה לפסוק לי בדבר הדברים בלשון קל ופשוט, כי יקר הדברי והמלות ניקר הרעיון הנשוא בהם, ועכ"ו בקשתי לפשר בין שתי הכוונות כפי מה שיפשר: וראוי שתדע עוד, כי כאשר יהיה ענין במקום ממקומות הספר נוגע בענין אחר אשר מזכר כבר, אם בעצמו או בדומיו, או הוא מסתרף על מה שנזכר אח"כ, ולא רציתי להכפיל הדברים ולשנותם לא תועלת, והלכתי לך לזון (§) ורמזתי בו באיזה סימן תמצא הדבר הנוגע לענין זה, אם בהיות טעם לדבר או לדומו אשר אם מרחב בדיבורו כי אם מקומו, והקורא לא יתרשל לבקשו במקומו הרמוז לו, להבין בו הענין מה שהוא עומר בו, ואם הוא מן המאוחר אל הקודם, ולא יזכור הענין על פה העיון לו הכרח ואם הרמז הוא מן הקודם אל המאוחר, יועיל לו בהגיעו אל המקום ההוא לשוב זכור מה שאמר עליו כבר, ובהשיב ידו שנית בלמוד הספר יקרבו לו הדברים אחד אל אחד אחד והיו לאחדים בידו, כי הדינים רכוסים ומשולבים הם באחיו וזה ידע הסתום מן המפורש: ועם זה גמרתי מה שראיתי להקדים לספר הזה: ואבקש מאת כל מעין לכפר לי אם קלרתי בענין מה מהשליש לחותו: כי נוזנתי רצויה, והאנוש קלר יד מהשליש לדבר על תכליתו לדברי המחבר:

יהודה ליב במוהר"ר בנימין זאב:

ולתפארת לשון עברי והתועלת בלמודה

אם הלשונות שפת עבר לשון תפארת׃
שפת עם נבחר היתה בארץ נבחרת׃
בה דבר אל או מפארן הופיע׃
בה צוה אל עמו חקיו וישמורו׃
בה נבאו נביאים, בה משוררים ישוררו׃
בה גם איש לרעו בל חפצו הביע׃

אך בנפול עמו מארצם נדחו׃
התערבו בגוים לשונם שכחו׃
כי פס כל חזון, הוברית חללו׃
לולא שרידים חכמי לב רודפי צדק,
סקלו דרכה נקי ממשובת חרק,
לא היה איש שפתיו ברך מללו׃

בעלי המסורה יסודיה הכינו׃
שאר חכמי לב עמודה השעינו׃
ירחי ובן עזרא תפארתה הרימו׃
החמחי במבלולו שם לה כליל יופי׃
אליה ושלמה נקודה מדופי׃
גם חכמי עמים חן חן לה ישימו׃

אַךְ עַתָּה לוֹמְדֶיהָ יוֹם יוֹם יִמְעָטוּ׃
הוֹרֵשׁ אֵין לָהּ בְּסִפְרֵיהָ יִבְעָטוּ׃
בָּזוּ עֶרְכָּהּ מֹרָגוֹת בָּהּ עָצְלוּ׃
וּבְלִי בִין דַּרְכָּהּ דַּבֵּר בֵּן לֹא יָכִינוּ׃
אִם יִשְׁגוּ בְּמִלָּה אֹמֵר לֹא יָבִינוּ׃

בְּעוֹרִים לֹא יָדְעוּ בַּמֶּה יִכָּשְׁלוּ׃
יֵשׁ בְּרוֹב סִפְרֵיהָ לֹא מָצְאוּ מָנוֹחַ׃
אֶסּוֹף הִינִים כֹּהֲנָהּ לֹא עָצְרוּ כֹחַ׃
וּבְאֵם הַדֶּרֶךְ עָפוּ אָחוֹר נָסֹגוּ׃
נִלְאוּ מְצֹא חֵפֶץ בְּרוֹב עָמֶל וָטָרַח׃
תָּעוּ בָּהֶלֶךְ לֹא יָדַע נְכוֹן אָרַח׃
וּכְהִתָּעוֹת שְׁכוֹר נָעוּ גַּם יָחוֹגוּ׃

אֱלֶה בּוֹעֲרִים לְבָם סוּגָה בְּאָוֶלֶת
הֲוִילָה עַל בְּלִי מְצֹא בָּהּ תּוֹעֶלֶת
יָשִׂימוּ נַפְשָׁם יוֹדְעִים עַל בְּלִי דָעַת
בַּעֲטַלְפִּי מַתְהַלֵּךְ בְּשׁוֹאָה וָאֶמֶשׁ
מֶכָּה הָעִוָּרוֹן בַּל חָזָה שֶׁמֶשׁ
הוּא יְבֻז אוֹרָה לָתֵת בָּהּ מְגֻרָעַת׃

לוּ שָׂמוּ עַל לֵב לוּ חָכְמוּ הִשְׂכִּילוּ
אֵיךְ בְּסֻלָּם לַעֲלוֹת רֹאשׁ עִפֵּל יַעַפִּילוּ
אִם תַּחְתִּית מַעֲלוֹתָיו נָדוּ גַּם נָשׁוּ

וְאֵיךְ דִּבְרֵי לָשׁוֹן וְסֵפֶר יָבִינוּ
אוֹ עֲלוֹת מָרוֹם הָרֵי הַמְלִיצָה יָהִינוּ
כָּל־עוֹד מַעְגְּלוֹתֶיהָ לֹא יֵדָעוּ ׃

לֹא־בִן מְבִינִים אוֹהֲבֵי הַשִּׂכֶל וְיִדְוַע ׀
לָהֶם עַיִן לִרְאוֹת אֹזֶן לִשְׁמוֹעַ ׀
עַד קְרֹא סֵפֶר מִשְׁפָּט שְׂפָתוֹ וְלָמוּדוֹ ׃
הֵם בְּמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ בָּאֵר יָכְלוּ
אַף מְלִיצַת עֻתָּם צָחָה בַּל יִכָּשְׁלוּ
כִּי בְקוּ מִשְׁפָּטָה כָּל־אֹמֵר יָמָדוּ ׃

כְּעוֹדֵר וְחוֹרֵשׁ בָּאָרֶץ בּוֹקֵעַ ׀
יְשַׁוֵּד אַדְמָתוֹ פְּרֵה רוּשׁ יַקְעֵקֵעַ ׀
זַרְעוֹ נְקִי בַּל יַעֲלֶה קוֹץ תּוֹךְ שִׂיחַ ׃
כֵּן הַמְבָרֵר שְׂפָתוֹתָיו בְּלִמּוּד אַרְשֶׁת ׀
כּוֹנֵן נִיבוֹ לְדַרְכָּהּ כְּמַטָּרָה לְקֶשֶׁת ׀
יְכוֹן כִּי פִיו דְּבַר תּוֹעָה בַּל יָשִׂיחַ ׃

הֵא טְהוֹרִי לֵב ׀ מַיְקִרֵי דָּבָר לְפִי עָרְכּוֹ ׀
הֵא נָא סֵפֶר ׀ יָסוֹל לַלָּשׁוֹן הֵרְכּוֹ ׀
כָּל הִינֶיהָ בּוֹ אֵין נֶעְדָּר מְהֻנָּה ׃
בַּל יֹאמְרוּ עוֹד רוֹב סְפָרִים הוֹגִיעָנוּ ׀
בּוֹ יִרְאוּ כִּי עוֹד שְׂפָתֵנוּ אִתָּנוּ ׀
יַחְדָּיו נָתַמּוּ פְּרָצִים בַּל תִּצָּאֵנָה ׃

סַמִּים מָרִים לִמַּרְפֵּא יָצוּ רוֹפְאֵי קַחַת
רוּשׁ מָהוֹל בִּרְבָבָה יָשׁוּ רוֹכֵל לִמְרַקַּחַת
יֶעֱרַב לְדָוָה בַּל יֵדַע בּוֹ מַר טָעַם :
לְמוּדֵי לָשׁוֹן בְּהִגָּיוֹן נִכְלָלוּ
יִגְעַם אָל לוֹמְדֵיהֶם בָּם לֹא יִגָּעֲלוּ
כְּבִשְׁמָם הַזֶּה נַפְתִּי סִפְרִי הַטָּעַם :

אַךְ מָה אֲהַלֵּל מַעֲשֵׂה יָדִי פָּעַלְתִּי :
חַכְמֵי לֵב יִרְאוּ כִּי לֹא שָׁוְא עָמַלְתִּי :
שׁוּטָא סִפְרִי ! בְּאֶרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם !
כְּווֵי דַעַת דְּבָרֶיךָ לֹא יִקְרָאוּ :
בְּנֵי בִינָה מַרְפֵּא לָשׁוֹן בְּךָ יִמְצָאוּ :
תּוֹרֵם נָתִיב לָשׁוֹן וּתְהִי לָהֶם לְעֵינַיִם :

ענין החלקים והמאמרים והפרקים והנכלל בהם

חלק א משפט האותיות והתנועות וכללי הקריאה מבוא י"ו כללים והקדמות בדיני התנועות

מאמר א בתכונות האותיות

פרק א מספר האותיות ותמונתן טו : ב

מאמר ב בהברות האותיות

פרק א בסמני התנועות יט : א
פרק ב בגדר ההברות כא : א
פרק ג בדיני השוא כג : א
פרק ד בהתהפכות התנועות כז : א
פרק ה בגדר הדגש לג : א

מאמר ג מתכונות הנגינות

פרק א בסמני הנגינות לו : א
פרק ב מלעיל ומלרע לז : ב
פרק ג נסוג אחור מ : א
פרק ד דיגי המתג מב : ב
פרק ה דיני המקף מד : א

חלק ב כולל משפט השמות

מאמר ב במספר חלקי הדבור

פרק א בגדר עצם ומקרה מה : א
פרק ב בגדר השתכלות והדבור מז : ב
פרק ג באומר ט' חלקי הדבור נ : א

מאמר ב מתכונות חלקי השם

פרק א בגדר שם עצם (זובשטענטיוו) נ : ב
פרק ב באור ה"א הידיעה נג : א

פרק ג במגבילי השם נד :א
פרק ד בגדר המין (גענוס) נה :א
פרק ה בגדר המספר (נומערוס) נו :ב
פרק ו בגדר הממיכות (טשאטוס) נח :א
פרק ז בגדר שם המקרא (אפשטראקט:) נט :א
פרק ח בגדר שם התאר (אדיעקטיוו) ס :א
פרק ט בגדר שם המספר (נומעראלי) סג :א
פרק י ביחוסי השם (דעקלינאציאן) סח :ב
פרק יא יא במלות הגוף (פראנאמינא) עב :א

מאמר ג בגזרות השמות ומשקליהם

פרק א בגדו הגזרה והמשקל עח : א
פרק ב שלמים בלי אות נוספת פ : ב
פרק ג משקל שמות הדגושים פד : ב
פרק ד שלמים בתוספת ה"א פו : ב
פרק ה שלמים בתוספת ת"י פח : ב
פרק ו שלמים בתוספת י"ד מ"ם נון צ : ב
פרק ז שלמי בתוספ' או' בקצוותיו צא : ב
פרק ח גזרת חסרי פ"א נו"ן צג : ב
פרק ט גזרת נחי פ"א יוד צד : א
פרק י גזרת נחי ע"ן וי"ו צד : ב
פרק יא גזרת נחי למ"ד ה"א צה : ב
פרק יב גזרת הכפולים צח : ב
פרק יג משקל המרובעים צט : א

חלק שלישי כולל משפט הפעלים

מאמר א בגדר מושג הפעל והגזרה

פרק א בגדר הוראת הפעל ק :א
פרק ב באותיות המשמשות בו הו קג : א
פרק ג בגדר הגזרות ומספרן קה : ב

מאמר ב בתמונת הבנינים בשלמים

פרק א בתמונות בנין הקל והוראתו ק : ב
פרק ב בתמונת בנין נפעל — קט : א
פרק ג בתמונות בנין פעל — קי : ב
פרק ד בתמונות בנין פעל — קיא : ב
פרק ה בתמונת בנין הפעיל — קיב : א
פרק ו בתמונת בנין הפעל — קיג : ב
פרק ז בתמונות בנין הת־פעל — קיג : ב

מאמר ג בתמונות הבנינים שאינם שלמים

פרק א גזרת חסרי פ"א נו"ן קטו : א
פרק ב גזרת נחי פ"א אל"ף קטז : ב
פרק ג גזרת נחי פ"א יו"ד קיז : ב
פרק ד גזרת נחי ע"ן וי"ו קיט : א
פרק ה גזרת נחי למ"ד אל"ף קכא : ב
פרק ו גזרת נחי למ"ד ה"א קכב : א
פרק ז גזרת הכפולים קכד : א
פרק ח גזרת המרכבים קכו : ב
פרק ט גזרת המרובעים קכח : א
פרק י בחבור הכנוי בפעלים קכח : ב

חלק רביעי כולל משפט המלות

מאמר א בגדר חלוקות המלות

פרק א בהוראת תאר פעל קלב : א
פרק ב בגדר מלות היחס קלד : א
פרק ג בגדר מלות החבור קלד : ב
פרק ד בגדר מלות הקריאה קלו : א

חלק חמישי כולל שמוש הלשון (זינטאקט)

מאמר א בשמוש השמות והרכבתם

פרק א שמוש ה"א בשם עצם קלו : א
פרק ב קשור שם עם שם קלח : א

פרק ג שמוש הסמיכות קלט : א
ק ד בשמוש שם הכפול קמב : א
פרק ה שמוש המין והמספר קמב : ב
פר ו שמוש שמות המספר קמד : ב
פרק ז שמוש מלות הגוף והכנוים קמה : א

מאמר ב בשמוש הפעלים והרכבתם
פרק א שמוש הפעל בחזראתו קמח : ב
פרק ב שמוש הגוף והמין והמספר קמט : ב
פרק ג שמוש הדרכים קנד . א
פרק ד קשור פעל עם פעל קנז . א
פרק ה קשור פעל עם שם קנט . א

מאמר ג בשמוש המלות והרכבתם
פרק א בשמוש תאר הפעל קסג . א
פרק ב בשמוש מלות היחס קסד . ב
פרק ג בשמוש מלות החבור קעא . א
פרק ד בשמוש מלות הקריאה קפ . ב

מאמר ד בחבור המשפטים
פרק א בסדור המלות במשפט קפב . א

מאמר ה בגדר השירים והמליצות
פרק א בגדר המליצה קפה . א
פרק ב בגדר החרוז והמשקל קפז . א

מאמר ו בשמוש הטעמים
פרק א במערכת הטעמים קצא . ב
פרק ב בהנחת הטעמים קצז . א
פרק ג בהפסק המלו והמאמרים רא . א

ד״ח, דגש חזק,
ד״ק, דגש קל
ה״פ, הברה פשוטה,
ה״מ, הברה מרכבת,
ה״ס, חטף סגל,
ח״פ, חטף פתח,
ח״ק, חטף קמץ,
ח״פי, חסרי פ״א יו״ד,
ח״פנ, חסרי פ״א נו״ן:
ח״קצ, חסרי קצוות,
כשנ״ע בשהו׳ נקשר עם,
ל״ז, לשון זכר,
ל״נ, לשון נקבה,
ל״י, לשון יחיד,
ל״ר, לשון רבים,
ל״פ, למ״ד פעל
לד״ק, לדעת קצת,
מ״ב, מדבר בעדו,
מ״ג, מספר גדול
מ״ק, מספר קטן,
נח״לא, נחי ל״מד אל״ף
נח׳לה, נחי למ״ד ה״א,
נ״פא: נחי פ״א אל״ף,
נ״פי, נחי פ״א יו״ד,
נ״עו, נחי ע״ין וי״ו,
נ״נם, נח נסתר,
נ״נר, נח נראה,
נ״אח, נסוג אחור,
ס״הב, סימן הבנין,
ס״המ י סימן המשקל,
ס״המי, סימן המין,
ע״ד, על דרך,
ע״מ, על משקל:
ע״י, על ידי,
ע״כ, על כן:
ע״פ, עי״ן פעל,
פ״א, פ״א אלף,
פ״ג, פתח גנובה,
פ״י, פ״א יוד, פעל יוצא,
פ״נ, פ״א נו״ן,
פ״ע, פעל עומד,
פ״ח, פעל חוזר,
פ״פ, פ״א פעל,
ש״ז, שם זכר,
ש״נ, שם נקבה,
שע״כ, שם עצם כללי,
שע״פ, שם עצם פרטי,
ש״הת, שם התאר,
ש״י, שם ישר,
ש״נ, שם נוטה,
ש״נע, שוא נע,
ש״נח, שוא נח,
ש״מש, שם משותף,
ת׳, תמורת, תחת,
ת״ג, תנועה גדולה, תלישא גדולה:
ת״ק, תנועה קטנה, תלישא קטנה,
ת״קלה, תנועה קלה:
ת״ד, תשלום דגש,
ת״הפ, תאר הפעל,
ת״הש, תאר השם,
תחת השם,

תלמוד
לשון עברי
חלק ראשון

הכולל

משפט האותיות והתנועות והנגינות

מבוא

אֵיזוֹהִי כְּלָלִים וְהַקְדָּמוֹת בְּדִינֵי הַתְּנוּעוֹת

כלל א אותיות

אותיות לשון הקדש עשרים ושתים הן בשמות ומהן כל המלות מרכבות :

כלל ב מוצאות

מוצא עשרים ושתים האותיות האלה , בחמשה כְּלֵי הַמִּבְטָא (טפֿרלאך , ווערקצייגע) אשר בפה : והם הַגָּרוֹן , הַחֵיךְ , הַלָּשׁוֹן הַשִּׁנַּיִם וְהַשְּׂפָתַיִם: וזה כדר מוצָאָן: אהח"ע ממוצא הגרון: גיכ"ק ממוצא החיך דטל"נת ממוצא הלשון : זסש"רץ ממוצא השנים : בו"מפ ממוצא השפתים :

כלל ג תנועות

כל אות יתכן להיות מרגשת במבטא על חמשה פנים : לכן יש חמשה סמנים המורים עליהם ונקראו תְּנוּעוֹת (וואקאלען) או נקודות לפי שצורתן על הרוב נקודות (פונקטען) : וזה שמותן ותמונן : (א) קָמַץ (ָ) : (ב) צֵירֶה (ֵ) (ג) חִירֶק (ִ) : (ד) חוֹלָם (ֹ) : (ה) שׁוּרֶק (ֻ) :

כלל

כלל ד: תנועות גדולות תנועות קטנות

ולפי שהתנועות לפעמים נמשכות במבטא ולפעמים נמהרות, לכן יש להן עוד חמשה סמנים, להבדיל בתנועה, שהיא נמשכת בהברתה לבין כשהיא נמהרת בהברתה: וזה שמותן ותמונתן: (א) פַּתַח (ַ): (ב) סֶגֹל (ֶ): (ג) חִירִק קָטָן (ִ): (ד) קָמַץ חָטָף (ָ): קִבּוּץ (ֻ): והתנועות הנמשכות במבטא נקראו תְּנוּעוֹת גְּדוֹלוֹת (גרויסע וואקאלען): והנמהרות במבטא נקראו תְּנוּעוֹת קְטַנּוֹת (קורצע וואקאלען): ונקראו גם כן, אבות ותולדות:

כלל ה: מוצא התנועות

גם התנועות יש להן שלש מוצאות: קָמַץ ממוצא הגרון: הַצֵּרֶה וְהַחִירִק ממוצא החיך, הַחוֹלָם וְהַשׁוּרֶק ממוצא השפתים: וכמוצא האבות כך מוצא התולדות:

כלל ו: שוא

כל אות יתכן להיות מלאה או ריקה: וזה, כאשר היא מנקדת באחת מחמש תנועות הנזכרות נקראה מלאה, וכאשר היא בלי תנועה כלל, או היא ריקה: ויבואו תחתית שתי נקודות בארך (ְ) והיא נקראת שְׁוָא: להורות שהאות ריקה:

כלל ז: שוא נע שוא נח

ולפי שהשוא איננה תנועה המניעה את האות, ע"כ לא יתכן להיות האות השואית מרגשת במבטא לבדה, אבל צריך שתתחבר עם תנועת האות הכמוך לה, אם מאחריה או מלפניה, להיות מרגשת במבטא בחבור האות התנועית: ואם האות השואית מחוברת אל

אל תנועת האות שאחריה. נקראה השוא שְׁוָא נָא (בעא־גוילעט טוא), לפי שבה מתחילים כלי המבטא להתנועע: כמו שְׁמַע בְּנִי: ואם האות השואית מחוברת אל תנועת האות שלפניה, נקראת שְׁוָא נַח (רוהעגדעט טוא), לפי שבה הפסק הברת הפה, ומנוחה הנשימה כמו אַבְרָם יִצְחָק: וכל אות ריקה בסוף המלה הוא שוא נח, אף השמיטו ממנה סימן השוא, בעבור שהוא נודע בעצמו:

כלל ח: נח נראה נח נסתר

כל אות שהיא מנוקדת בשוא נח, נקראת נַח נִרְאֶה; ר״ל אף שהיא נח בלתי תנועה, בכל זאת היא נראה ומרגשת במבטא, כמו הבי״ת והמ״ם במלת אַבְרָם הצד״י והק״וף במלת יִצְחָק: וולתי אותיות אה״ו״י; ר״ל אל״ף ה״א וי״ו יו״ד, באשר תבוא אחת מהן ריקה בלי תנועה אחר אחת מן התנועות הגדולות, השוות עמהן במוצא כלי המבטא, או האות ההיא נַח נִסְתָּר; ר״ל שהיא נח בלי תנועה, ונסתר ובלתי מרגשת במבטא: כמו בָּא: מָה: לוֹ: לִי: וסדר נחותן, אל״ף ה״א אחר קמץ, לפי שאל״ף וה״א אותיות הגרון, וקמ״ץ תנועה גרונית, לכן אל״ף או ה״א אחר קמץ נח נסתר, כמו קָרָא, אָבָה: וי״ו אחר חולם ושורק: לפי שהוי״ו ממוצא השפתים: והחולם והשורק ג״כ תנועות השפה, לכן תהיה הוי״ו אחר חולם או שורק נח נסתר, כמו בָּנוּ, בְּנוּ: יו״ד אחר צירה וחירק: לפי שהיו״ד ממוצא החיך, והצי רה והחיריק תנועות החיך, לכן היו״ד אחר צירה או חירק נח נסתר, כמו: בֵּנִי: וואל״ף וה״א לפי שהן האותיות הרפיות בכל האותיות, לכן תהיינה נחות ונסתרות גם אחרי התנועות הגדולות, שאינן שוות עמהן.

עמהן במוצא הגרון: וחאל"ף תמצא בנח נסתר כל אחר חמש התנועות הגדולות; כמו קוֹרֵא: הֵבִיא ראשׁ קָרוֹא: וה"א תמצא בנח נסתר גם אחרי צירה וחולם במו אחרי קמץ, כמו מַחֲנֵה פְּרֵעה: ולפעמים היא נח נראה, ואז תבוא נקודה בתוך ה"א והיא נקראה מַפִּיק, ותחתיה פתח, ונקרא פתח גנובה, כמו לָהּ הַגְּבִיהַ גָּבוֹהַ: אבל הי"ו והיו"ד כשתבאנה בשוא נח אחר אחת מן התנועות הגדולות שאינן שוות עמהן במוצאן הן נחות ונראות, כמו קָו, גֵו, פִּיו, חָי, הוּ, גָּלוּי: והנה נח נסתר לא יתכן רק אחרי ת"ג, הנמשכת במבטא, ולא אחרי ת"ק, הנמהרת במבטא:

כלל ט דגש

הדגש היא נקודה קטנה הבאה בלב האות: והיא על שני מינים: דָּגֵשׁ חָזָק (פֿאַרשטאַרקונג) דָּגֵשׁ קַל (לייכטונג) כל דגש אשר באמצע המלה ולפניה אחת מן התנועות נקרא דגש חזק: לפי שמחזק הברת האות מרגשת כאלו היא כפולה במבטא: ד"מ שַׁבָּת: דומה במבטא כאלו כתוב שַׁבְּבָת הב"ת כפולה: והב"ת הראשונה כאלו היא בשוא נח, ולכן הוא כלל גדול בדקדוק, כל דגש חזק כחו ככח שוא נח: וכל דגש אשר בראש המלה, או באמצע המלה ולפניה שוא נח, נקרא דגש קל, כמו בַּסִּפּוּ: והנה אותיות אהחע"ר ר"ל אל"ף ה"א חי"ת עי"ן רי"ש, בלתי מכשרות לקבל דגש כלל: אותיות ט"ס שק"ן נוולי"ם ר"ל טית, סמ"ך, שי"ן קו"ף צד"י, נו"ן, וי"ו זי"ן, למ"ד וי"ד, מ"ם מכשרות לקבל רק דגש חזק ולא דגש קל: ואותיות בג"ד כפ"ת ר"ל בי"ת גי"מ"ל, דל"ת, כ"ף, פ"א, תי"ו, מכשרות לקבל בין דגש חזק ובין דגש קל, והדגש הקל לא יבא כי אם להשלים

להשלים כח הברה אלו ששה אותות הנזכרות : וכשיבא אחת מהנה זולת דגש נקרא רפה :

כלל יהברה

ההנועה עם אותות המיוחדות לה , להות נשמעות בנשימה אחת במבטא נקראת הַבְרָה (זילבע) : ולפי מספר התנועות אשר בכל מלה , ככה מספר הברותיה , והברות על שתי מינים : (א) הַבְרָה פְּשׁוּטָה (מיינפאכע זילבע) (ב) הַבְרָה מְרֻכֶּבֶת (צוזאמען געזעצטע זילבע) : כל תנועה שאחריה נח נראה ר״ל שוא נח או דגש חזק , שבחו כח שוא נח , היא הברה מרכבת , ר״ל מרכב מאות מתנועה , ומאות נח ומרגשת : כמו אַבְרָם : יִצְחָק : צַדִּיק גִּבּוֹר : כל המלות האלה כלם מחוברות מהברות מרכבות , לפי שבכל הברה שתי אותות מרגשות בה במבטא : כי צדיק נקרא ברגש חזק כמו צַר דִּיק : גִּבּוֹר כמו גִּבְּבוֹר : וכל תנועה שאחריה נח נסתר , כין בפועל ובין בכח , היא הברה פשוטה לפי שאין בהברה ההיא רק אות אחת מרגשת במבטא כמו מָ״רָא , אָ״בִי , עָ״נָה , בָּא״תָ , בָּנִי , וָ״עָ״שִׂי״תִי : ועתה דע כי הנח נסתר לא יתכן לבא רק אחרי הת״ג , והנה נראה לא יתכן לבוא כי אם אחרי ת״ק ולפי הכלל הזה , כל ת״ג ראויה שתהיה הברה פשוטה , ולא יבוא אחריה לא שוא נח ולא דגש חזק , וכל תנועה קטנה , ראויה שתהיה הברה מרכבת , לפי שבא אחריה שוא נח או דגש חזק , אפס יתכן שיבוא לפעמים גם אחרי תנועה גדולה שוא נח או דגש חזק , ותהיה א״כ גם הת״ג הברה מרכבת , וכן יתכן שתבוא לפעמים גם ת״ק בלי שוא נח או דגש חזק , ותהיה א״כ גם תנועה קטנה הברה פשוטה אך השנוי הזה לא יתכן , כי אם בחבור הנגינה , כמו שיתבאר במה שיבוא ,

כלל

כלל יא נגינה

דע כי זולת האותיות והתנועות נמצאו עוד סמנים נקודות וקוים הנקראים נְגִינָה (טעם, מקלעטט) הבאים במלה להודות כי ההברה שבה הנגינה נמשכת יותר משאר הברות המלה: ותועלתה כפולה: האחת כי ע"י הנגיגה נקשרות ההבריות המיוחסות למלה אחת, מצד מה שכלן נמהרות ונסמכות אל ההברה אשר בה הנגינה: כי אם היו כל הברות שוות במשך הקריאה, היתה המלה מתחלקת לפי מספר הברותיה, אבל ע"י הנגינה נבר קשור ההברות: התועלת השנית, מורה הנגינה, איזה מלות מחברות במאמר לפי הכונה והענין, ואיזה נפרדות: לכן יש שני מיני נגינות מלכים ומשרתים: המלכים המה הנגינות המפסיקות, כמו סִלּוּק וְאַתְנָח: והמשרתים המה המחברות את המלות, כמו מוּנַח מַהֲפָךְ, ולסבה הזאת נקראות הנגינות ג"כ טְעָמִים לפי שהם מורים על הטעם וכונת הענין:

כלל יב: מלעיל מלרע

הנגינה תבא אסכתנועה האחרונה במלה או בתנוע' שלפני האחרונה: ובאופן הראשון נקרא מִלְרַע (מונטיאה, דיא נעטלטט): ובאופן השני, מִלְעֵיל (פעני מונטיאה, דיא פֿארנעטלטט): דִּמְפְּקִיד מלרע מֶלֶךְ מלעיל: ולעולם לא תבא נגינה בתנועה השלישית שלפני האחרונה:

כלל יג: נסוג אחור

אם יש מלה, אשר הנגינה ראוי לבוא בה בתנועה האחרונה שהיא מלרע, והנגינה היא משרת ואחריה מלה אשר הנגינה בא באות הראשונה, ותבואנה

ותבואנה א"כ שתי נגינות בשתי תנועות רצופות זה אחר זה, וזהו דבר קשה, לכן באופן זה, תשוב נגינת המלה הראשונה מן התנועה האחרונה אל התנועה שלפני האחרונה, והוא הנקרא נָסוֹג אָחוֹר: כמו נָקְרָא לַיְלָה: רוֹדְפֵי צֶדֶק: אלא לולי קרבת הנגינות, היתה נגינה המלה הראשונה מהן ראוי להיות מלרע, אך מפני קרבת הטעמים שבו אחור להיות מלעיל, וזהו נסוג אחור, ואיננו מלעיל בעצם

כלל יד: מתג

המתג הוא קו נצב (׀) והוא חצי נגינה: והוראתו להמשיך מעט כח ההברה שיבוא בו: ומקומו על הרוב אם בתנועה השלישית שלפני הנגינה: כמו אָנֹכִי: או לפני שוא נע כמו פָּקְדָה: ובא גם בסוף לפני נח נראה: אבל באמצע המלה לא יתכן לבא מתג לפני שוא נח ולא לפני דגש והטעם יתבאר במקומו:

כלל טו: מיני האותיות

האותיות נחלקות לשלשה מינים: (א) שָׁרָשִׁיוֹת (רמיקאָג מדר וואָרצעל ב"ש) והמה האותיות אשר הונחו ליסוד המלה ושרשו: (ב) שְׁמוּשִׁיוֹת (זערוויץ מדר בעדיהנוגנט ב"ס), והמה האותיות הנוספות לשמש: דהיינו להגביל איזה יחס והוראה: (ג) נוֹסָפוֹת (פֿאַרמאגיט), הנוספות שלא לצורך הוראה ועניין כלל, כי אם לתפארת הקריאה לבד כפי מנהג הלשון: והנה שרשיות תהיינה כל העשרים ושתים אותיות: שמושיות לא תהיינה רק חצין והן אי"ת מש"ה וכ"לב: נוספות לא תהיינה כי"א המש והן אה"ון:

כלל

כלל טז: מיני המלות

המלות נחלקות ג"כ לשלשה מינים: (א) מִלּוֹת הַשֵּׁם (נעמוועדטער) המורות על קריאת הדברים העצמיים כמו אָדָם בַּיִת: (ב) מִלּוֹת הַפְּעוּלָה (ווייטוועדטער) המורות על השנוי והפעולה כמו אָכַל שָׁתָה: (ג) מִלּוֹת הַטַּעַם והענין (נעטטוימאונג טוועדטער) המורות על היחס והקשור שבין השם לפעל: כמו בִּי גַם אַף:

כלל יז: משקל

דע כי כל השמות והפעלים בלשון עברית, אין בהן לא פחות משלש אותיות שרשיות: והסמיכו המדקדקים, לשקול כל שרש על משקל פעל: וקראו לאות הראשון שבכל שרש פ"א פעל: ולאות השנית ע"ן פעל, ולאות השלישית למ"ד פעל: דרך משל פֹּעַל נקראה המ"ם פ"א פעל להורות על אות הראשונה מן השרש: הלמ"ד ע"ן פעל להורות על אות השנית מן השרש: הכ"ף למ"ד פעל, להורות על אות השלישית מן השרש וכן בכל שרש, לכן במלה שיש בה אותיות נוספות על השרש תוכל בזה להבדיל ביניהן: ד"מ מִשְׁכָּן לא תוכל לומר על המ"ם שהיא פ"א פעל, לפי ששרשו שכן אבל השי"ן היא הפ"א פעל, והכ"ף ע"ן פעל והנו"ן למ"ד פעל, והמ"ם בראש, אין מן השרש, כי אם שמוש:

חלק ראשון

מחלק החמרי בלשון העברי

מאמר א

מתכונות האותיות

פרק א

מספר האותיות ותמונתן

§ א

אותיות לשון עברי עשרים ושתים במספר, ונכתבים על אלה התמונות:

א	ת	ס	אלף
ב ג ד ה ו ז ח ט	כ	ב	בֵּית
	ג		גִּימֶל
	ד	ד	דָּלֶת
	ם	ה	הֵא
	ו	ו	וָיו
	ז	ז	זַיִן
	ח	ח	חֵית
	ט	ט	טֵית

י	י	י	יוד
כ	כ	כ	כַּף
ל	ל	ל	לָמֶד
מ	מ	מ	מֵם
נ	נ	נ	נון
ס	ס	ס	סָמֶךְ
ע	ע	ע	עַיִן
פ	פ	פ	פֵּא
צ	צ	צ	צָדִי
ק	ק	ק	קוף
ר	ר	ר	רֵישׁ
ש	ש	ט	שִׁין
			סִין
ת	ת	ת	תָּיו

§ ב

וחמש מהם בשבאות בקצה המלה משנות מעט תמונתן :
וסמנן מנצפך

כ	ך	כ	ד	כ ך
מ	ם	מ	ס	א ם
נ	ן	ג	ו	כ ן
פ	ף	פ	ף	ם ף
צ	ץ	נ	ן	ג ץ

הערה וסבת מה שישתנו ה׳אותיות האלה בתמונתן בבואן בסוף המלה, הוא כי היא סגולה מיוחדת ללשונות בני קדם, לשנות תמונות האותיות בסוף המלה מבואן במקום אחר, ובל׳ ארמי׳ נמצא יותר אותיות כפולות מבעברית, כי בה גם הגי״מל, הלמ״ד והעי״ן משתנה בהם לכמה תמונות:

§ ג

כבר בארתי (מבוא כלל ב׳) כי האותיות יש להן חמש מוצאות בפה: שהם חמשת כלי המבטא, והן אהח״ע מהגרון, גי״ק מהחיך, דטלנ״ת מהלשון, וסשר״ץ מהשנים, ובומ״פ מהשפתים: ואותיות מ״נ, ר״ל מ״ם נו״ן נעזר מוצאן מן הנהירים: והאותיות שהן ממוצא אחד, לפי שהן קרובות במבטא, הן מתחלפות ג״כ במכתב, ויבואו זו תמורת זו: כמו מָאֵב אנכי (עמוס ז) תמירת מָתְעֵב: פוסְחִים (מ״א יח) תמורות פוסְעִים: יְפַכֵּר פי (תהלי׳ ס״ג) ת׳ יְסַגֵּר: מעול וְחומִץ (שם ע״א) ת׳ חומֵם: וכן עָלַז, עָלַם, עָלַץ שלשתם ענינם שמחה: וכן צָחַק, שחק שוים בהוראתם, וכן זעק צעק שוים בהוראתם: וגם אותיות מ״ן, מתחלפות זו בזו, בעבור הקרבות אשר להן כמוצא הנהירים, כמו לקין הָמִין (דניאל יב) ת׳ הַיָּמִים: כאשר עָשׂוּ הם (רות א) ת׳ עָשׂוּתָן:

הערה ונמצא על המעט שתחלפנה שמי אותיות אשר אינן ממוצא אחד, כמו טָבַח זָבַח: ואומר אני הטעם בזה, לפי שדרך בני קדם, לבטא קריאת הוי״ן, והצד״י, כאלו היתה טי״ת מרכבת עמהן, או דלי״ת, ד״מ דוי״ן: טצד״י: ומטעם זה, כאשר ראוי לבוא תי״ו לפני וי״ן או צד״י תשתנה לפני וי״ן לדלי״ת, ולפני צד״י לטי״ת: ובשתיהן תבאנה תמיד מאחריהן, כמו הִזְדַּמְּנוּתוּן: נִצְטָדָק, ת׳ הִתְזַמְּנוּתוּן: הִתְצַדָּק

וזה

וזה כדי שלא יתחברו שתי אותיות דומות, מה שקשה על המבטא, ובעבור הדמיון הזה יתחלפו ט"ת בז"ן או בצד"י. וכן תמצא בל' ארמי וכשדי, שבא ט"ת במקום שיבוא בעברית צד"י: כמו עֻצָּה בעברית עטא בארמית והרבה כדומיהן, ויארך לי להביא ראיות על ברור הדבר הזה: וימצא עור חלוף ת"ו בש"ן חֲרוּשָׁה על לוח לבם (ירמי' יז) תמורת חרותה, ולהאומרים על ימין שמאל יתכן לכוין זה:

§ ד

אותיות אהו"י, לפי שהם שוים בענין, שיוכלו להיות נח נסתר אחר אחת מן התנועות הגדולות השוות עמהן במוצא כמו שהתבאר (מבוא כלל ח') לכן הם שוים ג"כ בשלשה דינים אשר להם בלשון: והם חִלּוּף חֶסְרון וְיִתְרון: החלוף הוא, שיתחלפו אותיות אהו"י יחדו, ויבואו זו תמור' זו, הרך משל, אָתָא בקר (ישעי' כא) ת' אָתָה: הֻוָא ארץ (איוב לז) ת' הָיָה: רפה שבריה (תהלי' ס) ת' רָפָא: הַלה (דברים ז') ת' הָלָא: מִפּוּ (יחזק' מ) ת' מִפֶּה, תאסְפון (שמו' ה) ת' תוסִיפון: יוכְלוּ (יחזק' מב) ת' יאכְלו: נִבֵּיתָ (ירמי' כו) נִבֵּאתָ: אוביד (שם מו) ת' אאבִיד: והחלוף באותיות הארבעה האלה הרבה מאד בכל המקרא, ויתבארו יותר בפעלים נחי למ"ד אל"ף ונחי למ"ד ה"א: והחלוף באל"ף וה"א לא לבד בשהן נחות ונסתרות, כי אם גם בהוותם בתנועה: וזה כאשר דאויה לבוא ה"א באמצע המלה, ולפניה קמץ, תתחלף ה"א לרוב לאל"ף כמו טַלָאִים ת' טַלָהִים כי שרשו טלה, חֲלָאִים ת' חֲלָהִים כי שרשו חלה:

החסרון הוא, כאשר אחת מאותיות אהו"י היו ראויי' לבוא בנח נסתר אחר אחת מהתנועות הגדולות, שהן

גחות אחריהן, יהכרו במכתב, כמו ולעמשא תִּמְרוּ (שב יט) חכר אל"ף שהיתה ראוי לבוא תאמרו כי שרשו אמר: מָצָתִי (במדב' יא) ת' מָצָאתִי כי שרשו מצא: יֶרֶד (בראי מב) ת' יֵרֵד: הכַּחְתָּ (שם כד) ת' הוֹכַחְתָּ: שתיה ראוי לבוא בוי"ו נח נכתר שבאה חמורת יו"ד, כי שרשו יכח, כמשפט כל הפעיל מנחי פ"א יו"ד:

היתרון הוא, שבאה אחת מאותיות אהו"י נוספת במלה שלא לצורך ענין והוראה כלל, כמו הֶהָלְכוּא (יהושע י) האל"ף נוסף בו: יָרָה, אֲדַבְּרָה הה"א נוסף: בָּמֻתֵי (דברי לב) הוי"ו נוסף: תֵּיעָשֶׂה (שמות כה) הוי"ד נוסף: עֲוָנֵכִי (תהלי' קנ) ג"כ הוי"ד נוסף:

הערה א: דע כי האל"ף והה"א, יחסרו ג"כ לרוב במקום שהיו ראויות לבוא בתנועה, והחסרון הזה, כאשר יקדם לפני אחת מהן אות שואית, תחסר האלף או הה"א, והתנועה ההיא אשר היתה ראויה לבוא תחתיהן, תבוא תחת האות השואית והשוא תשמט: כמו נָשׂוּ ת' נָשְׂאוּ: כָּלוּ (שׂא ו) ת' כָּלְאוּ: שַׁלָּתֵךְ (שם א) ת' שְׁאֵלָתֵךְ: עָשׂוּ ת' עָשְׂהוּ: נָלוּ ת' גָּלְתוּ: יוֹנָתָן ת' יְהוֹנָתָן: בַּשָּׁמַיִם ת' בַּהַשָּׁמַיִם: לְעָנוֹת (שמות י) ת' לְהָעָנוֹת: לַנְּחוֹתָם ת' לְהַנְחוֹתָם: יִשְׁמְרֵנוּ ת' יְשָׁמְרֵנוּ: גְּנַבְתִּוּ ת' גְּנַבְתָּהוּ והרבה כאלה:

הערה ב: ולה"א יקרה עוד חלוף והוא אל תי"ו: וזה בכל מקום שתבוא ה"א בסוף השם לסימן נקבה, כמו מְעָרָה, תְּרוּמָה - צְדָקָה, כשיבוא השם בסמיכות לשם אחר תתחלף הה"א לתי"ו: כמו תְּרוּמַת י': מְעָרַת המכפלה צְדָקַת יי: וכן כשתחברו שתי האי"ן, דהיינו אחת שרש ואחת סימן

סימן נקבה או שיבוא ה"א השמוש בסוף במקום למ"ד בתחלתה תחלף לעולם ה"א הנקבה לתי"ו, לפי שאות תי"ו ג"כ סימן נקבה: ד"מ גלה, גָּלְתָה, היה ראוי להיות גָּלְהָה, ולפי שלא יתחברו שתי האי"ן יחד אם לא שתשתנה האחת לתי"ו, הי' ראוי להיות גָּלְתִי, אך לפי שלא תתקיים ה"א בתנועה אחרי אות שואית לכן תבוא תי"ו הנקבה לפני ה"א למ"ד פעל: ובא ועשת (ויקרא ב"ח) בקמץ מושך ה"א כראוי, ר"ל ה"א השרש לפני תי"ו התמורה: ובה"א השמוש, ד"מ ויבואו מָרְתָה: בלי ה"א השמוש ראוי מָרָה כי הה"א סימן נקבה, ונתוסף עליה ה"א השמוש בסוף במקום למ"ד בתחלתה שהי' ראוי לבוא למרה, ובעבור פגישת ב' ה' א, יחדיו, השתנה ה"א הנקבה לתי"ו, אבל זה לא יתכן לומר, שהתי"ו תהיה ת' ה"א השרש לפי שלא מצאנו בכל המקרא שתהיה ה"א השרש מתחלפת לתי"ו, אם לא תתחבר עמה ה"א הנקבה, כן דעתי בענין זה, וכן משמעות ל' רש"י (שמות ט"ו, כג), והרז"ה פוסע בזה על שתי סעיפים:

§ ה

גם לנו"ן יש שלשת המושפטים האלה ר"ל חלוף חכרון ויתרון: החלוף הוא שתתחלף במ"ם, כמו שהתבאר לעיל (§ ג): החכרון שתחסר הנו"ן במכתב ונשלמת בדגש: וזה לרוב מאד בפעלים ובשמות ובמלות: כמו אֶפוֹל תמורת אִנְפַּל, נח מן בנת, מִטְּרוֹת מנטה, מִפְּרִיו ה'מן פריו: והיתרון שיבא נו"ן נוסף בכוף המלה שלא לצורך הוראה כלל: כמו תִּשְׁמְרוּן, תִּלְמְדוּן:

הערה וההפרש בין אותיות אהוי"ו החסרים, ובין נו"ן החסר: כי לפני חסרון אות אהוי"ו תקדם תנועה גדולה, ולא תחסר האות כ' אם במכתב, אבל במבטא שוה בין היא כתובה ובין היא בלתי כתובה, כי הת"ו מושך האות הנה

אחריה : אבל במקום שחסרנו"ן , יבוא דגש חזק באות שאחריה למלאות החסרון : ודרך כלל , ת"ו מורה על אות החסר מאחריה , ודגש חזק מורה על אות החסר לפניו: כמ"ש ר"א בחור בפרקי שיריו , יקדם לו החכרון , והדגש לו אחרון, ועל המעט שיורה דגש על חסרון ה"א שאחריו , כמו יִשְׁמְרֵנִי תמורת יִשְׁמְרֵנְהִי כמו שיתבאר במה שיבוא :

§ ו

האותיות אשר המלות מרכבות מהן , הן שלשה מינים :

א שָׁרְשִׁיוֹת (ראדיקאלין וואורצעל בוכשטאבן)

ב שִׁמּוּשִׁיוֹת (טעראוויס , בעריהנונג בוכשטאבן)

(ג) נוֹסָפוֹת (פארמאגיקא , מיבערפלוטיגע בוכשטאבן)

השרשיות הן האותיות שהן יסוד במלה , להורות על מושג הענין בעצמו למה שהונח עליו , וכל כ"ב אותיות אלפ"א בית"א , ראויות לעשות מהן שרש : השמושיות לא יהיו כי אם חציין והם י"א במספר , וסימנן אית"ן משה"ה וכל"ב , ר"ל אל"ף , יו"ד , ת"ו , נו"ן , מי"ם , שי"ן , ה"א : וי"ו , כ"ף , למ"ד , בי"ת : וזרך שמושן על ד' אופנים : א) יש מהם נוספים לפני אותיות השרש , לא לתוראת ענין מה , כי אם לסימן בלבד , והם אותיות האמנתי"ו : ד"מ , מִשְׁכָּן , מ"ם נוסף בראש השרש לכמן השם , תִּרוּמָה ת"ו נוסף בראש השרש לכמן השם , נִפְקָד נו"ן נוסף על שרש הפעל לסימן הבנין , הִפְקִיד ה"א נוסף בראש לסימן הבנין , הֻתְפְּקַד ה"א ות"ו נוספות בראש לסימן הבנין : ואותיות כאלה הנוספות בראש השרש ולא יורו כל מושג , נקראו , (פרעפא מאטיוועס , פאר דען פאלק פון בעריהנונגן בוכשטאבן) : ב) ויש מהם מחברים עד"ו אחרי אותיות השרש לסימן מה , כמו הַלָּבָה ה"א בסוף נוספת לסימן נקבה , עֶשֶׂרֶת וי"ת ת"ו , לסימן רבות נקבות , ונקראו

(אפפראזיטיוו , הינטענאנגעזעצטע בעדיהלונגס בופטאבען) : ג) ויש מן האותיות המחוברות על המלה בראש , הבאות לשמש במקום מלות שלמות ממלות המטעם והענין , כאלו הן מקוצרות, והם אותיות בכל"מ שו"ה , ד"מ : בַּ֫בֵּי"ת הבי"ת הנוכף בראש , משמשת במקום מלת בתוך (מין) כַּ֫הֲבָר הכ"ף בראש משמשת במקום כמו (אזא) : לַ֫מָּקוֹם הלמ"ד בראש משמשת במקום אֶל (מן) : מִ֫מָּקוֹם המ"ם בראש משמשת במקום מִן (פון) : שֶׁ֫אָכַל השי"ן משמשת במקום אֲשֶׁר (וועלכער) : וָ֫אֹמַר הוי"ו מורה על העטוף והחבור (אונד) : הָ֫אִישׁ הה"א מורה על הידיעה (דער) : ומיני אותיות השמוש כאלה נקראו (פראפֿיקסיס) : ד) ואשר מחובר עד"ן אחרי המלה להוראת ענין והם הכנוי"ם בפעלים או בשמות , ר"ל אותיות נגזרות ממלות הגוף להורות על הפעול או על הקנין , ד"מ : דְּבָרַי הוי"ד בכוף מורה גוף אֲנִי (איך , מיך , מיין) : פְּקֻדָּ֫תְךָ התי"ו בסוף מורה גוף אַ֫תָּה (דוא) : ומיני אותיות השמוש כאלה נקראו (סופֿיקסיס) : הנוכפות שלא לצורך כלל הן אותיות אהו"ן כאשר התבארו לפניו זה (§ ד : ה) :

מאמר

בהברת האותיות

פרק א

בסמני התנועות

§ 1

האיתיות המה רשמים מונחים לחבר מהם מלות, (קאנזענאנטן מיט וואקאלן) והם בלתי מרגשים במבטא עד שתתחבר עמהם סמני התנועות המונחות לבטא אותם בהן (וואקאלן): ולפי שכל אות מרגשת בתנועות כלי המבטא על חמשה אופנים לכן סמני התנועות ג"כ חמש: (מבוא כלל ג): אלא שהם פעמים ארוכות ונמשכות בהברתן, ונקראו בשם תנועות גדולות (לאנגע וואקאלן): ופעמים קצרות ונמהרות בהברתן ונקראו בשם תנועות קטנות (קורצע וואקאלן) ולכן סמני התנועות עשר: וזה שמותם:

	תנועות גדולות		תנועות קטנות
א)	(אָ) קָמַץ גָּדוֹל		(א) פַּתַח
ב)	(אֵ) צֵירֶה		(אֶ) סֶגֹל
ג)	(אִי) חִירִק גדול	ותולדתו	(אִ) חִירִק קָטָן
ד)	(או) חולם		(אָ) קָמַץ חָטָף
ה)	(אוּ) שׁוּרֶק		(אֻ) קִבּוּץ

הערה א: וכל תנועה קטנה ראויה שתהיה דומה בהברתה ממש לתנועה הגדולה שלה: כי ההברות התנועות העומדות בעצמן אינן יותר מחמש נשימות: רק שכל אחת מהנשימות יש לה שתי סימנין, האחת על אריכות נשימות התנועה והשנית על מהירות נשימתה: וא"כ אין ספק שצריך להיות הברת הפתח שוה להברת הקמץ הבא ממנה רק שהיא

בקיצור הנשימה : וכן בשאר התנועות וואת ראיה , כי קריאת הספרדיים והתורגמים : בהברת התנועות נכונה מאד , כמה שדומה בהם הברת הפתח והברת הקמץ לתנועת ברומי : וכן בשאר התנועות אינם מבדילים בהברתן רק בארץ הנשימה ובקצורה : אך האשכנזים והנגורים מהם אנשי פולוניא : מקלקלים מבטא הברת הקמץ : לקרוא אותה כמו ברומי , והוא שבוש גדול אצלם, א"כ איך יתכן שיהיה הפתח שקריאתו תולדות הקמ"ץ שקריאתו לרעתם : אבל טעותם נולדה להם, לפי שתמונ' קמץ גדול , דומה לקמץ חטף , והתעה הרמיון אותם לקרות גם הקמץ גדול כקריאת הקמץ חטף והוא מעוות שלא ירצו לתקון :

הערה ב : בענין שמות התנועו' וצורתן : הן שמותם מוכיחים עליהם שאין יסודתם בהררי קדש , כי כל אלה אינם שמות עברי' , ואולי שאילים הם מל' ארמית אשר לה ה' תנועות ושמותן פיתחא , ריבוצא : קיבוצא זיקופא : איצוצא או מל' כשדי' ואין זה המקום לברר זה : ולהועיל למתלמד לזכור בכל ת"ג ולדעת הת"ק שלה , נקדתי שמות התנועות בענין שבכל שם הת"ג והת"ק שלה אחריה : ד"מ קָמֵץ הסימן הא (ד) ת"ג : והסימן השני (ה) ת"ק שלה: וכן צֵירֶה חִירֶק: חוֹלָם שׁוּרֶק : אמנם בענין צורתם , יש מהן שהן נבדלים בצורתם ואינם צריכים באור , וי"ש מהם שחם שוים בצורתם , אבל נבדלים במצבן , והם חירק , חולם , ושורק : צורת שלשתם רק נקודה אחת , אבל הם מתחלפים במצבם : מצב החירק תחת רגל האות , מצב החולם למעלה מראש האות משמאלו ומצב השורק באמצע האות בתוך : אך בעלי הנקוד בחרו אות ו' ושמו נקודת החולם בראש הוי"ו (ו) ונקוד השורק בתוכה (ז) : והטעם בזה , לפי שנקוד' חולם לבד קרובה להתחלף בנגינת רביעי שהיא ג"כ רק נקודה בראש האות : והשורק קרובה להתחלף לדגש שהיא ג"כ נקודה בתוך האות, לכן שמו שתי התנועו' האלה בוי"ו , ומה שבחרו בוי"ו ? לפי

שהיא נח נסתר אחרי שתי תנועו' האלה: והשורק שהיא קרובה להתחלף יותר: בעבור רבוי מציאו' הדגש במלו', לכן אין שורק בלא ויו: והחולם שאין המעו' מצויה כ"כ, (כי רנגינה רביעי, רחוקה במציאו' מרגש) לכן יש חולם בלא ויו וזה א) באשר יש בה הנגינה כמו חֹדֶשׁ קֹדֶשׁ ב) כאשר אות אח"ו אחרי החולם כמו כֹּהֵן רֹאֶה עָוֹן ג) אם ש"ן ימנית אחריה כמו מִשֶּׁה נְשֵׂה: ד) שני חולמים רצופים אוי הראשון בלא ויו כמו גְּדֹלוֹת: ה) החולם הבא ת"ת לתשלום דגש: בלא ויו כמו כֹּל, עוֹ: הֹם: פֹּרֶךְ: ויש מן התנועו' השוין בצורתן במצב, והן קמץ גדול וקמץ חטף צורתן (ד) וחירק גדול והחירק קטן ג"כ שוה, והברל ביניהם תדע מצד דיני הברה, וההברל אשר בין כל ת"ג ות"ק: דהיינו כל שנח נסתר אחריהן הן ת"ג: וכל שנח נראה אחריהן ר"ל שוא נח או דגש חוק ואין בח הנגינה הן ת"ק: וכן קמץ וחירק שבאין במתג הן ת"ג ואם שוא נע אחריהן ואין אות השוא' כפולה הן ג"כ ת"ג, והקמץ שיש בה נגינה ג"כ ת"ג: כי בקמץ חטף לא יבוא לא מתג ולא נגינה לעולם:

§ ח

גם התנועות יש להן שלש מוצאות כמבואר (מבוא כלל ד) ומנהג הלשון, כאשר יבוא אחת מאותיו' אהו"י ריקה בלי תנועה אחר אחת מחמש תנועות הגדולו', יש מהם שהם נַח נִסְתָּר (תוגשפיהכמר) במבטא, ובלתי מרגשים לאון השומע: ויש מהם שהם לפעמים נַח נִסְתָּר, ולפעמים ג"כ נַח נִרְאֶה (טפיהכ מהר) ומרגשים לשומע, כשאר אותיות אלפא ב"ת, ואבאר אותם לאחרים:

א) תנוח אחרי: כל חמש תנועות הגדולות בין בתוך המלה ובין בסופה, אחרי קמץ כמו קָרָא, מָצָא: אחרי ציר"ה, כמו קוֹרֵא מוֹצֵא, ואחרי חירק, כמו רֹאשׁוֹן אחרי חול', כמו ראש, נֹא: ואחרי שורק קָרוֹא

וגם אחרי נח נסתר אתר, כמו הבא : וזה לרוב בסוף המלה ומעט בתוכו, כמו תבואתה (דברים לג) ואין דין נח נראה נוהג באל"ף: ומה שנמצא נאדר בקדש (שמו"ט) יאדימו כתולע (ישעי' א), יאשמו כל החוסים (תהלים לד) : שהאל"ף בכל אלה בשוא, משפט האל"ף הזאת כאלו אינה, ואין להחשב כנח נראה, לפי שמרפיון הברתה אין בה כח להוי' נח נראה :

ה) לא תנוח רק בסוף המלה אחרי קמץ כמו עשה גלה : אחרי צירה, כמו מחגה, אחרי חולם כמו פרעה : וגם אחרי סגל שיש בה נגינה, כמו עושה קונה, לפי שהנגינה מעלה את הת"ק אל מדרג' ת"ג: אבל אחרי חירק ושורק לא תנוח ה"א לעולם בסוף והטעם בזה לפי שהוא כלל גדול בדקדוק שלא יבוא שתי אותיו' נחים ונסתרים בסוף, כי אם בהיו' השני' אל"ף : כמו הבא קרוא : ולפי שאין חירק גדול בלא יו"ד ולא שור"ק בלא וי"ו נח נסתר אחריהם, לכן לא יתכן שתהיה ה"א נח נסתר אחר אח' משתי אלה שלא יפגשו שתי אותיו' הו"י נחו' ונסתרו' יחד בלי אל"ף, ואם יזדמן לבוא ה"א נח נסתר אחרי שורק, תשתנה ליו"ד נח נראה, כמו גיו עשוי, אולם באמצע המלה לא יתכן שתהיה ה"א נח נסתר כלל, אפי' היא לנדה, לכן כאשר יזדמן שתהיה ה"א נח נסתר באמצע המלה אחר ת"ג, תשתנה אל אחת משאר אותיות או"י : ד"מ עשת, תשתנה ה"א ליו"ד ת' עשתה ע"ד קראת כי שרשו עשה, ושאר משפטיה התבאר לפני זה (§ ד העיר ב) :

ו) לא תנוח רק אחרי חולם ושורק לפי שהם ממוצא אחד : כמו קום, שור, אבל אחרי קמץ חירק צירה היא מרגש' במבטא, כמו בניו, אל תראו (משלי כג) אביו גיו שלו : הוי' נח נראה בהם :

ז) לא תנוח רק אחרי צירה וחירק לפי שהם ממוצא אחד,

כמו

כמו בְּנֵי יעקב : שמע בְּנִי : אבל אחר שאר התנועות היא מרגשת במבטא , כמו אֲדָנָי : הוי , גוי : גלוי : רק בבנוי הרבים בָּנָיו , בָּנֶיךָ שתנוח אחרי קמץ וסגל שלא כמנרג :

הערה א , ואמרו המדקדקים , כי כל ת"ג מושכת אחריה אחת מן אותיות אהו"י השוה עמה במוצא , ר"ל הקמץ מושכ' אחריה אל"ף או ה"א חירק וצירה מושכו' יו"ד , וחולם ושורק מושכו' וי"ו , וראוי שתדע , כי אף שהנח בכח התנועה במשך נשימתה , אין ראוי בעבור זה לכתוב האו' הנח בפועל בעבור הת"ג לברה , אם אין האות הנח לצורך שרש או שמוש במלה ; כי לא נכון לכתוב פָּאֵר באל"ף , לפי שהיא נמשכת מקמץ , ומה שנמצא במקרא עד"ז הוא לאיזה טעם כמוס , ואין לנו עסק בנסתרות , ונקוט כלל זה בידך : כי דרך תנועה גדולה לבוא במקום ת"ק , או במקום ת"ג אחר' בעבור אות אהו"י שצריכה להיו' נח נסתר אחריה לאיזה צורך ולא בהפך , ובעלי המכוונה מסרו לנו כל המלו' הבאות במקרא מלא או חסר או יתיר , המלא נקר' אצלם המלה שבא בו הנחנסתר בפעל במכתב במקו' שהואלצורך , ד"מ הוצי"א (בראשי' יד) הוי"ו שהוא השרש , והיו"ד שהוא לצורך סימן הבניין כתובים בפעל הוא מלא , הֹצִיא (דברי' כב) יעדו ממנה שני הנחים שהם לצורך נקרא המלה חסר , יחיד נקרא המלה שבא בו אחת מאותיות אהו"י נח נסתר שלא לצורך כלל ' כנזכר לעיל (§ ד) , והיוצא מכלל הזה , הוי"ה הכתובה בשורק , אע"פ שאין הוי"ו לצורך שרש ולא לצורך שמוש לא נקרא בעבור זה יתיר , כי היא הוקבעה לתנועה השורק , ולא נמכר עליה במסורה ,

הערה ב , ודע כי אף שאמרתי שאותיות אהו"י לא תהיינה נחות ונכתרות רק אחרי ת"ג , בכל זאת נמצא יוצא מהכלל , ר"ל שבא לפעמים נח נסתר גם אחרי ת"ק , בהיו'בה הנגינה כמו בָּנֶיךָ אֲבוֹתֶיךָ : מַחֲנֶה : כאשר יתבאר עוד : והוא על המעט , ולא נמצא כ"א בשם רבים הבא בכנוי ,

§ ט

כל תנועה עם האות המתנועע על פיה, להוות מרגשת במבטא, נקראת הַבְרָה (זילבע) ויש מלות בת הברה אחת, כמו אָב בֵּן אָח, אם: ויש מלות מרכבות משתים ושלש הברות ויותר עד חמש, כי לא נמצא מלה עברית יותר מחמש הברות: ומכפר ההברות לפי מספר התנועות: כי לפעמים שתים ושלש גם ארבע אותיות מרגשות בתנועה אחת, ולהברה אחת תחשבנה: כמו בֵּין בשוב: והשוא לפי שאינה מרגשת בפני עצמה, לכן אין השוא בכלל ההברות: והשוא נע עם התנועה שאחריה להברה אחת תחשב: כמו אֲבִי בְּנִי: ותנועה אשר אין אחריה שוא נח ולא דגש חזק היא הַבְרָה פְּשׁוּטָה (מיינפאכע זילבע) בין שיש נח נסתר אחריה, ובין שאין נ"נ אחריה: ד"מ בא, הברה אחת ופשוטה: הֲבִיא: בת שתים, הֲבִיאוּ בת ג' הברות פשוטות וכל תנועה אשר שוא נח או ד"ח אחריה המחברת אליה במבטא היא הַבְרָה מְרֻכֶּבֶת (צוזאמענ גע"זעצטע זילבע) ד"מ קָם, בת הברה אחת, קָמְתָּם בת ב' הברות מרכבות: דָּבָר, קריאתו דְּ־בָ־ר: דִּבַּרְתָּם שלשתן מרכבות, כמו דִּבַּרְתֶּם כי הדגש מכפיל קריאת האות, והראשונה מן הכפל נסמך תמיד לתנועת האות שלפניה: ולכן היא מרכבת לפני דגש:

§ י

וראוי שתדע, כי הת"ג לפי שהוא ארוכה במבטא עד שנמשכת אחריה אחת מאותיות אהו"י בכח נח נכתר, לכן ראוי שתהיה ת"ג הברה פשוטה ר"ל שלא תבוא אחריה נח נראה, דהיינו שוא נח או דגש חזק: וא"כ השוא שאחרי ת"ג היא שוא נע המחברת להברה שאחריה ואם אחת מאותיות בגד כפ"ת אחרי ת"ג היא רפה, כמו דִּבְּרָה: ולהפרדת"ק

לפי שהיא נמהרות במבטא לכן ראויה שתהיה ת"ק הברה
מרכבת, ר"ל שתבוא נח נראה אחריה, דהיינו שוא נח או
דגש חזק, וא"כ השוא שאחרי ת"ק היא שוא נח: ואם
תנועה אחריה צריך שיבוא באות ההיא רגש חזק: כמו
שְׁלֵ֫מָה: מִשְׁפָּט: גִּבּוֹר: אך לפעמים מחייב ענין
המלה, שיבוא גם אחרי ת"ג שוא נח או רגש חזק, וזה לא
יתכן עד שיתחבר עם הת"ג ההיא נגינה או מתג הבאה
במקום נגינה, ואז איפשר לבוא גם אחרי ת"ג ש"נ או ד"ח,
כמו קִטַּנְתִּי (בראשי' לב) תָּהֹמוּ (ויקרא כג): ואם אי אפשר
שתבוא נגינה בת"ג ההיא לטעם שיתבאר להלן
(§ טז) יבוא מתג במקומה כמו הַצָּדִ֫יק (בראשי'
כז) קוֹמָ֫נָא (שם) הִשָּׁאֵר־לוֹ (במדב' כא): והכלל, שלא
יתכן לבוא נח נראה אחרי ת"ג, כי אם באחת משתי פנים
האלה: שתבוא בהנגינה או מתג במקומנגינה: אבל בלתי
מחויב שיבוא אחרי ת"ג עם נגינה נח נראה, כי כבר נמצא
ת"ג עם נגינה ואין אחריה לא ש"נח ולא ד"ח כמו
סֵ֫פֶר קֹ֫דֶשׁ: וכן כשיחייב ענין המלה בת"ק שלא תהיה אחריה
לא שוא נח ולא דגש חזק, אזי צריך שיבוא בת"ק ההיא
נגינה או מתג להשלים כח הברתה כמו מֶ֫לֶךְ: עֶ֫בֶד בֶּ֫גֶד:
הֲגִנִּי צִלְלוֹ: השוא היא שוא נע, לפי הכלל שיתבאר להל

(§ טז): ויצא מכלל זה, כי ת"ג בלי נגינה היא לעולם הברה
פשוטה, ות"ג עם נגינה תוכל להיות ג"כ מרכבת: ות"ק
בלי נגינה היא לעולם מרכבת, ת"ק עם נגינה משפטה משפ
ת"ג עם נגינה: ות"ק עם מתג היא ג"כ ח"פ:

הערה והנה הכלל הזה מספיק לכל תלמיד, ואין צו
לרבוי הכללים, ומהשבות חרוץ אך למותר, כ
שהשב"ר והוליד הרו"ה בחריצות שכלו, לישר המדות ע

פני כל המקרא, לתת חק ולא יעבור מתי יבוא אחרי ת"ג עם נגינה ש"נח או ד"ח ומתי לא יבוא, וכן אחרי המתג, ולזה נטה קו י"א) מקום הנגינה מלרע או מלעיל, ומקום המתג בתנועה השלישית שלפני הנגינה: ב) אחרי מתג המשפט לעולם לבוא שוא נע ולא שנ"ח ולא ד"ח: וכל שוא שאחרי הנגינה משפטו להיות שוא נח: ג) כל נגינה הבא במקום מתג, דהיינו שהיא נסוגה אחור מפני קרוב הטעמים, או בנגינה הראשונה במלה שיש בה שתי נגינות דין הנגינות ההן כמתג: להיות התנועה ההיא הברה פשוטה, כמו דָּוִדִּי צָרֵק: עֲרֵיסוֹתֵיכֶם: וכל מתג הבא במקום נגינה, דהיינו בסוף המלה במקום שנפלה הנגינה, דין המתג כדין הנגינה, להיות התנועה הברה מרכבת, כמו הַצָּד צָיִד, וכאשר תשאלהו, מדוע בֶּפֶר, קֹדֶשׁ הברה פשוטה ישיב:

כשיש אחרי הת"ג עם נגינה תנועה קטנה תהי' הת"ג הב"פ: אע"פ שיש בה הנגינה, ולא מצא יוצא זולת אֱלֹהָה שבא דגש בת"ק אחרי הנגינה: וכאשר תשאלהו, מדוע אָחִינוּ: יוֹדֵעַ הַקְרֵיבוּ: הברה פשוטה ישיב: כל ת"ג שאות או"י נח נסתר אחריה לצורך שרש או לצורך שמוש, אזי לא יהיה אחריה ש"נ או ד"ח, אע"פ שיש בה נגינה ואחריה ת"ג: וכאשר נסתור דבריו זה ממלות קום, שוּב, הַפְקֵד: שבהם הנח נסתר לצורך, ובכל זאת ש"נח אחריהן הוא מתהפך כחומר חותם, לעשות הנגינה למתג, ואחרי עשותו אותה למתג הופך אותה על פניה לשוב לנגינה, (עיין יסוד הנקוד שע' התנועו' סי' כו): וכאשר תשאלהו: מדוע סַבְתָּ שְׁמַעְנִי בָּנוּ הברות פשוטות באלה אין נח נסתר לצורך אחרי הת"ג, ולא ת"ק אחריה ישיב: כי התנועות האלה באות במקום שוא, כי הנפרד

מהם סב , שמע' בלי הוספת האות'ות הכנוי היו האותיות האלה נעדרות מתנועה : אלה יסודי דבריו : ומי לא יראה , כי בנה יכודותיו על קו תוהו ואבני בוהו , וקורי עכביש יארוג: ולמה לנו רבי החקים האלה , כי אם נאמר' , כי ת"ג עם נגינה אי פ ש ר שתהיה מרכבת ות"ק עם נגינה אי פ ש ר שתהיה פשוטה : וימצא לנו כן : אך זאת נסכים עמו ליסוד מוסד , כי כל שוא אחרי מתג באמצע המלה היא לעולם שוא נע: וכל שוא שאחרי הנגינה בעצם היא לעולם שוא נח : ואין חלוק בזה בין ת"ג לת"ק :

§ יא

כל ת"ק שאיננה בעצם , ולא תמורת תנועה גדולה : כי אם תמורת שוא נע שהשתנה לתנועה בעבור שהאות שאחריה היא בשוא נע , ושני שוא'ם נעים לא יתחברו יחדו , לטעם שיתבאר להלן (§ טז) , התנועה הואת נגרעה עוד בערכה מת"ק גמורה שהי' בעצם , עד שהשוא שאחריה היא שוא נע , ועכ"ז לא נשלם הברתה לא במתג ולא בנגינה ולא בדגש חזק , וכ"ש שלא תנוח אות או"י אחריה' , ולכן נקראה תְּנוּעָה קְלָה (Schwa mobile) : ר"מ מְלָכִים , בְּגָדִים : כשיבואו בסמיכות ובקצת הכנויים , שרינם שישתנה בהם התנועה אשר בע"פ לשוא ר"ל התנועה אשר באות השנית מן השרש לטעם שיתבאר להלן (§ כד , כה) : ואז אי איפשר שתתקיים השוא אשר בפ"פ , ר"ל השוא אשר באות הראשונה מן השרש , לפי שלא יבואו שני שואים נעים יחדו , ותשתנה השוא לת"ק, כמו מַלְכֵי בְּגָדַי , מַלְכֵיהֶם , בְּגָדֵיכֶם : הפתח והחירק אשר בפ"פ , הם תמורת שוא נע , ונקראו תנועות קלות : ולא יבא בהם מתג , ובכל זאת השוא שאחריהן נע . והראיה , שבג"ד כפ"ת שאחרי השוא רפה : ויתר אופני תנועה קלה

בכל מקום שתבא , אבאר כל אופן במקומו , (§ טז : כ : כו : לג : לה : מ :) ובחלק הפעלים (§ ולז) : ואתה תדרשם מעל הספר אתת הנה ואחת הנה והיו לאחרים בידך :

פרק נ בדיני שוא

§ יב

כל אות שהיא נקודה בשוא בלתי מרגשת במבטא לבדי, אבל צריך שתתחבר במבטא עם תנועת אות הסמוך לה מלפניה או מאחריה ; כי נקודת השוא אינה בכלל התנועות , אך היא סימן לאות שהיא ריקה בלי תנועה : ומה שצרפו שתים ושלש אותיות להברת תנועה אחת , הוא כדי להקל על המבטא; כי רבוי התנועות במלה אחת מכביד על הדבור : ובעלי לשון העברי קבעו לרוב בכל שרש לא יותר על שלש אותיות ושתי תנועות,ואם תתרבה המלה בתנועות מצד האותיות הנלוים אליו לשמוש , יהפוך איזה מן התנועות לשוא , והחפוך נופל תמיד על התנועה השלישית שלפני מצב הנגיגה (§ כה) , כְּמוֹ דָבָר גָּדוֹל ברבוי דְּבָרִים גְּדוֹלִים , נהפך תנועת פ״פ לשוא שיתקיימו ב׳ תנועות כבתחלה : וזוא דבר נאות למבטא :

§ יג

וכל אות שהיא ריק׳ בלי תנועה ראוי שתנקד בשוא , אך לא נקדו אות הריקה בשוא , כי אם בהיותה בראש או באמצע המלה,לפי שבזה קרובה אות להתחלק ב תנועה ד״מ כְּשֵׁם זולת שוא היה הקורא חושב שקריאתו כְּשֵׁם בחולם הבת : וכן מָשָׁל זולת שוא יכול לקרותו מָשֵׁל בחולם המ״ם , אבל

אבל בכוף המלה שאין לחוש למעות, לא נקדו אות הריקה בשוא, זולתי אם שתי אותיות בשוא בסוף נקדו שתיהם, וזה לא יקרה רק כאשר אות השנית אחת מאותיות פת"ך ד"ק ט"ב: אל תִּסְפְּךָ (משלי ל) וַיִּשְׁתְּךָ וַיִּבְךָ (ראשי' כו) וַיִּרְדְּךָ (במד' כד) וַיַּחַדְּךָ (שמות יח) דפתח להרחבת אות הגרון (§ יח) וַיִּשָּׁקֵהוּ (שם כט) אַל יִשְׁטְךָ (משלי ז) וַיִּשְׁבְּךָ (במדבר כא): ואם השנית אל"ף היא בלי שוא, כמו וַיִּרְאְךָ חֲטָא: לפי שהיא בלתי מרגשת בשוא נח: כי אין דין נח נראה נוהג באל"ף: ואות (ך) אף שהיא לבדה תמיד נקודה בשוא כמו וַיֵּלֶךְ:

§ יד

כל שוא שהיא סמוכה במבטא אל תנועת אות שאחריה נקרא שְׁוָא נָע (מאבילעס, בעוועגליך) לפי שהיא מתנועע במבטא כמו שְׁמַע בְּנִי בְּקוֹלִי: וכל שוא שהיא סמוכה במבטא אל תנועת אות שלפניה נקרא שְׁוָא נָח (קוויסלענס, רוהענד): לפי שהיא נחה במבטא, כמו אַב בֵּן אָח: וכל האותיות הבאים בשוא נח נקראים נַח נִרְאֶה, ר"ל שהם מרגשים במבטא אע"פ שהם נחים, זולתי אותיות אהו"י כשהם בלי תנועה הם לפעמים נַח נִסְתָּר על אופן שבארתי לעיל (§ ח):

§ טו

ואציע לפניך כללים ברורים לדעת איזה שוא שתקרא בשוא נע, ואיזה בשוא נח, על פי מה שאמרתי לפני זה בדיני הברה (§ י): א) כל שוא בראש המלה היא תמיד שוא נע, לפי שאין לפניה תנועה שתסמך עליה: וכל שוא בסוף המלה היא תמיד שוא נח, לפי שאין אחריה

תנועה שתסמך עליה : ב) שוא בתוך המלה ,
אם יש לפניה מתג בין שהוא ת"ג ובין שהוא ת"ק הוא שוא
נע, כמו שָׁמְרָה זָכְרָה הִנְנִי צִלְּלוּ : ואם יש לפניה נגינה והוא
בעצם מלעיל בין שהוא ת"ג ובין שהוא ת"ק הוא שוא נח ,
כמו יָכְלְתִּי , קָטַנְתִּי , דִּבַּרְתָּ , שָׁמַרְתִּי , זולת שוא שאחרי
נגינה הנסוג אחור מפני קרבת הטעמים, או אחרי נגינ' הראשונ'
במלה בת שתי נגינות שהוא שוא נע ג"כ , לפי שדין הנגינה
הזאת כדין מתג , כמו רוֹדְפֵי צדק (ישע' נא) הַמְיַחֲרִים (אסת'
א) : ג) שוא שאחרי תנוע' קלה היא שוא נע כמו מַלְכֵי (§ יא)
תַּעֲבוּ (ש"א ד) יַעֲטפו (תהלי' סה) (§ כו) חָקְכֶם אֶשְׁכֶם (§ מ)
ד) שוא באות הראשון משתי אותיות דומות הוא ג"כ שוא נע
כמו הִנְנִי צִלְּלוּ שִׁמְמָה : ולפי שלא יתכן לבוא שו"נע אחרי
ת"ק , לכן יבוא בת"ק מתג , ואחרי המתג ראוי לבוא שוא
נע ומטעמזה כאשר יזדמן במלה שתי אותיות דומו' , והראשונ'
בשוא , ולפניה תנועה עם נגינה שהיא בעצם מלעיל אז צרין
שתפול האות הראשונה מן הדומות ותבלע בדגש אשו
בשניה , כמו וַלְּנוּ בגבעה (שפוטי' יט) ת' וַלָּנוּ הֵכָּנוּ והקדשנ
(ד"ה ב יט) ת' וְהַכִּנֵנִי והטעם שלא יהיו שני כללים סותרי
זה את זה , כי כלל הוא שוא שאחרי תנועה עם נגינה שהיא
בעצם מלעיל הוא שוא נח (§ י) וכלל שכננדו שוא באות
ראשונה מב' אותיות דומות לעולם שוא נע , לכן נשמטה
האות הראשונה ונבלעת בדגש : ה) שוא באות הדגושה
בדגש חוק היא ג"כ שוא נע , כמו דִּבְּרוּ שִׁבְּרוּ , לטעם שיתבאר
בסמוך :

§ טז

1) שני שואים בראש המלה , מן הנמנע אשר לו טבע קום :

בי השוא הראשון יהיה בלי תנועה לא לפניו ולא לאחריו
ושוא בלי תנועה כמוך לה אי אפשר לבטא בראש המלה :
והוא הדבר אשר דברתי (§ יא) באשר נפגשו שני שואים
בראש המלה ישתנה השוא הראשון לתנועה והיא תנועה קלה,
כמו מִן מְלָכִים מַלְכֵי ת׳ מְלָכֵי : ז) שני שואים בסוף המלה
שניהם נחים, כמו דִּבַּרְתְּ שָׁמַרְתְּ : ואם אות הראשונה גרונית
יתבאר אחר זה (§ יח : לא) : ח) שני שואים באמצע המלה,
הראשון נח ונסמך לתנועה שלפניו והשני נע ונסמך לתנועה
שאחריו, כמו כִּפְפוּ : ומטעם זה, שוא באות הדגושה בדגש
חזק הוא שוא נע, לפי שהדגש מכפיל הברת האות (§ לז) ושוה
לשני שואים באמצע המלה, ד״מ דִּבְּרוּ. כמו דִּבַּרְתְּ : ואם אות
השוא הראשון גרונית יתבאר אחר זה (§ כ׳ לא) :

§ יז

כל אות הנקודה בשוא נע יבא בשוא פשוט (וויספלאקט, מיינפאכעט
טוט) : זולתי אותיות אהח״ע לפי שהממוצא הרפה שבמוצאו,
לכן כאשר משפט אחד בהם לבוא בשוא נע, הרכיבו עמה
אחת משלש תנועות הקטנות פתח, סגל, קמץ חטף, להדגיש
מבמא את הגרון ביותר, ונקרא שְׁוָא נָרְכָּב (טוט קומפּאונד, צוזאמענ
געזעצט) ואם הוא מרכב בפתח נקרא חֲטַף פַּתַח, כמו עֲשֵׂה תַּעֲבוֹד :
ואם הוא מרכב בסגל נקרא חֲטַף סֶגֹל, כמו אֱמוֹר אֱמֶת : ואם
הוא מרכב בקמץ חטף, נקרא חֲטַף קָמֵץ, כמו אֲנִי וכל משפטם
משפט שוא נע : והם יבואו לרוב בשוא מרכב אף במקום
ששאר האותיות יבואו בשוא נח, ד״מ יַעֲבוד ע ד יִשְׁפּוט
והראשון בשוא נע והשני בשוא נח, ואם יבוא אחד
מאותיות הגרון בשוא פשוט הוא בוראי שוא נח כמו
יַחְפּוֹץ יָדָעְנוּ : גָּבַהְתָּ : יֶחֱזֶה : ועל המעט שימצא

אל"ף בשוא נח כמו נֶאֱדָר, ורק כשהיא בפ"פ לא זולת, כאשר אבאר בסמוך:

הערה וכן ימצא לפעמים אחת משאר אותיות בשוא מרכב, כמו וְהַב הארץ (בראי' ב) וְגַלְּלוּ את האבן (שם כמ) והם מעטים מאד במקרא, ולרוב כשימצא הוא באות הראשון משתי אותיות דומות, כמו רַבְּבוֹת (במדבר י) צַלְּלוּ (שמות טו) אֶרְרָה (בראשית ה) וַיְמָרְרוּ (שמות ב): ויש מקומות שנקדו קמץ חטף כמו חטף קמץ, כמו מעט צָרְי (שם מג) חָלְי דברים כה) אָנְי (מ"א י): ואמר הרד"ק שהוא במקום שלא יבא דגש אחרי קמץ חטף לחברילו מקמץ גדול ונקדו הק"ח בשוא: והראיה שהיא ק"ח לפי שהנפרד מהם בחולם כמו שמן וָצְרִי (יחזקאל כז) וידוע חלי (ישעי' נג):

§ יח

וכמו שאותיות אהח"ע בלתי מכשרות לשוא נע פשוט בראש או בתוך המלה, כן הן בלתי מכשרות לשוא נח בסוף המלה, לכן אם יקרה במלה שראוים לבא שני שואים נחים בסוף המלה והראשונה אחת מאותיות הח"ע תשתנה השוא לפתח להרחבת אות הגרון. כמו לָקַחְתָּ שָׁמַעְתָּ גָּבַהְתָּ תַּלַקַּחְתָּ שָׁמַעְתָּ גָּבַהְתָּ וכן וַיַּחַד תַּוַיַּחַר. וזלתי האל"ף שאין דין הרחבה נוהג בה, לפי שהיא היותר רפויה באותיות הגרון, לכן הת"ק שלפניה תשתנה לת"ג והאלף"נח נסתר אחריה כמו קָרְאַת הַוֹּצְאַת תַּקָּרְאַתְּ הַוֹּצְאַתְּ: ואם יבא אחת מאותיות הח"ע נח נראה בסוף ולפניהן אחת מארבע תנועות גדולות, צירה חורק חולם ושורק, הם ג"כ בלתי מכשרות להיות נח נראה אחרי הת"ג, ויבא תחתיהן פתח ונקרא פַּתַּח גְּנֵבָה, לפי שקריאת הפתח באות י"ו הנמשך בכח נח נסתר מן ארבע תנועות גדולות שלפני אות הגרון, ר"ל אחרי חורק וצירה נקרא הפתחגנובה

בו"ד , ד"מ פִּיחַ כמו פִּיהוּיִי , ואחרי חולם ושורק נקרא הפתח גנובה כוי"ו , ד"מ כְּחַ כמו כּוֹחַ רוֹחַ כי אחרי ת"ק הנח יותר מרגש מאחרי ת"ג: והאל"ף לא יתכן להיות נח נראה בסוף לעולם , לכן לא תמצא פתח גנובה באל"ף : וחה"א אף שהיא ג"כ ממוצא הגרון בכל זאת יתכן שתהיה נח נראה אחר פתח גנובה, אך בתנאי שיבוא בה נקודה הנקרא מַפִּיק להבדילה מן הה"א שהיא נח נסתר , ד"מ מַחֲנֵה הַה"א בלי מפיק היא נח נסתר ׳ הַגְּבֵהּ הה"א במפיק היא נח נראה וקריאתו כמו הַגְּבִיהַּ וכן בָּהּ , לָהּ , גָּבהּ , כָּמהּ , גְּבוֹהּ כמו גָּבוֹהַּ , מַגְבִּיהַּ כמו מַגְבִּיהַ : ולפעמים ישמט התנועה הגדולה "הנח הנסתר הנמשך , ובא הפתח הגנובה במקומה כמו יִשְׁמַח ת׳יִשְׁמְחַ , הוֹרַע ת׳הוֹרַיַע , לקצר בענין במלה הדבק בענין למה שאחריו , וכן גְּבוֹהַּ גְּבַהּ לב בסמיכות :

§ יט

אחרי שוא נע לא יבא לא דגש חוק ולא דגש קל: דגש חוק לא יתכן, לפי שכח דגש חוק כח שוא נח , וכבר אמרתי שוא נח אחרי שוא נע אי אפשר , ודגש קל לא יתכן , לפי שהדגש הקל מיוסד להתחלת הברה , והתחלת הברה היא באות שבו השוא , ומלת שְׁתֵּי שְׁתַּיִם יוצא מהכלל , שיבא דגש אחרי שוא נע , ובמקומו אבאר אותו (§ קלב) : אחרי שוא נח יבא בג"ד כפ"ת בדגש קל , כדינם בהיותם בהתחלת הברה : ומצד הדגש אשר באותיות בג"ד כפ"ת , נכר השוא שלפניה, ד"מ בְּמַלְכּוֹ הכ"ף רפויה , השוא שלפניה נעה וקריאתו בְּמַלְכּוֹ , מַלְכּוֹ הכ"ף דגושה השוא שלפניה נחה וקריאתו מַלְכּוֹ :

§ כ

שוא נח יתכן שיתהפך לשוא נע , כמו בָּשָׂר בְּשָׂרְךָ כֶּסֶף כספך

בַּסַּפָּךְ, ולא בהפך, והטעם בזה, כי שוא נע מסבב רהיטת הברת המלה למה שאחריו, ושוא נח מעכב מהירות המבטא; לכן השם אשר בנפרד בשוא נח, כשיבוא בסמיכת ישוב לשוא נע למהר המבטא, כי מצד הסמיכות ב' מלות לאחת תחשבנה, והנסמך נגזר מן הנפרד ולא בהפך, כאשר אבאר בפרק שאחר זה: וכן תמצא באותיות אהח"ע כשיבואו בשוא, יבואו לרוב בשוא מרכב שחיא שוא נע במקום ששאר אותיות יבואו בשוא נח, ד"מ תַּעֲבוֹד יַעֲבוֹד, פ"פ בשוא מרכב, וזולת אות גרונית בשוא נח, תִּפְקוֹד יִפְקוֹד, וכן נאמר נֶאֱכַל נֶאֱמַר נֶהֱפַךְ במקום נִפְקַד, בַּעֲבוֹר בַּעֲבוּר במקום בְּשֶׁכֶן לְשֶׁפוֹט, מֵאֱכֹל במקום מִשְׁכַּן ולפי ע' ארבעת אותיות האלה אוהבים לנוע, לכן כאשר יזדמן שאות שאחריהם ג"כ בשוא, ושני שואים נעים אי אפשר להתחבר כמו שידעת, יפול השוא מן המרכב, ותשאר התנועה לבדה ודינה כדין תנועה הבאה תמורת שוא נע והיא תנועה קלה (§ יא', כמו מן יַעֲבוֹד יַעֲטוֹף יַעַבְדוּ יַעַטְפוּ ת' יַעַבְדוּ יַעַטְפוּ ע"מ יִפְקְדוּ, וכן נֶהֱפַךְ נֶהֱפְכָה, נפל השוא מן החטף: וכן הדין בכל מקום שמחייב לבא שוא נע אחר שוא מרכב, יפול השוא מן המרכב והתנועה קיימת, והיא תנועה קלה: ועל המעט שימצא שוא נח באות הנרון אשר אחריה עוד שוא נע, כמו לא יַחְכְּרוּ (תלים לד) יַאְשְׁמוּ (שם), והמה מעטים:

§ כא

הרב רבי אליהו בחור נתן כמן לשוא נע, א, ב, ג, ד, ה ו: א) שוא בראש המלה שוא נע (§ טו), ב) שני שואים רצופים בתוך המלה שוא ב' נע (§ טו), ג) גדולה שוא שאחרי חנועה גדולה נע (§ טו, ב): ד) דגש, שוא באות הדגוש ג"כ נע (§ —ה): ה) הדומות, שוא באות הראשון

משתי אותיות דומות נע (§ ד) : ו) שוא שאחריו ו' אותיות בג"ד כפ"ת רפה נע (§ יט) :

§ כב

ואם אמנם אמת הוא, כי הסמן מועיל מאד לקבוע הדבר בלב התלמיד, אך לא יצא ידי חובתו בסמנים האלה לבאר גדר שוא נע בכל מקום שהוא: ואומר אני כי על שוא בראש המלה או בסופו ועל שני שואים באמצע אין צורך לסמן כלל כי הוא ידוע בעצמו, אבל מה שצריך לסמן הוא השוא באמצע המלה, לפי שהוא לפעמים נעה ולפעמים נחה : וסמן הנע מקו"ם נד"ד (ר"ל המקום שהשוא נע) : מ) מתג, שוא שאחרי מתג הוא שוא נע (§ טוב) : ק) קלה, שוא שאחרי תנועה קלה נעה (§— ג) : ו) ו' אותיות בג"ד כפ"ת רפה אחרי שוא השוא נעה (§ יט) : ם) משרת, שוא שאחרי נגינה משרת במלה בת שתי נגינות נעה (§ טוב) : נ) נסוג אחור, שוא שאחרי נגינה נסוג אחור מפני קרבת המעמים נעה (§— שם) : ד) דומות, שוא באות ראשון מב' אותיות דומות (§— ד) : ד דגש, שהוא באות הדגושה בדגש חזק נעה (§ שם) : וסמן שוא נח באמצע המלה ק"ן : ק') קטנה שוא שאחרי תנועה קטנה בלי מתג הוא שוא נח : ן') נגינה, שוא שאחרי נגינה שהיא בעצם, אפילו אחרי ת"ג שוא נח : וע"ז התבאר חלוף השוא בפרט :

פרק ד בהתהפכות התנועות

אני טרם אחל לדבר, אגלה את און המורה, כי למתחיל מן תלמידיו, יהיה הפרק הזה עוד זר ומוזר בעיניו, כל עוד לא השיגה יד יריעתי בירי'עות השמות והפעלים ואנכי אמנם סדרתי הלמודים כפי מה שמחייב אותו סדר הענין בעצמו, להסמיך

להסמיך כל דבר אל מה שדומה לו מעניני : והמורה בין יבין את אשר לפניו : והוא ילך נכחות מן הקל אל הכבד ממנו : ובהגיעו אל הפרק הזה ישמיטנו ונטשו, וילמד הפרקים הבאים אחריו על הסדר , עד אשר יקנה התלמיד ידיעה יותר רבה בידיעות הלשון : עדי השיגו אל פרק משקלי השמות, אזי יקריב הפרק הזה אליו וישנן איתו לתלמידו , כי מבלעדו לא יכון ללמוד מ"הש :

§ כג

בל מלה יתכן שיתהפכו ההברות שבו , אם על דרך חלוף או על דרך שנוי : השנוי הוא שישתנה תנועה לשוא ולהפך והחלוף הוא שיתחלפו התנועות יחדיו : וטרם שאבאר איכות השנוי והחלוף אבאר סבתם דרך כלל העקרים הראוים לרעתם להקדמת הענין הזה : עקר א : כל מלה שתתרב' באותיות ובתנועות , ובעבורם נעתקה הנגינה ממקומה הראויה לה אל תנועה אחרת למטה ממנה , ראוי להקל המלה ההיא בהנועותיה וזה ע"י התהפכות איזה מהם לשוא נע (§ יב) : עקר ב : הת"ק יותר ראויה במל' שהיא רהוטה ודבוקה למלה שאחריה , והת"ג יותר ראויה במלה שהיא מעמדת במבטא ונפרדת מן המלה שאחריה , כי כל המשך קול מורה הפסק : עקר ג : ת"ג יותר ראויה לפני נח נכתר ולפני שוא נע ות"ק יותר ראויה לפני שוא נח , או לפני נח נראה , ר"ל לפני שוא נח , או לפני דגש חזק :

§ כד

וגם בתנועות בעצמן ראוי לדעת איזה מהן שהם יכולים להתהלף או להשתנות ואיזה מהן שאינן יכולין : ואח"כ ראוי לדעת באיזה מקום מן המלה דין חלוף ושנוי נוהג , ולזה אתן לך שני כללים :

כלל א כל ת"ג שמושבת אחריה אחת מאותיות אהו"י בנח נסתר אחריה, והיא לצורך שרש אושמוש, לא יתכן שתשתנה כלל, שלא יבטל הנח: וכן כל ת"ק שרגש חזק אחריה להורות על אחת מן הוראת הדגש, איפשר שיתהלף לת"ג, אבל לא יתכן שישתנה לשוא, בעבור הדגש שצריך לבא אחריה: ולכן בת"ג היותר קרובה להתהפכות, ראשון, הקמץ בכל מקום שהוא יתכן שיתחלף או שישתנה אם הוא בעצם ולא לתשלום דגש (§ כח), ואחריו הצירה, ואחריו החולם, אבל חירק גדול ושורק לפי שנח נסתר אחריהם לרוב, הם בלתי מתהפכים: ובתנועות הקמנות, הכגול קרובה להתהפך, והפתח שהיא תמורת סגל לפני אות הגרון ג"כ נוחה להתהפך, ואחריה ק"ח: ואחריה חירק קטן וקבוץ, וכל הקודם במקום קורם בהתהפכות ממה שאחריה, והמאוחר יותר מעט בהתהפכות ממה שלפניה: כלל ב התנועה השלישית שלפני הנגינה יותר נוחה ועלולה להשתנות לשוא; וטעם לדבר, ממה שאמרתי בכר (§ יב) בי בעלי לשון העברי קבעו ליסוד בכל מלה שלש אותיות ושתי תנועות, ואם יתרבה המלה באותיו' ובתנועות ער שתהיינה יותר משתי הברות לפני הנגינה, תשתנ' התנועה השלישית שלפני הנגינה לשוא; ומה שחשבו תמיד ממקום מצב הנגינה, לפי שעקר המשך העמדת המבטא בתנועה שבה הנגינה, ומה שאחריה אינה מן המנין, והתנועות שלפניה, כל אשר תתרחק מן הנגינה ההברתה יותר רפויה עד שתשוב לשוא, ולכן כאשר רצו שתתקיים התנועה הנ' שלפני הנגינה בחזקתה ולא תשתנה לשוא, עשו לה חזוק ע"י מתג, כמו אָנֹכִי, וכאשר אבאר במקומו (§ סה); ואם היא אחת מן התנועות שאינם מכשרים להשתנות לשוא תשתנה התנועה הסמוך לה או מלפניה או מאחריה; ואם

ואם גם הם אינם מכשרים לשנוי, תשאר המלה על מתכונתה: ואחרי שבארתי סבת השנוי, ואיזה מן התנועות המכשרות לכך, ובאיזה מקום במלה דין השנוי נוהג, אבאר עתה איכות השנוי והחלוף:

§ כה

השנוי יצויר בכלל על שתי פנים: או שישתנה תנועה לשוא, או שישתנה שוא לתנועה: וסבת השתנות התנועה לשוא: (א) סמיכות השם שפ"פ שלו קמץ או צירי, כשהוא נסמך לשם אחר יבא הפ"פ בשוא, כמו מִן דָּבָר דִּבְרֵי, ומִן לֵב לְבַב אֱנוֹשׁ: (ב) רבוי אותיות ותנועות, ר"ל אם התרבה המלה באותיות ובתנועת בכופה ונעתקה הנגינה בעבור זה ממקומה לתנועה למטה ממנה, תשתנה התנועה השלישית שלפני הנגינה לשוא, כמו חָכָם חַכָּמָה חֲכָמִים חָכְמוֹת: דָּבָר דִּבְרֵי דְּבָרְךָ, וברבים דִּבְרֵיהֶם, בכל מקום התנועה השלישית שלפני הנגינה, ובפעלים מן פָּקַד פְּקַדְתֶּם, ובכנוי פְּקָדוֹ פְּקָדַנִי: אבל אם לא נעתקה הנגינה ממקומה בעבור התוספת, לא תשתנה הפ"פ לשוא כמו פָּקַדְתָּ פָּקְדוֹ: והטעם בזה מונח בעקר א' כלל ב': ובסמיכות גם כן הטעם הזה, כי שני שמות המחוברים מצד הסמיכות בענין, דינם כמלה אחת שהתרבה בתנועות:

§ כו

וסבת השתנות השוא לתנועה: (א) נגינה המפסקת, ר"ל המלה הבא בנגינה המפסקת (§ מה), בה תשתנה

איזה שוא לחנועה להורות העמדה והפסק כמו מן שָׁמְרוּ שָׁמְרוּ, ומן יָכְלוּ יָכְלוּ: כי כמו שיבוא שוא התמורת תנועה להורות סמיכות וחבור, כן יבוא תנועה תמורת שוא להורות פרוד והפסק: (ב) השם אשר בנפרד רבים הפ"א בשוא, ובא בסמיכות או בכנוי, ומחויב שתשתנה ע"פ לשוא לפי כלל ב', ושוב אי אפשר שתתקים הפ"פ בשוא, כי שני שואים בראש המלה נמנעים להתחבר (§ טו) תשתנה שוא הפ"פ לתנועה, כמו מן דְּבָרִים מִלָּכִים דִּבְרֵי מַלְכֵי דִּבְרֵיהֶם מַלְכֵיהֶם והיא תנועה קלה (§ יא): ובפעלים, המקור כשהוא זולת כנוי הפ"פ בשוא, ובשיתחבר אליו כנוי ישתנה ע"פ לשוא אף שאיננה תנועה השלישית שלפני הנגינה, ושוא הפ"פ ישוב לתנוע' קלה, כמו מן מְלוֹךְ בְּמָלְכוֹ; וכן מן הצווי ליחיד שפ"פ בשוא כשיבוא בשאר הגופים, או בתוספת ה"א אף ליחיד, תשתנה ע"פ לשוא ופ"פ לת"קלה, כמו זְכוֹר בתוספת ה"א זָכְרָה, זָכְרִי זָכְרוּ: (ג) בפעלי עתיד שפ"פ שלו אות גרונית והיא נקודה בשוא מרכב, ובגופים שע"פ תשתנה לשוא יפול השוא מן המרכב ותשאר התנועה לברה והיא הנועה קלה, כמו מן תַּעֲבוֹד תַּעַבְדִי ומן יַעֲטֹף יַעְטְפוּ (§ כ) (ד) שני שואים נחים בסוף, והראשון אות גרונית, תשתנה לפתח לחרחבת אות הגרון, כמו יָרַעְתָּ שָׁמַעְתָּ (§ יח), והכוונה בהרחבת אות הגרון, לפי שאותיו' הגרון רפויות במבטא, וכ"ש כשהן רקות בלי תנועה, לכן יבוא פתח שהיא המרחב שבת"ק להרגי' אות הגרון הנח יותר: (ה) שוא מרכב באות גרונית תשתנה לפעמים לפתח בעבור אות גרונית שאחריה אף שאיננו בשוא ג"כ להרחבת אות הגרון

כמו

כמו בַּעֲיָרוֹתַי (דברים ד) ע"מ בַּשִּׁיבוֹתַי, הַהוּא אמר (במדבר כג) ת' הַהוּא, כדין ה"א השאלה (§ לג): (ו) שוא שלפני א"ה, המנוקדים בת"ג, תבא לפעמים הת"ג באות שלפניהם, והאל"ף נחה אחרי הת"ג והה"א תשמט, כמו רֵאשִׁית ת' רֵאשִׁית ע"מ פְּעֻלִּית, יְנָתֵן ת' יְהוֹנָתָן ומעם לזה התבאר לעיל (§ ד):

§ נו

ואיכות החלוף יצויר בכלל על ארבע פנים: א) חלוף ת"ג לת"ק: ב) ת"ק לת"ג: ג) ת"ג לת"ג: ד) ת"ק לת"ק: אמנם סבות חלוף ת"ג לת"ק: (א) סמיכות או כנוי, ר"ל השם הנסמך לשם אחר או שיבוא בכנוי, כי דין אחד להם וישתנה התנועה הראשונה לשוא והתנועה השנית תתחלף לת"ק, כמו מן דבר דְּבָר דִּבְרֵכֶם, והשם אשר בו הנגינה בנפרד בתנועה הראשונה ובא בכנוי תשתנה השנית והראשון תתחלף, כמו מן סֵפֶר סִפְרוֹ ומן חֹדֶשׁ חָדְשׁוֹ והטעם מונח בעקר ב; אבל בתוספת אותיות מצד סמן הרבים יש חלוק בינהם, כי מן סֵפֶר דרבוי סְפָרִים ומן חֹדֶשׁ חֳדָשִׁים בחלוף ולא בשנוי, זולתי בקצתם כמו בָּקָר בְּקָרִים: (ב) נח נראה ר"ל כל ת"ג שיבוא אחריה שוא נח או דגש חוק, וזה לא יתכן כי אם כשיש הנגינה בת"ג ההיא (§ י) כמו יָכַלְתִּי (בראשית ל) תָּכְבּוּ (יהושע ו); ובמקום שנשמט הנגינה מן הת"ג ההיא לאיזה סבה מהסבות שיתבאר להלן (§ נא) אוי בהכרח תשתנה הת"ג לת"ק לקיים הנח או הדגש, כמו וָכָלְתָּ עמוד (שמות יח) יָכְלֶתֶם תִּסְכְּנָה (בר' א, לו) כי בתנועה השלישית שלפני האחרונה לא יבא נגיגה בעצם (§ מט); וכן בסוף המלה בפעלים שסופם ת"ג ונח נראה

כשנעתקה הנגינה מן הת״ג ההיא, לאיזה סבה מן הסבות
תתחלף ג״כ הת״ג לת״ק, כמו וַיֶּעְתַּר לו (בראשית כה כא) וַיֶּעְתַּר,
שהנגינה נסוג אחור מפני קרוב המעמים וַיִּפְתַּר־לָנוּ (בר׳ מא יב)
ת׳ וַיִּפְתּוֹר שנשמטה הנגינה בעבור המקף; ובגזרת נע״ו וַיָּקָם מן
יָקוּם - וַיְקֵם מן יְקִים, שתשוב הנגינה להות מלעיל, בעבור ויו
ההפוך (§ נא) ישתנה הת״ג לת״ק, אף שנח נסתר אחריה
לצורך; ובכפולים וַנָּסָב ת׳ וַנְּסֹב - וַיָּגָל ת׳ יָגֶל; ובשמות
מגזרת הכפולים ע״מ פֶּל פֹּל, כמו לֵב צֵל חֵן עֹז כֹּל תֹּם, הפ״פ
בת״ג לת שלום דגש, אשר היה ראוי לבא בל״פ, להורות
על חסרון אות הכפל, ונפל לפי שהיא בלי תנועה, ובשבא
אחד מהם ברבוי או בכנוי שהל״פ בתנועה ומכשרת לקבל
דגש, תתחלף תנועות פ״פ לת״ק, כמו לִבִּי צַלְמָם חִנּוֹ עֻזְּךָ כֻּלָּם
תֻּמִּם, וקצתם גם בלי תוספת יתחלפו לת״ק, כמו לֵב־אִישׁ
כָּל־דָּבָר:

הערה ודע כי כאשר יתחלף איזה ת״ג לת״ק לסבה מן
הסבות שאמרתי, ראוי שתתחלף לת״ק תולדות
הת״ג שבאה תמורתה, דהיינו קמץ לפתח צירה לסגל ח״ג
לח״ק חולם לקמץ חטף שורק לקבוץ, וכן להפך בחלוף ת״ק
לת״ג: ומה שהתחלפו אלה שלא על המשפט הוה, הטעם
הוא כי לפי טבע המבטא, הסגל והק״ח יותר נאותים לפני שוא
נח, והח׳רק קמץ והקבוץ יותר נאותים לפני דגש חזק: וכאשר
תראה בחלופים האלה, תמצא כן, כי לפני שוא נח יבא
סגל במקום ח״ק וק״ח תמורת קבוץ, ולפני דגש חזק יבא ח״ק
תמורת סגל וקבוץ תמורת ק״ח:

§ כח

וסבת חולף ת׳ק לת״ג: (א) נגינה מפסקת, כמו מן אָמַר אֲמַר

(בראשי׳ כה) ומן וַיִּשְׁחַט וַיִּשְׁחָט (ויקרא ח), וכן עֶבֶד הַרְדְּבִנְגִינַח מפסקת עֶבֶד דָּוִד; והטעם מונח בעקר ב׳: (ב) לפני א׳ תיות אהו״י יבא לפעמים ת״ג במקום ת״ק כדי שתהיינה נח נסתר אחריהם, כמו קָרָא עָשָׂה קָרָאתָ עָשִׂיתָ, דקמץ והחירק בע״פ תמורת הפתח בשלמים ע״מ פָּקַד פָּקַדְתָּ: (ג) אם היה ראוי שיבוא דגש חזק אחרי ת״ק להורות על אחת מהוראת הדגש (§ לח), והאות אשר הדגש ראויה לבא בה, היא אחת מאותיות אחחע״ר, והם אינם מכשרים לקבל דגש (§ לו), תתחלף הת״ק שלפניה לת״ג, ונקרא תַּשְׁלוּם דָּגֵשׁ, ר״ל שחסרון הדגש נשלם ע״י ת״ג שלפניו: וסדר החלוף; הפתח לקמץ גדול, כמו הָאָרֶץ ת׳ הַשָּׁמַיִם, כמשפט ה״א הידיעה (§ לג), מְבָרֵךְ ת׳ מְבָרֵךְ ע״מ מְפַקֵּד, פְּרִיץ ת׳ פְּרִיץ ע״מ כְּבִיר: חירק קטן תתחלף לצירה, כמו בֵּרֵךְ ת׳ בֵּרֵךְ ע״מ פִּקֵּד; וקבוץ תתחלף לחולם, כמו מְבָרֵךְ ת׳ מְבָרֵךְ ע״מ מְפַקֵּד, וכדומה לזה הרבה:

הערה וגם החלוף הזה שלא כמשפט: לפי מה שאמרתי הת״ק ראוי שתתחלף לת״ג שלה; ואמרו המדקדקים טעם לזה, לפי שהחירק לרוב יו״ד אחריה, ואין שורק בלא ו״ו, ואין ראוי שיבוא נח נסתר אחרי ת״ג שהיא לתשלום דגש: לכן תתחלפנה לצירה ולחולם שהם יבואו ג״כ בלי נח נסתר: רק בשתי מקומות מצאנו נח נסתר בפועל אחרי צירה והיא לתשלום דגש, תֵּיעָשֶׂה את המנורה (שמות כה) רוקע הארץ מֵיאָתַי (ישעי׳ מד), ויש מהם רמז דרוש: ועיין

א״ע בפסוק תיעשה

§ כט

סבת חלוף ת״ג לת״ג אחרת: (א) להבדיל בענין, ד״מ

בָּנִים שָׁנִים כשיבוא בסמיכות והמ״ם נשמט, יבא צירה חמורת חרק, כמו שֵׁנֵי בָנֵי, להבדילו מן בְּנֵי שהוא כנוי ליחיד מ״ב: (ב) או שיתחלפו חרק עם צירה וחולם עם שורק לפי שהם ממוצא אחד, כמו חֵן חִן רֵיק רִיק רֵישׁ רִישׁ, יִשְׁפּוֹטוּ יִשְׁפּוּטוּ, והרבה כאלה:

§ ל

וסבת הלוף ת״ק לת״ק אחרת: (א) להרחבת אות הגרון, כי ראוי שתדע כי הפתח היא התנועה היותר מרחבת שבכל התנועות הקטנות, ואותיות הגרון לפי שהם הרפויות שבמוצא ובמבטא, לכן בקשו בעלי הלשון להרחיבם ולחזק כח הברתם ע״י פתח, בין כשאות הגרון בעצמו ראוי לבא בתנועה קטנה, ובין באות שלפניהם, אם הם נחים ונראים, וכה משפטם: אם אחת מאותיות הח״ע תחיה נח נראה בסוף המלה, (כי גם הה״א נח נראה בסוף כשה״א במפיק (§ יח), ולפניה ראוי שיבוא ת״ק בלי נגינה, תתחלף הת״ק לפתח להרחבת אות הגרון, בין בפעלים ובין בשמות; בפעלים וַיָּנַח וַיָּנַע, פתח ת׳ ק׳ ח׳ ע׳ ד׳ וַיָּקָם וַיִּשָּׁב, וכן וַיֶּתַע, פ׳ ת׳ סגל, וַיֶּתַע ע׳ ד׳ וַיִּפֶן; ובשמות, פֶּרַח צֶמַח רָגַע, אלה זולת אות גרונית ראוי שיבואו בשתי סגל, ע״מ פֶּעֶל, וכן גֶּבֶהּ נָגַהּ רָמַח, הפתח ת׳ הסגל ע״מ פֶּעֶל; ואם אחת מאותיות הח״ע בעצמן ראוי שתבא בת״ק שאין בה נגינה, ולפניה ג״כ ת״ק בנגינה, יתחלפו שתיהן לפתח להרחבת אות הגרון, כמו לַהַב בַּעַל שַׁחַר, כל אלה ודומיהם זולת אות הגרון ראוי שתבאנה בשתי סגל ע״מ פֶּעֶל, כי לא מצאנו שם שיבוא בשתי פתח זולת בשע״פ גרונית ובפעלים, כמו הַעַל ת׳ הֶעָל ע״ד הָרַב הֶרָף, כדין הצוי בהפעיל מגזרת נל״ה, וכן וַיַּעַל וַיַּעַן;

העתיר

העתיד עם ויו ההפוך מנל"ה, קצתם ראוי הוי"ד בחירק והפ"א בסגל, ע"ד וַיִּפֶן, כדין אית"ן מקל בויו ההפוך מגורת נ"לה, וקצתם גם הו"ד ראוי בסגל, כדין אית"ן בויו ההפוך מהפעיל בגורה זו, כמו שיתבאר כל זה במקומו; זולתי הא"לף, כי אין דין הרחבה ונח נראה נוהג באל"ף כשהיא בסוף, לכן לא תשתנה הסגל לפניה לפתח כשהאל"ף בסוף כמו בָּלָא פָּלָא, רק באמצע המלה כמו תָּאַר, מרחבת בפתח כי הוא ממשקל פָּעַל: (ב) פתח שלפני אות חי"ת המנוקד בקמץ גדול תתחלף לפעמים לסגל, ד"מ הֲדָכָם הֲדָחַי, הה"א דינה כפתח ודגש אחריה, כדין ה"א הידיע' (§ לו), ולפי שהחי"ת בלתי מכשרת לקבל דגש, היה ראוי שתכא הה"א בקמץ גדול לתשלום דגש, אך לפעמים לא נשלם הדגש ע"י ת"ג לפני ה"א חי"ת, כמו הַדְּחוֹלֵךְ הַחַי, והיה ראוי שתשאר הפתח תחת הה"א, אך לפי שהוא כגול, מיוחדת בטבע המבטא, שהפתח בלתי מכשר לבא לפני אות גרון הנקודה בקמץ גדול, לכן תתחלף הפתח לסגל, כמו אֶתָּיו ת' אַתָּיו כמו אחי, וכן פֶּחָה ת' פַּחַת כמו פַּחַת יהודה (הגי א), וכן גֶּחָלִים פֶּחָשִׁים, הסגל ת' הפתח (§ קפ, יו): (ג) אות השמוש לפני אות גרונית המנוקדת בשוא מרכב, תתחלף נקיד אות השמוש לתנועת מ"ן החטף, דהיינו לפתח לפני חטף פתח, כמו יַעֲבוֹד לסגל לפני ח"ס, כמו יָאֲסֹר, ולקמץ לפני ח"ק, כמו יָחֳרָם, והוא קמץ גדול: (ד) ולפעמים יתחלפו התנועות הקטנות שהם ממוצא אחד, או גם בלי טעם זה, כמ בֶּגֶד בִּגְדוּ מֶלֶךְ מַלְכוֹ:

§ לא

ויש עוד מין חלוף, שיתמזגו שתי תנועות יחד ו, ויתהפכ

לת"ג אחת, בעבור אות הנחה להקל על המבטא, כמו מָוֶת אָוֶן עָוֶל תָּוֶךְ, בסמיכותם ובכנוי, מות אונך תוכם, וכן מן בַּיִת בָּתֵּי עַיִן בסמיכות ובכנוי, בֵּית יעקב בֵּיתֶךָ. עֵין הארץ, ודומיהם רבים ומקומם במשקלי השמות:

§ לב

אותיות ה"ו כ"ל"ב כשיבואו לשמש בראש המלה בשם או בפעל, יש להם דינים מיוחדים בנקודתם בחלופם ובשנוים, ואבאר אותם כל אות דרך נטיתו:

§ לג

הה"א תשמש בראש השמות לאחת מארבע פנים: לידיעה או לקריאה, לשאלה או לתמה: וכשהיא תשמש לידיעה או לקריאה נקודתה העצמית פתח ודגש חזק אחריה, כמו הַשָּׁמַיִם הַקָּהָל. הַהוּא; ולפני אותיות אחה ע"ר בקמץ לתשלום דגש, הָאָרֶץ. הָרוֹאֶה; ולפני ה"א חי"ת לפעמים הדגש בלתי נשלם, ואם פתח אחריה או תנועה אחרת זולת קמץ, הה"א בפתח: כמו הַהוֹלֵךְ הַחַי, ואם קמץ אחריה הה"א בכגל, הֶהָכָם, למעם שהתבאר לפני זה (§ ל); ואם יולה אל המלה עוד אות השמוש, הה"א הידיעה אחרי אות השמוש, כמו וְהָאָרֶץ בַּהַשָּׁמַיִם חסרך (תהלים לו) אף הה"א אשר תשמש לשאלה או לתמה, נקודתה העצמית שוא, ר"ל שוא מרכב והוא חטף פתח, כמו הַמִן העץ (בראשית ג), הַיִפָּלֵא מי דבר ! שם יח), הֲגַם לכבוש: (אסתר ז) ואם תבא לשמש במלה שראשיתה ג"כ שוא: הה"א

הה"א בפתח, כדין פגישת שני שואים בראש המלה (§ כו) כמו הַבְּרָכָה אחת היא לך אביף (בראשית כז): הַדָּבִי לא יתכנוף (יחזקאל יח) ורפה אחריה כדין אחרי ת"קלה, ואין לחוש שיבואו להחליפה בה"א הידיעה שהיא בפתח, לפי שאלו הזזה ה"א הידיעה היה צריך לבוא דגש אחריה, כמו וואת הַבְּרָכָה (דברי' לג): ואם ילוה אל המלה עוד אות השמוש מאותיות וכ"לב תבא הה"א לפני אות השמוש ובפתח לפי שאות השמוש בשוא ודגש אחריה, כמו אחרי ה"א הידיעה כמו הַלְּבָן מאה שנה יולד (בראשית יז) הַכַּצַּעֲקָתָהּ הבאה אלי (שם יח) הַבְּמַחֲנִים (במדבר יג) ואין לחוש שמא תתחלף בה"א הידיעה כי ה"א ידיע' היה ראוי שתבא אחר אות השמוש כ"לב' כמ"ש, וכשתבא לשמש לפני אות גרונית המנוקדת בתנועה זולת קמץ, ג"כ הה"א בפתח: כמו הַאֵל יעות משפטן (איוב ח) הַעַל אֱלֹהַּ לא אפקודן (ירמיה ה) הַאותי לא תיראו (שם) ואם אות הגרון שאחריה בקמץ הה"א בסגל, כמו הֶאָנֹכִי הריתי העם הזה (במדבר יא) לטעם שתתבאר לעיל (§ לז):

§ לד

הוי"ה תשמש בראש המלה על שתי פנים, האחד והוא רק בפעלים, והוא וי"ו ההפוך (קאנווערטירנדס, פֿערוואנדלונגס לייכטן) המהפך פעל עבר לעתיד ועתיד לעבר, ד"מ אָמַר (ער האט גיזאגט) עבר, וְאָמַר פרעה (שמות יד) (ער וועט זאגן) עבר מהופך לעתיד; יאמַר (ער וועט זאגן) עתיד, וַיֹּאמֶר (ער האט גיזאגט) עתיד מהופך לעבר: השני וי"ו הזכור (קאמוקטיוס, פֿערבינדונגס לייכטן) אם לחבר שני נושאים לנשוא אחד, כמו וַיָּבוֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן (שמות ה) או לחבר שני נשואים לנושא אחד, כמו אָבִיךָ הֲלֹא אָכַל וְשָׁתָה (ירמיה כב): והוי"ו המהפך עתיד לעבר נקודתה העצמית

פתח ודגש חזק אחריה, ולפני אל"ף אי"ת בקמץ לתשלום דגש, כמו וָאמַר ויֹאמֶר, וָאֲדַבֵּר וַיְדַבֵּר, ונשמט הדגש מן הוי"ד השואית להקל על המבטא (§ מ); אבל וי"ו המהפך עבר לעתיד וכן וי"ו החבור שניהם שוים בנקודתם ובחלופם ובשנוים כי נקוד העצמי שלהם שוא, כמו וְאָמַר וְשָׁלַחְתִּי, בין לחבור ובין להפך, וישתנו לתנועה על אלה פנים(א): כשיבואו לשמש בסלה שראשיתה שוא, או אחת מאותיות בומ"ף, תשתנה הוי"ו לשורק, כמו וּשְׁמַרְתֶּם, וְקִשַּׁרְתֶּם וּבֵרַךְ את לחמך (שמות כג) ומֵרַק ושטף (ויקרא ו) ופָּנָה אל אלהים אחרים (דברים לא) וקריאת השורק הזה באל"ף גנובה כמו אוּבֵרַךְ אוּמָרַק: (ב) לפני יו"ד שואית תשתנה הוי"ו לחירק גדול והיו"ד נח נסתר אחריה, כמו וַיְרַעֲתֶם (שמות ו) ויחי (תהלים מט) וידי (בראשית א): (ג) לפני אות גרונית המנוקדת בשוא מרכב, תשתנה שוא הוי"ו לתנועת מין המרכב (§ לג), וַאֲכַלְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם, וַאֲבָרֵךְ, וָאֶמְת, וָאֲנִי; אך לפני שם אֱלֹהִים, הוי"ו בצירה והאל"ף נחה, כמו וֵאלֹהִים פקד יפקד אתכם (בראשית נ), ולפני שם המיוחד, ולפני כל שם אדני הוי"ו בפתח, והיו"ד או האל"ף בלתי מרגשת במבטא, כמו וַיהוָה פקד (שם כא), ואדני זקן (שם יח) וכן אמרו במסורה כל בוכ"ל לפני אל"ף לא מפיק אל"ף: (ד) אם בתנועה שאחרי הוי"ו נגינה מפסקת, הוי"ו בקמץ, כמו וקור וָחֹם וָקַיִץ וָחֶרֶף ויום וָלַיְלָה (בראשית ח) לֶחֶם ויין (שם יד) מָיוֹמָי (שמות י):

§ לה

אותיות כ"ל"ב שלשתן שוים בנקוד חלוף ושנוי, ונקודתן העצמי שוא נע, וישתנו על אלה הפנים: (א) לפני שוא נע ישתנו

ישתנו לחירק והיא תנועה קלה. כמו בְּדִבַּר בְּדַבַּר לְדַבְּרוֹ (ב) לפני שוא מרכב ישתנו לתנועה מין המרכב כדין הוי"ו, ולפני שמות הקדש ג"כ דינם בוי"ו כמו בַּאֲשֶׁר בֶּאֱמֶת בַּאֲנִיוֹת, לֵאלֹהִים בַּיהוָה לַאדֹנִי: ונמצא זובח לֵאלֹהִים (שמות כב) בקמץ דלמ"ד, והוא לא אלהים, ולית זולת דין: (ג) לפני יו"ד שואית ישתנו לחירק גדול והיו"ד נחה כמו בִּימֵי בִּימֵי לִימֵי: (ד) בהפסק מאמר יתחלפו לפתח כמו מי יתן לי אבר כַּיּוֹנָה (תהלים נה), בַּמַּכָּה (דברים ו) ולפני אות גרונית בקמץ, כמו בָּאָבֶן (שמות טו), ולפעמים בכגל בָּעֲרֵינוּ (עזרא י) (ה) כאשר יבואו אותיות וכ"ל"ב לשמש במלה שראשה ה"א הידיעה, תשמט הה"א לרוב, והוטל תנועתה על אות השמוש שלפניה, כמו כַּדָּבָר הגדול (דברים ד) לַדָּבָר (נחמיה ח) ת' כְּהַדָּבָר לְהַדָּבָר כֶּחַטָּאוֹת בָּאָשָׁם (ויקרא ז) ת' כְּהַחַטָּאת כְּהָאָשָׁם: אין זכרון לֶחָכָם (קהלת ב) ת' לְהֶחָכָם: ודע כי כל זה כאותיות וכ"ל"ב המשמשים בשמות, אבל במקוד כפעלים נקוד העצמי שלהן ת"ק, כמו בְּשִׁכּוֹן לְשִׁפּוֹט והשוא שאחריה נחה לכן בג"ד כפ"ת דגושים: אמנם נקוד יתר אותיות השמוש הם מ"ם, שי"ן: המ"ם נקודתה העצמית חירק, ודגש אחריה להורות על חסרון נו"ן מן, ולפני אות גרונית תתחלף החירק לצירה לת"ד: השי"ן נקודה לרוב בכגל, שֶׁעַמָּלָתָּ (קהל' ב) בְּשֶׁלְמִי (יונה א) שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ (תהלי' לו), ולפעמים בפתח בְּשָׁנָם (בר' ו) שַׁקַּמְתִּי (שופט' ה): וגם היא תמיד דגש אחריה:

פרק ה בגדר הוראת הדגש

§ לו

הדגש היא נקודה בגוף האות, ואיננו ממין התנועות, אף הוא סמן לחזק מבטא האות: והוא על שני מינים, דָּגֵשׁ חָזָק (פֿאַרשטאַרקונג דגש), דָּגֵשׁ קַל (לייכטונג, גלייכדגר דגש):

הדגש שאחרי תנועה נקרא חזק, לפי שהוא מחזק הברת האות במבטא, במה שתנועת האות שלפניו נסמכת עליו, ומכפיל הברת האות, והראשון מן הכפל נקרא בשוא נח, ומגביל ההברה להיות מרכבת: ויתכן לבא בכל האותיות זולת אחהע"ר: והדגש הקל לא יבוא כי אם באותיות בג"ד כפ"ת, כשמתחיל בהם הברה, דהיינו בראש המלה, או באמצע אחרי שוא נח כמבואר במבוא (כלל ט), וגם בסוף אחרי פתח באות הגרון תְּמוּרָתָ֫ שוא נח כְּמוֹ שָׁמַעְתָּ:

§ לז

הדגש החזק לא יבא באות כי אם להורות על אחת מאלת הוראות שאזכור: (א) לחסרון אות הכפל כי מנהג הלשון להבליע אות הראשון משתי אותיות דומות ע"י דגש באות השנית, כמו סַבּוֹתָ ת' סַבְּבוֹתָ או סָבַבְתָּ, בֵּרַכְתָּ ת' כֵּרַ֫כְתָּ:

(ב) לחסרון אות נו"ן, וזה הרבה בפעלים ובשמות ובמלות, כמו יִגַּשׁ ת' יִנָּגֵשׁ מַתָּן ת' מִנְתָּן מִדִּבַּר ת' מִן דַּבַּר: וכן דרך הלשון לחסור יו"ד פ"פ כשע"פ צר"י ולהבליעה בדגש, כמו הַצִּיג מן יצג: וכן יחסר הלמ"ד כששרש לָקַח ונשלמת בדגש, כמו יִקַּח ת' יִלְקַח: וגם יחסר הת"יו לפני טי"ת כמו לַמְטַהֵר ת' לַמִּתְטַהֵר: ובכל אלה יורה הדגש על חסרון אות שלפניו,

וולתי

זולתי בבנו' הנסתר והנסתרת לפעל נקבה נסתרת בא דגש בת"ו הנקבה להורות על חסרון ה"א שאחריו, כמו גְּנַבְתּוּ סופה (איוב כא) ת' גְּנַבְתְּהוּ, צְוָתָה המותה (רות ג) ת' צִוַּתָּה כמו שיתבא' בבנין הפעלים (§ רסט): (ג) בשלשת בנינים פִּעֵל פֻּעַל וְהִתְפַּעֵל יבא דגש חזק בע"פ להורות על כמן הבנין:

(ד) יבא דגש חזק אחר אנתיות השמוש דהיינו אחר ה"א הידיעה והקריאה או אחר אותיות בכ"ל כשיבואו במקומה, כמו הַדָּבָר בְּדָבָר כַּדָּבָר לַדָּבָר ואחר ו"ו ההפך"ע תיד לעבר, כמו וַיֹּאמֶר, ואחר מ"ם השמוש, כמו מִפְּרִיו להורות על חסרון נו"ן מן:

§ לח

דגש חזק לא יתכן לבוא כי אם אחרי ת"ק, בין בנגינה ובין זולתה או אחרי ת"ג עם נגינה (§ י) אבל אחרי מתג לא יתכן שיבוא דגש כלל: וכן אחרי ת"ג אשר יש נח נסתר אחריה בפועל לא יתכן שיבוא דגש: ומה שנמצא לנער הַיֶּלֶד (שופטים יג) הדגש בדין והנח זרה: וכן הוּבָה בעשֹׂב (תהלים קב) הדגש כדין והנח זרה, כי' הנח והדגש נמנעים להתחבר יחדיו כמשפט: אבל יתכן שיבוא נח תמור' דגש ודגש תמורת נח: נח תמורת דגש באות אחה"ע, כמו בֵּרַךְ (ראש' בר) ת' בֵּרֵךְ: ומה שאמרתי נח ת' דגש הינו שיבוא ה"ג ת' ת"ק, המושכת נח נסתר בכח המבטא, אבל אין ראוי שיבוא נח נסתר בפועל אחר ת"ג שהוא לתשלום דגש: ומה שנמצא תֵּיעָשֶׂה (שמות כה) מֵאתַי (ישעיה מר) הוא ע"ד זר (§ כח): דגש ת' נח, כמו תֵּלִינוּ (שמות יז)

הראוי תָּלִינוּ : ובא בגרש לרעת הרד"ק , להבריל בין מה שהוא מעניתלונה שהוא ברגש ובזמה שהוא מעניזלינת לילה, שהוא בנח: וכן מַלְכֶּם (ישעיה ג) ת' מַה לָּכֶם :

§ לט

ויש דגש חזק נוסף באות שלא להדאות ענין כלל כי אם אם לתפארת הקריאה לבר (מיסאמיקום , וואהלקלאנג) , כמו יְקֹדַת עמים בראשית מט) עִקְבֵי סוס (שם) חָדְלוּ (שופטים ה) גָּזְלוּ ישעיה סד) : ועניו הדגש בכנויך נִי , כמו אֲרָאֶךָּ (בראשי' יב) דָּנֵנִי (שם) עיין לקמן (§ רע) :

§ מ

וכמו שהם נוספים במלה שלא לצורך, כן יחסרו לפעמים במקום שראוים לבא , להקל על המבטא : כי כל הַלְוִים שבמקרא חסר דגש, וכן כל יְקחוּ יִשְׁאוּ יִסְעוּ בחסרון הדגש . וכן כל הַיְאוֹר בַּיְאוֹר בלי דגש : וכל ת"ק שנשמט הדגש שאחריה דינו כדין תנועה קלה , והשוא שאחריה נע , כמו חָקְקָם (שמות ה) באור אֶשְׁכָּם (ישעיה ג) לבן כב"ד כפ"ת שאחר השוא רפה:

§ מא

הדגש הקל הוא הדגש הבא באותיות בג"ד כפ"ת כשמתחיל בהם הברה , דהיינו בראש המלה או אחרי שוא נח : וע"י הדגש תתחזקנה הברת ששה אותיות הללו , כמו ברכים

בְּרַכַּיִם פָּקְדָתְּ : כשהם זולת דגש נקראים רפה : ונהגו מלפנים לעשות קו משכב על אות הרפה (כ כ פ ת) לסמן , והשמיטוהו הסופרים , כי הוא שלא לצורך : ויש הבדל במבטא , אותיות בג"ד כפ"ת בין דגש לרפה ואין אנחנו בקיאים עתה להבדיל במבטא כי אם בד' אותיות בכפ"ת לבד :

§ מב

ודע כי כמו שלא יתכן לבא דגש אחרי נ"נם בסלה אחת (§ לח) , כן הדין בשתי מלות המחברות בענין : אם המלה הראשונה סופה ת"ג ונח נסתר אחריה בין בפעל ובין בכה, ואין בה נגינה מפסקת, והמלה השנית בראשה אחת מאותיות בג"ד כפ"ת , הם רפו ים בלי דגש , כי מצד חבורם בענין דינם כמלה אחת , כמו וַיִּקְרָא בַּרְעָה (בראשית מא) הָיְתָה תְּהוֹ (שם א) פְּנֵי תְהוֹם (שם) וְנִבְרְכוּ בְךָ (שם כח) : אבל כשאינם מחברים בענין , דהיינו שהמלה הראשונה בנגינה מפסקת , או שאות הו"ו הנח בסוף מרגשת במבטא , ר"ל שהיא נח נראה , בג"ד כפ ת בדגש , כמו זכר וְנִקְבָה בָרָא (שם א) עָשׂוּ כָּלָה (שם יח) בְצַדָּה תָּשִׂים (שם ו) אֲלָיו פְּנֵי (תהלי' פו) :

§ מג

ואיתא במסורת , : כל בג"ד כפ"ת דסמיכי ליהו"א רפה , (ר"ל אם המלה המתחלת באחת מאותיות בג"ד כפ"ת סמוכה אחרי מלה שסופה מאותיות יהו"א : תהיה בג"ד כפ"ת רפה בלי דגש), כגון מַמְפִיק , מַפְסִיק הַחִיק , אַתָּא מֶרְחוֹק : והמדקדקי' האחרונים הוסיפו עוד מבטל חמישי והוא הַהוּמוֹת : ואבאר חמשת מיני המבטלים האלה : מפיק

א) מַפִּיק : ר"ל אם אות חו"י שבסוף המלה שלפני בג"ד כפ"ת נח נראה במבטא , או הם ברגש קל , כמו אֵלַיִךְ פִּי (תהלים פו) הוֹי כָּל (ישעי' נד) וגם הה"א כשהיא במפיק (§ יח) היא נח נראה , כמו בְּצָרָה תֻּשִׁם (ראשי' ז) : והאל"ף אע"פי שאין דין נח , נראה נוהג בה , מ"מ כשהיא ריקה אחר שוא נח , בג"ד כפ"ת אחריה ברגש קל , כמו וַיַּרְא בָּלָק (במדבר כב) , והטעם מבואר ממה שאמרתי בסימן שלפני זה , כי רק אחרי נ"נס לא יתכן לבוא הרגש אבל אחרי נ"נר ראוי לבוא הרגש , ובעלי המסרת קראו נ"נר מפיק :

ב) מַפְסִיק : ר"ל אם המלה שסופה נח נסתר נפרדת מן המלה שאחריה בנגינה מפסקת ג"כ בטל הרפה , כמו וְנִקְבָה בָּרָא (ברא א) : והטעמים המפסיקים לענין זה : סלוק : אתנח : סגול : זקף־קטן : קדמא־זקף קטן במלה אחת : זקף גדול : רביעי : מפחא : ורקא : פשטא : יתיב : גרש גרשים : אזלא : תביר : פזר : תלישא גדולה : קרני פרה : פסיק : והטעם ג"כ מבואר ממה שאמרתי בסימן שלפני זה , כי רק כששתי המלות סמוכות ומחוברות בענין , אז דינן כמלה אחת , ובאמצע מלה אחת לא יתכן לבוא רגש אחרי נ"נס , אבל אם נגינה מפסקת מפרדת ביניהן , הן שתי מלות נפרדות , ובראש המלה יתכן לבוא בג"ד כפ"ת ברגש :

ג) חֵזִיק ר"ל המלה שסופה ה"א ולפניה קמץ או פתח או סגל , והיא סמוכה במקף למלה שאחריה , והדין שתי מלות המחוברות במקף נדונים כמלה אחת (§ עג) : וכבר התבאר כי הה"א לא תנוח באמצע המלה (§ ד) לכן היא נדחקת מן המלה , ואף שהיא כתובה רומה כאלו אינה לכן בג"ד כפ"ת ברגש , כמו מַה־בָּצַע (ברא' לו) מַה־פָּרַצְתָּ

שם

(שם לח) וּמִשְׁנֶה־כֶּסֶף (שם מב): ונ"ל כי לסבה הזאת בא מלת מה לפני אה"ר בקמץ כדין לתשלום כמו מָה רָאִיתָ (שם כ) מה אמר (יהושע ג) מָה־דָּבָר (שמות יז): ולפני ח"ע בסגל מֶה עָשִׂיתָ ומַה־חָמָאתִי לָךְ (בראשית כ), כדין בח"ע שאין הנגש נשלם בהם (§ ל): ולפעמים גם לפני ה"א בסגל או בפתח, כמו מַה־הוּא (שמות טז) מֶה הָיָה (ש"א ד): וכן במלה שאיננה מחברת במקף, רק שהנגינה נסוגה אחור מפני קרבת הטעמים, ולפי שלא תנוח ה"א אחרי ת"ק שאין בה בה נגינה, א"כ הה"א ג"כ נדחקת ודומה כאלו אינה ובג"ד כפ"ת בהנגש, כמו יִקְרָה כָה (במדבר כג) עָשָׂה כֹּל (ישעיה מד):

ד) אָתָא מְרָחוֹק: מלה שסופה קמץ וה"א נמשך אחרי ואיננה לצורך כלל והנגינה מלעיל בעצם ולא נסוג אחור ובמלה שאחריה הנגינה באות הראשונה כאופן שאין בין שתי הנגינות כי אם תנועה אחת ג"כ בטל הרפה, כמו וְאָעִידָה בָּם (דברים לא) וָעָשִׂיתָ פֶּסַח (שם יו) אַרְצָה גֹּשֶׁן (ראש' מו): אבל אם ה"א הנמשך הוא לצורך, או שהנגינה איננה מלעיל בעצם כי אם נסוג אחור או שיש שתי תנועות או תנועה ושוא בין שתי הגגינות, הרפה ק"ים, כמו עָנָה בִּי (רות א), מָצְאָה בַּיִת תהלים פד), מְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ (בראשית כז), נָחִיתָה בְחַסְדְּךָ (שמות טו):

ה) הַדומות: אם המלה שראשה בג"ד כפ"ת יש לו שתי אותיות דומות, או שאות הראשון בי"ת והשנית מ"ם או פ"א בטל הרפה ג"כ, כמו נִשְׁכְּחָה בְּשִׁתֵּנוּ (ירמ' ג) הֲלֹא כִּבַּרְכִּמִישׁ (ישעי' לו) כִּי בְמַהֲלִי (ראשי' לב) בְּהִכָּבְדִי בְּפַרְעֹה (שמות יד) וכן וְשַׁמְתִּי כַּרְכֹּד (ישעיה נד) נלאתי

נִלְאֵיתִי כַּלְכֵּל (ירמי׳ כ) : והמדקדקים לא כונו במבטלים האלה לדעה אחת, והעולה מדבריהם כתבתי :

מאמר ג

בגדר הוראת הנגינה

פרק א בחלוקי הנגינות סמנן ומצבן

§

יש יתרון גדול להבנת ענין המאמר הנשמע מפי המדבר, על הבנת ענין המאמר הנקרא במכתב : כי המדבר מטעים כונת הענין, בשנותו את קולו וטעמו בהרמה ובהשפל, בחבור ובהפסק, במהירות ובנחת בכל פעם לפי תכונת ענין מה שהוא מדבר : אבל המאמר הנקרא במכתב, אלו לא ימציאו סמנים וציונים להורות על הנגון והטעם והחבור וההפסק, ויקרא הקורא המאמר כלו בקול אחד בלי הפסק ופרוד במקום חדאוי, לא די שיכבד הקריאה הרצופה הזאת על הקורא מכלי תת לו רוח להרגיע מעט להשיב רוחו, אלא אף השומע לא יפין מהם מאומה : כי במאמר אחד בעצמו יתכן שתשתנה הכונה, לפי חבור המלות והפסקתן, ולפי הנגון והטעם הנאמר בו : וכבר אמר החכם הנגון מעיד הכונה : ולזה הונחו הנגינות והטעמים בלשון עברי : אבל סמניהם לא יורה כי אם החבור וההפסק אם המלה או המאמר מחבר למה שאחריו בענין או נפסק ממנו, כי הנגון שמנגנים בו המלות אינם לפי הוראת מושג הענין, כי אין בקולם מה שיורה שאלה תמה הפלאה זרוז ושמחה וכדומה לזה : ע״כ לא נדבר מהם

רק מצד שהם סמני חבור והפסק : ולכן נקראו טְעָמִים , לפי שהם מטעימים כונת הענין ' ומצד שיש לכל אחד מהם נגון מיוחד נקראו נְגִינות (נעמן , מעלאדיע) :

הערה וראוי שתדע כי כמני הנגינות במלות וידיעת מדרגתם בהפסק , הוא דבר הכרחי מאד בידיעות לשון העברי , כי עפ"י הנחת הטעמים ידע הרבה פעמים פי' הפסוק , כמ"ש הראב"ע , כל פי' שאינו עפ"י הנחת טעמים לא תאבה לו ולא תשמע אליו , וחברתי לזה פרק מיוחד בכוף הכפר בנחות הנגינות והנחתן :

§ מה

הטעמים בכלל של שני מינים : א) מַפְסִיקִים (דיסיונקטיוו טרענענדע קמילדיע) המורים הפסק הענין מכה ע"אחריו , ב) מעטפים (קיוונקטיוו , פערבינדענדע מקלדיע) המורים חבור הענין למה שאחריו : והמורים על החבור שוים במדרגה בעֵנין הקשור , וקראו להם המדקדקים בעם מְשָׁרְתִים (שערוו , דיהנער) אבל הטעמים המורים על הפסק יש בהם מדרגות מדרגות , כי יש מפסיק גדול מחבירו ונקראו בכלל מוֹשְׁלִים (הערשיר , הערדן) והם על ארבעה מדרגות : א) קכרים : ב) מלכים : ג) שרים : ד) פקידים : וזה שמותם והמונתן על כדר מדרגותם :

מפסיקים :

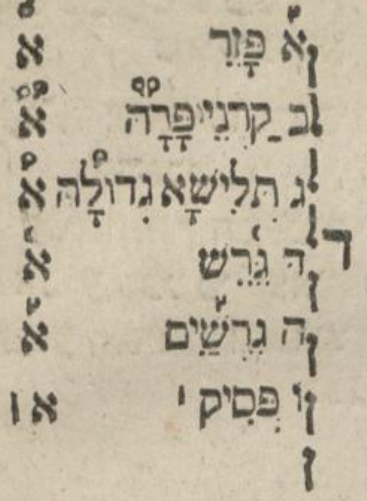

משרתים

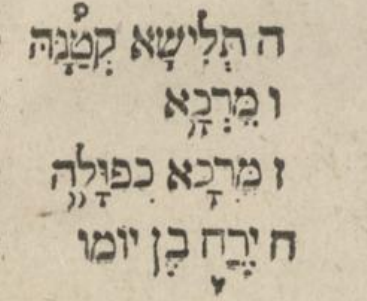

הערה ויש מבוכה בין המרקדקים בשמות המפסיקים ומדרגתם , ואין זה המקום לברר כל אלה , רק דרך כלל אומר לך : כי יש מקצת הנגינות השוים בתמונתם ומתחלפים בשמותם

בשמותם או במצבם: ואבאר ההבדל שביניהם: וזה הפשטא (א) והקדמא (א) שוים בתמונתם ומתחלפים במצבם, כי הפשטא שהיא נגינה מפסקת, יבא לעולם אחרי אות האחרונה במלה, בין שהנגינה מלעיל ובין שהוא מלרע, ולכן כאשר הנגינה מלעיל יבואו ב' פשטין כמו הַכֶּסֶף רוּחַ, והקדמא לעולם באות הראשונה, וכן היתיב (א) והמהפך (א) שוים בצורתם ומתחלפים במצבן: כי היתיב לעולם לפני אות הראשון, והמהפך בתנועה שהנגינה נקראת בו: וזולת אלה הסגל (א) והזרקא (א) ומשרת תלישא קטנה (א) יבואו תמיד אחרי האות האחרונה, והתלישא גדולה (א) לעולם באות הראשון: והנה הדגש (א) נקרא לפעמים אזלא, וזה כשהוי מלרע ויש לפניה קדמא, אבל כשהוא מלעיל נקרא גרש:

§ מו

ויש מכמני הנגינות שיש להם יותר משם אחד כי הסימן (׃) נקרא מונח, עלוי, מכריבל, והפסיק (׀) נקרא ג"כ לגרמיה: כאשר אבאר כל זה בפרק הנחת הטעמים בג"ה:

§ מז

ודע כי הנגינות האלה שזכרתי נוהגים רק בכ"א כפרי הקדש ונקראים טעמי המקרא (פרמאיטש מקלעמבורג), אבל בשלשת ספרי אמ"ת ר"ל איוב, משלי, תהלים, יבואו ע"ד אחר ונקראים נעימי המקרא (מעטרישע מקלעמבורג), ואין פה מקום לזכרם:

פרק ב דיני מלרע ומלעיל

§ מח

כל מלה שאיננה מחוברת במקף למלה שאחריה מיוחדת בנגינה, כי היא מטבע הלשון, להרים הברה אחת מהמלה לחעמיד בה משך המבטא, לטעם שהתבאר (מבוא כלל יא), וההברה המסוגלת לנגינה, היא, או חנועה האחרונ׳ ונקרא מִלְרַע (מוזיקא, דיא לעצטע) או בתנועה שלפני האחרונה ונקרא מִלְעֵיל (פענולטימא, דיא פארלעצטע), ע״פ כללים אשר אתן לך; אך הקדימת למלרע על מלעיל

§ מט

אך טרם שאבאר הכללים ראוי שתדע: (א) אות שואית בלתי מבשרת לקבל הנגינה, לפי שאינה כח להמשיך הנגינה, כי רחוטה היא אל התנועה הסמוכה לה: (ב) תנועה קלה דינה כשוא לענין זה שלא לקבל נגינה, לפי שהיא נגרע בערכה עוד מת״ק ואין בה כח משך: (ג) קמץ חטף ג״כ בלתי מבשרת לנגינה. (ד) תנועה באות הנוסף בשמות שלא לצורך כלל (פארמאגיט) או בעבור ה״א הבאה בסוף תמורת למ״ד בתחלתה (§ שנח ג״כ איננה ראוי לקבל הנגינה: (ה) תנועה השלישית שלפני האחרונה איננה ראויה לקבל הנגינה בעצם, כי אין נכון להפסיק המלה באמצעותה ע״י המשך הנגינה תתחלק לשתים, אבל יבא בה נגינה במקר׳ (לדעת קצת) מצד נסוג אחור, כי אז כחה רק כח מתג כאשר אבאר (§ נה: ס): (ו) שתי תנועות אחת גדולה ואחת קטנה, הגדולה קידמות לקבל הנגינה מן הקטנה, אם לא איזה דבר מחייב להנ׳גה בקטנה, ע״פ הכללים אשר אתן עתה עליהם: בשמות

§ ג

בשמות זולת הכנוים, תבא הנגינה בהם מלרע או מלעיל על אלה אופנים: (א) כל שסופה ת"ג, והיא איננה מצד אות חנוסף בסוף שלא לצורך, בין שהיא הברה פשוטה, ובין שהיא הברה מרכבת, הנגינה מלרע (והבינוני בכל פעל דינו דין שם): והטעם כי אם היא הברה פשוט, הנגינה בה ראויה, לפי שהתנועה האחרונה קודמת לקבל הנגינ'על שאר התנועות: ואם היא מרכבת, הנגינה, בה הכרח, לטעם שהתבאר לעיל (§ י), שלא יתכן נח נראה אחרי ת"ג אלא אם כן יש בה נגינה: אבל אם הת"ג אשר בסוף, הוא בעבור אות אה"ו הנוספיסבו שלא לצורךכלל תנגינה מלעיל, כמו אַסַּפְתָּא (אכתר ט) לַיְלָה הַהוּא בָּהוּ, וכן הֵמָּה הֵנָּה יָמָּה יָנָּה אֲנָא לַמָּה, הה"א באלה כדין היא נוספת, והרגש אשר בהם הוא לתפארת הקריאה (מיפֿמניקוס): ולכן הנגינה בהם מלעיל: וגם הה"א אשר בסוף במקום למ"ד בתחלתה דינה ג"כ כה"א הנוספת, כמו מַרְתָּה כְּכוֹתָה (ברא' לב) בִּיתָה יוסף (שם מג): זולתי ביו"ד הנוסף בסוף אף שלא לצורך כלל, הנגינה מלרע, כמו הַמַּגְבִּיהִי לָשֶׁבֶת הַמַּשְׁפִּילִי (תהלים קיג): (ב) כל שם שסופ' ת"ק והיא הברה מרכבת, ר"ל נח נראה אחריה, ולפניה ת"ג או ת"ק פשוטה הנגינה מלעיל כמו סֵפֶר קֹדֶשׁ מֶלְכֵי בֵּית וַיִּת רֵיחַ נִיחוֹחַ עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת: ורטעם כי אם ת"ג לפניה הקרימה לת"ג (§ מט ו), ואם ת"ק לפניה והיא פשוטה, הנגינה בה הכרח, לטעם שהתבאר לעיל (§ י) שהת"ק שאין אחריה דגש או שוא נח צריך שיבוא בה הנגינה להשלים כח הכרתה (זולתי בקצתם, כאשר בארתי שם:) אך אם הת"ק אשר בסוף הוא תמורת ת"ג,

הנגינה מלרע: אף שיש ת״ג לפניה, כמו מְעָרַת תְּמוּנַת, שהם מהגפרד מְעָרָה תְּמוּנָה: וכן כל שם נקבה שסופה ה״א ולפניה קמץ בנפרד, הנגינ׳ מלרע, וכשיבוא בסמיכות שהשתנה הה״א לת״ו והקמץ לפתח, הנגינה קימת מלרע: וכן בשאר ת״ק כסוף שבא תמורת ת״ג הנגינה. קימת בת״ק אף שיש לפניה ת״ג, כמו רגע (ישעי׳ כא) רֶגַע שם מב), הפתח הגנובה במקום הצירה, ת רֶגַע רֶקַע (§ יח) לכן הנגינה מלרע; והטעם, לפי שהם באי כח תנועה גדולה: ואם לפני הת״ק אשר בסוף הברה מרכבת, הנגינה ג׳כ מלרע כמו בַּרְזֶלַגַּרְזֶל. כַּפֶּתֶן; והטעם, לפי ששני הסגנשלם הברתם ע׳ י הנח נראה, א״כ דין הקדימה למלרע: (ג) השם שסופה כגל ואחרי ה״א נחה, אף שיש לפניה ת״ג, הנגינה מלרע, כמו מִשָּׂה רָעָה מְקֹנָה בַּשָּׂרָה; והטעם פשוט, כי אחרי ת״ק לא יתכן שיבוא נח נכתר כלל, רק ע׳׳י הנגינה תעלה למדרגת ת״ג ושוב יתכן לבא ה״א נחה אחריה, וזולתי, אם לפני הכגל ת״ק פשומה בלי נח נראה, שהיא מלעיל, כמו פְּלָא כְּלָא הֲגָה מָרִי, והטעם מבואר ממה שקדם:

§ נא

בפעלים זולת הכנויים תבא בהם הנגינה מלרע או מלעיל על אלה אופנים: (א) כל פעל עבר עתיד מקור צווי הנגינה בע״ן פעל, אם היא בתנועה, כמו שָׁמַרְתָּ אֶשְׁמֹר תִּשְׁמֹר: והגופים שע״ן פעל שלהם בשוא הנגינה בלמ״ד פעל, כמו שָׁמְרָה שָׁמְרוּ: לכן כשיבואו בנגינה מפסקת, שישוב הע״ן לתנועה, (§ כו, א) תשוב הנגינה ג׳כ למקומה, כמו

שמרה

שָׁמַרְתָּ שָׁמָרוּ : ולהפך אֶשְׁלָחָה נִשְׁלָחָה שהשתנה תנועת העי"ו לשוא , בעבור ה"א הנוספת , הנגינה בל"פ , ובהפסק אֶשְׁלָחָה נִשְׁלָחָה : אף הגופים שסופם תָּם תֵּן , הנגינה מלרע אף שע"פ בתנועה, כמו שָׁמַרְתָּם שָׁמַרְתֶּן (§ סא) : וכן גוף נוכח יחיד ומדבר בעדו כשיבואו בוי"ו ההפוך , הנגינה ג"כ מלרע , כמו וְשָׁמַרְתָּ (דברים ד) וְאָכַלְתָּ (שם ז) וְדִבַּרְתִּי (ירמי' ח) , זולתי בנחי למ"ד ל"ף ונחי למ"ד ה"א נקל , שהן מלעיל גם בוי"ו ההפוך כמו וּמָצָאתָ וְעָשִׂיתָ : ובגזרת נחי ע"ן וי"ו ובכפולים שנעדרה מהם ע"פ , הנגינה בפ"פ , כמו קַמְתָּ שַׁבְתִּי סַבּוֹתָ , וזה כשהוא תנועה השנית , אבל אם הוא תנועה שלישית, הנגינה בל"פ , כמו סַבּוֹתָ כַּבּוֹתִי (מט , ה) : (ב) כל פעלי עתיד שהנגינה בהן מלרע , וכשיבואו בוי"ו ההפוך המהפך עתיד לעבר , תהפך הנגינה ג"כ מן מלרע אל מלעיל , וזה רק בפעלים שלא יבוא בהם ש"נח או ד"ח אחרי הנגינה , דהיינו בעתיד מבנין נפעל בשלמים וַיִּפָּקֵד , וגם בפיעל כשע"פ אהח"ע כמו וַיְנַרֵּשׁ , ובקל והפעיל מגזרת נחי פ"א אל"ף , כמו וַיֹּאמֶר , ונחי פ"י , כמו וַיֵּשֶׁב וַיֹּסֶף , ונחי ע"ו , כמו וַיָּשָׁב , וַיָּשֶׁב , ובכפולים , כמו וַיָּגָל וַיִּגֶּל : ובנחי ל"ה , כמו וַיִּפֶן וַיִּפֶּן ; אבל בשאר הפעלים אשר יבוא בהם שוא נח או ד"ח , תשאר הנגינה מלרע , והטעם לפי שהנגינה הבאה מלעיל בסבת וי"ו ההפוך דינה בנסוג אחור ואחרי נסוג אחור לא יבוא אחת משתיהם לעולם (§ נה) לכן תישאר הנגינה מלרע כמו וַיִּשְׁמֹר , וַיַּבְהֵל וַיִּפַּח , וַיִּגַּשׁ וַיִּקְרָא : וכן כל וַיָּצָא וַיָּבֹא מלרע עפ"י המסרת , אף ע"פ שאין ש"נח וד"ח לפניה :

וכן

וכן כל גזרת נחפ"י שאיתן בחירק (§ רמט) ג"כ מלרע אף בויו הדפוק, כמו וַיִּשָּׂא וַיִּיטַב וזה בקל: וגם אותם העתידים שהם מלעיל, מ"מ כאלף איתן חשאר הנגינה מלרע גם בויו הדפוק, כמו וָאֹמַר וָאָשֹׁב וָאָקוּם (ויוצא מרם וָאֶפֶן וָאַעַשׂ וָאֶעֱלֶה): וכן בנגינה מפסקת תשאר הפעל בויו הדפוק מלרע, כמו כמו וַיֹּאמֶר וַיֵּלֶךְ:

§ נב

השמות או הפעלים שיבואו בכנוים הנגינה בהם מלרע או מלעיל על אלה אופנים: (א) כל כנוי ־ ִי ־ ִי ־ ֵה ־ ָו ־ ֶו ־ ֶם ־ ֶן ־ ֵכֶם ־ ֵכֶן ־ ָם: ־ ֶן: הנגינה מלרע, כמו דְּבָרִי דְּבָרַי פְּקָדָה פְּקָדָו דְּבָרָם פְּקָדָן, פִּקְדְּכֶם ־ כֶן בָּתֵּיהֶם בָּתֵּיהֶן: וכל כנוי: ־ ִי ־ נוּ ־ הוּ ־ הָ ־ הַם ־ הֶן ־ מוֹ, הנגינה מלעיל, כמו פְּקָדַנִי: זְכָרֵנוּ זְכָרוּהוּ אֱלֹהֶיהָ פְּקֻדֵּיהֶם תְּבִיאֵמוֹ: וכנוי (ך) אם שוא לפניה מלרע, כמו דְּבָרֵךְ: ואם תנועה לפניה מלעיל, כמו אֱלֹהַיִךְ דְּבָרֵךְ וכן דְּבָרִיךְ מלעיל:

§ נג

וידיעת המקום שהנגינה ראוי לבא במלה איננה מעט התועלת, אכל היא הכרחי מאד לדעתה: כי הנגינה תבדיל בין שתי מלות לפעמים, אם בבחינת השרש בין שתי גזרות דומות במכתב, או בבחינת הזמן או המין או הגוף בגזרה אחת ובבנין אחד: ד"מ, כי דָּבָר נפש כל העם (ש"א ל),

מלעיל, הוא עבר לנקבה מגזרת הכפולים שרש מרד, ע"ד סַבָּה (§ נא, א מָרָה את פי יי (מ"א יג) מלרע, הוא עבר ליחיד מגזרת נחי ל"ה, ע"ד גָּלָה: וכן צהלה וְשָׂמְחָה (אסתר ז) מלעיל, הוא עבר, (§ נא, א): אם הבנים שְׂמֵחָה (תהלים קיג) מלרע הוא בינוני (§ נ, א): וכן שָׂבָה בָּאָה סַבָּה כשהם מלעיל הם עבר כמשפט פעל, וכשהם מלרע הם בינוני, כי הבינוני משפטו משפט שם: וכן בינה הגיגי (תהלים ה) מלעיל הוא צווי ליחיד, והה"א נוסף, ולכן הוא מלעיל (§ נ, א) אני בִינָה (משלי ח) מלרע, הוא שם המקרה, והה"א סמן נקבה: קוּמִי אורי (ישעי' ס) מלעיל, הוא צווי לנקבה: ליום קוּמִי (צפני' ג) מלרע, הוא מקור עם כנוי וכאלה הרבה: ע"כ הוא הכרחי מאד לרעת מקום מושב הנגינה:

פרק ג ברירי נסוג אחור

§ נד

כבר אמרתי (מבוא כלל יג): כי שתי נגינות רצופות בשתי תנועות, אשר אין שוא נע ביניהם: נמנעות להתחבר, לפי שהוא כבד על המבטא: לכן כה משפטם, במלה אחת א'פשר שיבואו שתי נגינות, דהיינו משרת ומפסיק, או כשיש שוא נע ביניהם, כמו הַמְשָׁרְתִים, או שיש תנועה ביניהם, והתנועה שבה הנגינה המשרת, הי"א הברה פשוטה, כמו עַרְכוּתֵיכֶם (במדבר טו), כי הנגינה הראשונה דינה כמתג ולא יבא אחריה לא שוא נח ולא דגש: אך בשתי מלות, אשר נגינת חמלה הראשונה היא משרת, ומושבה

בתנועה האחרונה, ונגינת המלה השנית היא מפסיק, ומושבה בתנועה הראשונה, אז הנגינה הראשונה נסוג אחור מפני קרוב הטעמים, כמו וַיִּקְרָא לָיְלָה (בראשית א) וְעָשָׂה לו (שם לו):

§ נה

אך ראוי שתדע, כי הנגינה הנסוג אחור מפני קרוב הטעמים דינה כמתג, לפי שאין דין נסוג אחור נוהג כי אם בשתי מלות המחברים בעין מצד הנגינה שנדונים כמלה אחת, ודינה כנגינה ראשונה משתי נגינות במלה אחת, וגם לפי שתבא לרוב בתנועה השלישית שלפני מקום הנגינה במלה השנית, כמו מְשִׁיבַת נָפֶשׁ (תהלי' יט) מַחְכִּימַת פֶּתִי (שם), הוא מקום המתג, לכן דינה כמוהו, שיבוא אחריה שוא נע או רפה, ולא יתכן שיבוא אחריה נח נראה או דגש: ומעתה אבאר לך במקומ שאין הנגינה נסוג אחור, אפשיש בהם קרבת הטעמים:

§ נו

א) אם נגינת המלה הראשונה מקרבת הטעמים היא נגינה מפסקת, איננה נסוג אחור, כמו בַּאֲשֶׁר שָׁמַע עֶבֶד (בראשית כד), כי בעבור ההפסק שביניהם, אין כאן כברות במבטא; והנגינות המפסיקות לעין זה התבאר לעיל (§ מה):

§ נו

ב) אם נגינת המלה השנית ג"כ משרת, אין נסוג אחור נוהג, כמו מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים (ויקרא ד):

אם

§ נח

ג) אם המלה הראשונה מקרבת המעמים, היא בת שתי הברות, והמלה שלפניה ג"כ בנגינה משרת ומלרע, בטל דין נסוג אחור ג"כ, לפי שעכ"פ לא ימלט מקרבת המעמים, כמו כי לֹא שׁוֹנֵא הוּא (דברי' יט) ואף ע"פ שבשתי משרתים לא יזיק קרבת הנגינות, מ"מ דיה לה בשעתה, ולא בסב' נסוג אחור:

§ נט

כד) שם שסופה ת"ג ונח נראה אחריה, ג"כ אי אפשר שתהיה הנגינה נסוג אחור כי כבר התבאר (§ י) שלא יתכן לבוא נח נראה אחרי ת"ג, אלא אם יש בה נגינה, כמו יוּבַל היא (ויקרא כה טָהוֹר הוא ושם (ג): כי רק בפעלים יתכן שתהיה הנגינה נסוג אחור ותת"ג בסוף תתחלף לת"ק, כמו וַיַּעֲתֵר לו (בראשית כה) (§ כז), ולא בשמות, כדי להבריל בין שם ובין פעל. ד"מ זָכָר עָשָׂן גָּמָל: אם תהיה הנגינה בכמו אלה נסוג אחור ותשתנה הקמ"ץ בסוף לפתח, לא יהיה הבדל ביניהם ובין הפעלים, כמו עָשַׂן כלו (שמו' יט) שהוא פעל, זָכַר חסדו (תהלים צח), גָּמַל עלי (שם קג):

§ ס

ד) אם התנועה שלפני האחרונה היא הברה מרכבת, ג"כ אי אפשר שתהיה הנגינה נסוג אחור, כמו ונסלח לו (ויקרא ז) יָדַבֵּר אִישׁ (שמות לג), כי כבר אמרנו כי נסוג אחור דינו כמתג; אף לפעמים נשמט הדגש, והנגינה נסוג אחור: כמו מְחַלְלֵי

חֶרֶב (יחזקאל לב): ובמלה בת שלש תנועות והראשונה פשוטה הנגינה נסוג אחור להתנועה ההיא, כמו נַעֲמָדָה יַחַד (ישעי' נ) נֶעֱרְמוּ מַיִם (שמות טו), (כי בתנועה השנית אי אפשר שתבא הנגינה לפי שחיא התנועה קלה, (§ כ, כו מט) ומדקדקים רבים חולקים על זה, ואמרו כי בתנועה השלישית שלפני האחרונה נמנע שיבוא נגינה כלל ובמלת נעדמו העמידו פתג ומלת נעמדה זרה:

§ סא

ו) כל מלה שסופה תֶּם תֶּן כֶּם כֶּן, ובהם צריך שיבוא הנגינה (§ נב), אין דין נסוג אחור נוהג בהם, אף בקרבת הטעמים; והטעם לפי שהנגינה צריכה לבוא בהם לחזק הכרתם, להבדיל בין זכר לנקבה, כי המ"ם והנו"ן קרובים להתחלף במהירות המבטא (§ ה):

§ סב

ז) אם המלה הראשונה מקרבת הטעמים מחברת במקף אל מלה שלפניה, נ"כ אין הנגינה נסוג אחור, כמו מי־בָרָא אֵלֶּה (ישעי' מ) בַּל־לַחַד צַדְקָ שם כו): ויש מן המדקדקים לא חשבו זה בין המבטלים, לפי שהפרוץ מרובה על העומד, ואלה וכדומה, חשבו בין הזרים:

פרק ד בדיני המתג

§ סג

המתג הוא קו נצב לארכו כזה (ו) ושמו יניד על תכונתו כי כמתג בלחי הסוס מעכב מהירות מרוצתו, כ

הוא

הוא מעכב מהירות מבטא ההברה : ושעור המשכתו בחצי נגינה , וקצת מרקדקים קראו לו מאריך לכונה הזאת , ר"ל שמאריך מבטא התנועה :

§ סד

המתג לא יבא , כי אם , או בתנועת השלישית שלפני הנגינה בין שהיא ת"ג ובין שהיא ת"ק , אשר לא נשלם הברתה לא בשוא נח ולא בדגש , כמו אָנֹכִי הַחֹתֵם הַחוֹלֵךְ לַחַיִּים , או בתנועה שלפני שוא נע , או שוא מרכב : ג"כ בין בת"ג ובין בת"ק , כמו שָׁמְרָה זָכְרָה הֵנִיעָ צִלְלוּ בַּאֲשֶׁר בֶּאֱמֶת :

הערה והטעם בתנועה השלישית שלפני הנגינה , כי אם היא ת"ג , יבא בה המתג לחזק הברתה , שלא תתבלע במהירות המבטא , כי היא הנוחה להתחלק לשוא נע לטעם שבארתי לעיל (§ כד) ואם היא ת"ק אשר אין נח נראה אחריה , יבא בה המתג להשלים כח הברתה (§ י) ובתנועה שלפני שוא נע , אם היא ת"ג , יבא בה מתג להבדיל בין שוא נע לשוא נח , ואם היא ת"ק יבא בה מתג לטעם שקדם :

§ סה

אך בת"ק אשר שוא נח או דגש חזק אחריה , או בתנועה שלפני הנגינה , אף כשהיא ת"ג , או בתנועה קלה אף שיש שוא נע אחריה , לא יתכן שיבוא מתג כלל : וכן בקמץ חטף לא יבא מתג לעולם אף שהיא תנועה שלישית שלפני הנגינה , ואין אחריה לא שנ"ח ולא ד"ח :

הערה וטעם דין הראשון , כי המתג מעלה הת"ק למדרגת ת"ג , ואחרי ת"ג נמנע לבא אחת משתיהם : וטעם דין השני , לפי שכבד על המבטא להמשיך שתי תנועות

רצופות, כמו שהתבאר לעיל בשתי נגינות במלה אחת (§ נה) כי דין אחד לשניהם; וטעם הדין השלישי, לפי שהתנועה קלה: פחותה עוד מערך ת"ק, ולא נשלם הברתה במתג (§ יא), ומה שיבוא מתג במלת הָעִירוֹתִי, אף שהיא נ"ב ת'קלה (§ כו) הטעם לפי שהשתנה להרחבה לפני אות גרונית, עשו לה מעלה יתירה להשלימה במתג; וטעם דין הרביעי להבריל בין קמץ גדול לקמץ חטף:

§ סו

וראוי שתדע כי מלה בת שלש הברות, והראשונה ת"ג ואחרי התנועה השנית שוא נע, יש דין קדימה לתנועה שלפני שוא נע על התנועה השלישית שלפני הנגינה, והתנועה השלישית קודמת לתנועה הרביעית שלפני הנגינה, אף אם שתיהן מכשרות למתג, כמו הַהֹלְכִים, הָאֲנִי:

§ סז

וראוי שתדענם כן, כי מלה בת שלש הברות מלעיל דינו ככת שתים מלרע, ובת ארבע הברות מלעיל ככת שלש מלרע, כי התנועות נחשבות ממקום מצב הנגינה לאחור לענין העמדת המתג:

§ סח

ומעתה יתכן שיבואו המתגים במלות על אלה האופנים:
א) במלה בת שתי הברות, והראשונה פשוטה ושוא נע אחריה, יבוא בה מתג, כמו עוֹלִים וְיוֹנְקִים הָנֵנִי צִלְלוֹ:
ב) במלה בת שלש הברות והראשונה פשוטה ואין שוא נע אחרי השנית, המתג בראשונה, כמו אָנֹכִי, ואם אחרי השנית שוא נע

נע, דמתג בשנית כמו הַהֹלְכִים, ואם־הראשונה הברה מרכבת, ואחרי השנית לא יבוא שוא נע, בטל המתג, כמו הַגִּבּוֹר:

ג) במלה בת ארבע הברות, והראשונה פשוטה והשנית מרכבת, המתג בראשונה, כמו הָעֲמוּדִים הָאַרְבָּעִים, ואם גם הראשונה מרכבת, או שהנגינה מלעיל בטל המתג, כמו הַגִּבּוֹרִים הַשָּׁמַיְמָה:

ד) אם הראשונה שוא נע אחריה, והשניה הברה פשוטה, יבואו שני מתגים כמו מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם; האחת בעבור השוא נע, והשנית לפי שהיא שלישית לנגינה משא"כ להפך כמו מֵאֹהֲבֵיכֶם:

ה) אם הראשונה והשניה פשוטות, ואחרי השלישית שוא נע, יבוא ג"כ שתי מתגים, כמו לִישׁוּעָתְךָ, כי התנועה השלישית שלפני המתג דינה כתנועה השלישית שלפני הנגינה:

ו) במלת בת חמש הברות והראשונה פשוטה וחב' שאחריה מרכבות יבוא המתג בראשונה, כמו מֵהַתַּחְתּוֹנוֹת, ואם־שלשתן מרכבות והנגינה מלעיל, בטל המתג, כמו וַיַּפְקִידֻהוּ:

ז) אם הראשונה והשלישית פשוטות, יבואו שתי מתגים, הראשונה, לפי שהיא שלישית למתג, והשניה, לפי שהיא שלישית לנגינה, כמו מֵאֹהֲלֵי־מָרְיָם מֵרֹאשֵׁיתֵיכֶם:

§ סט

ודע כי לפעמים יבואו שתי נגינות במלה אחת, דהיינו משרת ומפסיק, ויבוא המשרת במקום שמתג היה ראוי לבא, ודינו כמוהו, כמו מְבָרְכֶיךָ (בר' יב) וּמָלְאוּ (שמות ח) מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם (ויק' כג), אבל קדמא זקף קטן במלה אחת דינם כנגינה אחת, כמו כְּשַׁלְּחוֹ (שמות יא) וַהֲבָשָׂר (ויקרא ז): ולהפך בשתי מלות המחברים במקף דינם כמלה אחת לענין המתג, כמו כִּי־תֵצֵא

חֲלִלִי־רָעָב לֹא־יֹאכַל : ואם המלה הראשונה מן המוקפים בת׳ ב׳ הברות , והראשונה פשוטה והשניה מרכבת , המתג בראשונה׳ כמו קִבְרַת־רָחֵל (ברא׳ כה) מְעֻם־פַּרְעֹה (שמו׳ יא) :

§ ע

ויתכן ג״כ שיבוא מתג בסוף המלה , במקום אשר הנגינה היתה ראוי לבא , ודינו כמוהו , וזה במלה שסופה ת״ג , המושכת אחת מאותיות או״י בנח נסתר לצורך , ואחריה נח נראה׳ ובמלה שאחריה , הנגינה באות הראשון , וא״כ אי אפשר שתתקים הנגינה בתנועה האחרונה במלה שלפניה , מפני קרבת הטעמים , ואי אפשר ג״כ שתהיה הנגינה נסוג אחור , שלא תשאר נח נראה אחרי ת״ג בלי נגינה , מה שלא יתכן (§ י) , ואי אפשר ג״כ שתתחלף הת״ג בסוף לת״ק , שלא יבטל הנח (§ כג) לכן באופן הזה , תפול הנגינה מן המלה תהיא , והיא מחברת במקף למלה שאחריה , ובת״ג אשר בסוף יבא מתג במקום הנגינה , ודינו כנגינה , ויתכן לבא אחריה נח נראה , כמו קוֹם־נָא (ברא׳ כג) הִשְׁאִיר־לוֹ (במדבר כא) בֵּית־אֵל (ברא׳ יב) : וזהו מה שאמרו המדקדקים : נגינה הבא׳ במקו׳ מתג דינה כמתג , ומתג הב׳ במקום נגינ׳ דינו כנגינה :

§ עא :

ויש עוד מן מתג , הבא לימין השוא בראש המלה כמו תְּהִי־נָא (מ״א ב) דְּעוּ איפוא (איוב יט) , והוא נקרא גַּעְיָא ושמו יגיד על ענינו , שהוא לגעיא והרמת קול ומציאותו במקרא כמספר שמו דהיינו פ״ד פעמים : וחשובי המדקדקים גועים על הגעיא , לפי שאין לו סמך במסורה , ומבטלים אותו , והדין עמהם :

וגם

§ עב

וגם מקום מושב המתג הכרחי מאד לדעתו ; כי ע"י המתג נדע במקומות רבות להבדיל בין מלה למלה ; די"מ זָכְרָה ירושלים (אי כ' א) במתג , הוא עבר לנקבה יחידה נסתרת , זָכְרָה לי (נחמי' ט) בלי מתג , הוא צווי ליחיד זכר בה"א נוספת מן זכור , וא"כ קמ"ץ הפ"א תנועה קלה היא , לכן הוא בלי מתג אף שיש שוא נע אחריה (§ סד) , וַיִּרְאוּ אותו (יהושע ד) במתג , הוא משרש רָאָה , והחיר"ק היא ת"ג והנ"נ חסר במכת' , וַיִּרְאוּ אותה (ברא' יב) בלי מתג , הוא משרש ראה והחירק היא ת"ק , לא יִשְׁנוּ (משלי ד) במתג , הוא משרש יָשַׁן , לא יִשְׁנוּ (איוב כד) בלי מתג , הוא משרש שָׁנָה ; והטעם פשוט , כי אלה שהם במתג , לפי שהם ת"ג , והו"ד השנית חסרה במכתב כדרכה לחסר (§ ד) , ואלה שהם בלי מתג , לפי שהם ת"ק ושוא נח אחריהן : ודי אזהרה בזה לדעת קריאת המתגים במקומם הראוי להם :

פרק ה בדיני המקף

§ עג

המקף הוא קו ברוחב השורה כזה (־) , ועינו לחבר שתי מלות ויותר להיות נחשבות כאחת , כמו עַל־פְּנֵי (ברא' א) : ועל הרוב , המלה הראשונה מן המקף בלי נגינה , ואם תבא בה נגינה תהיה קדמא לפני זקף קטן ,

שרינם כנגינה אחת, כמו וְאִם־שָׁלֹשׁ־אֵלֶּה (שמות יח):

§ עד

על הרוב יתחברו המלות הזעירות, שהן בנות תנועה אחת למלה שאחריהן, כמו גַּם־אַתָּה אַךְ־הַפַּעַם רַק־טוֹב; ולפעמים גם שלש גם ארבע מלות מחברות במקף, כמו כִּי־גַם־זֶה וְהִוא גַּם־הִיא אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ:

§ עה

ולפי שהמלות הסמוכות במקף נדונים כמלה אחת, ונשמט הנגינה מן המלה המוקף, לבן בהברח, המלה שכופה ת"ג ונח נראה אחריה כשהיא מחברת במקף תשתנה לת ק, כמו לָךְ־לְךָ (ברא' יב) יֶשְׁבָנָּא (שם מר) מַה תִּתֶּן־לִי (שם טו) שָׁמְרֶךָּ (שמות לד) יִפְרֹץ־בָּם (שמו' יט) בְּתָם־לְבָבִי (ברא כ) חָק־עוֹלָם (שמו' לו), זולת בקמתם שאי אפשר שתתחלף ת"ק אם בעבור הנח הנסתר הנמשך לצורך, כמו הַשְׁאֵר לו־, או בעבור שלא תתחלף בעין, כמו בֶּן־פֹּרַת (יחזי יח) ת"ג קים שלא תהיה הוראתו בן של פרת, כמו בֶּן־אברהם (§ קכ), יבוא מתג בת"ג ההיא, כמו שהתבאר במה שקדם:

נשלם החלק הראשון

חלקשני

הכוללמשפטהשמות

מאמרא

הקדמה כוללת בחקירה עיונית
לבאר הברל הדברים והמושגים

פרקא

בגדרהעצמוהמקרה

§ עו

המעלות הנכבדות אשר לאדם מצד נפשו המשכלת,
המה, הַהַשְׂכָּלוֹת וְהַדִּבּוּר (רעקטן מוד טפרע לטן),
מושג ההשחכלות, הוא ההכנה אשר לאדם לעיין ולהשקיף
הדברים, אשר יפול מחשבתו עליהם, להתבונן מה שנמצא
בהם, ומה שנעדר מהם: מושג הדבור, הוא ההכנה אשר
לו במבטא, לגלות רעיוניו לזולתו מכל מה שהשכיל והשיג,
ע"י מלות מונחות לציין את המושגים בהם: ומעתה אם
נדצה לבאר הבדל הדבורים והמלות, צריכים אנחנו לדרוש
ולחקור תחלה על הבדל המושגים, (ווייר מיטסטן טרעט דיא פּטר
טידעהייט דער בעגריפּפּע מויפּוכטן, עהע ווייר דיא פּערטידעהייט דער
וואָרטער לייגען קעגלטן),

§ עז

כל מה שנמצא ומושג ברעיון האדם, הוא מחובר בדבר
אשר

אשר הוא עצמית לו (וועזענטליך), ומדבר אשר הוא בבחינת מקרה לו (צופעליג): גדר העצמית הוא הדבר אשר בו העמדת הנמצא וקיומו להיות בו מה שהוא: ד"מ השכל והדבור הם גדר האדם ועצמותו: והחיות נדד העצמית לכל בעלי חי: וגדר המקרה הוא הדבר אשר נמצא בעצם, ואין בו העמדתו וקיומו, ואפילו תשלול הדבר ההוא ממנו לא יבטל מהיות שהוא, ד"מ הצבע בשלחן, אם הוא אדום או ירוק, הגודל והקטנות בכל גוף, וכדומה לזה, הנה מקריים אל העצם: ומעתה כל מה שהאדם משחכל ומתבונן, או שהוא דבר קיים ועומד בפני עצמו, ואינצריך לצייר מציאותו בדבר אחר, והוא נקרא עֶצֶם (סובסטאנציא, זעלבסטשטענדיג) כמו אָדָם, בְּהֵמָה, עֵץ, אֶבֶן, או שהוא דבר בלתי קיים ועומד בפני עצמו, ואינצריך לצייר מציאותו בדבר אחר והוא נקרא מִקְרֶה (אקסידענציא זעלבסטשטענדיג) כמו

שָׁחוֹר, לָבָן, גָּדוֹל, קָטָן, טוֹב, רַע, מַר, מָתוֹק:

הערה וכוונת בעלי הגיון במלת מקרה ר"ל דבר שהוא איננו עצמית לנמצא, כהצבע לשלחן שזכרתי, אבל לא לכונת היות מציאותו בדבר ע"צ המקרה וההזדמנות, בלי כונה וסבה: כי כבר התבאר במלאכת הגיון שאין דבר מקריין בעולם (עיין מלות הגיון שער יא), אבל ענין מלת מקרה לכונה שזכרתי:

§ עח

העצמית הוא ענין כולל, ר"ל כולל ומשתתף לפרטים רבים: ד"מ ההשגה והדבור הוא עצמית משתתף לכל אישי בני אדם; החיות הוא עצמית משתתף לכל בעלי חי, אבל המקרה איננה כוללת, לפי שיתכן שימצא מקרה באיש פרטי לברו ולא בזולתו, אף שהוא משתתף עמו בעצמית אחת: ולפי שהמקרים רבים, מה שאיפשר

שישיג לכל עצם פרטי, לכן לא ימצא שני דברים בעולם שיחיו שוים ודומים מכל צד, בבחינת מקריהם הרבים הנופלים עליהם:

§ עט

ומעתה, כל עצם כשנשתכל אותו, כפי מה שהוא נמצא בפועל, עם כל המקרים המשיגים אותו, לא יתכן שנצייר בבחינה הואת כי אם עצם אחד פרטי (מיט יחידות), אבל אם נשתכל הדבר רק מצד עצמותו מפשט מכל המקריהנמצאי' בו, יתכן שנצייר בבחינה הזאת פרטים רבים כמושג כללי (אלגעמיין), ר"ל כלל פרטים הדומי' בעצמות כדבר אחד. וכלל מספר הפרטים השוים ומשתתפים בעצמות אחת נקרא מין (שפעציעס, מרט) או סוג או כְּלָל (הויפט קלאסע) ד"מ כל אדם לבדו כפי מה שהוא נמצא בפועל הוא פְּרָטִי (אינדיווידואום) וכלל איש בני אדם הוא מין (מרט גאטטונג) ולפעמים כולל העצמית שני מינים יותר, ד"מ החיות כולל האדם והבהמה והעוף והרמש, לכן נקרא שם חי הכולל כמה מינים כוג, (ומלת סוג מן כספך היה לסיגים, לדבר המרכב ממינים רבים מעורבים יחד, כן מלת סוג מורה מושג דבר הכולל כמה מינים, כשהם נפרדים במחשבת המשתכל כל מין ומין דבר בפני עצמו, וכשהם מעורבים יהיו דבר אחד, מצד השתתפות הדבר אשר להם יחד) ולפי שמושג נמצא (וועזען) כולל כמה סוגים, לכן נאמר על נמצא שהוא כְּלָל, וכדומה לזה. ויצא מכלל מה שאמרנו, כי העצם יתכן שיצויר על שני פנים או על דרך כללי (אלגעמיין) או ע"ד פרטי (אינדיווידועל):

§ פ

אך המקרים הנופלים על העצם, כבר כללו אותם בעלי הגיון תחת

תחת עשרה סוגים עם העצם , וקראו להם מאמרים , ואני אעמיד אותם על חמשה , כפי צורך הענין למה שאנחנו בו :

(א **האיכות** והוא סוג כולל המקרים הנופלים על העצם בהתבוננותו בתכונותיו , בין מבעים (פיהוישע) ובין מוסרים (מארלוישע) ; המבעים , כמו חָזָק , רָפֶה , מַר , מָתוֹק , לָבָן , שָׁחוֹר ; המוסרים , כמו טוב , רַע יָשָׁר , עָוֶל : והמקרים האלה נקראים איכות (קוואליטעטען) לפי שבהקמתישב שאלת אֵיזֶה הוא העצם ? :

ב) **הכמות** והוא סוג כולל המקרים הנופלים בין על העצם בכחינת עצמו , ובין על העצם המתואר במקרה האיכות , ומגביל בו השעור והכמות , כמו רַב , מְעַט , יוֹתֵר , מְצֻעָר , גָּדוֹל קָטָן , והוא מבדיל על הרוב בין שני דברים המתדמים באיכות אחת , כי השמש והירח ד"מ , שוים באיכות ההארה , ואין הבדל ביניהם כי אם שאור השמש רב מאור הירח : ונקראים המקרים האלה כַּמּוּת (קוואנטיטעטען) לפי שבה מתישב שאלת כַּמָּה ? :

ג) **המקום** הוא סוג כולל המקרים הנופלים על העצם מצד המקום שהוא מתקומם בו , ומגדיר בו הגבול בכחינת אנה הוא . בַּבַּיִת , בַּחוּץ , פֹּה , שָׁם , קָרוֹב , רָחוֹק לְמַעְלָה , לְמַטָּה ; ונכלל בו מקרה מצב העצם במקום אחד כמו יָשָׁר , נוֹטֶה :

ד) **הזמן** הוא סוג כולל המקרים הנופלים על העצם מצד הזמן אשר נמצא בו , או התאר או המקרה המיוחס לו בזמן . כמו עַתָּה , בְּבֹקֶר , לְפָנִים , אַחֲרֵי כֵן , הַיּוֹם , אֶתְמוֹל , מָחָר :

ה) **השנוי והתנועה** הוא סוג כולל המקרים הנופלים על העצם מצד שהוא דבר מתנועע ומשנה אם בעצמו או בזולתו או מקבל שנוי ; וכל

שנוי

שנוי ותנועה נקרא פְּעוּלָה (המדלוג), והעצם המשנה נקרא פּוֹעֵל (טהטיגער גענענסטאנד) והמקבל השנוי נקרא פָּעוּל (לייד ענדער גענענסטאנד):

§ פא

ובחמשת סוגי המקרים שזכרתי, שלש מהם נאמרים על העצם בבחינת עצמו, בלי אמצעות מקרה אחר, והוא מהואר בהם מצד שהם קנינים דבוקים בו (מיגעו) טלפטען מונד בעשמפענהייטען) והם האיכות והכמות והשנוי; ושנים מהם, לא יתכן שיתיחסו לעצם, כי אם באמצעות מקרה אחרת, אשר מגבילים אותו בבחינת המקרי, והיא והם המקום והזמן: כי אם תאמר רָאוּבֵן עֹתָה או רָאוּבֵן בַּבַּיִת, אין בו כונה, עד שתאמר עוֹמֵד עֹתָה, או יוֹשֵׁב עֹתָה, וכן בַּבַּיִת מתאר רק מקרה המציאות ואיננו מקרה הדבק בעצם וא"כ הם רק מקרי המקרה מוטשטענדע ווערטער,

§ פב

ויש עוד מין מקרה הנופל על העצם לא מצד איזה דבר נמצא בו, כי אם מצד התיחסות ענין בינו ובין דבר זולתו, אשר בו המה מצטרפים על זה, ולא יצויר מהואר אחד זולת מתואר האחר, אשר הוא מצטרף עליו, כמו הָאָב וְהַבֵּן, הָאָדוֹן וְהָעֶבֶד ודומיהם, ונקרא מאמר המצטרף רעלאטיוולו, בעזיהענדער בעגריף:

פרק ב בגדר ההשתכלות והדבור וחלקי המשפט

§ פג

ואחרי אשר באנו הבדל הדברים מצד עצמם דרך כלל, נבאר הבדל המושגים מצד השתכלותינו, ונאמר

כי

כי מושג ההשתכלות הוא ההכנה אשר לאדם מצד שכלו לשומט ברעיוניו בעצמים, ולהתבונן אותם בבחינת מקריהם הנמצא ים בהם והנעדרים מהם, ואח"כ ישפוט משפטו עליהם, אם לחייב איזה מקרה לעצם, ר"ל לשפוט שהמקרה הזה נמצא בעצם הזה או לשלול אותו ממנו, וכל רעיון שלם כזה, נקרא מִשְׁפָּט (יודיזיום). לפי שבו שפט המחשב להחליט דבר אם לחיוב או לשלילה: וכל משפט כולל ג' מושג': (א) מושג העצם, אשר הוא התחלת המחשבה, שעליו ישפוט השכל להחליט ממנו דבר, והוא נקרא נוֹשֵׂא הַמִּשְׁפָּט (דאס סוביעקט): (ב) מושג המקרה אשר הוא כפור ההתחלה להחליט אותה מן הנושא, והוא נקרא נָשׂוּא הַמִּשְׁפָּט (דאס פרעדיעקאט): (ג) מושג הקשור וההרכבה, והוא כמין המורה אם המשפט הוא בחיוב או בשלילה, והוא נקרא קְשׁוּר הַמִּשְׁפָּט (קאפולא דיס פערבינדונג) ואם החלטת המשפט הוא לחייב איזה מקרה לעצם נקרא מִשְׁפָּט הַמְחַיֵּב (בעיאהענדער זאץ) ואם החלטת המשפט לשלול המקרה מן העצם, נקרא מִשְׁפָּט הַשּׁוֹלֵל (פערנייענדער זאץ)

§ פד

נושא המשפט היה ראוי שיהיה תמיד עצם לפי שהוא נושא המקרים עליו, ועליו ידרוש השכל אם לחייב לו מקרה או לשלול אותה ממנו; אך בחינתנו והשתכלותינו מחייב אותנו לפעמים לפשוט איזה מקרה מן העצם, ולדרוש עליה משפט מה מבלי שנביט באיזה עצם שתמצא המקרה ההוא, ואז צריך שנתבונן המקרה ההיא אשר היא בבחינת עצמה דבר בלתי עומד בפני עצמה כאלו היא דבר עצמי: ר"מ אם נשפוט

נשפוט על מקרה החכמה, ונאמר הַחָכְמָה תְּחַיֶּה אֶת בְּעָלֶיהָ הנה החכמה, שהיא בבחינת עצמה מקרה בלתי עומד בפני עצמה, מתבונן עתה כאלו היא דבר עומד בעצמו, לפי שלא נשגיח באיזה עצם החכמה נמצאה, אבל נרמה אותה ברעיוננו כאלו היא עצם יש לה מציאות בפני עצמה:

§ פה

אך נשוא המשפט צריך שיהיה תמיד איזה מקרה בלתי עצמו המחלטת מן העצם אם ע"ד חיוב או ע"ד שלילה, אך לפעמים הוא מקרה ממאמר האיכות והכמות לבד, ולפעמים הוא מקרה ממאמר השנוי והתנועה, ובסמוך אבאר ההבדל שביניהם:

§ פו

ולפי שהדבור הוא הכח אשר לאדם לגלות רעיונו לזולתו ע"י סמני המלות המונחות בלשון לציין המושגים בהם, א"כ ראוי שימצאו בכל לשון שלשה מיני מלות, לשלשת מיני המושגים שימצאו בכל משפט: כי אם עלה ברעיונך, הַתַּפּוּחַ הוא אָדום, ותרצה להשמיע המשפט הוא לזולתך, צריך שתתן סמנים מרגשים לשלשת חלקי המושגים הללו, סמן מרגש לתפוח שהוא הנושא, וסמן אחר למושג אדום שהוא הנשוא, וצריך שתוסיף עליהם סמן לכח השופט, אם הוא בחיוב או בשלילה, וא"כ מלת הַתַּפּוּחַ הוא סמן הנושא אָדום הוא סמן הנשוא, הוא סמן הקשור והרכבה הנשוא לנושא בחיוב; הַתַּפּוּחַ אֵינֶנּוּ אָדום מלת אינו הוא סמן הקשור ומורה שלילת הנשוא מן הנושא

§ פז

והנה כבר אמרתי (§ פד), כי כל נושא המשפט צריך שיהיה או דבר עצמי, או המתבונן כעצמי, וכל מלה המורה על מושג כזה, נקרא שֵׁם (Name), ובאופן הראשון, נקרא שֵׁם עָצֶם (Substantiv), כמו אָדָם, בְּהֵמָה, עֵץ, אֶבֶן: ובאופן השני, נקרא שֵׁם הַמִּקְרֶה (Adjectiv):

§ פח

והנשוא שהיא המקרה הנאמר על העצם, פעמים שיהיה המקרה מחויב שימצא בעצם מצד גדר הדבר ומהותו, ואי אפשר שיהיה באופן אחר כמו כָּל אֶשׁ חם, כָּל אֶבֶן קָשָׁה, וכל משפט כזה אשר נשואו מקרה קיים אינו צריך להגביל בו זמן, לכן יבוא בלי סמן הוראת הזמן: ולפעמים כשהמשפט מחייב, הוא גם בלי סמן ההרכבה, כמו הָאֵשׁ חַם, ואין צריך שתאמר האש הוא חם, לפי שסמיכת המקרה אל העצם מורה בלשון על הרכבתם, ומשפט כזה נקרא מִשְׁפָּט שֵׁנִי, לפי שאין בו רק שתי מלות, הנושא אשר הוא שם, ונשואו אשר הוא מקרה ונקרא תֹּאַר נָשׂוּא ופעמים שהמקרה הנאמר על העצם הוא מקרה אפשרי, אפשר שימצא ואפשר שלא ימצא בו, ובמקרה כזה צריך שיגבל בו זמן, אם היה או הוה או יהיה: ומנהג לשון העברי לכלול הוראת הזמן עם סמן חקשור וההרכבה במלה אחת, שהוא דְּבִיר הַמְצִיאוּת (Verbum substantivum) הָיָה (sein), כמו רָאוּבֵן הָיָה גָּדוֹל, מלת הָיָה (war) מורה כאחד סמן הקשור בחיוב עם הוראת זמן עבר: וולת מת

שמגביל עוד המין והמספר והגוף בנושא, כאשר אבאר. ומשפט כזה נקרא מִשְׁפָּט שְׁלִישִׁי, לפי שיש בו שלש מלות לשלשת המושגים:

§ פט

וגם במשפטים אשר נשואים מקרה איפשרי, יש הבדל, אם המקרה הוא ממאמר השנוי והתנועה, המורה על פעולה וקבלת הפעולה, או אם המקרה הוא רק תאר ממאמר האיכות והכמות, כי בענין הראשון, כללו מניחי הלשון, בדבור חהוא בעצמו אשר הוא נשוא המאמר, ששה מושגים: (א) מושג המקרה או הפעולה המחלט מן הנושא: (ב) הזמן שבו הוא מסופר ממנו: (ג) גדר גוף הנושא, אם המדבר בעצמו הנושא, או השומע או גוף שלישי: (ד) גדר המין בגוף ההוא אם זכר או נקבה: (ה) גדר המספר בנושא, אם הוא אחד או יותר מאחד: (ו) גדר הרכבת המשפט, אשר מובן בדבור ההוא בעצמו, אף שאין לו סמן מיוחד, ד"מ בראשית בָּרָא אֱלֹהִים, הנושא הוא שם אלהים, והנשוא הוא ברא, כולל ששת המושגים שזכרתי, מושג הנשוא שהוא ממאמר השנוי והתנועת, בהוראה גדר זמן עבר, וגוף נסתר, ומין זכר, ומספר יחיד; ואם המדבר בעצמו הנושא, או השומע, כללו במלה ההוא ג"כ שם הנושא, כמו אָמַרְתִּי אָמַרְתָּ; ודבור כזה הכולל אלה המושגים במלה אחת, נקרא אצל בעלי הלשון פֶּעֶל (verb, לייט ווארט): והמשפט אשר נשואו פעל, נקרא ג"כ משפט שניי: והחפרש שבין משפט שניי כזה, ובין משפט שניי שכרתי לפני זה (§ פח), כי שם הנשוא תאר לבד ובלתי מורה גדר זמן כלל והוא תאר נשוא

וכמשפט שני׳ כזה, הנשוא פעל, אמנם בענין השני, כאשר הנשוא הוא מקרה אפשרי ממאמר האיכות והכמות, יתכן שיבוא על שלשה דרכים: (א) או שיבוא הנושא לבד: והנשוא לבד, וממן ההרכבה ג״כ לבד ויהי׳ משפט שלישי, אשר נושאו שם, ונשואו תואר, וממן ההרכבה הוא דבור המציאות היה, כמו וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ (בר׳ א) נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה (שם ו): (ב) או שילוה התאר, אשר הוא הנשוא, אל הנושא בלי כמן החבור והרכבה, אך מובן בענין, כמו וְהָאֶבֶן גְּדוֹלָה (שם כט), שעורו היתה גדולה, ואברהם זָקֵן (שם כד), כי דרך הלשון לחסר דבור המציאות במכתב, ומובן בכח המאמר: (ג) או שיבוא ע״ד פעל ממש, הכולל ג״כ גדר הוראת הזמן והגוף והמין והמספר, כמו וָאֶקְנֶה, הַבְּמָתָ, אִמְּרוּ, יַלְבִּינוּ: ועם זה התבאר גדר הוראות מלת פֹּעַל בלשון עברי:

הערה וזה ההבדל אשר בהלק הדבור הזה בל׳ עברי לבין שאר לשונות כי בהן לא יבוא ע״ד פעל הכולל זמן בנשוא שהוא ממאמר השנוי והתנועה, שבהם צריך שיובל הזמן, ולכן קוראים לחלק הדבור הזה הֲבוּר הַזְּמָן (צייטווארט); אבל ממאמרי האיכות והכמות לא יתואר פעל מהם, כי התאר נשאר על מתכונתו, ומיוחס אל הנושא, כאמצעית פעל הראשי (זיין) (עי׳ וואר גראם, שעהן, גוט, א, ז, וו,) לפי שבתארים כאלה הכלתי מורים פעולה ושנוי, איננו צריך שיובל מתי חל הנשוא בעצם, וולתי המציאות בלבד, דק ל׳ העברי יכלול ש״י מיני הנשואים האלה בדבור פעל כמו שבארתי:

§ צ

דבור האדם איננו מחובר תמיד רק מנושא אחד לבר ומנשוא אחד לבר, אבל הכרח הדברים בעצמם, וכפי מה שנשתכל אותם, מחייב לפעמים לחבר כמה מושגים ויחוסים בכל חלק מחלקי המשפט; וכן יתחייב לפעמים לצרף כמה משפטים בבחינת מה שהם מתיחסים זה על זה וצריכים לתתקשר יחד, ולזה הונחו בלשון סמנים המורים עליהם, אם ע"י מלות מונחות עליהם, או אותיות המשמשות במקומם, כמו אֶל, עַל, מִן, כִּי גַּם אַף, ומיני מלות כאלה נקראים בכלל מִלּוֹת הַטַּעַם וְהָעִנְיָן (פֿאַרבינדונגס, בינדעווערטער, לאטיין, פּרעפּאזיטיאָנס) כי מִלָּה יאמר אצלי בכלל וביחוד, ר"ל על כל דבור ודבור בכלל, ועל מלות הטעם בפרט: ואם זה התבאר ג"כ שלשת מיני המלות, המורגל בפי המדקדקים לבנותם שֵׁם, פֹּעַל, מִלָּה. ואח"כ אבאר כמה חלקי הדבור הנכללים תחת כל מין ומין:

פרק ג בחלוקות שלשה מיני המלות לתשעה חלקי הדבור

§ צא

כל מין משלשה מיני המלות שזכרתי, יתכן שיתחלק אל כמה חלקי הדבור (רעדעטהיילע), והם בכלל מתחלקים לתשעה חלקים, וכל מלה שתמצא בלשון לא ימלט מהכנס תחת חלק אחד מהם, כי כל מלה לפי מה שנשתמש בו להודיע כונת רעיוננו, נקרא חלק הדבור: ולהיות הדברי

במה שהם נמצאים קודמים בטבע למקריהם ולהפעולות שיפעלו, לכן ראוי שיקדם השם, ואח"כ הפעולות והמקרים והתארים הנאמרים עליהם, ואח"כ המלות המיוחדות לבאר יחסום והבורם:

§ צב

א השם מתחלק לחמשה חלקי הדבור

(א) א **שם עצם** (נאמען סובסטאנטיף, דאס הויפטווארט) **הוא המלה המורה על דבר נמצא עומד בעצמו**, אם שהשם מסמן עצמית הדבר ומהותו, כמו אֵשׁ, מַיִם, רוּחַ, עָפָר, אָדָם, בְּהֵמָה, עֵץ, אָבֶן, או שהשם מורה על דבר שהוא על תכונה מיוחדת, ככו בַּיִת, כִּסֵּא, מִטָּה, שֻׁלְחָן, קֶרֶשׁ, והוא שֵׁם דָּבָר:

(ב) ב **שם מקרה** (נאמען אַדיעקטיוו) **הוא מלה מורה על מושג המקרה שנצייר אותה**, כאלו היתה דבר עומד בעצמו מפשט מהעצם, כמו חָכְמָה, גְּבוּרָה, עֲצָה, דַּעַת, יַלְדוּת, בַּחֲרוּת, זִקְנָה, (§ פר, פז):

(ג) ג **שם תאר** (נאמען אַדיעקטיוו, מיט געשלעכטס נאמען) **הוא שם מורה על איזה עצם, לא מצד גדר עצמית שבו, כי אם מצד איזה מקרה שבו**, כמו חָכָם, גָּדוֹל, גִּבּוֹר, כּוֹפֵר, מְשׁוֹרֵר, והוא קרוב לשם עצם. לפי שמושגו כולל תמיד דבר עומד בעצמו:

ד) ד **שם הנוף** (תרמינאציע פערטינענץ, דאס פערסענליכע בעשטיממונגסווארט), **הוא חלק מלות המגבילים את הנוף בעת הדבור, אם הוא מדבר בעדו**

בעדו, או נוכח, או נסתר, ד״מ אָנִי (יח) מ״ב, אַתָּה אַתְּ (יז) נוכח, הוא (עי) הִיא (יז) נסתר; וכן ישמשו לפעמים אותיות השמוש המחברות בסוף המלה להורות סמן הגוף, והמדקדקים קראו להם הכנויים, על סמן האותיות, לפי ששת אותיות האלה, ה״א, כ״ף, נו״ן, וי״ו, יו״ד, מ״ם, משמשות להוראת הגוף, ד״מ עַבְדִּי, היו״ד כמן נוף המדבר בעדו, עַבְדְּךָ הכ״ף סמן נוף הנוכח, וכן השאר:

הערה וקצת בעלי הלשון החדשים קראו לחלק הדבר הזה תַּחַת הַשֵּׁם (פראנאמינא פידוארט), ר״ל שיבואו תחת שם העצם ותמורתו ד״מ אני תמורת שם המדבר, אתה תמורת שם השומע, הוא תמורת שם הנסתר, וכן בכנויים: ובמקומו אבאר דעתי בזה, מדוע בחרתי לקרותם כשם מלות הגוף ולא תחת השם (§ קנב):

§ צג

ב **הפעל** אין בו רק חלק דבור אחד, והוא

(ה) א **פעל** (ווערבא לייטווארט), הוא המלה המורה על איזה מקרה המחלטת מן העצם ומסופר ממנו בבחינת נשוא המאמר, וכולל כאחד ששה מושגים: (א) מושג המקרה, אשר הוא נשוא המשפט: (ב) כמה־החבור וההרכבה: (ג) הגבלת הזמן: (ד) הגוף: (ה) המין: (ו) המספר: ומקור הפעלים לפי שנעדר ממנו כל הוראות האלה זולת הוראת המקרה לבד הוא בבחינת שם מקרה והמדקדקים קראו לו שֵׁם הַפְּעוּלָה:

§ צד

ג **המלה** אשר נקרא מלת המעם, מתחלק לד' חלקי דבור:

(ו) א **תאר הפעל** (לדווערביום נעבעמוואָרט) הוא המלה הנלוה אל הנושא, להגביל בו איזה גדר והוראה, נושא
בין שהנשוא תאר ממאמר האיכות והכמות ובין שהוא פעל ממאמר השנוי והתנועה, ד"מ רַאוּבֵן גָּדוֹל מְאֹד, גדול הוא נשוא והוא תאר מאד תאר הנשוא; כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ, עשית הוא נשוא והוא פעל, בחכמה הוא תאר הפעל:

הערה הנה תראה במשלים האלה שזכרתי, כי תאר הפעל אינו תמיד מלה, אבל גם שמות המקרים כלם יתכן שישמשו לתאר הפעל, כי המקרה תתכן שתהיה מתכונת נושא המאמר בבחינת שם עצם, ומתכנות נשוא המאמר בבחינת תאר או פעל, ומתכונת תאר הנשוא או תאר הפעל, לפי מה שנשתמש בה בבחינתינו והשתכלותינו; אסנדבר מן המקרה כפי מה שהיא נמצאת בעצם, מצד היותו גדר העצם והכרלו, הוא שם תאר (אריעקטיווא), כמו הֲחָכָם עיניו בראשו (קהלת ב); ואם נדבר מן המקרה בבחינת עצמה, כאלו היא מפשטת מן העצם הוא שם מקרה (אבשטראקטא), כמו חָכְמָה תחיה את בעליה (קהלת ז); ואם נדברים המקרה בבחינת שהיא מחלטת מן העצם בעת הדבור, היא תאר נשוא או פעל, כמו וארני חָכָם (ש"ב יד) בני אם חכם לבך (משלי כג) ואם נדבר מן המקרה בבחינה שהיא מתארת איזה מושג או גדר בנשוא המשפט הוא תאר הפעל, כמו יי בְּחָכְמָה יָסַד ארץ (שם ג): אמנם, גם מלות היחס בבחינת היותם מגבילים גדר הנשוא הם נכנסים תחת חלק תארי הפעל, ד"מ וחברון שבע שנים נבנתה לִפְנֵי צען

מצרים

מצרים (במד' יג) מלת לפני הוא מלת היחס בבחינת צען
ותאר הפעל בבחינ' נבנתה ובעבור זה הכנסתי חלק הדבור
הזה תחת מין מלות הענין :

(ז) ב **מלת היחס** (פרעפאזיציאן , פֿאַרוואָרט וועלכער בעטײַטיגט)
הוא המל' המורה יחס בשם הצדדי
הבא במשפט בסבת הנשוא : להגביל בו איזה מושג : ד"מ
כִּי כַאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ (ישעי' נו) מלו' מן
על , המה מלות היחס , המגבילים יחס השמות הצדדים
השמים והארץ . הבאים בסבת הנשוא ירד ; וגם אותיות
השמוש בכל"ם נכנסים תחת חלק הדבור הזה , כי הם ישמשו
בשמו' תמור' מלות היחס (קזוס זייכען) כמו שיתבאר במקומו :

(ח) ג **מלת החבור** (קאָניונקטיאָן בינדעווארט) , הוא חלק המלות
המורות על איזה אופן שיתחברו
ויתקשרו המשפטים בבחינת הצטרפותם זה על זה במאמר ,
אם ע"ד העטוף והחבור , כמו אַף , גַּם , ועמהם וי"ו החבור ,
(תוס') , או ע"ד סבה ומסובב תנאי והברל : כמו־כֵן , לָכֵן , כִּי ,
אִם , אוּלָם , אֶפֶס , זוּלָתִי :

(ט) ד **מלת הקריאה** (אינטערייעקטיאָן , טאַפּיגדרוקגעווארט) , הוא
חלק המלות המורות על התרגשות
הנפש והמיתה בהפעליותיה בדבור , והמה לרוב קולות
והברו' טבעיות היוצאות מפה המדבר בהתרגשות הנפש ,
כמו הֶאָח ! הָאָח ! לשמחה ! אוי : הוי ! הָהּ ! אֲהָהּ ! לצער !
בִּי־נָא ! אָנָּא : לבקשה : הָבָה ! לְכָה ! לורו :

מ א מ ר ש נ י

בגדר חלקי השם

פרק א בגדר שם העצם

§ צח

שם העצם הוא הנכבד בכל חלקי הדבור, לפי שהוא מציין הדברים העצמים הנמצאים בפועל, ומושגים לרוב בחוש יבני האדם; והעצם הוא עקר המביא את האדם לעיון והתבוננות, ושאר חלקי הדבור בעבורו הם, לכן ראוי לבאר תחלה גדר שם עצם:

§ צו

והוא מתחלק לשני מינים: (א) שֵׁם עֶצֶם פְּרָטִי, (נאמען פֿרעפֿריוס, מיטוויידועלונגער / מדער לייגנער נאמען), והוא יכונה בו עצם פרטי אחד לבד, לא מצד מהותו וגדרו, כי אם כפי הסכמת המדברים; כשמות הפרטים של בני אדם, והמדינות, והעירים, והימים, והנהרות, כמו אַבְרָהָם, יִצְחָק, כְּנַעַן, מִצְרַיִם יְרוּשָׁלַיִם, חֶבְרוֹן, יַרְדֵּן, חִדֶּקֶל, אין בהושג שמות כאלה יותר מעצם פרטי אחד: (ב) שֵׁם עֶצֶם כְּלָלִי (נאמען אפּשטראקטיוס אללגעמיינער נאמען). והוא שם יבונה בו, כלל, סוג, או מין, אשר עצמית אחת משותף להם. כמו אָדָם, בְּהֵמָה, חַיָּה, עוף, שור, חֲמוֹר, או כלל עצמים המשתתפים יחד בתמונה מיוחדת, כמו בַּיִת, כִּפֵּא, יַד, רֶגֶל יום, שָׁנָה, והוא שם דבר (§ עט):

הערה, וחיה ראוי לחיות לכל עצם פרטי שם מיוחד להבידו בו, כי בשם עצם כללי בלתי מוגבל עוד הפרטי

חמכוון כדבור ; אך אם היו רק שמות פרטי , היו מספר השמות בלשון לאין מספר , ולא היה מג"ע כח הזוכר באדם לזכור את כלם : והיה זה מהכמת מניחי הלשון , לכמן כלל המין בשם אחד , ויכפיק למדבר לדעת שם המין ; ואם ירצה לכוון על פרט אחד יבדיל אותו במקרה מיוחדת , ויאמר הסוס אשר רכבתי , הבית אשר בנית , הכלי אשר ראית ; אך במינים היקרים והנכבדים לאדם , להם הונחו שמות פרטים , במין אדם והמדינות והערים והימים והנהרות , ודומיהם :

§ צז

שם עצם כללי ג"כ על שני מינים : (א) שֵׁם הַמִּין (אפּעלאטיוו גאטטונג נאמען) , והוא שם כולל פרטים רבים , דומים בעצמות ונבדלים באישיות , אשר כל פרטי בעל צלם ותמונה בפני עצמו (מגריווירטע , יעדער געזונדערטע קערפער) , אם בטבע , כמו אישי בעלי חיים , או במלאכה , כמו בַּיִת , כִּסֵּא , שִׂלְטָן , וקבוץ כללותם נקרא מין וכמותם מגבל כמנין : שֵׁם הַקִּבּוּץ (קאלעקטיוו , זאמעל:נאמען) , הוא שם כולל כמות רב , משתוה בחלקיו ובכלתי נבדל באישיו , ר"ל שהפרטים שבו אינם נכרים ונבדלים כל פרטי לבדו כמו במין הראשון , וזה (א) או שחלקי המין ההוא אין הכרל ביניהם בטבע , לפי שאינם מתוארים בצלם ותמונה , (אונטערגעזאנדטע קערפער) כמו המתכות , זָהָב , כֶּסֶף , נְחשֶׁת , בַּרְזֶל , בְּדִיל , וְעוֹפֶרֶת ; והנגר , כמו , יַיִן חָלָב , דְּבַש , שֶׁמֶן מַיִם ; וגלמי החומר המוכן להעשות כלי , כמו עֵץ (האלץ) צמר פשתים ; והמקובץ מפרטים קטנים , שאין דרך למנות אישיהם הפרטים , למעוט ערכם וקטנותם , כמו דָּגָן , חִטָּה , שְׂעוֹרָה , קֶמַח , חול , אָבָק : וכמות כל אלה מגבל במדה במשקל ובמשורה , (ב)

או שהמקובץ כולל אישים פרטים, המקובצים לענין אחד, ואין המדבר רוצה להבדיל ביניהם בבחינה השתכלותו, כמו עַם, גוי, קָהָל, עֵדָה, מַחֲנֶה צאן, בָּקָר, יַעַר הֲרֵר שם עם כולל מספר רב מאישים פרטים, שהם בעלי עצם ותמונה, אך בבחינת השתכלותי הם כגלם אחד מצד שהם מקובצים לענין אחד וכן השאר, וכן כל השמות הנאמרים על כלל רב בלי יחיד: ויצא מכלל מה שאמרנו כי שם העצם כולל א) שם עצם פרטי ב) שם עצם כללי ג) שם המין, ד) שם הקבוץ: ולהלן אבאר ההבדל שביניהם:

פרק ב בגדר הוראת ה"א הידיעה בשם

§ צח

כל שם עצם כללי, יתכן שיבוא בכלל וביחוד, והכלל ג"כ יתכן שיבוא בלשון יחיד ובלשון רבים אף בשיבוא כלל המין בלשון יחיד, מנהג הלשון להוסיף ה"א השמוש בראש המורה על כללו המיוחד"מ וירא יי כי רבה רעת הָאָדָם (בראשי' ו), עינינו בלל המין, ר"ל כל אדם; הֶחָכָם עיניו בראשו (קהלת ב), עינינו כל חכם: ואם יבוא שם העצם ביחוד, ר"ל על עצם פרטי מיוחד מכלל המין, אשר עליו לבדו מתיחס כונת הדבור, לא יתכן שיבוא השם בה"א, כי אם בהיות הפרטי ההוא ידוע למדבר ולשמוע על איזה אופן מן הידיע' אם מצד שזכירו פעם במאמרו, ועי"ז נודע לשומע, וישוב ויזכירו שנית ירמוז עליו בה"א כי הוא הנזכר, ד"מ: נעשי' אָדָם (בראשי' א) בלי ה"א לפי שלא נודע עוד במאמר ואמר אח"כ, ויברא אלהים את הָאָדָם (שם) בה"א, רומז האדם הידוע הנזכר לפנים; או שרמז ההודעה בא תכף אח"כ,

כמו

כמו באנו אל הָאָרֶץ אשר שלחתנו (במדבר יג), מודיע תכף התיחדות הארץ ע"י מאמר אשר שלחתנו: או שהוא דבר ידוע בעצמו לשומע מצד התפרכמו, ד"מ את הַשָּׁמַיִם ואת הָאָרֶץ (בר' א): ואמר הראב"ע כי על אלה הנראים דבר, וכונתו, לפי שמציאותם מפורסם לעין כל, ידבר עליהם בה"א הידיעה, אף שלא הזכירם עוד; ולכן קראו המרקדקים, ה"א המיחדת פרטי אחר מכלל המין ה"א הידיעה (בע שטיאמטער מרטיקעל), הנעתק בל"א (דער דיף, דאז) לפי שלא יתכן שיבוא שם עצם כללי בה"א להורות פרטי אחד מיוחד כי אם בהיותו ידוע לשומע על האופנים שזכרתי; אבל כשהפרטי בלתי מיוחד ובלתי נודע, רק כונת המדבר על פרטי אחד מכלל המין, יהיה איזה שיהיה, יבא השם בלי הגבלת ה"א בלל, כמו הביאה לי צַיִד (בר' כז), הענין ציד אחד לא נודע איזה שיהי', הנעתק בל"א (מיין, לייגע) קחו לי מַנגן (מ"ב ג) הענין מנגן אחד יהיה איזה שיהיה, ולא היה נכון לומד המנגן לפי שלא נודע: אמנם יתכן שיבוא שם עצם כללי בלשון יחיד ובלי ה"א, והכונה על כמות רב מהמיקהוא, כמו ויהי לי שׁוֹר וַחֲמוֹר צאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה (שם לב) וכפירש"י שם: ויצא מכלל מה שאמרנו, כי השם העצם הבא בלי ה"א, או שהוא מור' על פרטי אחד בלתי מיחיד, או על כמות יותר מאחר בלתי מיוחד, והבא בה"א, או שהוא מורה פרטי אחד מיוחד ונודע, או כללות המין בבחינת פרטי אחד נודע:

העו"ה ועם זה מצאנו ע"ד הורות שיבוא שם עצם כללי בה"א ומורה פרטי אחד בלתי נודע, וכמ"ש הרד"ק: ויש שלא תודיע דבר מיוחד אלא יהיה מי שיהיה, כמו ואם יתקפו הָאֶחָד (קהלת ד): ויפתח הָאֶחָד (בר' מב), ויהיה

הָאֶחד מפיל הקודה (מ"ב ב), ויותר מזה בחלק שמוש הלשון (§ רפד):

§ צט

ושמוש ה"א נופל בין על שם המין ובין על שם הקבוץ, כי מושג שניהם כללי, זולתי שם עצם פרטי, שאיננו צריך שתיחד בה"א הידיעה, כי הוא נודע ומיוחד מעצמו, לכן לא יתכן לומר הָאַבְרָהָם, הַיִּצְחָק: וקצתם יוצאיממהם, כמו הָעִי, הַיַּרְדֵּן: ואבאר אותם בחלק שמ"ש הלשון (§ רפו):

פרק ג בגדר הענינים מה שצריך שיוגבל בשם עצם

§ ק

שם מצד מה שהוא מלה מונח על דבר עומד בעצמו על כן יתכן שיגבל בו שלשה ענינים: (א) הַמִּין (געטונג, דאָס גאטטונג), אם הוא זכר או נקבה: (ב) הַמִּסְפָּר (מאָרט, דאָס צאָהל), אם הדבור מאחד או מרבים: (ג) הַיַּחַס (דאָס פֿערהעלטניס) אם אדבור משם ביחס נפרד, או ביהם ההצטרפות על שם אחר: ולשלשת הענינים האלה יש סמנים מיוחדים בשם, כאשר אבאר אותם במה שיבוא:

§ קא

כל עצמים בעלי חיים, יש להבדיל המין בהם בטבע, והם זָכָר (מאַנסקולינום, מאַנסקולינום גענוס) נְקֵבָה (פֿעמינום, פֿעמינום גענוס)

(געשלעכט) ; אך בשאר דברים עצמים שאינם בעלי חיים הכדל המין בהם הסכמיי לבד , ר"ל מה שנמצאו בלשון מגדרים במין זכר או במין נקבה , הוא מצד הככמת מנ"ח הלשון , כמו הַשִּׁלְחָן הזה מין זכור : הָעִיר הזאת מין נקבה , ואולי להיותו יודע טבעי הדברים ומהותם שיש בהם צד זכרות ונקבות :

§ קכ

וכל א משני מיניהללו יתכן שיבוא, או בלשון יָחִיד (איינצאלטאל)

כשכונת הדבר על עצם אחד מכלל המין או בלשון רבים (פלורמ „ פּוּלְפּאָל) , כשכונת המדבר על מספר עצמים יותר מאחד : וכמן שם יחיד זכר עצם השם המונח ויסודו בלי תוספת סמן על המין , כמו אִישׁ . מֶלֶךְ . שׁוֹפֵט גִּבּוֹר ; וסמן שם נקבה יחידה , או ה"א בסוף נוסף על היסוד , ולפני הה"א סמין (ַ — ה) כמו אִשָּׁה . מַלְכָּה . חָכְמָה . נַעֲרָה . או ת"ו בסוף נוסף על היסוד ולפני התי"ו סגל (ֶ — ת) : כמו גִּבֶּרֶת : עֲטֶרֶת : או יו"ד ת"ו נוספים על היסוד בסוף ולפניהן חירק (ִ — ית) והוי"ד נ"נם : כמו רִאשִׁית : אַחֲרִית : או ו"ו ת"ו נוספים על היסוד בסוף והוי"ו בשורק ונ"נם (וֹ — ות) , כמו יְלֵדוֹת בַּחֲרוֹת ; וכמן שם זכרים רבים , יו"ד מ"ם נוספים עלה היסוד , ולפני היו"ד חירק (ִ — ים) והיו"ד נ"נם , כמו אֲנָשִׁים , מְלָכִים . חֲכָמִים ; וסמן שם נקבות רבות ו"ו ת"ו בסוף נוסף על היסוד , והוי"ו בחולם (וֹ — ות) ונ"נם , כמו מְלָכוֹת : חֲכָמוֹת : נְעָרוֹת : עֲטָרוֹת : ומעטים יוצאים מהכלל : שהם זכרים ובאים בסימן נקבות . כמו אָבוֹת בְּכוֹרוֹת , ולהפך נָשִׁים . פְּלֶגָשִׁים :

§ קג

וכל שם משני המינים ומשני המספרים , יתכן שיבוא או ביחס הנפרד (שטאנד האראזאנט) , ר"ל שהוא מתכוין בבחינת עצמו בלי הצטרפות על שמאחר , או שיבוא ביחס ההצטרפו' (רעלאציאן , בעציהונג וויזע) , ר"ל שהוא מצטרף על שם אחר אשר על ידו הוא מגבל ביותר , וזה על שני פנים : (א) או ע"י סמיכות (שטאטוס קאנסטרוקטוס) , ר"ל שהשם המגבל נסמך בענין אל שם אחר המגביל אותו , וסמן הסמיכות הוא , נטית השם ממשקלו הנפרד , בנפילת תנועות ואותיות כמו מן דָּבָר בנפרד , דְּבַר המלך בסמיכות , ומן דְּבָרִים בנפרד , דִּבְרֵי קהלת בסמיכות , ומן חָכְמָה בנפרד , חָכְמַת אדם , כמו שיתבאר להלן : (ב) או ע"י כנוי , וזה כשהשם הנסמך הוא בבחינת קנין לשם אחר , והשם הקונה ידוע במאמר , הוא נסתר בכלל אות הכנוי המחובר לשם הנסמך להורות עליו כמו דְּבָרִי , השם דָּבָר הוא בבחינת קנין , לשם הקונה הנכלל בכנוי הי"ד המורה על נוף המדבר , וכן בֵּיתִךְ בָּנָיו , ורומיהם : וסמיכות וכנוי משפט אחד להם רק שבראשון שם הקונה מפורש , ובשני הוא נסתר באות המורה עליו :

ברק ד בגדר המין

§ קד

דע כי הלשונות בלתי מסכימים בהכדל המינים בשמות , ובפרט בדברים שאין בהם רוח : חיים , יתכן שיהיה משמש בלשון אחד כמין זכר ובלשון אחר במין נקבה , כמו וְהַנָּחָשׁ היה ערום (בראי ג') הוא מין זכר

ובל"א הוא מין נקמה (דית טונגע) וכן ימצא בשאר לשונות שמות בלתי מיוחדים במין כלל, ונקרא מין כתמי (מיטרוק, מוכעטשיאמע מדער זעכלעך, שאינו לא זכר ולא נקבה, ד"מ (דער מאן) זכר, (דית פרוי) נקבה, (דאס קינד) סתמי; אבל בעל לשון העברי אין לו רק שני מינים לכר, וזולתי בקצת הדברים שאין בהם רוח חיים משמש בהם פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה, ונקראים מִין מְשֻׁתָּף: (קאמוק) כאשר אבאר עוד:

§ קה

וכל שם שנרצה לדעת על א'זה מין הוא משמש בלשון, יתכן שנכירנו משני פנים, אם מצד סמן המין הדבק בו, והסימן הוא המבואר לעיל (§ קכ), כמו אִישׁ, אִשָּׁה, בָּנִים בָּנוֹת או מצד התאר או הפעל הנאמר עליו, אף שהשם כלי סמן המין, ד"מ בַּיִת, סֵפֶר, לא ידענו באיזה מין שהם משמשים בלשון, ולפי שמצאנו הַבַּיִת הַזֶּה, סֵפֶר גָּדוֹל, בתאר זָכָר ידענו שהם זכרים: אֶרֶץ אֶבֶן חֶרֶב נמצא וְהָאָרֶץ הָיְתָה בפעל נקב אֶבֶן גְּדוֹלָה, חֶרֶב חַדָּה, בתאר נקבה ידענו שהם משתמשים בלשון נקבה, זולתי בשמות שהם משתפים לשני המינים, יבוא התאר או הפעל הנאמר עליהם פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה ולפעמים שני מינים יחדו, כמו אֶל הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּרוּ וגו' (בר' לב) התאר נקבה, והבנוי בפעל לזכר וְהָאֶבֶן הַזֹּאת וגו' יִהְיֶה (שם כח) רוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק (איוב א) והרבה כאלה: (עיין פירש"י בפסוק המחנה האחת):

ולפי

§ קו

ולפי שנמצאים שמות רבות, במקרא שהם משותפים לשני המינים, לכן אין להת כללים ידועים עליהם איזה מהם מהם מיוחדים למין זכר לבד, ואיזה מהם מיוחדים למין נקבה לבד, אבל צריך שיתלמד מן המנהג המרגל בהם במקרא, זולתי בקצתם שיתיחדו במיניהם, ואביאם הנה: המיוחדים למין זכר לבד: (א) שמות האנשים והתארים הנוהגים רק בזכר, כמו אַב, אָרוֹן, נָשִׂיא נָגִיד, בָּחוּר, כֹּהֵן, כּוֹחֵר, רוֹכֵל. וכל השמות שאין בסופם ה"א וקמץ לפניה: (ב) שמות האומות. כמו עַם גוי, יִשְׂרָאֵל, עִבְרִי, מִצְרִי: (ג) שמות הַיָּמִים והנהרות, כמו יַם סוּף, יַרְדֵּן, אַרנון, נָהָר, נַחַל: (ד) שמות ההרים והגבעות כמו סִינַי, תָּבוֹר, חֶרְמוֹן: (ה) שמות החדשים. כמו אָבִיב, זִו, אֵיתָן, בּוּל: (ו) שמות המתכות, כמו זָהָב, כֶּסֶף, נְחשֶׁת: והמיוחדים למין נקבה לבד: (א) שמות הנשים והתארים הנוהגים רק בנקבה, כמו אֵם, פִּלֶגֶשׁ שִׁגָּל, וכל השמות שסופן ה"א או ת"ו ולפני ה"א קמץ (ָה) ולפני התיו פגל (ֶת) או יו"ד לפני התי"ו וחירק לפניה (ִית) או ו"ו שרוקה לפניה (וּת): (ב) שמות המדינות והערים כמו כְּנַעַן אָרָם, אַשּׁוּר, יְרוּשָׁלַיִם, חֶבְרוֹן צָפַת: (ג) שמות האברים הכפולים כמו: יָד: רֶגֶל: עַיִן, אֹזֶן שָׁפָה:

הערה א ודע כי כל מה שזכרתי מסימן המין הוא רק בשם עצם כללי לפי שהוא כולל פרטים רבים ובהם זכר ונקבה, אבל שם עצם פרטי אינו צריך לסמן המין, לפי שהוראתו על פרט אחד לבד, והוא נודע אם הוא זכר או נקב:

הערה ב ואין להוציא שם הנקבה משם הזכר הנמצא במקרא ולהפך וכן אין להוציא הרבים מן היחיד ולא

ולא היחיד מן הרבים, וכן בנקבה; והטעמבזה, כי נמצאים שמות, שהזכר בשם אחר והנקבה בשם אחר, ד"מ הנקבה מן חֲמוֹר אתון ולא חֲמוֹרָה, ומן שור לא נאמר לנקבה שוֹרָה כי אם פָּרָה; ויש מן השמות ישתמש לשני המינים בלי סמן נקבה, כמו גָּמָל, שָׁפָן חֲזִיר, לא נוציא הנקבה מדרך סברא, אבל השם נופל על ב' המינים, ולהפך בְּהֵמָה: יוֹנָה: חֲסִידָה אַרְנֶבֶת: בסמן נקבה נופל גם על הזכר; ויש שמות בלי סמן נקבה ומשתמשים בלשון נקבה, והם אבן, אגן, אשור, באר, בטן, ברך, גורן, גדר, דת, חרב, יתד, כוס, כף, כבר, כתף, לחי, נעל, עב, עיר, עיש, עצם, ארש, פת, צפון, רבוא, רשת, שליו, תבל; ויש שמות ג"כ בלי סמן המין ורובבנקבה ומעוטם זכר, והם ארץ, אות, אצבע, אש, גפן, דלת, זרוע, חצר, יד, ימין, יובל, נפש, עין, פעם, צאן, צלע, צפור, קרן, קשת, רגל, רוח, רחוב, שבת, שאול, תהום, תער; ויש שמות שהם ביחיד על לשון זכר, והרבוי על לשוננקבה אף לזכרים, כמו אב, אוב, אות, אוצר: אדמון, אשכול, בהן, בור, גג, גודל, דרכן, זנב, חוה: חלום, חשבון, טפח, כסא, לוח, ליל, מוכח: מולג, מטר, מעשר, מצור, מקום, מקל, נאד נד, עור, עפר, עשב, צבא, צרור, קור, קול, קרב, רוח, רחוק: שלחן, שם, שער, שת, כל אלה בקבוץ הרבים בויו"ו תי"ו בסוף: ויש שמות היחיד על לשון נקבה, והרבוי מהם על לשון, זכר, כמו אלה, ביצה, גחלת, דבלה, דבורה, דרך, דת, המון, זית, זמורה, חטה, חשכה, יונה, יעלה, כד, כסמת, לבנה, לחי, מלת, נמלה, סאה, פשחה, פת, שבולת, שעורה, שביה, שטה, תאנה, הרבוי בכל אלה ביו"ד מ"ם; ויש שמות אשר היחיד מהם רק על אחר משני

משני המינים, והדבוי על שניהם, והם אומה, אלומה, ארי, אריה, אשרה, אשישה, בכור, בכורה, גב, דור, היכל, זבח, זכרון, זרוע, חלון, חנית, חצר, יום, יער, כיור, כבר כנף, כתף, לבב, מאור, מבצר, מגדל, מזרק, מטה, מכאוב מעין, מענה, משכב, גוה: סוף, עב, עבות, עצם, עקב עת, פרסה, פרץ, צואר, קבר קדם, שבוע, שדה, שיר ישופר, שנה, כי יתכן שיאמר בהם אלמים, והנה אנחנו מאלמים אלמים (בראשית לז) גם אלמות והנה קמה אלמתיכם (שם, וכן בשאר:

פרק ה בגדר המספר

§ קו

השם או שיבוא בלשון יחיד (זינגולער, סיוספֿד), וזה כשהדבור מתיחס לעצם אחר מכלל המין, או שיבוא בלשון רבים (פלוראל, סיוספֿד) והוא בלשון עברי על שני פנים: (א) רִבּוּי פְּרָדִי, והוא כשהדבור מתיחס על פרטים רבים: (ב) רִבּוּי זוּגִי (דועלס), המונח להוראת שני דברים שהם זוג אחד, מצד שהם שוים ודומים בתמונתם, אם בטבע, אם במלאכה: הטבעים, הם האיברים הכפולים בבע"ח, שתי עינים, שתי אונים, וכן השאר: המלאכותים, הם הכלים העשוים משני חלקים משתוים ומשתתפים אל אל מלאכה אחת: המאונים, הרחים, המלקחים, ודומיהם: וממן שם הזוגי (ים־) יו"ד הרבוי בחירק, ולפני החירק פתח, כמו יָדַיִם־רַגְלַיִם ויבוא עוד ממן הזוגי, על מספר זוגי ר"ל שנים מספרים שנים, כמו שְׁנַיִם. מָאתַיִם, אַלְפַּיִם יוֹמַיִם: וממן הזוגים שוה לזכרים ולנקבות, רק שח"א הנקבה תשתנה

לתי"ן כדינה באמצע המלה כמו שְׁפָתַיִם . שְׁנָתַיִם : מן שָׁפָה שָׁנָה : ועל המעט שיקבצי רבוי תנקבי עם הזוגי , כמו חומותַיִם : לוחותַיִם , רבותַיִם : ונמצאים שמות ע"מ הזוגי , ואין בהם הוראת הזוגי על ג' הדרכים שזכרתי , כמו מַיִם : שָׁמַיִם : יְרוּשָׁלַיִם ; ואינו כן צָהֳרַיִם עַרְבַּיִם , כי צהרים הוא מצד שני נקודות הזמן מתדמים בו וערבים על שתי נקודו' הזמן הפסק הכקר והתחלת ערב הלילה : עיין הגהות על כדר התפלה מה שכתבתי שם) : ושמות אַרְבָּעתַיִם שִׁבְעתַיִם יתבארו בשמת המספר (§ קס):

הערה ויש הבדל בין שלשת מיני הזוג שזכרתי , ר"ל זוג הטבעי והמלאכותי , והמספרי ; כי זוג הטבעי והמספר יתפרדו ויכואר בלשון יחיד על פרק אחד מן הזוג , כמו , יד , רגל , חומה לוח ; וזוג המלאכותי לא יתפרד , כי כשיתפרדו חלקיו יבטל מהיות כלי שלם : והטבעי והמלאכותי יתכן שיפול הזוג עליהם גם ביותר משנים , כמו שֵׁש כְּנָפַיִם : שִׁבְעָה עֵינַיִם וכן נוכל לומ' שבע מִסְפָּרַיִם , אבל זוג המספר לא יפול על מספר יותר משנים כמו אַמָּתַיִם שני אמות , מָאתַיִם שני מאות , וביותר משנים יבואו בדבוי פרדי שֵׁשׁ אַמות אַרְבַּע מֵאות , לפי שלא יפול הזוג עליהם רק מצד המספר מה שהם שנים :

§ קח

ויש שמות שיבואו רק בלשון יחיד ולא יתרבו כלל , כמו שֶׁמֶשׁ : יֶרַח : קַיִן : חֶרֶב : קר : חם : וכל שמות המתכות לא

יתרבו

יתרבו : כמו כֶּסֶף : זָהָב : נְחשֶׁת : בְּרִיל : יאמר על הכלל מהם בלשון יחיד : כמו : חמשים כסף : עשרה זהב ; ומה שנמצא צְרֹרוֹת כַּסְפֵּיהֶם (כרא׳ מב) : הקבוץ הוא לענין הצורות ; ומה שנאמר ואסירה כל בְּדִילָיִךְ (ישעיה א) , לפי שהוא משל על רשעי ישראל , אבל מצד עצמו אינו ראוי שיתרבה , לפי שהוא שם קבוץ , ואין תחת מיניהם אישים פרטים : וכל שם קבוץ המונח בל׳ יחיד , לא יתכן שיתרבה ע״ד רבוי פרטים, כמו יַיִן : שֶׁמֶן : חָלָב : חול : אָבָק : בכל אלה נופל היחיד גם על הרבים , ואם יבוא קצתם בקבוץ הרבים : הכונה בהם רבוי המינים : ד״מ יינות , שְׁמָנִים : חֲלָבִים : המכון בהם : מינים שונים : יין אדום : ולבן : וכדומה :

§ קט

ויש שמות שהם רק בלשון רבים , כמו פָּנִים : עֲלוּמִים , זְקוּנִים : נְעוּרִים : בְּתוּלִים : דָּמִים : חַיִים : מֵתִים : תְּאוֹמִים : דודים : אֲהָבִים , ולא יתכן להוציא מהם לשון יחיד מצד הסברא , לפי שהם לשמות הקבוץ יחשבו ; וכן במקצת השמות הבאים ע״מ הזוגי ואין בהם זוג , כמו מַיִם שָׁמַיִם ; אך השמות הבאים במקרא בלשון רבים , והם רבוי פרטיים , ר״ל משם המין , נוכל להוציא היחיד מהם מדרך סברא , כמו אֲבַטִּיחִים , קִשּׁוּאִים : שְׂרִיגִים : מַעֲרָגִים : נאמר אֲבַטִּיחַ : קִשּׁוּא : שָׂרִיג . מַעֲדָן :

§ קי

שם עצם פרטי , לפי שעקר הנחתו על פרטי אחד מיוחד , לא יתכן

יתכן שילוה אליו לא סמן המין ולא סמן הרבוי; כי לא יתכן לומר אַבְרָהָמִים, יִצְחָקִים, רק כשנעשה מן שם עצם (פרט שם תאר לכנות בו כל) המשפחה הנולדת מן הפרט ההוא, או שבט המתיחס אחריו, אז הוא שוה לשם המין, ויבוא ברבוי, כמו לֵוִים. יִשְׂרְאֵלִים, וכאשר אבאר עוד:

פרק ו גדר הסמיכות והכנוי

§ קיא

כל שם הבא בפני עצמו, בלי הצטרפות על שם אחד, נקרא נקרא שֵׁם נִפְרָד או שֵׁם מֻכָּרָת (שטאטוס אבסאלוטוס) לפי שבא על יסודו המכרת במשקלו בלי שנוי והחלוף תנועות בו: ד"מ בַּיִת: עֵצִים: אֲבָנִים: אבל כשבא ביחס והצטרפות על שם אחר: אשר בו הוא מגבל יותר: נקרא שֵׁם נִסְמָךְ (שטאטוס קאנסטרוקטוס) וסמן הסמיכות הוא נטית השם ממשקלו הנפרד בשנוי תנועותיו ובחלופן: ובסמיכות שם יחיד לא יפלו אותיות מן היסוד: רק בקצתן ישתנה התנועה לשוא על אופן שאמרתי לעיל ו§ כמו. כמו מִן דָּבָר דְּבַר יי: ומִן זָקֵן זְקַן בֵּיתוֹ: ומִן לֵב לְבַב אִישׁ: ובשם נקבה שכופה ה"א ולפניה קמץ בסמיכות תתחלף הה"א לתי"ו והקמץ לפתח: כמו חָכְמָה: צְדָקָה: בסמיכות חָכְמַת אָדָם: צְדָקַת יְיָ: והשם נקבה שכופה תי"ו ולפניה כגל שוה הסמיכות לנפרד: כמו עֲטֶרֶת: תִּפְאֶרֶת: ושם רבים זכרים: בין רבוי פרדיי ובין רבוי זוגי: בסמיכות יפול מ"ם הרבוי ולפני הוי"ד צירה: כמו דְּבָרִים מְלָכִים שְׁנֵים יָדַיִם: בסמיכות דִּבְרֵי

מלכי

מַלְכֵי שְׁנֵי יָדֵי : ושם רבות נקבות שסופו (ות) תתקימנה גם בסמיכות כמו בָּנוֹת נְעָרוֹת: בסמיכות בְּנוֹת הָאָרֶץ־נְעָרוֹת אֶסְתֵּר וכן בשם נקבה יחידה שסופה (ת) : ותו קיימת בסמיכות : ופרט שנוי התנועות והלופן : כל שם לפי משקלו יתבאר במשקלי השמות :

§ קיב

והשם המגביל את הנסמך : או שהוא נזכר ומפורש בדבור כאלה שזכרתי המגביל ידוע ונזכר לפני, במאמר , או שהוא בעצמו המדבר , או הוא נסתר ונבלל באות הבנוי הגלוה לשם הנסמך בסופו המורה עליו כאשר הוא ידוע מצד שכבר נזכר במאמר , או שהוא בעצמו המדבר , ד"א וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ הַמּוֹשֵׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ (בראשית כד) . הוי"ן במלות עבדו ביתו לו,הם , כנוים תמורת שם הסומך אברהם הנזכר בראש המאמר ; ולכן כמעט דרך אחר לנטית השם מצד שהוא נסמך לכנוי עם נטית השם מצד שהוא נסמך לשם אחר , כמו שיתבאר להלן (§ קנח) ובמשקלי השמות :

§ קיג

והוראות הסמיכות , אף שהם על פנים שונים: כאשר אבאר בחלק שמוש הלשון (§ רצא) , נחלק אותם בכלל לשני מינים : המין האחד סמיכות הצטרפות הקנין , והוא שני שמות הסמוכים בסמיכות הענין , יהוה השם הנסמך בבחינת קנין אל שם הסומך , כמו שרה אברהם השרה קנין אברהם ובן בֵּית פרעה , בְּגְדֵי עשו , והנסמך לפי שהוא שם כללי, לכן

הוא

הוא נתיחד ומגבל בפרטית ע"י השם הקונה, וסמיכות כזה מתבא'במלת שֶׁל (דעס) הנקר'יחס הקנין (פּאַסעסיוו פֿון בעזיצענדע)

והמין השני שנסמך שם עצם אל התאר שלו או אל המקרה הדבק בו לא בבחינת קנין, כי אם שהשם השני מגביל השם הנסמך בפרטות יותר, מצד התאר או המקרה ההוא הדבק בו או זולתם, ליתרון הבאור, כמו סֵפֶר תּוֹרָה (זעהרזוך), אַבְנֵי נֵזֶר (געהויעגע שטיינע) בִּגְדֵי קֹדֶשׁ (הייליגע קלייִדער), אִישׁ אֱלֹהִים (גאטטעסלעגער מאן) דבר־נפשע: וכל שני שמות הסמוכים על דרך זה, ר"ל שהמתואר נסמך אל התאר שהוא בו, יש להתבונן אותם בשם אחד מרכב (מאגען קאמפּאזיטום) כמו שנמצי מרכבים אֲמִתַּי, ד"מ אַבִימֶלֶךְ, יְדִידְיָה, בְּלִיַּעַל, צַלְמָוֶת, ודומיהם:

§ קיד

ודע כי רק שם עצם כללי יתכן שיבוא נסמך לשם אחר או מחובר לכנוי, כי הוא צריך שיוגבל בפרטות ע"י הסומך כמ"ש; אבל שם עצם פרטי, לפי שהוא מבורר ונודע מצד פרטיותו, לא יתכן שיהיה נסמך לשם אחר או לכנוי; ע"כ לא נכון לומר אַבְרָהָם הָעִיר ע"ד הסמיכות כמו שנאמר אַנְשֵׁי הָעִיר וכן לא יתכן לומר אַבְרָהָמִי, יִצְחָקִי וכדומה; ומטעם זה לא יתכן שיבוא ה"א הידיעה על שם הנסמך כי אם על הסומך כמו אַנְשֵׁי הָעִיר ולא הָאַנְשֵׁי כי השם הבא בה"א הידיעה הוא כעין שם פרטי (§ צח) ושם פרטי הוא נודע מצד יחודו, והסומך מגביל השם הבלתי נודע ולא הנודע, וכן השם הנסמך לכנוי לא יתכן שיבוא בה"א הידיעה, כי ענינם אחד: (והיוצאים מהכללים האלה אבאר בחלק שמוש הלשון (§ רפו)): ויצא מכלל מה שאמרנו, כי שם עצם פרטי נגרל משם עצם כללי

בארבעה דברים : (א) שלא יבא עליו ה"א הידיעה (§ צט) ;
(ב) שלא יפול בו סמן המין (§ קו) : (ג) שלא יפול בו סמן
הרבוי (§ קי) : (ד) שלא יסמך לא לשם ולא לכנוי : ועם זה
התבאר ג"כ ארבעה דברים המגבילים את שם העצם , וכי
המה הסבות אשר בעבורם משתנה השם ממשקלו הנפרד
באותיות ובתנועות ;

פרק ז בגדר שם מקרה

§ קטו

שם מקרה או כפי מה שקוראים אותו קצת בעלי הלשון
שֵׁם מָפְשָׁט (נחאַן מאַסטראַקטן) , הוא מלה מורה
מושג המקרה בבחינת מפשט מן העצם, כאלו הוא דבר עומד
בעצמו (מיין וואָרט וועלכעם דאָס אונטערלאָגי זיין זעלבסטשטענדיג
בעטראַכטעט פּאַרשטעלט) ; ואף שהוא נוטה מאמתת המציאות ,
כי נמנע הוא שימצא איזה מקרה בלי עצם נושא אותה , אך
הוא מכרח מאד אל ההשתכלות והדבור (§ פד) כי לפעמים
ישפוט השכל משפט מה , להחליט איזה דבר מן המקרה
בבחינת עצמה , מבלי שיביט באיזה עצם שתמצא ; ע"כ
הונחו שמות להורות על המושגים , כפי מה שנשקוף אותם
בהשתכלותנו , לא כפי מה שהם נמצאים בפעל , ד"מ אם
נאמר רַמְתּוֹק נֶעֱם לְחֵךְ , הנשוא ינעם מחלט מן מקרה
המתיקות , בלי השקפה איזה עצם שהוא מתוק : ומחברי
הספרים המדברים בדרשות עיונות צריכים לשמות המקרה
הרבה מאוד , וחדשו להם שמות כפי צרכם לענין מה שהם בו :
הערה וכב' מצאנו מושג מקרה אחת בא על משקלים שונים
ובעקרם הם נרדפים לענין אחד , כמו יָדוֹעַ , דֵּעָה , דַּעַת

יְדִיעָה, כְּבָר כְּבֵד, כְּבֵדוּת, יֶשַׁע יְשׁוּעָה, תְּשׁוּעָה, קֶרֶשׁ קְרֻשָׁה:
ועל הרוב מה שהוא בלא ה"א הוא תאר השם, ובה"א או
בשאר סי' נקב' הוא שם מקרה ורבים רומיהם: והרשות
נתונה לעשות לו שם מקרה מכל מושג שירצה, על משקל
נאות למלה ההיא, אף אם לא מצא משקלו במקרא, והבאתי
הדבה מהם בחבור אוצר השרש':

§ קטז

שם המקרה שוה בזה לשם עצם שיתכן לבוא בה"א הידיעה,
וביחס ההצטרפות, ובסמיכות לשם או לכנוי: וכשהוא
נסמך לשם עצם הוראתו הצטרפות הקנין לעצ' שהוא נמצא
בו, כמו, חָכְמַת אָדָם, צְדָקַת י' (§ קיג); וכשהשם העצם
נסמך אליו, הוראתו סמיכות ההרכבה לענין שם תאר אחד
(§ שם) כמו אֵל אֱמוּנָה, אִישׁ תְּבוּנָה, בְּנֵי בִינָה: אַנְשֵׁי
חֶסֶד, דֶּבֶר סֵתֶר; וכן כשיכמה מקרה אל מקרה, כמו אֱמֶת
מות: והומיהם:

§ קיז

אמנם בענין המין והמספר, הנ' שם מקרה בבחינת עצמו
ליפול עליו אחד משניהם כי אין בו צד זכרות ונקבות, ועם
כל זה נמצא הרבה שמות המקרה שבוא בסמן נקבה, או
בה"א וקמץ לפניה, כמו אַהֲבָה, שְׂנְאָה נָקְמָה, גְּבוּרָה, או
בתי"ו וסגל לפניה, כמו אֱמֶת, יְכֹלֶת או בי"ד נחת אחרי חירק
לפניה התי"ו, כמו רֵאשִׁית, שְׁאֵרִית, אַחֲרִית, או בוי"ו שרוקה
לפני התי"ו, כמו יַלְדוּת, בְּחֻרוּת, מַלְכוּת, ויש שיבואו ג"כ
כרבוי כמו גְּבוּרוֹת, חֲדָשׁוֹת, ורבוי (י"ת, ו"ת) יתבאר במשקלי
השמות, ויש שיבואו בלי סמן המין, כמו אֹרֶךְ, גֹּבַהּ, זֹקֶן, חֹזֶק,

טרח : כָּבוד . עשֶׁר . ומחם שלא יתרבו ג"כ , לפי ענין המקרה ; ועכ"פ לא יתכן לעשות רבוי משם המקרה , מה שלא נמצא ממנו במקרא :

פרק ח בגדר שם תאר

§ קיח

שם תאר (אדיעקטיוו , מיגענשטאפט : נתהוון) , הוא נבדל משם מקרה , במה שהוא מורה על עצם מתואר במקרה הנמצאת בו (מיין וואָרט , דאָס מיינט נאָר עלבסטשטענדיגע זאַכע אָדער מיינערליי מין דעם וועלכעם שטענדיגען פֿאָרשטעלונג) , כמו אֶבֶן גָּדול , אִישׁ חָכָם ; ונקרא תאר לפי שבו העצם מתואר נגדר ונבדל בסמן התאר ההוא :

הערה ויש שילוח שם עצם המתואר אל התאר , ויש שיבוא התאר לבד במקום המתואר , והענין הוא , בתארים אשר המתואר מובן מענינו יבוא התאר לבד , כמו חכם , גבור , צדיק , חסיד , שופט , והם לרוב התארים שהם ממאמר האיכות והפעולות הנקנים לאדם בבחירה והתלמדות ; אבל התארים ממאמר הכמות לא יובן המתואר מענין התאר , בי אם תאמר , הגדול , לא ידע השומע למי מגדולים יפנה , אבל צריך שתאמר אדם גדול , בית גדול :

§ קיט

ויתכן שיסופר התאר מן העצם אשר הוא נמצא בו על שני אופנים : (א) אם שיסופר התאר בבחינה שהוא נמצא כבר בעצם לא ע"ד שיהיה מחלט בעת הרבור מן העצם , ואו

המתאר והתאר שניהם מיוחסים לחלק אחד מחלקי המשפט, אם לנושא או לחלק צדדי (§ קמא), ועד"ז ילוה התאר אל המתואר בלי גזרת כח השופט, וסמן הקשור ביניהם לא בכח ולא בפועל (§ פט) לפי שהתואר מסופר בבחינה שהוא נמצא כבר בעצם, ועד"ז ג"כ צריך שיבואו שניהם ביחס אחד או שניהם בה"א הידיעה, כמו הָאָרֶץ הַטּוֹבָה (דברים א), או שניהם בלי ה"א, כמו אָדָם גָּדוֹל; ותאר הבא עד"ז, נקרא שֵׁם תֹּאַר (תיעוק, טיווש, לייגענשאפֿט: נתהאנן): (ב) או שיסופר התאר ע"ד שהוא מחלט בעת הדבור מן העצם, ואז המתואר והתאר משפט שלם, ועד"ז צריך שנחבר אליהם גזרת כח השופט המורה על קשור והרכבת המשפט, אם בפועל או בכח, ר"מ וְהָאֶבֶן גְּדוֹלָה (בר' כט), האבן נושא, גדולה נשוא, ושעורו וְהָאֶבֶן הָיְתָה גְדוֹלָה, הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל (שם), הנה גדול הוא תאר והוא נשוא, ושעורו הַיּוֹם הוּא גָּדוֹל, אך דרך הלשון להשמיט דבור המציאות הָיָה (זיין) במכתב, ומובן בכח המאמר (§ פח, פט): והתאר שיבוא ע"ד נשוא, אי איפשר שיבוא בה"א הידיעה אף אם המתואר נודע, לפי שהוא סותר למה שיורה, כי במה שהוא מהלט עתה בעת הדבור מן הנושא, לא יתכן שיבוא בה"א, כי הה"א לא תבוא כי אם על דבר עומד בעצמו או מתבונן כדבר עצמי: ותאר הבא עד"ז נקרא תֹּאַר נָשׁוּא (דוועדיוט, בעשטיממונגסווארט, וואָרט) לפי שהוא רק תאר לדבור המציאות היח המובן במשפט המאמר:

הערה והרמב"ם (מלו' הגיון שער יג), קרא למין ראשון, מאמר הרכב הרכבת באור ותנאי, (ר"ל שהתאר הוא רק באור שם העצם וגדרו) ולמין השני מאמר הרכב הרכבת הספור, (ר"ל שהנשוא נקרא אצלו ספור התחלה, שם שער

א): והרמב"ם באור לניחבה, קרא למין הראשון תאר גרידא ולמין השני תאר נשוא: ועיין בדבריו מה שהבדיל עוד שם בין לשון עברי ובין שאר לשונות בענין תאר גרידא ותאר נשוא: והר"י לעוויהן ז"ל בחבורו עמודי חלשון קרא למין הראשון תאר מחלט ולמין הב' תאר מפשט: ויתר מוהבחלק שמוש הלשון:

§ קכ

ולפי ששם התאר ושם המקרה אחד הם במושגם, לכן נמצא שמות במקרא, המשמשים במקום אחד לתאר השם, ובמקום אחר לשם המקרה, ד"מ כאסוף קָצִיר (ישעיה יו) תאר לקוצר, זרע וָקָצִיר (בראי ח) שם מקרה, ותקם הַצִּעָדָה (שם יט) תאר, והציר כִּצְעָדָתוֹ (שם מג) מקרה, כי תוֹעֵבָה הוא (שם) מקרה, לא תאכלו כל תּוֹעֵבָה (דברי יד) תאר לדבר המתועב:

§ קכא

שם התאר מתאר את העצם בכל אופני המקרים שאיפשר שיתואר העצם בהם, בין שהם מקרים ממאמר האיכות והכמות. כמו חָכָם מַשְׂכִּיל, גָּדוֹל, קָטָן, ובין שהם קניני הפעולות, כמו סוֹפֵר, בּוֹנֶה, שׁוֹפֵט, רוֹקֵם, (ובעבור זה הבינוני בכל הפעלים הוא שם התאר, המתאר את העצם בבחינת היות מקרה הפעולה קנין הנושא) ובין שהם התיחסות העצם אחר המקום והזמן. כמו חָצֵר הַפְּנִימִית מָשָׁל הַקַּדְמוֹנִי, או התיחסות האיש אחרי משפחה או שבט או מדינה או עיר, כמו עִבְרִי, יִשְׂרְאֵלִי, בְּנֵעֲנִי, מִצְרִי: גם שמות המספר בבחינת

בבחינת היותם מגבילים כמות האישי בעצם המה תאריהלו :

§ קכב

ולפי ששם התאר מגביל את העצם ראוי שישתוה לו למתואר במין ובמספר , אם הוא נלוה אל המתואר , כמו אִישׁ צַדִּיק , אִשָּׁה חֲכָמָה , אֲנָשִׁים נְבוֹנִים , נָשִׁים שֹׁאֲנוֹת , וכ"ש כשבא התאר לבד במקום המתואר : ורוב התארים ומדות נפשיות הנופלים על שני המינים , נוכל להוציא זכר מנקבה ולהפך , אם ימצא על מין אחר במקרא , ד"מ מן לֵץ נאמר לנקבה לֵצָה לפי שנופל עליה , ומן יוֹעֵץ יוֹעֶצֶת ; זולתי בתארי , אשר לא יפול בי אם על אחד מהם,כמו זָכָר , בַּעַל , שָׁלִישׁ . סָרִים , לזכר , לא נוכל להוציא מהם הנקבה . (ומה שנמצא בַּעֲלַת אוב (ש"א כח) , אינו לענין זה): נְקֵבָה פִּלֶגֶשׁ , שֶׁגֶל . מֵינֶקֶת , מֵיֶלֶדֶת . לנקבה לא נוכל להוציא מהם הזכר : ויש שהתאר משתנה בין זכר לנקבה במקרא , כמו , אָב , אֵם , אָדוֹן , גְּבִירָה . עֶבֶד , אָמָה , שִׁפְחָה ראוי שנשמור אותם אל הדרך ההוא , בלי שנוי על מה שנמצאם במקרא:

§ קכג

אמנם בענין יחס הנפרד וההצטרפות' משפט אחד לשם התאר עם שם העצם , ויתכן שיבוא בנפרד או בסמיכות ובכנוי ; וזה אם יבא לתאר השם לבד , יבא בנפרד נלוה אל המתואר או במקומו כמו שבארתי בכר , או שיבוא נסמך לשם אחר על שני אופני הוראות הסמיכות שזכרתי לעיל בשם עצם (§ קיג) : האחר הוראת הצטרפות הקנין על

הקונה , וזה כשהוא נסמך לתאר זולת המתואר שלו, ר״מ בְּנֵי יַעֲקֹב , חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, מַלְכֵי אֶרֶץ והשני שיסמך התאר על המתואר שלו ע״ד סמיכות הרכבת שם תאר אחד , כמו חַכַם־לֵב , ענינו לֵב חכם . וכן נְדִיב־לֵב . קִצְרֵי־יָד . טְהוֹר עֵינַיִם ; ולפעמים יסמך התאר על שם המקרא להוראת גדר מושגו בבאור וענינו שם תאר מרכב , כמו גִּבּוֹרֵי כֹחַ , גָּדַל־עֵצָה , חַכְמֵי־אֻמָּת , יְרֵא־חֵטְא , עִדֵּי־שֶׁקֶר , רַב־פְּעָלִים , שׁוֹנֵא בָּצַע : ושם נכסמך אף על זה הדרך , יפול ה״א הידיעה תמיד על הסמוך לא על הנסמך , כמו יְרֵא־הַחֵטְא , גְּדַל־הָעֵצָה , רַב־הַפְּעָלִים : ואם יבא תאר נלוה לשם תאר מרכב משם זכר ומשם נקבה , יבא פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה , ד״מ בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת (דברי׳ כח) בתאר נקבה . לפי שהוא מוסב על התורה . בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה (שם כט) בתאר זכר , לפי שהוא מוסב על ספר , ולכן הראשון ספר במפסיק , והשני במשרת (ועיין רש״י שם כט פסוק כ) :

§ קכד

וחלק משמות התארי׳ מה שנקר׳ שֵׁם יַחַס (נאמען גענטוויזיוס טעמאהאנען) : ושם היחס הוא התיחסות איש או משפחה או שבט אחרי איש שהוא ראש היחס , כמו יִשְׂרְאֵלִי , רְאוּבֵנִי , גָּדִי או אחרי ארצו , כמו כְּנַעֲנִי , עִבְרִי , מִצְרִי , פְּלִשְׁתִּי , או אחרי עיר מולדתו , כמו יְרוּשַׁלְמִי , שֹׁמְרוֹנִי : וכמן היחס הוא תוספת יו״ד בסוף ולפניה חירק , ולנקבה ה״א אחר היו״ד ולפניה קמץ , כמו עִבְרִיָּה , מִצְרִיָּה , או תי״ו ולפניה חירק , כמו עִבְרִית , מִצְרִית ולרבים זכרים , יו״ד מ״ם נוסף על יו״ד היחס , כמו אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים

שמות

(שמות ג), כבני פושיים (עמוס ט), היהודיים (אסתר ט); ומנהג הלשון להשמיט יו"ד אחת לכובד פגישת שתי יודין במבטא וגם חירק אחד. ונאמר עברים מצרים, וכן לוי נשמטה יו"ד אחת כי הראוי לויי בשתי יודין, אחת שרש והשנית כמן היחס, וברבים נשמטו שתים, לויים הראוי לויים, אחת לשרש ואחת ליחס והשלישית לכמן הרבים. וכמן רבות נקבות (ת) אחרי יו"ד היחס, כמו עברית, מצריות: וכל שם היחס יהכן שיבוא בה"א הידיעה כמו העברי, הראובני:

הערה וכבר מצאנו שמות התארים יבואו ג"כ ביו"ד היחס בהתיחסות על קנין נפשי או איכות גופני, כמו אכזרי, רחמני, דמוני ועין במשקלי השמות וקצב):

§ קכה

ולבעלי הגיון חלוקה אחרת בשמות, וזולת אלה שזכרתי זה: א) שם משתף, והוא בהיות שם אחד משתף לענינים שונים, ד"מ עין, נאמר על עין הרואה, ועל מבועי מים: עין דמים (בראׁ כד): ועל המראה והצבע: כעין הבדלח (במדבר יא; איד נאמר על העבים והענן: ואד יעלה (בראׁ ב): ועל שבר וצרה: קרוב איד מואב (ירמי' מח): (ב) שם נרדף והוא הפך זה: שמות רבות נרדפים בענין להוראת מושג אחד: ד"מ איד: עב: ענן גשם: מטר: חכם: משכיל (ג) שם משאל: והוא שם הונח בעצם וראשונה להוראות ענין אחד, והושאל אח"פ ע"צ הדמיון והמליצה לכנות בו דבר אחר, ד"מ ראש הנחתו הראשונה על ראש בעלי חי, ולפי שהוא הנכבד בכל איברי בעלי חיים, והושאל אח"כ על כל דבר נכבד והתחלת ענין, כמו ראש נשיא בית אב: ראש ההר: ראש חדש: ראש השנה:

וכן יַד הַגָּדָר : תֵּלִי הָהָר : המה שמות משאלים מאיברי בע"ח וע"ז נעתק לפעמים מושג שם עצם למושג שם תאר, לפי שמשמשים בו, ד"מ חֵלֶב, הנחתו הראשונה על שומן הבהמה, ואמר ואכלו את חֵלֶב הארץ (בר' מה) על צד השאלה והרמיון לפי שהחל' מיטב הבהמה, ואמר על מיטב הארץ ג"כ חלב, והוא הרחב' בלשון, כאשר ארבר מזה בדרכי המליצ': (ד) שֵׁם נֶגֶר, הוא שם נעתק משם אחר או מפעל, לאיזה כונה משתתף ביניהם, ד"מ אָדָם, נגזר מאדמה כי ממנה לקוח, וכן חַמָּה, לפי שדרכה לחמם : וכֵן לְבָנָה מפני מראה הלובן. וע"ז יִצְחָק מן צחק : יַעֲקֹב מן עקב : אֱדוֹם מן אָדוֹם :

הערה וכבר העיר חכם אחר בזמנינו המליץ המפואר מו"ה נפתלי הירץ וויזל זצ"ל בספרונן נעול לבאר הכרל השמות הנרדפים, כי אף שהם נרדפים לענין אחד בעקר המושג, מ"מ ימצא הבדל דק ביניהם, כי אין זה יופי הלשון להניח שמות רבות לענין אחד, אם לא ימצא הבדל ביניהם בענין מה, ועיין בספר הנ"ל ותרגיע בדבריו :

פרק ט בנדר שם המספר

§ קכו

שם המספר (נומען וואָרט, דאָס צאָהל וואָרט) הוא חלק משם התאר, המתאר מקרה הכמות בשם, והוא בכלל שני מינים (א) מִסְפַּר מְיֻעָד (בעסטימטער צאָהל וואָרט), המגביל בשעור מצמצם כמות העצם : (ב) מִסְפַּר הַקִּבְּצִי (מאַנגעמיינעס צאָהל וואָרט), המבדיל רק בין כל לחלק : מספר

§ קכז

מספר המיעד ג"כ על שני מינים : (א) כַּמּוּת הַמִּנְיָן (דיא צאהלונג גרעסע) , והוא כמות המתפרד , ר"ל שחלקיו נפרדים זה מזה , והוא בשם המין , אשר אישיו מגבלים במנין הפרטים כמו שְׁנַיִם : עֲשָׂרָה : מֵאָה : (ב) כַּמּוּת רַמְזָה (די מאַסשען גרעסע): והוא כמות המתדבק : ר"ל בשמות הסבון: שאין דרכם למנות פרטיהם: אך כמותם מגבל במדה במשקל ובמשורה כמו מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל רְבִיעִית הַהִין : עֶשְׂרִית הָאֵיפָה וכדומה :

§ קכח

כמות המנין שוב יתכן שיביא על שני פנים : א מְכֻפָּר יְסוֹדִי (קאַרדינאַל , גרונד צאהלען): המונה את הדברים לפי מה שהם , בלי הבחנת הקדם והמתאחר בהם כמו אֶחָד : שְׁנַיִם : שָׁלֹשׁ : ב מְסֻפָּר סְדוּרִי (אָרדינאַל , אָרדנונגס צאהלען) : המונה את הדברים בסדור קדימה ואחור בבחינת התאר או הפעל הנאמר על הנמנים: כמו רִאשׁוֹן : שֵׁנִי : שְׁלִישִׁי : ומספר היכודי נקרא ג"כ מְסֻפָּר בּוֹדֵד (אבסאלוט , צאהלוואָרט) : לפי שאין חלקי המספר מצטרפים זה על זה : ומספר סדורי הוא מְסֻפָּר מְצֻטְרָף (רעלאטיוו צאהל , וואָרט), לפי שחלקי המספר מצטרפים זה על זה בבחינת הקודם והמתאחר , ובבחינת החלק אל הכל , ד"מ תאמר בששת ימים עשה י"י את השמים ואת הארץ , הוא מכפר יסודי מקובץ ששה ימים פרטים , ותשוב אח"כ לסדר אותם , בראשון ברא את האור , בשני ברא את הרקיע וכו' , הנה מספר ראשון מושג מצטרף על השני ולהפך , כי

אם

אם אין זה אין זה :

§ קכט

לפי ששם המספר הוא בבחינת שם תאר , לכן הוא נוטה ג"כ לפי מין המותאר הנמנה , אך סמן המין בו הפך שאר השמות , כי בשאר שמות סמן הזכר בלי ה"א בסוף , וסמן הנקבה ה"א בסוף ולפניה קמץ , ובשם המספר לזכר בה"א בסוף ולפניה קמץ , ולנקבה בלי ה"א , ד"מ שָׁלֹשׁ זכרים : שָׁלֹשׁ נקבות : וכל זה משלש ועד עשרה ועשרה בכלל , ומעשרת ואילך סמן המין כמשפטו : שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אנשים : חמש עֶשְׂרֵה נשים ומעשרים ועד מאה : סמן הרבוי (ים־) שוה ומשתף לזכרים ולנקבות : ומן מֵאָה עד אֶלֶף ג"כ משתף לשני המינים בסמן הנקבה : ומן אֶלֶף : אַלְפִּים עד רְבָבָה : משתף בסמן זכר , וְרִבָּה משתף בסמן נקבה , וכ"כ הראב"ע : "מספר האחרים על מעלת הנקבה, והעשרים על מעלת הזכר , והמאות על מעלת הנקבה , והאלפים על מעלת הזכר , והרבבות שוב על מעלת הנקבה" :

§ קל

וכן יבוא שם במספר בה"א הידיעה , אך לא כמנהג שאר שמות התארים , כי בשאר שמות אם המתואר בה"א בהברת גם התאר בה"א כמו שבארתי (§ קיט) , ובשם המספר , אם הוא מחובר למתואר יבוא ה"א על המתואר לבד והמספר בלי ה"א , אף שהוא ביחס אחר עם המתואר , כמו שָׁלֹשׁ

הָעֲרֹם תתנו (במדבר לה) רק כשיבוא המספר זולת המתואר יבא בה"א, כמו אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת הַחֲמִשָּׁה (בראשי' יד):

וכן נבדיל בזה משאר שמות התארים, כי בשאר תארים יקדם המתואר לרוב, והמספר יקדם לרוב להנספר: ובפרט כשהמתואר נושא המשפט, זולתי מספר אֶחָד שוה בכל עניניו לשם תאר שיבוא אחר המתואר ובה"א, כמו הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד, ודומיהם:

§ קלא

וכן ימצא שיבוא שם המספר בסמיכות ובכנוי, אך לא על הכונה מה שיורה סמיכות שם לשם (§ קיג): כי בהסמך שם מספר להנספר לא יורה לא סמיכות הקנין ולא סמיכות הרכבה, אבל הוא רק דבקות במכתב לכו"ע ולא הצטרפות ענין, כי הכונה אחת, אפנאמר שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים כיחס הנפרד, או שְׁלֹשֶׁת אֲנָשִׁים, וכן הכנוי הדבק לשם מספר לא יורה על שם קונה (§ קנ קנו), כי אם הכנוי מגביל רק נוף הנושא הנמנה, ד"מ צאו שְׁבָשְׁתְּכֶם (במדבר יב) ענינו אתם שלשה:

הערה כן דעתי בענין הוראת סמיכות וכנוי בשם מספר, וזה ג"כ דעת הרר"ק (רפוס פירדא דף יט) אמר שם וו"ל: ואין סמיכות שם המספר כשאר סמיכות, אלא שכומך המספר על הנספר או אחד על חבירו; על הנספר כמו עֶשְׂרֵת בני המן, מֵאַת כסף, ואחד על חברו, כמו שנים עשר, ד"ל שנים ועשרה; ויסמך ג"כ הנספר, כמו עד שְׁנַת אַרְבַּע

לכרש

לכורש ; והכנוי שְׁנֵיכֶם ר"ל אתם השנים עכ"ל : ומרקדקים אחרים אמרו כי שם המספר הבא בנפרד הוא בבחינת תאר וקראו לו מספר מחובר למתור והמספר הנכמרהוא בבחינת שמקרה המפשט מן העצמונסמך לו בבחינת קנין ,וקראו לו מספר משפט מהמתואר,וכמו שפירש"י שְׁלֹשֶׁת ימים(שמות י) שלוש של ימים טערצייענא בלע"ז (רר"יאהיט) : וכן שִׁבְעַת ימים (שם) מעטינא בלע"ז : ואחריו החזיק הרז"ה העניןהזה , ורעתו עוד כי מספר שלשת ארבעת אינם נגזרים להיות הסמיכות מנפרד שלשה ארבעה, אבל הממשקלים בפ"ע ע"מ קטרת , ולכן יבואו על הזכרים ועל הנקבות ; ואמר עוד , כי המספר המפשט מן המתואר , יורה על כונת הענין בכמות ולא על הדבר הנמנה , ר"מ בספור החלום נאמר , ובגפן שלשה שריגים , בנפרד , לפי שעקר כוונתו היה על העצ' שראה בחלומו ולא שת לבו למספרן , והפותר אמר שלשה השריגים במספר מפשט לפי שעקר כוונתו על המספר שלש ולא על העצם הנמנה ; ואם שלא יספוק לו זה בכל מקו' במקרא , לא שת לבו לזה ויספיק לו למצוא מקום להראות בו יד חריצות :

§ קלב

ואבאר שמות מספר היסודי מאחד ועד עשרה ונקודתמלזכר ולנקבה בנפרד ובדבקות :

זכר		נקבה	
נפרד	דבק	נפרד	דבק
אֶחָד	אַחַד	אַחַת	אַחַת
שְׁנַיִם	שְׁנֵי	שְׁתַּיִם	שְׁתֵּי
		שלשה	

זכר		נקבה	
נפרד	דבק	נפרד	דבק
שְׁלֹשָׁה	שְׁלֹשֶׁת	שָׁלֹשׁ	שְׁלֹשׁ or שְׁלֹשֶׁת
אַרְבָּעָה	אַרְבַּעַת	אַרְבַּע	אַרְבַּעַת
חֲמִשָּׁה	חֲמִשֶׁת	חָמֵשׁ	חֲמֵשׁ חֲמִשֶׁת
שִׁשָּׁה	שִׁשֶּׁת	שֵׁשׁ	שֵׁשׁ שִׁשֶּׁת
שִׁבְעָה	שִׁבְעַת	שֶׁבַע	שֶׁבַע שִׁבְעַת
שְׁמוֹנָה	שְׁמֹנַת	שְׁמוֹנֶה	שְׁמֹנַת
תִּשְׁעָה	תִּשְׁעַת	תֵּשַׁע	תֵּשַׁע תִּשְׁעַת
עֲשָׂרָה	עֲשֶׂרֶת	עֶשֶׂר	עֲשֶׂרֶת

הערה ודקדוק שמות המספר ומשקלם קשה מאד, כי כמעט אין אחד שאין בו זרות במשקלו: אֶחָד נראה שהוא ע"מ פֹּעַל הדגוש כמו נָגַב (§ קפ), ולא נשלם בו הדגש, כמנהג לפני ה"א חי"ת (§ לו) ולפי שלא תתקיים פתח לפני קמץ באות גרונית (: שם) בא סגל תמורתה. ע"ד פֶּחָם, וא"כ היה ראוי להיות הרבוי ממנו אֲחָדִים כמו גְּחָלִים (§ קפ) אבל הרבוי בו אֲחָדִים, גם היחיד ממנו יבא לפעמים בשני פתחין אף זולתי הסמיכות, שכם אַחַר (ברא, מה); ומפני זה נטה דעת קצת לומר שהוא על שני משקלים, והפוחים הם ע"מ פֹּעַל כמו שחר (: קעה), אך במה שהנגינת מלרע כותר העתם: והנכון מה שכתב הבאור נתיבות השלום בראשית ג' ע"ש: ובא בחסרון אל"ף, ודבר חַד אֶת אַחַד (יחז' לג). ובחסרון דל"ת, ועשה אֶת מאחד מאלה (שם יט), אַחַת לנקבה כלו פתח בנפרד ובדבקות

ובדבקות, ובאס"ף אֶחָת, ודאוי להיות אַחֶרֶת ונפלה הדל"ת כהל"ת הה"ה ללת (ש"א ד) ת' לֶלֶדֶת: ולרעת הרד"ק נגזר ארת מן אח לזכר, ולא יחסר הדל"ת לא בזכר ולא בנקבה: שְׁנַיִם לזכר שְׁתַּיִם לנקבה בסמן רבוי זוגי, ושרשם שנה ודאוי להיות שְׁנָתַיִם לנקבה ונפל הנו"ן, ונרגשה התי"ו אחדי ש"נע, והוא זרה, ולכן קוראים אותה אֶשְׁתַּיִם, באל"ף לפני השוא ויהיה שו"נה: ולכן מִשְׁתֵּי עינ"ו שופ' טז) חת"ו רפויה בעבור דגשות השי"ן שהיא כהפרח שו"נע; ויבא בסמיכות: שְׁנֵי עָשָׂר איש (יהושע ג) בנפילת חמ"ם: או שְׁנֵים עשר ברא: יז) וכל זה כשהוא דבק למספר: אבל כשהוא דבק לשם יפול המ"ם תמיד, כמו שְׁנֵי אנשים, וכן שְׁתֵּים עשרה (במדבר ז) דבק למספר במ"ם: שְׁתֵּי נשים דבק לשם בלא מ"ם: שָׁלֹשׁ לזכר, שלשת דבק, וכנוי שָׁלְשָׁתְכֶם ברגשות התי"ו מנפרד שָׁלֹשׁ ע"מ פֶּעֶלֶת: ע"ין לקמן (§קפח): וכל דבק אשר תי"ו בסוף יבוא גם לזכרים וגם לנקבות: כמו לשלשת אחיותיהן (איוב א); שָׁלֹשׁ לנקבות: כשהוא נסמך לשם לְשָׁלֹשׁ השנים (ויקרא כה): וכשהוא נסמך למספר יאמר שָׁל ש עשרה שלש מאות: ובמקף וכמיך למלח שהוא מלעיל שָׁלֹשׁ־אֵלֶּה (שמות כא) אַרְבָּעָה לזכרים: בדבקות אַרְבַּעַת וכנוי אַרְבְּעָתָם (דניאל ב): אַרְבַּע לנקבות: שוה בנפרד ובסמיכות: חֲמִשָּׁה לזכרים: והדבק חֲמֵשֶׁת: וגם מזה נוכל להוצ א דכנוי אף שלא נמצא במקרא חֲמִשְׁתְּכֶם: וכן השאר: וולתי במספר שבעתיבוא בכנוי שִׁבְעָתָם (ש"ב כא): ודקדוק המלה הואת עייקסוד הנקוד שער השמות סי' נט: ומדרך הסברא נאמר מן תשעת תִּשְׁעָתָם: ומן עשרה בכנוי עֲשָׂרָתָם: אבל הפנוי מן שמונת שְׁמוֹנָתָם:

§ קלג

§ קלג

ומספר עשרה מעשר ומעלה לזכר בלי ה"א ולנקבה בה"א כמשפט, והאחדים קודמים לעשר, ובלא חבור ו"ו והאחדים לזכר בנפרד, ולנקבה רבים בסמיכות:

זכר	נקבה
אֶחָד	אַחַת
עֶשְׁתֵּי	עַשְׁתֵּי
שְׁנֵים	שְׁתֵּים
שְׁנֵי	שְׁתֵּי
שְׁלֹשָׁה	שְׁלֹשׁ
אַרְבָּעָה עָשָׂר	אַרְבַּע עֶשְׂרֵה
חֲמִשָּׁה	חֲמֵשׁ
שִׁשָּׁה	שֵׁשׁ
שִׁבְעָה	שִׁבַּע
שְׁמֹנָה	שְׁמֹנֶה
תִּשְׁעָה	תִּשַּׁע

הערה ולא עמדו המרקדקים על טעם העי"ן במלת עשתי ובעל מקנה אברם האריכו: ואם תבא ה"א הידיעה במספר, יתכן שתבוא על מספר הגדול, אל שנים העשר איש (יהושע ד), או על מספר הקטן, כמו האחת עשרה (מ"א י), או על גוף הנמנה כמו ואת שתים עשרה האבנים (יהושע ד):

§ קלד

ומספר העשירים: יבואו בסמן רבוי הזכרים גם לנקבות: כמו

עֶשְׂרִים שְׁלֹשִׁים אַרְבָּעִים וגו׳ והיה ראוי להיות עֶשְׂרִים ע״מ הזוג׳ : אלא שהושוה לשאר מספרי העשרות , וכשיחבר אלידם האחדים : יתכן שיקדם מספר הקטן : כמו אֶחָד וְעֶשְׂרִים : שְׁנַיִם ושלשים או מספר הגדול : כמו אַרְבָּעִים וְאֶחָד : חֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם : ומספר מֵאָה : בה״א נקבה גם לזכרים : והסמיכות מְאַת אלף : והזוגי מָאתַיִם : והרבוי מֵאוֹת : ובא הַמְאיות (מ״ב יא) ביו״ד נעה המורת ה״א השרש : והמספר קטן המונה את המאות ג״כ בנקבה : כמו שֶׁלֶשׁ מֵאוֹת : ומספר אֶלֶף משתף : והרבוי אֲלָפִים והזוגי אַלְפַּיִם : והמספר קטן המונה את האלפים ג״כ בל׳ זכר : כמו שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים : עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים : אַחַד עָשָׂר אֶלֶף : עֶשְׂרִים אֶלֶף : מְאַת אֶלֶף : ומספר רְבוֹא או רְבָבָה ג״כ משתף , והזוגי רבואתים . והמ״ק המונה אותו נ״כ בל״נ , שְׁלֹשׁ רְבוֹא רְבוֹא רְבָבָה :

הערה ונמצא המספרים האלה בחבור הכנוים , כמו ותאכל אותך ואת חֲמִשֶּׁיךָ (מ״ב א) , פי׳ וחמשים שלך ; ומצד הסברא נוכל לומר וְעֶשְׂרֶיךָ וּשְׁלֹשָׁיו וְאַרְבָּעָיו , וכן בשאר , וכן הכה שאול בַּאֲלָפָיו ודוד בְּרִבְבוֹתָיו (ש״א יח) :

§ קלה

מִסְפַּר סְדוּרִי , הוא בכל ענינו כשם תאר לכן יבוא תמיד אחר המתואר : ובה״א אם המתואר נודע : ובלא ה״א אם הוא בלתי נודע : כמו הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית : יום שֵׁנִי יום שְׁלִישִׁי , ובא יום הַשִּׁשִּׁי (בר׳ א) שלא כמנהג : וכמן מספר סדורי יו״ד היחס בסוף לזכר : ולנקבה (יח או״ד) (§ : קכד) : כמו שֵׁנִי שְׁלִישִׁי : שֵׁנִיָּה שְׁלִישִׁיָּה או שֵׁנִית שְׁלִישִׁית : והיה ראוי להיות שֵׁנִי לזכר בפלס שְׁלִישִׁי : אך כבר ידעת

בענינת

בפנישת שתי יודי"ן תפול האחת להקל (§ : קכד) ; וברבים שניים לפעמים בב' יודי"ן אבל שלשים (מ"כ א) רביעים וכו' בנפילת יו"ד אחת לעולם : ומשקל אחר רבעים (שמו' לה) ובא ג"כ רביעית (מ"א ויחז' מח) על המרבע : וזה סדורם :

יחיד רבים	יחיד הרבות
ראשון — ז	ראשונה — ז
שני שניי ז	שנית שני ז
שלישי — ז	שלישית — ז
רביעי — ז	רביעית — ז
חמישי — ז ים	חמישית — ז ות
ששי — ז	ששית — ז
שביעי — ז	שביעית — ז
שמיני — ז	שמינית — ז
תשיעי — ז	תשיעית — ז
עשירי — ז	עשירית — ז

ר"ל היחיד ראשון והרבים ראשונים : שני ליחיד ולר' שניים, שלישי לי, שלישים ת' שלישים לר' ; ולמספר נקבה ראשונה יחיד' ראשוניות רבו', וכן שניות שלישיות רביעיות וכו' : ומעשרה ואילך בא מכפר היכודי במקום דסדורי : אך יבוא אחר המתואר : כמו ובשנה האחת עשרה (מ"א ו) : יום השנים עשר : יום העשרים ; ולפעמים המתואר כפול ליתרון באור : כמו ביום שנים עשר יום (במדבר ז) , שנת החמשים שנה (ויקרא כה) ; וגם מאחד ועד עשרה יבוא לפעמים מספר היכודי במקום הסדורי : כמו בשנת שלש (אסתר א) : בשנת שבע (שם ד) ת' בשנה השלישית בשנה השביעית ; וכן באחד לחדש (בראשית ה) ת' בראשון : בעשר לחדש (שמות יב) ת' בעשירי ; וכן ושלש עשרת

שנה מרדו (בר' יד) ת' ובשנה שלש עשרה:

§ קלו

מספר מדותי או החלקי (פֿאַרטיילונג׳ לעדער מאַסטען : גרעסע)
המגביל גדר החלק מן הכל, בשמות הקבוץ אשר ערך כמותם מגבל במרה במשקל ובמשורה, או שהנשוא נאמר על חלק מן פרטי אחר, והוא בבחינת שמפשט מהמתואר: ומתיחס עליו כהתיחסות המקרה אל העצם, ומצטרף עליו כהצטרפות החלק אל הכל:

חֲצִי . חֵצִי	שִׁשִּׁית
מַחֲצִית	שְׁבִיעִית
שְׁלִישִׁית	שְׁמִינִית
רְבִיעִית	תְּשִׁיעִית
חֲמִישִׁית	עֲשִׂירִית

ושוה מספר החלקי למספר סדורי נקבה, וההבדל ביניהם בענין מצבם, כי הסדורי יבא תמיד אחר המתואר כדין תאר השם, והמדותי יבא תמיד לפני השם כדין שם המקרה המפשט מהמתואר ונסמך עליו, כדין כל נסמך שיקדם לסומך: ד"מ שָׁנָה הָרְבִיעִית סדורי: רְבִיעִית הַשָּׁנָה מספר חלקי: וכן רְבִיעִית ההין עֲשִׂירִית האפה: ולפי שהוא בבחינת שמקרה לכן יבוא במין נקבה: כרוב שמות המקרה: ובתלמוד הנפרד ממנו בל' זכר: לְמַחֲצָה לִשְׁלִישׁ או לְרָבִיעַ: אבל במקרא הנפרד בל' נקבה: כמו שְׁלִשִׁית באור תבעיר (יחוק' ה: זכרי' יג); ומן עֲשִׂירִית נמצא הנפרד ועוד בה עֲשִׂרָיָה (ישע' ו); ובא רֶבַע שקל כסף (ש"א ט), וכן ומספר את רבע ישראל (במד' כג) שניהם מספר חלקי כמו רביעית, וכן לפרעה לחמש (בר' מז), כמו המישית: ולא נמצא מספר מדותי מעשרה

ומעלה

ומעלה, אם לא שנוסיף עליו מלת חלק מדרך סברא לומר חלק אחד עשר: חלק שנים עשר:

§ קלו

מספר הקפי (ד"ז הקפיעמיגע צאהלווארט), בלתי מגביל הבמות בפרטות. אף מכדיל בין כל לחלק: אם המשפט מקיף כלל המין או כל חלקי גוף אחד נקרא הקף כללי: ואם הוא מתיחס על מקפת מן הכלל נקרא הקף חלקי: והקף הכללי יבוא על שני דרכים: האחד במלת כל ונופל על היחיד ועל הרבים, כל איש אשר בו מום (ויקרא כא), כל הנוגע (שמות יח), כל האנשים (שם ד) כל העם, כל העדה; ובשהוא מחובר אל מלת השלילה, אם הוא שולל כל הנושא מן הנשוא יבא במלת אין, ועתה אין כל (במדבר יא), וכשנשלל כל הנשיא מן הנושא יבוא במלת לא, לא תעשה כל מלאכה (שמות כ), כי לא ראיתם כל תמונה (דברים ד); ואם השם המגבל במלת כל, הוא נודע באחד מאופני ההודעה: אם בה"א או בסמיכות או בכנוי, מורה שלילה חלקית, כמו אפס קצהו תראה וכלה לא תראה (במדבר כג): ולא יעיר כל חמתו (תהלים עח); וכן משמש כל על הפלגה, בשהדבור על הרוב, כמו וכל הארץ באו (בר' מג); והדרך השני שבא השם כפול להורות הכללות, כמו איש איש ממלאכתו (שמות לו) ענינו כל איש, כרצון איש ואיש (אסתר א); ולפעמים בא כל, להורות בין אחד ובין כלם, כמו כל הנוגע (שמות יט), והיה נכון ג"כ לומר איש איש הנוגע, יהיה מי שיהיה, בין אחד ובין הרבה ובין כלם

בלם ; וכן יבוא איש על הבללות , אִישׁ וְאִשָּׁה אל יעשה עוד (שם לו) , ענינו כל איש , וזה בעניהנופל על הכלל ואינו מחויב שימצא בכלל , רק אם ימצא יהיה כן :

§ קלה

והקף החלקי מורה התיחסו , הנשוא על מקצת מן הכלל בלתי מגבל בשעור , כמו קְצֵה , מִקְצָת , רַב , מְעָט , וכן בשיבוא שם בלשון רבים בלי ה"א הידיעה , הוראתו חלקי , כמו וַיּוֹתִירוּ אֲנָשִׁים (שמות כ) (מיינען , עטליכע , וועלכע , מיין עהיין) , וכפילת השם יודה לפעמים ג"כ כמות רב , ולציון יאמר אִישׁ וְאִישׁ יֻלַּד בָּהּ (תהלים פז) , ועוד הרבה מה שיפול בלשון על המקצת , לפי מה שיתישב בענין :

§ קלט

ויש מספר מורה כפילת פעולה אחת וחשנותה כמו פַּעַם פְּעָמַיִם שָׁלֹשׁ רְגָלִים , עֲשֶׂרֶת מוֹנִים ; ומלת פעם נופל על הזכר ועל הנקבה , כמו שמונה מאות חלל בְּפַעַם אֶחָד (ש"ב כג) שלש מאות חלל בְּפַעַם אַחַת (ד"ה א יא) :

§ קמ

ויש עוד מספר המורה שעור וערך (פרחפארטיחלניס) , ר"ל כפילת הדבר על השעור הידוע בערכו , כמו כי לקחה כִּפְלַיִם כחטאתיה (ישעיה מ) אַרְבַּעְתַּיִם (פיר פאך) , ענינו ארבעה כפל על אחד , שִׁבְעָתַיִם (זיבענפאך) , ענינו שבעה כפל על אחד ; ולפעמים בא מספר היכודי במקום מספר הכפל והשעור , כמו ויספתי ליכרה אתכם שֶׁבַע על חטאתיכם (ויקרא כו) , וענינו שבע פעמים כפל , אבל המספר במקום הזה הוא גוומא , כי הוא מנהג הלשון להפסיק מספר יחוע , כמו שלש , שבע , עשר , לגוומא , וענינו הרבה

פעמים, כמו הלא אנכי טוב לך מֵעֲשָׂרָה בנים (ש"א א), כי שֶׁבַע יפול צדיק (משלי כד), כלם יבואו לכך חשבון שאינם החשבון ההוא דוקא. אלא לגוומא:

הערה ועקר המספרים על שלש מדרגות, אחדים, עשרות, מאות; ולכל מדרגת תשעה מספרים, דהיינו תשעה אחדים; ועשר ישוב למדרגת אחד בעשרות, תשעה עשרות: ומאה ישוב למדרגת אחר במאות, תשעה מאות: ואלף ישוב למדרגת אחד באלפים: וסמני המספר הן הורים (בל"א) ידועים, ובלשון עברי הם מסומנים בא"ב:

אחדים	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט
	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט
עשרות	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	צ
	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	צ
מאות	ק	ר	ש	ת	ך	ם	ן	ף	ץ
	ק	ר	ש	ת	תק	תר	תש	תת	תתק

ויתר המספרים מרכבים מהם, כמו י"ב י"ג ק"א ק"ך וגו':

פרק י ביחוסי השמות וסמניהם

§ קמא

כל מה שאמרו עד הנה מגדר השם הוראתו והסמנים המגבילים אותו, היה בבאוד ענין השם בבחינת עצמו, טרם ש"חובר במאמר לבאור גדר המשפט ורעיון שלם, ועתה אבאר הסמנים המחוברים בשם להגביל בו אופן יחוסו במשפט: כי לפי מה שמשתמשים בשם, לבאר בו איזה גדר או מושג בבחינת הנושא או הנשוא במשפט, משתנה ג"כ סמן היחס המחובר אליו; וידיעת השתנות סמני יחס השם במשפט, נקרא בשאר לשונות (דעקלינאטיאן) וסמני

היחס

היחס נקראים (קאזוס ליגאן) ; וזה כי כל שם הנמצא במשפט שלם (§ פג)או , שהוא בעצמו נושא המשפט , ועליו עקר הספר ליחס לו נשוא מה או לשלול אותו ממנו , והוא הַשֵּׁם הָרִאשִׁי , לפי שהוא ראש הענין ועקר הדבור , או שהוא טפל לחלק מחלקי המשפט ; ועל הרוב יבאר איזה מושג או גדר בנשוא בבחינת מה שהוא מיוחס לנושא , והוא שֵׁם צְדָדִי , לפי שאינו עקר הדבור במשפט אבל מפל לו.כאשר אבאר : והגושא שהוא שם ראשי , נקרא ג"כ אצל בעלי הלשון שֵׁם הַיָּשָׁר (קאזוס רעקטוס) , לפי שהוא ישר ואינו צריך לא למלה ממלות היחס (פרעפאזיטיאן) , ולא לאות היחס , לבאר גדרו ויחוסו במשפט , כי הוא הנושא אשר הנשוא נשפט ממנו : והשם הצדדי המבאר איזה מושג או גדר בנשוא נקרא ג"כ שֵׁם נוֹטֶה (קאזוס אבליקווס , בייגענפאל) , לפי שצריך לבוא בו מלה או אות היחס , ד"מ וַיַּךְ בִּלְעָם אֶת הָאָתוֹן בַּמַּקֵּל ; נושא המשפט הוא בלעם , ובא ביושר , הפעל ויך הוא נשוא המשפט , האתון והמקל שני שמות צדדים , ונוטים בסמני היחס , מלת אֶת מבאר יחס שם האתון היותו פעול ההכאה , והבי"ת מבאר יחס המקל היותו הכלי שבו הכה , ושניהם מבארים גדר הנשוא במושגיו :

§ קמב

מיני היחסים אשר יתכנו לבוא בכל משפט הם רבים ושונים , ולפיהם יהיו מספר מלות היחס הנמצאים בכל לשון , כי לזה הונחו מלות היחס לבאר יחוסי השמות הצדדים , כמו מִזֶּה עַל תּוֹךְ אֵל לִפְנֵי אַחֲרֵי ודומיהם ; ואנחנו לא נבאר מהם הנה כי אם חמשה אופנים , והם מה שרבים סמניהם אותיות בכל המחברים בראש השם הצדדי זולת אחד מהם שסמנו מלה והוא את ואלו הם :

(א) יַחַס הַפָּעוּל (לק׳ גלגול דער ווירקענדע געגענשטענד) המורה יחס השם שהוא מקבל הפעולה :

(ב) יַחַס שֶׁמְּמֶנּוּ (אבגזטיו) המורה יחס השם הוא הסבה הגורמת או התחלת המקום והזמן :

(ג) יַחַס שֶׁבּוֹ (מיטטעלווארט גלגד גלקעלט) , המורה יחס השם שהוא הכלי , או התוך במקום או התוך בזמן :

(ד) יַחַס שֶׁאֵלָיו (הזטיו) , המורה יחס השם שאליו תכונן הנשוא בסבה תכליתית , שהוא גבול התנועה במקום או בזמן :

(ה) יַחַס הַהֲמָיוֹן (קאָמפּאַראַטיו) , המורה יחס השם אשר הנשוא משוער ונערך בו : ועתה אבאר כמניהם אחד אחד :

§ קמג

כל משפט אשר נשואו פעל (פּרעדיקאַט) , ממאמר השנוי והתנועה (§ פ) והוא פעל יוצא (טראַנזיטיוו) , המתבונן בין שני גופים פועל ופעול , , והפועל הוא הנושא , יבוא בשם ישר , והפעול יבוא בסמן יחס אֵת , כמו בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם ; ואם הפעול ידוע יתכן שיסומן בשם הכנוי המחובר למלת אֵת , כמו וַיִּרְאוּ אֲחֵי יוֹסֵף אוֹתוֹ (בראשית נ) או שהכנוי מחובר לפעל להורות על הפעול , כמו וַיִּרְאוּהוּ : ואם נשוא המאמר הוא מבנינים הנפעלים (פּאַסיוו) , ואו הפעול נושא המאמר , יתכן שיבוא , או ביחס הישר בלי סמן הפעול כרין נושא המשפט , כמו הַשָּׁמַיִם נִבְרָאִים , הַלֶּחֶם נֶאֱכָל , או שיבוא ביחס נוטה בסימן הפעול אף שהוא הנושא , כמו וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ (שמות כא) , וַיּוֹשֶׁב אֶת מֹשֶׁה (שם) וכן תוכל לומר אֶת הַשָּׁמַיִם נִבְרָאִים , אֶת הַלֶּחֶם נֶאֱכַל , וכיוצא

באלה. ועיין בגזרת מלת את (§ קנה רעח) ונקרא היחס הזה יחס הפעול:

§ קמר

כל שם המגביל בנשוא המשפט, גבול התחלת הפעולה אם בחומר שממנו התחלת הפעולה, או הסבה הגורמת (דוא בעוועגע דע לוראאבע), או התחלת התנועה במקום או בזמן, ממן היחס שלו מלת מן או מ"ם השמוש הבאה במקומו ואחריה דגש, כמו ותקח מִפָּרְיוֹ, מורה המ"ם יחס השם, שהוא החמר שממנו התחלת הלקיחה, מִשֹּׁר עֲנִים מֵאֲנַת אֲבִיוֹנִים עַתָּה אָקוּם (תהלים יב) מור' המ"ם בשניהם יחס השם שהוא סבה גורמת, כי גם הסבה התחלת הפעולת במחשבה, ויצא יעקב מִבְּאֵר שבע (בראשית כח), מורה המ"ם יחס השם שהוא גבול התחלת התנועה שממנו התחיל הנושא להתנועע, ויעמוד העם על משה מן הַבֹּקֶר (שמות יח) התחלת זמן העמידה: ונקרא היחס הזה יחס שממנו:

§ קמח

השם המגביל בנשוא המשפט, אשר הוא פעל, הכלי ע"י הפעולה נעשה, או גבול התוך במקום שבו הנשוא מיוחס לנושא, או התוך בזמן בענין הזה, או העזר שבו נעזר הנושא לפעול, ממן היחס שלו בי"ת, ד"מ ויך את האתון בַּמַּקֵּל (במדבר כב), המקל הוא כלי ההכאה, וישב אברהם בִּבְאֵר שבע (בר' כב) מורה הבי"ת התוך במקום, ואת המטה הזה תקח בְּיָדְךָ אשר תעשה בו את האותות (שמות ד), הבי"ת

הראשון סמן יחס התוך במקום, והבי"ת השני סמן יחס הכלי, כי בְּךָ ארון גדוד וּבֵאלהַי ארלג שור (ש"ב כב), מורה הבית בשניהם יחס האמצען והעור, בַּיום ההוא יאכל (ויקרא כב), הבי"ת סמן התוך בזמן; וכן יורה הבי"ת יחס החומר שממנו הפעולה נעשה, כמו ויעש את הכיור וגו' בְּמַראות הצבאות (שמות לח), וענינו ממראות הצבאות, וקרוב הוא להוראת המ"ם בענין זה, אך המ"ם יורה על המקצת ואלו אמר ממראות הצבאות, היה נראה ממקצת מהם עשה את הכיור, אבל הבית יורה על כללות החומר ר"ל מכלם: ונקרא היחס הזה יחס שבו:

§ קמו

השם המגביל בנשוא המשפט, אשר הוא פעל, הגבול שאליו תבונן הפעולה בעצם, או הסבה התכליתית שלמענו ולתכליתו נעשה, או גבול הסוף שאליו תכלה התנועה, או גבול הזמן, סמן היחס שלו מלת אל או למ"ד השמוש הבא תמורתו: אך מלת אל יבוא רק בגוף שאליו תכלה הפעולה בעצם, כמו וַיִּתֵּן אֶל משֶׁה (שמות לא), הוא גבול התנועה אל אַרְצִי וְאֶל מולַדְתִּי תֵּלֵךְ וברא' כד ו הוא גבול התנועה והלמ"ד יבוא ג"כ בשם אשר הוא הסבה התכליתית שלמענו ולתכליתו הפעולה נעשה. כמו וְלַקַּחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי (שם) וְיִקְרְאוּ לִי תְּרוּמָה (שמות כה) וְעָשׂוּ לִי מִשְׁכָּן (שם): כלם ענינים בעבור העצם ולמענו: וכמו שמחלק רש"י ז"ל בין אמרו דִּבֵּר אֵלַי או דִּבֵּר לִי בראשית כג: כח): כי הראשון מורה הגוף שאליו הדבור מיוחד והשני מורה שהדבור בעבורו ועליו: וכן יורה הלמ"ד גבול הסוף בזמן, כמו כִּי לִשְׁבְעַת יָמִים אָנֹכִי מַמְטִיר

(שם ו): עיין בחלק שמוש הלשון (§ שנו): ונקרא היחס הזה יחס שאליו:

§ קמז

כל משפט, אשר נשואו תאר ממאמר תאיות והבמות (§ פ), יתבן שיבוא התאר ההוא מדומה ונערך בשם אחר אשר גם בו התאר ההוא, וזה על שלש מדרגות: (א) עֶרֶךְ הַשָּׁנָה (פאזיטן), אם תאר הנושא הזה שוה עין בעין אל תאר השם האח' שנדמה לו, וסמנו כ"ף הדמיון, ד"מ קְצוֹתַי תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֵב (ש"ה ד'), מדמה שחרות השער לשחרות העורב בכמות, לפי שהיא בעורב יהוע, וכן כִּי עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה (שם ה), מדמה כמות חזק אהבה לכמות חזק המות הידוע לכל; ולפעמים יבוא הכ"ף גם על המדומה, כמו כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה וּבְרֹאשִׁית מר: או שיהיה הדמיון על השער (סרלפרטוכלוס, סערהעלטמיסטעסיג), בענין שאין שווי בין המדומים בכמות כי אם באיכות, כמו כַּאֲשֶׁר פָּתַר בִּן הָיָה (שם מא), ולהפך כַּאֲשֶׁר יַעֲנֶה אותו בֵּן יְרֻבָּה ושמות א), או שהשואה בקרוב ולא בצמצום כמו כְּאַלְפִּים אִישׁ (יהושע ו): (ב) עֶרֶךְ הַיִּתָּרוֹן (קאמפאראטיו), כשתאר נשוא הזה יותר מערך המתואר ג"כ בתאר ההוא. וסמנוהיתרון מ"ם השמוש בראש שם המעריך, כמו וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ (בר' מח). טוב שֵׁם מִשֶּׁמֶן הַטּוֹב וקהלת ז), טוֹבָה חָכְמָה מִגְּבוּרָה ושם ט) חָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר תָּאָרָם ומיכה ד): (ג) עֶרֶךְ הַפְּלָגָה (סופער לאטיו), וזה כשתאר (בין שהוא בבחינת נושא ובין שהוא בבחינת נשוא) הוא מפלג מן הכלל המתוארים בתאר ההוא, אם בחבלית היתרון או בחבלית המעוט עד שאין למעלה ממנו, או אין למטה ממנו

במדרגת התאר ההוא : וכמן המורה על הפלגת התאר , אם הוא בבחנת נושא , יבוא בה"א הידיעה ; והמעריך , או שיבוא במ"ם ובה"א הידיעה או שיבוא בבי"ת ובה"א הידיעה אם הוא כללי , כמו היפה בַּנָּשִׁים (ש"ה א) ענינו היפה והטוב מכל הנשים , וכי פתח הבי"ת מורה על ה"א הידיעה שנפלה (§ לה) , אַלְפֵי הַחַיִל בְּמַנַּשֶׁה וְאָנֹכִי הַצָּעִיר בְּבֵית אָבִי (שופטים ו) וַהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו (ויקרא כא) ענינו מכל אחיו ; והתאר אשר הוא בבחינת נשוא , סמן הפלגה מכל , כמו וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה (בר' ג) גָּבוֹהַּ מִכֹּל הָעָם (ש"א ט) , וַיָּחָכֶם שְׁלֹמֹה מִכָּל אָדָם (מ"א ד) : ונקרא היחס הזה יחס הדמיון : ויתר הוראת הפלגת היתרון יתבאר בחלק שמוש הלשון (§ ש שא) :

§ קמח

ועם זה התבאר ענין שם ישר ונוטה מענין השמות האפשרים לבוא במשפט אחד , להשלים כונת הרעיון השלם בכל חלקי מושגיו , והמה בכלל ששה עם הנושא :

(א) שֵׁם הַיָּשָׁר (nominativus) והוא השם שהוא נושא המאמר שבא ביושר בלי סמן יחס , ונכלל בו ג"כ יַחַס הַקְּרִיאָה (vocativus) , וזה כאשר הנשוא פעל או תאר נסתר או נוכח והמדבר יקרא לנושא לזרוז ולהערה , יבוא עם הנושא או מלת הגוף נוסף על סמן הגוף הנכלל בנשוא , כמו רְאוּבֵן בְּכוֹרִי אַתָּה ! (בר' מט) , יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ (שם) , הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ ! (ירמיה ב) :

(ב) יַחַס הַפָּעוּל (accusativus) , וסמנו אֶת או כנוי פעול :

(ג) יַחַס שֶׁמִּמֶּנּוּ (ablativus) , וסמנו מִן או מ"מ :

(ד) יַחַס שֶׁבּוֹ (locativus) , וסמנו בי"ת :

(ה) יַחַס שֶׁאֵלָיו (dativus) , וסמנו אֶל או למ"ד :

(ו) יַחַס הַדִּמְיוֹן (קאָמפּאַראַטיוו), לפי שלשת מדרגותיו שווי (פּאָזיטיוו) וממנו כ״ף . יתרון (קאָמפּאַראַטיוו) וממנו מ״ם : הַפְלָגָה (זופּערלאַטיוו) וממנו ה״ב או מכל:

הערה ובשאר הלשונות הכניסו עוד יחס ההצטרפות (גענעטיוו) בין יחוסי השמות, ובלשון עברי אין לו מקום בין היחוסים האלה, כי ביחוסים האלה נוטה שם המגביל אשר הוא צדדי מצד המלה או אות היחס המחובר אליו, אבל ביחס ההצטרפות נוטה שם המגביל ממשקלי הנפרד מצד שהוא נסמך לשם המגביל אותו וזה בארתי לעיל (§ קיא); וכלן גם שם הנושא יבוא בלשון עברי נוטה ביחס הסמיכות, כמו בני יעקב באו (בר׳ לד) השם בני שהוא הנושא לא יבוא ביושר; וכונתו הנה באמרי נוטה לא בענין נטית המשקל כי אם בסמני היחס, ויתכן לומר בל׳ עברי כל שם בין נפרד ובין נסמך יתכן שיבוא ביחס הישר או ביחס נוטה, ר״ל בסמן היחס או זולתו וחכן:

§ קמט

ודע כי לא יתכן שיבוא הנושא ביחס הישר רק בהיות הנשוא תאר, אך במשפטים שנשוא שלהם פעל, לא יבוא הנושא ביושר, כי אם בגוף נסתר אשר לא נזכר שמו עוד: כמו ברא אֱלֹהִים (בראשית א), אבל בגוף נוכח ומ״ב, אין בכל המשפט שם ישר כלל, כי הנושא נכלל בפעל ע״י אותיות השמוש המחברים לשרש, ד״מ אָמַרְתָּ הוא משפט שלם ואין בו שם ישר, כי הנושא נכלל בפעל ע״י התי״ו בסוף: כי זה גדר הפעל לכלול הנושא והנשוא וסמן ההרכבה במלה אחת (§ פז), וכמו שיתבאר בפרק שאחר זה:

פרק יא בגדר שם הגוף והכנוים

§ קנ

כל עצם, או דבר המתבונן בעצם, כשידובר ממנו, צריך שיגבל בו הגוף בעת הדבור, והגוף בבחינת הדבור על שלשה אופנים: אם המדבר יספר הענין על עצמו, הנקרא מְדַבֵּר בְּעַדוֹ (דיא ערשטע פערזאן), כמו אֲנִי גָדוֹל, או שיספר הענין על גוף השומע שעמו ידבר, הנקרא נוכַח (דיא צווייטע פערזאן), כמו אַתָּה גָדוֹל: או שיספר הענין על גוף שלישי זולתו וזולת השומע: הנקרא נִסְתָּר (דיא דריטטע פערזאן): כמו הוּא גָדוֹל:

§ קנא

והסמנים המגבילים את הגוף: מדם מלות שלמות: כמו אֲנִי (איך): אַתָּה (דו): הוּא (ער) זֶה (דיזער): אֵלֶּה (דיזע): ונקראים מִלּוֹת הַגוּף (פערזענלִיכע פּראָנאָמינא. וועדער): ומהם רק אותיות § השמוש (ז: ו) המחוברים לשם או לפעל או למלה ממלות היתם, או לאות מאותיות בכל"ם מאחריהם: ונקראים הַכִּנּוּיִם לשני סבות: האחד מלשון ואל אדם לא ידעתי אֲכַנֶּה (איוב לג) (בענענען): ר"ל שם או סימן הבא במקום שם המיוחד אשר לדבר, והשני לפי שששת אותיות הללו, ה"א, כ"ף, נו"ן, וי"ו, יו"ד, מ"ם, משמשים להוראת הגוף):

§ קנב

ויש הבדל בין מלות הגוף או אותיות הגוף ובין הכנוים: כי כשהשם אשר סמן הגוף מגבל בו הוא בבחינת נושא המאמר והנשוא שלו תאר, או יבואו מלות הגוף, כמו אני

אֲנִי גָדוֹל : אַתָּה חָכָם הוּא הוֹלֵךְ : כי גם הבינוני הוא בבחינת שם תאר , ואם הנשוא פעל יתחברו אותיות ממלות הגוף אל השרש להורות על גוף הנושא ,כמו פָּקַדְתָּ , הת"ו אחר השרש נגזר ממלת הגוף אַתָּה , המורה על גוף הנושא , שְׁמַרְתֶּם מן אַתֶּם (§ רכג): והכלל כי מלו' הגוף או אותיו' הגוף יבואו תמיד במקום שם הי"שר , והרכבתם מאותיות האמנת"ו , אבל הבנוים לא יבואו רק במקום שם צדדי , אשר הוא בבחינת יחס הצטרפות וקנין או בבחינת יחס הפעול : דהיינו , אם אחד מהבנוי"ם מחבר לשם , מורה היות השם המרומז בבנוי בבחינת הקונה : והשם שהבנוי דבק בו בבחינת קנין לו : כמו בֵּיתִי : בֵּיתְךָ : ואם הוא מחובר לפעל : מורה היות השם המרומז בבנוי גוף הפעול : כמו שְׁמָרַנִי : שְׁמַרְתּוֹ : והרכבתם מאותיות הבנוי"ם :

הערה ומה שקראו קצת בעלי הלשון לחלק הדבור הזה תַּחַת הַשֵּׁם פְּרוֹנוֹמִינָא : פִּירוּשׁוֹ : והיתה כוונתם לפי שֶׁבָּא תמורת שם העצם ובמקומו : ד"מ אֲנִי תמורת שם המדבר : אַתָּה ת' שם השומע' הוא תמורת שם הנסתר : אמנם זה לא יצדק רק בנסתר , כי בגוף הנסתר לא יתכן שיבוא מלה או אות הבנוי להוראת הגוף אלא אחרי שהוזכר השם בעצמו פעם אחד ואז כשירצה לשנות ולשלש השם ההוא , יתכן שיורה עליו במלת הגוף או בבנוי לקצר בלשון , ד"מ ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו וגו' ; בנוי הנסתר אחרי השם הנזכר הוא לקצר בלשון , שלא להכפיל שם אחד איזה פעמים, ולומר ויאמר אברהם אל עבד אברהם זקן בית אברהם , וא"כ יבוא הבנוי תחת השם , אבל בגוף מדבר בעדו ונוכח הוא בהפך זה , כי לא יספיק בהזכרת השם לבד , אבל צריך שיבוא עמו כי' המורה על הגוף שלא יבוא בו הנסתר , וא"כ המלה או האות המורה על גוף מ"ב או נוכח הוא העקר ואיננו תחת

השם, ואם יחובר אליו השם הוא טפל לו, ולכן יותר נכון לקרא להם שם הגוף:

§ קנג

מלות הגוף והכנוים מהחלקים ג"כ לפי המין והמספר כשם עצם, לפי שהם מורים עליו, והיה ראוי א"כ לחיות שנים עשר סמני הגוף, דהיינו שלשה לשלשת הגופים ליחיד זכר, ושלשה לנקבה יחידה, וכן שלשה לרבים, ושלשה לנקבות רבות, רק שבגוף מ"ב אין הבדל בין זכר לנקבה בין ביחיד ובין ברבים, לפי שבמ"ב המין ידוע, לכן מ"ב אֲנִי ליחיד אֲנַחְנוּ לרבים מ"ב משתף לשני המינים, וכן בכנוים, א"כ לא נשארו כי אם עשרה סמני הגוף:

§ קנד

ומלות הגוף והכנוים הם על חמשה פנים: א מלות הַגוף (פרונאמינא כערם זנאלית): ב כִּנּוּי הַקִּנְיָן (פרזנלאיזא פאסעסיוו): ג כִּנּוּי הָרוֹמֵז (פרונאמינא דעמאנסטראטיוו): ד כִּנּוּי הַמַּיְחֵד וְהַמְצָרֵף (פ"נ דעטערמינאטיוו אוד רעלאטיוו): ה כִּנּוּי הַשְׁאֵלָה (פ"נ אינטערראגיוו):

ועתה אבאר אותם אחד אחד:

§ קנה

מִלּוֹת הַגּוּף (פ"נ פערסאנאלין) יתכן שיבואו ג"כ ביחס הישר והנוטה, לפי מה שהיה השם ראוי לבוא אשר יבואו במקומו, אך תמורת שם הישר יבואו מלות שלמות מחברות מאותיות האמנתי"ו, ותמורת שם הצדדי הנוטה, המלות מרכבות מאותיות בכל"ם המורות על כמן היחס, ומאותיות הכנוי"ם המורות על הגוף בשם הצדדי לפי מה שהוא:

שם הַיָּשָׁר (נחת־נחת)

			זכר	נקבה
יחיד	רבים	מ׳ב	א	אֲנִי, אָנֹכִי	←
		נוכח	ב	אַתָּה	אַתְּ
		נסתר	ג	הוּא	הִיא
		מ״ב	א	אֲנַחְנוּ נַחְנוּ	←
		נוכח	ב	אַתֶּם : אַתֶּמָּה	אַתֶּן : אַתֵּנָּה
		נסתר	ג	הֵם : הֵמָּה	הֵן : הֵנָּה

יַחַס הַפָּעוּל (תקונת־נתון)

יחיד	מ׳ב	א	אוֹתִי	←
	נוכח	ב	אוֹתְךָ	אוֹתָךְ
	נסתר	ג	אוֹתוֹ	אוֹתָהּ
רבים	מ׳ב	א	אוֹתָנוּ	←
	נוכח	ב	אֶתְכֶם	אֶתְכֶן
	נסתר	ג	אוֹתָם : אֶתְהֶם אוֹתָן : אֶתְהֶן	

יַחַס שֶׁמִּמֶּנּוּ (תכלת־נתון)

יחיד	מ׳ב	א	מִמֶּנִּי	←
	נוכח	ב	מִמְּךָ	מִמֵּךְ
	נסתר	ג	מִמֶּנּוּ	מִמֶּנָּה
רבים	מ׳ב	א	מִמֶּנּוּ	←
	נוכח	ב	מִכֶּם	מִכֶּן
	נסתר	ג	מֵהֶם	מֵהֶן

יַחַס שֶׁבּוֹ (חיבור־תואר־מקשר)

בַּי	א	מ״ב	
בָּךְ	ב	נוכח	
בָּהּ	ג	נסתר	
בָּנוּ	א	מ״ב	
בָּכֶם	ב	נוכח	
בָּהֶן	ג	נסתר	

יַחַם שֶׁאֲלָיו (רמטו)

לִי ׳ אֵלַי	א	מ״ב	
לְךָ אֵלֶיךָ	ב	נוכח	
לוֹ ׳ אֵלָיו	ג	נסתר	
לָנוּ אֵלֵינוּ	א	מ״ב	
לָכֶם אֲלֵיכֶם	ב	נוכח	
לָהֶם ׳ אֲלֵיהֶם	ג	נסתר	

יַחַם הַרְמִיון (קלאם ארמיאן)

כָּמוֹנִי	א	מ״ב	
כָּמוֹךָ	ב	נוכח	
כָּמוֹהוּ	ג	נסתר	
כָּמוֹנוּ	א	מ״ב	
כָּמוֹכֶם	ב	נוכח	
כָּמוֹהֶם	ג	נסתר	

הערה אֲנִי או אָנֹכִי ענינם שוה ׳ ולא ידענו לכוון מציאות הכף במלת אנכי אַתָּה לפי דעת קצת הוא מן אנת ודגשות התי״ו מורה על נו״ן היסוד הנופל : והה״א נוסף : ועכ״ז הנגינה מלרע והוא זרה : ובהפסק : האל״ף קמוצה ומלעיל ׳ כי עירום אַתָּה ; ולנקבה אַתְּ ׳ וכן לזכר בג׳ מקומות (במדבר יא ׳ דברים

ה יחז׳ כה׳) : אֲנַחְנוּ נַחְנוּ אָנוּ שלשתם משמשים מ״ב : והראשון נוהג לרוב : והשני ג׳ פעמים במקרא והג׳ רק פ״א בירמיה (מב ז אַתֶּם לוכרים אַתֶּן לנקבות ובח״א נוספת וְאַתֶּנָה ידעתן (ראשית לא) : ומצד הסברא נאמר לזכרי׳ ג״כ אַתֶּמָּה ; וְכֵן הֵם הֵן בה״א נוספת : הֵמָּה הֵנָּה ובהגש : אותי הוא מגזרת נחי ע״ו ובנפרד משקלו פַּל ע״מ מת : ובכנוי אותי כמו מותי ; אַךְ אֶת שעינינו עם חוא מהכפולים שרשו אתה : ע״מ צל : ובכנוי אֹתִי אֹתְךָ בדגש על חיסרון אות הכפל כמו צִלִּי צִלְּךָ : אוֹתְךָ לזכר אוֹתָךְ לנקבה וכהפסק גם לזכר : ובה״א נוספת אוֹתָהּ (שמות כט אֶתְכֶם נשתנה מחביריו לרבוי תנועותיו , ובא גם בחולם אוֹתְכֶם (יהושע כג) וכן אוֹתָם או אֶתְהֶם אֶתְהֶן : ובא אוֹתְתֶם (יחז׳ כנ) אוֹתְהֶן (שם) : וענינם : אחד : מִמֶּנִּי המ״ם האחת נוספת יוד באחת כמו מה מִנִּי יהלך (איוב טו) ורגשת הנון בעבור הת״ק שלפניה בלי נגינה : מִמְּךָ לזכר ובהפסק מִמָּךְ גם בו המ״ם נוסף : ולנקבה מִמֵּךְ : מִמֶּנּוּ לזכר הדגש בנון תמורת ה״א הראוי ממנהו : כמו שנמצא בה״א ובנפילת מ״ם הכפל שמין מֵנָּהּ (שם ד) (§ ה) וכן מִמֶּנּוּ לרבים מ״ב : וז״ל הראב״ע בס׳ מאונים : מלת ממנו לעולם ה״א ובהגש , ופעם הוא סמן יחיד נסתר לא תגרעו מִמֶּנּוּ דברים יב) ופעם הוא סמן רבים מ״ב חדל מִמֶּנּוּ (שמות יד) : והעין יבדיל ביניהם עכ״ל ; ואמר עוד כי בספרי אנשי מזרח נו״ן סמן הרבים רפה כדינה : מֵהֶם המ״ם בצירה תמורת הדגש לחסרון נו״ן מן : ונמצא בנו״ן ומנוס אבד מִנָּהֶם (איוב יא) : כי למ״ב בְּךָ לזכר , בָּךְ לנקבה : ובהפסק גם לזכר : בָּהֶם לרבים זכרים ובחסרון ה״א בָּם ובו״ו נוסף בָּמוֹ ובה״א על ח״א בָּהֵמָּה ובדגש בָּהֵן לנקבות והם י״ח במקרא ט״ו ומהם בצירי בָּהֵן וג׳ מהם

בסגל

בסגל: לִי או אֵלַי למ"ב: וכפר באורתי ר"הבדל ביניהם (§: קמו)
ובא אל בחבור הכנוים כל' רבים: ורבים כזה: ובכנוים שהנגינה
מלעיל האל"ף בצירה ובאוהם שהם מלרע בשוא: לְךָ לזכר
לָךְ לנקבה: ובהפסק ים לזכר: לָהֶם אֲלֵיהֶם לזכרים: ובנפילת
ה"א ובכנוי מלעיל הכ"ף קמוצה ובכנוי מלרע בשוא: כָּמוֹךָ
ובה"א נוספה כְּמוֹכָה: כְּמוֹכֶם לזכרים: כמוכן לנקבות; ובחסרון
המ"ם: כָּכֶם כָּכֶן בנסתרים כְּמוֹהֶם: בנפילת המ"ם כָּהֶם: כֵּיכֵן
מנהג הלשון לחסר ולהוסיף אותיות בכנוי"ם.

§ קנו

בְּנוּי הַקִּנְיָן (פ"ע פלסעיסח"ו, דח"בעוילע"דפ"ו), המה אותיות הכנוי"ם
כשמחובר אחד או שנים מהם לשם, מורה הכנוי על שם
הקונה, ושם הנסמך לכנוי מצטרף עליו בבחינת שם הקנין
הנסמך לשם הקונה כי אין הבדל אם השם נסמך לשם אחר או
לכנוי הבא במקומו, ומוסיף עליו הכנוי שמגביל נ"כ הגוף בשם
הקונה מה שהוא בלתי מגבל כשם הסומך, ד"מ ויאמר אברהם
אל עבדו (בר' כד), כנוי הוי"ו כולל שם הקונה ומגביל
הגוף והמין והמספר:

§ קנז

אמנם כנוי הדבק בפעל מור' על גוף הפעול אשר קבל הפעול,
וכאשר אבאר בהלק הפעלים (§ רסה); ואף כנוי המקור
וכנוי שם המקרה יתבן שיהיה כנוי הקנין או כנוי הפעול,
ד"מ בְּאַהֲבָתוֹ אותה (שם נט) הוא כנוי הקנין לפי שרכנוי דבק
לפועל בְּאַהֲבָתָהּ תשג' תמיד (משלי ה) הוא כנוי הפעול לפי
שהכנוי דבק לפעול, כאשר אבאר גם זה לקמן: רסה:

§ קנח

אף אופן התקשר אותיות הכנוי"ם בשמות המעל רוך זה כשם

הנסמך יחיד, כמו דבר כנוי מדבר בעדו יו"ד ולפנים חוק
:י: כמו דִּבְרִי: ולפעמים בנון וי"ו: כמו תַּחְתֵּנִי :ש"ב כב:
בַּעֲדֵנִי :תהלים קלט: ע"ה כנוי הפעל: כנוי נוכח זכר כ"ף קמוצה
ושוא לפניה: ךָ:דְּבָרְךָ: ואם בהפסק ל"פ בסגל דָּבָרְךָ המלעיל
ולפעמים גם בלי הפסק כן: ולי אני עַבְדֶּךָ: מ"א א:, ופעמים
ה"א כתובה אחרי הכ"ף שלחת בְּשִׁמְכָה :ירמ"ה כט:, לאות על
יָדֶכָה ושמות יג; כנוי נוכחת כ"ף שואית :ך: והוא רק לנקבה,
:ולא המצא לעולם כ"ף שואית לזכר בשמות זולתי בפעלים
כאשר אבאר במקומו:; ונוסף לפעמים יו"ד על הכ"ף בחירק
כמו עֲוֹנֵכִי :תהלים קכ: : כנוי הנסתר לזכר וי"ו בחולם :ו:, כמו
דָּבְרוֹ: ופעמים תבא ה"א במקום וי"ו אָהֳלָה :בר"א ט: ופעמים
שניהם :רו: ע"ד כנוי הפעלים, ואיש שֵׁיחוּ :ש"א יד: אוֹהֲבוּ :איוב
כה: וּפִלַּגְשֵׁהוּ :שופטים יט: : כנוי נסתרת ה"א במפיק ולפניה
קמץ :הָ: : כנוי רבים מ"ב לזכרים ולנקבות נון וי"ו בשורק :נו:
דִּבְּרֻנוּ: כנוי רבים נוכחים כ"ף מ"ם והכף בסגל :כֶם: דִּבַּרְכֶם,
ולרבות נוכחות :כֶן:, ופעמים נוספה ה"א אחר הנון כְּזֹמַּתְכֶנָּה
:יחו"כג: כְּסִתְוֹתֵיכֶנָּה :שם יג: : כנוי רבים נסתרים מ"ם ולפניה
קמץ :הֶם: כמו דָּבָרָם, ופעמי' בהוספת וי"ו אחר המ"ם כמו
בפעלים פְּרָיָמוֹ :תהלי' כא: :וכנוי רבות נסתרות נון :הֶן: כמו
דָּבָרָן, ופעמים ה"א נוספת אחר הנון לְבָנָהּ :בר"א כא:, קְרֹבֶנָּה
(שם מא): והבי"ת בסגל שלא כמנהג: ובשם הנסמך: לכנוי
בלשון רבים: כמו דִּבְרֵיהֶם: כנוי המ"ב יו"ד ולפנים פתח :ַי: :
כמו דִּבְרֵי: ומ"ם הרבוי נופל: ולפי שמצאנו במקרא גם בלא
כנוי: מ"ם הרבוי נופל: כמו ואת הַדְּבָרִי :מ"ב יא: ת' הכרים:
דרדר עַמִּי :תהלי' קמד: ת' עַמִּים : וראוי שלא להחליפם
בכנוי מ"ב ליחיד: וישמרם שיבוא בפתח או בקמץ לפני היו"ד

הרבוי

הרבוי בנפילת המ״ם : כמו וָשָׁרֵי בישׁשכר :שופ׳ ה: ־ אצילי יָדַי :יחז׳ יג: ואורגים חָרֵי :ישעי׳ יט: ־ וראוי שלא להחליפם בכנוי רבים מ״ב :כנוי יחיד נוכח :ָיִךְ: ־ ולנקבה ַיִךְ: ׳ כמו דְּבָרֵיִךְ דְּבָרַיִךְ : ונוספה יו״ד על הכ״ף לפעמים : כמו חייכי חַחֲלוּאֲיֵכִי :תהלים קג: : כנוי יחיד נסתר :ָיו: ־ כמו דְּבָרָיו : ופעמים יו״ד הרבים נופל ויהיה הכנוי בה״א וי״ו בשורק: כמו וַעֲנִיהוּ :איוב כד: ת׳ וְעֵינָיו ׳ כי בהיות הנון בצירה והיא מושכת יו״ד : וא״כ חסרה במכתב וקיימת במבטא : וכן ואחות מֵרֵעֵהוּ (ברא׳ כב) ת׳ מֵרֵעָיו ; וכנוי נקבה נסתרת (ֶיהָ) כמו דְּבָרֶיהָ:כנוי רבים מ״ב (ֵינוּ) דְּבָרֵינוּ:כנוי נוכחים (ֵיכֶם) ונוכחות (ֵיכֶן) ׳ כמי דְּבָרֵיכֶם־כֵּן : כנוי הנעתרים (ֵיהֶם) כמו דְּבָרֵיהֶם : וחסר הה״א לפעמים ועם וי״ו בסוף : כמו שְׁנֵימוֹ ותהלים נח) אֵלֵימוֹ (שם ב) ; ולנסתרות (ֵיהֶן) כמו דְּבָרֵיהֶן : ונוספה ה״א אחר הנון גָּוִיוֹתֵיהֶנָּה (יחז׳ יא) :

§ קנט

פְּנֵי דָרוֹמָה (פ״ע דער אנשטרענגטע , לאנגיגענדעס ס״ו) : המה מלות מורות שהמדבר רומז על הדבר שהוא מדבר , כאלו מורה באצבע ויאמר עליו כי הוא זה , על כן לא יפול מ״ב ונסתר כי אם נוכח לבד בין שהוא קרוב או רחוק ; ומלות הרומז ליחיד : זֶה (דיגער) או זוֹ בשורק ולנקבה זאת (דיגע) אוֹ זוֹ בחולם : ולפעמים בה״א זֶה ; ויבוא ג״כ הַלָּזֶה בלמ״ד נוסף לזכר : ואמרו המדקדקים כי זֶה נאמר על נרמז קרוב (דיגער) :הַלָּזֶה על נרמז רחוק (יענער) : עיין שמוש הלשון (§ שכא) ובלמ״ד בלי ה״א הסלע הַלָּז (שופטים ו) ; ומלת הרומז לרבים : אֵלֶּה ומשותף לזכרים ולנקבות : ובלי ה״א : אֵל נולדו להרפא

ורי"ה א"כ); ו"בוא ג"כ בכמני היחס: אֶת־זֶה: מִזֶּה בְּזֶה לָזֶה, בָּזֶה: ולנקבה, בכ"ל לפעמים בשוא: בְּזֹאת בְּזֹאת: לָזֹאת; אֶת־אֵלֶּה: מֵאֵלֶּה, בְּאֵלֶּה: לָאֵלֶּה בָּאֵלֶּה, אך ב"כ על הרוב בשוא, בְּאֵלֶּה בָּאֵלֶּה:

§ קס

בְּנוּי הַמְיֻחָד וְהַמְצֻרָף (פ"ע דעטערמינאטיוון לוגד רעלאטיוון בע שטיימענדעם לוג' בלויבנדעם פ"ו) הוראות שניהם שוה לצרף שני משפטים אשר להם השתתפות בשם אחד, אם שהשם אשר הוא נושא במשפט הראשון הוא ג"כ נושא במשפט השני אשר בו הוא מגבל יותר או שהוא בשניהם שם צדדי, או שהוא באחד נושא ובשני צדדי; וכנוי המיחד, מגביל את השם ביחוד אשר המשפט נאמר עליו, וממנו הוא ליחיד, היא לנקבה, הם לרבים, הֵן הֵנָּה לרבות, וכן זֶה וזאת אֵלֶּה, ג"כ לפעמים מיחדים; וכנוי המצרף מחבר המשפטים, ומצרף המשפט השני המגביל איזה שם במשפט הראשון אל המשפט הראשון בבחינת השם המשותף המגבל בכנוי המיחד, וממנו מלת אֲשֶׁר, ה"מ הוא משה ואהרן אֲשֶׁר אמר י"י להם (שמות ו) מלת הוא מיחד שם אהרן ומשה (דערגלייכען אהרן — איזט עז), ומלת אֲשֶׁר מצרף על הם המשפט השני המגביל לם יותר ולפעמים יבוא שי"ן לבד להוראת כנוי המצרף, מה שֶּׁהָיָה הוא שֶׁיִּהְיֶה (קהלת א), או שיעמוד הה"א במקומו, שם האחד פישון הוא הַסּוֹבֵב (בראשית ב) ענינו אשר סובב, ולפעמים יקדם משפט המצורף לפני הנשוא של המשפט העקרי, כמו הָאִשָּׁה וַאֲשֶׁר נָתַתָּ עִמָּדִי הִיא נָתְנָה לִי (שם ג) הָאִישׁ וַאֲשֶׁר יְבָרֵךְ יְיָ בוֹ הוא הַקָּדוֹשׁ (במדבר יו):

ולפי

§ קסא

ולפי שמלת אֲשֶׁר מצרף השם המשתתף לשני משפטים וכבר יתבן שיתחלף יחס השם בין משפט למשפט, והיה ראוי א"כ שיסומן במלת אשר סמן יחס השם במשפט המצורף, וכן היה ראוי שישתנה לפי המין והמספר כאשר הוא בשאר לשונות, אך הלשון נפתה בענין הזה משאר לשונות, כי אין במלה החוא, כי אם הוראת הצרוף לבד; אולם הגבלת השם מין ומספר מגבל בנשוא ר"ל בפעל; וסמן היחס, או שיבוא אחרי הנשוא במלת היחס לבד, באות בכ"ל המחבור לפעל או לכנוי, או שיחסר לגמרי כמקום שהענין מובן; ועל הרוב יחס הפעול חסר, כמו שתראה במשלים האלה:

שֵׁם הַיָּשָׁר: ברוך יי אֲשֶׁר הציל אתכם (שמות יח): השם המשתתף בשני המשפטים: הנושא (וועלכער): יַחַס הַפָּעוּל: עד מות הַכֹּהֵן אֲשֶׁר־משח אותו (במד' לה), השם המשתתף: בראשון הנושא בשני הפעול (וועלכען); כי אם כמוץ אֲשֶׁר־תִּדְּפֶנּוּ רוח (תהלים א). השם המשתתף: בראשון ביחס הממון ובשני ביחס הפעול וסמנו נו; את בנך יחידך אֲשֶׁר אהבת (בר' כב): בשניהם הפעול: ובמשפט המצורף סמן היחס חסר: וראוי אֶת־אֲשֶׁר אהבת (וועלכען), או אשר אהבת אותו: או אַהֲבָתוֹ; לרשת את הארץ אֲשֶׁר נתן (יהושע יח): ג"כ סמן היחס: וראוי אֲשֶׁר נָתְנָה או נתן אותה:

יַחַס שֶׁמִּמֶּנּוּ: לעבוד את האדמה אֲשֶׁר־לקח מִשָּׁם (בראשית ג): השם המשתתף: בראשון ביחס הפעול: ובשני ביחס שממנו (פֶּן וועלכער): ומלת משם ת' ממנה:

יַחַס שֶׁ: ותמטה הוה תקח בירך אֲשֶׁר־תעשה־בו (שמות ז):

השם המשתתף : בראשון הפעול ובשני הכלי (מיט וועלפעס):
יַחַס הַדִּמְיוֹן : ארבה אֲשֶׁר־לֹא הָיָה כָּמוֹהוּ (שם) : וענינו אשר כמוהו לא היה : לפי שיחס הפעול כמצורף על הזיב בלי ספק בענין : ד"מ ויהי דבר יי אל הנביא אֲשֶׁר הֵשִׁיבוֹ (מ"א יג) : יתכן שיהיה אשר מצרף הנביא המושב (וועלכען) : או הנביא המשיב (וועלכער) : וכפירש"י שם : ועם שם המצורף חסר יבא ממהיותם במלת אשר : כמו בַּאֲשֶׁר : כַּאֲשֶׁר־לַאֲשֶׁר : מֵאֲשֶׁר :

§ קסב

בְּנוּי הַשְּׁאֵלָה (פ"ג מיטערמגיסווג : פֿראגענדעס פ"ו) : והוא שאלת ההורש לדעת את השם : בין ראשי ובין צדדי והשאלה לדעת נושא אי זה ענין : אם הוא אדם מי ׀ (וועד) : ואם הוא דבר אחר מַה ׀ (וואס) : ולידיעת הפעול מַה ׀ אֶת־מִי ׀ (וועז) : ולדעת יחס הקנה ויחס שאליו לְמִי ׀ (וועם : וועסטען) : או שֶׁלְּמִי ׀ ולדעת יחס שממנו מִמִּי ׀ (פֿון וועם) : ולדעת יחס שבו בַּמֶּה : אוֹ בַּמֶּה לְפִנֵי אֶהְיֶה : (וואדורך : מיט וועם : פֿון וועם) : וכן השאר :

§ קסג

ומה שנמצא עוד בשאל לשונות כְּנוּי סָתְמִי (פ"ג מינדוסי : טוש : מוכטעטוואוצס פ"ו) (פֿון : יעמאנד : עז) אף שאין עליהם מלות מיוחדות בלשון : מנכלים הם בספור הענין : ד"מ כמעט שכב אַחַד העם (בר' כו) : אחד לא נודע מי הוא : או שיבוא פעל נסתר ולא יקדם שם לפניו : להודות נושא סתמי : על כן קָרָא (שם מ) : ויל איש לא נודע (יעמאנד : פֿון) על כן יֵאָמֵר (שם כב) : וַיֹּאמֶר ליוסף (שם מח) : ופירש"י במקומות כאלה אחד מן הזכרים : ורעז לענין נוף סתמי (פֿון יעמאנד) :

מאמר שלישי

משקלי השמות

פרק א בגדר הנורה והמשקל

§ קסד

אחרי אשר בארנו הבדל מחלקות השמות לפי צורתם, ר״ל לפי הבדל מושגם והוראותם, נבאר עתה הבדל השמות לפי המרם, ר״ל על איזה דרך המה משתנים בתמונתם, באשר הם צריכים להשתנות, דהיינו מכמיכות או ברבוי או בכנוי, כל שם ושם לפי משקלו שרשו וגזרתו: אך צריך שאבאר לך ראשונה מהו ענין גזרה ומשקל:

§ קסה

כל שם הנמצאים בלשון, או שהוא יכודי (פרימאטיוו, שטאמם וואָרט), דונח בעצם וראשונה עליו: כמו שָׁמַיִם: אֶרֶץ עָפָר: רוּחַ: בַּיִת: כְּכָא: או שהוא נִגְזָר (דעריוואטיוו, אבגעלייטעט) אם משם אחר: כמו אָדָם מן אדמה כי מכנה לקח: יַעֲקֹב מן עָקֵב: או מפעל: אם מצד שהמתואר עושה הפעול: ההיא: כמו דַּיָּן סוֹפֵר: או שהפעולה נעשה במתואר: כמו זֶבַח על הבמה הנזבח ומְזִבֵּחַ המקום שעליו זובחים וכדומה: ושניהם נגזרים מן זבח: וכן כל שם: או שהוא פָּשׁוּט (סימפלעקס: לויינפאך): כאלה שזכרתי: או שהוא מֻרְכָּב (קאמפאזיטע. זוזאמענ געזעטצט) משני שמות להתאר ענין אחר: כמו אֲבִימֶלֶךְ: עַמִּשַׁדַּי: אַכְזָר: בַּל עַל: יֶפֶה פִּיָּה: עַבְטִיט: צַלְמָוֶת: ודם מעטים מאד המורכבים במלה אחת ויותר מהם ונרכבים עוד ונסיכות: כאשר בארתי לעיל (§ קיב):

§ קסו

והשם הנגזר מן הפעל, בהכרח ישתנה ממנו בצורתו, או בשישתנו בו תנועותיו לבד בלי תוספות אותיות על השרש (ווי, נ"קט). כמו זָבַח מן זָבַח, עָבֵד מן עָבַד, הָרֵג מן הָרַג, או שנוספים בשם אותיות על השרש (אויקטא: בעקליידעט): והם נקראים סמן המשקל: והמשמשים לסמן המשקל הם אותיות האמצעיות: מ"ם בראש ומהם בסוף ומהם בשתי הקצוות: ד מִמְּשָׁפָט מן שָׁפַט: המ"ם בראש סמן המשקל: פְּקָרוֹן מן פָּקַד: הנו"ן בסוף סימן מִשְׁמֶרֶת מן שמר: מ"ם בראש ות"ו בסוף: וכאלה הרבה:

§ קסז

וראוי שתדע ג"כ, כי מצד האותיות הנוספות לסמן המשקל ומצד נקודות, נוכל להכיר מאיזה בנין בפעלים ומאיזה זמן שבבנין הם נגזרים; ע"כ נאמר השמות שאינם דגושים ואין בהם אות נוסף, הם נגזרים מעבר של בנין הקל, או מבינוני, כמו הָבָר זָקֵן כָּבוּד שָׁכִיר: ואם אחת מאותיות אית"ן בראש ובחירק: הם נגזרים מעתידי הקל: כמו אֶצְבַּע יִצְהָר תִּדְהָר. והדגושים הם נגזרים מבנין פעל הדגוש: כמו גַּנָּב כְּבָר אַדִּיר: הָרוּחָה הַצִּלָּה בתוספת ה"א ובפתח: הם נגזרים: מן הפעיל: וכן מַסְלוּל פתח ת"מ מורה: שהוא מן בינוני בהפעיל: יַלְקוּט תַּכְרִיךְ בפתח: יורה שהם מן העתיד בהפעיל: וכן כל המשקלים הנגזרים מן הפעלים נוכל להכיר עד"ז:

§ קסח

וכמו שנמצא בפעלים גזרות מתחלפות, כן הוא בשמות הנגזרים מהם והם שלמים חסרי פ"א נו"ן או חסרי פ"י בשע"פ צר"י, נחי פ"א אל"ף ונחי פ"א יו"ד נע"י ונחי למ"ד אל"ף וה"א וכפולים:; השלמים שלא נחסר אי תנות

אות

אות בשרש, כמו דָּבָר גָּדוֹל וָזָקֵן; חסרי פ"נ כמו מטע, מתן מן נטע נתן, וחסרי פ"א יו"ד, כמו מַצֵּבָה מן יצב; ונחי פ"א יו"ד כמו מִישׁוֹר מן ישר, נחי ע"ו"י, כמו מָקוֹם משרש קום, ונחי ל"א וה"א, כמו מִקְרָא מן קָרָא, מַחֲלֹת מן חָלָה; וכפולים, כמו חֵן לֵב משרש חנן לבב; וכן מרכבים מִרְאֶה מן רָאָה:

§ קכט

והסכימו המדקדקים לשקול כל שרש בפלס פעל, לפי שרוב הפעלים והשמות בלשון עברי הם בעלי שלש אותיות שרשיות, וקראו לאות הראשון בכל שרש פ"א פעל, ולאות השנית ע"ן פעל, ולאות השלישי למ"ד פעל, וכן בענין הנקודות, נאמר חָכָם על משקל פָּעָל, גָּדוֹל ע"מ פָּעוֹל, זָקֵן ע"מ פָּעֵל, מֶלֶךְ ע"מ פָּעַל; וע"ז נדע להבדיל בין האותיות השרשיות ובין הנוספות לסמן המשקל, ד"מ מִשְׁבָּן נאמר שהוא ע"מ מִפְעָל וא"כ שרשו שכן, כי אלו היה שרשו משכ היה משקלו פִּעְלָל וכן נדע להבחין בין גזרה לגזר, כי נמצא שמות השוים בתמונתם ובנקודתם, והם משרשים שונים ומשקלם מתחלף, ד"מ מָקוֹם שוה בנקודתו עם שָׁלוֹם, ונאמר על מָקוֹם משקל מפול משרש קום ועל שָׁלוֹם משקלו פָּעוֹל, וכן מוֹצָא רוֹחַ (תהלים קלה) שוה עם מוֹצֵא אני מר ממות (קהלת ז): ועם זה הראשון משקלו מוֹעֵל משרש יצא והשני פּוֹעֵל משרש מצא: ע"כ לא נבון לתכן בפלס משקל השם טרם יתחקה על מחצב שרשו:

§ קל

אמנם כור הבחינה לצרף בו השם להבדיל בין אותיות השרש ובין סימני הנוסף לסמן המשקל, אם השם נגזר מפעל, בחינתו להשיבו לפעל, והאותיות הקיימות בפעל הן משרש המלה, והנופלות בו הן נוספות לסמן המשקל, ד"מ תְּקִיעָה

תְּרוּעָה בשתיהם תי"ו בראש : ובפעל מהם נאמר תָּקַע תְּתַקְּעוּ וא"כ התי"ו יסוד : ומשקלו פְּעֶלָה : ומן תרועה נאמר תָּרִיעוּ : תְּתַקְּעוּ ולא תָּרִיעוּ (במד' י) וא"כ התי"ו נוסף ומשקלו תְּפוּלָה משרש רוע : וכן תּוֹכֵחָה שוה לנקודת תּוֹעֵבָה : ומן תועבה הפעל לא תִּתְעַב (דברי' כג) התי"ו קיימת : וא"כ משקלו פּוֹעֵלָה : ומן תוכחה הפעל הוֹכִיחַ בגפילת התי"ו וא"כ משקלי תּוֹעֵלָה משרש יכח : ומזה תדין על השאר :

§ קעא

אמנם מה שראוי לדעת בענין התהפכות התנועות בשמות אם ע"ד חלוף או ע"ד שנוי , כבר בארתי מהם מה שיש בו די בחלק התנועות (§ כג) : ואומר עתה דרך כלל כי הסבה הגורמת שנוי התנועות בשמות , הוא אחד מארבעה אופנים שהשם מתרבה בתנועות בעבורם , ר"ל מין , רבוי , סמיכות , וכנוי : וכשתתרבה המלה באותיות ובתנועות בסוף והנגינה נעתקת ממקומה הראויה לה , הוקל המלה בתנועותיה , ע"י שתשתנה אחת מהם לשוא ; וכבר אמרתי ג"כ , כי המקום המכשר להשתנות לשוא היא תנועה השלישית שלפני הנגינה , ובתנאי שאם היא ת"ג לא ימשך אחריה אחת מן אותיות אהו"י בגח נסתר לצורך , ואם היא ת"ק לא יהיה אחריה דגש חזק , כי אם יש זה לא ישתנו , שלא יבטל הגח או הדגש , וכן בעבור תוספות אותיות האמנתי"ו בראש המשקל לא ישתנו , וכן בתוספת אותיות בסוף ולא נעתקה הנגינה ממקומה בעבור התוספת ההיא ג"כ לא ישתנו ; וכבר אמרתי ג"כ כי הקמץ יותר עלולת להשתנות מן הצירה , והצירה יותר מן החולם , והחולם מעוטה בשנוי , והחירק והשורק לא ישתנו כלל , לפי שאין חירק בלא יו"ד ואין שורק בלא ו"ו , לכן קמץ וצירה קמץ וחולם , הקמץ ישתנה וחם לא ישתנו , וזולת בצירה שאחריו קמץ ,

הצירה

הצירה משתנה, וכן צירי וחולם, הצירה משתנה והחולם לא ישתנה: ולא ימצא חולם בראש ישתנה, רק במקצת השמות שאחריו סגל לא זולת; ובחנועות הקטנות, הסגל והפתח תמורת סגל לפני אות גרונית, הם הקרובים להשתנות, ושאר ת"ק לא ישתנו בעבור הדגש שאחריהם, ולא נמצא שם שראשו ק"ח ויתקיים בנטית המשקל:

§ קעב

וראוי שתדע כי הפעלים שומרים תמונתם לרוב, ר"ל כל גזרת לפי משקלו, וכל השרשים שבגזרה זו שומרים תמונת המשקל והיא, ולכן נוכל להוציא בהם הסתום מן המפורש, ר"ל שנוכל לבנות כל חבנין ממלה אחת אשר מצאנוהו במקרא, ע"ד שאר השרשים בגזרה זו, אבל השמות אינם שומרים תמונתם, כי כבר ימצאו שני שמות בנפרד על משקל אחד, ובנטיתם מצר המין המספר והסמיכות והבנוי, יתפרדו זה מזה, ר"מ דָּבָר גָּמָל משקלם הנפרד שוה, והרבוי מן דָּבָר דְּבָרִים מן גָּמָל גְּמַלִּים, ע"כ קשה להוציא בהם הסתום מן המפורש, הנפרד מן שם במקרא, ולא מצאנו ולא מצאנו נטיתו, אף שנדמה אותו לשאר השמות שהם ממשקלו, אך מי יגיד לנו אם נוכח האמת דרכנו? כי הנה נמצאים שמות ענין אחד ומשקלם שונה, ונטיתם לא על אחד מהם אשר בנפרד, ר"מ אריתי מורי עם בְּשָׂמִי (ש"ה ד): הנפרד מהשם הזה על ב' משקלים: קנמן בֹּשֶׂם (שמות ל) וקנה בֹּשֶׂם: ועכ"ז נטיתו בבנוי לא על אחד משני המשקלים: כי הראשון בבנוי בְּשָׂמַי כמו מַלְכֵי מן מֶלֶךְ, ובשני בבנוי בְּשָׂמַי כמו קָדְשִׁי מן קֹדֶשׁ: ועכ"ז רצו קצת המדקדקים להוסיף לו משקל נפרד בֹּשֶׂם: מה שלא נמצא, כדי להשוות המשקלים אך קלקלתם יותר מתקנתם: כי מה יהיו ומה יוסיף הרבות משקלים לענין אחד ללא דבר: ויותר נכון להניח את השמות

כמו

כמו שהם : אלא שישתנו בנטיה פעם כך ופעם כך : ולא ישמרו המונחם : והנפרד מן בְּשָׂמִי בְּשֶׂם : ונוטה ע"ד כְּפִר כְּפָרִים עם נרדים : שם א : ומן בִּקָּר חֲרָשִׁים לַבְּקָרִים : איכה ג : ויש א"כ בְּמשקל הנפרד הזה שתי נטיות כאשר אבאר להלן :

פרק ב שלמים בלי הוספת אות :

§ קעג

פָּעַל קמץ שאחריו קמץ ומלרע : והוא נגזר מהעבר בקל : כמו אָבַק : בָּשָׂר : דָּבָר : זָהָב : חָכָם : וכבר ידעת כי הקמץ ישתנה לעולם לשוא בין בסמיכות ובין בכנוי : והרכי נטית במשקל הזה בכנויים כבר בארתי לעיל : § קנח : וגם אופני שנוי קצת הכנוים ; ומצאים במשקל הזה : סמיכות היחיד בצירי העי"ן : הָלֵב לֶבֶן הסמיכות חֶלֶב גוים : ישעיה ס : וְלִבֵּן שנים : בר' מט : הסגל בעבור המקף ; ונמצאים עוד במשקל הזה הרבוי הלמ"ד בדגש : והם גְּמַל קָטָן שָׂפָן : הרבוי גְּמַלִּים קְטַנִּים שְׂפָנִים : ובסמיכות ובכנוי ג"כ בפתח ובדגש הלמ"ד ; והרבוי הזוגי ממשקל הזה מן פָּנֶה פְּנָפִים : והסמיכות כַּנְפֵי וכו' : וגם ע"ה נקבה כַּנָּפוֹת : כי יש מהם היחיד זכר והרבוי נקבה : כמו צָבָא צְבָאוֹת נָהָר נְהָרוֹת :

פָּעֵל קמץ שאחריו צירה ג"כ מלרע : כמו זָקֵן שָׂכֵן חָצֵר עָבֵד : ובסמיכות ישתנה הקמץ לשוא והצירה לפתח , זְקַן ביתו : ובכנוי לא יתחלף הצירה : חֲצֵרִי חֲצֵרְךָ חֲצֵרֵנוּ חֲצֵרְכֶם חֲצֵרָם ; ויש גם בסמיכות קים הצירה : כמו בַּעֲקֵב עשו (בראשית כה) : חֲמֵשׁ מאות : כַּאֲבֵל אם (תהלים לה) : הסגל בעבור המקף והסמכו למלה זעירא : והרבוי זְקֵנִים שְׂכֵנִים : והסמיכות זִקְנֵי שְׂכְנֵי : זִקְנִי זִקְנֵךְ זִקְנָיו : זִקְנֵינוּ זִקְנֵיכֶם הֶם : ויש מהם גם בסמיכות הרבוי הצירה קים : כמו

הפצי

חֲפִצִי צדקי (שם) : שִׁמְחִי רֵעָתִי (שם) : שָׂכְחִי אלהים (שם טו) :
אֲבֵלֵי ציון (ישעיה סא) : וארבע שמות ממשקל הזה בסמיכות
היחיד בשש נקודות והם יָרֵךְ כֹּתֶף גֹּזַל גֶּדֶר : הסמיכות כָּתֶף
הבית (מ"א ו) יֶרֶךְ המזבח (ויקרא א) גֹּזַל אח (יחז' יח) או וְגֹזֶל
משפט (קהלת ה) וְגֶדֶר אבניו (משלי כד:) . ובכנוים יבואו
על משפטם :

פעיל : קמץ שאחריו חרק גדול ומלרע : הקמץ ישתנה והחרק
לא ישתנה ולא יתחלף כלל : נָדִישׁ נָגִיד נָדִיב קָצִיר :
הסמיכות קְצִיר ואכנוי קְצִירִי וכו' והרבוי נְדִיבִים : והסמיכות
נְדִיבֵי וכו' ; ומִשָּׁלִישׁ הכנוי שָׁלִישׁוֹ : מ"ב ט: שָׁלִישִׁים : שמות טו:
שָׁלְשָׁיו בלי שנוי : להבדילו מן וישלח מלאכים שְׁלִישִׁים : מ"ב
ו: שהוא תאר הפעל לפעם השלישי : ואלה הם תארי השם:
ויש במשקל הזה דגושי הלמ"ד שָׁעַפִּים : איוב ד: נחתי' : מ"ב ו:
הֲחֻבְּתִים : ד"ה א ט: . ובא הדגש תמורת הנח :

פָּעוּל . קמץ שאחריו חולם ומלרע : משקלו ע"ד המקור מהקל:
אָרוֹן . גָּדוֹל . קָרוֹב . רָחוֹק . שָׁלוֹם . הקמץ ישתנה והחולם לא
ישתנה : אֲדוֹן . אֲדוֹנִי . גְּדוֹלִים גְּדוֹלֵי וכו' ; ובמקף יתחלף
ביחיד החולם לתולדתה קמץ חטף . גָּדֹל־חמה (משלי יט) טָהֳר־
לב (שם כב) : ומה שנמצא בסמיכות הרבים גְּדֹלֵי בשר (יחז' טז)
איננו ממשקל הזה . כ"א גָּדַל : ויש נשאר בהם הקמץ בנטיה ;
כמו מִקְטַן קְטַנֵּי עבה (מ"א יב) . ונדגש הלמ"ד להבלעת הנח,
וכן קִבְּלוֹ (יחז' כו) . אבל סמיכות היחיד ישתנה קָטֹן בניו (ד"ה
ב כא) : ויש הרבוי ג"כ בדגש תמורת הנח : אַרְמִים עַרְמִים
נקודים : עֲבֹתָה (יחז' ו) . מן אָרוֹם . עָרוֹם . נָקוֹד . עָבוֹת .
והרבוי עֲבוֹתוֹת . ועל עָרוֹם עין משקל פָּעוּל :

פָּעוּל . קמץ שאחריו שורק ומלרע . בָּרוּךְ עָצוּם בָּטוּחַ עָרוּם

שָׁבוּעַ, הקמץ ישתנה והשורק לא ישתנה; הסמיכות
בְּרוּךְ, מלא שָׁבוּעַ ואת יברא׳ פט׳, וענינו שבוע של זאת
ר׳ל לאה, והרבוי עֲרוּמִים (איוב ה׳), בְּרוּכִים: והסמיכות בְּרוּכֵי
וכן בכנוי; ומן שָׁבוּעַ ברבוי שָׁבוּעִים ודניאל ח׳ וע״ה נקבה
שָׁבוּעוֹת, וכן ברבוי בְּשָׁבוּעוֹתֵיכֶם (במדבר כ״ח) בלי שנוי
להבדילו מן שָׁבוּעוֹת אלה, אבל בסמיכות הרבוי בשוא
כמשפטו, שָׁבוּעוֹת ימים (יהו׳ מ״ה): ויש ממשקל הזה דגושי
הלמ״ד חֲרָלִים:

פָּעֵל, קמץ שמאחריו סגל ומלעיל, ולא נמצא המשקל הזה כי
אם בהיות ע״פ ו״ו או ל״פ ה״א. כמו אָיִן עָוֵל מָוֶת תָּוֵךְ:
וכסמיכות און עול מול תוך: והכנוי אוֹנֵךְ מותו תּוֹכֵי או תּוֹכֵךְ:
והרבוי אונים עולות, והסמיכות אוני, כלם בנחות הויו: ונמצא
בוי״ו נעה בַּעֲוֹלוֹ אשר עשה (יחו׳ י״ח) הַמָּוְתָה לחסידיו (תהלים
קי״ו): וממשקל הזה שָׁוְא, אלא שהוקל בעבור האל״ף. באל״ף
חטא ממשקל פָּעֵל; ואות׳ אשר ה״א בסוף כמו עלה נוה
אבאר בין נחי ל״ה:

§ קעד

פָּעַל צירה שאחריו קמץ ומלרע, כמו לבב עָנָב שָׁעָר, שוה
בנטיתו למשקל פָּעֹל: כמו לֵבַב לְבָבִי
לְבָבְכֶם שַׁעַר ראשו, והרבוי עֲנָבִים, והסמיכות עִנְבֵי וכו׳ וכן מן
נָכְרִי נֵכַר בסמיכות, ומה שנמצא נֵכַר הארץ (דברים לא׳ בלי
שנוי, אולי חסר הנסמך; ומן שַׁעַר שְׁעָרִי שְׁעָרוֹ שַׁעֲרֵךְ צמח
יחו׳ יו), אבל וְשַׁעֲרֵךְ כעדר העזים (ש״ה ו׳ הוא מנפרד שַׁעַר,
ונמצא ממנו קוֹלֵעַ אל הַשַּׁעֲרָה (שופטי׳ כ׳) ע״ד נקבה ונסמך

שערות

שַׁעֲרוֹת בשרי ואיוב ד׳ והרבוי רק נקבה שְׁעָרוֹת ׳ והסמיכות שַׁעֲרוֹת ראשי ותהלים מ׳ ובכנוי שַׁעֲרוֹתַי שַׁעֲרוֹתֶיךָ וכו׳ : ודע כי רק במשקל הזה בצירה שאחריו קמץ הצירה תשתנה ולא זולת : ויש במשקל הזה ביו״ד אחרי הצירה ולא ישתנה לטעם שאמרתי כמו הֵיכָל הכמיכות הֵיכַל : הֵיכָלִי הֵיכָלֵי הֵיכָלִים : ועד הנקבה הֵיכָלוֹת והושע ח׳ : ויש דגושי הלמד ברבוי וְאַלְמָיו ויחז׳ מ׳ : ואולי בכשיל וְכַלְפוֹת (תהלים עד) מזה המשקל : והיחיד כַּלָּף אַלָּם :

פֵּעַל . צירה שאחריו צירה : כמו הֶבֶל הֵילֵל בן שחר (ישעיה יד) : אינם נוטים לא בכנוי ולא ברבוי : ומשקל פֵּעַל יתבאר במשקל פָּעַל :

פֵּעוֹל . גם פְּעוֹל : צירה שאחריו חולם או שורק ומלרע : כמו אֵזוֹב אֵפוֹד אֵבוֹס אֵטוֹן שוה בהם הנפרד והכמיכות : כי כבר אמרתי כי הצירה בראש לא ישתנה כי אם כשיש קמץ אחריה : והחולם והשורק בהנועה השנית לא ישתנו לעולם : ועכ״ז הרבוי והכנוי בהם אֲבוֹסֵךְ (איוב לט) וימסו אֲסוֹרָיו מן אֵסוֹר בשנוי הצירה לשוא : ואין לו׳ כי הם ע״מ פָּעוֹל מן משור אָבוֹס (משלי טו) : כי שם הוא תאר לבהמה פטומה . וזה הוא שם כלי שהבהמה אוכל בו ; וכן נאמר מן אֵמֶן (דברים לב) ועד אֲמוּנִים (משלי יד) ואין לומר שהוא מן אָמוֹן . כמו דַּאֲמוּנִים עלי תולע (איכה ד) כי שם הוא אמון פאדגוג , וזה הוא תאר האמת והאמונה ; ויבוא במשקל הזה בי עֵירַמְתִּים דם (עם) בקום הצירה בעביר יו״ד הנדה ; ויש בו עוד משקל עָרוֹם ויחף (ישעיה כ) . וממנו הרבוי ויהיו שניהם עֲרוֹמִים (בראׄ בׄ) : לכן העי״ן בשוא : ומה שבא הדגש במ״ם אחרי נח נסתר , ותקבצו א״ב נח ודגש במקום אחר

מה שלא יהוה כי אם ע"ד זרות (§ לח), הוא להפרידו מן מבר מחשבות ערומים (איוב ה): שהוא מהנפרד והנחש היה ערום (בר' ג), שהוא מורה על ערמה ומרמה: והמסורה על זה חכימין רפוין ערטלאין דגשין: ועכ"ב גם אותם שהעין בנפרד בחולם, בקבוץ הרבוי תתחלף לשורק לפעמים והדגש אחרי קיים אף שיש נח נסתר לפניה:

§ קעה

פועל. חולם שאחריו קמץ מלרע: החולם לא יתחלף ולא ישתנה: כמו אוצר כוכב עולם: הסמיכות אוצר עולם: והכנוי עולמי עולמיך עולמכם אוצרם, והרבוי עולמים: והכמיכות עולמי: והכנוי עולמי עולמיך עולמינו עולמיכם הם: ויש בחבור הכנוי וברבוי בדגש בל"פ אופנים שונים: ולא ישתנו בסמיכות ובכנוי מפני הדגש; אף כי דבר דבור על אפניו (משלי כה) כפל זרות בו: האחר התחלפות החולם לקיז, והשני השתנות התנועה לשוא לפני דגש: והיה ראוי אופניו:

פועל: חולם שאחריו צירה: זהו משקל הבינוני בכל הפעלים השלמים: החולם קים כמשפטו: והצירה כשישבו נגינה לא יתחלף: לכן שוה בו הנפרד והסמיכות ביחוד כמו אורב חובל: עולל יונק ובכנוי חיתי תותנך חותנו חותנכם, והרבוי יונקים עוללי עולליך עולליהם: ונמצא ג' כ עוללים עוללה בלי שנוי ואולם הם מנפרד עולל: ויש מוה המשקל בקום הצירה ברבים שוממים (איכה א) ובנקבות שוממות וישע' מט:, ונמצאים משקלים מעטים בחירק גדול ואחרי החולם: כמו תומיך אוכיל אופיר ולא ישתנו:

פעל חולם שאחריו כגל ומלעיל: ביחיד שוה הסמיכות לנפרד כמו אזן אפל אכל גרן חדש קדש: ובכנוי ישוב החולם

לחוב

לרוב לק"ח: אָזְנִי אָכְלוּ קָדְשֵׁךְ קָדְשֵׁכֶם קָדְשָׁם: ולפעמים
לקבוץ: כמו קֶמְצוּ גָּדְלוּ: וברבוי לרוב תתחלף החולם לק"ח
והסגל לקמץ גדול: קָדְשִׁים חָדְשִׁים: והווּגִי אָזְנַיִם: והסמיכות
קָדְשִׁי אָזְנִי: ובכנוי קָדְשַׁי קָדְשֵׁךְ קָדְשׁוּ שָׁרְשֵׁהָ שָׁרְשֵׁינוּ קָדְשֵׁיכֶם
חָדְשֵׁיהֶם: ובקצתם ישתנה החולם לשוא ברבוי: כמו מִן כְּפֹר
בֶּקֶר רֹחַם הרכוי כְּפָרִים: ש"ה ה: בְּקָרִים: ישעיה לג: רָתְמִים
תהלים קכ: והמתרבים ע"ד נקבה הרבה בשוא: כמו גְּרֵנוֹת
אֲחֵרוֹת: ובפרט אם יש בהן אות גרונית: כמו בְּהֵמוֹת נְגוֹהוֹת
נְכוֹחוֹת: ואולי הם ע"מ פְּעוּלָה; ואותם שע"פ או ל"פ גרונית:
יבואו בנפרד לרוב בפתח ת' כגל להרחבת אות דגרון: כמו
אֶרַח גִּבָּה תֹּאַר צַהַר פֹּעַל שַׁחַר: ויוצא מהן אֹהֶל בֹּהֶן: והבנוי מן
אֹהֶל אָהֳלִי פְּעָלִי הא"לף בק"ג: וכן מן תֹּאַר תָּאָרוֹ: ויש מהן
הכנוי בחולם אוֹהֳלֵךְ: וכן וְתוֹאֲרוֹ ופּוֹעֲלוֹ: וכן ברבוי אֳהָלִים
אֹהָלֶיךָ אֹהָלָיו אָהֳלֵי: בסמיכות אָהֳלֵיכֶם; ומשקל הוה
תֹּאָמִים: ולא יתכן הנפרד ממנו וכא תֹּאָמִים בנחית האל"ף:
אבל° תְּאוֹמֵי צביה ש"ה דהוא משקל אח'; וממשקל הוה° ועלה
בָּאְשׁוֹ יואל ב מהנפרד בְּאָשׁ: וכן ראש משפט רֹאשׁ והוקל
האל"ף בנחות: ובכנוי ראשִׁי ראשְׁכֶם והרבוי רָאשִׁים רָאשֵׁיכֶם
ואולי משקלו ראש: ומשקל הוה ג"כ קשט ומשפט:
קִשְׁטֵי והוקל בתנועות: וכאלה עוד: כמו נֵרְדּ מן נֵרְדּ: ובכנוי
קִשְׁטִי ע"ד קִמְצוּ: ויש לרבדיל בין השמות שהם ממשקל פֹּעַל:
ובאו בפתח ת' כגל בסכת אות גרונית: ובין הבינוני הפועל
בפעלים: שבואו לפעמים בפתח בע"פ ת' הציחה: כמו°
רַקַּע: ישעיה מב ת' רֵקַע: רַגַּע: שם נא: ת' הִגַּע: כי אלה
הם מלרע (§ נ) ואותם מלעיל):

פועל

§ קעו

פּוֹעַל : שורק שאחריו קמץ ומלרע : דינו ידוע : כי הקמץ נוטה והשורק קיים : כמו אוֹלַם : כּוֹמֵז : עוֹגֵב : ובסמיכות ישוב הקמץ לפתח : רק ◦ הוֹתֵל : ישעיה מד : גם בנפרד בפתח : וכן ◦ יוֹבֵל : ירמיה יז : ולהפך אוֹלַם בקמץ גם בסמיכות : ונמצא שם אחד ע״מ פּוֹעֵל שונֶם ויבנה היחס ממנו שוֹנַמִּית : ואין עוד :

§ קעז

פָּעַל , ־עַל־עִיל־עַל־עוֹל־עַל־עַל : כלם הפ״א בשוא וע״פ באחת משבע תנועות : אם בקמץ : כמו כָּתָב יָקַר זָמַן אָיַל · בסמיכות כְּתַב יְקַר : ובכנוי כָּתְבִי כִּתְבְכֶם כָּתָבָם : ברבוי כְּתָבִים : ובסמיכות כִּתְבֵי : ובכנוי כְּתָבַי כְּתָבֶיךָ כִּתְבֵיכֶם־הֶם : ונוטה ע״ד פָּעַל : ובקצתם הרבוי בפתח ובדגש : כמו זַמִּנִי זַמְנִי ולא נשתנה גם בכנוי : והם ע״ד שָׁפָן שַׁפְנִים ; ובצירה , כמו בְּאֵר זְאֵב כְּאֵב פְּאֵר שְׁאֵר אָזֵן שוים בנטיה לנפרד , וכן ברבוי זְאֵבִים זְאֵבִי , ונוטה ע״ד פְּעַל , ויוצא מהם◦ פַּאֲרֵי המגבעות ‹שמות לט› וכן◦ בְּאֵרוֹת חמר ‹בר״א יד› , ולד״ק משקלו בְּאֵרֹת והרבוי בְּאֵרוֹת , ובסמיכות בְּאֵרוֹת ע״מ : בַּהֲמוֹת שדי ‹תהלים ח› (§ קפג) ; ובחירק , אַיִל גְּבִיר דְּבִיר חֲסִין־דִּיד כְּפִיר מְחִיר שְׁחִין , גם זה לא ישתנה בנטיה , ונוטה ע״ד פָּעִיל : ובחולם , כמו זָרוֹעַ חֲמוֹר שְׁאוֹר שְׁמֹאל , ונוט׳ ע״ד פעול ; ובשורק , כמו אֲשׁוּן גְּבוּל זְבוּל : ונוטים ע״ד פָּעוּל ; ובפ״ח : כמו אָגַם דָּבַשׁ חָיַי דָּמַם מָעַט : כל אלו לא ישתנו : הראשונים מפני הנח : וזה מפני הדגש הבא בכנוי וברבוי : כמו אֲגַמִּים הַדְּבַשִׁי : ויוצא מהם ◦ יערי עם דְּבַשִׁי ‹ש״ה ט› ; ומלת מעט בא פעם בקמץ ג״כ גם בנפרד גם בסמיכות : וברבוי לעולם בפתח ודגש : מְעַטִּים ; ובפגל ◦ שכם

שניהם

שניהם (בראשית ט):ובנטיה ע"מ פֻּעַל. שְׁכְמוֹ (שה מט) מִשְׁכֶּם (תהלים כא): ולפי שהשמות האלה שראשיתם שוא שוים בנטיתם אל השמות שראשיתם קמץ: לכן יש להסתפק בקצתם: אשר לא מצאנו הנפרד מהם במקרא על משקלם המכרת: ד"מ. יָדִיד יי (דברים לג): אין להכריע אם המכרת ג"כ יְדִיד כמו גְּבִיר:אוֹ יְדִיד ע"ד נָדִיב:וזה לפי שלא מצאנו הנפרד מהם במקרא:

§ קעח

פֻּעַל או פֻּעָל כי דין אחד להם בנטיתם ומלעיל, ודע כי אין שם שפ"פ בת"ק ולא יהי' אחריה דגש זולת כשפ"פ בכגל, ואו גם הע"פ בכגל: ואם ל"פ גרונית בא הע"ן בפתח, ואם הע"ן גרונית גם הפ"א בפתח, ושתיה' תמורת הסגל להרחבת אות הגרון, ולכן כלם נכללים תחת המשקל הזה: והסגולים: כמו אֶרֶץ בֶּגֶד דֶּשֶׁא חֶסֶר מֶלֶךְ עֶבֶד צֶדֶק: וכלם מלעיל, ושום בכמיכות לנפרד: ויוצא מהם שֶׁבַע שֶׁבַע מאות: ובכנוי תתחלף סגל הפ"א לפתח או לחי"ק מַלְכֵי עַבְדוּ צַדֶּקֶם בִּגְדֵכֶם: וברבוי שוים למשקל פָּעַל בכל נטיותיהם: והרבוי הזוגי בְּרָכַיִם רַגְלַיִם: ומן דֶּלֶת. ויקב חר בַּדַּלְתּוֹ: מ"ב יב: במשפט, . וסגר דַּלְתֵךְ (ישעי' בו) שלא כמשפט: והרבוי הזוגי ממנו דַּלְתַיִם ג"כ שלא כמשפט: והכמיכות דלתות, וכן מן קֶרֶן. קַרְנַיִם (דניאל ח) ומן פַּעַם. פְּעָמָיו (תהלים כח), ואולי הם ע"מ פָּעַל; ובעלי חמש נקודות, כמו אֶפֶר סֶפֶר חֶשְׁבּ, שוים בנטיתם לבעלי שש, ומהם שיבואו על חמש וגם על שש נקודות כמו נֶדֶר נֵדֶר שֶׁכֶל שֵׂכֶל, ואם ל"פ גרונית יתחלף סגל השני לפתח, כמו צֶמַח רֶגַע מֶזַח יֶשַׁע.ובאל תהסגל קים.כמו טָנָא פָּלָא (§ ל), ואם ע"פ גרונית יבוא גם הפ"א בפתח ת' הסגל, כמו

בעל

בַּעַל נַעַל שַׁדַּי . ובכנוי בַּעֲלִי בַּעֲלֵךְ נַעֲרֵךְ נַעֲרֵכֶם . ויוצא מהם לָהֶם רֵהֶם ; וקצת אלה כשהם בנגינה מפסקת , תשוב הסגול הראשון או הצירה או הפתח לקמץ . כמו אָמֵשׁ בֶּגֶד טָעֵם פָּעֵם סָתֵר יָבֵט . ושם אֶרֶץ . אם יתחבר בו אות שמוש בקמץ גם האל"ף בקמץ אף בלי הפסק . כמו הָאָרֶץ בָּאָרֶץ : ויש בעלי חמש אשר ישוב בהם היצירי בכנוי לסגול , וזה כשפ"פ גרונית . כמו הפצי חֲקֻקֵי עֲדֵיהֶם . ויוצא מהם עֲקֵבֵי סוס בראשית מט) וממשקל הזה כְּלָאִים ואין בו יחיד ; ומזה ג"כ נִרְדֵּי ובכנוי נִרְדַּי והרבוי נְרָדִים ; ושמות עֶשֶׂב עֲצֵב הרבוים ובכנוי בפתח הע"ן ודגש אחריה : עֲשָׂבִים עֲצָבִים עֶשְׂבָּם עֲצָבַי וכו' :

פרק ג משקל שמות הדגושים

§ קעט

דע כי כל השמות שזכרתי משקלם עד חנה , אשר אין בהם דגש חזק , הם כלם ננזרים מן העבר או מן הבנוני בבנין הקל , ואלה שאבאר עתה , שהפ"א בת"ק והע"ן בדגש חזק , הם ננזרים מן העבר בבנין פִּעֵל ; וכבר ידעת כי התנועה שלפני דגש לא ישתנה בנטית השם , וגם ידעת כי החירק החולם והשורק ג"כ לא ישתנו ובפרט בע"פ וא"כ לא נשאר בדגושים אשר השנוי נוהג בהם , רק כשע"פ בקמץ או בצירה או בסגול וגם זה אינו כולל כאשר תראה בתמונתן :

§ קפ

פַּעֵל . פתח שאחריה קמץ ודגש ומלרע : כמו גַּנַּב דַּיָּן דַּבָּא מַלָּח סַבָּל קַנָּא : בסמיכות גַּנַּב שַׁבַּת הארץ : והרבוי מְלָחִים מַלָּחֵי

מלחיו

מַלָּחִי, ומן שֶׁבֶת הכנוי שַׁבְּתִי שַׁבַּתְּכֶם והרבוי שַׁבָּתוֹת והסמיכות שַׁבְּתוֹת, והראוי שַׁבָּתִי ע"ד סַבָּלוֹ, ולכן נוטה דעת קצת לומר שהוא ע"מ שַׁבֶּתֶת, ועיין להלן במשקל פַּעֲלֶת. ומזה ג"כ קַשָּׁת והרבוי נקבי קַשָּׁתוֹת, אבל קְשָׁתוֹת רוא מן קֶשֶׁת: והשמות שע"פ אות אהח"ר יבוא קמץ בפ"פ חמורת הפתח לת שלום דגש, כמו חָרָשׁ פרש, והסמיכות ◦ חָרַשׁ אבן (שמות כח) וכנוי חָרָשׁוֹ חָרָשְׁךָ חָרָשְׁכֶם והרבוי פרשים; ובות הם נבדלים ממשקל פָּעַל, כי אותם ישתנו בנטית הרבוי לשוא כמשפטו אלו לא ישתנו, כמשפט הקמץ שהוא לתשלום דגש, כמו חָרָשִׁים פָּרָשִׁים, לכן מה שׁ:מצא ◦ חכם חרשים (ישעיה ד) הוא ממשקל פָּעַל), והסמיכות ◦ חָרְשֵׁי צירים (ישעיה מה) ◦ חַטָּאֵי עמי (עמום ט), וקצתם העיין בשוא ◦ דַּכְּאֵי רוח (תהלים לד), ובכנוי פָּרָשָׁיו פָּרָשֶׁיךָ פָּרָשֵׁינוּ פָּרָשֵׁיהֶם, ע"ד גַּנְּבֵיהֶם ואולי לא ישתנה הקמץ גם בכנוי יכם יהם, לפי שבסמיכות הרבוי ג"כ לא ישתנו, כמו חָרְשֵׁי צירים, ואני לא ידעתי טעם לזה, כי לעולם דין קמץ שתשתנה לשוא כשהוא שלישית לנגינה: ויש שמות ממשקל הזה שע"פ חי"ת ולא נשלם בהם הדגש, כדין לפני חי"ת לרוב (ל §), ולפי שלא תתקיים פתח לפני אות גרונית הנקודה בקמץ יבוא חמורתה כגל, כמו פַּחַם גַּחָל כֶּחָשׁ והסמיכות פַּחַם, והכנוי פַּחֲמִי פַּחֲמְכֶם פַּחָמָם, והרבוי גֶּחָלִים כְּחָשִׁים, והסמיכות ◦ גַּחֲלֵי אש, ורכנוי גַּחָלַי גַּחָלֶיךָ גַּחָלֵינוּ גַּחָלֵיכֶם הֶם, ומן כָּחָשׁ נמצא היחיד ממנו כַּחַשׁ כְּחַשִׁי כַּחַשְׁכֶם ע"מ פָּעַל, וממשקל הזה ג"כ אֶחָד, והסמיכות אַחַד, אך יבוא גם בנפרד לפעמים אַחַד, כמו ◦ שכם אַחַד (בראשית מט), והוא זרה, גם הרבוי בו אֲחָדִים זרה, ולא יתכן לומר שהוא על שני משקלים, כמו כַּחַשׁ כְּחָשִׁים, כי כל משקל פָּעַל הוא מלעיל וזה מלרע: והנכון מה שכתב בו הבאור בנתיבות

השלום פרשה ג׳ בפסוק כאחר ממנו (§ קלב) ומזה ג׳כ צוֹאר וה׳ סמיכות צַוָּאֵי והבנוי צַוָּארֵי צַוָּרָם בנפילת האל״ף הנחה וברבוי הממוך צַוָּארֵי באל״ף אחר שוא וכן צַוָּארֵיכֶם , ובא גם בנקבה צַוָּארָתֵיכֶם צוּרַנֵּיךְ בחסרון אל״ף ובתוספת נו״ן : ונמצאים שמ״ח במשקל הזה כלה פתח , ◦ וחמי מנית ופַּגַּן (יחו׳ כז) אַחַר ולא נשלם דגש בח״ת והסמיכות אַחֲרֵי אַחֲרָיו : פַּעַל , פתח שאחריה צירה ובדגש ומלרע , כמו מַקֵּל שַׁבֵּחַ , אחד בכמיך ובמכרת ◦ וְבַמַּקֵּל יד (שם לט) ויוצא ממנו ◦ מַקֵּל לבנה (בר׳ ל) , וברבוי רַחֲמִים מן ◦ רַחֵם תזכור (חבקוק ג) וכן בכנוי היחיד מַקֵּלִי מַקֵּלְךָ מַקֵּלְכֶם והרבוי מקלות , ומן אַחַר הרבוי אֲחֵרִים שלא כמשפט :

פַּעִיל , ־עוֹל־עוּל : פתח שאחריה חירק חולם או שורק ומלרע ,

משפט אחד לשלשתם שלא ישתנו בנטיתם למעם שרתבאר כבר : כמו אַדִּיר כַּבִּיד אַדִּירִים כַּבִּירִים : ואם העי״ן גרונית הפ״א בקמץ : כמו סָרִיס עָרִיץ פָּרִיץ : והרבוי סָרִיסִים עָרִיצֵי פָּרִיצֵי עמקָּרִיסָיו סָרִיסֵיהֶם , משא״כ משקל פעיל בעצם, כמו נָדִיב תשתנה בנטיה נְדִיבִים נְדִיבֵי: לכן מה שנמצא ◦ סָרִים (בר׳ מט) הם ע״מ פָּעִיל , ויהיה ב׳ משקלים לענין אחד : ורחילים והשרוקים , כמו כַּמּוֹן רַתּוֹק אַלּוּף חַנּוּן עַמִּיד : רבוים רַתּוּקוֹת ע״ד נקבה : אַלּוּפִים בַּחוּרִים : אך ◦ ורתוקות כֶּסֶף (ישעיה מ) ◦ בְּחוּרֵי ישראל ש״ב) הם מן הקלים , ומזה ג״כ חָרוּץ והרבוי חָרוּצִים :

§ קפא

פָּעֳל ־עֳל־עוֹל־עוּל : הפ״א בחירק והעין באח״ז מ״ת ג׳ ובדגש , כמו כְּבָר אִבֶּר , הסמיכות כִּבַּר כִּכַּר , כִּבְרֵי כִּבְרוֹ , והרבוי כִּבָּרִים : והסמיכות כִּבְרֵי כִּבָּרָיו כִּבְרֵינוּ כִּבְרֵיכֶם : ומזה פָּר

נמצא

נמצא אֲמָרָה אֲמִירָה שֶׁלֹּא כמשפט ; והצרוים : כמו עוֹר ; לֵם חֵרֵשׁ (הצירה לה.שלום דגש) : והרבוי אִלְמִים חֲרָשִׁים : ומִכְּפֵא הרבוי נקבה בְּכָאוֹת ובלי דגש כמנרג באות שואית : וכן עִוְרִים פִּסְחִים שְׁקָמִים הוקלו מדגש : ומיה רַמָּאנִים לשמוע (ירמיה יג) מנפרד מאן ; והחולמים גִּבּוֹר שָׁכוֹר צִפּוֹר והרבוי גִּבּוֹרִים כלסבלי שנוים , אך צְפֻרִים הרחלף החולם לק״ח ; השרוקים בְּכוֹר נאוף ובלי השלום) וְחבוק גְּדוּף וְרַע והרבוי זְרוּעִים וימצא ◦ זְרָעִים (דניאל א) : וכלם בלי שנוי ג״כ :

§ קפב

פָּעַל , ״על : רפ״א בקבוץ ודגש אחריה , כמו אָכַל כָּלַם ולא ישתנו כי אם הכמיכות כָּלַם והכנוי סָלְמֵי סָלָמִים סָלָמִי : ובא ◦ מעשה ידי אָמָן (ש״ה ז) בקמץ חטף ת׳ הקבוץ ; והחולמים סָבַל כֹּבֶד : כמו ◦ עול כָּבְלוּ (ישעיה מט ◦ מְכַבְּכוּ (ירמיה ד) הוקל מתנועה :

פרק ד שלמים בתוספת ה״א הנקבה

§ קפג

דע כי הה״א אשר בסוף השם תתכן שתהיה על אחת משלשה פנים : או שהיא ערשית כמו רוֹעָה יָפָה כִּקְנָה וכמנה כגל לפניה ומלרע , (ומשפט נטיתה אבאר בגזרת נחי ל״ה) : או שהיא נוכפת שלא לצורך כלל , כמו לַיְלָה וכמנה קמץ לפניה ומלעיל , וכן ה״א בכוף תמורת למ״ד בראש ג״כ דינה כה״א הנוספת , כמו חֲרָנָה ת׳ לחרן , ודיזה״א הנוספת שתפול בנטית השם , כמו ליל שמורים : והשלישית ה״א בסוף נוכפת על יכוד השם כמן נקבה , וכמנה קמץ לפניה ומלרע , כמו רוֹעָה יָפָה צְדָקָה : כי בבוא ה״א הנקבה אחרי ה״א השרש ח״א השרש נעימת : לכן נאמר מן רועה יָפָה

לזכר רוֹעֶה יָפֶה לנקבה בנפלת ה״א אחת : ובנטית השם
תשתנה ה״א הנקבה לתי״ו רפויה : כמו יְפַת תאר יָפָתִי : וברבוי
תפול לגמרי : כמו צַדָּקוֹת . כי לא תתקיים לעולם סמן היחידה
ברבות : ועתה אבאר משקלם :
פְּעָלָה : כמו בְּרָכָה גְּעָרָה חֲרָדָה חָכְמָה צְדָקָה קְעָרָה : ונטית
נקודת שמית האלה כנטית משקל הרבים מן פָּעַל : כי
כמו שנשתנה הפ״א לשוא בעבור סמן הרבוי : כן הוא בעבור
סמן הנקבה : וכמו שבסמיכות הרבים ובכנוי שהנגינה מלרע
ישוב ע״פ לשוא לפי שהיא שלישית לנגינה : כן בסמיכות הנקבה
ובכנוים ישוב ע״פ לשוא : כמו צְדָקַת צִדְקָתִי צִדְקָתֵנוּ לפי
שבאלה ע״פ תמיד שלישית לנגינה והפ״א בחירק והיא תנועה
קלה (§ יא) : ואם פ״פ או ע״פ אות גרונית בפתח או בסגל : כמו
קַעֲרַת כסף חֲרַדַת אלהים : ושוא ע״פ היא שוא נע כדין אחרי
ת״קלה . לכן בג״ד כפ״ת אחריה רפה : כמו נִדְבַת לב ומה
שנמצא ◦ בִּרְכַת יי (משלי י) הבי״ת בדגש . שלא כמשפט ;
והרבוי באלה שוה לרבוי זכרים : כמו בְּרָכוֹת צְדָקוֹת חָכְמוֹת
ודסמיכות שוה לסמיכות דְּבָרִים . כמו צִדְקוֹת חָכְמוֹת
שרותיה (שופטים ה) אף כנוי הרבות שוה בכל הכנוים לסמיכות
הרבות כמו צִדְקוֹתַי צִדְקוֹתֶיהָ משא״כ מן דְּבָרִים דְּבָרֵינוּ ;
והטעם התבאר ממה שאמרנו זה פעמים רבות . כי תמיד משפט
התנועה השלישית שלפני הנגינה שתשתנה לשוא : וראוי
שתדע כי השמות אשר יבואו בסמן רבות נקבות (ות) כשיבואו
בכנוי . יש להם שני כמני הרבוי דהיינו וי״ו תי״ו וגם יו״ד סמן
הזכרים . כמו אָבוֹת אֲבוֹתַי אֲבוֹתֶיךָ אֲבוֹתֶיהָם ולפעמים נשמט
ה״א הכנוי ובא המ״ם לבדה . או תשמט הוי״ד עמה . כמו
אֲבוֹתָם ועינים אחר ט עין צחר התיבה תבת השמות סמן כפ
ונמצאים מקצ״ת השמות במשקל זה שפ״א קיים בשוא והעין
בקמץ ולא ישתנו בנטיה . כמו מָעֳרָה ◦ מְעָרַת המכפלה
(בראשית כג) ◦ בְּמָעֳרוֹת צרים (ישעיה ב) ◦ בְּתָעֳלַת הברכה
(שם לו) ◦ מְצָדוֹת סלעים (שם לג) ◦ קְעָרוֹתָיו (שמות כה

פֵּעָלָה, כמו אֲבָדָה גְּוָלָה נִבְלָה טְרֵפָה בְּהֵמָה, ונוטים ע״ד הרבים במשקל פָּעַל, וכמו שבקצת נטית הרבים במשקל פָּעַל, תשתנה העי״ן לשוא והפ״א בחירק כן בקצת אלה ד״מ ׳ נִבֶּלֶת חיה (ויקרא ה׳) ׳ לִבְנַת הספיר (שמות כד׳) ׳ בֶּהֱמַת הלוים (במדבר ג׳) ע״ה זְקֵנִים זְקֵנֵי, וקצתם לא ישתנו, כמו ׳ אֲבֶרֶת אחיך (דברים כב׳) ׳ גְּוֶלֶת העני וישעיה ג׳, ע״ד שְׁמֶחֶם שִׁמְחִי (§ קעג), ובכנוי בקום הצירה, כמו אֲבַדְתִּי שְׁאַלְתִּיךָ נִבַּלְתִּי ובא גם נִבְלָתָם, ומן בְּהֵמָה הכנוי בְּהֶמְתְּךָ בהגש התי״ו, ויהיה א״כ מהנפרד בְּהֶמֶת, כי הין ה״א הנקבה שתשתנה לתי״ו רפויה ולא לדגושה, כאשר אודיעך להלן (§ קפח)

במשקל פְּעֻלָּת, והרבוי אֲבֵדוֹת טְרֵפוֹת, והסמיכות שַׁאֲלוֹת בְּהֵמוֹת בְּאֵרוֹת, ובכנוי שַׁאֲלוֹתַי שַׁאֲלוֹתֶיךָ, חֲצֵרוֹתֵיהֶם, ובא ׳ חֲצֵרוֹתַי (ד״הב כג׳); ומן לְבֵנָה תְּאֵנָה הראוי זכרים לְבֵנִים תְּאֵנִים והסמיכות לִבְנֵי לִבְנֵיכֶם ומן תְּאֵנִים תְּאֵנֵיכֶם :

פְּעִילָה, ־עוֹלָה־עוּלָה, החרוקים כמו אֲבִילָה יְרִידָה נְגִינָה, ונוטה ע״מ פָּעִיל או פְּעִיל; החולמים, כמו בְּשׂוֹרָה חֲגוֹרָה עֲבוֹדָה ונוטה ע״מ פָּעוֹל, אך קצתם יבואו בנטיה ע״מ פְּעֻלָּה, כמו שלשה שְׁלֹשֶׁת שְׁלֹשָׁתָם (§קפח); השרוקים, כמו אֲרוּכָה גְּבוּרָה מְלוּכָה, ונוטה ע מ פָּעִיל, וקצתם יבואו כת״ק ובדגש ת׳ הנח׳ כמו כְּלִמָּה אֲדָמָה כְּגֻלָּה, ונטיתם ידוע כי לא ישתנו :

פּוּעָלָה, כמו כּוּרָה שׁוּרָה תּוּעָבָה, והסמיכות סוֹחֶרֶת תּוֹעֶבֶת, והכנוי סוֹחַרְתִּי תּוֹעַבְתֶּךָ, ע״מ פּוֹעֵלֶת, כמו שיתבאר להלן (§קפז) : וטעם לזה כתב הרד״ק במכלול (דף לה׳) על הכור כנויי הבינוני פועל : פּוֹקֶדֶת עשרה והחבור ר״ל הכנוי מן פּוֹקֶדֶת ולא מן פּוֹקְדָה לכן לא נרפתה התי״ו וזה להקל על הקריאה ׳, ולכן גם השמות ע״מ הבינוני דינם כמותו : והרבוי תּוֹעֵבוֹת, והסמיכות שׁוֹמְמוֹת, וכן בכנוי, ובא : אנשי בּוֹגְדוֹת

(צפני׳ ג) גם בנפרד, ובא כוּלָּה גם בנפרד יחידה:

§ קפה

פַּעֲלָה, הפ״א בת״ק והע״ן בשוא נח, כמו מַלְכָּה עַלְמָה נַעֲרָה שִׁפְחָה שִׁמְלָה עֶרְוָה חֶרְפָּה, כל אלה נגזרים ממשקל פָּעֵל בזכר ונוטים כמוהו, הסמוך מַלְכַּת שִׁפְחָתִי עִמְלָתְךָ, וכן ברבים עַלְמוֹת מְלָכוֹת שִׁפְחוֹת, והסמוך שִׁפְחוֹת שִׁמְלוֹת, וכן בכנוי, והרבוי הזוגי רַקָּתַיִם וכן יַרְכָתַיִם מן יֶרֶךְ אף שלא נמצא:

§ קפו

פָּעְלָה, הפ״א בקמץ הפ״ה והע״ן בשוא נח, כמו חָרְמָה חָרְבָּה עָרְמָה עָצְבָּה עָרְלָה, כל אלה נגזרים ממשקל היחיד פָּעֵל, כמו שנמצא היחיד מהם בקצת אלה כמו חָרֵב עָצֵב עָצֵם ומזה נדין על השאר שאינם נמצאים ביחיד, ונוטים ע״מ פָּעֵל; חכמיכות חָכְמַת נשים, הכנוי חָכְמָתִי וכו׳, והרבוי חָכְמוֹת אחד בסמוך ובמכרת, וכן בכנוי עָרְלוֹתֵיהֶם, אף בקצתם ישתנה הפ״א לשוא ברבוי, כמו עָרְלוֹת (יהושע ה) חָרְבוֹת לנצח (תהלים ט), והסמיכות חָרְבוֹת ירושלים (ישעיה כב) ולכן הבי״ת רפויה לפי שהיא ת״קלה; כי גם במשקל פָּעֵל יבוא הרבוי בקצתם הפ״א בשוא, כמו שבארתי לעיל (§ קעה) מן בָּקָר בָּקָרִים ומן גָּרֶן גָּרָנוֹת ומן בָּהֵן בְּהוּנוֹת ומן נֹגַהּ נְגוּרוֹת והסמיכות גָּרְנוֹת, כן נאמר מן חָרָבוֹת חָרְבוֹת וכו׳: ויש שמות במשקל זה הפ״א בקבוץ כמו טֻמְאָה חֻפְשָׁה:

§ קפז

פַּעֲלָה, הפ״א בפתח והע״ן בקמץ ובדגש, כמו בַּקָּשָׁה בַּפָּרָה בַּלָּהָה חַטָּאָה, ונמיתם ע״מ פָּעַל, הכמוכות בַּקָּשַׁת ובן בכנוי, ומן חַטָּאָה חַטַּאת חַטַּאתְכֶם הונח האל״ף להקל: והרבוי בקשות, והכמיכות בַּקְשׁוֹת בַּלְהוֹת, והקל מדגש

כמנהג

כמגרג באות שואית, וכן בכנויי ◦ ישאו מדברותיך (דברים לג) מהנפרד דברה, ומן חטאה הרבוי חטאות או חטאות גם חטאת שוה בנפרד ובסמיכות, ובכנוי חטאתי חטאתיך. ומה שנמצא ◦ חטאה גדולה (שמות לב) הוא מהנפרד חטא, ע״מ פעל. והוא שם המקיה, אבל ◦ חטאים (בראי יג), הוא תאר מן חטא ולנקבה חטאה ומוה ◦ פרשת הבסף (אסתר ד) ◦ בחרבה ובראשית ז), והקמץ לתשלום דגש (§ קפ) וקצתם אשר עיפ הא או חית ולא נשלם הדגש בהם, ויבוא כגלת הפתח: למעם שהתבאר לעיל (§ שם) כמו בהלה להבה נחמה וגם באלף נאצה, והסמיכות להבת או להבת: וכן הכנוי להבתי נחמתי: והרבוי להבות: והסמיכות ◦ להבות אש (תהלים כט): ובלי שנוי ◦ נאצות (נחמיה ט ובא ◦ נאצותיך (יחז׳ לה): בקמץ: פעולה, הפא בפתח או בחיק והעין בחולם או בשורק ובדגש, כמו חבורה בכורה לא ישתנו כדין פעול, וכן בחירק הפא בכורה גדופה, והרבוי בהם יתחלף השורק לקבוץ לרוב ובלי דגש ◦ כתאני הבכרות (ירמיה כד) ◦ ובטחות (איוב יב) קשבות (תהלים קל) ◦ ומגדפותם (ישעי נא): וכן כחולמים רתוקה הרבוי רתקות והב ומא ו):

פרקה שלמים בתוספת תיו בסוף

§ קפח

כבר אמרתי (§ קב) כי גם התיו בסוף השם הוא סמן נקבה יחידה ואם הוא שם עצם או תאר: יבוא על הרוב כגל לפני התיו ומלעיל, כמו גברת עטרת: ואם הוא שם מקרה יבוא גיכ: או חירק עם יוד נחה לפניה כמו ראשית אחרית: או שורק עם ויו נח לפניה כמו מלכות גבהות: וטרם אציג דוגמת משקלם אבאר ההבדל אשר בין השמות שסופם הא נקבה והשתנה בנטיה לזיו כאלה שוכרתי, ובין השמות אשר גם בנפרד סמנן

תי"ו לנקבה וכגל לפניה: כי התי"ו אשר היא תמורת ה"א בנפרד: היא רפויה בכל בנוי היחיד: כמו מן צַדָּקָה צַדָּקָתִי: לפי שת"ג לפניה: ואף בבנוי צַדָּקָתְכֶם שת"ק לפניה מ"מ דינה כת"ג (§ נ) לפי שבאה תמורתה: אבל השמות שגם בנפרד תי"ו בסוף וסגל לפניה: כשיבא ואו בבנוי: התי"ו הגושה: כדין אחרי שוא נח: כמו עַשַׂרְתִּי גְּבִרְתְּךָ; לכן כל השמות שתמצא במקרא בבנוי היחידה בתי"ו דגושה: גם הנפרד יהיה סמנה תי"ו לנקבה אף שלא נמצא: ד"מ אִשְׁתְּךָהוא מן נפרד אִשָּׁת אף שלא נמצא: כי מַאֲשָׁה ראוי אִשְׁתִּי: וכל זה בשם יחידה: אבל ברבות שוים הם: כי כמו שנאמר מן צַדָּקָה צַדָּקוֹת כן נאמר מן עֲשֶׂרֶת עֲשָׂרוֹת: כי לא תתקים סמן מיחידה ברבות; והשמות שסופם (־ית) או (־ות) תתקים סמן היחידה בכל בנויי היחיד כמו הַחֲתִיתִי מַלְכוּתְךָ, וברבות נוסף על יו"ד וי"ו ועל הוי"ו יו"ד כמו תַּחְתִּיוֹת מַלְכֻיּוֹת וזה כשיתרבו בל' נקבה אבל כשיתרבו בל' זכר תתקים כמן (־ית) (־ות) גם ברבוי כמו מן כְּרִיתוּת ◦ כְּרִיתוֹתֶיהָ (ירמי' ג) דנפרד כְּרִיתוּתִים לפי שלא נאמר כְּרִיתֻיּוֹתֶיהָ ומן חֲמִישִׁית ◦ וַחֲמִישִׁיתָיו (ויקרא ה) הנפרד חֲמִישִׁתִּים לפי שלא נאמר חֲמִישֻׁיּוֹתָיו:

§ קפט

פֻּעֲלַת או פֻּעֶלֶת ומלעיל: כמו שֻׁחֶלֶת תַּכֶּלֶת גְּבֶרֶת עֲשֶׂרֶת ונטית המשקלים האלה ע"מ פֻּעַל כי הוא שוה בנפרד ובסמיכות והכנוי עַשַׂרְתִּי ע"מ מַלְכִּי, נְבַרְתִּי ע"מ בְּגִדִי; ובקצתם הכגל קיים: כמו ◦ מְשֻׁכְנָתָהּ ושמות יכו ◦ חֲבֻרְתֵּךְ ומלאכי בו ◦ בְּרֻמְתּוֹ מן נפרד בְּרֵמֶת אף שלא נמצא כי דגשות התי"ו בבנוי יורה כן: כמו שהקרמתי לפני זה: כי מן בְּהֵמָה: יהיה ראוי: אובְּרֻמָתּוֹ בפלס אֲבֻדָּתוֹ: או בְּהֻמָּתוֹ בפלס נִבְלָתוֹ אלא שכבר ימצאו

שמות

שמות , אשר בנפרד יבואו בה״א הנקבה , ובנסיתם יבואי
ע״ד תי״ו הנקבה , ובפרט בשם עצם וכש״ת , כמו ° הרימו
הָעֲטָרָה (יחז׳ כא) והסמיכות לעולם עֲטֶרֶת , וכן עֲשָׂרָה עֲשֶׂרֶת אַף
שלא נמצא הנפרד ממנו , ועין מ׳קל מִפְעֶלֶת ; וממשקל הזה
אֶמֶת , ראוי בתשלומי אֲמֶנֶת ונפל הנו״ן ובכנוי אֲמָתֵךְ , וכן
אִשְׁתֵּךְ מהנפרד אֶשֶׁת במקום אֲנֶשֶׁת ונפל הנו״ן גם בו כי מן אִשָּׁה
היה ראוי אִשְׁתִּי ; והרבוי עֲטָרוֹת ע״מ פְּעָלָה . והסמוך עַטְרוֹת
(כי גם משקל פְּעָל שוה ברבוי אל משקל פָּעָל) וכן בכנוי , ומזה
° אַמְהוֹתָיו (ברא׳ כ) מהנפרד אַמָּה . והיחידה אָמָה , והיה ראוי
אַמֶּהֶת ונפלה ה״א השרש : לכן גם כנוי היחידה אֲמָתִי אֲמָתֵךְ :
אך ברבוי ובכנוייו הה״א קיים :

פְּעָלֶת ג״כ מלעיל : כמו יְבֶשֶׁת יְכֹלֶת כְּתֹנֶת נְחֹשֶׁת קְטֹרֶת :
ונט׳תם ע״מ פְּעָל : כי הוא אחד בסמוך ובמכרת
ובכנוי תתחלף החולם מהם לק״ח קְטָרְתִּי שָׁכְבְתֵּךְ יְכָלְתּוֹ : ומהם
לקבוץ נְחֹשֶׁתָה ע״ד גָּדְלוּ קָמְצוּ . והרבוי קְטֹרוֹת וכן בכנוי ; ומזה
המשקל ג״כ שֶׁלֶשֶׁת : כי אלו היה הנסמך משם שלשה היה ראוי
לבוא שְׁלֹשֶׁת ובכנוי שְׁלֹשַׁתְכֶם :

§ קצ

פּוֹעֶלֶת כמו חוֹתֶמֶת כּוֹתֶרֶת עוֹפֶרֶת : ובאות הגרון תּוֹלַעַת
והכנוי חוֹתַמְתִּי תּוֹלַעְתָּם דין אחד עם בינוני פועל
לנקבה יחידה ; והרבוי כּוֹתָרוֹת ובסמיכות כּוֹתְרוֹת וכן בכנוי :

§ קצא

פַּעֲלֶת או פְּעֶלֶת פְּעֶלֶת : כמו אַדֶּרֶת הַלֶּקֶת בַּרֶּרֶת גַּחֶלֶת בלי
תשלום דגש : ואם ל״פ גרונית גַּבַּחַת סַפַּחַת קַדַּחַת :
קָרַחַת הקמץ לתשלום הגש : והכנוי אַדַּרְתִּי קָרַחְתּוֹ גַּבַּחְתּוֹ ע״מ

פֶּעל והרבוי אַרָּות קָרָחות : והסמיכות אַדֶּרות ובן בכנוי : ומוח
בֶּהָרות מן בַּהֶרֶת: ובא סגל לפני אות גרון הסמוצה (§ ל): ולדעת
קצת מוה ג׳כ שַׁבָּת : וראוי בתשלומו שַׁבֶּתֶת: ונבלעה תי״ו אחת
לפגישת שתי תוי״ן והבנוי שַׁבַּתִּי : הדגש מורה על אות הכפל
והרבוי שַׁבָּתות : והסמוך שַׁבְּתות וכן בכנוי ; ובחירק הה״א
אַגֶּרֶת כְּגֶרֶת : ונטיתם כאלה שקדמו ; וּבְקִבּוּץ כְּסֻמַּת קַבַּעַת :
והרבוי קִבְּעות אך כְּסֻמִּים בל״ו :

פַּעֲלֶת או פִּעֲלֶת פֹּעֲלֶת : כמו בַּצֶּרֶת בַּפְּרֶת פָּרֶכֶת הקמץ
לתשלום דגש בקרת שִׁפְלֶת כֻּתֹּנֶת : והרבוי כַּפְּרות :
ויוצא מהם כֻּתָּנות כֻּתָּנוֹתָם : ומן שִׁבֹּלֶת הרבוי זכרים שִׁבָּלִים
שִׁבְּלֵי שִׁבָּלֵיהֶם :

§ קצב

פְּעָלות עֲלוּת עֲלוּת : כל אלה בתי״ו נקבה ומדע : לפי
שקדמתה ת״ג : אֲיָלות כְּבֵרות יְדִידות כְּרִיתות : ולא
ישתנו בנטית היחיד: וברבים נוסף יו״ד על וי״ו יְדִידִיות וכנכנוייו:
ומן כְּרִיתות והרבוי כְּרִיתוֹתַיִם ממה שנמצא ◦ כְּרִיתוֹתֶיהָ (ירמי׳ ג׳)

(§ קפו)

פַּעֲלות או פִּעֲלות : כמו יַלְדות בַּחֲרות מַלָּכות שַׁחֲרות
גַּבְהות : ונטיתם כנטית המשקל שלפניו : כמו
מַלָּכותי והרבוי מַלָּכיות : ומהם בחולם אַשְׁפות : ובא
הרבוי אַשְׁפָּתות שלא כמשפט ומוח ג׳כ ◦ אַלְמָנות
חַיות (ש״ב כ) : ובראשון הנו״ן נוסף ובשני תחסר יו״ד
הכפל וראוי חַיָּות : והנפרד אַלְמָנות : והוא מקרה :
כי התאר ראוי אַלְמָנות מהנפרד אַלְמָנות (§ קצג) כי סימן
ות נוסף הוא סימן שם מקרח וסימן ות הוא לרבות
נקבות

נקבות ; ואולי מזה המשקל ג"כ רַחֲמָנוּת שממקרה, ואינו במקרא
אבל עשוי ע"מ אַלְמָנוּת בתוספת נו"ן ; וכחרק הפ"א רְפָאוּת
סְכָלוּת עִקְּשׁוּת (דגש הקוף לתפארת הקריאה) ונטיתם שוה
לאלה שקדמו :

פְּעֻלִּית עֲלִילִית : כמו שְׁאֵרִית : ומזה רֵאשִׁית ראוי רֵאשִׁית :
והונח האל"ף : חֲמִישִׁית והכנוי רֵאשִׁיתְךָ : והרבוי
שְׁאֵרִיוֹת בתוספת ו"ו על יו"ד : ומן חֲמִישִׁית הרבוי חֲמִישִׁיתִים :
לפי שנמצא וַחֲמִישָׁתָיו

(§ קפו)

פַּעֲלִית או פָּעֳלִית כמו אַחֲרִית תַּחְתִּית : וכן נָפְרִית חָפְשִׁית
חָכְנִית : ונטיתם כנטית מַלְכוּת ומזה ג"כ ברית גָּוִית
בחשלומם בְּרִרִית גָּוִיוֹת : ובראשון נשלם הכפל בת"ג תמורת
דגש לפי שהיא ריש ובשני בהגש כמשפט ; ובא מָחֳרָת בת"ו
לבדה : והכסוך מָחֳרָת והכנוי מָחֳרָתָם :

פרק ו שלמים בתוספת יו"ד מ"ם נו"ן

§ קצג

דע כי השמות אשר נוסף בהם יו"ד בסוף : רובם שמות היחס
הם : ובארתי אותם לעיל (§ קכד) ; אך צריך שתדע עוד
בבוא יו"ד היחס על שם שסופו ה"א שרשית יהוה על ג' פנים :
א) היו"ד קיים והה"א נופל : כמו לִבְרִיָּה משפחת הַבְּרִיעִי
(במד' כו) : ב) היו"ד נשמט והה"א קיים : כמו לִימָנָה משפחת
הַיְמָנָה (שם) : ג) שיבוא נו"ן תמורת ה"א : כמו לְשִׁלָּה משפחת
דְּשִׁלָּנִי (שם) ; אך אחרי יו"ד לא יבוא יו"ד היחס כלל : כמו
דְּחַגִּי משפחת הַחַגִּי (שם) :

§ קצד

פְּעָלָן כמו כִּבְשָׁן מִגְדָּן קִנָּן בִּנָּן, ואם הפ״א גרונית בפתח, אַרְמָן אַבְדָּן אַלְמָן חֶרְצָן רַחְמָן, (והוא איננו במקרא כ״א במיסתי התפלה) בסמיכות ישוב הקמץ לפתח; והרבוי מִגְדָּנוֹת רַחֲמָנִים נַעֲמָנִים ובסמוך אַרְמְנוֹתֶיהָ וכן בכנוי, ובזכרים נַעֲמָנִי: ומן חַרְצָן חַרְצַנִּים בדגש ובלי שנוי; ויש הפ״א בקמץ חטף או בקבוץ, כמו קָרְבָּן סָלְתָּן מָחְלָן שִׁלְחָן, גם ׳ קִרְבַּן העצים (נחמי׳ י׳) ונטית׳ כאלה שקדמו; ובא ׳ להציב הַדְרָכָן (ש״א יג) בקמץ גדול, והרבוי הַדְרְכוֹנוֹת (קהלת י׳), והוא על משקל אחר:

פֶּעְלוֹן, כמו פְּרָוִן רָעְבוֹן, בסמיכות ובכנוי רַעֲבוֹן פְּרָוְנוֹ, וכן ברבוי ובכנויו, ויש בפתח ובדגש אַבְהוֹן, ובחרק אֲבֵיוֹן מן הָאֲבִיוֹנָה; ויש גם בנפרד העי״ן בשוא זִכְרוֹן שִׁלְטוֹן אֲבִיוֹן אַדְרִין חֶסְרוֹ חִשְׁבוֹן יִתְרוֹן אַרְמוֹן עֶלְיוֹן, ושוים בנטיתם לאלה שקדמו, כי החולם בע״פ לא ישתנה בנטיה, ומזה ראשון והוקל האל״ף בנח ונמצאים דגושי עי״ן קִלְשׁוֹן קִמְשׁוֹן; ויש בנפרד הפ״א בת״ק והעי״ן בקמץ ובדגש וְפִרְזוֹן צַמְאוֹן עֶצְבוֹן שִׁדְפוֹן קִנָּמוֹן כְּלָיוֹן: דָּיוֹן גָּלְיוֹן: יֶקְרוֹן הֶרְיוֹן הצירה לחשלום דגש: ובפתח שַׁבְּתוֹן: והסמיכות עֶצְבוֹן: והכנוי עִצְּבוֹנֵךְ וְהֶרְיוֹנֵךְ: ומשפטו הֶרְיוֹנֵךְ מן הֵרָיוֹן ונפל היו״ד: ומזה צַיְּרוֹנֵךְ מן צַוָּרִים: והוא שם זוגי והדגש נפל: ונמצאים ביו״ד היתם אחר הנו״ן אַרְמוֹנֵי פְּלוֹנִי אַלְמוֹנִי: וראוי פְּלָאוֹנִי והוקל: ובדגש העין יְדָעוֹנִי: ובקמץ רַחֲמָנִי והוא ג״כ איננו במקרא: וכן יבואו בת״ו אחר היו״ד קַדְרַנִּית אֲתַרְנִית: ובת״ו לפני הנו״ן כמו עֲקַלָּתוֹן: ודם תארי הפעל ולא ישתנו: וכן אשר מ״ם נוסף בהם בכוף: כמו פִּתְאֹם פְּרָיוֹם שִׁלְשֹׁם: אֹמְנָם גם אָמְנָם: ומזה חָנָם בהבלעת הנו״ן

ברגש : גם אלה לא ישתנו ואינם נוטים לפי שהם תארי פעל :

פרק ז שלמים בתוספת אות בראש וגם בסוף :

§ קצה

כבר אמרתי (§ קעא) , כי בעבור תוספת אות לסמן המשקל בראש השם לא ישתנו תנועותיו , ואף בנטית השם שישתנו תנועת עצם השם : אך תנועת אות הנוסף לא ישתנה זולת בנע"ו כמ"ש במקומו : ע"כ ראוי לפלס תמיד השם הבא בתוספת אות בראש ע"מ השם הבא בלי תוספת אות בראש : ד"מ מְשַׁגֵּב ע"מ פַּעֵל : תַּלְמִיד ע"מ פִּעֵל וכן השאר :

מִפְעַל־ יַ : כמו מִשְׁפָּט מִשְׁכָּן מִקְדָּשׁ מַאֲכָל מַחֲבַת ובק"ח מִשְׁחָת : בסמ"ך מִקְדָּשׁ: והכנוי משכני ; ויש גם בנפרד בפתח : כמ' מְשַׁגֵּב מִשְׁאַב : והכנוי והרבוי כרגש ע"מ פַּעַל מְשַׁגַּבִּי מַחֲמַדִּים מִשְׁמַנִּי : מַאֲוַיֵּי מן מַאֲוַי :

מִפְעַל־ עִיל־עוּל־עוֹל : כמו מִזְבֵּחַ מִסְבֵּן : ובפתח המ' מַעֲשַׂר מַשְׁעַן מַפְתֵּחַ : בסמיכות מִזְבַּח : והכנוי מִזְבְּחִי מִזַּבְּחֵךְ מַעֲשְׂרִי מַעֲשָׂרוֹ : והרבוי מִזְבְּחוֹת : וסמיכו' מִזְבְּחוֹת וכן בכנוי ; ובזכרים מַקְהֵלִים וכן מַקְהֵלוֹת ודסמ"כ מַקְהֲלוֹת או מַקְהֲלֵי : כי כן מנהג צ'רי ע"פ להשתנות לשוא בסמיכות יותר מקמץ : וזה לאות : כי מן מִשְׁכָּן הכנוי מִשְׁכָּנִי ומן מִזְבֵּחַ מִזְבְּחִי : וגם בנפרד הרבים יבוא רמ"ם בשוא במשקל הזה : ○ ויחזקהו במסמרים (ישע' מא) ○ ובמשמרות נטועים (קהלת יב) : וא"כ אף שבמלת מַקְהֵלִים הה"א בלי שנוי בנפרד : מדוע לא ישהנה בסמיכות עכ"פ ? וכן בכנוי היחיד ראוי להיות מַקְהֲלוֹ : גולא כרעת הרד"ק דפ"פ דף קפה ו ; והחרוקים מַשְׁכִּיל מַכְבִּידִי : ועם ה"א הנקבה מַנְגִּינָה , ○ מִנְגִּינָתָם (איכה ג) ובחורק המ' ○ן מַצְעֲרָה (דניאל ח) ; והחולמים מְזוּמָר מְשָׁעוֹל מְקוֹעַ מַטְמוֹן

והרבוי

והרבוי מַשְׁמִינִים מְקַצּוֹעוֹת כלם לא ישתנו אבל ◦ לְמִקְצָעוֹת (שמות כו) הוא מנפרד מְקַצָּע, כי כלל מונח אות המשקל בראש לא ישתנה; והשרוקים מַכְלוּל מַנְעוּל וכל אלח לא ישתנו:

§ קצו

מְפַעֵל, מְכַשֵּׁל מְפַלֵּט: ובה״א הנקבה מְכַשֶּׁלֶת: ומזה מְנַקִּיוֹתָיו וכן ◦ מְרַאֲשׁוֹתָיו וברא׳ כחו: הנפרד מְרַאֶשֶׁת והמ״ח מסר; ובחולם הפ״א ◦ לְמִשׁוּפֵי אתחנן (איוב ט) ◦ מְלוֹשְׁנִי (תהל׳ קא) ועד״ו מְאוֹזְנַיִם הנפרד ראוי מְאֹזֶן ואין בו לפי שהוא שם זוגי מלאכותי (§ קז) והונח האל״ף כמנהג:

§ קצז

מְפֻעָלָה כמו מְלֻחָמָה מְשֻׁפָּחָה ובפתח המ״ם מַמְלָכָה ומזה מְלָאכָה והיה ראוי מַלְאָכָה והוקל האל״ף כמנהג: ובסגל המ״ם מְמֻשָּׁלֶת: ונטית המשקל הזה לא מצאנו במקרא ע״ד ה״א הנקבה בסוף: אבל נטיתם ע״ד מְפֻעֶלֶת כמו שאבאר במשקלו:

מַפְעֵלָה, מַכְפֵּלָה מִשְׁעֵנָה מַהֲפֵכָה נוטים ע״מ פְּעֵלָה. מַהֲפֶכֶת (דברי׳ כט) מַחֲרֶשְׁתּוֹ (ש״א יג) ויש שהלמ״ד בדגש ופתח לפניה ולא ישתנו כמו מַהֲתַלָּה מַעֲרָבָה מַהֲתַלּוֹת מַעֲרָבוֹת:

§ קצח

מִפְעֶלֶת, מִשְׁמֶרֶת מִחְבֶּרֶת מַאֲכֶלֶת מִגְעֶרֶת מִחְמֶצֶת מִרְקַחַת ושוים בנפרד ובסמיכות, ובכנוי תתי״ו דגושה כדין תי״ו הנקבה מִשְׁמַרְתִּי ע״מ פְּעֶלֶת וגם אותם שיבואו בנפרד בה״א הנקבה מ״מ בנטיתם יבואו ע״ד תי״ו הנקבה כמו מן מַמְלָכָה מִלְחָמָה מַלְאָכָה הסמיכות מַמְלֶכֶת מִלְחֶמֶת מַלְאֶכֶת והכנוי

מלחמתי

מִלְחַמְתִּי מַלְאַכְתּוֹ ; והרר׳ ק נתן טעם לזה שעשו חבור הכנוים מן מִפְעֶלֶת ולא מן מַפְעָלָה לפי שהוא נקל בלשון כמו שחברו הכנויי מן פּוֹקֶדֶת ולא מן פּוֹקְדָה וכן עשו לקצת משקלי פָּעֳלָה או פְּעֻלָּה : § קפח : אבל ברבוי יפול הה״א גם התי״ו ממן נקבה יחידה : כמו מִשְׁמֶרוֹת מַמְלָכוֹת מִשְׁפָּחוֹת : והסמיכות מִשְׁפְּחוֹת ◦ מַלְאֲכוֹת (ד״ה א כח) : וכן בכנוי ◦ מַלְאַכְוֹתֶיךָ : תהלים עג :

מִפְעֶלֶת מִשְׁקֶלֶת מְכֻמֶּרֶת מַחֲלֶקֶת מַלְכֻּדֶת, והכנוי ע״מ קְטֹרֶת מִשְׁקַלְתּוֹ או בקבוץ מַשְׁכֻּרְתֶּךָ : ובא מָסֹרֶת הברית : יחז׳ כו׳ ת׳ מָאסֹרֶת : וכן מ״ם מַכֶּלֶת (מ״א ה ו ת׳ מַאֲכֶלֶת ; והרבוי בכל אלה באלה שקדמו מַלְכוּדוֹת וכן בכנוי ; ואשר הם בסמן (־ית) או (ות) כמו מַבְלִיגִית מְסִבְּנוֹת ונטיתם ידוע : ע״כ משקל הבינונים :

§ קצט

אֶפְעַל , כמו אֶשְׁנַב אֶשְׁכָּר : בסמיכו׳ ישוב הקמץ לפתח והרבוי אֶשְׁכָּרִים , וע״ד נקבה אֶצְבָּעוֹת ובסמיכות ובכנוי אֶצְבְּעוֹת , והדגושים בנטיה אֶשְׁנְבֵי ולא ישתנה כמשפטו ובפתח האל״ף אַכְזָב אַכְזָר , וגם הע״ן בפתח אַשְׁמַן אַרְבַּע אַשְׁמַנִּים :

אַפְעִיל־עוֹל־עוּל : כמו אַכְזִיב ◦ ועד אַרְגִּיעָה : משלי יב : בה״א הנקבה : והחולמים אֶפְרוֹחַ אֶגְרוֹף אֶשְׁכּוֹל אֶתְמוֹל או : אֶתְמוֹל : מיכה ב : גם : אֶתְמוֹל : ש״א י׳ : הבנוי אֶגְרוֹפִי אֶפְרוֹחֵךְ ע״מ פעול : והרבוי אֶפְרוֹחִים וע״ד נקבה אֶשְׁכּוֹלוֹת : והסמוך אַשְׁכְּלוֹת מרדות : דברים לב : וכן בכנוי והוא שלא כמנהג : כי אין דרך חולם הע״ן להשתנות לשוא : קצג :

אַפְעָלָה־עוֹלָה־עֹלַת־עֹלֹת : אַכְזָרָה אַצְעָדָה : ונטיתם ע״מ פְּעֻלָּה אַכְזָרָה : ובשורק אַשְׁמוּרָה ונטיתם

ע״מ

ע"מ פְּעוּלָה: וכתי' ונקבה אַמְתַּחַת: ונטיתו ידוע ע"מ פְּעֻלָּת:
אשמרה נטיתו ע"מ פְּעֻלָּת:

§ ר

תַּעֲיִל-עֵל-עוּל-עוֹל-עֵלֶה-עֵלֵת-עֹלַת: החוקרים כמו
תַּלְמִיד תַּכְרִיךְ: הצירים: כמו תַּשְׁבֵּץ ובה"א בסוף
הַבְעָרָה: השרוקים תַּעֲנוּג תַּחֲלוּא תַּמְרוּר ובה"א בסוף תַּהֲפוּכָה
תַּעֲלוּמָה: ונטיתם ידוע כי לא ישתנו: ובתי' בסוף תִּפְאֶרֶת
תְּפִלָּה: והכנוי תִּפְאַרְתִּי: ואף שנמצא תִּפְאָרָה: הנטית לעולם
ממשקל עֵלֶת: כמ"ש במשקל מִלְחָמָה: החולמי תִּלְבֹּשֶׁת:
והכנוי תִּלְבָּשְׁתִּי: וברבוי והכנוי תַּלְבּוּשׁוֹת כנודע: ומזה עשו
משקל תַּחְבּוּשֶׁת: ונמצא בנו"ן יו"ד בסוף תַּחְכְּמוֹנִי: והנה כל
אלה אשר אל פאו תי"ו בראש הם מן העתידים בפעלים: ואשר
הם בי"ד או נו"ן אית"ן הם מעטים מאד: כמו יַצְהָר יַלְקוּט
נַפְתּוּל: ונטיתם ידוע: וכן אשר הם בה"א מקוד ג"כ מעטים:
כמו הַנְדוּף הַתּוּךְ מן נתך הַרְוָחָה ס הַשְׁמָעוֹת: יחז: כד: ס
הַתְחַבְּרוּת: דניאל יא: מן התפעל ואינני צריך להרחיב באור
נטיתם כי הם ידועים:

פרק ח גזרת חסרי פ"א נו"ן או יו"ד

§ רא

דע כי השמות שפ"פ שלהם נו"ן: או יו"ד כשע"פ צד"י,
וכן הלמ"ד בשרש לקח, דרכם לחסר בשמות כמו שיחסרו
בפעלים, ונשלמו בדגש, ולפי שאין דגש חזק בראש המלה,
הוסיפו מ"ם בראש, ומעטים בה"א בראש:

מעל

מַעַל־ עַל־עִיל־עוֹל: כמו מַתָּן מַטָּע: מַפֵּץ: מַדִּיחַ מַכִּיר, משור: מַבּוּעַ מחסרי פ"נ: וכן מַצָּב מַדָּע מַסָּד מחסרי פ"י; הקמוצים והצרוים כשיבואו בסמיכות הם בפתח כמו מַתַּן אדם מַטַּע יי: ובכנוי ישובו למשקלם מַטְעִי מַתְּנִם וולת בכנוי כֶּם כֶּן: כמו מַשַּׂאֲכֶם; וברבוי מַטָּעִים: ובסמיכות קצתם ישתנו לשוא: כמו מַסְעֵי: וכן בכנויי הֶם כֶּם: וקצתם לא ישתנו, כמו מַטְעֵי מַכְּרֵיכֶם, ובשאר הכנויים כלם לא ישתנו: כמו מַטָּעֵךְ מַטָּעִיו; וחרוקים והחולמים והשרוקים לא ישתנו לעולם כמשפטם:

מַעֲלָה־ עֲלָה: כמו מַפָּלָה מַתָּנָה מַגָּפָה מַכָּה מחסרי פ"נ, מַצֵּבָה מחפ"י והקמוצים כשיבואו בסמיכות ישתנה הקמץ לשוא, כמו מַתְּנַת ידו (וזהו ההבדל שבינם ובין משקל פְּעָלָה, כמו פְּקָרָה, כי אותם לא ישתנו כמבואר במקומם (§ קפו); והצרוים לא ישתנו, כמו מַגֵּפַת הסוס מַכַּת והב וקצתם יבוא ע"ד תי"ו הנקבה, כמו מַצֶּבֶת אבן ובכנוי מַצַּבְתּוֹ וכן מַפֶּלֶת מַפַּלְתּוֹ, ומזה ◦ ויתן מַשְׂאֵת (אסתר ב) ובנוח האל"ף היה ראוי מַשַּׂאת והתחלפו השי"ן לשוא והאל"ף לצירה:

מַעֲה־ עָה, כמו מַטָּה מַכָּה והוא שם מקרה למכות, כמו ◦ ויחל מן הַמַּכִּים אשר הכהו (מ"ב ח), והמה שמות זכרים בראית הסגל: והסמוך מַכֵּה מַטֵּה מַטֵּהוּ מַטֵּךְ מַטֵּיהֶם מַטֵּי, ואשר הם ע"ד נקבה ידועים ואשר הם בה"א בראש, כמו הַמַּכָּה הַמַּטָּה: ונמצאים שני שמות חסרה בהם הנו"ן ובלי תוספת אות בראש, והם ◦ שִׂיאוּ (איוב כ) הנפרד שִׂיא משרש נשא שיג (מ"א י"ח) משרש נשג:

פרק ט גזרת נחי פ"א יו"ד

§ רכ

עֵלָה, כמו עֵצָה דֵּעָה עֵדָה שֵׁנָה הֵמָה לֵדָה מלרע, בסמיכות ובכנוי עֲצַת שְׁנַת חֲמָתִי והרבוי עצות עדות, אף בְּזַעַת אפֶּךָ (בר' ג) • צאת האדם (יחז' ד) בלי שנוי בעבור אות דגרון וכן בכנוי צַוָּאָתֶךָ (דברי' כג) וכן ברבוי קצתם ישתנו כמו שְׁנוֹת עֲצוֹת בסמיכות, וקצתם לא ישתנו, כמו דֵּעוֹת לֵדוֹת וקצתם נוטים ע"מ

עֶלֶת, דַּעַת רֶדֶת שֶׁבֶת והכנוי לֵדָתִי רַדְתֶּךָ, וברבוי אין הבדל בין אלו לאותם כמו שידעת, ומעטים נמצאים בלי תוספת אות • אשא דֵּעִי (איוב לו) • צֵא תאמר לו (ישעי' ל); ובחולם בגדים הַצְּאִים (זכרי' ג) מהנפרד צוא וכן כול הרים ואיוב מן יְבוּל:

§ רכא

מוֹעַל־עַל, רוב נחי פ"י יבואו בתוספת מ"ם או בתי"ו בראש ובחולם מושך וי"ו נחה ת"ו"ד כמו מוֹשָׁב מוֹדָע מוֹלֶדֶת: ובשורק המ"ם מוֹסָר ובצירה העי"ן מופת מוקש ובסמיכות היחיד ישובו הקמוצים לפתח כמשפט פּוֹעַל, כמו מוֹשַׁב הקיר: והצרוים בלי שנוי כמשפט פּוֹעַל; ואם ל"פ אל"ף נוחה גם הקמוצים לא ישתנו: כמו • מוֹצָא המים (מ"ב כ) מפני נחות האל"ף; ובכנוי כֵּם כֵּן כלם פתוחים אף בהיות ל"פ אל"ף, כמו • ומוֹצָאֵכֶם (בר' ט); והצרוים בקצת הכנוי בסגל כמשפטם מופְתֶיהָ והשאר בשוא מוֹקְדֵה מוֹעֲדָם: כי צירה ע"פ יותר עלולה להשתנות לשוא מקמץ בע"פ: כי בקמוצים הקמץ קיים מוֹשָׁבָם: ולא לבד ביחיד כי גם ברבוי ובכנוי הרבים הקמוצים לא ישתנו כלל: כמו

מושבים מוצאי מרשיהם : והצרוים כלם בשוא מופרים מועדי מועדיהם ולא לבד בנחים כי גם בשלמים משפטם כן עיין לעיל (§ קעה) : וזה ראיה למה שאמרתי לעיל (§ קצה) ונמצאים שמות מעטים הם׳ בצירה או בחירק גדול והוי׳ נחה אחריה, כמו מיטב מישור מישרים :

מועלה עלה עלת מורשה מוסרה והרבוי מוסדות או מוסדים׳ מוסרי הרים (דברי׳ לב) ; מועצה מוכרה והרבוי מועצות, והסמוך מוסרות מועצותיהם, ובתיו נקבה מורשת מולדתך מולדתנו, ובא׳ מורעתנו (רות ג) בקמץ :

תועל עלה עלה עלת, תושב שוה למשקל מועל מושב ובה׳א תולדה ע׳׳מ מועלה מורשה ובצירה תוכחה, ובסמוך ע׳׳מ תועלת תוכחת תוחלתי, תוכחות ברבוי, ובסמוך תוכחות תועלותיהם, ובנחי ל׳ה תורה תורתי, תורות :

פרק׳ גזרת נחי ע׳׳י

§ רד

פל פיל פול פול הקמוצ׳ם, כמו רם רשע זר עב ודם ע׳׳מ פעל ובסמיכות ישוב הקמץ לפתח ובשאר הנטיות לא ישתנה הת׳׳ג בעבור הנח הנמשך כמו צרי זרים שריהם, עבי שחקים ; הצרוים גר זר נר ואינם משתנים בנטיה גרך גרים גרי גרות ; החרוקים עיר קיר שיר שיח ציון, וברבוי שירים קירות ערים גם עירים, ובא צצים בדגש ת׳ נח ; החולמים אור עור טוב כוח יום גוי פום שור חוח, והרבוי בהם על כמה פנים אורות עורות טובים, ובסמיכות ובכנוי היחיד טוב טובך והוא שם דבר, ומן גוי גוים בנפילת יו׳׳ד אחת כדין פגישת שתי יודין, ומן יום ימים והזוגי יומים, והסמיכות ימי גם

ימות

יְמוֹת, ובכנוי יָמָיו יָמֶיךָ יְמֵיהֶם, ומן שור חוֹחַ שָׁרִים חֲוָחִים והשרוקים שוק קוץ פור לוֹחַ רוֹחַ והרבוי בהם שָׁקִים להבדיל מן שוק הימין אשר הרבוי בו שוֹקִים, ומהם יבואו בה"א נקבה בסוף ע"מ:

פָּלָה פִּלָּה פִּילָה פּוֹלָה פּוּלָה, הקמוצים, כמו קָמָה צָרָה גָּמָה נָפָה, והצרוים צָרָה עָרָה שִׁבָּה, החרוקים שִׂרָה בִּינָה החולמים קוֹמָה שוֹאָה והשרוקים הוֹגָה סוֹפָה; כל אלה לא ישתנו בנטיה בעבור הנח המשך אחר הפ"א צָרַת בָּמָתִי צָרוֹת צָרוֹתֵיהֶם עֵדוֹת עֵדוֹתֶיךָ צוּרוֹתָיו: ועין בלוח משקל השמות:

פִּיל ומלעיל, כמו בִּית זַיִת חֵיל יַיִן לַיִל עַיִן עִיר שִׁית, בסמיכות הפ"א בצירה והוי"ה נחה בִּית זֵית עֵין לֵיל, ובכנוי ג"כ קצתם בצירה בֵּיתִי עֵינוֹ חֵילְךָ עֵינְכֶם וקצתם בחירק עִירָה שִׁיתוֹ, והרבוי ג"כ קצתם בצירה זֵיתֵי זֵיתֶיךָ לֵילוֹת לֵילִי וקצתם בנוע הוי"ד חֵילֵיהֶם עֵירֵיהֶם עֵינוֹת, והסמיכות חֵילֵי עֵינוֹת, ומן בַּיִת בָּתִּים וכפל זרות בו, ומוה ונשב בְּגִיא:

פֶּלֶת פּוֹלֶת פֶּלֶת, כמו עֵדוּת גֵּרוּת בכנוי עֵדוּתִי בחולם והרבוי עֵדִיוֹת כמנהג (וּת); בְּשֶׁת נִפְתּ והכנוי בָּשְׁתִּי נַחַת שַׂחַת רַחַת והכנוי שַׂחַתָם:

פָּלוֹן, זָרוֹן לָצוֹן שָׁשוֹן, בסמיך זרון ששון שׁשוני הפ"א בשוא שלא כמשפט; ובחירק הפ"א חִיצוֹן תִּיכוֹן, ובה"א חִיצוֹנָה קִיצוֹנָה חִיצוֹנוֹת:

§ רה

מָפָל פִּיל פּוֹלָה, כמו מָקוֹם מָלוֹן מָנוֹס מָגוֹר מָצוֹק, נטיתם ע"מ פָּעוֹל, הסמיכות מְקוֹם מְלוֹן אורחים, והרבוי

מקומות

מקומות מגירים מגורי וכן בכנוי, ועיין להלן (§ ריא), ובה"א הנקבה בסוף משובה מלונה מרוצה מכונה מצודה, כי השורק והחולם קרובים להתחלף, ונטיתם ידוע; ונמצא בשורק דמ"ם מועף מוצק מועקה, ומגזרה הזה ג' במוד ממגורה; ואשר הם בתוספת אל"ף ◦ אסוף שמן (מ"ב ד) וביו"ד יבול יקום יתור וכן יריב ◦ ואת יריבך (ישעי' מט), ובתי"ו תכונה תקומה תרומה תשובה: וגם נטית אלה ידוע; ובא ◦ ותפוצותיכם (ירמי' כה) בחולם ת' שורק, ובה"א הנחה (אסתר ב) השבה הבנה בדרו"ל ◦ הפוגה (איכה ג):

פרק יא גזרת נחי למ"ד ה"א

§ רו

פעה פעה פועה פעה, כמו שרה קנוי חוה עלה בסמיכות שרת חזה, ובכנוי שדה שדך שדהו והרבוי קנים, והסמיכות קני קניך קניהם שרות שדי ע"מ וכרים שדות שדותיך קצותיו; הצרוים גאה אבה רעה, הסמיכות רעה רעך רעים, התולמים קונה חוה רועה רואה רואי, ורגלים בכה הגה:

פעה פעה פועה פעה, כמו אלה מנה קשה שנה שפה: וכבר אמרתי (§ קפג) ההבדל בין אותם שסופם ה"א ולפניה סגל כאלה שקדמו' ובין אותם שלפני הה"א קמץ, כי אותם שלפני הה"א סגל הה"א בהם שרשית, ובאלה ה"א השרש נפלה, וה"א הקימת היא לנקבה לכן השתנה בנטיה לתי"ו רפויה, והסמיכות מנת שפת, ובזה הם נבדלים מגזרת נע"ו שסופם ה"א נקבה ע"מ פלה, כמו קמה צרה, כי אותם לא ישתנו בנטיה לשוא (§ רד) בעבור הנח הנמשך, ואלה רובם ישתנו זולתי אלה אלת אלתי בלי שנוי; והרבוי מהם יבוא

על ג׳ פנים: א) בהשמטת ה״א הנקבה כמשפט הראוי: שלא
תתקיים כמן היחידה ברבות: כמו קָשׁוֹת קְצוֹת שָׁנוֹת: והסמיכות
והכנוי קְצוֹת שְׁנוֹתֶיךָ: ובא ◦ ואת מְנוֹתֶיהָ (אסתר ב) בלי
שמוי שלא כמשפט: ב) שיבוא ת״ו רפויה ת׳ ה״א השרש: וזה
בשיבוא ברבוי הזוגי: כמו שְׁפָתַיִם והסמוך שִׂפְתֵי והכנוי שְׂפָתָיו
שִׂפְתֵיהֶם: ובא ג״כ שִׂפְתוֹת שִׂפְרוֹתָיו מהנפרד פרדי שְׂפָתוֹת:
וכן שְׁנָתַיִם ע״ד זוגי: אבל בסמיכות שְׁנוֹת ע״ד רבוי פרדי: לפי
שלא יתכן היות זוגי רק מצד המספר (§קו): משא״כ בשם שפה
שהוא זוגי במבע: (וזא כדעת בעל המחבר הערות על ספר
הבהור מאמר ד עקר ח ס״מן ב: באמרו: כי הסמיכות מן שנתים
שְׁנָתֵי ע״ד שִׂפְתֵי: כי לא הבדיל בין זוגי המבעי ובין זוגי
המספרי) : ג) שיבוא אות אחרת מאותיות ו״י תמורת ה״א לי״פ:
כמו קְצָוֹת קְשׂוֹת: גם ע״מ הזכרים ◦ קְצֵוי ארץ (תהלים מח):
וגם ביחיד לפעמים: כמו רְוָיָה חֲדָוָה עֲרָוָה שַׁלְוָה גם עֲרָיָה:
וביו״ד כמו: כְּלָיוֹת: והסמיכות כִּלְיוֹת: ומשרש קָאָה בא
סמיכות היחיד ג״כ ◦ כְּאָה סלת (מ״ב ז) וראוי להיות סְאַת אלא
לפי שקשה תי״ו לפני סמ״ך נתקימה הה״א: והרבוי הזוגי קְאָתַיִם
ובא בנחות האל״ף כי הי״ ראוי קְאָתַיִם: והצרוים מְאָה פְּאָה גְּאָה
גְּיָה: והכמיכות מאת פְּאַת: והרבוי מֵאוֹת: והסמיכות מְאוֹת
ע״ד ◦ וצאצאי מעיך כְּמִשְׂתָּיו (ישעי׳ מח): כן נאמר מְאוֹתֶיךָ
כו׳: והזוגי מְאָתַיִם בנחות האל״ף וכן פְּאָתַיִם והסמוך פַּאֲתֵי לפי
שהוא זוג טבעי: אבל לא נאמר כן מַאֲתֵי כ״א מְאוֹת: ומן גְּוָה
נמצא בנטיה ביו״ד ת׳ ה״א השרש גְּוִיָּה גְּוִיֹּת ותן הרבוי גְּוִיוֹת
ע״ה כְּוִיָּה: והתולמים חוֹמָה עוֹלָה תוֹעָה: והרבוי חומות
וכא חומוֹתַיִם ע״ד רבוי פרדי וזוגי יחדיו: הפתוחים ובדגש אַוָּה
אַוַּת נפשך אַוָּתְךָ: ומזה הָרָה בקמץ להשלום דגש: לכן הָרוֹתֵיהֶם

בלי

בלי שנוי : אבל ◦ ורחמה חֶרֶת עולם (ירמי׳ כ) הוא מהקמוצ״ס
ומזה פְּחָה והסמוך פַּחַת והכנוי פַּחְתְּךָ והרבוי פַּחוֹת גם ◦ פַּחָוֹת
(נחמי׳ ב) : ומזה צִיָּה צִיוֹת ; ומעטים נמצאים כתי״ו בכוף
ובסגל : שִׁקָּת והרבוי שִׁקָּתוֹת והסמוך שִׁקְּתוֹת ומזה ◦ צָפָּת

ד״ה בּ גּ

פְּעִית פְּעוֹת פָּעוֹת : זְוִית דָּלִית : והרבוי זָוִיוֹת דַּלְיוֹתָיו כמנהג
רבוי (יח) ; והחולמים אָחוֹת חָמוֹת : והכנוי חֲמוֹתִי : והרבוי
אָחָיוֹת : והסמוך אַחְיוֹת אַחְיוֹתַי : ובא אַחְיוֹתַיִךְ אַחְיוֹתֵיכֶם ע״ד
רבוי זכרים אַחִים ; והשרוקים גָּלוֹת חָוּוֹת הָגוֹת : והכנוי גָּלוּתִי
גָּלוּתְךָ חָוּוֹתְכֶם : והרבוי גָּלְיוֹת גָּלְיוֹתֵינוּ : ומה שלא נשתנה
לשוא : הוא אצלי לשני טעמים : א) להבחיל בינם וביהמשקלים
שגם בנפרד בשוא ע״מ פְּעוֹת כמו חֲגוֹת אשר הרבוי בו חֲגָיוֹת
וירמי׳ לו ומזה הטעם זְוִיוֹת דָּלְיוֹת ג״כ בלי שנוי להבדילו מן
פְּעִית : ב) להבריל בין גָּלְיוֹת שהוא שם מקרה מנפרד גָּלוֹת ובין
גָּלְוִיוֹת שהוא הבינוני מן גָּלוֹי : ובא גָּלוּתֵינוּ (יחז׳ לג) ע״ד רבוי
זכרים גָּלוּתִים (קפז) : אך אותם אשר גם בנפרד הפ״א כשוא :
כמו שְׁבִית בְּרוֹת חֲנוֹת זָנוֹת כְּסוֹת : הכנוי פִּדְיוֹתֵךְ : וברבוי
פְּרִיוֹת בְּכִיוֹת : ואמרו המדקדקים : הבחינה להכיר במשקלים
האלה אם התי״ו שרשית או אם היא סמן נקבה : אם תתק״ם
התי״ו ברבוי היא שרשית : כמו מן ענף עָנָף עֲבוֹת עֲבוֹתִים : התי״ו
קיים ברבוי שרשו עָבוֹת ע״מ פָּעַל : ומן אָחוֹת הרבוי אַחְיוֹת
בנפיל התי״ו א״כ היתי״ו ביחיד סמנקבה : ועי״ז נדע ג״כ כי התי״ו
בשם חֲנִית שרשים לפי שהרבוי בו חֲנִיתוֹתֵיהֶם (ישעיה ב) : ואלו
היה משקלו פְּעִית היה הרבוי חֲנִיוֹתֵיהֶם : וצריך אני להזכיר על
דברידם : כי זה ברבוי נקבה : אבל ברבוי זכרים : כבר ימצאו
בקום התי״ו הנקבה גם ברבוי :

פְּעוֹן : רָצוֹן חָזוֹן גָּזוֹן חָרוֹן ונט״תם ע״מ פָּעוֹל : ואשר הם ע״מ
פְּעָן : כמו קְנָן בְּנָן עְנָן נושים ע״מ פָּעֳלָן : אֲבָיוֹן רַעְיוֹן

דמיון

דמיון ע"מ פעלון הגיון חרון ע"מ פעלון:

§ רו

פָּעִי פִּעִי פֻּעִי: קָלִי שָׁנִי נָקִי צָלִי: הסמיכות נְקִי: הכנוי נְקִיִּי נְקֵךְ: ורבוי נְקִיִּים עֲנִיִּים: והסמיכות עֲנִיֵּי וכן בכנוי; ובחולם חולי עֲנִי חֲרִי צָרִי: ובכנוי ישוב החולם לק"ח ע"מ פָּעֳלוֹ חֲלָיוֹ חֲלָיְנוּ: וכן ברבוי חלים: ומהם גם בנפרד בק"ח אל דָּמִי לְךָ כָּל חֲלִי: ובסגל פִּתִּי קֶרִי מֶרִי ונטיתם ע"מ

פָּעִי: אֲרִי בְּכִי גֶּדִי חֲצִי כְּלִי שְׁבִי: כל אלה כשיבואו בנגינה מפסקת בסגל: כמו בְּכִי גֶּדִי חֲצִי כְּלִי שְׁבִי ומלעיל: ובכנוי יבוא על פנים שונים גְּדְיֵי גְּדְיֵךְ כְּלְיֵךְ שִׁבְיֵכֶם פְּרִיכֶם פְּרִיהֶם עֲדְיוֹ עֲרָיִם: והרבוי כֵּלִים כֵּלָיו כֵּלֵיהֶם: אֲרָיִם גְּדָיִים גְּדָיֵי גם אֲרָיוֹת וכן בכנוי: פְּתָיִם או פְּתָאִים וכן מן חֲלִי חֲלָאִים והזוגי לְחָיַיִם לְחָיֵי וכנכנוי:

פָּע פַּע פִּע פֻּע פַּע: בעלי שתי אותיות כאלה: ב' משקלים הראשונים מהם בנפרד לעולם קמוצים ובסמיכות בפתח: ומהם גם בנפרד בפתח: ומהם פעם קמוצים ופעם פתוחים: הקמוצי' כמו אָב אָח יָד דָּג: והסמיכות בפתח ◦ אַב המון גוים: יַד אהרן: ומהם בסמיכות ביו"ד אבי כל בני עבר אַחֵי אברם: והכנוי אָבִי אָחִיךָ חָמִיךָ אָחִיו אֲבִיהָ אֲבִיכֶם: ומן יָד יָדִי יָדוֹ יָדָהּ יָדְךָ יֶדְכֶם דָּמוֹ דָּמְךָ דָּמְכֶם: ורבוי אבות אָבוֹת אֲבוֹתַי אַחִים אַחַי אַחֵי אָחָיו אַחְיָה אַחִיךָ אַחֵיכֶם: והזוגי שָׁמַיִם יָדַיִם יָדַי יָדָיו יָדֶיךָ יְדֵיכֶם: והפתוחים תמיד צַוָּאר לַצַּוָּאר שַׁעַר לַשַּׁעַר קוֹל קוֹם מַנַּךְ קַוִּים קַו; והצרים בֶּן שֵׁם יֵשׁ עַיִן גֵּא: ובמקף בֶּן שֵׁם יֵשׁ: והכנוי בְּנִי בִּנְךָ שִׁמְכֶם: ורבוי בָּנִים בְּנֵי בָּנָיו בָּנֶיךָ בָּנֵיהֶם: עֲצִים עֲצֵי עֲצֵיהֶם שֵׁמוֹת שמות וכן בכנוי: הסגולים

פֶּה שֶׁה וכסמוך פִּי וכן לכנוי פִּי המדבר פִּיךָ פִּיו פִּיכֶם פִּידֶם נסתמו והריבוי פִּים גם פִּיות או פְּיוֹת והכפל פִּיפִּיות: ומן שֶׁה שֶׁה כשבים שִׁיו שִׁיו או שִׁיהֶם: והתרוקים אי כי צִירִי והרבוי אַיִם: צִיֵּם וכו':

§ רח

מִפְעָה מִקְנֵה מִקְרֶה מִשְׁנֶה מַחֲנֶה מַרְאָה מַדְוֶה הה"א שרשית לפי שסגל לפניה ומלרע ובסמיכות מִקְנֵה: ובכנוי מַרְאֵי מַרְאֵהּ מַחֲנֵיהוּ מִקְרָהּ מִקְנָם או מַחֲנֵיהֶם מַעֲשֵׂכֶם: והרבוי מַשְׁקִים מַשְׁקֵי וכן בכנוי ואשר דם בה"א הנקבה:

מִפְעָה: מִצְוָה מִרְמָה: הה"א לנקבה לפי שקמץ לפ"ה ומלרע וה"א השרש נפלה: ובסמיכות מִצְוֹת מִצְוָתִי מִצְוָתְךָ: והרבוי מִצְוֹת וכן בכנוי: ולפי שאמרתי כבר כי אות המשקל בראש השם לא ישתנה בנט"ר (§ קעא: קצר): א"כ זאת הבחינה להבריל בין משקל פְּעָלָה כמו שִׁפְחָה מַלְכָּה ובין משקל מִפְעָה כמו מִעֲלָה: כי בראשון נשתנה האות הראשון לשוא שִׁפְחוֹת מַלְכוֹת כדין פ"פ ובזה לא ישתנה כדין אות הנוסף בראש השם: ולפי שהורגל לומר מִן מִנְחָה מִנְחָה רוכית הרד"ק כי שרשו מנח כי מן נחה היה ראוי לומר מִנְרוֹת: וְמִן מעלה נמצא בלי ה"א מִמַּעַל לרגליו ויקרא יא: ובא יו"ד במקום ה"א כמו ◦ מִשְׁעִי יחז' יו: ובא ע"מ מִפְעָה מִוֶּה ◦ מְוֻוּגוּ תהלים קמר: וע"מ מִפְע ◦ מֵעִי ישעיה יז:

מַפְעִית, מַרְבִּית מַשְׁבִּית: והרבוי מַשְׁכִּיוֹת כנורע מַרְבִּיוֹת. ובאלף בראש:

אַפְעָה, אֶתְנָה אַחֲוָה ◦ וְאַחֲוָתִי באוניכם איוב ג: ובנון בסוף אֶתְנָן אֶתְנָנָה:

תִּפְעָה, תִּקְוָה תִּכְלָה תִּגְרָה תַּאֲוָה: ובק"ח תָּרְמָה תָּהֳלָה. ובחילם התי"ו תּוֹאֲנָה ובשוא התי"ו תִּלְאָה תַּעֲלָה. ונטיתם ידוע ממה שקרם:

תַּפְעִית־עוּת־עוּת , תַּכְלִית תַּבְנִית : והרבוי תַּבְנִיוֹת ; והשרוקים תַּרְבּוּת תַּזְנוּת : והרבוי תְּזָנִיוֹת ובא תַּזְנוּתַיִךְ יחז' י"ז ע"ד רבוי הזכרים ; ובחולם תַּחֲמוֹת תַּחֲנוֹתֵינוּ : ובא אח"ד בנו"ן בראש לפני הס"ם נִמְבָּזָה . ובמ"ם לפני תתי"ו מַתְלָאָה : ובה"א לפני השרש הַרְבֵּה קהל' ג :

פרק י"ב גזרת הכפולים

§ רט

פֵּל פֵּל פֵּל : שוים בסמיכות ובנפרד : כמו דַּד גַּג גַּל חַי דַּל עַם קַל תַּם חַר : ומהם בנגינה מפסקת בקמץ דָּל גָּל : ובכנוי חַיַּי גַּלְּךָ גַּלָּם : וברבוי עַמִּים חַיִּים . ומן הַר הָרִים הקמץ לתשלום דגש : ובסמיכות עַמֵּי חַיֵּי : ובא ג"כ חֵי פרעה : ומן פַּת צַר פְּתִים צָרִים ; והצרוים חֵן לֵב צַל כֵּן אֵשׁ שֵׁן : ובכנוי ישוב הת"ג לת"ק למעם שהת באר בחלק התנועות § כז חֲנוֹ לְפִי צַלְּכֶם אמו : וקצתם בסגל אֶשְׁכָּם : וכן במקף בלא עת נדתה ויקר' טו : שֵׁן סלע איוב לט : והווגי שְׁנַיִם : והחולמים חק כל ע"ז תם : בסמיכותם שוים לנפרד : אף במקף ישובו לק"ח כָּל מלאכה לְהָקֵל : ובכנוי ישובו לרוב לקבוץ כֻּלּוֹ עֻזִּי חֻקָּם וכן ברבוי חֻקִּים ומעטים לק"ח חֻקֵּךְ עֻזּוֹ § כז : ולפי שבשלשת הגזרות יבואו שמות בעלי שתי אותיות : דהיינו בנחי ע"ו ובנחי ל"ה ובכפולים : לכן אם תרצה לדעת בשם בעל שתי אותיות מאיזה גזרה הוא : כור בחינתם הוא נטית השם בכנוי או ברבוי : אם יתקיים השם בכנוי וברבוי בת"ג הוא מנע"ו : כמו עֵד עֵדֵי עֵדִים עֵדֵי אור אורים : ואם ישתנה בנטיה לשוא הוא מנחי ל"ה : כמו בֵּן בְּנֵי בָּנוֹ בָּנִים : ואם יתחלף בנטיה הת"ג לת"ק ודגש אחריה הוא מהכפולים : כאלה שזכרתי :

פלה

§ רי

פַּלָּה פְּלָה : כמו חַלָּה כְּלָה חמה : קָרָה מְרָה לתשלום דגש
; נָדָה מְדָה סִבָּה חִבָּה מִלָּה שִׁשָּׁה ; כִּבָּה וְפָה חָקָה ונטיתם
ידוע : ובנו ן בסוף פִּלּוֹן חַלּוֹן חַלּוֹנוֹת : וע ם פְּלִיוֹן גְּלִיוֹן :
מָפָל מְפֵל מְפֹל : כמו מָכָךְ בכמוך מְסַךְ ; מְגֵן מְגִנִּי מְגִנִּים
מְגִנֵּי ; מָעוֹ מְעוֵי מְעִים ; וזהו ההבדל שבינם ובין נחי
ע ו כמו מָקוֹם : כי אותם בנטיה הם ם בשוא מָקוֹם מְקוֹמוֹת
ובאלה לא ישתנה הם ם : כדי להבדיל בין הגזרה : ובזה יתבאר
לך הטעם מה שאמרתי § ר : כי כל אות ממן המשקל לא
לא ישנה זולתי בנע ו :
מַפַּל מַפָּל מַפֵּל מוֹפָל : ◦ מַסַּב קלע מ א ו ◦ מַצָּל יחז לא ◦ מַצַּר
תהלים קיח : והיה ראוים בצירה : ובא בפתח המורתם
לכן הנגינה מלרע § ונבכנוי מִסְבֵּי ע ד הבינוני ; מוֹרֵד מ א
ז : מֵרֵךְ מוֹסֵךְ : מוֹסַךְ השבת מ ב ו : ובא בסגל מֵכֶם מִמֶּר :
ולר ק מְכֶם הם ם שרשות : מֵמֵר מנחי ל ה ובא ◦ מַשֵּׁק גִּבִּים
ישעיה לג :
מַפְלָת : מִגְלָה מְחַתָּה מִזְמָה : מִקְרָה הצירה לתשלום דגש
ובפתח מִגְמָה ; ובחולם מְחֹלָה מְחֹלַת המחנים ש ה
ז : ובנו ן בראש : נְסִבָּה :
תַּפְלָה : תְּחִלָּה תְּהִלָּה תְּפִלָּה תְּחִנָּה : ובליה א תְּכֵל תֻּמָּם :
ונטית כל אלה ידוע כי לא ישתנו בסבת הדגש :
פרק יג משקל שמות המרבעים

§ ריא

פְּעָלָל : כמו פִּרְחָה רַעְנָן שְׁאָנָן כפול בהם ל פ : והרבוי רַעֲנַנִּים
שַׁאֲנַנִּים גם שַׁאֲנַנוֹת גִּבְנוֹן נַאֲפוֹף שַׁבְלוֹל : ובחורק הלמד
סַגְרִיר חַכְלִיל ; ומקצת המרובעים כפול בהם הפ א והעין : כמו

קרקר

קַרְקַד וּבְכִנּוּי קַרְקַדְךָ: וּבְהֹ א בְּסוֹף חֲלָחָה שַׁעֲרוּרָה חֲצוּצָרָה: וּבְתֵי ו בְּסוֹף צִנְצֶנֶת גַּרְגֶּרֶת קַשְׁקֶשֶׁת גַּלְגַּלְתָּ: וּמֵהֶם כְּפוּלֵי ע״ן ולמ״ד ע״ם פְּעַל עַל כְּמוֹ יַרְקְרַק וּרְבוּי יַרְקְרָקוֹת: אַדְמְדָם אוֹ אֲדַמְדָּמָת: פְּלַלְתַּל שְׁחַרְחֶרֶת: וּנְטוּיִם כָּל אֵלֶּה יְדוּעַ:

§ ריב

וְנִמְצְאִים מְרֻבָּעִים אֲמִתִּיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם אוֹת כְּפוּל: כְּמוֹ אַרְגָּן אַרְנֶבֶת בַּרְחַבְרוּל גַּרְזֶן גַּלְמוּד גֶּזֶבר גַּנָּב גַּנּוֹבִים גַּבְעוֹל חַרְגֹּל חַרְמֵשׁ חַרְצֵב חַרְטֹם טַפְסֵר חֲבַצֶּלֶת עַכְבָּר עֶרְפֶּל פַּרְעוֹשׁ פַּרְדֵּס שַׁרְבִּיט פַּרְגֹּם: וְרֻבִּים דּוֹמֵיהֶם:

§ ריג

וְכֵן נִמְצְאִים בַּעֲלֵי חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת: כְּמוֹ אַרְגָּמָן אַגַּרְטָל אַלְגָּבִישׁ אַדַּרְכוֹן פַּתְגָּמוֹן צְפַרְדֵּעַ שַׁעֲטְנֵז: וְאָמְרוּ הַמְדַקְדְּקִים בְּשֵׁמוֹת כְּאֵלֶּה שֶׁהֵם יוֹתֵר עַל שֵׁשׁ אוֹתִיּוֹת שֹׁרָשִׁיּוֹת וְאֵין בָּהֶם אוֹת כְּפוּל שֶׁהֵם לְקוּחִים מִשְּׁאָר לְשׁוֹנוֹת: כְּמוֹ הַפַּרְתְּמִים אֲחַשְׁדַּרְפְּנִים שֶׁהֵם מִלְּשׁוֹן פָּרָס: וְקִצְתָּם מֻרְכָּבִים מִשְּׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שֵׁמוֹת: כַּאֲשֶׁר פֵּרְשׁוּ רַז״ל קִצְתָּם עַד״ו: וְאֵין לָהֶם מִשְׁקָל מְיוּחָד:

נִשְׁלַם הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי

חלק שלישי

הכולל משפט הפעלים

מאמר א

בגדר הוראת הפעל בכל חלקי

משפטו וחלוקת הגזרות והבנינים

פרק א

בגדר הפעל ומה שמגבלבו

§ ריד

הפעל, הוא חלק הדבור הנכבד אחר השם, לפי שהוא הנשוא הנאמר על העצם: ולפי מספר הפעלים אשר בכל מאמר, לפיכן תהיינה מספר המשפטים אשר בו: וכבר בארתי (§ פט, צג), גדר הפעל, כי הוא המלה אשר באמצעותו מוחס איזה מקרה איפשרי אל העצם בבחינת נשוא המשפט, ומגבל בו הזמן; ולפי שבעלי לשון העברי כללו בו ג"כ גוף הנושא במלה אחת, לכן מגבל בו ג"כ הגוף והמין והמספר בנושא, כדרך שהם מגבלים במלות הגוף (§ קנג), וזהו גדר מושג הפעל בלשון עברי: ולהלן אבאר איך שיוגבלו כל היחוסים האלה במלה אחת

§ רמו

והפעל נחלק בכלל לשני מינים: א) אם הנשוא הוא מקרה ממאמר האיכות והכמות הבלתי מורה שנוי ותנועה, או אף ממאמר השנוי והתנועה רק שהשנוי נעשה בגוף הנושא, בין

ע"י עצמו ובין ע"י הטבע והמקרה, ואין לו גוף מקבל הפעולה זולתו: נקרא פֹּעַל עוֹמֵד (ווערבא מיטטלמעניטיוס, אונביערגעהענדעס לייטוואָרט): ד"מ חָכְמַתְּ זָקַנְתִּי גְּדֻלָּתְּ חָשְׁבוּ הם מקרים מאמר האיכות והכמות: עָמַד יָשַׁב הָלַךְ הם מקרים מאמר השנוי והתנועה מה שהנושא משנה בעצמו: חַי נָפַל חָלָה גָּוַע מת הם מקריים שהנושא משתנה ע"י הטבע, אלה ודומיהם הם בכלל פעלים עומדים, לפי שהם מתבוננים תמיד בעצם אחד ואין להם מקבל פעולה זולת הנושא: ב) אם הנשוא הוא מקרה מאמר השנוי והתנועה, והיא פעולה אשר יש לה גוף אחר מקבל הפעולה זולת הפועל נקרא פֹּעַל יוֹצֵא (ווערבא טרענזיטיוס, מיטערגעהענדע דעס לייטוואָרט); ואם תצא הפעולה מן הפועל אל הפעול בלי אמצעי (אומיטטעלבאר), נקרא פֹּעַל יוֹצֵא לַשֵּׁנִי: כמו אכל: דגוף האוכל הוא הפועל והדבר הנאכל הוא הפעול: וכן שָׂתָה שָׁמַר בָּנָה רָעָה; ואם תצא הפעולה מן הפועל ע"י אמצעי (מיטטעלבאר), דהיינו שהנושא הוא רק המסבב והגורם לגוף אחר לפעול במקבל הפעולה: נקרא פֹּעַל יוֹצֵא לִשְׁלִישִׁי: ד"מ רָאוּבֵן הֶאֱכִיל אֶת שִׁמְעוֹן אֶת הַלֶּחֶם: הרי כאן שלשה עצמים: ראובן דנושא דמסבב: ושמעון האוכל הפועל בבחינת הלחם ופעול בבחינת ראובן: והלחם הנאכל מקבל הפעולה: ועל הרוב מיוחס הפעולה לגוף המסבב: והפועל האמצעי נעלם בדבור: וכל פֹּעַל יוֹצֵא לִשְׁלִישִׁי צָרִיךְ שיעתק במלת (מיטטען, צו געבען):

הערה ודע כי גם הפעלים ממאמר האיכות והכמות יתכן שיורו בעברית על שתי פנים: אם שיורו על תכונת הדבר כפי מה שהיה הוה או יהיה: או שיורו על שנוי הדבר והחדשות: ד"מ חכם (ער וואר ווייז) גדל (ער וואר גראס) היה (ער וואר) אָדָם (ער וואר ראוט) מענין הראשון חָכַם (ער איז ווייז וואָרדען) גָּדַל (ער ווירד גראָס וועָרדען) יָאַרְתִּי (איך ווערדע ראָרט וועָרדען) הָיָה לְאִישׁ (איז נעוואָרדען) וְהָיָה לְרֹאשׁ (זאלל וועָרדען) חָלָה (ער וואר איז נעוואָרדען קראנק) והרבה כאלה:

§ רטז

וההבדל שבין פעל יוצא ובין פעל עומד, כי כל פעל יוצא יתכן שיסופר על שלשה אופנים: (א) בחמונת פועל (פארשטעלער מקטיוום, טהעטיגער גחטטוג), וזה כאשר הפעולה מסופרת מן העצם אשר הוא בבחינת פועל והוא נושא המשפט, כמו ראובן אָכַל: שמעון שָׁמַר: לוי בָּנָה: (ב) בחמונת פָּעוּל (פארשטעלער פאססיוום, לײדענדער גחטטוג), וזה כאשר הפעולת מסופרת מעצם המקבל הפעולה והוא נושא המשפט: כמו הַלֶּחֶם נֶאֱכַל: הַצאן נִשְׁמַר: הַבַּיִת נִבְנָה: (ג) בחמונת פַּעַל חוזר (רעפלעקסיוו פארשטעלער, זוריקקעהרענד) וזה כאשר הפעל מכופר מן העצם אשר פעל הפעולה בעצמו: והוא הפועל ומקבל הפעולה: כמו הִתְגַּלַּח (ער האט זיך זעלבסט גענומען): אבל פעל עומד לא יבוא כי אם בחמונת פועל לבד ולא בחמונת פעול, לפי שאין כאן פעול אחר זולת הפועל, וגם בחמונת פעל חוזר לא יתכן שיבואו זולתי קצתם, ואז יש להם הוראה אחרת מאשר להם בחמונת הפועלים כמו שיתבאר להלן (§ רלה:

§ ריז

ולפי מה שאמרנו היה מספיק לכל פעל שלש חמונות, דהיינו חמונת פועל וחמונת פעול וחמונת פעל חוזר, ועם כל זה חמונות הפעלים אשר יתכן שיבנה הפעל בהם הם שבעה חמונות, הנקראים ג"כ בְּנְיָנִים (פארמען אדער קלימוגמויתגן): שלשה מהם פועלים ונקראים אבות (שטקטיוום, טהעטיג), ושלשה מהם פְּעוּלִים ונקראים תולָדות (פאססיוום, לײדענד) והבנין השביעי פַּעַל חוזר ר"ל פּוֹעֵל ופָּעוּל (רעפלעקסיוו, זוריקקעהרענד) הפועלים הם פָּעַל פּוֹעֵל הִפְעִיל, הפעולים הם נִפְעַל פֻּעַל הָפְעַל, והפעל החוזר הוא בנין הִתְפַּעֵל: ולהלן יתבאר הוראות החמונות הכפולות האלה

ושמו שם וההבדל שביניהם :

§ ריח

וכל אחד משבעת הבנינים נכר ונבדל מזולתו , בין מצד נקודותיו והאותיות הנוספות בו לסמן הבנין (קלאלקטער נייכען), ובין מצד הוראתו אשר לו ; כי הבנין הראשון פָּעַל , מצד שאין לו אות נוסף לסמן הבנין ולא דגש חזק , הוא נכר ונבדל משאר הבנינים , שכלם יש להם סמן הבנין , ולכן קראו לו המדקדקים בִּנְיַן הַקַּל שהוא קל במבטא ; והבנין השני נִפְעַל יש לו נו"ן נוסף בראש השרש והוא לסמן הבנין ; והבנין השלישי פִּעֵל סמנו דגש חזק בע"פ , כמו דִּבֵּר שִׁלַּח ; והבנין הרביעי פֻּעַל סמנו ג"כ ד"ח בע"פ , כמו סֻפַּר ; והבנין החמישי הִפְעִיל סמנו ה"א נוסף לפני השרש ויו"ד אחר ע"פ בג' גופי הנסת' ; והבנין הששי הָפְעָל סמנו ג"כ ה"א בראש ; והבנין השביעי הִתְפַּעֵל יש לו ה"א תי"ו בראש ודגש חזק בע"פ לסמן הבנין , כמו הִתְפַּקֵּד וההבדל אשר ביניהם מצד הוראתן יתבאר בכל בנין ובנין במקומו :

§ ריט

כל הענינים המשיגים את הפעל ומה שצריך שיגבל בו במלה ההוא בעצמו מצד מה שהוא מלה כולל נושא ונשוא , הם דרך כלל חמשה ענינים , שתים מהם בבחינת הנשוא , והשלש בבחינת הנושא ; (א) הַדֶּרֶךְ אשר הפעל מסופר בו , (מאדוס , דית תרט) : (ב) הַזְּמַן אשר בו פעל הפועל : (טעמפוס , דית לייט) (ג) הַגּוֹף אשר לו הפעל מיוחס (פערזאנא , דית פערזאנן) : (ד) הַמִּין בגוף הנושא , (גענוס , דית געשלעכט) : (ה) הַמִּסְפָּר בגוף הנושא (נומעראס דית זאהל) הַדֶּרֶךְ אשר הפעל מסופר בו הוא על

א) דֶּרֶךְ הַחֲלָטָה (אופן הכרעה : דאס באשטימאטע מאדוס) : והוא
הפעל המכופר בברור גמור ומחלט בהן ולאו :
שהיה או הוה או יהיה , כמו הָלַכְתִּי (איך בין גענאנגען) : לא אֵלֵךְ
(איך ווערדע נים 5 ט גיהן) : הפעל המכופר ע"ז מחלט בהן או בלאו :
ומגביל הזמן : ומפרט לרוב הנוף והמין והמספר :

ב) דֶּרֶךְ הַמָּקוֹר (אופן המקור : דאס אוכבאשטימאטע מאדוס) : והוא
הפעל אשר לא יכלול יותר כי אם מושג
המקרה לבדו , מפשט מיתר המושגים המגבלים בפעל ,
מומן נוף מין ומכפר , ולא יורה על קשור והרכבת הנשוא
לנושא : כמו הָלוֹךְ (גיהען) שָׁמוֹר (היטען) , והוא בבחינת עצמו
שֵׁם מִקְרֶה : לפי שהוא שם הפעולה בבחינת עצמו : והמדקדקים
קראו לו שֵׁם הַפֹּעַל , ונקרא מָקוֹר לפי שהוא מקור הפעל
ושרשו , ואין בו יותר על שלש אותיות השרש , ויתכן שיבוא
הוא בעצמו בבחינת נושא , כמו ° לא טוב הֱיוֹת האדם
לבדו (בראשית ב) , מלת הֱיוֹת מקור והוא הנושא ; ודרכו
ג"כ להתחבר עם עבר בינוני ועתיד לחזק הדבור , כמו
הָלוֹךְ הָלַכְתָּ , או שיבוא במקומם , כאשר אבאר עוד :

ג) דֶּרֶךְ הַצִּוּוּי (אופן הציווי : דאס גיביהטענדע מאדוס) והוא
שהמדבר מצוה לשומע לעשות הפעולת הבאה
תכף אחרי הדבור , כמו לֵךְ (גיהע) דַּבֵּר (רעדע) וכן יבא הצווי
לבבקשה בתוספת מלת נָא או אָנָּא , כמו סַלְחָנָא הוֹשִׁיעָה נָא ,
אבל לאזהרה ולמניעה מעשות הפעולה , לא יתכן שנשתמש
בצווי כ"א בעתיד בצרוף מלת אַל או לְאַל תֹּאמַר לֹא תִגְנוֹב :

הַזְּמַן הוא שלשה חלקים :

עָבַר (פארגאנגענע צייט) , דאס פארגאנגענע : והוא הפעל המכופר

מן

מן הנושא אשר עשה קורם זמן הדבור :

הֲוָה (פֿאַרגאַנגענהייט : דריט גענעמוערטיגט לייט והוא הפעל המסופר מן הנושא אשר הוא עושה בזמן הדבור , אלא שאין בלשון עברי מלה מיוחדת המורה על זמן הוה כי אם הבינוני (פֿאַרטיציפּ : דאָס מיטטעלוואָרט : והוא לפי אמתת הוראתו שֵׁם תאר (אַדיעקטיוו) : המורה על עצם המתואר במקרה מבלי שיתיחד זמן זולת זמן ד״מ סוֹפֵר (מיין שרייבער) : רוֹקֵם (מיין ווענער) : חוֹשֵׁב (מיין קונסטלער) יאמר על הנושא שיש לו קנין הפעולה הזאת אף בזמן שאינו עוסק בפעולה ההיא , והוא שם תאר ; ויאמר ג״כ על הנושא המתמיד במקרה ההיא ומתאר אותו בתכונת מעמדו בזמן מן הזמנים , ואז יתכן שיהיה כלול בו זמן עבר ובינוני יחד , כמו ° הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל (תהלים יט) עינינו הוו מספרים ועוד עתה מספרים ° אנכי הוֹלֵךְ עִירִי (בר׳ טו) , עינינו תמיד , כבר הלכתי ועדיין אני הולך ; וכן יבוא במקום העבר לבד , בחסרון דבור המציאות הָיָה , ° ופרעה חוֹלֵם (שם מא) עינינו היה חולם (וואָר טרייאַמער) ° ויהוה הוֹלֵךְ (שמות יג) היה הולך ; ובאופן הזה הוא בינוני (פֿאַרטיציפּ : מיטטעלוואָרט : לפי שהוא ממוצע בין פעל לשם : אף כשמחובר אל הבינוני אחר ממלות הגוף אֲנִי אַתָּה הוּא כו׳ : יתכן שיורה ג״כ על פעל הנעשה בזמן הוה כאשר אבאר להלן :

עָתִיד (פֿוטור : דריט זוקונפטיגט לייט , והוא הפעל המסופר מן הנושא אשר יעשה אחר זמן הדבור :

הַגוּף ג״כ שלשה :

א) מְרַכֵּב בַּעֲרָבוֹת (דאָס צוזאַמענגעזעצטע פֿערגאַנגענהייט) , כאשר המספר הוא בעצמו נושא המשפט : נוכח

ב) נוקבה (דיא ווייבע פערזאן), כאשר גוף השומע נושא המשפט:
ג) נֶסְתָּר (דיא דריטע פערזאן), כאשר הפעל מסופר מגוף שלישי זולת המדבר וזולת השומע:
המין אשר בכל גוף הם שנים:

זָכָר (מאסקולינום, מענליך), אם גוף הנושא זכר:
נְקֵבָה (פעמינינום, ווייבליך), אם גוף הנושא נקבה:

המספר אשר בכל גוף ג' כ שנים:

יָחִיד (איינצלנר, סינגולאר), אם הנשוא מסופר מעצם אחד:
רַבִּים (פלורעלי, פלוראל), אם הנשוא מסופר מעצמים יותר מאחד:

פרק ב בגדר הוראות האותיות המחברות בפעל

§ רכ

אחרי שבארנו גדר הפעל ומושגיו המנבלים בו, נבאר עתה במה הם מגבלים בפעל במלה אחת: ונקדים לענין זה, כי כל פעל בלשון עברי מיוסד על שלש אותיות שרשיות, המורים על מושג הענין בבחינת עצמו, ושאר האותיות המחברים על שלש אותיות השרש מלפניו ומלאחריו הם אותיות השמוש המונחים להגביל המושגים האלה שזכרנו, וגם לחבר הענין עם מה שלפניו ומה שאחריו, והם בכלל ארבעה מינים: (א) בְּמָנֵי הַבִּנְיָן (קאטעגאריעס), ואותם בארתי בפרק שלפני זה (§ ריט): (ב) בְּמָנֵי הַגּוּף (פערזאנליכע פארמאנגסליכע) (ג) אותיות המחברות לפעל לשמש במקום מלות שלמות או במקום מִלּוֹת הַיַּחַס (פרעפאזיציאנען), או במקום מִלּוֹת הַקִּשּׁוּר (קאניונקציאנען): והן אותיות נוספות (פארמאנטיש, מיטלערפאזיס) הבאים נוספים בפעל שלא להוראות ענין

ענין כלל, ועתה אבאר אותם אחד אחד:

§ רכא

האותיות המחוברות לשרש הפעל לסמני הגוף הם ששה אותיות האמנתי"ו הנגזרים ממלות הגוף (פראנאמינא סיר, גלוית) להגביל הגוף והמין והמספר; ובעבר הם מחוברים אחד השרש וסמנם תהימו"ן, ובעתיד יבואו אותיות אית"ן לפני השרש ואותיות יונ"ה אחר השרש, ויהיה א"כ הפעל בלשון עברי מלה מרכבת (קאמפאזיטום, צוזאמען געזעצט), משרש המלה המורה על הנשוא ומאותיות ממלות הגוף המורות על הנשוא ד"מ פָּקַדְתָּ מרכב משרש פָּקַד ומאות תָּ הנגזר ממלת דגוף אַתָּה המורה על נוכח יחיד זכר (§ קנה), פְּקַדְתֶּם אותיות תֶּם נגזרים ממלות הגוף אַתֶּם לנוכחים זכרים, וזולת מלת פקד ליחיד זכר שאין בו הרכבה מאותיות הגוף, לפי שעל הרוב יבוא בו שם הנושא לברו, כי ע"י מלת הגוף לא נדע בנסתר מי הוא הנושא (§ קנב), ולכן אם יבוא פעל נסתר בלי הזכרת שם נושא לפניו הוא גוף כתמיי (ייטרוס, לאטײַנ ש־וואָרט), כמו° על כן קָרָא (בראשית טז) ° וַיֹּאמֶר ליוסף (שם מז), ונעתק במלות (אין, יעמאנד):

הערה ודע כי רק העבר והעתיד יש בהם הרכבה ממלות הגוף, לפי שהם הפעלים האמתיים הנופלים תחת הזמן, וצריך שיוגבל בהם הגוף בעת הדבור, אבל הבינוני פועל ופעול, לפי שהם בבחינת עצמם שמות התארים ואין בהם הוראת זמן הוה, כמו שבארתי לפני זה, לכן אין בהם הוראת הגוף כלל, כי האותיות המחוברות בהם בסוף, דהיינו (ה) לנקבה יהודה (ים) לרבים (ות) לרבות הם סמנים להגביל, רק המין והמספר, כמו שהם מחוברים בשמות לענין זה (§ קכ) וזה ראיה למה שאמרתי לעיל (§ רכא),

כי

כי אין הבינוני משמש במקום פעל הוה כי אם במקום שם התאר, ממה שלא הרכיבו בו אותיות ממלות הגוף כמו שהרכיבו בעבר ובעתיד, לכן אם נרצה לשמש בבינוני על פעל הוה צריך לחבר אליו אחד ממלות הגוף אני אתה כו'; והמקור לפי שהוא מפשט מהוראת זמן גוף ומין ומכפר לכן הוא מפשט ג"כ מהרכבת אותיות השמוש; והצווי ג"כ אין בו הרכבה ממלות הגוף, לפי שאינו נופל בשלשה גופים כ"א בנוכח לבד ולמ"ב ולנכחר לא שייך צווי כלל, והאותיות המחוברות בו בסוף הם להבחין המין והמספר ולא הגוף:

§ רכב

והאותיות המחוברות בפעל לשמש במקום מלות הטעם והענין הם שבעה אותיות וסמנם שו"ה בכל"ם; ואותו' שו"ה ישמשו במקום מִלּוֹת הַקִּשּׁוּר (קאָנדזונקטיאָנען בינדע ווערטער), ויתכן שיתחברו בכל חלקי הבנין בין בעבר ובעתיד שהם בבחינת פעלים, ובין בבינוני ובמקור שהם בבחינת שמות; ואותיות בכ"לם הוראתם כהוראת מִלּוֹת הַיַּחַס (פרעפאזיציאָנען, פֿאָרווערטער)

ולא ישמשו כי אם בבינוני ובמקור שהם שמות, שבה' ישמשו מלות היחס, אבל לא בעבר ובעתיד, כי לא יתחברו מלות היחס עם פעל; ועם הצווי לא יתכן שיתחבר אות שמוש כלל זולתי ו"ו לברה:

§ רכג

ואבאר הוראות האותיות הללו בשמושם כפי סדר סמנם לבד מה שהצורך מביא אליו לדעת מהם במקו' הזה, כי פרטי הוראותם ראוי בחלק שמוש הלשון:

השי"ן תשמש בראש הפעל כענין מלת אֲשֶׁר או כִּי שהוא מענין דהיינו לצרף שני משפטים אשר יש להם השתתפות בענין, או שהם משתתפים בשם אחר (§ קם) ואז הוראת השי"ן במלת אשר וועלכעס ד"מ הגדלתי ותוספתי חכמה מכל שהיה

שֶׁהָיָה לפני (קהלת ב) ענינו מכל אדם אשר היה לפני , או שהמשפט השני באור משפט הראשון, ואז הוראת השי"ן ענין כי (שם ז) וקנין עבדים ושפחות ◦ ושנאתי את כל עמלי וגו' שֶׁאֲנִיחֶנּוּ וגו' (שם) ענינו כי אניחנו ; ונקוד השי"ן לרוב בסגל ודגש אחריה כמו שֶׁנַּעֲשׂוּ שָׁיבוּא (שם) וגסבפתח ◦ שַׁקַּמְתִּי (שופטי) הי הה"א תשמש בפעלים על שני אופנים , האחד היא נרדפת בהוראתה עם השי"ן להוראת מלת אֲשֶׁר כמו הֶהָלְכוּא אתו (יהושע י) ◦ הַנִּמְצָאוּ פה (ד"ה א, כט) , ונקודתה עד"ז בנקוד השי"ן: והשני לשאלה או לתמה ◦ הַיִּפָּלֵא מה , דבר (בר' כג) ונקודה בשוא מרכב , ולפני אות שואית בפתח ◦ הַיְדַעְתֶּם את לבן (שם כח) :

הויה תשמש ג"כ על שני פנים האחד לחבור קלויזקלויז (ענ' פערבינד, גאסליידען) הוא לחבר כמה נשואים לנושא אחד כמלת ואו בל"א, כמו אָכַל וְשָׁתָה , ונקרא וי"ו החבור, השני להפך פעל עבר לעתיד ועתיד לעבר קלאפערוויפוס פ"ת (דאונגעלייגען) ד"מ אָמַר (ער שפרלך) עבד ◦ וָאֹמַר פרעה (שמות יד) (ער ווירד שפרעכען) עבר מהופך לעתיד , יאמַר (ער ווירד שפרעכען) , עָתִיד , וַיֹּאמֶר (ער שפרלך) , עתיד מהופך לעבר : ובפעל עתיד נקל הוא להבדיל בין וי"ו החבור ובין וי"ו ההפוך , כי אם היא נקודה בשוא הוא וי"ו החבור , ואם היא נקודה בפתח ודגש חזק אחריה או בקמץ לפני אל"ף אית"ן לתשלום דגש הוא וי"ו ההפוך , כמו וָאֹמַר וַתֹּאמַר : אולם וי"ו המשמש בעבר שוה בנקודתה בין לחבור ובין להפוך וישתנה ג"כ לקמץ ולפתח לחרק ולשורק כאשר התבאר לעיל (§ לד) ונקודתה העצמית שוא , והענין יבדיל ביניהם אם יקדם לפניה עבר הוא וי"ו החבור , כמו ◦ וישראל אָהַב את יוסף וגו' וְעָשָׂה לו וגו' ובראשית לזו , ואם יקדם

לפניה עתיד או צווי הוא ויו"ו ההפוך: כמו וכי יָגוּר אתך גר וְעָשָׂה פסח וגו' (שמות יב) דַּבֵּר אל בני ישראל וְאָמַרְתָּ. וכן אם הנגינה מלרע הוא ג"כ ויו"ו ההפוך (§נא):

§ רכו

אמנם הוראות אותיות בכל"מ המשמשות במקום מלות היחס כבר התבאר לעיל (חלק שני מאמר ב פרק י), והוראת שמושם בבינוני כהוראתם בשמות; אמנם דרך שמושם במקור הוא, בשיבוא המקור עם בי"ת או כ"ף הוא מתיחס על הרוב על פעל אחר בבחינת הזמן, ואם הוא מתיחס על פעל עבר יהיה הוראתו ג"כ עבר, ר"ל כאשר היה זה אז היה זה, ואם הוא מתיחס על פעל עתיד יהיה הוראתו ג"כ עתיד, ר"ל כאשר יהיה זה אז יהיה זה, ד"מ בְּנָסְעַ הָאָרון וַיאמֶר מֹשֶׁה (במדבר י) כאשר נסע אז אמר. בְּבוֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יֵרָחֲצוּ (שמות כח) כאשר יבואו אז ירחצו. כְּשָׁמְעַ עֵשָׂו וגו' וַיִּצְעַק (בר' כז) כאשר שמע אז צעק. כִּרְאוֹתו כִּי אֵין הַנַּעַר וָמֵת (שם מד) כאשר יראה אז ימות: והמקור עם למ"ד יבא לרוב בשני פעלים המתיחסים זה על זה בבחינת הסבה והתכלית, ויבוא הפעל השני שהוא התכלית ע"ד המקור עם למ"ד כמו בָּאתי לְרַגֵּיד לָךְ (דניא' ט): והמקור עם מ"ם יבוא בפעל שהוא גבול ההרחקה ושממנו. כמו הִשָּׁמֶר לְךָ מִדַּבֵּר (בר' לא) וְכָלָה מְכַפֵּר (ויקרא טז). והזמן בו ג"כ לפי הוראת זמן הפעל האחר הבאה בדרך רחלטה אשר הוא מצטרף עליו: ובחלק שמוש הלשון ארחיב הבאור בשמושם. ונקודתם אבאר להלן בנקודת הבנינים:

§ רכז

והאותיות הנוספות בפעל שלא לצורך כלל הם אותיות אנ״ה. כמו ° הֲהָלְכוּא (יהושע י) האל״ף נוסף . °בָּגַדְתָּה (מלאכי ב) . °אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה (שמו׳ ד) הה״א נוסף תִּשְׁמְרוּן תִּלְמְדוּן הנו״ן נוסף וכלם אחר השרש :

פרק ג בגדר הגזרות ומספרן

§ רכח

כל השרשים השומרים תמונתם . ומשתוים בנקודתם ובשנוי תנועתם מצד אותיות השמוש . נקראו גְּזָרָה (קומטש) ולכן נאמ׳ כי פָּקַד שָׁמַר זָבַר וכדומ׳ הם גזרה אחת . לפי ששומרים תמונתם בנקודתם על דרך אחד . יָשַׁב יָלַד יָדַע גזרה אחרת . לפי שנקודתם בחבור אותיות השמוש על דרך אחר המיוחד להם סָר שָׁב רָץ גזרה אחרת . לפי שנקודתם בחבור אותיות השמות על דרך אחר מיוחד להם :

§ רכט

והסב׳ המחייבת שנוי הנקוד בגזרות הוא ׳ או בסבת חסרון אות אחת מאותיות השרש . או בסבת אות הנחה ר״ל נח נסתר § והחסרון נוהג להוב . או בנו״ן . ר״ל כשאות הראשון מן השרש נו״ן תחסר בעתיד ונשלמה בדגש . או כששתי אותיות האחרונות דומות תחסר הראשונה ונשלמת בדגש חזק אשר בשניה (§ לו) : והנח נסתר נוהג באותיות אהו״י (§ ח) על אופן אשר אבאר אותם בסמוך וכבר ידעת ג״כ (מבוא כלל יז) , כי כל פעלי לשון עברי אין בהם פחות משלש אותיות שרשיות , והם נשקלים על תבנית פעל , ר״ל האות הראשון בכל שרש נקרא פ״א פעל והאות השניה נקרא ע״ין פעל והאות השלישית למ״ד פעל

פעל . ד"מ שָׁמַר השי"ן פ"פ המ"ם ע"ן פעל והרי"ש למ"ד פעל :

§ רל

הגזרו' המתחלפות הנמצאות בלשון הם שמונה במספר :

(א) שְׁלֵמִים והם הפעלים אשר שלש אותיו' השרשיו' כלם מרגשים במבטא בכל הבנינים ובכל הדרכים ובכל הזמנים . וזה כשאין פ"פ נו"ן ולא אל"ף או יו"ד ואין ע"פויו"ו ואין ל"פ אל"ף או ה"א ואין שתי אותיות האחרונות דומות בויאו לא תחסר ולא תנוח אחת מאותיות השרשיות . ולכן נקרא גזרת השלמים כמו פָּקַד שָׁמַר :

ב) חֲסֵרִים . הם פעלים כאשר פ"פ נו"ן . ותחסר בעתיד מקל ובשאר הבנינים ונשלמת בדגש חזק בע"פ . כמו נָגַשׁ העתיד אֶגַּשׁ . הנפעל נִגַּשׁ וההפעיל הִגִּישׁ :

ג) נָחֵי פֵּא אַלֶ"ף . אם פ"פ אל"ף תנוח לפעמים בעתיד מבנין הקל כמו מן אָבַל תֹּאכַל :

ד) נָחֵי פֵּא יוד . אם פ"פ יו"ד תנוח ג"כ בעתיד מקל ובשאר הבנינים . כמו מן יָלַד אֵלֵד ומן יָנַק אֵינִק :

ה) נָחֵי עַיִן וָיו . אם ע"פ ויו תנוח בעבר ובעתיד כמו קוּם שוּב אָקוּם אָשׁוּב :

ו) נָחֵי לַמֶּד אַלֶ"ף . אם ל"פ אל"ף . כמו קָרָא מָצָא תנוח ג"כ בין בעבר ובין ובעתיד בכל הבנינים :

ז) נָחֵי לַמֶּד הֵא . אם ל"פ ה"א . כמו גָּלָה עָשָׂה תנוח ג"כ בעבר ובעתיד :

ח) כְּפוּלִים . אם שתי אותיות האחרונות מן השרש דומות תפול הראשונה מן הדומות ונשלמת בדגש אשר בשניה . כמו מן סָבַב סָכַךְ סַבּוֹתָ סַכּוֹתָ :

§ רלא

ויצא מכלל מה, שאמרנו, כי בכל פעל יש להבחין בו תשעה בחינות: 1) שרשו, ר"ל מאיזה גזרה הוא: 2) הוראתו, אם הוא עומד או יוצא: 3) הבנין מאיזה תמונה הוא: 4) הוראת הבנין אם פועל או פעול או פעל חוזר: 5) הדרך: 6) הזמן: 7) הגוף: 8 המין: 9) המספר:

מאמר ב

בתמונותה בנינים בשלמים נקודתם והוראתם

(דוגמת הבנינים מסודרים תמצא בלוח הפעלים)

פרק א בתמונת בנין הקל והוראתו

§ רלב

הבנין הראשון התמונתו פעל (סאַראַ מקטיל) ונקרא בנין הקל, לפי שהוא קל במבטא ואין לו לא דגש חזק ולא תוספת אות מיותר לסמן הבנין:

הָעָבָר (פּרעטעריטו, דיא פֿערגאַנגענע ציט). יש בו תשעה דבורים, כי היה ראוי להיות שנים עשר דבורים, שלשה גופים ליחיד זכר ושלשה לנקבה יחידה ושלשה גופים לזכרים רבים ושלשה לנקבות רבות, אלא לפי שכל גופי המדבר בעדו משותף לזכר ולנקבה בין ביחיד ובין ברבים, כמו פָּקַדְתִּי פָּקַדְנוּ, ראוי להיות א"כ עשרה דבורים כמו שמלות הגוף ג"כ עשרה (§ קנג): ולפי שבעבר גם דבור הנסתרים פָּקְדוּ משותף לזכרים ולנקבות, נשארו א"כ רק תשעה דבורים: והפ"א נקודה בכל הדבורים בקמץ, זולתי בדבורי פְּקַדְתֶּם פְּקַדְתֶּן הפ"א בשוא, והטעם לפי שהגגינה בהם מלרע: וא"כ פ"פ תנועה שלישות

שלישות שלפני הגינה לכן דינה להשתנות לשוא (§ כה) משא"כ בשאר הגופים שהנגינה בע"פ כשהיא בתנועה או ב ל"פ כשע"פ בשוא וא"כ פ"פ תנועה שלפני הנגינה ולא תשתנה: והעי"ן נקודה על שלשה אופנים: או שהיא בפתח ונקרא משקל פָּעַל כמו פָּקַד זָכַר שָׁמַר וזה לרוב. או שהיא בצירה ונקרא משקל פֶּעֱל. כמו חָפֵץ זָקֵן שָׁמֵחַ. או שהיא בחולם. כמו יָכֹל גָּזוֹר גָּדוֹל ונקרא משקל פָּעֹל; וההבדל הזה רק בשלש' דבורי הנסתרים, וכה משפטם: בלי נגינה מפסקת יבוא ביחיד נסתר העי"ן באחת משלשה התנועות שזכרתי, ובשאר שני דבורי הנסתר היא בשוא. כמו זָכְרָה חָפְצָה יָכְלָה זָכְרוּ חָפְצוּ יָכְלוּ. ובנגינה מפסקת משקלי הפתוחים בקמץ והצרוים בצירה והחולמים בחולם. כמו אָמַר אָמְרָה אָמְרוּ. חָפֵץ חָפְצָה חָפְצוּ. יָכֹל יָכְלָה יָכְלוּ. ובשאר הגופים יבואו הצרוים ג"כ על משקל הפתוחים. כמו חָפַצְתָּ כו'. והחולמים כלה בחולם יָכֹלְתָּ כו'. זולתי בדבורי יָכָלְתֶּם תֵּן תתחלף החולם לקמץ חטף. וכן בשאר הגופים עם וי"ו ההפוך °וְיָכָלְתָּ עמוד (שמות יח). והטעם עיין לעיל (§ כו, נא): ול"פ בכל הגופים בשוא נח:

הַבֵּינוֹנִי הַפּוֹעֵל (פּאַרטיציפּיום מקטיוום). יש בו ארבעה דבורים, לפי שחסר בהם סמני הגוף (§ רכא), ואין בו רק יחיד זכר ונקבה ורבים זכרים ונקבות, ובכלם הפ"א בחולם. והעין ליחיד זכר בצירי. כמו פּוֹקֵד. ואם ל"פ הח"ע יבוא בפתח גנובה. כמו שׁוֹכֵחַ שׁוֹמֵעַ, ולפעמים יפול הצירה ויבוא הפתח גנובה תמורתו. כמו ° רוֹגַע הים (ישעי' נא) ° רֹקַע הארץ (שם מב). ועיין (§ נ, קעה): ולנקבה פּוֹקֶדֶת או פּוֹקְדָה ומלעיל. ואם ל"פ הח"ע שׁוֹכַחַת שׁוֹמַעַת להרחבת אות הגרון. ולרבים פּוֹקְדִים ולרבות פּוֹקְדוֹת:

הערה

הערה ודע כי רק בפעלים שהעבר ע"מ פָּעַל והם פעלים ממאמר השני והתנועה יביא הבינוני בהם עד"ז , אבל בשאר הם קלים ר"ל פָּעֵל פָּעָל , לפי שרוב הפעלים הבאים על שני המשקלים האלה הם רק מקרים ממאמר האיכות והכמו' הבלתי מורים שניו ותנועה אין בהם לא בנוני פועל ולא פעול , אך התאר הבא ע"מ העבר , כמו זָקֵן זְקֵנָה זְקֵנִים זְקֵנוֹת יָכֹל יְכֹלָה יְכֹלִים יְכֹלוֹת והם שמות התארים לפי שאין בהם מתכונת הפעל רק מה שנקשר בהם הזמן (וזה בעבר ובעתיד , אבל בבינוני שנושל מהן הזמן ישובו לתכונותם הראשונה לשם , כי אין בהם שנוי ותנועה מה שיורה על פועל הוה , וגם אותם שהם ע"מ פעל אם הם ממאמר האיכות והכמות אין בהם פועל ופעול , כמו מִן חָכַם חָכְמָתָ לא נאמר בבינוני חוכֵם כו' אם חָכָם חָכְמָה כו' , והם ג"כ שמות התארים , ועיין לעיל (§ נג) ההבדל שבין עבר לנקבה יחידה נסתרת בנגינה מפסקת ובין הבינוני משקלי פָּעֵל פָּעָל :

הַפָּעוּל (פּאַרטיציפיום פּאסיווום) , הבא בקמץ ליחיד זכר לבד ובשאר הגופים בשוא לפי שהוא שלישית לנגינה , וכלם העי"ן בשורק , והפעול לא יבוא רק בפעלים יוצאים , אבל בפעלים עומדים אף שיש בהם פּוֹעֵל . כמו עוֹמֵד יוֹשֵׁב הוֹלֵךְ אך פָּעוּל לא שייך בהם , כי אין בהם מקבל הפעולה זולת הפועל , ומה שנמצא בְּטוּחַ עָרוּם עָצוּם הם שמות התארים וענינם אחד עם הפועל :

הֶעָתִיד (פוטורום , דיא קונפטיגט לייט) , יש בו עשרה דבורים כמספר מלות הגוף , אך יש בהם שני דבורים המשמשים לשני גופים . כי מלת תִּפְקוֹד משתמש לזכר נוכח ולנקבה נסתרת . וכן דבור תִּפְקְדָנָה משתמש כאחד לנוכחות ולנסתרות נקבות ; והענין יבדיל ביניהם ד"מ ◦מכל עץ הגן אכל תֹּאכֵל (בראש' ג) לזכר נוכח◦ ותקח מפריו וַתֹּאכַל (שם) לנקבה נסתרת◦ ולא עשו המילדות וגו' וַתְּחַיֶּיןָ את הילדים (שמות א) לנקבות נסתרות ◦ מדוע עשיתן הדבר הזה וַתְּחַיֶּיןָ אֶת הילדים (שם) לנקבות

נוכחות

נוכחות : והאותיות המשמשות להבדיל בין הגופים הם אותיות איתן לפני השרש ונקודתם בחירק ואל"ף שהיא גרונית בסגל והפ"א בשוא נח . והע"ן נקודה על שני פנים . או שהיא בחולם ונקרא משקל אֶפְעוֹל . כמו אָזְכּוֹר תִּשְׁמוֹר יִפְקֹד . או שהיא בפתח ונקרא משקל אֶפְעַל . כמו אֶשְׁלַח יִשְׁכַּב תִּשְׁמַע ; ורוב פעלים יוצאים ע"מ אֶפְעוֹל והעומדים ע"מ אֶפְעַל . ואם ע"פ גרונית או ל"פ ח"ת או ע"ן גם היוצאים בפתח . כמו יִשְׁאַל יִבְעַר יִלְעַג יִשְׁמַח יִשְׁמַע ; וקצתם יוצאים מהם . כמו אָוְעוֹם יִנְהוֹם ; וקצתם יבואו על ב' המשקלים כמו וַיִּשְׁבֹּת המן (יהושע ה) למה תִּשְׁבַּת המלאכה (נחמי' ו) . והנה ל"פ בשו"א נח . ובדבורים שסופם יו"ד או וי"ו נח נסתר היא בתנועה והע"ן בשוא . כמו תַּפְקְדִי תִּפְקְדוּ יִשְׁלְחוּ . וכן בשאר הגופים כשיבוא בה"א נוספת . כמו אֶשְׁלְחָה נִשְׁמְרָה ; ובנגינה מפסקת ישובו הפתוחים לקמץ והחולמים לחולם . כמו אֶשְׁלָחָה תִּשְׁכָּחִי תִּשְׁכָּחִי תִּשְׁלָחוּ . אָזְכּוֹרָה יִשְׁבָּתוּ :

הַמָּקוֹר (מאדום מינפיניטיו) . הפ"א בקמץ . וזה כשהוא זולת בכל"ם אבל עם בכל"ם הפ"א בשוא . והע"ן ג"כ או בחולם כעתידים הבאים למשקל אֶפְעוֹל . כמו בְּפָקוֹד אותם (שמות כח) בְּשָׁמְעָ לִשְׁמוֹר . או בפתח כעתידים הבאים למשקל אֶפְעַל כְּשָׁכְבָ בְּשָׁכַב לִשְׁכַּב ; ונמצא הפ"א בשוא גם כלי בכל"ם עת סָפוֹד ועת רָקוֹד (קהלת ג) לפני מְלָךְ־מלך (ברא' לו) ביום שָׁמְעָ אישה (במד' ל) בימי שְׁפוֹט השופטים (רות א) ; ונקוד אותיות בכל"ם במקור בחירק קטן . ואחר המ"ם דגש להורות על חסרון נו"ן מן : ולפעמים יבוא המקור בה"א נוספת . ובעבור זה תשתנה תנועה ע"פ לשוא ושוא פ"ב לתנועת

קלה . או אותיות בכ״ל בשוא . כמו °לְמַשְׁחָה בהם (שמות כט) °לָקְרָבָה אל המלאכה (שם לו) °לַאֲהַבָה את יי ולְדָבְקָה בו (דברי א) . אך המ״ם לעולם בחירק בעבור הדגש שאחריה :

הַצַּוּוּי (אימרום מיאפרמטיו) . הוא שוה תמיד לעתיד בלי איתן . ואם תסיר איתן מן העתיד יצא לך הצווי . לכן אם העתיד על משקל אֶפְעוֹל הצווי ע״מ פְּעוֹל . כמו מן אֶזְכּוֹר יִשְׁמוֹר הצווי זְכוֹר שְׁמוֹר . ואם העתיד ע״מ אֶפְעַל הצווי ע״מ פְּעַל . כמו מן אֶשְׁלַח אֶקְרַב הצווי שְׁלַח קְרַב וזה ליחיד זכר . ולרבות נקבות . כמו שְׁמָרָנָה שַׁלְחָנָה . ובשאר הגופים הפ״א בחירק והיא ת״קל . וע״פ בשוא נע כמו שִׁמְרִי שִׁמְרוּ שִׁלְחִי שִׁלְחוּ . ובהפסק קיים הפ״א בשוא °הֲרֹגוּ (במדבר לא) עֲמֹדוּ (נחים ב) ; ולפעמים יבוא הצווי ליחיד בה״א נוספת בסוף ובעבור זה תשתנה תנועת ע״פ לשוא . ובהכרח תשתנה שו״א פ״פ לתנועה קלה ואם הוא ממשקל פְּעַל תבוא לרוב בק״ח °זָכְרָה לי אלוה (נחמי ה) °שָׁמְרָה נפשי (תהלים כה . וממשקל פְּעַל תבוא לרוב בח״ק כמו שִׁלְחָה הנער (בר׳ מג) שָׁכְבָה עמי (שם לט) . ומעטים להפך °קָרְבָה אל נפשי גאלה (תהלים מט) °מְכָרָה כיום (בר׳ לו) . ואם ל״פ גרונית שוא הפ״א קיים גם בה״א נוספת כמו שְׁמָעָה סַלָּחָה (דניאל ט) רָפָאָה נפשי (תהלים מא) . ועיין לעיל (§ עב) . והנה אין בצווי כי אם ארבעה דבורים , לפי שלא שייך צווי כי אם לגוף נוכח , אבל לגוף נסתר לא שייך צווי כלל , וכן לא שייך צווי למ״ב , ע״כ חסר בהם שמונה דבורים , ונשארו רק ארבעה דבורים ליחיד וליחידה לרבים ולרבות :

§ רלג

והוראת חבנין הקל הוא פועל ויתכן שיהיה או פעל עומד ממאמר

ממאמר האיכות והכמות, או ממאמר השנוי והתנועה או שיהיה פעל יוצא לשני: ומקצת הפעלים הם במקום אחד עומדים ובמקום אחר יוצאים, ד"מ °ואיש ישראל הָפַךְ (שופטי כ) עומד. °הָפַךְ לבם לשנוא עמו (תהלי' קה) יוצא. °והירדן מָלֵא על כל גדותיו (יהושע ג) עומד. °וכבוד ה' מָלֵא את המשכן (שמות לד) יוצא. ועיין בחלק אוצר השרשים שלי שרש מלא. ונקל הוא להבין העומד מן היוצא, כי על פעל עומד אינו נופל שאלת מה פָּעַל? לפי שאין בו גוף מקבל הפעולה. כי שאלת מה היא השאלה לדעת גוף הפעול. כמו מַה אכל? מַה בנה? ע"כ לא נכון לומר מַה עָמַד? מַה יָשַׁב? ואף לא שאלת אֶת מִי? אבל יתכן לשאול מִי עָמַד? מִי יָשַׁב? כי הוא שאלה לדעת הפועל, וכן לא יבוא בפעל עומד בינוני פעול ולא בנין נפעל, ואיננו נקשר בכנויים, ויש יוצאים מהכללים האלה ויתבארו במה שיבוא:

פרק ב בתמונת בנין נפעל והוראתו
§ רלר

הבנין השני תמונתו נפעל (פּאַראַ סמטי וו), ויש לו סמן חבנין והוא נו"ן בחירק לפני השרש:

הֶעָבָר הנו"ן בחירק קטן ופ"פ בשוא נח ושאר נקדותו כאשר בקל. כמו נִפְקַד נִפְקְדָה כו':

הַבִּינוֹנִי העי"ן בקמץ בכלה. ובכל שלשה בניני הפעולים יש ההבדל הזה בין העבר לבינוני, כי בעבר ע"פ בפתח ובינוני בקמץ, ואולם העבר לנקבה יחידה נסתרה בבואו בנגינה מפסקת ג"כ בקמץ אך חנגינה תבדל ביניהם, כי בעבר הנגינה מלעיל לפי משפט הפעלים להיות הנגינה תמיד בע"פ אם היא בתנועה

(§ נא) . כמו °אחת מהנה לא נִשְׁבָּרָה (תהלים לד) , ובבינוני הנגינה מלרע לפי משפט השמות להיות הנגינה בתנועה האחרונה אם היא ת"ג (§ נ) , כמו °רוח נִשְׁבֶּרֶה (שם נא) : והנה אין פעול בבנין הזה לפי שהוא כלו פעול :

הֶעָתִיד בו נפל הנו"ן סמן הבנין ונשלם בדגש אשר בפ"פ . כמו אֶפָּקֵד ת' אֶנְפָּקֵד . ואית"ן בבנין הזה לעולם בחירק בכל הגזרות . זולתי כשפ"פ אות אהח"ד , כי אז אית"ן בצירה לתשלום דגש . כמו יֶאֱסֹף יֶהֱרֹג , וגם אל"ף אית"ן לפעמים חירק בבנין הזה , כמו °אנכי אִשָּׁבֵעַ (בר' כא) משא"כ בקל . וע"פ בצירה לרוב . ובה"א נוספת בשוא °אִמְלְטָה נא (שם יט) °וְאֶבָּבְדָה (שמות יד) ועם ו"ו ההפוך לפעמים בפתח °וַיִּגָּמֶל (בר' כא) °וַיִּנָּפֵשׁ (שמות לא) . וכשהם מלעיל יבואו בסגל °וַיֶּאֱסֹף אל עמיו (בר' כה) °וְתִשָּׁבֶר (כד קהל' יב) וַיְלָחֶם (שמות יז) ולרבות נקבות העי"ן או בצירה תִּפָּקֵדְנָה או בפתח °תִּזָּבֵרְנָה (ישעי' סה) :

הַמָּקוֹר בא ג"כ בחסרון נו"ן סמן הבנין ונשלם בדגש אשר בפ"פ . ולפי שאין דגש חוק בראש המלה לכן שמו ח"א לפני השרש . כמו הִפָּרֵד . ובבוא המקור עם ב"ל תחסר הה"א לפעמים . לב' שבלא ה"א ג"כ יתכן לבוא דגש חוק . במו °וּבְהִשָּׁלוֹ (משלי כד) °לֵעָנוֹת (שמו' י) הצירה לתשלום דגש (§ ד) , ועם כ"ף לא נמצא שתחסר הה"א , ועם שמוש מ"ם א"א שתחסר , לפי שגם אחרי המ"ם צריך לבוא דגש להורות חסרון נו"ן מן , ואין דגש אחד מורה על ב' אות' ולא יבואו שני דגשים באות אחת ע"כ חמ"ם לעולם בצירה לתשלום הדגש אשר ראוי לבוא בה"א , והה"א בחירק ודגש אחריה על חסרון

נו"ן נפעל . כמו מֵהַפְּקֵדָ . ומעטים נמצאים שיבוא המקור בנו"ן וכלי ה"א ◦ נִכְסוֹף נכספת (בר' לא) ונשאל נשאל (ש"א כ) :

הַצַּוּוי שוה למקור . ◦הַפֵּר ד נא מעלי (בר' יג) והסגל לפי שהנגינ' מלעיל . והכלל בכל הבנינים ובכל הגזרות הצווי ליחיד שוה למקור , זולתי בבנין הקל :

§ רלה

והוראת הבנין הזה : (א) רוב הוראתו פעול תולדת הקל , ר"ל אם השרש הוא פעל יוצא , וכשהפועל נושא המשפט יבוא הנשוא בבנין הקל , וכאשר הפעול נושא המשפט יבוא הנשוא בבנין נפעל , ובהוראתו עד"ז לא יתכן בו צווי כלל , לטעם שהתבאר לפנים : (ב) יש לו ג"כ הוראות פעל עומד , וזה לרוב בפעלים שהוא פועל מצד מה ונפעל מצד מה . כמו נִלְחַם נִזְהַר נִכְנַע נִשְׁעַן נִבְהַל . כל אלה בעשות הפועל הפעולה יהיה הוא בעצמו מקבל פעולה מאחר , כי הנלחם יש לו צד שכנגדו הלוחם עמו וכל נזהר יש לו מזהיר , וכן השאר , ורוב הפעלים אשר הוראתם בנפעל עומד לא ימצאו בקל זולתי קצתם , כמו לָחַם נִלְחַם קָרַב ◦נִקְרַב בעל הבית (שמות כב) שָׁאַר נִשְׁאַר נָגַשׁ ◦וְנִגַּשׁ משה לבדו (שמות כד) מָלֵא נִמְלָא הָלַךְ נֶהֱלַךְ הָלָה נֶחְלָה הָיָה נִהְיָה . אך בקצתם יש הפרש זה ביניהם , כי בקל יורו לפעמים תכונת הדבר ולפעמים שנוי הדבר כמבואר לעיל (§ רטז הערה) , ובנפעל יורו תמיד שנוי . ד"מ חָלָה (ער ווער מיזט ווערדע קראנק) . נֶחֱלֵיתִי (איך בין קראנק ווארדען) . וכן הָיָה נִהְיָה . ובהוראתו עד"ז יתכן בו ג"כ צווי . כמו ◦וְהֵלָחֵם בעמלק (שמות יז) הִנָּגֵשׁ ; וכ"ז בשנוי הבא מצד הנושא אבל בשאר הנפעלים מזה שהשנוי מצד הטבע לא יתכן צווי

גם בהם אף שימצאו בקל . והבן :(ג) יש לו ג"כ הוראת
התְּפַעֵל הפעיל פעולה בעצמו . כמו °הִשָּׁמְרוּ לכם עלות
בהר (שמות יט) (ניאט מיך מן מכט) . וכן ישמשו כאחד במקום
אחד . כמו °וַיַּחְבֵּא האדם ואשתו (בראי ג) °כי ערום
אנכי וָאֶחְבֶּא (שם) וכן ישמש שרש אחד בנפעל פעם
פעול מאחר ופעם פעול מעצמו . דים °וְנִמְכַּר בגנבתו
(שמות כב) ע"י ב"ד °כי ימוך אחיך וְנִמְכַּר לך (ויק כה)
מוכר את עצמו מפני דחקו . כמו שדרשו רז"ל . וכן
°ובנביא נִשְׁמַר (הושע יב) פעול °וְנִשְׁמַרְתָּ מכל דבר רע
(דברים כג) תשמרו עצמכם :

פרק ג בתמונת בנין פעל והוראתו

§ רלז

הבנין השלישי תמונתו פֹּעֵל (פּאראא מקטיוח)
והמדקדקים הראשונים קראו לו בִּנְיַן הַכָּבֵד .
הפך הקל , לפי שסמנו דגש חזק בע"פ שמכביד על
המבטא :

העבו' פ"פ בחירק בכל הגופים וע"פ בצירה ליחיד זכר
לבד ובשאר בפתח , ועל המעט גם ליחיד זכר בפתח כמו
°אֲבַד וְשִׁבֵּר בריחיה (איכה ב) . וביותר כשל"פ גרונית :
הבינוני והפעול במ"ם בראש ונקודה בשוא , ובבינוני
פ"פ בפתח , ובפעול בקבוץ . וסמנם מַפְ°מְפָ
וע"פ בבינוני בצירה ליחיד וכשאר הגופים בשוא . וזולתי
נקבה יחידה כאשר סמנה תיו בסוף מְפֻקֶּדֶת . ובפעול
ע"פ בכלם קמוצה , כי כל הבינונים הפעולים עי"ן פעל
תמיד בקמץ :

חעתיד נקוד אית"ן בנקוד מ"ם הבינוני בשוא ופ"פ
בפתח בכל הגופים וע"פ לרוב בצירה ומעטים
בפתח

בפתח כמו אֲדַבֵּר אֲשַׁלַּח ובהפסק אָשַׁלַּח . ובה״א נוספת בשוא אֲזַמְּרָה . ובהפסק אֲדַבְּרָה וכן בשאר הגופים . וכוי״ו החבור וַאֲדַבֵּר וְתַדַּבֵּר וַיְפַקֵּד . ובויי״ו ההפוך וָאֲדַבֵּר וְתַדַּבֵּר וכו׳ :

למקור פַּקֵּד וכא העי״ן בחולם ◦יַסּוֹר יְסַדְנִי יה (תהל׳ קיח) ובה״א נוספת ◦זַמְּרוּ לאלהינו (שם קמז) ואותיות בכ״ל ג׳כ בשוא . אך המ״ם בחורק מפני הדגש שאחריה : הצווי ליחיד שוה למקור פַּקֵּד . ובה״א נוספת ◦ מַלְּטָה נפשי (שם קיו) ; ודע כי בשע״פ אחת מאותיות אהחע״ר שאינם מכשרים לקבל דגש ישתנה הת״ק שבפ׳ לת״ג לתשלום דגש ס״חב בכל הבנין, בעבר החירק לצירה כמו בֵּרַךְ ת׳ בֵּרֵךְ . הפתח בבינוני ועתיד מקור וצווי לקמץ . כמו מְבָרֵךְ אֲבָרֵךְ בָּרֵךְ . ותקבון בפעול לחולם . כמו מְבֹרָךְ ; וטעם החלוף הזה התבאר לעיל (§ כח) ; ומהם שׁבואו בלי תשלום . כמו נֵאוֹן בְּעֵר בְּחֹשׁ יְנַהֵג יָנַהֵל :

§ ולו

והוראת בנין הזה (א) הונח בעצם וראשונה להוציא לשני הפעלים העומדים בקל . כמו אָבַד עומד . אִבֵּד יוצא לשני ; ואם הוא בקל תאר ממאמר האיכות והכמות , יורה הבנין הזה הקיום והחלטת התאר במתואר . כמו ◦וְטִמֵּא אותו הכהן (ויקרא יג) (פיר מוגרין ערקלעהרטן) וכן וְטָהֲרוּ (ריין טאָר עמען) ; ואם הוא בקל יוצא לשני . יוציאו הבנין הזה לשלישי . כמו שָׁבַח (ער האט פֿערגעסטן) שִׁבַּח (ער האט פֿערגעסטן מאכטן) לָמַד (ער האט געלערנט) לִמֵּד (ער האט געלעהרט) , והוא פעל יוצא לשנים פעולים ; ואם לא ימצא רק בבנין פָּעַל יש לו הוראות הקל . כמו מָהֲרוּ צָה : (כ)

או שהוא בשני הבנינים עומד או בשניהם יוצא, ומורה הבנין פִּעֵל חוזק הפעולה והתמדתה יותר מבקל. כמו צָמַח צִמַּח בשניהם עומד אלא שמורה בפיעל חיזק הצמיחה ביותר מהירות. וכן הָלַךְ הִלֵּךְ הראשון הליכ' גופני' והשנית תהלוכות נפש והנהגה תמידי' במדות (וואנדלען) או הליכה תמידית (וואנדערן). שָׁלַח הוא שליחות לחורה שִׁלַּח הוא שלוח פטורים עזיבה תמידית ושניהם יוצאים וכן אָכַל (עססען) אִכֵּל (פֻּטערונהרען): (ג) וכן יורה הבנין הזה הפך הענין המובן במלה, וזה רק בפעלים הנגזרים משמות. ד"מ דֶּשֶׁן (מיסט). וְדִשְּׁנוּ את המזבח (במדבר ד) ענינו הסרת הדשן. תבואתי תְּשָׁרֵשׁ (איוב לא) ר"ל עקירת השרשים; ומעטים נמצאים בקל להוראה הואת וַעֲרַפְתּוֹ (שמות יג) כריתת עורף. לא תְזַמֵּר (ויקרא כה) כריתות הזמורה. ויתבאר עוד מזה בחלק שמוש הלשון: (ד) או שישתנה הוראתו בפיעל מהוראתו בקל. מָהַר בקל ענין מוהר ומתן ובפיעל מִהֵר בהלה ומהירות. בָּרַךְ בקל כריעה בֵּרֵךְ בפיעל ברכה:

פרק ד בתמונת בנין פִּעֵל

§ דלח

הבנין הרביעי תמונתו פִּעֵל (פֻּערוואנדטשאפט). וסמנו ג"כ דגש בע"פ כמו כִּפֵּר סִפֵּר:

הענר פִּקֵּד הפ"א בקבוץ בכל הבנין ודגש אחריה. ואם ע"פ אות אהחע"ר הפ"א בחולם בכל הבנין, כמו בֵּרַךְ. וע"פ בעבור ובעתיד בפתח ובבינוני בקמץ כמשנט הבינוני בכל הפעולים, זולת הקל, לבוא בקמץ בע"פ. כמו פֻּקַּד. ופעול אין פו כמו שכתבתי הטעם בבנין נפעל: נקודת אית"ן בעתיד ובכ"ל במקור בשוא, והכלל

והכלל כל האותיות המשמשות לפני השרש ראוים להנקד בשוא אם אות השרש שאחריהם בתנועה, ולכן כל אותיות המשמשות לפני השרש בשתי בנינים האלה דהיינו המ״ם בבינוני ובפעול ואית״ן בעתיד וכב״ל במקור לעולם נקודים בשוא בכל השמונה גזרות, לפי שבהם הפ״פ לעולם בתנועה בעבור הדגש שבע״פ:

המקור ע״פ בחולם. כמו ◦ גָּנֹב גנבתי (בראשית מ). וצווי לא ימצא בו כלל. לפי שהוראת הבנין הזה רק פעול תולדת בנין פָּעַל. ר״ל המקבל הפעולה מן הפועל הבא בפעל כי כאשר תאמר על הפועל שָׁבַר תאמר על הפעול שָׁבַר ולכן שוה לו בסי׳ הבנין: והמדקדקים קראו לו בנין שלא נזכר שם פועלו, לפי שהוא פעול תמיד מאחד ואיננו כבנין נפעל, שיש לו ג״כ הוראת פעל עומר, ע״כ לא יתכן בו צווי, ואף שהבנין הזה תולדת בנין פעל; וימצא לפעמים פעול על פועל קל כמו זָרַק על קל זָרָק; וכן בא יָנָחֵם הנפעל על פיעל נִחֵם:

פרק ה בתמונת בנין הפעיל והוראתו

§ רלט

הבנין החמישי תמונתו הִפְעִיל (פֿארמא מקטיוא). וסמנו ה״א לפני השרש, וברבורים שע״פ בחירק והם ג׳ גופי הנסתרים יבוא יו״ד נח נסתר אחריה: העבר הה״א בחירק קטן ופ״פ בשוא נח וע״פ בשלשה גופי הנסתר בחירק גדול. כמו הִפְקִיד הִפְקִידָה הִפְקִידוּ. ובשאר הגופים בפתח. כמו הִפְקַדְתָּ כו׳: הבינוני והפעיל יבואו בתוספת מ״ם בראש וה״א סמ הבנין נשמט, ובבינוני המ״ם בפתח ובפעולן בקמץ חטף אי בקבוץ. וסמנם מַ״פְ. מָפְ או מֻפְ. וע״פ בבינוני

בבינוי כחירק גדול מַפְקִיד מַפְקָדָה או מַפְקֵדֶת מַפְקִידִים ות ובפעול כלו ע״פ בקמץ גדול מָשְׁלָךְ מָשְׁלָכָה :

העתיד איתן בפתח בנקוד מ״ם הבינוני אַשְׁלִיךְ . וע״פ לרוב בחירק ויו״ד נחה אחריה , מעטים בצירה ובלי יו״ד יַכְרֵת יי (תהלי׳ יב) או בפתח כשל״פ גרונית , כמו אַל תַּשְׁמַע קולך (שופט׳ יח) ואל יַבְטַח אתכם (מ״ב יח) וביו״ו ההפוך תמיד בצירה וַיַּבְהֵל אלהים (בר׳ א) . וברבים נסתרים ישתנה החירק לפעמים לשוא ביו״ו ההפוך וַיַּדְבְּקוּ אותו (ש״א לא) וַיַּדְרְכוּ את לשונם (ירמי׳ ט) . ורע בי ס״ם הבינוני ואית״ן העתיד היה ראוים לבוא בשוא כדין אותיות המשמשות בראש כמבואר לעיל בְּפַעַל . והיה ראוי לבוא אחריהם הה״א לקמן הבנין בפתח מַהַפְקֵד אַהַפְקִיד . אלא שהשמיטו הה״א והטילו תנועתה על אות השואית אשר לפניה כמשפטה לרוב בה״א אשר את שואית לפניה (§ ד , בו) , ומעט מוער שיבואו בה״א כתובה לארבעתם מְהַקְצָעוֹת (יחז׳ מו) דלותי ולי יְהוֹשִׁיעַ (תהלי׳ קיו) יְהוֹדָה לחפלה (נחמי׳ יא) מושלו יְהֵילִילוּ (ישעי׳ נב) :

המקור הה״א בפתח והע״ן לרוב בצירה . כמו הַשְׁקֵט , ולפעמים בחירק הַכְרִית (ירמי׳ מד) הַזְכִּיר (ש״ב יח) . ומעטים בפתח הַפְצַר (ש״א טו) ועם בכלים לעול בחירק לְהַקְטִין איפה ועמום ח) . ואותיות בכ״ל בשוא ולפעמים תפול הה״א והוטל תנועתה על אות השמוש שלפניה כאשר בבינוני ובעתיד לַנְפִּיל ירך (במדב׳ ה) לַשְׁמִיעַ בקול תודה (תהל׳ כו) . אבל עם מ״ם לא מצאנו שתשמט הה״א , והיא נקודה בצירה לתשלום הדגש אשר ראוי לבוא בה״א :

הצווי

הצווי ליחיד הַפְקֵד בצירה ומעטים בפתח באות גרונית °הַמְעֵד (תהלים סט) ° הַרְחֵק (איוב יג) . ובה"א נוספת בחירק האזינה הקשיבה . וכן בשאר הגופים הַפְקִידִי הַאֲזִינוּ . ולרבות בצירה הַפְקֵדָנָה או הַשְׁמַעְנָה באות הגרון :

§ רמ

והוראת הבנין הזה : (א) או שפעלים העומדים בבנינים הקודמים יוציא הבנין הזה לשני . כמו עָמַד (ער שטונד) הֶעֱמִיד (ער האט געשטעלט) . וכן שָׁכַב הִשְׁכִּיב רָבַב הִרְבִּיב והפעלים היוצאים לשני בבנינים הקודמים יוציאם הבנין הזה לשלישי . כמו מֵת (ער שטארב) עומד . מוֹתֵת (ער טעדטעטע) יוצא לשני . הֵמִית (ער האט אומגעבראכט) יוצא לשלישי . וכן בָּרַת בלי אמצעי הִכְרִית ע"י אמצעי . וזה עקר הוראתו לסבב גוף אחר להיות פועל ; וזהו ההבדל בינו לבין יוצא לשלישי בפיעל , כי שם יש שנים פעולים ופועל אחד , ובהפעיל הגוף האמצעי פועל מצד ופעול מצד , והראשון רק פועל סבה , והשלישי רק פעול , וגם בו יש במקום אחד עומד ובמקום אחר יוצא כי יַעֲשִׁיר איש עומד ° אנכי הֶעֱשַׁרְתִּי את אברם יוצא (ב) או שישתוה אל אחד מהבנינים הקודמים להוראת עומר או יוצא , אלא שמורה בהפעיל חזק הפעולה והתמדתה יותר מבבנינים שלפניו ° וכן ימצאו פעלים שמציאותם רק בהפעיל ולא בבנינים שקדמו , והוראתם כהוראת הקל , כמו הִשְׁכִּים הַשְׁלִיךְ : ויתר הוראתו אבאר בחלק שמוש הלשון :

פרק ו בתמונת בנין הַפְּעַל

§ רמא

הבנין הששי תמונתו הַפְּעַל (פֿאָרעם פּאַסיוו) . וסמנו ג״כ ה״א בראש ; וכל האותיות המשמשות בראש השרש נקודתם או בקמץ חטף או בקבוץ , וע״פ בעבר ובעתיד בפתח ובבינוני בקמץ ובמקור בצירה , העבר הָפְקַד או הָשְׁלַךְ . והבינוני הָפָקֻד הָפָקְדָה או הָשְׁלָךְ הָשְׁלָכָה כו׳ העתיד תָּפְקַד תָּקְטַר או תָּקְדַשׁ . וגם בו נפל הה״א והוסל תנועתה על אותיות איתי״ן . המקור הָפְקֵד . כמו ◦וְהָמְלֵחַ לֹא הָמְלַחְתָּ וְהָחְתֵּל לֹא הָחְתָּלְתָּ (יהז׳ יו) ; ופעול וצווי אין בו . לטעם שהתבאר בְּפַעַל . כי גם הבנין הזה חוראתו תמיד פעול מיד הפועל הבא בהפעיל ולכן שוה לו בסמן הבנין :

פרק ז בתמונת בנין הִתְפַּעֵל והוראתו

§ רמב

הִבנין השביעי תמונתו הִתְפַּעֵל (וועגען רעפלעקסיוו) . וסמנו ה״א תי״ו לפני השרש ודגש חזק בע״פ : העבר הה״א בחירק ואחריה התי״ו בשוא נח , ונקודת השרש כנקודת המקור בבנין פִּעֵל . (כי כל התפעל שוה בהוראת הפעל עם הַפְעַל . רק שבפעל תצא הפעולה לאחר ובהתפעל חוזרת אל עצמו כמבואר להלן (§ רמד) . ואם תסיר אותיות השמוש יצא לך מקור בנין פִּעֵל . כמו הִתְפַּקֵּד או הִתְחַזֵּק : והבינוני בתוספת מ״ם בראש ובחירק וה״א סמן הבנין נשמטה . כמו מִתְפַּקֵּד ; ופעול אין בו : והעתיד איתי״ן ג״כ בחירק ובלי ה״א כמן הבנין אֶתְפַּקֵּד או בפתח העי״ן ◦ תִּתְהַדַּר (משלי כה) . ואם ע״פ אות

אחהע"ר הפ"א בקמץ בכל הבנין לתשלום דגש , כמו הִתְפָּאֵר מִתְבָּרֵךְ אֶתְפָּאֵר . ולפני ה"א חי"ת לפעמים בלי תשלום . כמו אֶתְהַלָּה (ברא' לג) . ובהפסק מאמר שבא העי"ן בקמץ הפ"א בסגל . כמו °ועל עבדיו יִתְנֶחָם (דברים לב) ° תִּתְנַחֲלוּ (במדבר לג) . והטעם עיין לעיל (§ ל) : המקור והצווי ליחיר שוים לעבר , והענין יבדיל ביניהם :

§ רמג

ורע כי כשפ"פ אחת מאותיות השריקה דהיינו זסצ"ש יש להם דינים מיוחדים בבנין התפעל , כי אם פ"פ סמ"ך או שי"ן תבא הפ"פ לפנ' תי"ו התפעל . כמו הִסְתַּבֵּל מן סבל הִשְׁתַּבֵּחַ מן שבח . ואם פ"פ צד"י תהפך התי"ו לטי"ת ויקדם לה ג"כ פ"פ . כמו נִצְטַדָּק ת. הִתְצַדֵּק . ואם פ"פ זי"ן ההפך התי"ו לדל"ת וג"כ תקדם פ"פ . כמו °הִזְדַּמְּנוּתוּן (דניאל ב) ת' הִתְזַמְּנוּתוּן . (ואף שהוא לשון ארמי , הרי נותן שגם בעברי כן הוא , כי שתי הלשונות אחיות הנה) , וטעם השנוי הוה בעבור כובד מבטא התי"ו לפני ארבע אותיות השריקה הללו , ואם פ"פ דל"ת או טי"ת תפול התי"ו לרוב ונשלמה בדגש , כמו °וישמע את הקול מִדַּבֵּר (במדבר ז) ת' מְתַדַּבֵּר °תִּטַּמְּאוּ (ויקרא יח) ת' תִּתְטַמְּאוּ . וזה לפי שהם קרובים במבטא ודינם כשתי אותיות דומות שתפול הראשונה ונשלמת בדגש :

§ רמד

והוראת הבנין הזה : (א) הוראת פעל חוזר , ר"ל אם הפעל בבנין פִּעֵל יוצא לזולתו ישיב הבנין הזה הפעולה אל עצמו באופן שהוא בעצמו הפועל ומקבל הפעולה , ד"מ גִּלָּה (ער האט מויסגעדעקט) הִתְגַּלֶּה (ער האט זיך זעלבסט מויסגעדעקט) . ; ויתכן ג"כ שיהיה הפעולה חוזרת אליו ע"י

אמצעי בענין שהוא יוצא לשלישי בפעל או בהפעיל באופן שהוא מסבב לאחר שיפעל בו, ד"מ הִתְגַּלָּח (ער האט זיך שטערען (מסבן). ומראה מִתְבּוֹסֶסֶת בדמיך (יחז' יו) (דוא האסט דיך מיז דיינעם גוטע לערטעטען (מסבן); ולדעת קצת המדקדקים האחרונים יש להוראה הזאת בנין מיוחד ונקרא הִתְפַּעֵל, והוא הפעול מן הִתְפַּעֵל, כמו שנמצא ג"פ והלוים לא הִתְפַּקְּדוּ (במדבר ב) (זיא האבען זיך ניכט מיטגעהלטן (מסבן). : וראיתם בזה, כי בבנין התפעל הה"א בחירק והוא פועל כה"א בנין הפעיל, ובבנין הִתְפַּעֵל הה"א בק"ח והוא פעול בה"א הִפְעַל, והם דברים של טעם, ועיין להלן (§ רסא); ועכ"פ סמניו יורו על הוראתו, כי הה"א מן בנין הפעיל המורה על פועל מסבב, והרגש מן פיעל המורה על חזוק הפעולה, והתי"ו מן מלת אֶת המורה על הפעול אשר בו, ודרך כלל אומר לך: כל בנין התפעל שתמצא פיעל ממנו, יהיה תמיד בהתפעל חזוד על כונת מה שהוא בפיעל יוצא, ד"מ עָנָה קל ענינו תשובה (אנטווארטען), ובפיעל ענינו יסורין (קאסטייען), ובבנין התפעל הוא עד"ז חזור הִתְעַנֵּה (זיך קאסטייען): (ב) ואם הוראת השרש בשאר הבנין מקרה ממאמר האיכות והכמות הבלתי מורה שנוי ותנועה, יורה ההתפעל על ב' דרכים, או שישוב להיות בו פועל המורה עשית פעולה בעצמו, כמו הִתְחַזֵּק הִתְאַמֵּץ הִתְקַדֵּשׁ הִתְנַפֵּל, או שיורה פעל מדומה מתאר עצמו בתאר מה ואינו כן (מיתמיש), כמו מִתְעַשֵּׁר מפאר עצמו שהוא עשיר ואינו, וכן מִתְרוֹשֵׁשׁ מִתְגַּדֵּל מִתְבָּרֵךְ מִתְפָּאֵר מִתְנַכֵּר מִתְחַלָּה ודומיהם: (ג) וכן ימצאו פעלים שלא יבואו רק בהתפעל והוראתם פעל עומד בקל, כמו הִתְפַּלֵּל הִתְחַנֵּן: והכלל הזה אמרו המדקדקים בכל הבנינים אשר יבוא פעל בהם ולא ימצאו בקל היה

הוראתם כהוראת הקל . כמו נִשְׁבַּע נִזְהַר בנפעל . הִבָּר מְהֵר צְוָה בפעל . הִשְׁכִּים הִשְׁלִיךְ בהפעיל . וכן כאן :

מ א מ ר ג

באורה גזרות שאינם שלמים

פרק א גזרת חסרי פ"א נו"ן :

§ רמה

הפעלים אשר פ"פ שלהם נו"ן נקראו גזרת חסרי פ"א נו"ן , לפי שבקצתם תפול נו"ן פ"פ ונשלמת בדגש אשר בע"פ . כמו נָגַשׁ נָגַח נָפַל :

בנין הקל והעבר והבינוני והפעול יבואו ע"ד השלמים : לפי שאין לפניהם אות . ואי"א שתפול הנו"ן ותשלם בדגש . כי אין דגש חוק בראש המלה . אבל בעתיד תפול הנו"ן ותשלם בדגש אשר בע"פ . לפי שאותיות אית"ן לפניה . כמו אֶנַּשׂ יִגַּח ע"מ אֶפְעֹל . יִפֹּל יִדּוֹר ע"מ אֶפְעוֹל ; וקצתם יבואו בשלמות . כמו יִנְצוֹר יִנְטֹר . ומהם יבואו על שני הפנים . כמו לא תָקוּם ולא תָטוּר (ויקרא יו) ; ואם ע"פ גרונית אוריש יבואו לעולם בשלמות כמו יִנְאַק יִנְהַם יִנְעַם יִנְעַר . אך בשרש נָחַת העתיד יִחַת עלינו (ירמיה כא) בחסרון נו"ן ובצירה לתשלום דגש . ומלת יִתְחוֹם הארץ (ש"א ד) לד"ק שרשו נָחַם . ובא ג"כ נח ת' דגש וע"מ אֶפְעֹל . ולדעת הרד"ק שרשו חום . ולדעת הראב"ע שרשו חָמַם . ולדעת שניהם הוא מנפעל : המקור יבוא לרוב בשלמות . כמו הלוך וָנָסוֹעַ . נָפוֹל תִּפּוֹל . לִנְגוֹעַ . אך לפעמים תחסר הנו"ן ובא בסופו ת"י נוספת , וזה אינו אלא כשמחובר בו אחר מאותיות

מאותיות בכל"ם או את הבנוי . כמו בְּגֶשֶׁת פְּגֶשֶׁת לָגֶשֶׁת בְּגֶשֶׁת ומלעיל . עד גִּשְׁתּוֹ : והצווי ג"כ או בשלמות . כמו נִפְלוּ עלינו . או בחסרון . במו גֶּשׁ גְּשִׁי . ובפתח ◦שֶׁל נעליך (יהושע ו) . ובה"א נוספת ◦גְּשָׁה נא ושְׁקָה לי (בר' כז) : ואות' שהם למשקל אֶפְעול לא מצאנו הצווי בחסרון נו"ן במקרא אך בדרו"ל . דור לי בחיי ראשך מן נדר :

בנין נפעל בא בחסרון נו"ן בעבר ובבינוני ולא בעתיד מקור וצווי ; העבר נִצַּל נִצָּלְתָּ . והנו"ן הכתובה הוא סמן הבנין ונו"ן השרש נבלעה בדגש . ואם ע"פ גרונית כתובה לרוב . כמו ◦נֶעֱרַתִּי בארבה (תהלים קט) . אך ◦נְחַמְתִּי כי עשיתים (בראשית ו) . בחסרון נו"ן ובלי תשלום דגש כמנהג לרוב בחי"ת ; הבינוני נִחַם נָצָל ; והעתיד אֶנָּצֵל תִּנָּצֵל הנו"ן הכתובה היא פ"פ ובא ע"ד השלמים לפי שחסר בו נו"ן הבנין ונבלעה בדגש , (כי הדגש יורה תמיד על חסרון אות שלפניו , ולא היה איפשר א"כ שתחסר ג"כ נו"ן פ"פ , כי אין דגש אחד מורה על ב' אותיות , ולא יבואו ב' דגשים באות אחת ; וכן במקור ובצווי הִנָּחֵם , וכל נקודתם כמו בשלמים :

בנין פִּעֵל ג"כ שוים לשלמים . לפי שגם בהם א"א להבליע הנו"ן בדגש בע"פ מפני שהעי"ן כבר דגושה לסמן הבנין . כמו נִצֵּל הבינוני מְנַצֵּל העתיד ◦וַיְנַצְּלוּ את מצרים (שמות יב) ; והנה העבר דומה לעבר בנפעל כי העי"ן דגושה בשניהם . אך הענין יבדיל ביניהם . ד"מ ◦ולא נִבַּר שוע לפני דל (איוב לד) . הוא מנפעל לפי שהוא פעול . ◦ נִבַּר אותו אלהים הוא פעל לפי שהוא פועל . ◦ ויי' נִחַם כי המליך (ש"א טו) הוא מנפעל לפי שהוא עומד . ◦כי נִחַם יי' עמו (ישעיה מט) מבנין פעל לפי שהוא יוצא :

בנין הפעיל והפעל באו ג"כ בחסרון נו"ן השרש בכל הבנין, ודרכי נקודתם כמו בשלמים:

העבר הֵגִישׁ הָפְעִיל. הבינוני מַפְעִיל הפעול מָצָל. העתיד אַפְעִיל תַּצִּיל. וכו"ו ההפוך וַיַּגֵּשׁ בצירה כמו בשלמים. וכשל"פ גרונית בפתח וַיַּסַּע וַיַּגַּע. המקור הַגֵּד או הַגִּישׁ לְהַצִּיל. ובא ס לַנְפִּיל ירך (במדבר יד). בנין כתובה ובהשמט ה"א הבנין; ההפעל הֻגַּשׁ. הבינוני מֻגָּשׁ. העתיד אֻגַּשׁ. אותיות השמוש כלם בקבוץ לטעם שהתבאר לעיל (§ כז הערה). המקור הֻגֵּד הֻגַּד לי. ואם ע"פ אות גרונית יבואו שתי הבנינים בשלמות. כמו הִנְחִיל יַנְחִיל הָנְחֵל. ובא סהָנְתְּקוּ מן העיר (שופטים כ) בשלמות גם בלי אות גרונית:

בנין התפעל שוה בכל ענינו לשלמים לטעם שהתבאר בפעל, כי גם בו העין בדגש כמו התנפל:

§ רמו

ונמצא שני שרשים פ"פ שלהם למ"ד ויבואו ע"ד חסרים, והם לָקַח לָתַת; העתיד מן לקח אֶקַּח תִּקַּח תִּקְחוּ יִקְחוּ בלי תשלום דגש כמנהג הלשון להפיל הדגש מן אות שואית להקל על המבטא. וכן כל יִסְעוּ וַיִּסְעוּ בלי דגש; המקור לָקוֹחַ או לָקַחַת; הצווי לְקַח או קַח קְחִי כו': וכן בהפעל תחסר הלמ"ד סיַקַּח נא מעט מים ונבנה ממנו ההפעיל הַקְיַח כו': ומן לתת בא הנפעל סשני כפידם נָתְעוּ (איוב ד) שדוא מן סמַלְתָּעוֹת כפידם (תהלים נט):

§ רמז

ונמצא שרש אחד אשר הפ"א והלמ"ד נו"ן נקרא חסר הקצוות והוא שרש נָתַן. כי בעבר חסר נו"ן ל"פ. כמו נָתַן נָתַתָּ נָתַנּוּ. ובעתיד חסר נון פ"פ. כמו אֶתֵּן תִּתֵּן. המקור נָתוֹן או תֵּת בחסרון הקצוות ובתי"ו נוספת סביום תֵּת יי

(יהושע י) כי ראוי תֵּנֵת ע"מ גֵּשֵׁת . וגם בעבר חסר לפעמים
ב' הקצוות ◦ ואויבי תַּתָּה לי ערף (תהלים יח) . והצווי תֵּן
תֵּנִי תְּנוּ תֵּנָה בהסרון נו"ן למ"ד פעל בעבור פגישת נו"ן
השמוש , והמנהג בשתי אותיות דומות שתחסר
הראשונה ונבלעה בדגש אשר בשנית ובפרט כאשר
הראשונה מן הדומות ראוי לבוא בשוא אחרי ת"ג או
נגינה למטעם האמור לעיל (§ טו) : וכן הדין בשאר שרשים
אשר ל"פ שלהם נו"ן או ת"ו בגופים שיבואו אחריהם נו"ן
או ת"ו השמוש שתפול ל"פ ונבלעה ברגש אשר באות
השמוש . כמו מן אָזַן הֶאֱזִינוּ תַּאֲזֵנָה הַאֲזֵנָה . ומן כָּרַת בָּרַתָּ
ת' כָּרַתְּ . וכן כְּרַתֶּם הִכְרַתֶּ חסר ת"ו ל"פ בעבור ת"ו
השמוש הבא אחריה :

פרק ב גזרת נחי פ"א אל"ף

§ רמח

הפעלים אשר פ"פ שלהם אות גרונית ר"ל אהח"ע
שוים בכל דרכי נקורתם לשלמים , רק
תנועות אותיות השמוש בראש משתנות בהם מפני אות
הגרון . ד"מ אָסַר חָמַל עָבַד . העבר והבינוני והפעול
בקל שוים כמו בשלמים , ובעתיד נקוד איח"ן על שלשה
אופנים : או שיבואו בפתח להרחבת אות הגרון ופ"פ
בחט"ף פתח זולתי אל"ף איח"ן שהיא בסגל . כמו אֶעֱבוֹד
תַּעֲבוֹד יַעֲבוֹד ; או שיבואו בסגל ופ"פ בח"ס . כמו אֶאֱסוֹר
תֶּאֱסוֹר יֶאֱסוֹף יֶאֱהַב . (ובשני מינים האלה בגופים שע"פ
שלהם בשוא יפול השוא מן החטף ותשאר התנועה
לבדה והיא תנועה קלה (§ יא . כו) . כמו תַּעַבְדִי יַעַטְפוּ
תַּאַסְרִי יַאַסְפוּ) . ובקצת פעלים שפ"פ שלהם אל"ף נקוד
איח"ן בחולם והא"לף נח נסתר אחריה . כמו מן אָבַד
אָבַל אָמַר אָפָה העתיד אֹבַל תֹּאכַל אֹבַד תֹּאבַד

ופעלים

ופעלים האלה קראו המרקדקים גזרת נחי פ"א אל"ף, והם מעטים כי לא ימצאו יותר מאלה החמש שזכרתי אשר תהיינה נחה אדרי החולם, כי רובם איתן בפתח או בסגל, וקצתם יבואו על שני דרכים. והם אָהַב אָחַז אָצַר אָסַף ◦ וַאֹהַב את יעקב (מלאכי א) ◦ וַיֶּאֱהַב המלך ◦ וְאֹחֲזָה בזקנו ◦ טוב אשר תֶּאֱחוז ◦ אֶאֱסוֹף יעקב (מיכה ב) ◦ אֹסְפָה את הצולעה (שם ד); וקצתם איתן בצירה, כמו מן אָזַל אָחַר העתיד אֵזַל תֵּזַל ◦ וְאֵחַר עד (בראשית לב); והבאים בחולם ע"פ לרוב בפתח ובהפסק לפעמים בצירה יאכֵל האבד; ופעל אמר עם ויו הרפוק בסגל וַיֹּאמֶר מלעיל, ובהפסק ישובו לפתח ומלרע; והמקור אָכֹל או אֱכֹל ◦ לבלתי אֲכָל ממנו (ראשית ג) ובח"פ ◦ עד אֲבוֹד ואותיות בכ"ל על הרוב בסגל ופ"פ בח"ם לֶאֱכֹל או ◦ בַּאֲכֹל האש (במדבר כו) ◦ בַּאֲכֹל קש (ישעיה ה), ומן אמר ◦ בֶּאֱמֹר אלי (דברים ד), והלמ"ד לעולם בציר"ה כאמור כי מפני רוב שמושה הניחו האל"ף, ונקוד המ"ם תמיד בצירה לתשלום דגש, כמו כֶּאֱכֹל מֵהַלּוֹךְ מֵחֲטוֹא; והצווי אֲכֹל אֱהֹבוּ אֱחֹז:

הנפעל ג"כ כשלמים אלא שהנו"ן בעבר ובינוני לפני אהח"ע בסגל ופ"פ בח"ם, ולפני ע"פ שוא בסגל לבד, כמו נֶאֱסַף נֶאֱסָפָה, נֶאֱסָף נֶאֱסָפָה. ואותי"ת איתן בעתיד הה"א במקור ובצווי בצירה תמורת חירק להתשלום הדגש, כמו יֵאָכֵל הֵאָסֵף: פִּעֵל ופָּעַל שוים בכל כשלמים ואינם צריכים באור:

הפעיל והפעל ג"כ כשלמים, אלא שהה"א בעבר מהפעיל בסגל לרוב ופ"פ בח"ם כמו בנפעל ובהפעל בקמץ גדול בעבור החטף שאחריה, ושאר דרכי נקודתם כשלמים. וכן ההתפעל שוה לשלמים, כמו שתמצא תמונתם בלוחות הפעלים:

פרק ג בגזרת נחי פ"א יו"ד

§ רמט

הפעלים אשר פ"פ שלהם יו"ד נקרא גזרת נחי פ"א יו"ד, לפי שבעתיד הנוח היו"ד אחר צירה או אחר חירק גדול אשר באותיות אית"ן. כמו יָלַד יָדַע יָנַק יָרַשׁ העתיד אֵלֵד אֵדַע אינַק אִירַשׁ:

בנין הקל העבר והבינוני והפעול יבואו כמו בשלמים, אך העתיד בא אית"ן, או בציר"ה מושך יו"ד בכח המבטא ואיננה כתובה. כמו אֵלֵד תֵּלֵד אֵדַע תֵּדַע, או בחירק גדול מושך יו"ד והיא כתובה. כמו אֵינַק תֵּינַק אִירַשׁ תִּירַשׁ. וע"פ בצירויים בצירה. ובחרוקים בפתח. ובשל"פ גרונית גם הצירוים בפתח. בה"א נוספת בשוא נִירְשָׁה אֵרְדָה אֵלְכָה. ובא בחולם בלי תוספות. כמו ונָאוֹת (בראשית לח) מן יאת; והעתיד עם ויו ההפוך תתחלף הצירה בע"פ לכגל. כמו וַיֵּשֶׁב וַיֵּרֶד ומלעיל. אך באל"ף אית"ן קיים ע"פ בצירה וַאֵרֵד: המקור כשהוא מחובר לעבר או לעתיד יבוא בשלמות. כמו יָרַדְנוּ יָשֹׁב אָשֹׁב. ובלי חבור תחסר היו"ד ותי"ו נוסף בסוף ע"ד חסרי פ"נ. כמו שֶׁבֶת יֶרֶדֶת הַעַת. ובא כן גם זולת בכל"ם משא"כ בחסרי פ"נ (§ רמה). ועם בכל"ם בְּשֶׁבֶת בְּיֶרֶדֶת מֶרֶדֶת. ולפעמים ה"א בסוף ת' התי"ו לְדַעָה מה עשה לו (שמות ב) ◦ וכח אין ללדה (מ"ב יט) ◦ מֶרְדָה מצרימה (בראשית מו) וביו"ד כתובה בכל בחירקגדול והיו"ד נחה ◦ יֵקַד יְקֹד כְּיֵקֹד אֵשׁ (ישעיה י) ◦ לֵרֹא מפני דוד (ש"א יח) ◦ בְּיבוש קצירה (ישעיה כז) ◦ וְלִיסֹד ארץ (שם נא). ◦ החלו הערמות לִיסוד (ד"ה ב' לא) בנח ובדגש שלא כמשפט. ◦ איננו מניח לו לִישון (קהלת ה). וכל הבאים כן ע"פ בחולם: הצווי בא ג"כ בחסרון יו"ד פ"פ שֵׁב רֵד.

לֵךְ־נָא במקוֹם . דַּע . ומן יהב הַב . ובה״א נוספת שִׁבָה רָדָה לְכָה דְעֵה הָבָה . ובהפסק רְדָה . ובשאר הגופים לְכִי לְכוּ לְכוּ לְכֶנָה :

בנין נפעל העבר והבינוני הנו״ן בחולם מושך וי״ו נח נסתר תמורת יו״ד פ״פ והיא כתובה . כמו נוֹלַד נוֹלָדָה . הבינוני נוֹלָד נוֹלָדָה או נוֹלֶדֶת נוֹכַחַת . ובשאר חלקי הבנין דומין מרגשת בתנועה . ונקודתו כשלמים : העתיד אִוָּלֵד תִּוָּדַע תִּוָּשַׁע נִוָּכַח בה״א נוספת ; המקור והצווי הִוָּלֵד הִוָּדַעְ הִוָּדְעוּ הִוָּדַעֲנָה :

פִּעֵל ופָּעַל כמו בשלמים . העבר יִלֵּד הבינוני מְיַלֵּד הפעול מְיֻלָּד העתיד אֲיַלֵּד ; הפעל יָלֵד הבינוני יָלֵד כו׳ ו עתיד אֲיַלֵּד :

בנין הפעיל יבוא על שני פנים : השרשים אשר אית״ן בקל בצירה יבואו בהפעיל הה״א כעבר ובמקור ובצווי והמ״ם בבינוני ואית״ן בעתיד בחולם מושך וי״ו נח נסתר ת׳ היו״ד כמו בנפעל . ד״מ מן יָלַד יָשַׁב . העתיד בקל אֵלֵד תֵּלֵד אֵשֵׁב תֵּשֵׁב . ובהפעיל העבר הוֹלִיד הוֹלַדְתָּ . הבינוני מוֹלִיד מוֹלִידָה . הפעול מוּשָׁב מוּשָׁבָה העתיד אוֹשִׁיב תּוֹשִׁיב . המקור והצווי הוֹשֵׁב הוֹשִׁיעָה בה״א נוספת . גם הוֹשַׁע בפתח גנובה ת׳ הצירה כו׳ :

והשרשים אשר אית״ן בקל בחירק גדול , יבואו אותיות המשמשות בראש בהפעיל בצירה מושך יו״ד נחה והיא פתובה . כמו מן יָנַק יָטַב העתיד בקל אִינַק תִּינַק אִיטַב תִּיטַב ובהפעיל הֵינִיק הֵינִיקָה מֵינִיק מֵינִיקָה מוֹנֵק מוֹנֶקֶת אֵינִיק תֵּינִיק המקור הֵיטֵב הצווי הֵיטִיבִי כו׳ ; ויש מעטים יוצאים מהכלל הזה . ד״מ יָרַשׁ העתיד בקל אִירַשׁ ובהפעיל הוֹרִישׁ אוֹרִישׁ כו׳ : ובשני המינים ע״פ בעתיד בחירק מושך יו״ד לסמן הבנין . ובבואם עם וי״ו ההפוך תתחלף לסגל זולתי המ״ב ליחיד . כמו וָאוֹרִישׁ וָאוֹלֶךְ

וַיִּחַשׁ וַיִּוָּלֵד וַיִּיטַב . ולפני אות גרונית לפתח וַיּוֹשַׁע והטעם התבאר לעיל (§ נא) . וכשל"פ אל"ף גם וי"ו ההפוך בצירה . כמו °וַיּוֹצֵא אותו החוצה (בראשית טו) . ומלרע בעבור אל"ף הנחה • ונמצאים עתידים בהפעיל יוצאים מדרך חבריהם . כמו °אֲיֵילִיל (ירמיה מח) °וַיֵּיטֵב (איוב כד) . יֵיָדַע (תהלים קלח) . ומהם ע"ד השלמים יֵישִׁירוּ וכן בצווי הַיְשַׁר הֵיצֵא :

בנין הפעל אותיות המשמשות בראש כלם בשורק . העבר הוּרַד הבינוני הוּרָד העתיד אוּבַל תּוּבְלְנָה :

בנין התפעל יבוא כשלמים ע"ד פֻּעַל . רק בקצתם תתחלף הוי"ד לוי"ו נעה . כמו הִתְוַדַּע הִתְוַכַּח מִתְוַדֶּה אֶתְוַדַּע . ומן יָלַד הִתְיַלֵּד בלי חלוף :

§ רנ

ונמצאים שרשים שפ"פ שלהם יו"ד ובאים בעתיד ע"ד חסרי פ"א נו"ן , והם השרשים שע"פ שלהם צד"י , כמו יָצַב יָצַג יָצַע יָצַק יָצַר יָצַת . העתידים הם בקל אֶצֹק תִּצֹק כן בנפעל נִצַּב . ובהפעיל הֵצִיב הֵצִיק הֵצִיעַ אַצִּיב תַּצִּיג ובהפעל הֻצַּג יֻצַּג . כלם בחסרון יו"ד פ"פ וקראו להם המדקדקים חסרי פ"י ; וההפרש שבין הנחים ובין החסרים , כי בנחים אותיות השמוש בת"ג המושכת הנח שאחריה , ובחסרים אותיות השמוש בת"ק ובע"פ דגש המורה על חסרון היו"ד שלפניה , ועשו כן רק בשרשים שע"פ צד"י לפי שהיא קרובה במבטא לסמ"ך , כמו שמצאנו באנשי צרפת שאינם מברילים ביניהם , לכן חזקו הברתה ע"י הדגש . ושרש יָצָא יוצא מהכלל . שע"פ שלו צד"י ויבוא ע"ד נחי פ"י . כמו אֵצֵא תֵּצֵא ; ובשני שרשים

הניח

הַנִּיחַ הַקוֹף יש מחלוקת בין המדקדקים . כי על דעת קצתם הם מגזרת חסרי פ״נ מן נָקַף נָגַח . ולדעת אחרים הם ג״כ מחסרי פ״י אף שאין ע״פ שלהם צד״י :

§ רנא

ונמצאים עוד שני שרשים שפ״פ שלהם יו״ד , ויבואו בעתיד שלא ע״ד נחי פ״י ולא ע״ד חסרי פ״י . והם יָכַל יגור שניהם בעבר ע״מ פָּעַל . ומן יָכַל העתיד אוּכַל תּוּכַל נוּכַל ומן יָגוֹר העתיד אָגוּר תָּגוּר נָגוּר ע״ד נחי ע״ו . ותמצאים בלוח הפעלים : ונמצא פעל אחד יש לו ב׳ שרשים . הלך ילך שבעבר ובבינוני בקל ; וַהַנִּפְעַל וַהַפִּעֵל יבואו מן הָלַךְ . כמו הָלַכְתִּי נֶהֱלָכְתִּי הִלַּכְוּ ; ובעתיד בקל . קצתם מן הלך . כמו ◦ מה מני יַהֲלוֹךְ (איוב יד) וקצתם מן יָלַךְ . כמו אֵלֵךְ : והפעיל הוֹלִיךְ מוֹלִיךְ אוֹלִיךְ כו׳ :

פרק ד גזרת נחי ע״ן ויו

§ רנב

הפעלים אשר ע״פ שלהם וי״ו נקרא גזרת נחי ע״ן וי״ו : כמו סוּר שוּב קוּם :

הקל העבר בו רק שתי אותיות שרשיות מרגשות במבטא הפ״א והלמ״ד , והע״ן נבלעת , והוא על שלשה משקלים כמו בשלמים : יש מהם שפ״פ בקמץ והם ממשקל פָּעַל . כמו קָם סָר שָׁב גָּר רָץ . ויש מהם פ״פ בצירה על משקל פָּעֵל . כמו מֵת כֵּן . ויש מהם פ״פ בחולם על משקל פָּעֹל . כמו בּוֹשׁ טוֹב אוֹר ; ואשר הם למשקל פָּעַל הפ״א בקמץ בשלשה גופי הנסתרים . כמו סָרָה סָרוּ ומלעיל . ובשאר הגופים בפתח . כמו סָרָתָ סָרַתְּי סָרָתֶם ; ואשר הם למשקל פָּעֵל הפ״א בצירה בשלשת

גופי הנסתרים כמו מֵת מֻתָּה מִתָּו . ובשאר הגופים בפתח : ואשר הם למשקל פָּעַל הפ״א בחולם בכל הגופים : כמו בּוֹשׁ בּשְׁתָּ רק בָּשְׁתָּם בְּשָׁתֶן בקמץ חטף . לפי שלא יבוא שוא נח אחרי ת״ג בלי נגינה . כי בגופי תֶּם תֶּן הנגינה מלרע תמיד . והטעם כי בהשמט ע״פ הוטל תנועתה על פ״פ , לכן דין משקלים האלה כשלמים : הבינוני ג״כ על שלשה המשקלים : הקמוצים הפ״א בקמץ בכל הבינוני . כמו סָר סָרָה סָרִים סָרוֹת . והצרויים בצירה מֵת מֵתָה מֵתִים מֵתוֹת . והחולמים בחולם בּוֹשׁ בּוֹשָׁה בּוֹשִׁים בּוֹשׁוֹת ; ובשלשתם שוה הבינוני לעבר בזכר יחיד . ובנקבה יחידה , אך בעבר לנקבה הנגינה מלעיל ובבינוני הנגינה מלרע , והטעם לפי שבפעלים משפט הנגינה בע״פ ובזה שנעדרה ע״פ והוטל תנועתה על פ״פ לכן הנגינה ג״כ בפ״פ , אבל הבינוני שיש לו משפט השמות הנגינה מלרע (§ נ , נא) , ועיין מה שפירש״י בפסוק ◦ והנה רחל בָּאָה (בראשית כח) :

הפעול הפ״א בשורק מושך וי״ו הנחה , כמו שׂוּמָה שׂוּמִים כו :

העתיד אותיות אית״ן בקמץ ופ״פ ברובם בשורק מושך וי״ו הנחה . כמו אָסוּר תָּסוּר . ובקצתם בחולם בלי וי״ו המשך ◦ ואל תָּקֵן בתוכחתי (משלי ג) יָשֹׁב אפך (ישעי׳ יב) , ובהפסק תמיד בחולם ◦ ואל יָמוּת (דברי׳ לג) , ולרבות נקבות גם בלי הפסק בחולם תִּשְׁבָּנָה . והטעם לפי שכבר אמרתי , כי אחר אות הנחה בפועל לא יבוא נח ולא דגש , ולפי שאין שורק בלא וי״ו לכן תשתנה לחולם שהיא בלא וי״ו , ובשאר הגופים שנעתקה הנגינה מן התנועה האחרונה , אם בעבור וי״ו ההפוך שנעתקה הנגינה מלעיל (§ נא) , או בהסמכו במקף למלה ועירה

שנשמטה

שנשמטה לגמרי , תתחלף החולם או השורק לק"ח ,
כמו וַיָּקָם וַיָּשָׁב . תָּשָׁב־נא . זולתי מ"ב ליחיד לא ישתנה
אף בוי"ו ההפוך :

המקור פ"פ לרוב בשורק ומעטים בחולם וב"כ בשוא
והלמ"ד בקמץ בְּקוּם בְּשׁוּב לָסוּר . והמ"ם בח"ק
מְסוּר ; או ◦ קוֹם יָקוּמוּ (ירמיה מד) הפ"א בחולם :

הצווי ג"כ לרוב בשורק . כמו קוּם שׁוּב סוּרָה . ופעמים
בחולם ◦ יָשׁוֹב אלי ◦ מַלֵּאת בני ישראל . ולרבות
נקבות לעולם בחולם למעם שהתבאר בעתיד :

בנין נפעל העבר בשלשה דבורי הנכתרים הנו"ן בקמץ
לפי שהנגינה בהם בפ"פ . כמו נָבוֹן נָכוֹנָה
נָכוֹנוּ . ובשאר הגופים הנו"ן בשוא לפי שהיא התנועה
השלישית שלפני הנגינה והפ"א בשורק . כמו נָפוּגוֹתַי
נְבוֹנוֹתָם :

הבינוני הנו"ן בקמץ ליחיד זכר לבד ובשאר בשוא לפי
שהם מלרע והפ"א בכלם בחולם . נָכוֹן נְכוֹנָה
נְכוֹנִים נְכוֹנוֹת :

העתיד אית"ן בחירק ודגש אחריה . כמו אֶכּוֹן תִּכּוֹן יִכּוֹן ,
וכֵן המקור והצווי הִכּוֹן הִכּוֹנִי :

בנין פִּעֵל הבנין הזה יבוא כלו הפ"א בחולם מושך וי"ו
ע"פ ול"פ כפול . כמו קוֹמֵם שׁוֹבֵב בּוֹנֵן כּוֹנֵן ,
והטעם לפי שהיה צריך לבוא דגש חזק בע"פ לסמן הבנין ,
ובאות הנחה אי איפשר שיבוא דגש , הכפילו תמורתו
ל"פ , ושאר אותיות השמוש מנוקדים כשלמים , הבינוני
מְכוֹנֵן מְכוֹנָנָה מְכוֹנָנִים . הפעול מְכוֹנָן מְכוֹנָנָה כו' . העתיד
אֲכוֹנֵן המקור והצווי כּוֹנֵן ; ובנין פִּעֵל ג"כ הפ"א בחולם
ול"פ כפול , ואין הבדל ביניהם רק שבנין אות הראשון

מהכ פל בפתח כמו כּוֹנַן וּכְפִעֵל בצירה : בנין הפעיל העבר בשלשה דבורי הנכתרים תמיד הה״א בצירה והפ״א בחירק גדול לרוב ויו״ד נחה אחריה . כמו הִסִיר הַסִירָה הַסִירוּ . ומעטים בצירה הֵפֵר הֵפֵרוּ . ולפני ל״פ גרונית או רי״ש בפתח לפעמים הֵרַע הֵפַר : ושאר הדבורים יבואו על ב׳ דרכים . או שהפ״א בפתח ואז קיים הה״א בצירה . כמו הַקְמָתָ הַקְמָתֶם הַקְמָנוּ . או שגם בהם הפ״א בחירק גדול או בצירה והה״א בחטף פתח או בחטף סגל . כמו הַשִיבוֹתָ הַקִיצוֹתִי הַשִבוֹתֶם הֲרֵעוֹתִי . וכשפ״פ גרונית יפול השוא מן המרכב הֵעִידוֹתִי הַעֲירוֹתִי :

הבינוני המ״ם בצירה ליחיד לבד ובשאר בשוא ׳ וזה ההבדל בינם ובין הפעיל מנחי פ״י אשר גם בהם המ״ם בצירה , כי אותם כל הבינוני המ״ם בקום הצירה , כמו מֵנִיק מֵנִיקָה כו׳ . ואלו רק היחיד בצירה והשאר בשוא . והפ״פ לרוב בת״ג ומעטים בצירה מֵסִיר מֵפֵר כמו בעבר . מְסִירָה מְצֻרָה מְבִינִים מְרֵעִים . וליחיד מֵרַע :

הפעול המ״ם בשורק מוֹסָר מוֹסָרָה מוֹסָרִים מוֹסָרוֹת : העתיד איתי״ן ג״כ בקמץ כמו בקל אך פ״פ בחירק לרוב או בצירה . כמו אָסִיר תָּסִיר אָפֵר יָפֵר יָסֵר ׳ יֵנִאץ השקד (קהלת יב) באל״ף ת׳ יו״ד . ואם ל״פ גרונית בפתח אָרַע יָרַע נָרַע ׳ יָלַע קדש (משלי כ) . וגם בלי אות גרונית ׳אל תָּלַן את העם (שופטים יט) . וכן בשאר הדבורים תָּשִיבִי תָּרֵעוּ . ולפי ששרש רוע יש לו שני מיני הוראות . האחד מלשון תרועה והשני מלשון רעה , ואשר הוא ממין הראשון הפ״א בחירק ואשר הוא ממין השני בצירה או בפתח , ובן בשרש לון שני הוראות האחד מענין לינה ובא איתי״ן בהם כמשפט נחי ע״ו , והשני מענין תלונה ובא איתי״ן בקל בחירק ׳ וַיָלִינוּ (שמות טו) . והתפעיל בפתח

וַיַּלִּינוּ (במד' יד) שלא כמשפט להבדיל ביניהם: ורבים נוכחים ונסתרים תָּסִירוּ יָסִירוּ יבואו לפעמים בנו"ן נוסף בסוף. ואז הוי"ד בשוא בעבור העתקת הנגינה ממקומה כמו וּלְמַה תְּנִיאוּן (במד' לב) וְנַעוּן (תהלים קט) וְיַחִילוּן (ישעי' יג). וכן בקל וּמִן יְקוּמוּן (דברי' לג). ולרבות נקבות הפ"א תמיד בצירה תָּסֵרְנָה תָּשֵׁבְנָה. לפי שאין ח"ג בלי וי"ד. וכבר אמרתי כי לא יבוא שוא נח אחר אות או"י הנחה, לכן תשתנה לצירה שהיא בלי וי"ד נחה, והבאים בוי"ו ההפוך שנעתקה הנגינה מן התנועה האחרונה, תתחלף החזרק או הציר' בפ"פ לסגל זולת יחיד מ"ב, כמו וָאָשִׁית וַתָּשֶׁת וַיָּשֶׁב וַנָּמֶת. ובזה הם נבדלים מהקל. כי הקל בוי"ו ההפוך בק"ח, אך בשרשים אשר פ"פ או ל"פ אות אחהע"ר, אין הבדל בנקודתם בין קל ובין הפעיל, כי בשניהם פ"פ בפתח להרחבה, אך הענין יבדיל ביניהם, אם הוא עומד הוא מהקל ואם הוא יוצא מהפעיל, ד"מ וַיָּנַח לבבו (ישעי' ז) וַיָּסַר אליה (שופטי' ד) הם מהקל לפי שהם עומדים. וַיָּנַח יי' להם (יהושע כ) וַיָּסַר את אופן (שמו' יד) הם מהפעיל לפי שהם יוצאים. ובא וַיָּעַף אלי (ישעי' ו) בקיום הק"ח אף באות גרונית. הוא מענין עופפות ופריחה. להבדיל הוראתו מן וַיָּעַף דוד (ש"ב כא) שהוא מענין עיפות ויגיעה:

המקור ג"כ ע"ד העתיד הָקֵם הָפֵר. ועם בכל"ם הפ"א בחירק בְּהָנִיחַ לְהָשִׁיב. וכן הצווי הָקֵם הָקִימִי:

ודע כי נמצא שרשים שהעבר מהם על דרך הקל והעתיד מקור וצווי ע"ד הפעיל ולא ע"ד הקל, כמו מִן אָן וַיָּאִיצוּ (בר' יט) ומִן בֵּן בַּנּוֹתָ. העתיד אָבִין תָּבִין וכן אָגִיל אָדִין דָּיִין יָוִד יָכִיל יָלִיט יָלִין יָצִיף יָצִין תָּקִיא יָרִיב יָשִׁישׁ יָשִׁיר יָשִׁית. כל אלה העבר מהם

ע"ד קל והעתיד הפ"א בחירק ולא בשורק , וכן במקור בלי ה"א לָדִין לָרִיב לָשִׁית . והצווי בִּין בִּינָה בה"א נוספת שִׁירוּ שִׁיתוּ שִׂיחוּ ; ולפי שבעבר כאלה בלתי מרגש מהם רק שתי אותיות , היה דעת קצת מדקדקים הראשונים כי אלה הבאים בעתיד בחירק הפ"א הם מגזרת נחי ע"ן יו"ד , ולכן יבואו בחירק גם בעתיד מהקל להמשיך יו"ד ע"פ , וראיתם בזה , כי מקצתם יבואו גם בעבר ביו"ד נחה , כמו רִיבוֹתָ ◦ בִּינוֹתִי בספרים . וכן וָאֲבִתִּי ע"ד השלמים . גם הפעל יבוא ביו"ד ע"פ וע"ד השלמים ◦ קִימוּ וקבלו וְחַיַּבְתִּי את ראשי (דניאל א) . ודבריהם נראים :

בנין הפעל אותיות המשמשות בראש כלם בשורק
הושַׁב הוסַר הבינוני הוסָר העתיד אוסַר וכו'
(ועיין בהפעל מגזרת הכפולים) :

בנין התפעל תוסיף ה"א ת"ו לפני הַפְּעַל ויצא לך התפעל . כמו הִתְכּוֹנֵן מִתְכּוֹנֵן אֶתְכּוֹנֵן :

§ רנג

ודע כי השרשים שע"פ וי"ו ול"פ ה"א יבואו ע"ד נחי ל"ה ולא ע"ד נחי ע"ו . כמו עָוָה עָוְתָה קִוָּה רָוָה אִוָּה . ונמצא שמונה שרשים שאין ל"פ ה"א ויבואו ע"ד השלמים ולא ע"ד נחי ע"ו , והם גָּעַע שָׁעַע עָוַת עָוַל עָוַר חָוַר צָוַח רָוַח , ובכולם הפ"א או הלמ"ד אות גרונית :

פרק ה גזרת נחי למ"ד אל"ף

§ רנד

כל שרש שלמ"ד פעל שלו אל"ף נקרא גזרת נחי למ"ד אל"ף ◦ , כמו בָּרָא קָרָא מָצָא , וכל דברי נקודתו בראש שוה לשלמים , רק בסוף , תנועת ע"פ

בת"ג אם בקמץ או בצירה תמורת מה שיבוא בשלמים בת"ק או בשוא נח וזה בעבור נחות האל"ף, העבר בָּרָא בָּרְאָה בָּרָאתָ, ולמשקל פָּעַל העי"ן בצירה בכל גופי העבר כמו מָלֵא מָלְאָה ובהפסק מָלֵאתָ מָלֵאתִי מִלֵּאתֶם, וכן טָמֵא צָמֵא שָׂנֵא יָרֵא, הבינוני בורֵא קורֵא, ולמשקל פָּעַל מָלֵא מְלֵאָה מְלֵאִים, העתיד אֶמְצָא תִּמְצָא, המקור מָצוֹא או מְצוֹא ובתוספת ת"ו בסוף לבלתי קְרֹאת לנו (שופטי יח) לפי מְלֹאת, הצווי קְרָא קִרְאִי קִרְאוּ קָרְאָנָה (רות א) ומְצָאן בנפיל' ה"א הנח ובא קְרֹאן לו שמות ב) שלא כמשפט, הנפעל נִקְרָא נִקְרֵאתָ בצירה, וכן ההפעיל הִמְצִיא הִמְצֵאתָ, ובהפעל הֻמְצֵאתָ נחה האל"ף אחרי הצירה, ושאר נקודתם בשלמים:

פרק ו גזרת נחי למ"ד ה"א

§ רנה

כל שרש של"פ שלו ה"א בלי מפיק הוא מגזרת נחי למ"ד ה"א, לפי שהיא נח נסתר אחר תנועת ע"פ שלפניה:

בנין הקל עבר גָּלָה קמץ ת' פתח להניח הה"א גָּלָתָה.

השתנה ה"א אחת לת"ו שלא יחברו ב' האי"ן, ועל דעתי ה"א הנקבה היא שתשתנה לת"ו למעם שהתבאר לעיל (§ח) גָּלִיתָ השתנה הה"א ליו"ד. לפי שלא תתכן להיות ה"א נח נסתר באמצע המלה, וכן גָּלִית גָּלִיתִי גְּלִיתֶם גָּלִינוּ, ולנסתרים גָּלוּ בנפילת הה"א ת' גָּלְתָה, כי כבר אמרתי (§ ד) בבוא אות שואית לפני אל"ף או ה"א אשר בהם התנועה יפול האל"ף והה"א ותנועתן יבוא על אות השואית שלפניהם, ולפעמים יבוא גם בזה יו"ד תמורת ה"א ל"פ, כמו חָסָיוּ (דברי לג) וכן לנסתרת

כבר חָסְיָה נפשי (תהל' נז) ; והנה דבור הנסתרי גָּלוּי שוה
אל דבור הנסתרים בנע"ו קמו אך הנגינה תבדיל ביניהם
ד"מ ◦ שָׁבוּ מדרכם (יונה ג) מלעיל מנע"ו ◦ שָׁבוּ ויבוז
(בר' לד) מלרע מנחי ל"ה . והבינוני גוֹלֶה בסגל ומלרע
להניח הה"א אחרי הת"ק , ולנקבה גוֹלָה ת' גוֹלָהּ
נשמטה ה"א השרש והוטל תנועתה על אות השואית
שלפניה ואחר ה נחה הה"א שהוא סמן נקבה , וגם בו
לפעמים יו"ד נעה ת' ה"א ל"פ ◦ כְּעִטָּיָה בְּכִיָּה פּוֹרָיָה דְּמָיָה
צְפִיָּה . והשאר גולים גולות ג"כ בהשמטת ה"א השרש ,
והפעול גָּלוּי ביו"ד נח נראה ת' ה"א ל"פ . והשאר גָּלוּיָה
גָּלוּיִם גְּלוּיוֹת . ובא אל"ף ת' ה"א ◦ועמי תְּלוּאִים (הושע יא) .
ובקבוץ ת' שורק ◦רָאֲיוֹת (אסתר ב) : העתיד אֶגְלֶה תִּגְלֶה
בסגל העין ומלרע . תִּגְלוּ יִגְלוּ בנפילת הה"א
כמשפטה באמצע המלה . תִּגְלֶינָה תשתנה ליו"ד
כמשפטה בבוא עוד תנועה אחריה , וגם בשאר הגופים
בבוא עליהם אות נוספת שבעבורה נתוסף תנועה
תשתנה ליו"ד כמו ◦אֲהֻבָיה (תהלים עז) בה"א נוספת ◦אם
תִּבְעָיוּן (ישעי' כא) ◦ בל יֶחֱזָיוּן (שם כז) וַיֶּאֱתָיוּן (שם מא)
◦ יֶחֱסָיוּן (תהל' לו) ◦יֶרְוָיוּן (שם) ◦בל יִשְׁתָּיוּן (שם ע"ח) ◦ יִרְבְּיוּן
(דברים ח) . וגם בלי אות נוסף ◦ יִשְׁלָיוּ (תהל' קכב) ; ובבוא
העתיד עם ויו"ו ההפוך תשמט ה"א ל"פ לגמרי בגופים
שהיא נח נסתר ותנועת ע"פ יבוא על פ"פ . כמו וָאֶגֶל
וַתֶּגֶל ויגל . וגם זולת ויו"ו ◦יֶרֶב (בר' א) . ולפעמים בצירה
וַיִּפֶּן אל תִּפֶּן . ואם ע"פ גרונית פ"פ בפתח וַיִּשַׁע וַתִּתַּע .
ואם פ"פ גרונית גם אית"ן בפתח וַיַּעַשׂ וַיַּעַל וַאֲעַן וַתַּחַר .
ובלי ויו"ו ג"כ לפעמים ◦יַעַשׂ (רות א) ◦ והנער יַעַל (בר' מד)
◦וְתַחַז מיכה ד) . אך מן חרה ◦אל יִחַר (שמו' לב) ◦וַיִּחַר אַפּוֹ
(במד' יא) , ואם ע"פ אחת מן אות' פת"ך ד"ק ט"ב

או הפ"א והע"ן בשוא . כמו וַיִּבְקַ֥ע וַיִּשְׁבְּ֖ר וַיִּפְתַּ֥ח וַיֵּרֶד . וַיַּחְפֹּ֥ר
הפתח להרחבת אות הגרון ◦ וַיִּ֫ף (יחז' לא) : ומלת וַיַּרְא היה
האל"ף ראוי ג"כ לבוא בשוא ע"ד וַיִּשָּׁק . (ואף שזה מהקל
הי"ד בפתח להרחבה כי גם בריי"ש נוהג לפעמים דין הרחבה)
ולפי שאין דין נח נראה נוהג באל"ף היא ריקה . אבל בשאר
הגופים אית"ן בצירה וָאֶרְא וַתֵּרְא וַיַּרְא ע"ד וַיֵּדְא וַתֵּלְא כי באל"ף
אין דין הרחבה נוהג (§ ל) : ושני שרשים בגזרה זו הָיָה חָיָה
יוצאים ממנהג חבירים בעתיד . כי בלי וי"ו יבואו להוב
בחירק אית"ן ופ"פ בשוא פשוטה . כמו אֶהְיֶה תִּהְיֶה אֶחְיֶה
תִּחְיֶה . ולפעמים אית"ן בשוא ופ"פ בחירק . שיתחלפו תנועת
אית"ן לפ"פ ושוא פ"פ באית"ן . כמו אֶהְיֶ֫ה תִּהְיִי יְהִי נָהִי .
ובהפסק יֶחְיֶ֫ה בחלוף יָרֵב . ובוי"ו ההפוך לעולם אית"ן
בשוא וַיְהִי וַיִּחְי ובהפסק ג"כ וַיֶּ֫חִי וַיֶּ֫חְיוּ : המקור גָּלֹה או רְאֹה
פניך ע"ד הסמיכות ◦ הסכלת עֲשׂוֹ (בראשית לא) גם
בנפרד . ולפעמים תשתנה הי"א ל"פ לוי"ו נחה ותי"ו נוסף
אחריה . כמו גָּלוּת הארץ קְנוֹת בינה . ועם בכל"ם תמיד כן :

והצווי גְּלֵה גְּלִי גְּלוּ גְּלֶינָה :

בנין נפעל העבר נִגְלָה נִגְלְתָה ושנוי הה"א כמו בקל . וע"פ
בצירה או בחירק . כמו נִגְלֵיתִי נִגְלֵיתֶם נִגְלִינוּ ;
והבינוני נִגְלֶה נִגְלָה ; והעתיד אֶגָּלֶה תִּגָּלֶה . ועם וי"ו ההפוך ◦
וַיִּקַּר (במד' כג) ◦ וָאֶפֶת וַיֵּרָא ובא בלי וי"ו כן ◦ וַיִּמַּח שמם (תהל'
קט) והפתח בעבור החי"ת וכן וַיִּשַּׁח יַדַּחוּ בפתח . ◦ וַתֵּעַשׂ
(אסתר ז) ; המקור הִגָּלֵה או הִגָּלוֹת וע"ד השלמים נִגְלֹה ;

והצווי הִגָּלֵה :

בנין פעל העבר גִּלִּיתָה כו . והבינוני מְגַלֶּה והפעול
מְגֻלֶּה . והעתיד אֲגַלֶּה תְּגַלֶּה ובוי"ו ההפוך וַתְּגַל
וַיְחַל וַתְּעַר וַיַּחַו . וגם בלי וי"ו ◦ אַל תְּגַל (משלי כח

יקו לאור (איוב ג) יצו יי (דברי כו) . המקור גלה קוה
בתיו גלות . והצווי גלה ובלי ה"א צו חל גל ; והפעל ידוע :
בנין הפעיל הגלה הרבה הרבתה הרביתי הקריתם הרבינו .
ומעטים ה"א בסגל הגלה (אסתר ב) הפדה .
ואם פ"פ אות גרונית ה"א לרוב בסגל או בפתח העלה
העלתה החרה . (וכן המשפט בנו"ן נפעל נעשה נעשתה
נחליתי , ומן היה נהיה בחירק) , החיה החייתי : הבינוני מרבה
מרבה מרבים והפעול מראה כו : והעתיד ארבה תרבה , ועם ויו
ההפוך וירב ויפן איתן בסגל משא"כ בקל שהוא בחירק
ואם ע"פ גרונית ויתע ואם פ"פ גרונית ויעל ושוה לקל , רק ,
הענין יבדיל ביניהם אם הוא עומד או יוצא , ד"מ ויבא אלהים
(בראי א) מקל ויבא אותם את בן המלך (מ"ב יא) מהפעיל ;
וגם בבנין הזה יש הפ"א והעי"ן בשוא יפתּ אלהים (בראי ט)
ויששך (שם כט) . המקור הגלה או העלות : הצווי הגלה ובחסרון
ה"א השרש הרב הרף העל , השע ממני (תהלים לט)
בקמץ שלא כמנהג . בנין הפעל הגלה נקודות אותיות השמוש
בראש כמו בשלמים והשתנות ה"א בסוף כמו בשאר הבנינים
וכן בנין התפעל , העבר התגלה , הבינוני מתגלה , והעתיד
אתגלה תתגלה ובוי ההפוך ויתגל וגם זולת ויו ההפוך אל
תתגר , המקור התגלה או התגלות , והצווי התגלה ובלי ה"א
שכב על מטתך והתחל . ונמצא חמשה שרשים של"פ שלהם
ה"א והיא במפיק , להורות שהיא נח נראה , ובאים ע"ד
השלמים , והם גבה כמה להה נגה תמה , כמו גבה גבהו אגבה
ותמצא תמונתם בלוחות הפעלים :

פרק

פרק ז גזרת הכפולים

§ רנו

כל פעל אשר שתי אותיות האחרונות מן השרש דומות בו נקרא גזרת הכפולים, כמו סכך גלל:

בנין הקל העבר יש שיבוא ע"ד השלמים. כמו בָּזַז בָּזָזָה בָּזְזוּ וזה אין צריך באור. ויש שתשמט האות הראשונה מן הכפל והוטל תנועתה על פ"פ ובל"פ דגש כשהיא בא בתנועה להורות על חסרונה. כמו סַב סַבָּה סַבּוֹתָ סַבּוֹתִי סַבּוּ. וכל הדבורים הפ"א בפתח. ובזה הם נבדלים מנע"ו, כי אות' בשלש' גופי הנכתרים הפ"א בקמץ בעבור הנח שאחריה ואלו בפתח בעבור הדגש האחרי', ובא °חכדי יי' כי לא תַמְנוּ (איכה ג) הנו"ן ת' אות הכפל כי המ"ם והנו"ן קרובים להתחלף. אבל °האם תַּמְנוּ לגוע (במד' יז) למ"ב ונפל הדגש כי ראוי לִהְיוֹת: הבינוני ליחיד שוה לעבר. ואין הבדל ביניהם כי אם לפי הענין. ד"מ °תַּם הכסף (ברא' מז) עבר °איש תָּם וישר (איוב א) בינוני והוא תאר. ולנקבה יחידה תַּמָּה ומלרע כמשפט השמות שהנגינה בל"פ כשהיא ת"ג. ולעבר הנגינה מלעיל. כמו °איך חַתָּה (ירמי' מח). כי משפט הפעלים שהנגינה בע"פ וכאשר נשמטה והוטל תנועתה על פ"פ גם הנגינה בה. והשאר סַבִּים סַבּוֹת. והפעול תמיד בשלמות רָצוּץ שָׁדוּד שְׁדוּדָה בו; וגם הבינוני יבוא לרוב בשלמות ובפרט בפעלים המורים שנוי ותנועה. כמו סוֹבֵב גּוֹלֵל גּוֹזֵז חוֹנֵן. ואשר יבואו ע"מ פַּל הם תארים. כמו הַל רַךְ רַב תַּם: והעתיד איתן בקמץ כמו בנחי ע"ו. אך בהם פ"פ על הרוב בחולם ובגופים של"פ בתנועה היא בדגש. כמו אָסוֹב תָּסֹב תָּסֹבִּי תָּסֹבּוּ יָסֹבּוּ. משא"כ בנחי ע"ו שפ"פ בשורק לרוב מושך וי"ו

ובלי דגש . ולרבות נקבות תְּסֻבֵּינָה: התי"ו בשוא לפי שהיא שלישית לנגינה , והפ"א בקבוץ לפי שלא יתבן לבוא דגש אחרי ת"ג בלי נגינה , ובתנועה השלישית שלפני האחרונה לא יתבן שיבוא נגינה בעצם כלל (§ כו מט) , ומה שתתחלף לקבוץ ולא לק"ח תולדת החולם כבר התבאר לעיל (§ כו) , אך בבוא העתיד עם ו"ו ההפוך בנופים שנעתקה הנגינה מן הפ"פ תתחלף החולם לק"ח תולדתה , כמו וַתָּסָב וַיָּסָב וַיָּבֶל וַיָּגָן שלום ואדם שוים לנחי ע"ו , רק כשפ"פ אות גרונית יש הבדל ביניהם . כי בנע"ו תתחלף הק"ח לפתח כמו שזכרתי ובאלה לא תתחלף °וַתָּעָז (שופטים ג) °וַיָּהָם (שמות יד) לד"ק °וַיָּחַם (מ"ב ד) , ובא °ברול בברלו יחד (משלי כו) בפתח ובלי ו"ו ; ונמצאים בבנין הזה אשר אית"ן בחירק °וְאָבוֹת אותו (דברים ט) °וַיֵּהֹם אהרן (ויקרא י) °וַיֵּהֹם הכסף (בראשית מז) מה אֶקֹב (במדבר כג) , והם למשקל אֶפְעוֹל . °ולא יְמֵם את לבב אחיו (דברי כ) °וַיְדַל ישראל (שופטים ה) למשקל אֶפְעַל : המקור סוב תום בְּסוֹב כְּסוֹב לָסוֹב או לְסֹבֵב לְגָזוֹז : הצווי סֹב ובה"א נוספת °אָרָה לי קָבָה (במדבר כג) ברפיון שלא כמשפט) עָזֵה אלקים (תהלים סה) סֹבִי ובק"ח ת' חולם °רָנִי עקרה (ישעי' נד) גָּזִי נזרך (ירמי' ז) סבו וכן דָּנוּ סְבֵּינָה בקבוץ לטעם שאמרתי בעתיד :

בנין נפעל העבר הנו"ן בקמץ בשלשה גופי הנסתרים ובשאר בשוא . ופ"פ יבא על שלשה משקלים : האחד בפתח נָסַב נָסַבָּה נְסַבּוֹתָ : והשני בצירה °נָמֵם בתוך מעי (תהל' כב) °נָקֵל מהותך לי (ישעי' מט) °נָסֵבָה אלי (יחז' כ) : והשלישי בחולם נָגוֹל נָגוֹז . וזה רק בג' גופי הנסתרים אבל בשאר הדבורים כלם

כלם בפתח נְקַלּוֹתִי ; וימצא מוקלים °נָקְטָה נפשי (איוב י) °נָבְקָה רוח (ישעי' יט) °וְנָסְבָה (יחז' מא) משפטם נָקוֹטָה נָבְקָה נָסַבָּה . וכא בחירק הנ"ון °נַחַר גרוני (תהל' סט °נָחַת הוא (מלאכי ב) °נָחַל (יחז' לה) וכא °וּנְקֹטֹתָם בפניכם (שם כ) בנח ת . דגש ואולי הוא מנע"ו : הבינוני ליחיד בקמץ נָבָר ובצירה נָמֵס ובשאר לרוב בפתח נָמַקָה נָשַׁמָה נְמַקִים נְמַקוֹת ומעט בחירק °נְסִבָּה (ד"ה ב י) . וכא °במארה אתם נֹאָרִים (מלאכי ג) בצירה ת . שוא : העתיד אתי"ן בחירק ופ"פ לרוב בפתח . אבף (מיכה ו) לא יְמַד ב(יהושע א) יְמַסּוּ ומעטים בחולם °הירדן תִּסֹּב (תהל' קיד) °הֵכִּין תִּכֹּק (ישעי' יד) ; ולפי שמצאנו שגם בקל איתי"ן בקצתם בחירק לכן נפל הספק במקצת השרשים אם הסמהקל או מהנפעל , אך זאת נראה לדעתי , כי אותם שימצאו בקל ובנפעל יבואו בקל בקמץ ובנפעל בחירק ואותם שיבואו בקל בחירק לא ימצאו בנפעל כלל . כמו וָאֻכּוֹת וַיֵּהֹם וַיֵּהַל . ע"כ נ"ל כי ולא יְמַס את לבב אחיו הוא מהנפעל כי לא נמצא בקל ואין להשיב ממלת אֶת כי הוא נופל לפעמים גם על הפעול (§ קמג) , וכל וַיֵּתֹם הוא מהקל כי לא ימצא בנפעל ודגש פ"פ מורה על חסרון ע"פ שאחריו , ובגופים של"פ בתנועה גם בו דגש , כמו יַתְּמוּ יִשַּׁסּוּ והדגש הראשון לתפארת הקריאה . ולפעמים מוקלים מדגש יֵדְמוּ יֵתְּמוּ ; וכשפ"פ גרונית . בנפעל איתי"ן בצירה °אֵחַתָּה (ירמי' ח) זבה"א נוספת °אל תֵּחַת (יהושע א) . וגם בלי אות גרונית לפעמים °וָאֵקַל (בר' טו) °וַתֵּקַע כף (שם לב °יֵמַר שבר (ישעי' כד °לא תֵּשָׁם (בר' מו) °אל יֵרַךְ לכבך (דברי' כ) ועל דעתי הוא מהקל : ומה שבא בקצתם פ"פ בחולם הוא רק בגופים של"פ כלי הנועה אבל

בשאר הגופים הפ"א בפתח יַסַּבּוּ יְשַׁמּוּ, תְּחָתּוּ בעבור ההפסק.
יְחָדָו: ובא °יְמַאֲסוּ כמו מים (תהל' נח) באל"ף ת' אות הכפל.
כמו °בָּוְא (ישעי' יח) °שאַסַּיִךְ (ירמי' ל) °צאֲלֵים (איוב מ)
°תְּמַלֵּא (שם טו) בכלם אל"ף ת' אות הכפל, לפי שאות
הכפול דומה במהירות המבטא לאל"ף: המקור, הבוֹק תְּבוֹק
או הָמֵם יְמָם (ש"ב יז): הצווי הַסַּב הַסַּבִּי הַסַּבְנָה:
בנין פָּעַל העבר מהם ע"ד השלמים, כמו חָלַל קָלַל הָלַל רָנַן
ואינם צריכים באור, ורובסיבואו ע"ד המרובעים
בנע"ו, כמו סוֹבֵב חוֹנֵן, פ"פ בחולם מושך וי"ו נחה תמורת
הרגש אשר היה ראוי לבוא בע"פ, שלא יתחברו שלש
אותיות דומות הקשה על המבטא, כי דגש חזק מכפיל
הברת האות, וזה ההבדל בינם לנע"ו, כי בנע"ו יבוא
אות כפול ת' דגש ובזה יבוא נח ת' דגש: והבינוני
מְקוֹשֵׁשׁ והפעול מְחוֹלָל: העתיד אֲסוֹבֵב וְהַפָּעַל חוֹלַל בפתח
הע"ן בכל. הבנין להבדיל בינו ובין פיעל כמבואר
בנע"ו, ולפי שהבנין הזה רומה לנע"ו יפול הספק בקצתם
מאיזה גזרה הם, ע"כ צריך להתבונן מאד שלא להחליפם:
בנין הפעיל העבר הה"א בצירה ופ"פ ג"כ לרוב בצירה בג'
גופי הנסתרים הֵסֵב הֵסֵבָּה הֵסֵבּוּ. ולפעמים
בפתח הפ"א הֵקֵל הֵדַק הֵסַבּוּ הֵשַׁמּוּ, ובשאר הגופים הה"א
בחטף פתח ופ"פ בחירק קטן ודגש אחריה, כמו הֲסַבּוֹתָ
הֲשַׁמּוֹתִי. משא"כ בנע"ו הפ"א בח"ג ונח נסתר אחריה,
כמו הֲקִימוֹתִי. ואם פ"פ גרונית הה"א בפתח לבד הֲחִלּוֹתִי
הֲחִתּוֹתָ. (כי כן מנהג השוא שתפול לפני אות הגרון. וכן
בנע"ו): הבינוני מֵסֵב מְסֵבָּה כו' והפעול מוּסַב מוּסַבָּה:
והעתיד אָסֵב תָּסֵב תָּסֵבִּי ג"כ איה"ן
בקמץ

בקמץ לרוב ופ״פ בצירה, ובזה הם נבדלים מנע״ו כי אותם פ״פ בח״ג, אך בבואם עם וי״ו ההפוך שוים הם, כי גם באלו תתחלף הצירה לסגל. כמו וַיָּגֶל וַיָּסֶךְ וַיָּרֶק וגם בלי וי״ו יָסֶךְ לְךָ (תהלי׳ צא); ונמצאים קצתם אית״ן בפתח כי תַּתֵּם דרכיך (איוב כב) אל תַּמֵּר בו (שמו׳ כג) לד״ק לא יַחֵל דברו (במד׳ ל) וַיַּבֵּב אלהים (שמות יג), ולרבות תְּסַבֵּינָה תְּצַלֵּינָה וַתְּחַלֵּינָה; וטעם השתנות התי״ו לשוא והצירה לחירק יתבאר מבנין הקל: המקור הָמֵק הָסֵב לַהֲתֵם הפ״א בצירה גם עם כנל״ם להבדילו מנע״ו: הצווי הָסֵב הָסֵבִי הָסֵבּוּ הַסֵּבֶּינָה: ושרש אחד בא בהפעיל ע״ד שלמים אַרְגִּין (איוב בט) תַּרְגִּין (תהל׳ סה) תַּרְגִּינוּ (דברי׳ לב׳ תהל׳ פח). ויהיה העבר הִרְגִּין והבנוני מַרְגִּין:

בנין הפעל הוּסַב הה״א בשורק. והיחיד נסחר שוה בשלשה גזרות שהה״א בשורק ד״ל בנחי פ״י וכנע״ו ובכפולים. כמו מן יָרַד הוֹרֵד וּמן שָׁב הוֹשִׁיב וּמן סָבַב הוּסַב. ובשאר הגופים הכפולים הפ״א בפתח ול״פ בדגש הוּסַבָּה. ושאר ב׳ הגזרות הם שוים כי בנחי פ״י העי״ן בשוא ורפה אחריה כמו הוֹרָדָה ובנע״ו הפ״א בשוא ורפה אחריה כמו הוּשָׁבָה. רק הענין יבדיל ביניהם, ד״מ הוּשַׁב כספי (בר׳ מג) מן שוב וְהוּשַׁבְתֶּם לבדכם (ישעי׳ ג) מן ישב: הבנוני הוֹסֵב הַסַּבָּה ומלרע: העתיד אוֹסַב תּוֹסַב יוֹדַק ובקבוץ יֵחַן רשע (ישעי׳ כו) יִכַּת שעיר (שם כד): המקור הוֹסֵב. ובק״ח כל ימי הָשַׁמָּה (ויקרא כו), ובא בָּהֳשַׁמָּה (שם) בחלוף תנועת הה״א בבי״ת ושוא הבי״ת בה״א, כי השורק והקבוץ והק״ח יתחלפו לרוב:

בנין

בנין התפעל יבוא כדרכו ע"ד פִּעֵל . דהיינו או בשלמות . כמו הִתְפַּלֵּל הִתְחַנֵּן או כמרובעים הִתְגוֹלֵל מִתְרוֹנֵן °וְאֶשְׁתּוֹמֵם (ישעי' כג) . ובא °אֶשְׁתָּגַּע (תהל' עג בקמץ הנו"ן בעבור ההפסק :

פרק ח גזרת המרכבים

§ רנח

פעל מרכב יצויר על שלשה אופנים : האחד שרש אחד מרכב משלש אותיות אשר יש בו אותיות משני גזרות מן החסרים ומן הנחים או משני נחים , כמו נִשָּׂא ירא: השני שני שרשים משני גזרות הונחו להוראת ענין אחד ובא חלק מהבנין בגזרה אחת והחלק השני מגזרה השנית . כמו דָּלַךְ יָלַךְ טוב יָטַב בוש יָבֵשׁ :השלישי דבור אחד מרכב משני בנינים בגזרה אחת או משני זמנים בבנין . כמו יִרַּדְתָּ וַיַּלַּדְתָּ :

§ רנט

המין הראשון . ר"ל שרש אחד מרכב משני מיני גזרות . דיני נקודתם בהרכבה כדין כל גזרה לבדה והם יצויירו בכלל על ששה אופנים : א) מרכב מחסרי פ"נ ונל"א . כמו נָשָׂא . העבר נָשָׂא נָשְׂאָה כלו ע"ד נחי ל"א . העתיד אֶשָּׂא תִּשָּׂא תחסר הנו"ן ותנוח האל"ף . המקור נָשֹׂא או שְׂאֵת ועם בכלים בְּנָשֹׂא מִנְשֹׂא או בִּשְׂאֵת לָשֵׂאת מִשְׂאֵת : ב) חסרי פ"נ ונל"ה כמו נָטָה נָטִיתָ תחסר הנו"ן כחסרי פ"נ ותנוח הה"א כנחי ל"ה : ג) נחי פ"א ונחי ל"א או ל"ה . כמו אָתָא וגם אָתָה אָפָה אָבָה , העתיד אֹפֶה תֹּאבֶה : ד) נחי פ"י ונחי ל"א . כמו יָצָא העתיד אֵצֵא . המקור יָצוֹא או צֵאת ועם בכלים בְּצֵאת לָצֵאת ובסמוך לָצֵאת . (ויוצא הבנין

הזה

הזה מכלל חבירין בשתי ענינים, האחד כי כל פפ"י כשע"פ צד"י יבואו ע"ד החסרים וזה ע"ד הנחים, והשני כל נחי ל"א ע"פ בקמץ. כמו אָמְצָא וזה בצירה). והצווי צֵא צְאִי צְאוּ צְאֶנָה. וע"מ פָּעֵל יָרֵא יָרֵאת אִירָא. המקור יְרֹא בִּירֹא לֵירֹא. הצווי יָרֵא יִרְאִי יִרְאוּ תִּרְאוּ יִרְאוּ להבדילו מן יִרְאוּ בעתיד מן ראה. ובכל המרכבים לא תחסר פ"פ במקור ובצווי כי אם בשרשי יָצָא נָשָׂא: ה) נחי פ"י ונל"ה. כמו יָרָה יוֹרֶה יָרוּ אִירֶה וָאִירֶה וַיִּרְ מן יִפְהָרֶה או יִרוֹת הוֹרֶה אוֹרֶה יוֹרֶה וַיּוֹר: ו) נחי עו ונל"א בָּא אָבוֹא הֵבִיא הֵנִיא אָבִיא. ותמצאם בלוח הפעלים:

§ רס

והמין השני הונחו שני שרשים משני גזרות לענין אחד, וימצאו על אלה הפנים: האחד הלך ילך. העבר הָלַךְ הָלַכְתָּ. והעתיד בא מן יָלַךְ. כמו אֵלֵךְ תֵּלֵךְ. המקור הָלוֹךְ או לֶכֶת. הנפעל נֶהֱלַכְתִּי. הַפְעֵל הַלֵּךְ. והפעיל הוֹלִיךְ. והתפעל הִתְהַלֵּךְ: והשני טוב יָטַב. העבר בקל ע"ד נע"ו טוֹב טוּבְתָּ. והעתיד מן יָטַב אֵיטַב תִּיטַב. והפעיל הֵיטִיב ע"ד הֵינִיק; וכן בוֹשָׁבֵשׁ. העבר בוש בּשְׁתִּי ע"ד נע"ו. והעתיד אֵבוֹשׁ תֵּבוֹשׁ ע"ד נחי פ"י. והפעיל הוֹבִישׁ הוֹבַשְׁתָּ גם הֵבִישׁוֹתָ ע"ד נע"ו. וכן הבינוני מֵבִישׁ. והעתיד אָבִישׁ; ולהפך שרש יָגֹר העבד מנחי פ"י. והעתיד אָגוֹר תָּגוֹר ע"ד נע"ו: השלישי בענין חיים הונחו שני גזרות. האחד חָיַי כפולים כמו ארפכשד חַי עד סב. ואם בת היא וְחַיְתָה (שמות א) ראוי וְחַיָּה ובא נח ת' דגש. ובשאר הגופים משרש חָיָה נל"ה, כמו וְחָיָתָ ורבית (דברים ל). והעתיד אֶחְיֶה תִּחְיֶה כו', וַיְחַיֵּה הִחְיָה והפעיל הֶחֱיָה כלו מנחי ל"ה. וכן שוּחַ שָׂחָה

שחח

שָׂחַח שלשתם הונחו לעניין כריעה והשתחויה ◦ וָשַׁח רום אנשים (ישעי' ב) כפולים . ◦כִּי שָׂחָה אל מות ביתה (משלי ב) מנ"ו העבר לנקבה יחידה נסתר לכן הנגינה מלעיל , ◦שְׂחִי ונעברה (ישעי' נא) מנל"ה , ותמצאם הרכה במקרא על שלשה גזרות הללו ; ובהתפעל מענין זה יתכן להיות כפולים או נע"ו לפי שהם שוים בבנין הזה , כמו ◦מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי נפשי (תהלים מב) , ואשר הוא מנל"ה יבוא וי"ו מרגשת לפני הא ל"פ , כמו הִשְׁתַּחֲוָה הִשְׁתַּחֲוָתָה או הִשְׁתַּחֲוָיָה הִשְׁתַּחֲוִיתָ כו' , העתיד אֶשְׁתַּחֲוֶה תִּשְׁתַּחֲוֶה וביו"ו ההפוך וַיִּשְׁתַּחוּ בנפול הה"א , וזה ליחיד ולרבים וַיִּשְׁתַּחֲוּ . וכן נמצא שָׁלַו לעניין אחד ◦ לֹא שָׁלַוְתִּי (איוב ג) ◦ אויביה שָׁלוּ (איכה א) . ◦יִשְׁלָיוּ אהלים (איוב יב) ביו"ד תמורת ה"א כמנהג :

§ רסא

המין השלישי , יבוא דבור אחד מרכב משני בנינים , כמו ◦יַרְדֵּף אויב (תהל' ז) מרכב מן יָרַד וקל ומן יִרְדֵּף בִּפְעֵל ◦נִגְאֲלוּ (ישעי' נט) מרכב מן נִגְאַל ומן גֹּאֵל ◦ וְנִכַּפֵּר להם (דברי' ב) מן נפעל ומן התפעל ◦ אחרי הֻכַּפֵּם (ויקרא יג) אחרי הִטַּמְּאָה (דברים כד) מרכבים מן הפעל והתפעל , או אולי הם בנין הִתְפַּעֵל שזכרתי לעיל (§ רמד) , ויבוא הה"א לפעמים בק"ח ולפעמים בקבוץ ע"ד נקודת הה"א בבנין הָפְעַל והתי"ו נבלעה בדגש לפני ט"ת והוראתו שסבב לאחר שיפעל בו (זיא המט זיך פערזוגרייג וגען) ; ויש מרכב משני זמנים , כמו וַיִּלַּדְתְּ (בראי מז) מרכב מעבר ובינוני וכן ◦מְשִׁתַּחֲוִיתֶם (יחזקאל ח) ; וכן יש מרכב משני מינים , כמו וַיִּשַׁרְנָה הפרות (ש"א ו) ראשו זכר וסופו נקבה והוא מלה אנדרוגינום , ובאלה הרבה זרים , ואין זה המקום להאריך בהם :

פרק ט גזרות המרבעים

§ רסב

רע כי נמצאים פעלים שיש בהם יותר על שלש אותיות שרשיות, וזה על שני מינים: אם מצד כפילת אות אחד מאותיו' השרש עד שימצא בו ארבע אותיות שרשיות; וזה ג"כ על שני אופנים, או שנכפלה בו אות אחד לבד כמו שנזכר בשלשת הבנינים פֹּעֵל פֻּעַל וְהִתְפַּעֵל בגזרות נע"ו כפולים. כמו קוֹמֵם שׁוֹבֵב חוֹנֵן גּוֹלֵל והם התבארו בגזרותיהם. או שנכפל בו שתי אותיות השרש וזה נוהג ג"כ בג' בנינים הנזכרים ובשלשה גזרות דהיינו בנחי ע"ו ובנחי ל"ה ובכפולים, אלא שבנחי ע"ו פ"פ ול"פ כפולות וע"פ חסרה, כמו מן טול כּוֹל טַלְטֵל מְטַלְטֵל כִּלְכֵּל יְכַלְכֵּל נכפלה בהם הפ"א תמורת ע"פ ובנל"ה פ"פ וע"פ כפולות ול"פ חסרה, כמו מן שָׁעָה תָּעָה שִׁעֲשַׁע תִּעְתַּע מְתַעְתֵּעַ נכפלה הפ"א ת' ל"פ. ובכפולים האות הראשון הכפול היא פ"פ והאות השני הכפול אחת ע"פ ואחת ל"פ כמו מן גָּלַל כָּרַר חָלַל גִּלְגֵּל גִּלְגַּלְתִּי מְכַרְכֵּר וְהִתְחַלְחַל ומן לָהַהּ מִתְלַהֲלַהּ נכפלה פ"פ ת' הדגש אשר היה ראוי לבוא בע"פ; ושני האופנים האלה אינם מרובעים אמתיים, אך המדקדקים קראו להם דומים למרבעים: והמין השני שרשים בני ארבע אותיות מתחלפות שאין בהם שתי אותיות דומות. כמו יַכְרְסֶמֶנָּה חזיר מיער (תהלי' פ) הוא הַפֹּעַל מן כִּרְסֵם. ודוד מְכַרְכֵּל (ד"ה א טו) מן כִּרְכֵּל. רְמַפֵּשׁ בשרו (איוב לג) פֹּרְשֵׁז עליו (שם כו). והמה מרובעים אמתים ומציאותם מעטה. וכל המרבעים עד"ז בכלם תמצא אות ריש"ש, וחסרם בזה עין בחבור אוצר השרשים שרה פרס:

§ רסג

§ רסג

ונמצאים שני שרשים נכפלה בהם ל"פ אשר היא נו"ן, כמו ◦ וכפתי לא רַעֲנָנָה (שם ט) והוא פעל. לפי שלא נאמר אֵינֶנָּה רַעֲנָנָה. כי על שם לא תשמש לשלילה כ"א מלת אין ובפעל מלת לא. ◦ יחד אסירים שַׁאֲנַנּוּ (שם ג). ונמצא שני שרשים שאינם משלשה הגזרות שזכרתי, ובאחד נכפל בו פ"פ ◦ כרביבים זַרְזִיף ארץ (תהלי' עב). ובשני נכפל בו ע"פ ◦דק מְחַסְּפֵם (שמות טו). ואין להם ר"ע במקרא:

§ רס"ד

ונמצא שרשים בעלי חמש אותיות שנכפלה בהם ע"פ ול"פ. והם מגזרות השלמים ◦ מעי חֲמַרְמָרוּ (איכה א) והוא מבנין פַּעַל וק"ח ת' הקבוץ ע"ד ◦לא בָּרַת שרך (יחז' טז) ◦בָּלוּ תפלת דוד (תהל' עב). כי כבר אמרתי כי התנועות האלה יתחלפו לרוב. ויהיה הַפֹּעַל ממנו חֻמְרַמַּר (כי אין בנין פעול בלי בנין פועל. וכן אמרו המדקדקים: כל שרש שנמצא על בנין פֻּעַל (מקטיוע). נוכל לבנות ממנו בנין פעול שלו אם הוא יוצא וכן להפך), ועוד מעטים דומהו ואין תועלת להזכירם כי הם בטלים במעוט; ועם זה התבארו כל הגזרות לבניניהם:

פרק י באופן חבור הבנוים בפעלים

§ רסה

כבר אמרתי (§ קנו) כי כמו שיתכן שיתחברו אותיות הבנוים לשם להורות על גוף הקונה, כן יתכן שיתחברו אל הפעל להורות על גוף הפעול (דען ווייד עמדען גענעמשטאנד). ד"מ שָׁכְרוּ כשהוא שם הוא הקנין והויו מורה על גוף הקונה שָׂכָר שָׂלוֹ (זיין וואהן).

שֶׁבָּרוֹ כשהיא פעל מורה על הפועל והויו מורה על גוף הפעול שָׁבַר אותו (ער חאט מיהן געמיהטעט) ; ע"כ לא יתכן שיתחברו הבנוים כי אם בשלשה בנינים הפועלים , והם קל פעל והפעיל , וזה כשהם פועלים יוצאים שיש להם גוף פעול זולת הפועל , אבל בפעלים העומדים ובשלשה בנינים הפעולים ובבנין התפעל לא יתכן שיתחברו בהם אותיות הבנויים , זולתי במקור מפעלים העומדים ובמקור מן בנינים פעולים , לפי שהם בבחינת שמות , כמו שיתבאר , והיוצאים מהם אבאר בחלק שמוש הלשון • וכבר הודעתיך ג"כ , כי מספר הבנויים המורים על הגוף והמין והמספר בפעול הם עשרה לטעם שהתבאר לעיל (§ קנג) : ועתה דע , כי בפעל נסתר יתכן שיתחברו כל עשרה בנויים , ובפעל נוכח חסר כנויי הנוכח , כי הבנוי יורה על גוף הפעול שהוא זולת הפועל , ואם תחבר בנוי הנוכח עם פעל נוכח לומר ד"מ פְּקַדְתִּךְ , יהיה הפועל והפעול גוף אחד , ולזה הונח בנין התפעל , לכן יחברו בו ארבעה כנוי הנוכח ונשארו א"כ רק ששה , ובפעל מ"ב יחברו כנויי מדבר בעדו ג"כ לטעם זה , והם שנים , ונשארו א"כ רק שמונה , וכמנם וה"י בהם , ר"ל ו' בנוכח ח' במ"ב י' בנסתר :

§ רסו

וראוי שתדע כי הבינוני והמקור לפי שהם ממוצעים בין פעל ובין שם כאשר הוריתיך לעיל (§ רכ) , לכן יש בסמני הבנויים המחוברי' בהם ג"כ שני מיני הוראות , ר"ל הוראת כנוי הפעל המורה על הפעול והוראת כנוי השם המורה על הקנין והקונה . ד"מ מַאֲכִילְךָ מן (דברים ח) . עינו המאכיל אותך . מַעֲלְךָ מארץ מצרים (תהלים פא) . עינו אשר היה מעלה אותך , (וע"ז יתכן מה שיתחבר ה"א על מלה הבאה בכנוי והבן) וע"ל (§ רפז) • ורובו יורה בנוי הקנין , כמו אֹהֲבוֹ אוהב שלו אֲהֻבוֹ אהוב שלו .

וכן בכנוי הדבק למקור , לפי שהוא בבחינת שם מקרה יתכן שיהיה הכנוי הדבק בו נופל על הפועל בבחינת יחס הקנין אל הקונה כמו ◦ בְּאַהֲבָתוֹ אותה (בראשית כט) . ר״ל באהבתו של יעקב את רחל . ויתכן שיהיה הכנוי הדבק בו נופל על הפעול בבחינת יחס הפעול ◦ בְּאַהֲבָתָה תשגה (משלי יט) ענינו באהוב אותה . וכן ◦ויהי בְּהוֹצִיאָם אותם (בראשית יט) נופל הכנוי על הפועל , הוצאה שלהם , והפעול יבוא אחריו במלת אוֹתָם . ◦ לְהוֹצִיאָם מארץ מצרי׳ (שמות יב) נופל הכנוי על הפעול , להוציא אותם , ורבים דומיהם :

§ רסז

והעקר מה שראוי לדעת בפעל הנקשר ובכנוי הוא השתנות התנועות בפעל וחלופיהן ; כי כבר אמרתי בחלק התנועות כאשר יתרבה המלה באותיות ובתנועות ונעתקה הנגינה בעבורן ממקומה לתנועה שלמטה ממנה שישתנה התנועה השלישית שלפני הנגינה לשוא אם אין נח נסתר או דגש חזק אחריה , כי אם יש זה לא ישתנה שלא יבטל הנח או הדגש ; לכן בעבר מבנין הקל שאין ע״פ דגושה , כשיתחבר עם כנוי ישתנה תנועת פ״פ לשוא בכל גופי העבר , ובעתיד שגם זולת הכנוי פ״פ בשוא לכן בכנוי תשתנה גם תנועת ע״פ לשוא , ותנועת ע״פ בעבר אם יבוא עוד תנועה אחריה בל״פ מצד הכנוי תתחלף לקמץ . כמו פָּקְדוֹ פָּקְדָהּ פָּקְדַנִי . ואם יבוא שוא אחריה , אם הוא בדבור שהשוא שאחריה תשתנה לפעמים לתנועה הוא ג״כ בקמץ , כמו יָלְדָךְ בהפסק ◦צוּר יְלָדֶךָּ , ובדבור שלא ישתנה השוא לעולם ע״פ בפתח . כמו פְּקַדְכֶם־כֵּן ; ודין פתח זה כת״ג לפי שבא תמורתו . כמו שבארתי לעיל (§ נ) . ע״ש . ולכן כנוי כֶּם כֵּן רפוים : ואתה אבאר חבור הכנוים בכל דבור ודבור :

§ רסח

העבר . דבור יחיד זכר נסתר פָּקַד יתחברו בו כל עשרת הכנויים . פְּקָדוֹ או פְּקָדָהוּ כמו ◦וּקְרָאָהוּ אסון (בראי מב) , והראשון מלרע והשני מלעיל . פְּקָדָהּ הה"א במפיק כנוי לנקבה יחידה . פְּקָדֵךְ ליחיד זכר ובהפסק ◦ יְלָדֵךְ (משלי כג) ומלעיל . ולפעמים פְּקָדָךְ ולנקבה פְּקָדֵךְ ל"פ בצירה . פְּקָדַנִי למ"ב ומלעיל ובהפסק שְׁכָחָנִי בקמץ . פְּקָדָם או פְּקָדָמוֹ ומלעיל . פְּקָדָן לנסתרות . פִּקַּדְתֶּם לנוכחים פִּקַּדְתֶּן לנוכחות . פְּקָדָנוּ לרבים מ"ב משותף ; ודבור נקבה יחידה נסתרת פָּקְדָה יתחברו בו ג"כ עשרת הכנויים ; פְּקָדַתְהוּ השתנה ה"א הנקבה לתי"ו מפני הה"א שאחריה , ולפעמים תפול ה"א הכנוי ויבוא תמורתה התי"ו דגושה ◦ גְּבָתָהּ סופה (איוב כא) ; ולנקבה יחידה פְּקָדָתָה תמיד בנפילת ה"א הראשנה מן הכנוי ת' פְּקָדַתְהָ . כמנהג הלשון שיבוא ה"א נוספת בכנוי (ועיין בעתיד) , וזה כדי שלא יתחברו ב' האי"ן ולכן נפל ה"א הכנוי הראשונה והוטל תנועתה על אות השואית שלפניה כמשפטה (§ ד , רנה) , והה"א בלי מפיק אף שרין כל ה"א הכנוי שהוא בלי תנועה שתבוא במפיק , אך כשיש לפניה נו"ן או תי"ו רגושה היא בלי מפיק , כמו ◦צִוָּתָה (רות ג) ◦וְכָעַסַתָּה (ש"א א) ◦ שָׁמַעְתָּה (איוב ה) , כן כתב הרד"ק ; פְּקָדָתְךָ ובהפסק פְּקָדָתְךָ , פְּקָדָתְךְ , פְּקָדָתְנִי , פְּקָדָתָם־תַן ומלעיל , פְּקָדַתְכֶם־כֶן , פְּקָדַתְנוּ : ודבור יחיד נוכח זכר פְּקַדְתָּ יתחברו בו ששה כנויים , פְּקַדְתּוּ או פְּקַדְתָּהוּ , פְּקַדְתָּהּ . פְּקַדְתַנִי , פְּקַדְתָּם או פְּקַדְתָּמוֹ . פְּקַדְתָּן . פְּקַדְתָּנוּ ; ודבור נקבה נוכחת פָּקַדְתְּ שוה בכנוי לדבור פְּקַדְתִּי רק שיחסרו בו כנויי הנוכחים : ובדבור פְּקַדְתִּי יחסרו כנוי המ"ב ויתחבר בשמונה כנוים פְּקַדְתִּיו או פְּקַדְתִּיהוּ , והשאר מבואר , כי לא ישתנה בו

רק הפ״א לשוא : דבור פָּקְדוּ יתחבר בעשרה בנוים ; פָּקְדוּהוּ כו׳ : דבורי פָּקַדְתֶּם־תֵּן שוים בחבור הכנויים ויפול מהם המ״ם והנו״ן . פָּקַדְתּוּהוּ כו׳ : דבור פָּקַדְנוּ יתחבר בשמונה כנויים , פְּקַדְנוּהוּ וכו׳ :

§ רסט

הבינוני , נוהג מנהג השם ע״מ פועל (§ קעה) פּוֹקְדוֹ או פּוֹקְדֵהוּ פּוֹקְדָהּ או פּוֹקְדָהּ , פּוֹקְדֵךְ הע״ן בסגל מפני של״פ בשוא נע , ולא יתכן להתקיים הע״ן בשוא , כי שני שואים נעים לא יתחברו . ושוא נח לא יהיה מפני הת״ג שלפניה , ע״כ תשתנה לסגל והיא תנועה קלה כדין תנועה ת׳ שוא נע (§ יא) וכן פּוֹקְדֶכֶם־כֶּן . ובא ◦ אוֹהֲבֵךְ (שמות כב) בחירק . ואם ל״פ ח״ע ע״פ בצירה שׁוֹלֵחַךְ . ואם היא אל״ף בפתח שׁוֹנֵאַךְ . ואם ע״פ אות גרונית היא ג״כ בפתח אוֹהֲבַךְ וכנוי גּוֹאֲלֵךְ . ובהפסק ע״פ בשוא ול״פ בתנועה גּוֹאֲלֵךְ שׁוֹמְרֵךְ . וכנו המ״ב שׁוֹמְרִי וע״ד כנוי הפעל עוֹשֵׂנִי רָאֵנִי . ושאר הכנוים ידועים ; ודבור נקבה יחידה יתחבר הכנוי מן פּוֹקֶדֶת ולא מן פּוֹקְדָה כמו פּוֹקַדְתּוֹ יוֹלַדְתָּהּ ודגשות התי״ו יורה כן (§ קפז) : ודבור פּוֹקְדִים בחבור הכנוים יפול המ״ם כמו פּוֹקְדָיו פּוֹקְדֵינוּ , ובכנוי יחיד מ״ב פּוֹקְדֵי היו״ד הכתובה היא הכנוי ויו״ד הרבוי נפל , לכובד פגישת ב׳ יודי״ן : והפעול שוה בכנוייו לשם שהוא על משקל פָּעוּל ותמצאים בלוח הפעלים :

§ רע

העתיד . דבור אֶפָּקוֹד בחבור הכנוים אֶפָּקְדוֹ או אֶפָּקְדֵהוּ גם אֶפְקְדֶנּוּ כמו יִשְׁמְרֶנּוּ יְסוֹבְבֶנּוּ נו״ן וה״א נוספים בו ולפעמים תחסר הה״א ויבוא תמורתה דגש בנו״ן . כמו תִּפְקְדֶנּוּ יִשְׁמְרֶנּוּ , וכן כל כנויינו שהוא ליחיד נסתר הנו״ן דגושה ולפניה סגל . אבל כנויינו שהוא לרבים מ״ב הנו״ן

רפה ולפניה צירה . כמו יִשְׁמְרֵנוּ . זולתי במלת מִמֶּנּוּ בסגל לפני הנו"ן והנו"ן דגושה בשניהם . ועיין לעיל (§ קנה בהערה).
וכנוי נקבה יחידה נסתרת ג"כ על ג' פנים אֶפְקְדָהּ או אֶפְקְדֶהָּ גם אֶפְקְדֶנָּה יַשְׁפִּילֶנָּה : וכל כנוי נָה הנו"ן בדגש . ובזה יש הבדל בין נָה שהוא לכנוי ובין נָה שהוא מאותיות יונ"ה בעתיד לרבות נקבות . ד"מ ◦ידיו תְּבִיאֶינָה ויקרא ז) . בלי דגש הוא דבור רבות נקבות . בלי כנוי ◦מרכבת תְּבִיאֶנָה (שם ו) , בדגש נָה כנוי לנקבה . וכן ◦וַתַּעֲנֶינָה הנשים (ש"א יח) בלי כנוי ◦חכמות שרותיה תַּעֲנֶנָּה (שופטים ה) בכנוי ; וגם הדגש הזה יורה לדעת קצת על ה"א ת' יַפְקְדֶנָּהּ ונפלה האחת ותנועתה הוטלה על הנו"ן השואית . אך בכנוי נקבה לא ימצא לעולם שתהיה הה"א הנוספת כתובה כמו שתמצא בכנוי זכר , והוא לטעם שאמרתי לעיל בדבור פְּקָדַתָּה שלא יתחברו שתי האי"ן במכתב : והכלל כל כנוי נסתר ונסתרת כשהוא מחובר לדבור שסופה נח נראה . כמו אֶפְקוֹד תִּפְקוֹד יִפְקוֹד נִפְקֹד . יבואו על אחת מג' פנים האלה והנו"ן בדגש . אֶפְקָדֵךְ לזכר ובהפסק אֶפְקָדֵךְ . ופעמים הכ"ף דגושה אַרְאֶךָּ אַקְבִּיצֶךָּ . ונמצא בה"א נחה יָבְרְכוּהָ יַעֲנוּהָ יִמְצְאֻהָ יַעְצְרֻהָ . ובאו שניהם . לא יַכֻּהָ (תהלים קכא) ; ולנקבה אֶפְקָדֵךְ ובתוספת יו"ד אֶזְכְּרֵכִי . אֶפְקָדֵם ובתוספות ויו תְּבִיאֻמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ . אֶפְקָדְכֶם־כֶן ; דבור תִּפְקוֹד בחבור כנוי נוכח ונסתר התבאר ממה שקדם ובכנוי מ"ב תִּפְקְדֵנִי וכן יִפְקְדֵנִי ובנו"ן נוספת ◦יְכַבְּדָנְנִי (תהלים נא) . וחסר הנו"ן ויבוא דגש תמורתה ◦תְּבָרְכֵנִי נפשך (בראשית כז) . והנו"ן הזה נוסף גם בדבורי נוכחים ובנסתרים כמו יַשְׁבִּיחֻנְךָ יְשַׁחֲרֻנְנִי ; ודבור תִּפְקְדֶנָּה בחבור הכנויים שוה לדבור תִּפְקְדוּ ויפלו ממנה אות יות נָה . כמו ◦ואבהותי לוּ

תַּחֲשְׁבֻנִי (איוב יט)

ענינו תחשבנה אותי, ויתר הכנויים תמצא בלוח הפועלים:

§ רעא

המקור יתחברו בו כל עשרת הכנויים: והוראת הכנויי במקור התבאר לעיל (§ רסט): ולפי שהמקור בנפרד על שני משקלים ר"ל פְּעוֹל פָּעֳלִי, לכן יבוא בחבור הכנויים ג"כ על ב' משקלים האלה: האחד שיבוא פ"פ בתנועה וע"פ בשוא, כמו פָּקְדוֹ פָּקְדָהּ פָּקְדֵךְ פָּקְדֵךְ פָּקְדִי פָּקְדֵם פָּקְדָן פָּקְדְכֶם־כֶן פָּקְדְנוּ, וחבור הכנויים עד"ז הוא למשקל פָּעוֹל: והשני שיבוא פ"פ בשוא וע"פ בתנועה, כמו °ויקם אדם לְרַדְפְּךָ (ש"א ט) °ביום אֲכָלְכֶם, והוא מחובר למקור שהוא ע"מ פָּעוֹל, ומה שהתחלף בהם החולם לק"ח הוא כדי להבדיל בין המקור ובין השם שהוא ע"מ פְּעוֹל כמו שָׁלוֹם שְׁלוֹמְכֶם שְׁלוֹמֵךְ, והחבדל הזה רק בכנויים שסופם (ךָ־ךְ, כֶם, כֶן), אבל בשאר הכנוים לעולם פ"פ בקמץ וע"פ בשוא, נוהמדקדק הרו"ה יש לו בזה דעה אחרת ועיין צהר התבה בפעלים סימן מד: ויש שיבוא כנוי יחיד בנון יו"ד כמו °הַלְהָרְגֵנִי (שמות ב) לְשַׁלְחֵנִי. ואו תמיד הוראתו כנוי פעול:

§ רעב

הצווי יתחבר רק בששה כנויים, לפי שכל צווי הוא לנוכח ובגוף הנוכח חסר כנוי הנוכח פָּקְדוֹ או פָּקְדֵהוּ פָּקְדֶהָ או פָּקְדָהּ גם פָּקְדֵנָה פָּקְדֵנִי פָּקְדֵם־ן פָּקְדֵנִי. ואם ע"פ או ל"פ גרונית הפ"א בשוא והע"ן בקמץ שָׁמְעֵנִי מְשָׁחֵרוּ קְרָאָנָה שָׁמְעָנָה אֲהָבָהּ סָעֲדֵנִי, והכנוים ביתר הדבורים מבוארים: וכן חבור הכנויים בשאר שני הבנינים פָּעֵל וְהִפְעִיל קלים לדעת ע"פי מדת הקל בצרוף מה שהקדמתי

שהקדמתי לך . כי בְּפִעֵל לא ישתנה תנועת פ"פ לשוא מפני הדגש שצריך לבוא בע"פ , ובהפעיל בגופים שע"פ בחירק גדול וי"ד נחה לא ישתנה ע"פ לשוא מפני הנח שצריך לבוא אחריה : וכנוי יתר הגזרות תמצא מבואר בלוחות הפעלים :

נשלם החלק השלישי

הלק הרביעי
הכולל משפטה מלות

מאמר א

בגדר חלק המלות לפי עניניהם

פרק א בגדר הוראות תאר הפעל

§ רעג

החלק מחלקי הדבור הנקרא תאַר הַפּעַל (אדווערביום געבעננוואָרט).

הוא הדבור הסמוך לנשוא , להגביל בו איזה מושג , איכות או כמות או תכונה וכדומה להם , מה שבלתי מגבל בדבור הפעל בעצמו :

§ רעד

והדבור המשמש לתאר הפעל יתכן שיהיה שם או מלה ממלות היחס וממלות הקשור ; כי כבר אמרתי ; כל המלות המיוחסות אל משפט אחד , מה שוולת הנושא והנשוא , יש להתבונן אותם גם הם כתאר הפעל , לפי שבאים לרוב להגביל גדר בשוא יהיו שמות או מלות , ר"מ והלכת מהר

באתי

באתי מְהֵרָה טוב דברת והקרת הֵיטֵב ויצאה הֵנָּם לא תלך
הֵיָקם . תארי הפעל כאלה שמות המקרה הם : ומנהג לשון
עברי לעשות פעל מזמושג המקרה אשר הוא לתאר הנשוא
להגביל בו נוף מין ומספר בנושא והנשוא האמתי יבוא
אחריו בדרך המקור . ד״מ מְהֵרָתָ לָלֶכֶת ת׳ הלכת מהרה
הֵיטַבְתָּ לְדַבֵּר ת׳ טוב דברת הַרְבֵּיתָ לֶאֱכֹל ת׳ : אכלת הרבה
נַחְבֵּאתָ לברוח ת׳ ברחת בהחבא וַתּוֹסֶף לָלֶדֶת ת׳ וַתֵּלֶד עוד .
ורבים דומיהם . וזולתי בתארי הפעל אשר לא יבנה מהם
פעל . כמו עוד מְאֹד פִּתְאֹם כָּכָה כֵּן . ודומיהם :

§ רעה

תארי הפעל נחלקים לפי גדר מושגם לשני מינים : או
שהם מתארים איכות הפעולה ותבונת הנשוא ואופן
עשית הפעולה בזמן שהוא מיוחס לנושא (בעטימֿטֿגענהיגטם
וואַרטער) , או שהם מגבילים איזה גדר חוץ למתואר ואינם
מחוברים לא לנושא ולא לנשוא כהגבלת גדר הזמן
והמקום והשעור והערך (מואַטטו אַנדרס וואַרטער) ; ואשר הם
ממין הראשון רבם שמות המקרה , כשהם משתמשים
לתאר הפעל הם מתבוננים בבחינת עצמם מפשט
מהמתואר , ולכן אינם משתוים עמו במין ובמספר , ד״מ
וישלח יהושע אנשים מרגלים חֶרֶשׁ (יהושע ב) . ואולך
אתכם קוֹמְמִיוּת (ויקרא כו) . וילך אליו אגג מַעֲדַנּוֹת (ש״א
טו) . רִאשׁוֹנָה יסעו (במדבר ב) . ויבואו על העיר בֶּטַח
(בראשית לד) . אך קצתם יבואו בסמן היחס כשהם בעצם
שם מקרה כמו . בְּרֵאשִׁית ברא . לך לְשָׁלוֹם . ואכלתם
אותו בְּחִפָּזוֹן (שמות יב) . על מקומו יבוא בְּשָׁלוֹם (שם) ;
אבל תארי הפעל ממין השני רבם מלות הטעם והענין
אשר לא יבוא מהם שם מקרה ולא שם תאר ולא פעל ,
והמה מגבילים המקום והזמן השעור והערך והכמות
והמספר

והמספר והחיוב והשלילה והספק וכדומה לזה מה שכלתי מגבל בפעל בעצמו :

§ רעו

ונוכל לחלק אותם בכלל על אלה שבעת המינים :

א) גדר המקום שבו מיוחס הנשוא אל הנושא או המצב

עַל אויף , מיבער :

מֵעַל . מִמַּעַל פֿון מבען , מיבער :

בֵּין . בְּבֵין צווישען :

תַּחַת . מִתַּחַת מיטער :

מִלְמַטָּה פֿון מוטען :

מִבַּיִת פֿון מיטווענדיג :

מִחוּץ פֿון מויסען :

לִפְנֵי (בבחינת המקום) פֿאר :

בְּתוֹךְ . בְּתוּךְ . תּוֹךְ מין , מיט טען :

אַחַר נאך , היינטער :

הֲלוֹם . פֹּה . הֵנָּה . כֹּה הער :

כֹּה . וְכֹה הער מונד דא, מיבערמאך:

הֵנָּה וְהֵנָּה הין מונד הער :

אָנָּה וְאָנָּה הין מוג הער , ניר גענדס :

שָׁם דארט : שָׁמָּה דאהין :

הָלְאָה ווייטער , היכווענג :

אַחֲרֵי ווייט היכווענג :

מוּל . נֹכַח . נֶגֶד . לְעֻמַּת גענגן:

עַד (בבחינת המקום) ביז :

עַד כֹּה . עַד הֵנָּה . עַד פֹּה ביז העהיר :

מִקָּצֶה וְעַד קָצֶה פֿון מיינעם : ענדע ביז צום אנדערן :

ב) הזמן והמשך והתמדה :

הַיּוֹם הייטע :

בַּיּוֹם ביר לייט : לָעַת צור לייט :

בָּעֵצֶם הַיּוֹם מן דעמזעלבען טאג :

עַתָּה יעצט :

אֶתְמוֹל . תְּמוֹל . אִתְמוֹל נעסטערן :

שִׁלְשׁוֹם תְּמוֹל שִׁלְשֹׁם פֿאַרגעסטערן . פֿאַרהין :

לְפָנִים פֿאַרהין :

לִפְנֵי פֿאַר :

אַחֲרֵי נאך

עַד ביז . עחט :

בבחינת הזמן

טֶרֶם עהע . בעפֿאר :

עַד עַתָּה . עַד הֵנָּה : עַד כֹּה:

עַד עֲדֵן ביז יעצט . ביזהער :

אָז דאמאהלס :

מֵאָז זייטדעם :

מִבֵּי אָז פֿון יעהער :

עוֹלָם מיאער . עוויג :

מֵעוֹלָם פֿון יעהער :

תָּמִיד בעשטענדיג :

עַדֵי עַד . עַד עוֹלְמֵי עַד , עוֹלָם וָעֶד עווינ , מין עוויגקייט מיימערוועהרענד : מְדֵי ווען , מיימער , וואס מאָל : עוֹד נאך : כָּל עוֹד וואס לאנג , ווייל נאך : הָלְאָה סערנער : בַּאֲשֶׁר מוס : עַד כַּה , וְעַד כַּה מיטדעם , וועהרענד דעם , קיום :

ג) השעור והערך והשווי והדמיון

כְּמוֹ מוט , ווי וואס : בַּאֲשֶׁר מוט , גלייכווי : כֵּן כַּה , כָּכָה וואס עבען וואס : כְּמוֹ כֵן עבען וואס : יוֹתֵר , עוֹד מהער , נאך : מְעַט וועניג : מְעַט מְזֹעָיר גאנץ וועניג : מְעַט מְעַט נאך מוכר נאך : מְאוּמָה , מְאוּם מיכטס , עט , וואס מְאֹד זעהר : עַד מְאֹד , מְאֹד מְאֹד זעהר פיל , מוסערמאָר : דענטלידְ .

דַּי גענוג , כְּדֵי מוגעסעהר , מוס : כְּדֵי מען גרעסער מענגע : בְּלִי דַי מוכמוסהערליך בֵּן הַגְרוֹבְעִיר , גענוג :

סַךְ דיך מאנגע : כְּפִי , לְפִי יע נאך דעם , סטער העלטניס מעסיג :

ד) התכונה והכונה

בְּלִי דַעַת , בִּבְלִי דַעַת מוטוילן : בְּלֹא רָאוּת מוסערזעהנס : לְתוֹם מיסטעלטיג , מוטשולדיג : פְּתָאוֹם פלעטליך , מוסערזעהנס : לְפֶתַע פִּתְאוֹם גאנץ מוסערהאסט : בְּחֻפָּזוֹן מיסטערטיג : בְּלָאט גרעסטן , לייכט , היימליך : לָשׁוְא , חִנָּם מוטוטס סטער גרבענס : פֶּה אֶל פֶּה מינדליך : פֶּה אֶחָד ק יינסטיממיג : יַד לְיָד מוטוטעלבאר : עַל יַד דרוך , מיטהילף : פָּנִים בְּפָנִים מוטוטעלבאר : עַיִן בְּעַיִן זיכטבאר : בְּיָד רָמָה עפֿענטליך , סטאר זעטליך :

ה) החיוב והשלילה

הֵן , כֵּן , יֵשׁ יא , זא , רעכט , ווואר : אֵין מיכט : לֹא ניין , מיכט : בַּל מיכט : אַל מיכט :

אָכֵן וואהרהאפטיג : מַדּוּעַ וואמרום ? לָמָּה וואס ?
אָמְנָם וואהרלויך : כַּמָּה ווי פיל ?

ו) השאלה והספק ז) חכמות המספר

אֵיךְ . הֵיךְ , אֵיכָה וויא וויא זא : עוֹד סְטערנער " ווידערום " נאך
אָנָה וויא הין ? אֵיכֹה אֵי אַיֵּה מיינטהאלבן :
וויא ? שׁוּב ווידערום :
מָתַי וואן ? עַד מָתַי וויא לאנג ? פַּעַם מין מאהל : פְּעָמַיִם צוויי מאהל ;
הֵכִי ווי ?
עַל מֶה וואמיטעלסט : שָׁלֹשׁ הֲגָלִים דריי מאהל :
עַד אָנָה . עַד מֶה וויא לאנג וואס : עֲשָׂרֹת מוּנִים צען מאהל :
כֵּן הַאמיט יאָ : כְּפַעַם בְּפַעַם וויא געוועהנליך ;
אוּלַי סַיגלויבט " קאן זיין : מֵאָה מאהל :

• פרק ב בגדר הוראות מלות היחס

§ רעז

מלות היחס (פרעפאזיציאנען , סלוי מדער סטרה עלעמענט : וועגעזער)
התבאר ממה שקדם בראש החלק השני (§ צד), כי המה המלות המגבילות יחס השם הצדדי (§ קמא), וגדר הוראתו במשפט, והמלה עם השם המובל בו יחדיו המה תארי הפעל, רק המלה בבחינת עצמה מצד שהוא מגביל יחס השם ההוא אשר בינו ובין השם האחר הבאים בעבור הנשוא, נקרא מלת היחס, כאשר בארתי כבר (§ צד) :

§ רעח

עיקר הוראת מלות היחס הוא להגביל יחס השם אשר הוא הפעול, או הסבה, הכונה, והתכלית, הכלי, המקום, המצב, והזמן, והשעור, והדמיון, כמו את (דען, דית, דאס), והוא נגזר מן אות ובכנוי אותי, והוא סמן הפעול ; מן (פֿאן, פּוּן) : עם . את (מיט), נגזר מן אתת

אתת . ובכנוי אתי ; מֵעִם . מֵאֵת (פֿון) . עַל (אויף) . מֵעַל (מיבער . פֿון אבען) , בְּעַד (דורך) תַּחַת (אונטער . אונטאנט פֿאר . ווייז) . עַל יַד . עַל פִּי . בְּיַד (דורך . פֿערמיטטעלסט) , לִפְנֵי פֿאר . עַל פְּנֵי (אויף . פֿאר . מין געגענווארט) מִפְּנֵי (וועגן מיבער . חוים מוראכט) . בְּעַבוּר (אום ווילען) . בְּגַלַל (וועגן) כול (געגען) . אֶצֶל (כייא) . אַחֲרֵי (נאך) . בְּתוֹךְ (מיט) לִקְרַאת (ענטגעגען) . אֶל (צו) . בֵּין (צווישען) : ובחלק שמוש הלשון יאבאר גדר המלות האלה המשתפים והנרדפים , והוראות שמוש אותיות בכל"ם העומרות במקום מלות היחס :

פרק ג בגדר הוראות מלות החבור

§ רעט

מלות החבור (קלייניקייטען , בינדע־ווערטער) **החבאר ג"כ** ממה שאמרתי כבר (§ צד), כי המה המלות המחברות המשפטים, בענין שהם מגבילים ההצטרפות והסדור והערך אשר בין המשפטים המיוחסים למאמר אחד ולפעמים ג"כ בין חלקי משפט אחד, על אי"ה אופן שהם נקשרים יחדיו ונמשכים האחר מהאחר :

§ רפ

מלות הענין אינם כמלות השמות והפעלים אשר יבוקש להם תמיד גזרה ושרש משלש אותיות, כי מלות הענין מהם בעלי שתי אותיות לבד . כמו כִּי גַם . אַף . ומהם בעלי שלש . כמו יַעַן . אָפֶס . ומהם ישמשו רק בהרכבה . כמו עַל־בֵּן (דעריבער) , עַל־פִּי (דורך) , בְּכָל־זֹאת (דעסטוועגען , אפטעט) , ובקצתם מחובר אות השמוש ולא יפרד ממנו , כמו לְמַעַן . בְּגַלַל . בַּעֲבוּר :

§ רפא

מלות החבור לפי הבדל הוראתם בצרוף המשפטים יתחלקו על אופנים האלה :

א) מִלּוֹת הֶעָטֵף (קאפולאטיוו , פֿערבינדענדע) . לעטף ולחבר שני נושאים לנשוא אחד ולהפך , והראש מהם ויי"ן החבור העומדת לנו במקום מלת (מוד) , בל"א אף גם . ויש מהם מובן בכח הדבור כי מְכָרָנוּ וְיֹאכַל גַּם אָכוֹל אֶת כַּסְפֵּנוּ (בראשית לא כ) (מיט מיטלין — זאמדערן טר ווירד מוד —) . אַף לֹא אֶל אֶרֶץ וגו' כִּי תִשְׁתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם הִשְׁתָּרֵר (במדבר טז) (מיט מיטלין — זאמדערן מוד) :

ב) מִלּוֹת הַחִלּוּק (דיסיונקטיוו) . מלה הבאה להלק בין הנושאים או בין הנשואים (וועלכע בעדיגונגען מיינאנדער מוזשליסען) . ואם אין בהם תנאי יבוא בשני המשפטים מלת או . כי דודו יגאלנו או בן דודו (ויקרא כה) כי לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור (דברים יד) (ענטוועדער — מדער) . ואם יש בהם תנאי יבוא בראשון מלת אם , כאם עבד יגח השור או אמה (שמות כא) ובא כאו בן יגח או בת יגח (שם) גם ע"ד זה :

ג) מִלּוֹת הַתְּנָאִי (קאנדיציאנאלס , בעדינגענדע) . אם המשפט , האחד נמשך לתנאי שיעשה המשפט האחד . (מיינען וועלכען ערפֿאלג מוכטער מיינער בעדינגונג לו בע זייפֿנען) , אִם , כִּי (וועט) , אָז (מוס דען) , כִּי אִם (זונדערן) כִּי חבוא אל משפחתי וגו' אז תנקה (בראשית כד) כי לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם בֵּרַכְתָּנִי (בראשית לב) :

ד) מִלּוֹת הַהֶפְרֵד וְהַסְתֵּרָה (אדווערזאטיוו) . להורות ההפרד והסתירה אשר בין שני משפטים , כמו אוּלָם (אבער , מיין) . לֹא — כִּי (זונדערן) , אַךְ (דעגעגן , דאך , אבער) , ועיין בשמוש הלשון :

ה) מִלּוֹת הַמְצַטְרְפוֹת (קויזאלעס , דאס פֿערהעלטניס דער מור , זעכע געגען דיא ווירקונג) . להורות יחס הסבה ומסובב במשפטים יַעַן (דיא ווייל) . לָכֵן . עַל כֵּן

(האחט . המהנר . מנוח) . כִּי (ווייל . דען) . בְּעָבוּר לְמַעַן (מום . דאמיט . מוין רמז) . פֶּן (דאמיט . מיטט) :

ו) חִיוּב הַמִּתְאַחֵר מֵהַקּוֹדֶם (עקספולאטיווע) , אם המשפט המתאחר

מתחייב מהמשפט הקדם ע"ד קו"ו וכ"ש בדרו"ל הֵן־וְאֵיךְ־אַף כִּי (זא גאר . דא־סיי מעהר . סיי וועניגער) :

ז) מִלּוֹת הַהֶמְיוֹן (קאמפארמטיו . פערגלייכענדע) . אם המשפטים מדומים זה לזה בדרך

משל כַּאֲשֶׁר (ווי . גלייכווי . גלייך . וואס) . כֵּן (זא) . ועיין להלן בשמוש הכ"ף :

ח) מִלּוֹת הָעֵרֶךְ (פרעפאזיציאנען) , אם המשפטים נערכים בערך אחד אם לתוספת או

לגרעון . כַּאֲשֶׁר יִעְנֶה אוֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה (יע־דעסטא) . לְפִי :

ט) מִלּוֹת בֵּאוּר הַמִּשְׁפָּט (ווירקונג שקריפטיווע . מוטטרייבענדע) אם המשפט האחד

הפעול מן הנשוא במשפט האחר ויבוא במשפט לבדו ויחובר במשפט הקדם ע"י מלת כִּי (דא) °וישמע אברם כִּי נשבה אחיו , המשפט אחיו נשבה הוא הפעול של וישמע והיה יכול לומר וישמע כו' את שבות אחיו :

י) הַהֲיָחְסוּת הַזְּמַן (קאנסעקוטיוו) , להורות ההתיחסות אשר בין שני משפטים בבחינת הזמן ,

כַּאֲשֶׁר (אלס) מֵדִי (וועהרענדעם . מינדעם דא) . טֶרֶם (עהע . עהע נאך) . אַךְ (קוים . זא באלד אלס) . מֵאָז (זיט) :

יא) הַבְּהֵל הַמְּדוּמָה וְהָאֲמֶתִּי (קאלעסיוו) . המשפט האחד מבטל המדומה

מהמשפט האחר ע"ד אף על פי אף על גב בדרו"ל , אַף כִּי (אבשון . אבגלין . וען גלייך . מוגעהענדט) :

פרק ד בגדר מלות הקריאה

§ רפב

מלות הקריאה (אינטריעקטיאנען, אגרוסונגטי מוער עאפפי דונגסווערטער), כוונות על התרגשות הנפש והמית ה, כפי מה שתתפעל ממרותיה תתן עליהם קול הברה להורות על הפעליותיה, אם לשמחה או לעצב, לשחוק או לאנחה, לנחמה או ליללה, לרוגז או לרצון, לעצלות או לזריזות, לתחנה או לאוהרה, לכן לא יבוקש גם למלות האלה משקל או גזרה, כי רבם הברות פשוטות וקולות טבעיות בלתי מורים מושג דבר רק ממן התכונות ומדת הנפש בהפעליותיהם, כמו הָבָה ! לְכָה (וועהלאן !) וואהלאוון) ! לזרוז, הֵן ! הִנֵּה ! רְאֵה (זיהע) ! להפלגה על דבר יוצא מחקו, הֶאָח ! הֶאָח (הא ! הא ! הא ! הא ! הא ! יוכהע) ! לצחוק על נקמה, הֵידָד ! הֵידָד ! הייסאן הייסא) ! לשמחה, אֲהָהּ ! הָהּ ! הוֹ ! אוֹי ! אוֹיָה ! אֲבוֹי ! הוֹ הוֹ, אִי ! (אָ, אָ וועה ! מר !) לצער וילולה, נָא ! אָנָא ! (מיי ליבער !) לבקשה, כִּי ! לוּ ! אַחֲלַי ! לתסוה, הַס ! (סט) ! לגערה: ואין להגביל שעור הברות כאלה, כי אין מעצור לנפש המרגשת להוציא הברות טבעיות וקולות כפי מה שתאלצהו טבעו, כאשר תחל רוח ההפלגה לפעמה בתכונה מתכונת הנפשיות וממרותיה: ולשון העברי קצרה ונקיה מעטה בכמותה ורבה באיכותה עד שימצא מלה מרכבת מפעל ומשם לקריאה תהלה, כמו ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הַלְלוּיָהּ!

נשלם החלק הרביעי

חלה

הכולל שמוש הלשון וחבור המלות וצרוף המשפטים והרכבת המאמרים (סינטאקס):

§ רפג

כל מה שדברנו עד הנה ממשפט המלות הוראתן ושנויין היה במשפט המלות הפרטיות, ולפי שהמלות הפרטיות נמצאים לחבר מהם רעיון שלם וכונה מיוחדת הנקרא משפט (מין זאטץ), והמשפטים יצורפו אח"כ לקשור ספור שלם הנקרא מאמר (פערימדע), לכן נבאר עתה משפט הלשון בכרור הדבורים וחבור חלקי המשפטים וצרוף המשפטים למאמרים, זיתבאר ע"ז ג"כ דרכי הלשון וחוקיה ע"צ הסגולה, כי בכל לשון ימצאו דרכי הדבור שיורו על איזה מושג בחבורם זולת מה שיורו המלות הפרטיות ע"ד סגולה מיוחדת ללשון זולת לשון, עד שאי איפשר להעתיק דרכי דבור באלה מלה במלה מלשון אל לשון כי אם לפי הכונה לבד, וכל ידיעות הללו נקרא שמוש הלשון (סינטאקס וומרטפיגונג):

מאמר א

מאמרא

בגדר שמוש השמות והרכבתם

פרק א שמוש ה"א בשם עצם

§ רפד

כבר אמרנו (§ צח) בי ה"א יתכן לשמש בשם עצם בללי להגביל אותו על ב' פנים דהיינו בכלל וביחוד, ר"ל אם הענין הנאמר על השם בללי, יהיה הוראת ה"א הנלוה לשם ההוא הוראת החלטת מציאות העצם בפועל ולא הוראת התיחדות (דער בעסטימאטע מרטיקעל). כמו ° הֶחָכָם עיניו בראשו (קהלת ב) ענינו כל חכם (דער ערדענטליכער וויזער). ° הָאָדָם יראה לעינים (ש"א יו) ענינו כל אדם, וה"א המשמשת עד"ז נקרא הֵא הַמַּחְלָטֵת. ר"ל שמחלטת מציאות העצם ולא תיחד אותו בפרטית; ואם הנשוא הנאמר על השם הוא פרטי מיוחד רק לעצם פרטי אחד מכלל המין, יהיה הוראת ה"א הנלוה לשם ההוא הוראת התיחדות וידיעה (דער בעסטימאטע מרטיקעל), ר"ל שה"א תוציא פרטי אחד מכלל המין ומיחדת אותו בנשואו. כמו °כי כן יַסַּד הַמֶּלֶךְ (אס"ר א) ר"ל מלך אחד והוא אחשורוש הנזכר. וה"א המשמשת עד"ז נקרא הֵא הַמְיַחֶדֶת. והמדקדקים קראו לשמוש ה"א המיחדת ה"א הידיעה, לפי שאי אפשר לשמש בה"א המיחדת בשם כי אם בהיותו דבר ידוע למדבר ולשומע על איזה אופן מן ההורעה הפרטי המיוחד המכוון בו, אם מצד שהזכירו לפנים, או שיסמנו תכף אחרי הזכירו, או שיהיה דבר ידוע בעצמו מצד פרסומו, כמו ° כי אם הסוס אסור (מ"ב ז), סומך על הידוע כי הסוס מוכן למלחמה. °תן לי הַנֶּפֶשׁ (בראשי יד)

הדוע בין המרבר והשומע , ורבים דומיהם , ועם זה יבוא הה"א על מלת אֶחָד שהוא מיוחד ובלתי נודע , כמו °ויפתח הָאֶחָד (בראשית מב) ° ויהי הָאֶחָד מפיל הקורה (מ"ב ב) : והתמה על המרקדקים שרבורו רק מה"א המיחדת ולא מה"א המחלטת :

§ רפה

התאר הנלוה אל המתואר והוא עמו ביחס אחד בבחינת נושא המשפט או בבחינת צרדי , אם המתואר בה"א ראוי שיבוא גם התאר בה"א , כמו ° הָהָר הַטוב הָאָרֶץ הַטוֹבָה . הָעִבְרִי הָעִבְרִי ; ונמצא ע"ד זרות התאר בלי ה"א אף שהמתואר בה"א °נוהגים הָעֶגְלָה חֲדָשָׁה (ש"א ו) °את הַכֶּבֶשׂ אֶחָד (במדבר ח) , ובחסרון ה"א במתואר הָרִים הַגְּבוֹהִים (תהלים קד) °יום הַשִּׁשִּׁי (בראשית א) . אבל אם התאר הנלוה למתואר הוא בבחינת נשוא של המתואר ראוי שיבוא בלי ה"א , כמו °וְהָאֶבֶן גְּדוֹלָה (בראשית כט) °הן עוד הַיוֹם גָּדול (שם) °טוֹבָה הָאָרֶץ מאד (במדבר יד) . כי מצד שהתאר הוא הנשוא המחלט מן העצם בעת הרבור ובלתי ירוע עוד לא יתכן לבוא בה"א :

§ רפו

שם עצם פרטי לא יתחבר עם ה"א הירועה , לפי שהוא מיוחד ונודע מצד עצמו , ויוצא מהם שמות עצמים פרטים של האומות וההרים והנהרים והיערות והערים , כמו הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי כוּ' הַלְּבָנון הַכַּרְמֶל הַיַּרְדֵּן הַעִי הַחֶבְרון ; ושם התאר הנלוה לשם עצם פרטי . אם הוא ביחס הנושא צריך שיבוא בה"א , כמו וְהַמֶּלֶךְ דוד . ושם עצם פרטי הבא ביו"ד היחס (§קכב) יתכן ג"כ לבוא בה"א הירועה , כי מצד היחס הוא בבחינת שם כללי , כמו הָרְאוּבֵנִי הַגְּדִי הָעַמָּלֵקִי :

§ רפו

§ רפז

שם עצם כללי או שם התאר הבא ביחס הסמיכות או בכנוי נ״כ לא יתכן לבוא בה״א , כי גם הוא מיוחד ונודע מצד הסמיכות והכנוי , אבל , יבוא הה״א על הסומך אם הוא כללי , כמו °חַיַּת הַשָּׂדֶה . סֵפֶר הַתּוֹרָה . גם בחיות שם אחד מרכב מן שני שמות הה״א על השני , כמו אֲבִי הָעֶזְרִי מן אבי עזר בֵּית הָאֵלִי מן בֵּית אֵל בֵּית הַלַּחְמִי מן בית לחם ; ומצאנו ה״א עם הנסמך ע״ד זרות . כמו° ועץ הַדַּעַת טוב ורע (בראשית ג) . הָאָרוֹן הַבְּרִית (יהושע ג) °הַמַּמְלָכוֹת הָאָרֶץ (ירמיה כה) . ° הַשְּׁכוּנִי באהלים (שופטים ה) . ואמרו המדקדקים כי חסר בהם שם כפול שיהיה הוא הנסמך כלומר הָאָרוֹן אֲרוֹן הַבְּרִית וכן בשאר . וכן ימצא שם בה״א ובכנוי ע״ד זרות °בתוך הָאֹהָלִי (יהושע ז) °וְהַחֲצִיו אל מול הר עיבל (שם ח) °הַהֲרוּתִיָּה (מ״ב טו) , וכל זה בהיות הכנוי מורה על הקנין כאלה שזכרתי , אבל בכנוי הבא עם בינוני יתכן שיתחבר אליו ה״א הידיעה כמשפט . כמו °הַמַּעֲלֶךָ (תהלים פא) הַמוֹצִיאֲךָ (דברים ח) הַמַּאֲכִילְךָ (שם) . כי הה״א נופל על הפועל והכנוי על הפעול (§ רכו) , כענין המעלה אותך כטעם אשר :

פרק ב קשור שם עם שם

§ רפח

אם יבואו שנים ושלשה שמות ויותר במאמר אחד לא ימלטו מהחלוקה הזאת , או שהם כלם ביחס אחר שוה לנושא המאמר או לחלקי הצדדים או שהם בלתי שוים ביחס , ואם הם שוים ביחס ג״כ נופלים תחת החלוקה הזאת , או שהם שמות שונים לנושאים שונים ולפי מספר הנושאים מכפרם , או נושא אחד מכונה בשמות

בשמות רבות, או שקצתם כאור לקצתם; ובכל האופנים האלה ישתוו בכמן היחס, לפי שערך התיחסם שוה: אם הם שמות מתחלפים, לעצמים מתחלפים, אף שישתוו בסמן היחס אינם צריכים שישוו במין ובמספר, ואם הם כלם נושאי המאמר יבואו ביושר ומחברים בו"ו העטף. כמו °וַיָּבוֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: ומנהג הלשון לחבר הו"ו. פעם אחר השני ופעם אחר השלישי °רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה (שמות א). יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִין. ואם הם כלם מחלק הצדדי במשפט צריך שיבוא סמן היחס הההוא עם כל אחד ואחד. כמו °אֶת קָרְשָׁיו וְאֶת קַרְסָיו אֶת בְּרִיחָיו וְאֶת עַמֻּדָיו וְאֶת אֲדָנָיו (שמות לה). יחס הפעול עם כלם. °וּמֵאַרְצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִיָּם (תהלים קו) °לַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לַיָּרֵחַ אוֹ לַכּוֹכָבִים אוֹ לְכָל צְבָא הַשָּׁמָיִם (דברים יז) °בְּמַסּוֹת בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים (שם ד) °כְּמוֹנִי כָּמוֹךָ כְּעַמִּי כְּעַמֶּךָ כְּסוּסִי בְסוּסֶךָ (מ"ב ג). תמצא סמן היחס עם כל שם ושם:

§ רפט

ואם יבוא נושא אחד מכונה בשמות רבות ר"ל שם עצם עם תאריו. ראוי שישתוו במין במספר וביחס. כמו הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא (דברים י) °הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה (שם ד) °אֲנָשִׁים חֲכָמִים וִידוּעִים (שם א):

§ רצ

ואם קצת השמות יבאו לקצתם. אם יקדם הכלל להפרט. ר"ל שהשם שאחריו באור לאשר לפניו. צריך שיבוא סמן היחס כפול עם כל שם ושם. כמו °אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ (שהוא כענין אֶת אֲהוּבְךָ או אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אותו) אֶת יִצְחָק (בראשית כב) °אֶת בָּתָּנְתּוֹ אֶת כתנת

פְּתִנַּת הַפַּסִּים (שם לז) ◦בִּנְעַר בְּאַבְשָׁלוֹם (ש"ב יח)
◦לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב (בראשית לב) ◦לַאֲדֹנִי לְעֵשָׂו (שם) ◦אֶל
אָחִיךָ אֶל עֵשָׂו (שם) אֶל עַבְדִּי אֶל דָּוִד (ש"ב יח) ◦עַל עַמִּי
עַל יִשְׂרָאֵל (שם) ◦עִם בְּנִי עִם יִצְחָק (בראשית כא)
◦בְּעַמְּךָ בְּיִשְׂרָאֵל (ש"ב ז) . וכן כל מקום שיבוא הפרטי
אחרי הכללי סמן היחס הבא עם הכללי צריך שיבוא
ג"כ עם הפרטי , (ונפלאתי על הרד"ק שכתב במכלול ד"ק
דף נ"ז על כפל הסמנים כאלה : „ויבוא זה אחר זה ויספיק
באחד , ולא עלתה על לבו כי הוא כלל גדול בדרכי
הלשון) , אבל כשיקדם הפרט לכלל אין צריך שיבוא
סמן היחס עם כל אחד ואחד . כמו ◦אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים
בְּרָחֵל בִּתְּךָ הקטנה (בראשית כט) . ואלו אמר בהפך היה
צ"ל בבתך הקטנה ברחל ; ואולם השמות הכלתי שוים
ביחס , יתכן שישתנו בסמניהם לפי הוראת יהם כל אחד
ואחד :

פרק ג שמוש הסמיכות

§ רצא

אם יצטרפו שני שמות זה על זה , נוטה השם הראשון
ממשקלו הנפרד ונסמך לשם האחר אשר הוא
מצטרף עליו (§ קיא) : וכבר אמרתי (§ קיג) , כי הוראת
הסמיכות בכלל על שני פנים : האחד יחס הקנין (געניטיו) ,
המורה היות הנסמך בבחינת קנין אל שם הסומך , וזה
לרוב בשם הנסמך לשם שאיננו המתואר שלו : והשני
סמיכות מדומה , ר"ל נראה מורה יחס ואיננו רק שם
אחד מרכב , וזה כשיסמכו התאר עם המתואר שלו או
התאר עם המקרה או העצם עם המקרה . כמו חֲכַם־לֵב
קְצַר־יָד יְפֵה־תֹאַר גְּדַל־כֹּחַ והרבה דומיהם ; ולפי
שהסמיכות

שהסמיכות עד"ז יהיה על פנים רבים . ומשתנה תוראתם אבאר אותם למיניהם :

1) סמיכות הפועל על הפעול בונה עיר . אוכלי לחם . רועה צאן . מאירת עינים . משיבת נפש :

2) סמיכות הפעול על הפועל גאולי יי . בוזיי עם . מכה אלהים .

3) סמיכות הפועל על המקרה הפעולה שומרי משמרת , שר שלום :

4) סמיכות הפעולה על הפועל גדבת פי . עבודת האדם :

5) סמיכות הפעולה על הפעול מלאכת המשכן . משמרת תרומתי עבודת השדה :

6) סמיכות הפעול על הפעולה הנעשה בו צאן טבחה . יין משתה . חזה הנופה . שוק התרומה :

7) סמיכות השם אל החומר שממנו נעשה בית אבנים . כלי כסף . קרני ברזל . כתנות עור .

8) סמיכות השם על הכלי שבו נעשה חללי חרב . חללי רעב :

9) סמיכות התאר על המתואר חכם לב . חסר לב . כבד פה . שבורי לב . נדחי ישראל . ישר דרך . תמים דעה . גבה עינים . רחב לבב . נכה רגלים :

10) סמיכות המתואר על התאר מערת המכפלה . מי המרים . כיין הטוב . שנת הרעב :

11) סמיכות המסובב על הסבה ירא חטא , ירא עגש , אימת מות , תהלת יי :

סמיכות

ב) סמיכות המקרה על מקרה . בענין שהשני מגביל את הראשון מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה . מַעֲשֵׂה צְדָקָה . עֲבוֹדַת צְדָקָה :

§ רצב

שלשה שמות . אִישׁ בֵּן (בַּת לנקבה) בַּעַל (בַּעֲלָה) . בחבורם לשם תאר או לשם מקרא ישתמשו לרוב בלשון למושג שם תאר אחד . אִישׁ דָּמִים (בלוטגיריגער) . אִישׁ דְּבָרִים (רעדנער) . אִישׁ מְרָמָה (מיין ווסטיגער) . אִישׁ תְּבוּנָה (מיין פערשטענדיגע) . אַנְשֵׁי חַיִל . אַנְשֵׁי אֱמֶת . בַּעַל דְּרָכִים . בַּעַל הַחֲלוֹמוֹת . בַּעַל מַשֶּׂה יָדוֹ . בַּעַל אַף . בַּעַל נֶפֶשׁ . בַּעֲלַת אוֹב . בַּעֲלַת כְּשָׁפִים . בַּעֲלֵי אֲסוּפוֹת . בֶּן חַיִל . בֶּן פְּרִיץ . בֶּן בְּלִיַּעַל . בֶּן מָוֶת . בֶּן חוֹרִין . בֶּן קֶשֶׁת . בֶּן שָׁנָה . בֶּן הַכּוֹת . בְּנֵי אַשְׁפָּה . בְּנֵי חֲלוֹף . בְּנֵי עֹנִי . ויבואו שניהם °אַנְשֵׁי בְּנֵי בְלִיַּעַל (שופטים יט) :

§ רצג

ויסמך שם תאר על תאר פעל לענין שם תאר אחד . דְּמֵי חִנָּם . עֵד שָׁוְא . עֵד חָנָם . וכן יבוא המקור בסמיכות להורות שם אחד . מְלֵא יָמִים . שְׂבַע יָמִים . שִׁפּוּט הַשּׁוֹפְטִים . בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְיָ . וכן יסמכו שני שמות מושגם אחד לחזק הענין . יָרֵק עֵשֶׂב . יָרֵק דֶּשֶׁא . צִפּוֹר דָּרוֹר . הַבְלֵי שָׁוְא . מְנַת חֶלְקִי . קַל מְהֵרָה :

§ רצד

ולפי שהוראת הסמיכות על ענינים מתחלפים צריך לעיין מאד בשם הנסמך מאיזה מן הוראתו , ובפרט בהסמך שם המקרה על שם עצם , כי הוא יסמך על הפועל ועל הפעול ועל הסבה כמו שזכרתי , ד"מ

עבודת

עֲבוֹדַת הַמִּשְׁכָּן על הנעבד עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם על העובד עֲבוֹדַת יְיָ על הסבה , וכן יְשׁוּעַת יי על הפועל יְשׁוּעוֹת יִשְׂרָאֵל על הפעול . וכמו שהוא בסמיכות כן הוא בכנוי . ואני חֲפִלָּתִי על הפועל ושמחתים בבית תְּפִלָּתִי על הפעול :

§ רצה

שמות . בַּיִת . יַד . דָּבָר , יום , לֵב , פֶּה , פָּנִים , כבואם בסמיכות לשם אחר יורו ענין מיוחד . זולת הוראתם בנפרד . בַּיִת סָאָה מדה שעור סאה וכן בֵּית כּוֹר ; וכדרז"ל בֵּית קִבּוּל (עמפענגליכער רויס) . בְּיַד אִישׁ (דורך) . עַל דָּבַר שָׁרָה (וועגען) . על דִּבְרַת שבועת אלהים (וועגען „ מיבער) . דִּבְרֵי עֲוֹנוֹת יָמֵי שְׁנוֹתֵינוּ (זעבונסליט) . בְּלֵב הָאֵלָה (מיטטען) . עַל פִּי (דו ר) . לְפִי חָרֶב . לְפִי דַּרְכָּךְ (נאך מיהמלט) . כְּפִי שָׁנָיו לְפִי אָכְלוֹ (פֶּר־העוֹטיסמעסיג) . פְּנֵי הַדָּבָר ; ושם מתים כשהוא נסמך למספר מורה מספר מעט . כמו מְתֵי מִסְפָּר . וכן יבא מְתֵי מְעָט :

§ רצו

השם לא יסמך כי אם לשם אחר ולא לפעל ואף לא למלת הטעם , אבל יתכן שיסמך לכנוי תחת השם , כמו עוֹשֵׂה אֱלֹהַ . ולמלת מספר כלל פְּסֵל תְּמוּנַת כֹּל ; ולפי שלא יסמך השם למלה ממלת הטעם , לא יתכן שיבוא על שם הסומך אות מאותיות השמוש העומדות במקום מלה זולתי הה"א לברה , וכן אם ימצא מלת הטעם בין הסומך והנסמך או אות השמוש עם הסומך , צריך שיובן בחסרון שם או סומך או נסמך (עוועסים) . ד"מ °שְׁרִידֵי בַּחֶרֶב (ירמיה מא) . אֱלֹהֵי מִקְרוֹב (שם כג) . °נְבִיאֵי מִלְּפָם (יחז' יג) . בא בסמיכות ומובנו מכרת . הַשְׁכוּנִי בָּאֳהָלִים (שופטים ח) ° דְּרֵי בַגְּלִבּוֹעַ (שם א) ° בְּשִׁמְחַת בְּקָצִיר

(ישעיה ט). °הוֹלְכֵי על דֶּרֶךְ (שופטים ה) °יוֹרְדֵי אֶל אַבְנֵי בור (ישעיה יד) °וְשִׁכֶּרֶת וְלא מַיִן (שם נא). ועינו שכורת היגון ולא מיין. וכל אלה: ובנו איך שיובנו ולא בסמיכות; ושם מָקום יבוא לרוב נסמך למלת אֲשֶׁר °מָקום אֲשֶׁר אסורי המלך (בראשית מ). וכן לשין העומד במקומו °מָקום שֶׁיְפוֹל העין (קהלת יא). וגם בענין שמלת אֲשֶׁר הסר במכתב ומובן בענין (עוספטיט). כמו °שְׁפַת לא יָדַעְתִּי. °מָקום לא יָדע אֵל (איוב יח). וכן בא °בְּעַיִן אשר ידע (ש א ח):

§ רצו

וכן ימצא להפך שיבוא הנפרד תמורת נסמך ט רים אָבֶן (שמות כח) °מָתְנַיִם קָמָיו (דברים לד) °כְּמַאֲךְ אֱלֹהִים (תהלים מה) °חֶמְדָּה אַפּוֹ (ישעיה מב). בכלם חסר הנסמך. וענינם טורים טוּרֵי אָבֶן. כְּמַאֲךְ כְּפֵא אֱלֹהִים וכן השאר; וכן ימצא בחסרון הנסמך המובן במלת איש ולא יבוא נפרד במקומו. °כִּי חֲמֻדוֹת אַתָּה (דניאל ט) °תּוֹעֵבָה יבחר בכם (ישעיה מא). בהסתר הנסמך איש וכן °וַאֲנִי תְּפִלָּה (תהלים קט) ענינו איש תפלה. °לְצַוָּארֵי שָׁלָל (שופטים ה) ענינו אנשי שלל:

§ רצח

וכן יבוא הלמ"ד תמורת הוראת הסמיכות המורה הצטרפות הפעול על הפועל או על הסבה והתכלית. כמו מִזְמוֹר לְדָוִד יתכן שהיה של דוד המזמר או עַל דָּוִד. מִזְמוֹר לְתוֹדָה (מיין דאנקליד) לפי שהסמיכות יורה על אלה הפנים; ויורה הלמ"ד גם על האופנים המתחלפים האלה:

§ רצט

השם הנסמך לסומכים רבים יתכן שיבוא עם כל סומך או לא יבוא. ד"מ בְּפִרְיִ בִטְנְךָ בְּפִרְיִ אַדְמָתְךָ וגו' (דברים כח) כפול °ותתן לנו נַחֲלַת שָׂדֶה וָכֶרֶם (במדבר יו) איננו כפול. בכל מקום לפי מה שקרוב להבין:

§ ש

השם הכפול בסמיכות היחיד לרבים מורה הפלגת התאר באיכות מכל אישי המין המתארים בתאר ההוא (זופערלאַטיוו), כמו °נְשִׂיא נְשִׂיאֵי הלוי (שם ג). אֱלֹהֵי אֱלֹהִים מֶלֶךְ מְלָכִים עֶבֶד עֲבָדִים שיר השירים:

§ שא

גם השם הנסמך לאחד משמות הקדש יורה הפלגת הענין. כמ"ש הרד"ק: כל דבר שירצה בעל הלשון להגדילו סומך אותו לשם קדש. כמו °נְשִׂיא אֱלֹהִים (בראשית כג) °נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים (שם ל). אֶצְבַּע אֱלֹהִים (שמות ח) דְּבַר אֱלֹהִים (שופטים ג) °אַרְזֵי אֵל (תהלים פ) °כְּהַרְרֵי אֵל (שם לו) °עֲצֵי יְיָ (שם קד). ופעמים יחובר לשם יְיָ בהרכבה °מְאַפְלָיָה (ירמיה ב). שַׁלְהֶבְתָּיָה (ש"ה ה):

§ שב

יתכן שיבוא נסמך על נסמך. עד חמשה נסמכים. כמו עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ (אסתר א) °יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם (בראשית כה) °נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית יְיָ אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ (יהושע ד) °עַל פְּרִי לְבַב גֹּדֶל מֶלֶךְ אַשּׁוּר (ישעיה י) °גִּבּוֹרֵי חַיִל מְלֹאכֶת עֲבוֹדַת בֵּית הָאֱלֹהִים (ד"ה א. ט). אבל לא יתכן שיבואו שני נסמכים על סומך אחד. כי אם יאמר רַכְבֵי וּמַעֲלָלֵי אִישׁ הוא טעות. אבל צריך שיאמר רַכְבֵי אִישׁ וּמַעֲלָלָיו:

פרק ד שמוש השם הכפול

§ שג

השם הכפול בלי שנוי יחס ומין ומספר יורה: א) הרבוי והכללות (דיסטריבוטיווא, מונפֿערזיטאטום), כענין כָּל־אוֹ כָּל אֶחָד וְאֶחָד °אִישׁ אִישׁ מבית ישראל (מין יעדער) °יהיו עושים גוי גוי אלהיו כל גוי. °אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לשבט °וקח מאתם מַטֶּה מַטֶּה מטה אחד מכל שבט: ב) המשך והתמדה (קאנטינואיטאטום, פֿארט דויערנד), בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. באמרם אליו יום יום בענין מדי יום ביום (טאג טעגליך). °מְמָּחֳרָתָם מִמָּחֳרָתָם: ג) הסדר והערך °שְׁנַיִם שְׁנַיִם באו (יע צוויא מען צוויא, פֿאר־ווייזט). עֲדֶר עֲדֶר לְבַדּוֹ °בַּדֶּרֶךְ בַּדֶּרֶךְ נלך: ד) הפלגה ורבוי °בָּאֳרוֹת בָּאֳרוֹת חמר רבוי בארות. °מִן הָאָדָם הָאָדָם הזה חזק האדמימות. °חֲמָרִים חֲמָרִים. הַמּוֹנִים הַמּוֹנִים. גְּבִים גְּבִים. מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת. מַעֲלָה מַעֲלָה (מיאנער העהער), מַטָּה מָטָּה. וְעָמוֹק עָמוֹק! גָּבוֹהַּ גָּבוֹהַּ. רַעֲרַע. מְאֹד מְאֹד. צֶדֶק צֶדֶק: ה) חזוק הקריאה והתעוררות (אפֿעקטום עמפֿאהזיס), אַבְרָהָם! אַבְרָהָם! אֵלִי! אֵלִי! מְזֻבֶּחַ! (מ"א יג) °אֶרֶץ! אֶרֶץ! אֶרֶץ! (ירמיה כב) °קָדוֹשׁ! קָדוֹשׁ! קָדוֹשׁ! (ישעיה ו) °עַוָּה עַוָּה אשימנה (יחז כא):

ו) להורות הכדל ושנוי בין שני דברים (דיווערזיטאטום), ויבוא לרוב הכפול בוי"ו °לא יהיה בכיסך אֶבֶן וָאָבֶן אֵיפָה וָאֵיפָה (דברים כה). ובאורו גדולה וקטנה. °בְּלֵב וָלֵב יְדַבֵּרוּ (תהלים יב) בלב חלוק הגלה טוב והנסתר רע. אֲנָה וָאָנָה. ואם אצל הראשון בין השני בלמ"ד °בֵּין מַיִם לָמָּיִם (בראשית א) °בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין (דברים יז). ודרש ר"ז ידוע בוה: ז) השם הכפול בשני מינים זכר ונקבה מורה ג"כ רבוי והפלגה °מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֶנָה (ישעיה ג).

לשלול

לשלול כל מין משען. °שָׂרִים וָשָׁרוֹת שָׁדָה וְשִׁדּוֹת (קהלת ב): ח) לפעמים יבוא השם כפול בנפרד ובסמיכות ליחס לו תואר מה (מפשוטו), או להוראת הקנין ויובן בחסרון דבור המציאות הוא או היה °וְהַיָּמִים יְמֵי בְּכוּרֵי עֲנָבִים (במדבר יג). וְהָאֲנָשִׁים אַנְשֵׁי שֵׁם °הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו (בראשית כז). או שיבוא בנפרד בשמוש אות למ"ד הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיי (תהלים קטו). כענין השמים שמי יי; ובכנוי הַבָּנוֹת בְּנוֹתַי וְהַבָּנִים בָּנַי וְהַצֹּאן צֹאנִי (בראשית לא):

פרק ה שמוש המין והמספר בשמות

§ שד

כל השמות מתחלקים לשני מינים אם זכר או נקבה, ולרעת השם על איזה מין שהוא משתמש בלשון יתכן שנכירנו, או מצד סמן המין המחובר בו, או מצד התאר או הפעל הנופל עליו אך יש שמות שהם מיוחדים במיניהם ולא ישתמשו לעולם כי אם על מין אחד, והסמן המחובר בהם לפי המין וכן הפעל או התואר הנופל עליהם מסומנים במין השם אם זכר או נקבה (זולתי קצתם באים בסמן הנקבות לזכרים. כמו אָבוֹת גִּבּוֹרוֹת מִשְׁפָּחוֹת ולהפך נָשִׁים פִּלַּגְשִׁים. והם ידועים מצד עצמם), ויש שמות שאינם מיוחדים במין והם מין משותף (קמאונוק); לכן השם שאינו מיוחד במינו יפול עליו תאר או פעל פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה כאשר בארתי כל זה (§ קה):

§ שה

כל שם המיוחד במין ומחובר אליו תאר, בין שהוא עמו ביחס אחד בגדר הנושא או מחלק צדדי ובין שאינו עמו ביחס אחד, דהיינו שהעצם נושא והתאר נשוא, ראוי שישתוה

שישתוה לו במין ובמספר, אם העצם בלשון זכר גם התאר הנופל עליו ראוי שיבוא בלשון זכר ואם העצם מין נקבה גם התאר הנופל עליו ראוי שיבוא בסמן מין נקבה וכן בסמן היחיד ורבים: ועם זה מצאנו בלשון יוצאים מהכלל הזה. כמו ° אֲמָרִים אֶמֶת המתואר רבים והתאר נקבה לרוב כשהתאר הוא בבחינת נשוא. כמו ° יָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ (תהלים קיט) ° שַׁדְמוֹת חֶשְׁבּוֹן אֻמְלָל (ישעיה טז) ° בְּתָרוּמוֹת רַבָּה (תהלים עח). והוא שם תאר ° וַאֲנָשִׁים מְעַט (נחמיה ט); ואם יבואו שני מתוארים משני מינים בתאר אחד יבוא התאר לרוב במין הזכר ° וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים (בראשית יח) ° בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ נְתוּנִים (דברים כח); ולפעמים יבוא התאר בסמן מין ומספר השם הקרוב לו ° אַפִּי וַחֲמָתִי נֻתֶּכֶת (ירמיה ז) ° הַחָכְמָה וְהַמַּדָּע נָתוּן לָךְ (מ"א ג) והשם הנסמך לשם. והאחד זכר והאחר נקבה. ראוי שיבוא התאר במין הנסמך ובמספרו ° אָמְרַת יְיָ צְרוּפָה (תהלים יט). ויש שיבוא התאר במין ובמספר הסומך ° קֶשֶׁת גִּבּוֹרִים חַתִּים (ש"א ב) וְצִפָּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא חָסֵר (ש"א יז). ואולי היה זה לפי שמנהג הלשון שיתהפך הסומך לנסמך והנסמך לסומך. כמו ° אַלְמְנוֹת חָיוֹת (ש"ב כ). ת' חָיוֹת אַלְמָנוֹת. וכן כאן ראוי גבורי קשת שמן הצפחת, ובפרט במקום שיסמך המתואר על התאר אם יתהפכו ענינם אחד, כמו חֲכָם לֵב חֲכָם ודומיהם והבן זה:

§ שו

וכל דבר המיוחד בשם ואינו מיוחד במין יבוא התאר הנופל עליו משותף בשני המינים. כמו ° וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק. אבל כשירצה בעל הלשון לדבר מדבר בלתי מיוחד בשם ולא במין ישמש לרוב בכנוי הדומו ובלשון נקבה

בענין

בענין (דיוגש, עש) . בל"א . °מה זֹאת עָשִׂית (בראשית ג) °כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת (שם) °מַה זֹּאת (שם כו) °כִּי תוֹעֵבָה הִיא למצרים (שם מג) °בְּזֹאת אֲנִי בוֹטֵחַ °אַחַת שָׁאַלְתִּי (תהלים כז) °בְּזֹאת תֵּדַע (שמות ז) . וכן בדבור המציאות °כִּי מָרָה תִּהְיֶה (ש"ב כ) °וַתְּהִי חק בישראל (שופטים יא) . וזה כשהוא מכוון על מקרה או פעולה . אבל כשהוא מכוון על עצם סתמי יבוא לרוב בלשון זכר °מַה זֶּה בְיָדֶךָ (שמות ד) °כָּה הוּא (שם טו) ; וכן יבוא מלת דָּבָר להורות על דבר סתמי (ייטרוק, מוכבעטט וואט, זעלבסט) ° זֶה הַדָּבָר (שם יד) °כִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר °לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר (דברים כב):

או שיבוא אחר מן המינים או המספרים הנופל על השם החסר במכתב , כי מנהג הלשון לחסר במכתב תאר שיהיה מתואר , כי הוא מקצר בדבורו וסומך על המבין כי הוא יבין החסרון לפי הענין (עווּיסען) . °בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד־לַחֹדֶשׁ (בראשית ח) ראוי ביום אחד . וכן כְּסָלַי מָלְאוּ (נגע) נְקֻבָה (תהלים לח) °וּמִי (כוס) מָלֵא יִמָּצוּ למו (שם עג) . ויהיה עד"ז °(שְׁאֵלָה) אַחַת שָׁאַלְתִּי כִּי (מעשה) תוֹעֵבָה הִיא למצרים °וְזֶה (הַדָּבָר) אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אותה (בראשית ו) , וכאלה הרבה . ודי במה שזכרתי (§ רצו . רצו) :

§ שו

שלשה שמות האדנות אֱלֹהִים אָדוֹן בַּעַל יבואו לרוב בלשון רבים ליחיד והוא דרך הכבוד והחדור , כמו °הָאֱלֹהִים הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה (ש"א ו) °הָאִישׁ אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ (בראשית מב) °אֲדוֹנִים קָשֶׁה (ישעיה יט) °אֲדֹנָיו יִתֵּן לו (שמות כא) °בְּעָלָיו אין עמו (שם כב) . וְלָקַח בְּעָלָיו (שם) . ושם אדון בכל כנויו בלשון רבים . כמו °כִּי הַיּוֹם לְקַחַת אֶת אֲדֹנֶיךָ (מב א) . וזולתי בכנוי מ"ב יבוא בלשון יחיד אֲדֹנִי להבדיל בין שם קדש לשם חול כי שם הקדש תמיד בקמץ

§ שח

§ שח

שמות הקבוץ (§צז) אף כשיבואו במספ׳ היחיד התאר או הפעל הנופל עליהם יבוא פעם ביחיד ופעם ברבוי או שניהם באחד . °עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם (שמות א) . עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה (דברים ד) . °וַיַּעֲלוּ כָּל הָעָם (יהושע ט) . אֶל יַעַל כָּל הָעָם (שם ג) °כָּל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים (במדבר טז) . °עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת (שם יד) °וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם (שם) . זכר ונקבה יחיד ורבים כאחד . וכדומה לזה בשמות הקבוץ הרבה :

§ שט

לפעמים ישמש בעל הלשון בשם המין במספר היחיד לרבים וכונתו דרך הקבוץ . °עֵץ פְּרִי °וְתָעוּף יָרֵב בָּאָרֶץ (בראשית א) . °וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר (שם לב) . הכונה מספר שורים רבים . וכמו שפירש״י שם דרך ארץ לומר על שורים הרבה שור . הכונה לשמש בשם המין בלשון יחיד על הרבים לכונת שם הקבוץ . וכן °כִּי הַסּוּס אָסוֹר (מ״ב ז) °וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל (שמות יד) :

§ שי

שמות הקבוץ המורים על רבוי הפרטים המקבצים בטבע ר״ל שאין הבדל בין אישי פרטיהם בטבע . כמו יַיִן חָלָב דְּבַשׁ וכל דבר הנגר זָהָב כֶּסֶף נְחֹשֶׁת וכל מיני מתכות יבואו בלשון יחיד על הפרט ועל הכלל מקובץ במין אחד , ואם יבואו ברבוי הכונה רבוי המינים וכל מין מקובץ מפרטים רבים ; ושמות הקבוץ המתבוננים דק ע״ד הקבוץ וחבלות . כמו מַטֶּה (טטמ) . עַם גּוֹי קָהָל עֵדָה מַחֲנֶה עֵדֶר צֹאן בָּקָר יבואו בלשון יחיד רק על כלל הקבוץ ולא על הפרט , וקצתם יבואו ברבוי לכונת קבוצים רבים ,

כמו

כמו עַמִּים גוים אשר כל אחד מקובץ מכלל פרטים ומעמים שיתרבו ועניגם אחד ליחיד . כמו בָּקָר °הצאן וְהַבָּקָר עלות עלי (בראשית לב) °אם יחרוש בַּבָּקָרים (עמוס ו) . עניגו אחד אלו אמר בְּבָקָר :

פרק ו שמוש שמות המספר

§ שיא

שם מספר יסודי המחובר לנספר יבוא פעם לפני שם הנמנה ופעם אחריו , ואם המספר ביחס אחד עם הנמנה יבוא לרוב לפני הנמנה . כמו °והנה שָׁלשָׁה אֲנָשִׁים נצבים (בראשית יח) . ואם המספר תאר נשוא יבוא לרוב אחרי הנמנה . °קערת בסף (הין) שְׁתִּים עֶשְׂרֵה (במדבר ז) . וולתי אֶחָד אַחַת שיבואו תמיד אחרי הנמנה כדין שם תאר נלוה למתואר : וכן מספר סדורי לפי שהוא תמיד בבחינת תאר מחבר למתואר ושוה עמו ביחס , לכן צריך שיבוא אחרי המתואר תמיד כדין שם תאר הנלוה למתואר . הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן וַהַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית ; והמספר המדותי לפי שהוא בבחינת שם מפשט הנסמך על העצם צריך שיקדם למתואר . כמו רְבִיעִית הַהִין עֲשִׂירִית האיפה . אך מעשרה ומעלה המדות והסדורי שוים הם . כי בא כל המספר ר״ל היסודי במקום אחד ממנו ופעם יקדם השם ופעם המספר . כמו בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר . בְּשָׁנַת שָׁלשׁ עֶשְׂרֵה . בְּשָׁנַת הַחֲמִשִּׁים שנה . וגם °וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר יום . וְשָׁלשׁ עֶשְׂרֵה שנה . עד יסודי והם סדורי

§ שיב

מנהג הלשון במספר האחדים יבוא הנספר בלשון רבים

שְׁנֵי יָמִים שֶׁבַע שָׁנִים שָׁלֹשׁ אַמּוֹת . ומספר עשר ומעלה יבוא הנספר לרוב בלשון יחיד אַחַד עָשָׂר יוֹם . שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ אַלְפַּיִם אַמָּה . ובא גם אֶלֶף שָׁנִים אֶלֶף פָּרָשִׁים . ומהם פעם ביחיד ופעם ברבוי שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים גם שְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל :

§ שיג

המספרים שהם על מדרגות שונות מנרג הלשון להכפיל הנמנה עם כל מספר ומספר . כמו °מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים (בראי כג) . או שלא להכפיל חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה (שם ה) . וכן יתהיל פעם במספר הגדול ופעם במספר הקטן °שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה (אסתר א) °אֶלֶף וְשֶׁבַע מֵאוֹת וְתִשְׁעִים (ד"ה א . כט) :

§ שיד

לפי שמספר אחד רמעט שבכמות המספר . לכן חסר לפעמים ומובן בענין . כמו °ויקח מֵאֲבְנֵי המקום (בראי כח) ר"ל אחת מהם והעד °וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן (שם) . וַיָּקֻבֵּר בְּעָרֵי גִלְעָד . (שופ' יב) באחת מהם . °כעין שתול עַל פַּלְגֵי מַיִם (תהל' א) על אחת מהם . °ועל עיר בֶּן הָאַתּוֹנוֹת (זכרי' ט) אחת האתונות . וכן יבוא כל המספר והכונה על אחד ממנו ° וְאִם שָׁלַשׁ ---- אֵלֶּה (שמות כב) אחת משלש אלה °בְּשָׁתַיִם התחתן כי (ש"א יח) °שָׁלֹשׁ אני נוטל (ש"ב כד) אחת משלש :

פרק ז שמוש מלות שתחת השם והכנוים

§ קסא

מנהג הלשון לחבר לפעמים מלת הנוף (פּראָנאָמען) וכנוי שתחת השם על השם הנוכר

לחוק הדבור , כמו °וְהַבֶּל הביא גם הוא (בר' ד) °וּמֵעֵץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (שם ג) °אשר אנכי נותן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל . או שיבוא כנוי הפעול עם שם הפעול כאחד °ותפתח וַתְּרָאֶהוּ אֶת הַיֶּלֶד (שמו' ב) °יַבִּיאֵהָ אֶת תִּרוֹמַת יְיָ (שמות לה) °הנני מַאֲכִילָם אֶת הָעָם הַזֶּה (ירמיה ט) :

§ שטז

וכן יבוא מלת הגוף על סמן הגוף הנכלל בפעל . וזה : א) לחוק הענין ולאמתו °אָנֹכִי אִשְׁבַּע (בר' כא) °אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִּדְבָרֶךָ (שם מז) לאמת (יא מיך ווילן) . אָנֹכִי אַחַטָּנָה (שם לא) לעורר הבוגה (מיר מוזיין) , °הֵם יֵלְכוּ (שמות ה) לחוק וליחד (זיי זאלען) . וכן °וְהִיא גַם הִיא אָמְרָה (בר' כ) °וַאֲתָּה תְּצַוֶּה (שמות כו) °וְאַתָּה קַח לְךָ (שם ל) , ובהתחלת הדבור לעורר ולזרז : ב) לעורר על ההבדל והפוך שבין הקדם ובין המאוחר (מדוערהאלטן) . °וְאַתָּה אָמַרְתָּ היטב איטיב (בר' לב) הפך כי ירא אנכי (דוא מבער האסט גענשפראכען) , °יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ (שם מט) הפך ארור אפם הקודם (מבער דוא יהודה) , °וּפָגְרֵיכֶם אַתֶּם (במד' יד) שולל מה שלפניו ומפכם אשר אמרתם לבז יהיה והבאתי וגו' (מיינע קערפער מבער) . וכן יבוא מלת הגוף אחר הפעל בפרט שאחר הכלל °ושמחת בכל הטוב וגו' אַתָּה וְהַלֵּוִי וגו' (דברי' כו) (דוהאלוך , זא וועהסט דוא מזו) . °לא תעשה כל מלאכה אַתָּה ובנך (שם ה) °ובאת אַתָּה וזקני ישראל (שמות ג) :

§ שיז

מלת הגוף הנכפל על השם או על הגוף הנרמז בפעל או בכנוי יבוא תמיד ביחס שם הושר אף שחשם או הכנוי הבא

הבא כמקומו הוא ביחס נוסה . ד׳ מ °וְלָשֶׁת גם הוא (בר״א ד) השם ביחס שאליו וראוי גם לו . °בָּרְכֵנִי גַם אָנִי אֲבִי (שם כז) ראוי גם אותי °ישמח לִבִּי גַם אָנִי (משלי כג) ת׳ גם שֶׁלִּי . °וּפְגָרֵיכֶם אַתֶּם ת׳ שֶׁלָּכֶם ; אבל יתכן שיכפל מלת הגוף ביחוסו לחוק הענין °אָנֹכִי אָנֹכִי הוא מחה (ישעי׳ מג) הֵם הֵם גורלך (שם נו) °וְהִיא גַם הִיא אמרה °כי אותו כְּהַיּוֹם תִּמְצָאוּן אותו (ש״א ט) . כי פבר אמרתי לעיל (§ שג) כל כפילת שם מורה חוזק הענין וכן הוא במלות הגוף העומדת בפקומם :

§ שיח

סגולת הלשון להוסיף מלת הגוף ביחס שאליו על הפעל °אָשׁוּבָה לִי (במד׳ כב) °לֵךְ לְךָ (בר״א יב) תִּקַּח לָהּ (שם לח) °שׁוּב לָכֶם (דבר׳ ה) °צְאִי לָךְ (ש״ה א) °הגשם חלף הָלַךְ לו (שם ב) :

§ שיט

ולפעמים °יבוא השם תמורת מלת הגוף או הכנוי והוא דרך מעלה וכבוד . °נָשִׂיא לֶמֶךְ האזנה (בר״א מט) °אֲדוֹנִי שָׁאַל (שם מד) °הקבצו ושמעו בְּנֵי יַעֲקֹב (בר׳ מט) °קְחוּ עַבְדֵי אֲדֹנֵיכֶם (מ״א א) ויבוא ללא ענין , כמו שתמצא ג״פ נֹחַ בפסוק אחד (בר״א ו) וחמשה פעמי׳ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדב׳ ח , יט) : ורע כי אף שאין בלשון מלות מיוחדות להורות על מלות הגוף הרוזר (פרעמאינא רעל פרמקא) לפי שיש בו פעל חוזר , מ״מ יש לו פנים מיוחדים להורות עליהם בחבור הפעל אל אחד מחלקיו החשובים בגופו , כמו עֶצֶם , נֶפֶשׁ , בָּשָׂר , רוּחַ , לֵב , יָד , פָּנִים , רֹאשׁ , עַיִן , קֶרֶב וכדומיהם , כמו °דמו בְּרֹאשׁו יהיו ב) (ער האט זעלבסט שולד) אֹהֵב נַפְשׁו (זיך זעלבסט ליבען) , וכן השאר :

§ שך

§ שכ

מלת הגוף שבא במקום שם הנושא והנשוא אחריו תאר, יובן תמיד בחסרון דבור המציאות (וועגען טוט טעמטיווס) היה או הוא המורה על הקשור והרכבה, °כי עפר אַתָּה (בר' ג) (שטויב ביזט דוא). °כי ערמים הֵם (שם). אֲנִי יְיָ (מ"ד. בין דער עווינג). לפי שמלת הגוף בעצמו מורה הרכבה וקשור הנשוא לנושא, כי לא יתכן לשמש במלת הגוף רק ביחס לו איזה נשוא, ולכן מצאנו ג"כ שיבוא מלת הגוף הנסתר הוא הֵם בין נושא שם לנשוא תאר במקום דבור המציאו' הָיָה (יין). כמו °אַבְרָם הוא אַבְרָהָם (ד"ה א' א) °יְהוָה הוא אֱלֹהִים (דברי' ד) °האנשים האלה שלמים הֵם (בר' לד). ולכונה הואת יבוא מלת גוף הנסתר עם הנוכח או עם מ"ב כאחד °אֲנֹכִי אָנֹכִי הוא מוֹשֶׁה (ישע' מו) °אֲנִי אֲנִי הוא (שם) °אַתָּה הוא מַלְכִּי (תהלי' מד). ועד"ז אינו שומ"ג לא המין ולא המספר °כי בתי ערי הלוים הוא אחוזתם (ויקרא כה) °אֲשֶׁר יְיָ הוא נחלתו (יהושע יג) °כי חקות העמים הבל הוא (ירמי' י) (מיזט).

§ שכא

כנוי הרומז (פראנאמען דעמאנסטראטיוום) זֶה לזכר (דיזער) זאת לנקבה (דיזע) זֶה זֹה זוּ (דיזע) לרמז בלתי מיוחד במין, אֵלֶּה לרמז רבים שוה לזכר ולנקבה. ישמשו לרמז על דבר שהמדבר מרמז עליו בבחינת המקום או הזמן ויבוא בתוספת למ"ד הַלָּזֶה; וכתב רש"י בפסוק °מעבר הַלָּז (ש"א יד): כל הלו הלוה שבמקרא אינו לשון הזה אלא דבר שכנגדו והוא מראהו באצבע ובלע"ז אינו ל' (ציש"ט) אלא ל' (ציי"ל)", וצ"ל אינו ל' (סעטט"י. דיזער) אלא ל' (סעלו"יי. ענער). וכונתו ביהל

הַלָּזֶה יורה על נרמז רחוק (מיינער דערמז) וְזֶה הַזֶּה על נרמז קרוב (דיזער היר):

§ שכב

בנוי הרומז הוא כבחינת שם התאר, ואם המתואר בה״א גם הוא בה״א כמו הַדָּבָר הַגָּדול הַזֶּה הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה. ובא כפול לחזק הענין. °הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנִּשְׁאָרִים הָאֵלֶּה (יהושע כג), ולכן אם המתואר בה״א והוא זולת ה״א הוא בבחינת תאר נשוא ומתבאר בהסרון דבור המצאות °זאת (היא) המנוחה (ישעי׳ כח) זֶה (הוא) הַדָּבָר (שמות לה) אֵלֶּה (הם) הדברים. כמו שימצא °מוֹעֲדֵי יי׳ אֲשֶׁר וגו׳ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדַי (ויקרא כג). רק כשיבוא לבדו במקום נושא לא יבוא בה״א לעולם. כמו °זאת אוֹמֶרֶת (מלכי׳ א ג) ולא יתכן לומר הזאת. וכן הדין במלת הגוף הוא הֵם יבואו בה״א כשהם מחוברים לשם. והוא בסמן הידיעה הַיּום הַהוא הַיָּמִים הָהֵם. אבל בלי שם העצם לא יתכן לומר הַהוא או הָהֵם כשהם משמשים לכנוי הרומז:

§ שכג

ויבוא ג״כ על נרמז בלתי נודע רק במקום כנוי בלתי מיחד °וְקָרָא זֶה אֶל זֶה (ישעי׳ ו) (מיינער רעך מגדערן) °וַיֹּאמֶר זֶה בְּכָה וְזֶה אֹמֵר בְּכָה (מ״א כב) (מיינער זא דער מגדערע זא) °גַּם אֶת זֶה לָעֲמַת זֶה קָהַלְתָּ (ז) °זה ישפיל וְזֶה ירים (תהלי׳ עה) °כָּזֶה וְכָזֶה תאכל (ש״ב יא) אֵלֶּה בָּרֶכֶב וְאֵלֶּה בסוסים (תהל כ). וכן יבוא מלת זה נוסף ללא ענין והוא תקון הלשון לבד °קול דודי. הנה זֶה בא (ש״ה ב) °והנה זֶה מלאך (מ״א יט) °עתה זֶה ידעתי (שם יג). °הנה עתה זה באו אלי (מ״ב ה). וביותר על שאלת מִי מַה לָמָּה °מַה זֶּה היה לכן קיש (ש״א י)

ולשמחה

°ולשמחה מה זה עשה (קהל' ב) מי זה הוא (אסתר ז)
°מי זה אמר (איכה ג) לָמָּה זֶּה צחקה (בר' יח) למה
זה לי בכורה (שם לו) °אי זה הדרך (מ"ב ג) °אי מזה
תבא (איוב א). וכן יבוא בשעור המשך הזמן ואינו
שומר המספר °זה ארבעים שנה (דברי' ח) °זה ימים
רבים (יהושע כב):

§ שכר

ומנהג הלשון לחסר השם הנרמז במלת זה ומובן
מענינו °וזה אשר תעשה (בר' ו) כמו וזה הדבר,
ענינו וכזה תעשה אותה (דערגעטט) ; וכן °וזה מעשה
המנורה (במ' יא) °זה דבר הרוצח (דברי' יט) אינו מרמז
על עצם בכל אלה כי אם על האמירה אשר אמר
אח"כ. אבל °שבו לנו בזה (שם כב). °אשר נתן לי אלהים
בזה (שם מח) ענינם במקום הזה °נסעו מזה (שם לו)
ממקום הזה °הנמצא בזה (שם מא) כאיש הזה °אשר
יאמר כי הוא זה (שמות כב) הממון שגנב °הלא זה אשר
°שתה (בר' מד) הגביע:

§ שכה

בְּנוּי הַמְיֻחָד וְהַמְצֻיָּרְךָ (פ"ב דעטערמינאטיוו מוד רעלאטיוום)
נכר התבאר בהם (§ קם) אופן שמושם ובמה מגבל
ממן היחס בשם המצורף, אך ראוי שתדע עוד, כי
כאשר השם במשפט המצורף ביחס הפעול יבוא לרוב
בלי ממן היחס. כמו °הקדשתי הבית זה אשר בניתי
(מ"א ט) ולא אמר אותו °אל הארץ אשר נתתי (אותה)
לאבותם (שם). וכן המנהג שיחסרו שאר ממני היחס
לפעמים בהיותו מובן מעצמו °ושפטם אשר אמרתם
לבן יהיו (במדבר יד) ראוי אשר אמרתם עליהם (פון וועלכען)
ואם השם במשפט המצורף ביחס שבו או ביחס שממנו

אם

אם בבחינת החומר או בבחינת המקום יבוא לרוב מלת
שָׁם, כמו °לעבוד את האדמה אשר לָקַח מִשָּׁם (בר׳
ג) עינינו מֵאֲשֶׁר לקח או אשר לקח מִמֶּנָּה (פ"ן וע"ש).
°אֲשֶׁר שָׁם הזהב (שם ב) ענינו אשר בה. °ותצא מן
המקום אֲשֶׁר היתה שָׁמָּה (רות א) כענין אשר היתה בה
(מן וע"ש). וכן ביחס שאליו בבחינת המקום, המקום
אשר שלחתיך שמה, כענין אל אשר, ובחסרון כמן
היחס, °באנו אל הארץ אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּנוּ (במד׳ יג), כענין
אֶל אֲשֶׁר או שָׁמָּה, והכלל לפי שהמנהג שיחסר כמן
היחס בשם המצורף במשפט ע"י מלת אשר ראוי
שיעתיקנו בכל מקום לפי ענינו:

§ שכו

מנהג הלשון כשיחובר כמן יחס השם במלת המצרף
שיחסר השם המצורף ומובן בענין °אתה תדבר אֶת
אֲשֶׁר אצוך (שמות ז) עינינו את הַדָּבָר אשר °בַּאֲשֶׁר
הוא שָׁם (בר׳ כא) בַּמָּקוֹם אשר הוא שם °בַּאֲשֶׁר
את אשתו (שם לט) בַּסִּבָּה אשר את אשתו °מֵאֲשֶׁר
ישאבון הנערים (רות ב) ענינו מִן הַמַּיִם אשר ישאבון
°לַאֲשֶׁר הוא לו (ויקרא ה) לָאִישׁ אשר הוא לו °כַּאֲשֶׁר
צִוִּיתִיךָ (דברי׳ יב) כַּדָּבָר אשר צויתיך:

§ שכז

וכן מנהג הלשון לחסר מלת אֲשֶׁר ומובן בענין, כמו
°וכל־יש לו נתן בידו (בר׳ לט) °אֶת הַחֲרֵי־יְלָדוּ בה
°עִם שָׂרִים־וְהַב לָהֶם (איוב ג) °יֹאבַד יוֹם־אִוָּלֶד בּוֹ (שם
ג), ולרוב כשיקדם לפניו כנוי הרומז °עד יעבר עם זוּ
קָנִיתָ (שמות טו) °וְזֶה אָהַבְתִּי נָהֲרֵכוּ בִי (איוב יט) °אֶל
מָקוֹם זֶה־יָסַדְתָּ לָהֶם (תהל׳ קד) ענינם מחבאר בחסרון
מלת

מלת אֲשֶׁר. ולפעמים גם שם ומצורף חסר עם מלת המצרף °שִׁפַּת־לֹא יָדַעְתִּי אשמע (שם פא) ענינו שפת איש אֲשֶׁר °אֶל־הֲבִינוֹתִי לו (ד"ה א' טו) ענינו אל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר °אַחֲרֵי־לֹא יועילו (ירמ' ב) ענינו אחרי אֱלִילִים אֲשֶׁר לא יועילו: ויתר מיני הכנוים כמו כנוי הבלתי מיחד (פ"ג מיודיפיניטא) כבר אמרתי כי הוא מנבל בפעל נסתר בלי הזכרת שם נושא או שיבוא הנושא בתואר ממין הפעל ההיא על שם כופו °כי יפול הנופל (דבר' כב) °כי ימות מת (במד' ו) °והיה הוצא אשר יצא (§ שלר):

מאמר ב

בגדר שמושי הפעלים והרכתם

פרק א שמוש הפעל בהוראתו

§ שכח

כבר בארתי (§ צנ), כי מושג הפעל בלשון עבר הוא מלה מרכב בו מושג איזה מקרה מחלטת מעצם ואותיות המורים על מלות הנוף להגביל בנושא הנוף המין והמספר, והנשוא איננו דוקא מקרא ממאמר השנוי והתנועה כי גם התארים ממאמר האיכות והכמות יבוא בדרך פעל, גם יבנה הפעל משם עצם, כמו °וַיֶּאֱהַל עד סדום (בר' יג) ענינו נטית האהל וַיֵּאָבֵק איש עמו (שם לב) ענינו העלות אבק °וְעִפֵּר בעפר (ש"ב יו) השלכת עפר °וַעֲרַפְתִּו ענינו כריתת הערף וכן °וַיְנַנֵּב בך °לְבַבְתִּנִי באחת מעיניך ענינו לקיחת הלב. וכדומיהם רבו מספור: וכבר בארתי לך כי רוב הפעלים הנגזרים משמות מורים הפך ענינם (מכויפרמויט) עיין לעיל (§ רלז), וכן יורה הפעל לפעמים דבר והפכו, כמו

כמו בֻּרַךְ (זעגענט) °בְּרַךְ נבות אלהים (מ"א כא) קללה והוא תקון בלשון נגד פני עליון וכדומה :

§ שכט

הפעל הבא ממקרה מאמר האיכות לא יורה לבד על הוית העצם בתאר המתואר אבל גם על העשותו , ותאמר ד"מ הָיָה (ער ווער , מיט געווארדען) ! חָיָה (ער ווער לעבעדיג , ער האט געלעבט , לעבען געבליבען . לעבעדיג געווארדען) הֶחֱיָה (ער האט ע"נעהרט . לעבען לאסטען , ערהאלטען , לעבעדיג גענאכט) . וכן ישמשו הפעלים ממין הזה להחליט הדבר כמו שהוא (דעקלאראטיוום) כמו וְטִהֵר אותו (ער זאל מיהן רײן שפרעכען) . וכן °וְהִצְדִּיקוּ את הצדיק וְהִרְשִׁיעוּ את הרשע °כי לא אַצְדִּיק את הרשע (גערעכטיגקייט ווידערפֿ׳הרען לאסטען) . ולרוב יבוא פעלי שָׂם נָתַן לענין זה °גביר לאחיו שַׂמְתִּיו לך (בר' כז) ענינו אמרתי שיהיה גביר °וַיִּתֵּן אוֹתָנוּ כמרגלים (שם מב) . וכן יבוא הפעל בהן והכונה שלילת הפכו °חִכְבֵּד ושב בביתך (מ"ב יד) ענינו לא תגרום לך חרפה ° אך את נפשו שָׁמוֹר (איוב ג) הכונה רק שלא יזיקנה °אשר חָלַק יי' אלהיך אותם לכל העמים (דברים ד) ענינו רק שלא הזהירם מהם . וכן להפך שיבוא בשלילה והכונה חיוב הפכו ° כי לא יְנַקֶּה (שמות כ) כי יענישנו . אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אוֹתָם (ויקרא י) אבל מנעם והזהרם ממנו :

§ של

וכן יורה הפעל בחבור הדבור ענין מה שלא יורה בעצמו כמו °וַיָּשֶׂם נַפְשָׁן בְּכַפּוֹ (ש"א יט) (זיך מין געבען נעבענסגעפֿאהר געבען) ועד"ז וַיִּשְׁלַךְ את נפשו מנגד (שופטים ט) . °וַתִּקְצַר נפשו . (מיינער זעלבסט טיבערדריטיג ווערדען) השב פנים מיינע ביטטע

(פערזאמע), וכאלה הרבה: ותמצאם כל מיני הרכבת האלה בחלק אוצר השרשים:

הערה, ודרך כלל אומר לך, כי כל שרש שתמצא על שלש המונחים הבניינים הפועלים או אף בשתים מהם לא יחכן שישתוה בזולתם מכל צד מבלתי היות הבדל ביניהם עכ"פ, אם בעקר הוראתם או באיזה מושג צדדי הנקשר עמהם, והוא המפריד ביניהם בהוראתם, ר"מ בער בקל ענו שרפה (ברענען) עומד, ונאמר על האש השורף ועל הנשרף בער בפעל (אנצינדען) יוצא על האש הדולק מידי שורף ונאמר עוד על הסרה וביערתי הרע (אויס ריימען, ווענדיימען) הבעיר יוצא לשלישי סבב לאש שישרוף הבר, ומענין השני סבב לכהמה לבער בי יבער שדה וכרם, חזק בקל עומד (שטארק זיין), חזק בפיעל יוצא (בעפעסטיגען), החזיק בהפעיל אחיזה (אנפאסטען, אנגרייפען), ויאמר הענין להבאת משלים על שנוי הענינים או פעימי הוראות חלק שני הבניינים, ודי לך במה שרמזתי לדון על השאר לבקש תמיד איזה הבדל בין בנין לבנין ואם היותם נראים במשתוים בעיקר הוראה, וראוי שתדע עוד, כי התפעל יבוא לפעמים על עסק פעל משתתף בין עצמים יותר מאחר אשר כל אחד מהם פועל ונפעל בבהינתו, כמו למה תרבו (זיך איינאנדער אנוועמען) כי הוא ונראה, וכן התחבר התקשר ואולי עד"ז והתנחלתם אותם לבניכם (במד' ל), לפי שכ"א נוחל חעבד מקרובו ומנחיל אותו לאחר, והבן:

פרק כ שמוש דגוף והמין והמספר בפעל

§ שלא

לפי שהפעל בלשון עברי כולל ג"כ גוף הנושא לכן אין צורך שיקדם שם הנושא לפעל, זולתי בגוף הנסתר שלא הורכב עם השרש בפעל אותיות ממלות הגוף להורות על הנושא, לפי שהמדבר צריך להזכיר הנושא בשמו שידע השומע מי הוא לכן יבוא שם עם פעל נסתר והשם לרוב אחד הפעל, וזולתי בקצת מקומות לעורר הכונה על הענין אנו דרך בבוא להדולים יקדם השם יי"ו הולך לפניהם (שמות

יד) °וּפַרְעֹה הִקְרִיב (שם) °ומֹשֶׁה עָלָה (שם יט). ואם יבוא שני פעלים לפועל אחד השם ביניהם וַיִּפַּע אַבְרָם וַיָּבוֹא (בראי כ). ובשני משפטים מתחלפים כמשפט הראשון יקדם הפעל לשם ובשני יקדם השם לפעל לעורר על ההחלוף ההבדל או ההפוך והסתירה שביניהם (מדוערגמעוות). °וַיְהִי הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה (בראי ד) (קין מבער). °וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה וגו וְהֶבֶל הֵבִיא (שם) °וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יוֹדֵעַ צַיִד וגו וְיַעֲקֹב (היה) איש תם (שם (יעקב מבער וואר). ואם הפעול אחד והפעלים מתחלפים בפעולים מתחלפים. בראשון יקדם הפעל לפעול ובשני יקדם הפעול לפעל °וישע יי אל הבל וגו ואל קין לא שעה (שם ד) (גו קין מבער) °וָאֹהַב אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו שָׂנֵאתִי (מלאכי א). וגוף נופח כשהוא ביחס הקריאה (וואקאטיו) יקדם ג׳כ לפעמים הנושא לעורר הקריאה °הַקָּהֵל חקה אחת יהיה לכם ו (במד ט) °הַזּוֹר אֹתָם רָאוּ (ירמי ב) °וְעַתָּה מְלָכִים ו הַשְׂכִּילוּ (תהל ב):

§ שלב

כל הדברים ההוים במציאות בטבע וכל המקרי והשנוי ההוים במציאות, פועל האמתי שלהם ונושאם בורא הטבע ית׳, לכן כל הפעולות ההוים בטבע שאין לחם נושא מיוחד, בשאר לשונות שיש להם כנוי כלתי מיחד (פרמאנענט מאטעריעלע), ישמשו בהם על פעולות באלה (ע׳ רעגנעט, ע׳ דאנערט, ע׳ שנייפט); ובעל לשון העברי יחבר דבור המציאות היה (זיין) על השם שבו הפעל נעשה הָיָה נֶשֶׁם הָיָה מָטָר וַיְהִי קוֹלוֹת וּבְרָקִים: ולפעמים נסתר דבור המציאות בענין כמנהג הלשון הרבה מאד לחסר דבור המציאות בהיות הנשוא תאר, כמו °כִּי הַשְׁעוֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעוֹל (שמות ט) עינו

היה אביב היה גבעול °כִּי חָדַל הַמָּטָר וגו (שם) ענינו חדל להיות: לכן בדבר יוצא מחק הטבעי אשר יתגלה בו כונה מיוחדת ישוב בעל הלשון ליחס אותה אל הסבה הראשונה °וַיָּסֶר הַמָּטָר (שם יט) להורות על הנס ולכן נאמר °וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה (שם ח). לפי שלא האמין היות המעשים יוצאים מגדר הטבע. וכן בהגלות פעולת סדורים ומסובבים על אופן מכוון לתכלית מיוחד ולא נגלה בו פועל מכוון מפועל. מיחס אותה אל המסבב הראשון אשר לו נתבנו עלילות. ועד"ז °וְתהִי אִשָּׁה לְבֶן אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ (בראׁ כד) והוא לא דבר. רק בהשתלשלות הסבות הקודמות נגלה בהם כונת הבורא:

§ שלג

והפעולה הטבעית אשר תחול בעצם והוא מתפעל ממנה בבחינה מנהג הלשון ליחס לו הפעולה, כמו חָלַם רָעֵב וְהִנֵּה אֹכֵל. או שיבוא הפעל בנסתר ומיוחס לו או לאחד מאיבריו שהיא נגלה בו וַיֵּרַע לוֹ וַיִּצַּר לוֹ וַיִּחַר וַיִּיטַב בְּעֵינָיו ויאמר לא חָסַרְתָּ דָּבָר והעין לא הסר לך דבר:

§ שלד

והפעולה אשר תצא מפועל בעל כונה ורצון אך הוא בלתי נודע בשמו ישמש בעל לשון העברי בפעל נסתר במקום שישמש חלועז במין סתמי מבלי הזכיר שם פועל (וויטרוק, מוכטטיאט) °ולאברם הֵיטִיב בעבורה (מאן ערלייגט גוטס) °על כן קָרָא (שם יא) (נעמט מאן) °וַיֹּאמֶר ליוסף (מאן זאגט) °לואת יִקְרָא (בראׁ ב) (זאג מען נעמען) וכן אם הפעולה בעצמה דבר סתמי °את אשר יִקְרֶה אתכם (שם מ) °לא נָכוֹן לעשות כן (שמ' ח), ומה שכתב

רש"י

רש"י במקומות כאלה הפעל בתוספת השם התואר, כמו על לבן קרא הקורא, כי כן גם מנהג המקרא לשמש השם התאר מן הפעולה ההיא במקום גוף סתמי כי יפול הַנּוֹפֵל (במ' ו) מָוֹת מֵת (שם ו) וְשָׁמַע הַשּׁוֹמֵעַ (יחז' לג) (§ שכו), וכן אם הפעול גוף סתמי יְצוּדָה לי צַיִד (בר' כו) יבוא ג"כ התאר מן הפעל על גוף סתמי:

§ שלה

מנהג הלשון לדבר בלשון נסתר לנוכח או במקום מ"ב עם גדול ונכבד, והוא נמוס מוסרי ודרך כבוד, יְדַבֵּר נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי כי אֲדֹנִי שָׁאַל אֶת עֲבָדָיו (בר' מא) יַעֲשֶׂה פַּרְעֹה מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל עַבְדּוֹ (יהושע ה), בשניהם יבוא נסתר ת' נוכח ומ"ב:

§ שלו

הפעל ראוי שיבוא בסמן מין ומספר אשר בנושאו, ועם זה ימצא יוצאים מהגדר הזה: א) רוב שמות הקבוץ, כמו אִישׁ אֶרֶץ כאשר תעמוד במקום יושביה, בַּיִת ג"כ על בני הבית, עַם צָבָא בָּקָר צֹאן קָהָל עֵדָה קְרִיָּה במקום יושביה יבוא הפעל עליהם ברבים והוא יחיד, אִישׁ בְּפִתְרוֹן חֲלוֹמוֹ חָלָמְנוּ (בר' מא) וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ (שם) הַבָּקָר היו חורשות (איוב א) וכל בֵּיתוֹ יַחְדָּו מֵתוּ (ד"ה א, י) וַיַּעֲלוּ כָל הָעָם (מ"א א) וַיִּנָּאֲקוּ כָּל צְבָא השמים (ישעי' לד) וְנָמַקּוּ כל הצאן (בר' לו): ב) פעל יחיד לנושאים רבים אשר יובן בו כל אחד מהם, בָּנוֹת צָעֲדָה (שם מט) וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה (שמות יו) וְקִבֵּל הַיְהוּדִים (אס' ט) חַכְמוֹת נָשִׁים בָּנְתָה בֵיתָהּ (משלי יד):

§ שלז

ם פעל אחר מספר משני פועלים זכר ונקבה, אם

יבוא הפעל בל' רבים יבוא על הרוב בסין הזכרים °כי° נַם־אִישׁ עִם־אִשָּׁה יִלְכְּדוּ (ירמ' ו) °ומָנוֹחַ ואִשְׁתּוֹ רואִים (שופ' יג) . ואם הפעל בל' יחיד נופל על הדבק אם ראשון אם אחרון °וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ (בר' ג) °ויֹאמֶר אֲחִיהָ ואִמָּהּ (שם כד) °וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמשֶׁה (במ' יד °וַתֹּאבֶל הוּא והוּא (מ"א יז) °וַתִּבְתּוֹב אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה ומָרְדְּכַי (אס' ט) . ומדקדקים אחרים נתנו כלל בזה . כל מקום שיקדם הפעל לשם הנושא אינו שומר לא המין ולא המספר . כמו °ולא נִמְצָא נָשִׁים יָפות (איוב מב) . ועל הרוב המנהג הזה בפעל הָיָה שהוא משמש בלשון במקום פעל סתמי ונופל על היחיד ועל הרבים ועל זכר ועל נקבה . כמו °וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוא (בר' טו) °וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה (שם) °וַיְהִי הֵם מְרִיקִים (שם מב) °וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים (במ' ט) °כִּי יִהְיֶה נַעֲרָ (דברי' כב) ; ורש"י מפרש מקומות כאלה בחסרון הָיָה וכונתו לבאר הדבריו (זעלזיך , ע: ומר) . אך לפעמים ימצא שלא יקדם הפעל . וסמנו לפי השם הראשון °שֶׁמֶן וְקְטֶרֶת יְשַׂמַּח לֵב (מש' כז) °זְנוּת יַיִן וְתִירוש יִקַּח לֵב (הוש' ד) °הָאִשָּׁה וְיַלְדָּה תִּהְיֶה לַאֲדוֹנֶיהָ (שמו' כא) . וכן בשם הנסך לשם זכר ונקבה יחיד ורבים יבוא הפעל על דרך אחד מהם ועל הרוב על הרבק בו , קול דְּמֵי אָחִיךָ צוֹעֲקִים (בר' ד) °קוֹל שְׁמוּעָה הִנֵּה בָאָה (ירמ' י) °קול נְגִידִים נֶחְבָּאוּ (איוב כט) °נִגַּע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה (ויק' יג) , ויש שצריכים תקון ויובנו בחסרון מלה , כמנהג הלשון להסר מלה במכתב המובן בענין הנקרא (עליפסים) ; וכבר הבאתי משלים עליהם (§ רצו , רצז , שו) ; ויותר מזה תמצא במכלול (רפוס פירד דף נז) ; ושם אמר : „לא שיהיה לשון זה נופל על זה אלא בכל

אחד

„אחד מהם דבר נסתר נופל, וסומך הכתוב על המבין
„בהיות הדבר ההוא הנופל נזכר בענין או מובן ממנו
„ואחז המקרא דרך קצרה וכמך על המבין", ובמקום
אחר: „ומפני זה צריך להרבות מאד בלשון ולהושיבו
„על אפניו כפי היכולת, ולא לאמר לשון נקבה על זכר
„ולהפך"; וכן אמרו רו"ל הרי זה מקרא קצר:

§ שלח

ויבוא פעל זכר לנקבה להורות מעלת הפעולה °עֲשִׂיתֶם
חֶסֶד (רות א) לנקבות, ולהפך להורות גריעת הפעולה
°עֲשִׂיתֶן תּוֹעֵבָה (יחז' לג) לזכרים. וכן יבוא הפעל בל'
רבים והכונה אחד מהם °וְנִגְּפוּ אִשָּׁה דָּוָה (שמו' כא)
אחד מהם (§ שיד):

שמוש הזמן בפעל

§ שלט

כל פעל ראוי שיבוא בסמן הזמן הנופל עליו, אך דרך
הלשון להחליף הזמן עבר בעתיד ועתיד בעבר ואותם
בבינוני ואותו בהם, כי בדבר הרגיל להיות תמיד, יבוא
לרוב עתיד במקום עבר להורות על התמדתו °וְאִיד
יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ (בר' ב). °וְעָרֵב יִהְיֶה עַל הַמִּשְׁכָּן (במ' ט)
°כֵּן יִהְיֶה תָּמִיד °עַל פִּי יְיָ יִסְעוּ (שם) כלם בעתיד להורות
המשך והתמדת זמן רב, גם בדברי מליצה ושירים
ידבר לרוב בעתיד במקום עבר והוא צחות המליצה,
ואם ידבר בעבר יורה המשך והתמדה °אֲנִי שָׁכַבְתִּי
וָאִשָּׁנָה הֱקִיצוֹתִי (תהל' ג) ענינו תמיד כשאני שוכב,
וכן כשהפעל מחובר למלות אָז, מֵרֹם יבוא עתיד
מקום בינוני או עבר °אָז יָשִׁיר (שמו' טו) °אָז יַבְדִּיל

(רב

(דברי׳ ד) °אָז יְדַבֵּר (יהו׳ י) °אָז יִבְנֶה (מ״א יא) °טֶרֶם יִהְיֶה באר׳ (בת׳ ב) °טֶרֶם אֲכַלֶּה (שם כד) °הַטֶּרֶם תְּדָעוּן וכן יבוא הבינוני במקום העבר לחזק הענין כאשר יספר הפעל אחר זמן עשיתו איך שהיה הוה בזמן עשיתו °וְשָׁרָה שׁוֹמַעַת (בר׳ יח) היתה שומעת °רוֹאֶה אָנֹכִי (שם לא) °וּפַרְעֹה חוֹלֵם (שם מא) וכבר בארתי מענין זה. והבינוני במקום עתיד °וְאָנִי הִנְנִי מֵבִיא (שם ז) °הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אל בני ישראל (שמו׳ ג) °כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ (דבר׳ יח); והעבר במקום בינוני °וְאַתָּה יָדַעְתָּן (בר׳ לא) °הֲלֹא שָׁמַעַתְּ בִּתִּי (רות ג). ובפרט כשהוא מחובר למלת עַתָּה °עַתָּה יָדַעְתִּי (בר׳ כב) °עַתָּה בָאתִי (יהו׳ ה) · והנביא ידבר על הרוב בעבר במקום עת׳ד כי פי יי׳ דבר בו, ולפניו הכל צפוי והעתיד להיות כאלו נעשה:

§ שמ

העבר בשאר לשונות על שני אופנים ושלש מדרגות שני האופנים. עָבָר בּוֹדֵד (פערפעקטי מבסמלוטי) עָבָר מִצְטָרֵף (פרע, רעלאטיוו) · הפעלים המסופרים בזמן עבר ואינם מתיחסים זה לזה בבחינת הזמן. כמו וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ. פעלים מסודרים בלי התיחסות הקדם והמתאחר בהם נקרא עבר בודד. והוא על מדרגת עָבָר נִשְׁלָם (פערפעקטי, דיא גאנצע לייט). והפעלים המסופרים בזמן העבר בחתיחסות הקדם והמתאחר בהם בהצטרפותם זה על זה נקרא עבר מצטרף, ואם התחלת הפעל המתאחר לפני השלמת הפעל הקדם הוא על מדרגת עָבָר בְּלִתִּי נִשְׁלָם (מיטפערפעקטום, דיא קוים פערגאנגענע לייט), ואם בהתחלת הפעל המתאחר כבר נשלם הפעל הקדם. הוא על מדרגת עָבָר שֶׁכְּבָר נִשְׁלָם

(פֿאוסקוואָם פערפֿעקטום, דיז נעמ סט פֿערנאַנגע ליט) : ובשאר לשונות יש סמנים לכל שלשת מיני העבר אך בלשון עברי יובן לפי הענין • והעבר בודד , יבוא לרוב מסופר בעתיד מהופך לעבר ע"י ויו וַיֹּאמֶר וַיְדַבֵּר והוא עבר נשלם , והעבר המצטרף , אם הוא בלתי נשלם יבואו לרוב שני המשפטים הפעל הקדם בדרך המקור ובשמוש בכל"ם להורות על ההצטרפות , והפעל המתאחר בדרך החלטה ובעתיד מהופך לעבר °בִּשְׁמוֹעַ עָשָׂו אֶת דִּבְרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק (בראשית כז) . (אום — הערטע — דאָ שריא ער —) °בְּנָסוֹעַ הָאָרוֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה (במדבר י) . ואם הוא עבר שכבר נשלם יבואו שניהם בעבר °וַיְהִי פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר (בראשית כא) . (דער עוויגע בעדאַכטע טרה וויא ער געטראַכט האָטטע) . °כִּי שָׁמְעָה בִשְׂדֵה מוֹאָב כִּי פָּקַד יְיָ אֶת עַמּוֹ (רות א) . ר"ל פקד כבר . וכן יבואו שניהם בדרך החלטה והוי"ן יורו על הצטרפותם בבחינת הזמן בעבר בלתי נשלם . °וַיָּבוֹא יַעֲקֹב מִן הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וַתֵּצֵא לֵאָה (בראשית ל) . ולהפך °וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אל אביו (שם כח) . עבר בבר נשלם ע"ש ברש"י :

§ שמא

הבינוני כבר אמרתי כי הוא בבחינת שם תאר ולכן אין בו הוראת חנוף , ויתכן ג"כ שיורה על אחד מהזמנים , כי בחבורו עם מלות הגוף יורה על הרוב זמן הָוֶה (פֿרעזענט דיז נעגענווערטיגע ליט) . °מדוע אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ (שמות יח) . ואם הוא הא־ נשוא אחרי שם עצם יש בו גם כן הוראת זמן המובן בחסרון דבור המציאות °וְיַעֲקֹב רוֹעֶה את צאן לבן (בראשית ל) , ענינו היה רועה . °וְהָעוֹף אוֹכֵל אותם (שם מ) . היה אוכל . °וּפַרְעֹה חוֹלֵם (שם מא) . היה חולם . °והנוגשים אצים (שמות ה) °אָנֹכִי עוֹמֵד בֵּין יְיָ וביניכם .

וּמְיַנִּיכֶם (דברים ה) . הוֹלְכִים הָלוֹךְ (יהושע ו) . ויבוא כן
להורות על הפעל המתמיד זמן רב , וכן כשיבוא הבינוני
בהצטרפות על פעל אחר בבחינת היותו הפעול של
הנשוא במשפט הקודם °שָׁמַעְתִּי אֶת אָבִיךָ מְדַבֵּר
(בראשית כח) °רָאִיתִי אֶת יְיָ יוֹשֵׁב (ישעיה ו) . ענינם היה
מדבר היה יושב . והכלל כי בעל לשון עברי רגיל מאד
לשמש בבינוני במקום עבר בספור ענין כאשר רצה לחוק
אותו הענין ולדמותו בהיותו בזמן הנוכח במה שעבר או
להראות התמרת הענין ההיא זמן רב , ויתישב מכל מקום
לפי הענין :

הערה וכן ימצא בבינוני בחבור דבור המציאות היה , ואז ענינו הוראת
זמן מרכב אם מעבר והוה או מהוה ועתיד ויורה התמרת הפעולה
זמן רב , ד״מ וּמֹשֶׁה הָיָה רוֹעֶה ר״ל היה רועה מלפנים ועודנו רעה בעת
הספור , וּבָנֶיכֶם יִהְיוּ רוֹעִים ר״ל בהוה ובעתיד זמן רב ; ומעתה התבונן על
שלשת הבדלים האלה : אלו נאמרו משה רָעָה היה המובן רעה פעם אחד
בזמן העבר ולא בעת הספור כמנהג פעל עבר : ואלו נאמר ומשה רֹעֶה היה
המובן היה רועה פעם אחד בעת הספיר כמו ופרעה חולם פעם אחד בעת
הספור , או שהיה המובן רועה עוד בעת ההיא כמו השמים מספרים , ולכן
אמר היה רועה כולל שרעה זמן רב לפנים ועודנו רועה בעת הספור , ועד״ז
ויהיה מַלְעִיבִים ר״ל זמן רב מלפנים ועוד בעת הספור , והבן ענין הזה :

§ שמב

העתיד ג״כ על שני מינים : עָתִיד בּוֹדֵד (פוטורום עקסאקטום) .
עָתִיד מֻרְכָּב (פוטורום קאמפאזיטום) . העתיד הבודד הוא
כאשר הפעל האחד איננו מצטרף על הפעל האחר
בבחינת הזמן , והעתיד המרכב הוא כאשר הפעל האחד
מצטרף על פעל אחר בבחינת הזמן ושניהם עתידים
ברבור , אף כאשר יתחיל הפעל השני יהיה הפעל
הראשון עבר נקרא מרכב שיש בו הרכבת זמן עבר ועתיד
יחד , ובלשון עברי יבוא העבר במקום העתיד המרכב

וצריך

וצריך שיובן מן הענין . כמו °וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם עַל שֵׁם אַחֵיהֶם יִקָּרְאוּ (בראשית מח) . פעל הוֹלַדְתָּ הוא עתיד בבחינת המדבר ועבר בבחינת יִקָּרְאוּ , כי כשיקראו יהיו נולדים . וצריך שי תק (ערלייגט האבען וואָרט) , °אִם לֹא הֲבִיאוֹתִיו אֵלֶיךָ וְהַצַּגְתִּיו וגו׳ (בראשית מד) . °אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ (ויקרא טז) . פעל הֱבִיאוֹ הוא עבר בבחינת יִשְׁחַט ועתיד בבחינת המדבר , ודומיהם :

פרק ג שמוש הדרכים בפעל

§ שמג

דע כי זולת השלשה דרכים שזכרתי בחלק הפעלים (§ רך) , מה שיתכן שיסופר הפעל עליהם נמצא עוד בשאר הלשונות דֶּרֶךְ הַקְּשׁוּר (מאדוס קאניונקטיוס) . והוא הפעל המסופר על דרך שהמספר בלתי מברר בו אמתות הגיעתו אל המציאות , דהיינו שנקשר כפעל איזה ספק , שעור , או תקוה ובקשה , עצה ואזהרה , או תנאי וכדומה לזה , או שהמדבר מספר ענין כאשר שמע והוא איננו ערב ברבר להחליט אם הוא אמת או שקר : ובשאר הלשונות משתנה הפעל בעצמו כשבא בדרך הקשור , ד״מ (ער האטטע) , בדרך המחלט (דאס ער העטטע) , בדרך הקשור , אבל בלשון העברי הפעל בעצמו בלתי משתנה אבל הקשור מובן מצד מלת הקשור הנתלה בו לפי ענין הקשור . או במלת כִּי בהיות המשפט פעול השמועה °שמעתי כִּי יש שבר במצרים (בראשית מב) . או במלות לוּ . מִי יִתֵּן . אִם . לתקוה ובקשה (מפטאטיוו , וויטענר) , °לוּ הוֹאַלְנוּ וַנֵּשֶׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן (יהושע ז) . °מִי יִתֵּן אֱלוֹהַּ דַּבֵּר (איוב יא) : כִּי אִם זְכַרְתַּנִי אִתָּךְ (בראשית מ) . °אִם

תִּשָּׂא חַטָּאתָם (שמות לב) . או במלות פֶּן לאזהר °פֶּן יִפְגְּעוּ בָּכֶם (יהושע ב) °פֶּן אָמוּת עָלֶיהָ (בראשית כו) למסתפק ' ואם שני משפטים מתיחסים זה על זה בבחינת תנאי סבה וטעם , וזה יצויר על ארבעה פנים : א) חיוב משפט המתאחר מחיוב הקדם . וקשורם (לוּ אֶלּוּ כִּי־עַתָּה) °לוּ יש חרב בידי כִּי־עַתָּה הרגתיך (במדבר כב) °לוּ שקל ישקל כעסי וגו כִּי עַתָּה מחול (איוב ו) כִּי עַתָּה שלחתי את ידי ואך וגו וַתִּכָּחֵד (שמות ט) וזה איננו תקוה רק אלוּ רציתי או אבדת °כִּי עַתָּה הכין יי ממלכתך (ש"א יג) . חסר הסבה לוּ שמרת מצותי ומובן בענין °אֶלּוּ לעברים ולשפחות נמכרנו החרשתי (אסתר ו) וכן יקצר הלשון לפעמים בחסרון מלות התנאי °ולא הגדת לי ואשלחך (בראשית לא) , ענינו לו הגדת לי כי עתה שלחתיך : ב) שלילת המתאחר בשלילת הקדם , וקשורם (לוּלֵא-לֹא) °לוּלֵא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי (שופ' טו) : ג) שלילת המתאחר בחיוב הקודם . וקשורם (לוּ־לֹא) °לו חפץ ה' להמיתנו לא לקח מידנו (שם יג) . אֶלּוּ לפי אידי עיני דמעות יוולון לא דרכה רגל אנוש יבשת (הראב"ע בשיריו) : ד) חיוב המתאחר בשלילת הקדם . וקשורם (לוּלֵא־כִּי עַתָּה) °לוּלֵא התמהמהנו כִּי עַתָּה שבנו (בראשית מב) :

§ שמד

דרך המקור משתמש בלשון לרוב במקום נושא המשפט , לפי שהוא בבחינת שם מקרה או שם מפשט , לכן אם נדרוש על מקרה פעולה להחליט עליה משפט מה נשמש במקור . כמו °לא טוב הֱיוֹת האדם לבדו (בראשית ב) . מקור היות נושא ונשואו לא טוב עֲשֹׂה צדקה ומשפט נבחר ליי מזבח (משלי כא) °פָּגוּשׁ בדוב שכול (טוב) ואל בסיל באולתו (שם יז) . קָנֹה־חכמה מה טוב מחרוץ (שם

והבבה

והרבה כאלה בכפר הזה ; או שיבוא המקור מחובר לפעל עבר או בינוני או עתיד או צווי לחזק הענין , כמו הָלוֹךְ הָלַכְתָּ . שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן . אֲבֹד תֹּאבְדוּן . הוֹלְכִים הָלוֹךְ . שָׁמְעוּ שָׁמוֹעַ וְרָאוּ רָאֹה . וכן יבוא המקור לבדו במקום אחד מן הזמנים . כי מצד שהוא מפשט מכל זמן יורה על כל זמן° והמים היו הָלוֹךְ וְחָסוֹר (בראשית ז) . ענינו הלכו הלוך וחסרו חסור °הָלוֹךְ וָשׁוֹב (שם) . הָלוֹךְ וָנָסוֹעַ (שם יב) °רָצוֹא וָשׁוֹב (יחז א) °אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהוֹתֵר (ד"ה ב לא) . וכן יבוא במקום הבינוני לבדו °ואם מָאֵן אתח לשלח (שמות ז) . ובמקום הצווי לבד °שָׁמוֹר את חדש האביב (שם לד) °זָכוֹר את יום השבת (שם כ) . וכן ושמש המקיר להשלים מושג הנשוא הפעל שקדם לו . כמו °לא נוּכַל דַּבֵּר אליך (בראשית כד) °לא תאבֶה לָלֶכֶת (שם) °בָּאתי לְהַגִּיד (איוב א) . כמו שיתבאר מזה בפרק הסמוך :

§ שמה

וכן יבוא הפעל בדרך המקור תמורת פעל מחלט עבר או עתיד בשני משפטים המתיחסים זה על זה בבחינת הזמן או בסבה או התכלית , ויבוא בשמוש ב"ת או כ"פ להורות

וכתב הרמב"ם בפי' המשנה (ב"מ פ"ב משנה ט) , החזירה וברחה החזירה וברחה אפי' ד' וה' , פעמים חייב להחזיר שנאמר השב תשיבם , וז"ל השב מקור וידוע אצל בעלי הלשון ' ונפל על הרב ועל המעט , תאמר שמרתי לפלוני שמור ' ואמר שמרתי לפלוני ולפלוני שמור , לפיכך מורה השב השיבם השבות רבות עכ"ד ; כוונתו להורות ג"כ כי המקור המחובר אל הפעל נופל על היחיד ועל הרבים , ועל פעם אחת ועל פעמים רבות וזה לפי שהוא מפשט מזמן וממין וממספר לכן הוא נופל על כלם , ומורה בתבורו על התמדת הענין והמשך הפעולת זמן רב :

לדורות התיחסותם בבחינת הזמן . ובשמוש למ"ד או מ"ם להורות התיחסותם בבחינת התכלית והסבה . והוראת הזמן במקור אם בכל"ם כהוראת זמן הפעל במשפט השני הבא בדרך המחלט : עם בי"ת °בְּנָסְעַ הָאָרון וַיֹּאמֶר משֶׁה (במדבר י) בְּאָמְרָם אליו יום יום וגו' וַיַּגִּידוּ להמן (אס' ג) . והם עברים (אוס — ז) °בְּיֵלֶדְכֶן העבריות וּרְאִיתֶן האבנים (שמות א) °כה תְּדַבְּרוּן וגו' בְּמֹצַאֲכֶם אותו (בראשית לב) °ולא יהיה בהם נגף בְּפָקְדוֹ אותם (שמות ל) °בְּהוֹצִיאֲךָ את העם ממצרים תַּעַבְדוּן (שם ח) . עתידים (וען — ז) : ועם כ"ף °כְּשָׁמְעַ עשו וגו' וַיִּצְעַק (בראשית כז) °כְּבוֹא אברם מצרימה ויראו (שם יב) . והם עפרים °כְּשַׁלְּחוֹ כלה גרש יְגָרֵשׁ (שמות יא) °כְּבוֹא המלאך סָגְרוּ הדלת (מ"ב ו) עתידים . ומזה יראה כי הוראת הזמן במקור עם ב"כ איננו מגבל מצד שמוש האות כי אם מצד הפעל אשר במשפט האחר שהוא מצטרף עליו . (ודברי הבאור נתיבות השלום (שמות ג יב) , אינם נכונים) . והוראת המקור בשמוש הלמ"ד בארתי לפני זה ויתבאר עוד בפרק הסמוך , וכן יתבאר הוראתו בשמוש המ"ם בפרק שאחר זה :

§ שמו

ולפי שהמקור ושם המקרה קרובים במושגם לכן יתחלפו הרבה פעמים במקרא ויבואו זו תמורת זו . כמו לְמַשְׂאוֹת אותה משרשית (יחז' יז) . ת' להשאות °לְמִקְרָא העדר ולְמַסַּע את המחנות (במדבר י) . ת' למקרא להסיע °קום לך לְמַסַּע (דברים י) °וּמִשְׁלוֹחַ מנות (אס' ט) °וּמִסְפַּר את רבע (במדבר כג) . ת' ולספור . ולד"ק ענינו וּמִי־סָפַר להשות אל מי מנה ובא דגש ת' הנח ; והמקור ת' שם המקרה התבאר לפני זה ; גם יבוא המקור נסמך לשם לענין

לענין שם מרכב אחד °עֲשׂה־סטים (תהלים קח) °וקנות־
בִּינָה (משלי יו) °גְּלוּת הָאָרֶץ שופטים יח):

§ שמו

דרך הצווי ישמש רק לצווי שישנו בקום ועשה. כמו אֶכֶל
שְׁתֵה. אבל למניעה ואזהרה בלא תעשה לא יתכן שיבוא
הצווי כי אם העתיד בחבור מלות השלילה אַל לֹא פֶּן בַּל.
לפי שלא יתחבר מלה ממלות הענין האלה עם הצווי.
רק צווי הִשָּׁמֶר מורה לרוב שלילה ואזהרה. בשב ואל
תעשה °הִשָּׁמֶר לְךָ מְדַבֵּר (בראשית לא). כענין לא תדבר
°הִשָּׁמְרוּ לכם עלות בהר (שמות יט). וגם לצווי בקום
ועשה יבוא הרבה פעמים העתיד או העבר המהופך
לעתיד °את יי אלהיך תירא (דברים ו) °וְיָרֵאתָ מפני יי
(ויקרא יט); וכן יבוא הצווי דרך עצה תקוה ובקשה.
ולעצה יחובר לרוב במלות איפא. ולכה אֵיפוֹא (בר׳ כז)
°עֲשֵׂה וֹאת אֵיפוֹא בני (משלי ב). ולבקשה יחובר לרוב
במלות נָא אָנָּא בִּי שְׁמַע נָא סְלַח נָא °אֵל נָא רְפָא נָא
(במדבר יב) °אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָא (תהלים קיח) בִּי אדני
(בראשית מג). וכן יבוא לרוב הצווי כשהוא דרך בקשה
בתוספת ה״א שהוא מורה לשון רכות וחנונים °סוּרָה
אֲדֹנָי סוּרָה (שופטים ד), והכפל מורה חזק הבקשה
והפצרה. °אדני שְׁמָעָה אדני סְלָחָה אדני הַקְשִׁיבָה
(דניאל ט). וכן המבקש רשות מחברו יבוא העתיד בה״א
נוספת °אֶלְכָה נא (רות ב). (ערוובע) °אָרוּצָה נא וַאֲבַשְּׂרָה
(ש״ב יח) °אֶמְלְטָה־נא שמה (בראשית יט). כי התוספת
בא להקטין הענין והוא לשון אהבה ואחוה (פֿרעטרוי־נדע
רעדענטמרט). נכי גם בשם עצם יבוא התוספות לפעמים
להקטין הענין °הַאֲמִינוֹן אחיך היה (ש״ב יג). וכן נקרא
אישון מן איש לדעת הר״דק להקטין (מענגלען)—. ולתקוה

יבוא

יבוא הצווי במלת לו °הֵן לוּ יהיה כדבריך (בראשית ל) °אך אם אתה לוּ שָׁמַעְנִי (שם כג). ובא °אחותינו אַתְּ היי לאלפי רבבה (שם כד). כי כפילת מלת הגוף על השם מורה עליו; וכן הצווי מחובר אל הואֵל מורה תקוה או בקשה °הואֵל וּבָרֵךְ (ש"ב ז) °הואל וקח (מ"ב ה). הואֵל נָא וְלִין (שופטים יט) °הואל נָא וָלֵךְ (מ"ב ו) °הואילו פנו בי (איוב ו); ואם המדבר ישתתף עצמו במעשה אשר יבקש מחברו לעשות. ישמשו שני פעלים יָהַב וָלַךְ בדרך הצווי ובתוספת ה"א לרוב להורות בקשה והזמנה והכנה וזרוז לפעל אחר. ואינם שומרים לא הבין ולא המספר. °הָבָה נא אבוא אליך (בראשית לח) (ערוויבע דאר). צווי זכר לנקבה °הָבָה נתחכמה לו (שמות א) (וואהלאן ו). יחיד לרבים °לְכָה נשקה (בראשית יט) °לְכָה נצא השדה (ש"א ט) °בית יעקב לְכוּ וְנֵלְכָה (ישעיה ב); והצווי למנ"ע בשב ואל תעשה כשהוא דרך גזרה יבוא לרוב מלת לֹא מחבר לעתיד °לֹא תֵלֵךְ עמהם (במדבר כא) °לֹא תֹאכַל ממנו (בראשית ג). וכשהוא דרך עצה ובקשה יבוא לרוב מלת אַל °אַל נָא אחַי תָּרֵעוּ (שם יט) °אַל נָא תַּמְנַע (במדבר כא) °אַל תֵּלֵךְ בדרך אתם (משלי א); ויבוא שני צווים מצטרפים זה על זה והראשון תנאי לבד °רחץ וּטְהָר (מ"ב ה). אם תרחץ או תטהר °הִרְשׁוּנִי וְחָיוּ (עמוס ה) °גְּדֹרוּ וְשָׁלְמוּ (תהלים עו). אם תדרו תשלמו; וכן יבוא צווי דרך גוזמא (מירמעיט) °שְׂמַח בחור בילדותך (קהלת יא) °בואו בית אל (עמוס ד) °שִׁמְעוּ שמוע ואל תבינו (ישעיה ה) וגו', והוא ע"ד עובר והנרצה ממנו הפכו:

פרק

פרק ד קשור פעל עם פעל

§ שמח

אם יבואו שנים ושלשה פעלים זה אחר זה, או שהם מצטרפים זה על זה בענין או שהם בלתי מצטרפים זה על זה, ואם הם בלתי מצטרפים זה על זה או יבואו כלם בדרך אחר, או בדרך החלטה או בדרך המקור או בדרך הצווי, ומהברים לרוב בוי"ו החבור אם הם נשואים לנושא אחד °וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וגו' (בראשית כה), כי הוי"ו תשמש כאחד לחבור ולהפוך °וַיַּלְבִּישׁוּם וַיְנַעֲלוּם וַיַּאַכִילוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסַכּוּם וַיְנַהֲלוּם (ד"ה כה) °אָכַל וְשָׂתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט (ירמיה כב), ובמליצה יבואו לפעמים בלי וי"ו החבור אֶרְדּוֹף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל (שמות טו), וכן מנהג הלשון להכפיל פעל אחד במלות שונות ויבואו ג"כ בלי וי"ו °סָפוּ תַּמּוּ (תהלים עג) °חָלַף הָלַךְ לו (ש"ה כ) °חָמַק עָבַר (שם ח) °כָּרַע נָפַל שָׁכַב (שופטים ה); ומנהג הלשון לשמש בפעלי קָם, הָלַךְ, יָהַב, עָנָה, עָשָׂא, סָבַב, פָּקַח, פָּתַח, פָּנָה, נָתַן, סָר, רָם, להקדים אותם דרך הכנה וזמון לפעל אחר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ °אָקוּמָה נא וְאֵלְכָה וַאֲקַבְּצָה (ש"ב ג) °קוּם עֲשֵׂה (שמות לב) °לְכָה נֵצֵא השדה (§ שמז), וַיַּעַן וַיֹּאמֶר °וַיִּשָּׂא את קולו וַיִּבְךְּ (בראשי' כז) וַיִּשָּׂא את רגליו וילך (שם כט) °וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא °וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ את קולם וַיִּבְךְּ ויצא °לְכוּ סוּרוּ רְדוּ (ש"א טו) הָבָא נא וָאָבוֹא °הָרֵם ידך ונטה פְּקַח עיניך וראה °הַטֵּה אזנך ושמע °אפתח שפתי ואענה:

§ שמט

ואם הפעלים מצטרפים זה על זה, וזה על ארבעה פנים:
א) או שהם מצטרפים זה על זה בבחינת הזמן, ואותם באתי בפרק שלפני זה בדרך המקור; ב) או שהפעל

האחר מבאר גדר ומושג בפעל האחר להגביל בו ענין מה, דהיינו שהוא מגביל תכונת הנושא בבחינת פועלו את הפעולה במקום שישמשו בלשונות אחרות בפעל העזר (ווערט מויקזיליאריש, הילפֿסלייטווערטער), אז יבוא הפעל המגביל בדרך החלטה מככים עם הנושא בזמן בגוף במין ובמספר והפעל המוגבל בדרך המקור בשמוש למ"ד או במ"ם. כמו °לא תוּכַל לָהֶת עליך (דברים יז). לו חָפֵץ יי לַהֲמִיתֵנוּ °לא תֹאבֶה האשה לָלֶכֶת (בראשית כג). כי הואיל יי. לַעֲשׂות (ש"א יב). ולפעמים חסר למ"ד ומובן בענין °וְכָלְתָה עֲמוד (שמות יח). ולפעמים יבואו שניהם בדרך החלטה °אֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי (אסתר ח). ענינו אוכל לראות. והפעלים המגבילים תכונת הנושא בלשון עברי הם מעטים מאד °. כמו אָבָה חָפֵץ רָצָה יָכֹל הואיל

„)דע כי פעלי העזר הנמצאים בשאר הלשונות בענין זה המשלימים גדר הגשוא בבחינת תכונת הנושא הם עשרה במספר (האבען, זיין, ווערדען, דירפֿען, קענענען, מעגען, וואללען, זאללען, מיסענען, לאסענען), אבל בלשון עברי רובם אין להם מלות מיוחדות אבל הם מובנים בבח הפעל, ד"מ (האבען, זיין, ווערדען: כאשר יורו על קשור הנשוא לנושא הם בבח הפעל אָכַלְתִּי (איך האבע נעגעסען ואם הוא בעצמו נשוא המאמר המורה על הקנין ישמש בדבור המציאות הָיָה או יֵשׁ °ויהי לי שור (איך האבע אבם), °יש לי רב (איך האבע פיל, כאשר אבאר עוד בדבור המציאות היה: מלות (דירפֿען, קענענען, מעגען), המורות אל היכלת והרשות, מהם מבוארים במלת יכל °לא נוכל דבר (בראשית כה), (ווער קענענען, דירפֿען, מעגען, דיר ניכט מעהר זאגען), °לא יוכל העם (שמות יט), °לא חוכל לזבח (דירפֿען), (מעגען) ומלת (לאסענען), מובן בבח הפעל, °ויאסור את רכבו (שמות יד) (ער לים זיינען וואגען אנשפאננען, או במלת נחן ולא נחנו אלהים (בראשית ד) (צוגעלאסענען), ורוב בניני פעל והפעיל כשהם יוצאים לשלישי מורים ענין זה; וכן מלות (וואל,

לען

הוֹאִיל . והשלילה בחפץ מֵאֵן לֹא אָבָה . ורבם מובנים בכח הפעל בעצמו : ג) או שיבואו שני פעלים מצטרפים בבח'נת הסבה והתכלית, ר"ל שהפעל הראשון הוא הכונה אל הפעל השני שהוא התכלית, או שהפעל השני הוא גוף הפעול של הנשוא הראשון : ובאופן הראשון יבוא הפעל הקדם בדרך החלטה והפעל השני אם הוא לעשות הפעולה יבוא בדרך המקור ובלמ"ד . כמו °בָּאתִי לְהַגִּיד (איוב א) . הביאה תכלית ההגדה °וַיֵּצֵא לָלֶכֶת (בראשית יב) °וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ (שמות ג) . ואם הפעל הראשון מורה הרחקת ומניעה מפעולה יבוא הפעל השני במקור עם מ"ם °וָאֶחְשׂוֹךְ גם אנכי אותך

מחטו

לען , מיסטען , זאללען) , מובנים בענין חפעל °אלכה וארא נו (איך מום , איך ווילל) . זולחי בקצחם שיתבארו במלות הפץ אבה , ולשלילה מאן , והרמב"ם במלות הגיון שער ג' חביא פעלי העזר וקראם צדדי הדבור (הילפסווערטער) , אך בהמשלים שהכיא עליהם , איפשר , הכרח , נמנע , כו' אינם מכוונים לענין זה , כי קצחם אינם מלות עבריות וקצחם הם ממין השלישי שאביא ר"ל תארי הפעל (אדווערביא) :

„) פעל אמר כשיבוא במקור עם למ"ד אחרי פעל , דבר , אמר , צוה , הגיד , יחבן ששימש על שני פנים , או שהוא הכונה והחכלית של הפעל הראשון , כמו °אבי צוני לאמר ר"ל לאמור לך , או שיבוא לאמור במקום כה דברו , ר"ל כאשר יספר המספר מאמר זולתו בלי שנוי הגוף והמין והמספר , רק כאשר דברם המדבר יקדים להם מלת לֵאמור העומד בלשון במקום זה לשונו , כמו °וברך אותם אלחים לאמר פרו ורבו (בראשית א) , בלי לאמר לא יחבן לומר פרו ורבו בל' נוכח , אבל הי' צריך לשנות הגוף בל' נסתר שיפרו וירבו , אבל בהקדימו לאמר מורה בזה הלשון אמר (נעהמליך , וויא פאלגט) : ולפעמים שהוא באור ענין (דאז הייסט , דאז ווילל זא פיל זאגען) , °ויקרא שמו נח לאמר זה ינחמנו (שם ו) , °לאמר זה יצא ראשונה (שם לו) , °ותתפשהו בבגדו לאמר (שם לח) :

בְּחָטוֹ לי (בראשית כ) °וַתַּעֲמוד מְלֶדֶת (שם ל) °הִשָּׁמֵר לְךָ מִדַּבֵּר (שם לא) °וְכֹלָה מְכַפֵּר (ויקרא יו) °וְיָרֵד מֵעֲשׂות (שם ט) °אל נָא תְמָנַע מֵהַלוךְ (במדבר כא) : ובאופן השני שהפעל השני הוא משפט מיוחד לנושא אחר וכל המשפט הוא גוף הפעול של הנשוא הראשון יבוא חפעל השני בבינוני °שָׁמַעְתִּי את אביך מְדַבֵּר (בראשית כז) °כי תִרְאֶה חֲמור שונאך רובץ תחת משאו (שמות כג) °רָאִיתִי את יי יושֵׁב (ישעיה י) . ומאמרים כאלה נקראו מאמרים מקצרים (פאַרטיליפיאַל קאָנסטרוקטיאָן) . כי בתשלומם ראוי שמעתי את אביך אשר היה מדבר או אשר דבר , וכן השאר : ד) או שיבוא פעל מצטרף על פעל באופן שהפעל הראשון מגביל איזה מושג או גדר בפעל השני שהוא עקר הספור במקום שישמשו בשאר לשונות בדבור תאר הפעל (מדווערביום) , ויבוא ג"כ הפעל המגביל בדרך המחלט המבואר בשאר לשונות בתאר הפעל והפעל המגבל בדרך המקור עם למ"ד °מה זה מְהַרְתָּ לִמְצוא (בראשית כז) . ענינו מצאת מהרה הִסַּבַּלְתָּ עָשׂו (שם לא) . עשית בסכלות (טהעריכט געהאנדעלט) °נַחְבֵּאתָ לִברוחַ (שם) . [הייאלץ געפֿוהלן) °הֵיטַבְתָּ לִרְאות (ירמיה א) . (וואהלגעזעט הען) °וָשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂות (שם ו) (זארגפֿעלטיג , גענויא בעאבאכטען) ולפעמים חסר הפעל השני ומובן בענין (עליפּזיס) . כמו °לא הֶעֱדִיךְ הַמַּרְבֶּה (לְלַקוט) וְהַמַּמְעִיט (לְלַקוט) לא חָסַר (שמות טז) . וענינם הלוקט הרבה לא היה לו עודף והלוקט מעט לא חסר לו . וכן ישמשו פעלי יָסַף שוב להורות השנות הפעולה ועשיתם פעמים רבות °וְתוסֵף לָלֶדֶת (בראשית ד) °אל תוסֵף דַּבֵּר אלי (דברים ג) °לא תוֹסִיפוּן לְרָאותָם עוד (שמות יד) °לא תוסִיפוּ לָתֵת תבן (שם ה) °לא אָשוּב לשחת אפרים (הושע יא) °כי יָשוּב יי לשוש עליך (דברים ל) , וההבדל ביניהם , כי פעל יָסַף

יבוא על השנות הפעולה פעם אחר פעם ולא היה ביניהם הפך הפעולה וכתירתה ויורה רק הוספת פעל על פעל, אבל פעל שוב יבוא בהשנות המעשה שהיה ביניהם הפך המעשה וסתירתה. ד"מ וַתּוֹסֶף לָלֶדֶת הוא תוספת לידה על לידה כלי הפוך ביניהם כי יָשׁוּב יי לשוש עליך הוא השבה מהפך השמחה באדם השב ממקום שהלך לשם מהפך הליכתו וכן °וישב יצחק ויחפור את בארות המים (בראשית כו), היה בין הפירתו לחפידת אביו הפך החפידה כי כתמום פלשתים, וכן יבואו שלשה פעלים מצטרפים ויבואו שנים האחרונים במקור °מֵאֵן יי לְהִתְהַלֵּךְ עמכם (במדבר כב). ושנים הראשונים פעלי עזר °לא יוּכַל בעלה הראשון לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ (דברים כד). הראשון פעל עזר והשני במקום תאר הפעל כי הפעל המגביל תכונת הנושא בפעולתו נקרא פעל עזר והפעל, המגביל איזה מושג בפעולה בעצמה הוא במקום תאר הפעל, ולפעמים יבואו הפעלים המצטרפים בנפרד ת' ההצטרפות °אל תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ וגו' (ש"א ב) ענינו אל תרבו לדבר. וכן אחרי פעלי יָסַף שוב יבוא לרוב דרך ההחלטה ת. המקור כמו °וַיּוֹסֶף אברהם ויקח אשה (בראשית כד), °ולא אוֹסִיף עוד ארחם (הושע א). ענינם לָקַחַת לְרַחֵם:

פרק ה קשור הפעל ביחוסי השמות

§ שנ

כל השמות הבאים במשפט לבאר בפעל איזה יחס או מושג או גדר הם מברלים בסמני יחוסיהם זולתי שם הנושא: וכבר בארתי סמני היחס הנקשרים בשמות ואופניהם: (§ קמא): וראוי שתדע כי הרבה פעלים משתנים בהוראותיהם, ומצד קשור סמן היחס הנקשר

בשם המסובב ממנו נכר ג"כ אופן הוראתיהם , וכ
משתנים , הפעלים בקשורם עם כמני היחס ונוסי
בלשונות הרבה מאד , כי יתכן שיהיה הפעל משמ
בלשון הזה ביחס הפעול ובלשון אחר ביחס שאל
וכדומה לזה . ועתה אבאר פעלים רבים הנבדלי
בהוראותיהם מצד הבדל סמן היחס הנקשר בש
המסובב מהם על כדר א"ב :

אהב נקשר לרוב בסמן הפעול אֶת °וישראל אהב א
יוסף (בראשית לו) , ופעם אחד נקשר הפעול בלמ
°ואהבת לרעך (ויקרא יט) , לפי שהכוונה לתועלתו ,
לא יתכן אהבת גוף רעהו כגופו :

אזן בהפעיל נקשר הפעול עם לט"ד או עם אל °והאזנ
למצותיו (שמות טז) °ולא האזין אליכם (דברים א)
ועינינו קבלת הדברים (פֿאָרגעבן . גיהאָרכֿן) :

אחז נקשר לרוב עם בי"ת כשהוא לשון אחיזה ביד (אנגרי
פֿען , מאַנאַסטען) °אחזת ביד ימיני (תהלים עג) , וא
אֶת לשון לכידה °ויאחזו אותו (שופטים יב) , (פֿאָנגע
ויאחז את הבית (ש"א ו) , ענין צפוי (בעוואַרטן , חויסלויגען)

אמן בהפעיל נל"ע בית ועינינו בטחון (פֿערטרויען . לוטרויע
°יען לא האמנתם בי (במדבר כ) , ועם למ"ד ענינ
אמונה °כי לא האמין להם (בראשית מה) , (ער גלויבטע מיר
נען ניכֿט) .

אמר נל"ע אל והוא הגוף שאליו תכונן הדבור °ויאמר דו
אל גר (ש"ב כד) , ועם למ"ד הוא הגוף שעליו הדבו
°אמרה לי (בראשית כ) , ענינו עלי :

באש בנפעל נ"ע בי"ת לענין תגרה והתעוררות שנא
°נבאשו בדור (ש"ב י) (זיך פֿערהאַסט גטאַכֿט
ובהפעיל בלי קשור הוא עומד °ולא הבאיש (שמות יו
(עס וואַר ניכֿט שטינקעד) , ועם בי"ת ענינו ממאם בדב
הבאיש

°הבאיש בעמו (ש"א כז) , מאם כם (זיא פערהאסט . פערהאסטעט) :

בוז יבוא תמיד הפעול נקשר בלמ"ד °בז לרעהו (מש' יא) °לא יבוזו לגנב (שם ו) :

בזה נ"ע למ"ד לעניין הלועג על דבר הנקל בעיניו (פערחכי טען , טפחטטען) °בזה לך (מ"ב יט) °ותבז לו (ש"ב ו) , ועם את הממאם בדבר °ויבז עשו את הבכורה (בראשית כה) , מאם בה ולא חפץ אותה °לא בזה את תפלתה (תהלים קב) :

בטח נל"ע בי"ת °בך בטחתי (תהלים כה) , וגם עם מלות אל על °אל יי בטחתי (שם לא) °ואני עליך בטחתי (שם) וענינם שוה :

ברך בפיעל נקשר לרוב עם את וגם עם למ"ד (ד"ה א כט , נחמיה יא) , וענינם שוה :

בער בקל ל' שריפה , אם האש נושא חמשפט גוף הנשרף נקשר עם בי"ת °בערה בם אש יי (במדבר יא) , ואם הנשרף הנושא האש נקשר עם בי"ת :

גמל כשהוא נקשר עם את ענינו העתקת הולד משדי אמו (ענטוועגנדען) , ועם למ"ד או במלת על ענינו עשות דבר לזולתו אם לטוב לו או לרע °כי גמל עלי (תהלים יג) , לטובה (וואהל גוטהאן) °כי גמלו להם רעה (ישעיה ג) (בעזעם ערלייגט) , וכשבא סתם ולא נזכר בו טובה או רעה הוא לטובה וכשהוא מחובר עם שלם או השיב ענינו תשלום גמול מדה כנגד מדה על פעולה שקדם (ישעיה כו , משלי יב) (פערגעלטען) :

דבק עם בי"ת ענינו התחברות עצם אל עצם בבחירה ורצון (בראשית ב , תהלים קיט) , ועם למ"ד או במלת אל ענינו דבוק דבר בדב' בלי בחירה וכוונה (ש"ב כג , תהלים מד , קב) :

דבר בכל ענינו שיחה ונקשר עם אל כדבור גוף אל גוף
(איוב א), ועם על בדבור רע על המדובר (תהלים
קט), ועם בי"ת ג"כ לענין דבור אדם אל אדם, ובנפעל עם
בי"ת מורה דברי רע על המדובר בו (יחז' לג, תהלים קיט)
ובפיעל כשהוא נקשר עם אל, את, ענינו הגוף אשר אלי
ידבר המדבר פנים אל פנים °דבר אליו יי (בראשית יב)
°דבר אתו אלהים (שם כא), ועם על, ענינו ידוע בעבור
אך עם למ"ד, כאשר יבוא הפעול חמר הדבור אחריו יהי
השם חנקשר בלי הגוף שאליו הדבור °וידברו הכשדים
למלך ארמית (דניאל ב), מלת ארמית הוא גוף הפעול
ויהי' למלך אל המלך, ואם לא יבוא גוף הפעול אחריו יהי
הל' כמעם על ובעבור, וזה שפירש"י בכמה מקומות, כל
לי לו ולהם הסמוכים אצל דבור כמו בעבור, [ועיין נתיבת
השלום בפסוק °אשר דבר לי (בראשית כד)]: וכשהוא
נקשר עם בי"ת יורה לרוב הדבור לרעה על השם ההוא
°ותדבר אהרן ומרים במשה (במדבר יב) ונקשר על און
לדבור יקר וסוד °דבר באזני העם (שמות יא), בסוד
°באזני כסיל אל תדבר (משל' כג), דברים יקרי' וסודות:

היה הפעל הזה נקרא פעל ראשי או דבור המציאות
(וערבא זובמטמיטיוא), וישמש על שלשה אופנים:
1) או שהוא בעצמו נשוא המשפט ולא יבוא אחריו שם
כלל ויורה על מציאות °יהי אור ויהי אור (בראשית א)
°ויהי ערב (שם) °הבקר היה, ויתכן שיבוא שם נוסף
אחריו להורות יחס מה °ויהי רעב בארץ (שם יב), ביחס
שבו °ויוסף היה במצרים (שמות א), °מאת יי היתה זאת
(תהלים קיח), ביחס שממנו °כי היה יי עמו (ש"א יח):
2) או שיבוא שם ישר אחריו ליחס לעצם אחד שני שמות
(תפסמיולוגיא) °והארץ היתה תוהו (בראשית ב) °והנחש
היה ערום (שם ג), וכל כמו אלה מלת היה משמש
לקשר נשוא שם לנושאו: 3) בשהוא נקשר

בלמ"ד

בלמ"ד, או שיורה קנין וישות °ויהי לו צאן (בר' יב) °יהי לך אשר לך (שם לג), או שיורה התכלית בהויה כשאר הלמ"ד °והיית לאב המון גוים (שם יו) °ויהי לה לבן (שמו' ב) °הוא יהיה לך לפה (שם ד) °והיית לנו לעינים (במ' י) °זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי (תהלים קיט) ומובן בחכרון פעל או שם, או שהוראתו שנוי והתהפכות דבר לדבר (פֿערוואנדלונג) °יהיה לתנין (שמות ד) °ויהי למטה (שם) °והיו לרם (שם) °היתה לזונה (ישעי' א) °היתה למס (איכה א) וכולל (המבטן, זיין, ווערדען):

ירא כשהוא נקשר עם את עניני יראת התרוממות (עהרפֿורכֿט) °אשרי האיש ירא את יי' (תה' קיב), וכשהוא נקשר עם מ"ם עניני פחד ויראת עונש °כי יראו מפניהם (ירמי' מא), ואם הוא מצטרף על פעל אחר מהפועל ההוא עניני מניעת הפעולה מסבת היראה והפעל הב' במקור ובמ"ם °כי ירא מהביט (שמות ג) °כי יירא מהגיד (ש"א ג):

ישע בהפעיל נקשר עם את באשר המושיע לברו יעשה פעולת התשועה לנושע (ערעטטן) ואין הנושע עוזר בדבר °ויושע יי ביום ההוא את ישראל (שמו' יד), והנקשר בלט"ד עניני עוזר וסיוע להנושע °ואין מושיע לה (דברי' כב) (העלפֿען):

נגע כשהוא נקשר עם בי"ת הוא נגיעת עצם בעצם (אנריהרען, בערירהרען) במובן טבעי (פֿהיזיש). ועם אל. עד. על. הוא במובן המוסרי (אטראפֿט) (רייכען, פֿהלען, אנפֿינדען) (יר' ד. נא. שופ' כ):

נגש נקשר עם אל, עד, ועם בי"ת, ועניני קרבת דבר לדבר (בר' לג, שמו' כח, ישעי' סה), ועם למ"ד עניני רחוק °גשה לי (שם מט) ע"ד °גש הלאה (בר' יט):

עבד כשהוא נקשר עם את יהיה הנושא חעבר והפעול הארון או השרה הנעבר °כי תעבוד את האדמה (בר׳ ד), וכשהוא נקשר עם בי״ת יהי׳ הנושא הארון והשם הנקשר בבי״ת העבר לא תעבוד בו עבודת עבר (ויק׳ כה), או שהנושא העובר והשם הנקשר בבי״ת הסבה והתכלית °ויעבוד יעקב ברחל (בר׳ כט) בשביל רחל :

עלץ ענינו שמחה ונקשר עם בי״ת והוא שמחת אוהב על הטובה ועם למ״ד הוא שחוק האויב על הנקמה (תה׳ כה, ש״א ב) :

ענה כשנ״ע מלת את ענינו תשובה על שאלה (מנטוומרטען) °ולא ענו אותו דבר (ישעי׳ לו), או קבלת תפלה (בר׳ לה), וכשנ״ע בי״ת ענינו ערות °לא תענה ברעך (שמו׳ כ) :

ערב מה שהוא מענין ערבות ומתיקות (מגגעהם) נקשר בלמ״ד או במלת על °ושנתי ערבה לי (ירמיה לא) °ערב עליו שיחי : וכתב הראב״ע בס׳ הצחות : „האומר ותערב לפניך תפלתינו טובה, לפי שהיא דבק עם עליך או עם לך״ :

פגע ענינו הורמן מציאות גוף את הגוף והתקרב לו ונקשר עם את, וענינו פגישת שני בעלי כונה ורצון בדרך לכתם (שמות כג); וכשהוא נקשר עם בי״ת, או שהוא פגישה בעצם שאיננו בעל כוונה ורצון °ויפגע במקום (בר׳ כח), או שהוא פגיעה לטובה או לרעה °אל תפגעי בי (רות א), ותמצאם הרבה במקרא :

פקד מכתעף לכמה מושגים וענינו לפי קשורו, עם את ענינו פקידה לטובה °ויי׳ פקד את שרה (בר׳ כד) ועם על פקידה לרעה לעונש וערותיו נאמנו מאד במקרא, ומה שהוא מלשון מנין תמיד נקשר במלת

את

את, ובשאר הבנינים יש לו עוד הוראות ואין זה מקום לזכרם:

צוה בפיעל כשנ"ע מלת את ענינו המצוה לעשות (גיב ביט הינן, בעפֿעהלען), ועם על הוא אוהרה והרחקה (פֿערביטהען), רוק ותשכח:

קלל בהפעיל כשנ"ע מ"ם ענינו להקל מן העול (ערלייכטערן, לייכט מאכען) (שמו' יח, ד"ה ב, י), ועם בי"ת ענינו בזוי וקלון הנכבד (גערינג שטעלען, פֿערחלטען) (ש"ב יט, יחו' כב):

קנא בפיעל כשנ"ע בי"ת או במלת את ענינו קנאה וצרת עין (ווי, לייפֿערזוכט) °ותקנא רחל באחותה (בר' ל) °ויקנאו בו (שם לו), ועם למ"ד הוא מרה טובה התעוררות רוח נקמה על העול הנעשה לעצם הנקשר בלמ"ד (לייפֿערן) °קנא לאלהיו (במד' כה) °קנאתי ליי' (מ"ב יט):

קרא נקשר עם את, אל, או בלמ"ד, וענינם שוה הקריאה לקורבה (נורפֿען, רופֿען, מאנרופֿען, מיינלאדען), או קריאת שם (נעמען, בענעמען), והמקראות מוכיחות כן:

שאל כשהוא השאלה לרעת את הבלתי נודע נקשר עם את או עם למ"ד וענינם שוה, אך לפעמים יורה הלמ"ד הגוף שעליו השאלה °וישאל להם לשלום (בר' מג) למ"ד הראשון במקום את והשני במקום על, וכל שאלה נבואית נקשר הנשאל עם בי"ת °וישאל לו בייי' (ש"א כב):

שחק כשנ"ע על או בלמ"ד הוא שחוק של לעג (שפֿאטטען) וכשנ"ע לפני או שהוא בלי קשור כלל הוא שחוק של שמחה (שפּיהלען, לאכען) וכשנ"ע בי"ת ענינו שעשועי (טער):

שמע כשנ"ע את ענינו שמיעה חושית (הערען), ועם למ"ד או בי"ת ענינו קבלת הדברים (פֿאַרשטיין, גיהאָרכן):

שעה כשנ"ע אל או על ענינו פניה והשקפה לדבר כענין פנה (וועגדען) (בר' ד, ישעי' יז), וכשנ"ע מ"ם ענינו הסרה והרחקה (שם כב, תהלי' לט) וכל שהוא נקשר עם בי"ת ענינו שיחה ודבור (תהל'קיט) ועיין רש"י פסוק °ואל ישעו ברברי שקר (שמות ה):

§ שנא

ודע כי מה שבארתי מחלוף הוראת הפעל מצד סימן היחס הנקשר בשם הבא אחריו להגביל יחוסו הוא רק מעט מהרבה מה שלא בארתי כי יארך לי לזכור כלם במקום הזה, אך מקומם בספר אוצר השרשים אשר חברתי, ושם תמצא שנוי הוראת כל פעל לפי קשר היחס שבו; וכן ראוי שתדע, כי הבנוי הנקשר בפעל לא יורה תמיד על יחס הפעול אך יכלול לפעמים ג"כ שאר מיני יחוסים, לכן צריך שתבאר תמיד הבנוי בסמן היחס המשמש בפעל ההיא. ד"מ °שְׁמַעֲנִי (בר' כג) ענינו שמע בקולי °אל הארץ אשר אַרְאֶךָּ (בר' יד) כענין אַרְאֶה לָךְ °הוֹרַעְתַּנִי (שמו' לג) ענינו הודעת לי °והיטיבך (דברים לד) ענינו והיטב לך בחרתיך ענינו בחרתי בך °בְּשִׁלָּם (מ"א יט) ענינו לָהֶם °וַהֲשִׁיבֵנִי דבר (בר' לז) השב לי °אַגִּידֵנוּ (איוב לא) אגיד לו °לי יאורו ואני עשיתיני (יחז' כט) עשיתיו לי °יְשַׁלֵּם (ש"א כה); לכן איפשר שימצאו פעלי עומדים בחבור הבנויים, ובהם א' איפשר שיורו על הפעול, אך הוראתם אחד משאר מיני היחסים °אל תְּבוֹאֵנִי רגל גאוה (תהלי' לו) ענינו ממני °תְּמַלֵּאֵמוֹ נפשי (שמו' טו) תמלא מהם °בני יְצָאוּנִי (ירמי' י) יצאו ממני °יְוַעֲקוֹךְ

(נחמי'

(נחמי׳ ט) יועקו אליך °חַזַּקְתַּנִי (ירמי׳ כ) חזקת ממנו °לא יָגוּרְךָ רע (תהל׳ ה) יגור אתך °קְדַשְׁתִּיךָ (ישעי׳ סה) אני קדוש ממך, כי כן דרך בעל הלשון לקצר במלים וסומך על המבין, וצריך לישב כל מקום לפי ענינו:

מאמר ג

בשמוש המלות

פרק א בשמוש תאר הפעל (מדוערבים)

§ שנב

מבל מה שאמרנו עד הנה התבאר ג״כ על איזה אופן שימש בעל לשון עברי להגביל איזה מושג או גדר בפעל, כי רוב תארי הפעל בלשון העברי הם שמות המקרה, ומהם נוטים בסמני היחס ומהם בלי סמן הנוטים. כמו °בְּעָצֶב תֵּלְדִי (בר׳ ג) בְּחָפְזוֹן בִּכְבֵדוּת. וכל גבולי המקום והזמן יבואו לרוב בשמוש מ״ב״ל להוראות השלש גבולים שבהם מן. תוך. אל. מֻמְחֶרֶת מָאָז הַבֹּקֶר מִשָּׁם מֵהֵנָּה בַּבֹּקֶר בְּצָהֳרַיִם לְעֵת עֶרֶב לָשׁוּבַע. ואש״ה בלי סמן. כמו חָנַם מַהֵר מְהֵרָה פִּתְאוֹם עוד טוב רֵיקָם קוֹמְמִיוּת; ומהם יבואו פעם בשמוש אות ופעם בלי שמוש. כמו מְאֹד בְּמְאֹד רִאשׁנָה בָּרִאשׁוֹנָה לָרִאשׁוֹנָה בָּטַח לָבֶטַח בָּדָד לְבָדָד טֶרֶם בְּטֶרֶם: אך תאר המדה והמשך הזמן לא יבוא בשמוש כלל °וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים (בר׳ כט) (מיין מאנאט לאנג) °וַתְּצַפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים (שמו׳ ב). אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים (בר׳ כט) בלם המשך זמן מוגבל. וכן במדה מגבלת °חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת (סיבעלעהן עלנטן האך) גברו המים (שם ז): וכבר בארתי לעיל (§ שמט), מנהג הלשון לשמש בשני פעלים מצרפי, זה על זה, האחר בדרך ההחלטה והשני בדרך המקור והפעל

והפעל הראשון תעמוד במקום תאר הפעל בשאר הלשונות, והם המלות המגבילים איכות הפעולה בחוזק או ברפיון, ביכולת ובלי יכולת, הקלות והמהירות, הֵיטֵיב לְדַבֵּר, הֵרַע לַעֲשׂוֹת, מְהֵר לָלֶכֶת, אַחַר לָשָׁבֶת, והרבה דומיהם:

§ שנג

שם מקרה המשמש לתאר הפעל אינו שומר לא את המין ולא את המספר לפי שהוא מתבונן בבחינת עצמו מפשט מהמתואר °וינהגהו בְּכָבְדוּת (שמות יד) °וילך אליו אגג מַעֲדַנּוֹת (ש"א טו). ועיין מה שפירש"י בפסוק °מִנְחַת קְנָאוֹת הוא (במ' ו). והרבה דומיהן:

§ שנד

כבר אמרתי כי כל כפל ענין (פּוֹעֶלְנאָמען) בלשון מורה חוזק התמדה וכדומה לזה, והכפל ענין להוראת חוזק והתמדה על ג' פנים, או שיכפל המקור על הפעל לענין התמדה, כמו אָבֹד תֹּאבֵדוּן וזה כבר בארתי (§ שמד). או שיכפל מקרה הפעולה על הפעל שלו °וַיִּתְרַגֵּשׁ יִצְחָק רַגָּדָה (בר' כח) °וַיַּצְעֵק צְעָקָה גְּדוֹלָה (שם) °בָּכֹה בְּכִי גָּדוֹל (ש"ב יג) °קָצַף יי וגו' קֶצֶף (זכר' א) ומורה חוזק הפעולה. או שיבוא המלה ההוא בעצמו כפול כְּמוֹ מַעַט מְאַד מְאֹד טוֹב טוֹב. שָׁלוֹם שָׁלוֹם מַעֲלֶה מַעֲלֶה מַטָּה מַטָּה סָבִיב סָבִיב בְּדֶרֶךְ בְּדֶרֶךְ יום ביום בָּד בְּבָד כְּפַעַם בְּפַעַם ומורה חוזק התמדה ושווי וערך כל מקום לפי ענינו. וכן יבוא הענין כפול במלות שונות לחזק הענין °ולא יָסְפָּה שוב אליו עוד (בר' ח) °ועל הַשָּׁנוֹת החלום אל פרעה פַּעֲמַיִם (שם מב) °הַמְבָלִי אֵין קברים (שמות יד) °הֲרַק אַךְ במשה (במ' יב) °הַאִם אֵין (איוב ו) °כְּמוֹ כֵן

ימותון (ישעי' נא) °מהרה חושה (ש"א כ) . וכן יאמר דבר והפכו בחיוב ובשלילת ההפך לנחין הענין °ולא זָכַר שר המשקים את יוסף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ (בר' מ) :

§ שנה

יתכן שיתחבר מלת תאר פעל אל אחד מהשמות לתאר תכונת הנשוא (זירקום סטאנטליא) . כמו °מה־אַדִּיר שמך (תהל' ח) (וויא מעכטיג) °מַה־טּוֹב וּמַה נָּעִים (שם קלג) ומתבארי בחסרון דבור המציאות היה . ורוב מה שיתחבר במלת השלילה °עם לא־עָז (מש' ל) °מגוי לא חָסִיד (תה' מג) °על דרך לֹא טוֹב (שם לו) בְּלִתִּי טָהוֹר הוא (ש' א) ב) °לִבְלִי חק (ישעי' ה) °אִי־נָקִי (איוב כב) °אִי כָּבוֹד (ש"א ד) °לֵאין נָכוֹן (נחמ' ח) °אַל־מָוֶת (מש' יב) °מכת בִּלְתִּי סָרָה (ישעי' יד) °עד בְּלִתִּי שָׁמַיִם (איוב יד) ; ומלות אֵין . לֹא . כשיחוברו אל כָּל יורו שלילה כללית °ולרש אֵין כֹּל (ש"ב יב) °אֵין כָּל חָדָשׁ (קה' א) לא תחסר כֹּל בה (דב' ח) . וכן יתבן שיתחבר אחד מהם עם המקור °אֵין הָבִין (תה' לב) °בַּל קָרֹב אליך (שם) °על בְּלִי הַגִּיד לו (בר' לא) בְּלִתִּי הַשְׁאֵר לו (במ' כא) °לִבְלִתִּי סור לְבִלְתִּי רום (דב' יז) וענינם בלתי לסור ובלתי לרום . ובאים כן לעתיד . אבל בלי למ"ד יתחברו גם לעבר :

הערה א , דע כי מלות אין לא אף ששניהם מורים שלילה יש חבדל ביניהם , אין מורה שלילות מציאות העצם וישות הנשוא ולכן לא יתחבר כי אם אל שם לשלול מציאותו אין איש עמנו (בר' ל) , ומלת לא מורה שלילות המקרה וקנין מן העצם הנמצא ויתחבר אל השם ואל הפעל , כמו לא אכל שולל מקרה הפעולה מן העצם המדובר הנמצא ולא תוכל לומר אין אכל , ועתה אם תאמר אֵין רוֹאֶה ענינו אין רואה נמצא , ובשתאמר לא רואה ענינו העצם הנמצא לא יראה , כמו לֹא־אֵל לֹא־עָם ; וכי ישאלך איש . יש פה

איש ף השיב, אין: היישב אדם הנח ף השיב, לא ישב הנה אדם, ויהו כאודם בחלק אוצר השרשים:

הערה ב, ומלות כה פה, הראשון ישמש בשמוש כ"ף הדמיון כה תאמר (זא, דיזעס, דערגלייבען), או להוראת הזמן לא שמעת עד כה (ביז יעטצט) כמו עד עתה, או להוראת המקום שים כה כמו פה: ומלות פה המגבלת המקום עד פה, ובחבור מלת אי לפניו הוא שאלה לדעת המקום אֵיזֶה היית, ומלת אֵיפוא באל"ף הוא רק להמשך במאמר (אילא טיף) כמו עתה:

פרק ב שמוש מלות היחס (פראפאזיציאנען)

§ שנו

הסמנים המורים יחוסי השמות התבאר כבר כי הם שני מינים: א) אותיות השמוש בכל"ם (מינטעפארטיס); ב) מלות שלמות (סטעפארטס). ואבאר ראשונה שמוש אותיות בכל"ם והוראותיהן המתחלפות:

הבי"ת תתחבר עם השם לענינים שונים: א) תשמש בשם צדדי להגביל בו יחס הכלי (מינטרומענטאל) שבו פעל הפועל °אשר לקחתי בְּחַרְבִּי (בר' מח) °ויך את האתון בַּמַּקֵל (במ' כב) (מיט דורך): ב) תשמש בשם שהוא העזר לפעול דבר °בֵּאלֹהִים נעשה חיל (תה' ס) °ישראל נושע בַּיי ישעי' מה) ((מיט . פֿערמיטטעלסט): ג) תשמש בשם להגביל בו יחס התוך במקום (מקמאל) °והמטה הזה תקח בְּיָדֶךָ (שמו' ז) °וישב אברהם בִּבְאֵר שבע (בר' כב) (מין): ד) תגביל שם שהוא ביחס התוך בזמן °בִּימֵי שְׁפוֹט השופטים (רות א) בָּעֵת ההיא (בר' כא) °בְּיוֹם דבר (שמו' ו) (מין, מן): ה) תגביל בשם שהוא יחס הסבה הגורמת (דיא בעווירקענדע אורזאכע) או הסבה התכליתית (דיא עזדאורזאכע). °איש בְּחַטָּאוֹ ימותו (דברי' כד) (וועגען) °בְּכֶסֶף מלא יתננה לי (בר' כג) (פֿר פּוס)

סבה גורמת °ויעבוד ישראל בְּאִשָּׁה (שופ' יב) בשביל אשה °וילחם בִּירוּשָׁלַיִם (שופ' א) סבה תכלית (מוס וועגען . פֿיר) : ו) תשמש הבית בשם שבו חל הפעולה . ולפעמים הוא הפעל ולפעמי הדבוק שבו דבק הנשוא °ודבק בְּאִשְׁתּוֹ (בר' ב) (מן) °לא תגע בו יד (שמו' ט) °פן יפרוץ בָּם (שם) °אחות בְּיַד ימיני (תהל' לו) °גוער בַּיָּם (זכר' ג) °בָּחוּר בטוב (ישע' ז) . ובפרט במשפטים שהנשוא תאר או איכות מצטרף יבוא השם המצטרף עליו בבי"ת °כבד מאד בצֹאן בַּבָּקָר (בר' יג) . וכן תאמר עָשִׁיר בַּכֶּסֶף . עוֹר בְּעָנָיו . קַל בְּרַגְלָיו חֵרֵשׁ בְּאָזְנָיו . ולפעמים יש לה הוראת אֶל עַל מִן עִם °כִּי תשה בְּרַעַךְ (דב' כד) אל רעך °כי אם הבהמה אשר אני רוכב בָּהּ (נחמי' ב) עליה °והנותר בַּבָּשָׂר וּבַלֶּחֶם (ויק' ח) מן הבשר . וכבר בארתי ההבדל שבינו ובין מן (§ קמה) °וירב בְּלָבָן (בר' לא) עם לבן : ז) תשמש בשם להורות הפלגת יתרון המתואר (סופערלאטיו) °היפה בַּנָּשִׁים (שה' א) °הצעיר בְּכָל בית אבי (שופטים ו) ח) הבי"ת המתובר למקור הפעל מורה ידם הצטרפות שני משפטים זה על זה בבחינת הזמן (קלײַנסטקוטיווע . מײַנע לײַט . סאגען) (§ שמה) °בִּהְיוֹתָם בשדה וַיָּקָם קין (בר' ד) °בְּהַקְשׁוֹתָהּ בְּלַדְתָּהּ ותאמר לה (שם לה) : ט) תהחבר הבי"ת התאר הפעל ללא עגין °בִּמְאֹד מאד בְּטֶרֶם אמות בשכיר שנה בְּשָׁנָה כְּפַעַם בְּפַעַם . ועם בי"ן בֵּין חבור הבי"ת למלה שהוא מעינו בְּיַד (יוד) . וכל בי"ת מחובר למלת אֲשֶׁר מובן בחסרון מלה °בַּאֲשֶׁר הוא שם (בר' כא) בְּמָקוֹם אשר °בַּאֲשֶׁר את אשתו (שם לט) בְּסִבַּת אשר את אשתו . ולפעמים חסרה ומובן בענין °והקול נשמע בֵּית פרעה (בר' מה) בבית , וכמו

שכתב הראב"ע בפי' איכה (ח) : °זכרה ירושלים ימי עניה , „כמו כי ששת ימים„ , כי בשניהם חסר בי"ת :

הכ"ף תתחבר עם השם ג"כ לענינים שונים : א) להשואה , ר"ל להשוות שני דברים יחד אם להשות מתאר למתאר °אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי (בר' מח) ר"ל שוים יהיו בכל זכות הבן באב , וזה כאשר האחד עקר והשני משוה לו , אבל כשאין אחד עקר אבל שניהם שוים כ"ף בשניהם °כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה (שם מד) ענינו פרעה כמוך ואתה כפרעה , או להשות עשיה לעשיה או עשיה לאמירה °עשו כמוני (שופטים ט) °ויעשה כמשפט : ב) לדמיון , ר"ל לדמות דבר לדבר בדרך משל °כְּגַן יְיָ כְּאֶרֶץ מצרים (בר' יג) °ויתן אותנו כְּמַרְגְּלִים (שם מב) °ויהי העם כְּמִתְאוֹנְנִים (במ' יא) : ג) לשעור וקרוב (אונגעפעהר , בייאנאהע) לשער דבר בדבר במדה ובמספר שאינו מצמצם ממש אבל קרוב לו או מעט פחות או מעט יותר כְּאַלְפַּיִם אמה (יהושע ג) °כְּעֶשְׂרִים איש (ש"א יד) . וכן בהניח ספור הדברים אשר יוסיף או יגרע מעט על לשון המספר °כַּדְּבָרִים האלה (בר' לט) (אונגעפעהר , דער גענויגקייט) ; והבדל שבין כ"ף הדמיון לכ"ף השעור , כי כף הדמיון הוא בדמיון האיכות והשעור היא בכמות ד) לערך (פראפארטיאנאליט) לדמות משפט למשפט לתוספת או לגרעון במקום שאין שיוי בין שני המשפטים באיכות או בכמות כי אם בערך , כתוספת ערך משפט הזה יתוסף ערך משפט האחר ובגרעון ערך משפט זה יגרע ערך משפט האחר °איש כְּמַתַּנַת ידו כְּבִרְכַּת יי (דברי' יו) ערך מתנת יד כערך הברכה (פראפארטיאן סאעסיג) : ו) תתחבר הכ"ף עם מקור הפעלים , להורות יחס ההצטרפות בשני משפטים המתיחסים זה על זה בבחינת הזמן (קאנסעקווענץ . פאלג

(זייטפאלגע) °בְּשִׁמְעַ עשוויצעק (בר' כז) . וכן מחובר הכ"ף בבינוני לענין זה . °ויהי כְּמֵשִׁיב ידו והנה יצא (שם לח) כאשר השיב אז יצא (לח: — זא) °והיא כְּפוֹרַחַת עלתה נצה (שם מ) כאשר פרח אז עלתה (§ רכו) ; ובענין הזה שוה הוראת הכ"ף להוראת הבי"ת במקור וההבדל ביניהם בענין הצמצום , כי הבי"ת מגביל נקודת הזמן בצמצום , (מ"ו) אבל הכ"ף מורה באחד השעור והקרוב כמו שפי' רש"י ז"ל °כַּחֲצוֹת לילה (שמו' יא) : °בן אדם שאינו יודע לכון עתים ורגעים אמר כחצות , המשמע קרוב לו סמוך לו מעט לפניו או לאחריו , שלא יאמרו אצטגניני פרעה משה בדאי הוא , אבל הקב"ה אמר °כַּחֲצוֹת (שם) לפי שיודע לכון השעות בשעות מצמצם" : (והמבאר אור לנתיבה לא כיון אל דברי רש"י ע"ש) : ובעבור זה תמצא לפעמים הכתיב בי"ת והקרי כ"ף בשמוש המקור °בְּשָׁמְעֲכֶם . את קול השופר (יהו' ז) כתיב והקרי כְּשָׁמְעֲכֶם °ויהי בְּאָמְרָם אליו יום יום (אסת' ג) כתיב והקרי כְּאָמְרָם ורבים . מלבד אלה : ז) הכ"ף מחובר לפעמים לתאר הפעל . להורות על אחת מאופני הוראתה °כְּמַעַט שעברתי (ש"ה ג) (קויק) כְּמַעַט שכב (בר' כו) קרוב היה לשכב (בייא נאחט) כְּפַעַם בפעם (וויא נעוועהנלך) °מכרה לי כַּיּוֹם (בר' כה) °השבעה לי כיום (שם) °עמוד כַּיּוֹם (מ"א ט) . ואמר הרד"ק שהוא כ"ף התאמתות פערגלייך סערט) . ולד"ק הוא ענין כעת הזאת (זא גלייך זא פֿאַרט) ; וכן יחסר הכ"ף ומובן בענין °כי חטאת קסם מרי (ש"א טו) כחטאת °כַּהוֹר לא ארץ (ישעי' כב) ככדור °כי אֲשֶׁר ראיתם את מצרים (שמו' יד) כאשר , ובמסורה : „חמש כתיבן אשר „וסבירן כאשר וכן כתיבן כאשר וכבירן אשר„ . וכל אשר המחובר עם כ"ף ענינו מלת כְּמוֹ :

הלמ"ד תתחבר עם השם ג"כ לענינים שונים : א) להבאת דבר אל העצם (דמטו) , או שהוא הנוף שאליו תכלה הפעולה , כמו °ויתן לי את מערת המכפלה (בר' כג) °הביאה לי יין (שם) (מיר) . או שהוא תכלית הפעולה בכונה °וְיַקְחוּ לִי תְּרוּמָה (שמות כה) וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שם) (מייכטוועגען) : ב) גבול הזמן °לְשִׁבְעַת הימים (בר' ז) לס"ף שבעה ימים : ג) להורות יחס ההצטרפות (גע:יטיג) והקנין (פאסעסיוו) °יֵשׁ לִי רֶכֶב . לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב °הַמְּוָתָה לַחֲסִידָיו (תה' קיו) של הסידיו : ד) תשמש הלמ"ד במקום מלות אֶל עַל לְמַעַן בְּעַבוּר אודות °אִמְרִי לִי אָחִי (בר' כ) עלי °וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמו' יד) על וְלִישְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ (בר' ג) בעבור אודות ישמעאל ; ויש למ"ד הוראתו כמעם את °הרגו לְאַבְנֵר (ש"ב ג) והוא הפעול . ויש שתשתתף בענין הוראת הבי"ת °האדם יראה לָעֵינַיִם (ש"א יב) . כמו בעינים °וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָיו משכיל (שם יח) כמו בכל . ולזה הענין אחד °לְךָ לְשָׁלוֹם (שמות ד) °אוֹלֵךְ בְּשָׁלוֹם (ש"ב ג) : ה) ויש למ"ד מובן בענין לִהְיוֹת °וַיִּבֶן אֶת הַצֵּלָע לְאִשָּׁה (בר' ב) להיות אשה °וְאֵלּוּ לָעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נמכרנו (אסתר ז) . וכן יבוא הלמ"ד בשם אחר פעל המורה שנוי והתהפכו °וְהָיוּ לְדָם (שמות ד) וְנֶהְפְּכוּ לְדָם (ע"מ : ו) ויבא למ"ד מחובר לכנוי אצל פעל עומד או יוצא ולא יורה גוף אחד וולת הנושא בעצמו °לְךָ לְךָ (בר' יב) °אֵלַיִךְ לִי (ירמי' ה) °הַגֵּשׁ חַלַּף הָלַךְ לו (ש"ה ב) שִׁבוּ לָכֶם (בראשי' כב) . ועד"ז יתחב הלמ"ד בפעל מקרה ותכונת הנפש וַיֵּצֵר לו (בר' לב) וַיִּחַר לו (יונה ד) : ו) הלמ"ד יתחבר עם מקור הפעל בשני פעלים המצטרפים זו על זו בבחינת התכלית (§ שמו) °וַיַּשְׁבֵּ

לֶאֱכוֹל לא אוכַל לָקוּם °לֹא אָבָה לִשְׁמַע °נַחְבֵּאתָ לְבָרוֹחַ . וכאלה הרבה : ח) תתחבר הלמ״ד בתארי הפעל ללא ענין °וְיִשַׁבְתֶּם לָבֶטַח (ויקרא כה) לְבָדָד יִשְׁכּוֹן (במד׳ כג) °וְאֶלְבָּה לְנֶגְדֶּךָ (בר׳ לג) °לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ °ופנה לְמַעְלָה (ישעי׳ ח) כשאר אותיות בכל״ם הבאים בתאר הפעל ללא ענין : ט) תבא הלמ״ד להבדיל בין דבר לדבר °בֵּין מַיִם לָמָיִם (בר׳ א) °בֵּין דָּם לָדָם (דבר׳ יז) : י) תבוא הלמ״ד בתאר המדמה °כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר (שמות כד) °כְּדִבַּשׁ לְמָתוֹק (יחוק׳ ג) : יא) תבוא הלמ״ד בכלל שאחרי הפרט ופרט שאחרי הכלל °כל דם לא תאכלו לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה (ויקרא ג) °לְכָל כליו °תעשה נחשת (שמות כז) : וכן יחסר הלמ״ד ומובן בענין °וָבוֹא יְרוּשָׁלַיִם (מ״א ג) לירושלים . או שבא ה׳ בסוף במקום למ״ד אֶל בראש °ויעקב נסע סכותה (בר׳ לג) ת׳ לסכות . ופעמים יבוא שניהם °ישובו רשעים לִשְׁאוֹלָה (תהל׳ ט) :

המ״ם תתחבר עם חשם ג״כ לענינים שונים : א) להורות ענין מִן החמר שממנו הדבר לקח °ותקח מִפְּרָיו (בר׳ ג) תְּנִי לִי מִדּוּדָאֵי בנך (שם ל) . ולפעמים תגביל ג״כ המקצת מן הכלל °וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית (דברי׳ כו) מקצה ממנו : ב) תגביל התחלת המקום בפעל תנועה °וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע (בר׳ כח) : ג) תגביל התחלת הזמן °מֵעוֹלָם נָסַכְתִּי (משלי ח) °מֵרֵאשִׁית השנה (דברים יד) : ד) תגביל השם אשר הוא הסבה הגורמת °מִשּׁוּד עֲנִיִּים מֵאֲנָקַת אביונים (תה׳ יב) : ה) בא המ״ם בקשור ההצטרפות על שם אחר הבא במלת עַד לכלול הקצוות ולהשותם °מִקְצֵה גְבוּל מִצְרַיִם וְעַד קִרְהוּ (בר׳ מז) °מִכַּף רֶגֶל וְעַד ראש (ישעי׳ א) °מִגָּדוֹל וְעַד קָטֹן (ד״ה ב, לד) (זח ומהנ מנ) . בכל אלה עד ועד בכלל .

אבל אם יבוא אחריו למ״ר בשם השני יהיה הש״ם מקצה הראשון והלמ״ד הקצה האחרון (סמן — ב י) כמו שפי׳ רש״י בפסוק °הֶעֱבִיר אותו לָעָרִים מִקְצֵה גְבוּל מִצְרַיִם וְעַד קְצֵהוּ (בר׳ מז) . וכ״ב רש״י : כן עשה לכל הערים „אשר במלכות מצרים מקצה גבולה ועד קצה גבולה„ ; הכוונה ממה שנאמר ועד קצהו , נראה , כי כוונת הכתוב שמלות מקצה מגיל פעל העביר , בכל הערים מקצה גבול ועד קצהו העביר העם מעיר זו לעיר הסמוך לו או רחוק ממנה , ואלו כתוב אֶל קצהו היה משמעו העם אשר בעיר מקצה זה העביר אל עיד מקצה אחרת : ו) בא מ״ם בשם אחרי נשוא שהוא תאר להורות יתרון התאר במהואר על השם הנרמה לו (קאמפאראטיו) °טוב שֵׁם מִשֶּׁמֶן הַטוב (קהלת ז) . ואם הוא מחובר למלת כל מורה הפלגה (סופערלאטיו) °גָּבוֹהַּ מִכָּל עָם (ש״א ט) : ז) תתחבר הש״ם במקוד הפעל להורות הרחקה ושלילה כי כמו שיורה הלמ״ד קרוב יורה הש״ם רחוק , תאמר קָרוב לו רָחוק מִמֶּנּוּ . °הִשָּׁמֶר לְךָ מִדַּבֵּר (בר׳ לא) °עצרני יי מִלֶּדֶת (שם יו) °וַתַּעֲמוד מִלֶּדֶת (שם כט) °וָאֶחְשוֹךְ גם אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹא (שם כו) °אַל נָא תִּמָּנַע מֵהַלוך (במד׳ כב) °וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא (שמות לו) °אַל תִּתְעַלֵּם מִתְּחִנָּתִי (תהלים כה) . וכן אחרי מלת חָלִילָה , חָלִילָה לִי מֵחֲטוֹא . מֵהַדוּל . חָלִילָה לָאֵל מֵרֶשַׁע : ח) יבוא מ״ם בתארי הפעל נראה יתירה מִמַּעַל מִלְמַטָּה מִתַּחַת מִזֶּה מִלְפָנִים מֵעָתָּה מֵאָז מִקֶּדֶם מֵאַחֲרֵי מִחוּץ °אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה (ויקרא ד) מנגד מִטֶּרֶם מִשָּׁם מֵאֵת מִפְּנֵי מֵאַיִן מֵהָלְאָה . ויש משתנים בענין בקשורם בלמ״ד או במ״ם . ד״מ לְנֶגֶד הוא קרוב °ואלכה לנגדך (בר׳ לג) °ותשב מִנֶּגֶד (שם כא) רחוק . °מִבִּלְתִּי יכלת (במד׳ יד) הוא סבה גורמת °לְבִלְתִּי רום לְבָבָם (דברי׳ יו)

הוא סבה תכליתית, וכן נמצא מ״ם הסר °הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בָּהָר (שמו׳ יט) מעלות °עַד יָקוּם גוי אויביו (דוש׳ י) מאויביו : וימצאו יתחברו שנים ושלשה אותיות השמוש יחדיו °כְּבָרִאשׁוֹנָה כְּבַתְּחִלָּה (ישעי׳ א) °לְמַבָּרִאשׁוֹנָה לא אתם (ד״ה א׳ כז) ובדרז״ל כְּבַיָּכוֹל כְּלוֹמַר :

§ שנז

אמנם מלות השלמות (סעפערמטיס) המורות על היחס כבר בארתי כללותם במקומם ואבאר איזה פרטיהם :

אחות מלת היחס מורה סבה גורמת, כמו בעבור, בגלל, על דבר, ולא נמצא בלי חבור על לפניו ועיין מלת על :

אֶל ישמש לקרוב דבר לדבר בין שהוא למעלה או למטה או לנוכח לו (בז׳, נאר׳, מוי׳, מן, מין) °ואליהו עלה אֶל ראש (ש״א יח) (מוי׳) °ושאול עלה אֶל ביתו (ש״א טו) (נאר׳ הויזע) °וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם (ברא׳ כב) (נאר׳) ויש אֶל כטעם בְּתוֹךְ °ואת הברזל נפל אֶל המים (מ״ב ו) (מין) וכטעם עַל °והנח אֶל הסלע הלז (שופ׳ ו) מי אתה קראת אֶל המלך (ש״א כו) והוא קרא לאבנר, אך ענינו קראת בקול גדול על פני המלך ויעור משנתו, וכטעם עם °ואשה אֶל אחותה לא תקח (ויק׳ יח), וכטעם אֶצֶל °קברו אותי אֶל אבותי (בר׳ מט). וכטעם בַּעֲבוּר °ויאמר אברהם אֶל שרה אשתו אחותי הוא (שם כ), ויבוא מלות אֶל ביו״ד נוספת °אֶלֵי מים (איוב כט) כי שרשו אלה ובא יו״ד ת״ה א׳. וחבורו בכנוים תמיד בל׳ רבים אֵלַי אֵלֶיךָ אֵלָיו אֵלֶיהָ אֵלֵינוּ אֲלֵיכֶם אֲלֵיכֶן אֲלֵיהֶם־הֵן :

עַל הוראתו לרוב נגיעת העצם בשטח העליון אשר בדבר °מרחפת על פני המים (בר׳ א) (מויז) ויש על כטעם מִמַּעַל (מיבער) °כימי שמים על הארץ (דברי׳ א, א) °כל משבריך וגליך עָלַי עברו (תהל׳ מב) וכטעם עִם °ויבא האנשים עַל הנשים (שמות לה) . וכטעם אֵצֶל °והוא עומד עֲלֵיהֶם (בר׳ יח) °ויזבחו עָלָיו את עולותיך (שמות כ) אצלו או סמוך לו . וכטעם אֶל °וילך אלקנה הרמתה עַל בֵּיתו (ש״א א) ; °אך לפעמים יש הבדל גדול בין אֶל או עַל . עלה אֵלַי הוא עליה לטוב °וְעָלוּ עָלָיו (שופטים ו) הוא למלחמה °ויבא אלי הוא ביאה לטובה °ויבואו על העיר (ברא׳ לד) להרוג אותה וכן °חֲנו עָלֶיהָ (ירמי׳ ג) לצור אותה . ויש על כטעם בְּעַד (מוס) °וַיָּסֶךְ עַל אֲרון הָעֵדוּת (שמות מ) בעד (מוס) כי הפרכת לא היה על הארון כי אם מסך בינו ובין אהל מועד . וכטעם בְּתוֹךְ או בי״ת השמוש °ונתת אותם עַל סַל אחד (שם כט) בְּתוֹךְ הסל °וְעַל חרבך תחיה (בר׳ כט) בחרבך (דורך דיין שווערט) . וכטעם לְפִי (נאך, פֿערהעלטניסמעסיג) °על צבאותם (שמות ו) . וכענין סבה °על בלי הגיד לו (בר׳ לא) יען לא הגיד . וכטעם מִלְּבַד (מוסנער, להגיע) °על עלת התמיד (במד׳ כח) ; וכן מתחלף הוראתו בתבורו עם אחד מהמלות או השמות על פְּנֵי (מוין, פֿאר) על שטח העליון אשר בגוף (דיא אבערפֿלעכע) . ויש שטעמו לפני (פֿאר) °על פני תרח אביו (בר׳ יא) . עַל־פִּי (הורך) עַל יַד (דורך) עַל אֲשֶׁר (מיבער, ווייל) עַל דְּבַר . עַל אודות (מיבער, וועגען . ווייל) עַל מָה (וואריבער, מיבער וואס, וואמום?) . ובאופנים האלה הוא קרוב להיות מלות הקשור : ויתחבר עם אותיות בכלים בְּעַל־גְּמולות בְּעַל יְשַׁלֵּם (ישעי׳ נט) . ועם מ״ם מֵעַל (מיבער) . ועם ב׳ ממ״ן °מִמַּעַל לרגליו (ויקרא יא) . ועם

בי״ת לא נמצא במקרה אך רז״ל שמשו בו בְּעַל פֶּה; ובא מלת על ביו״ד נוספת °עֲלֵי עָשׂור (תהלים צב). ובכנוי יבוא תמיד ע״ד הרבוי עָלַי עָלֶיךָ עֲלֵיהֶם בכנוי מלת על:

אֵצֶל מורה יחס הקרוב והסמיכות (בייא, יעבען, מהע).

ובא בחבור הכנוים אֶצְלִי אֶצְלוֹ אֶצְלְכֶם ובשמוש מ״ם מֵאֶצְלוֹ כמו מִן או מֵעִם (פֿאַן):

מול נֶגֶד נכחַ הוראת שלשתם אחד לסמן יחס השם המקביל דבר (גענגן, גענעניבער), ולפעמים הוי״ו בחולם °מול סוף (דברים א). ובחבור אותיות השמוש °למול (נחמיה יב) מִמֻּלִי (במדבר כב). ובכנוי ובחבור מלת אל °אֶל מול פְּנֵי המנורה (במדבר א). אבל נֶגֶד בלמ״ד מורה קרוב (נעבען) °ואלכה לְנֶגְדֵּךְ (בראשית לג) °ותשב לה מִנֶּגֶד (שם כא). מרחוק °לך כנגד לאיש כסיל (משלי יד). וכן יורה נֶגֶד כעין לפני °שים כה נגד אחי (בראשית לא) (אין גענגענוארט, אין בייאויין) °נגד השמש (במדבר כה) (עפֿענטליך) °עוד כנגדו (בראשית ג), לפניו ובה״א נוכפת °נגדה נא לכל עמו (תהלים קיו), נכח ויבוא ג״כ בשמוש למ״ד °לנכח אשתו (בראשי׳כה) וי״מ כעין בְּעַד או בַּעֲבור ובכנוי נכחו בחירק ת׳ ק״ח. ומעין זה לְעֻמַּת °לעמת העצה (ויקרא ג). אך זה לא יורה תמיד נגד במקום °י אם גם הנגוד באיכות ובכמות °גם את זה לעמת זה (קהלת ז), ולא יבוא בלי שמוש למ״ד כשמוש הלמ״ד למען שלא יפרד (ועיין בשרשים לרד״ק בשרש עמת):

לִפְנֵי הוא שם נגזר מן פנים ומשתמש להוראת יחס השם במקום או בזמן °לפני פרעה (בראשית מא) (פֿאר, אין גענענוארט), אבל °ויי הולך לפניהם (שמות יד), קודם במקום (פֿאר־הער, פֿאראן) °לפני שחת יי (בראשית יג), קודם בזמן (בעפֿאר, עהער), כעין טֶרֶם °לפנים בישראל

(ש"א ט) (פֿאַרהין, עהעדעק). ויש פְּנֵי מחובר אל אֵת ומעמו לִפְנֵי °ויחן את פני העיר (בראשית לג). ועיין מלת על. ובשמוש מ"מ מִפְּנֵי מורה רחוק °ומפניך אסתר (בראשית ד), ורובו יורה סבה °מפני מדין עשו להם (שופטים ו) (ווענען), °מפני מי המבול (בראשית ז), ובחבור שניהם מִלִּפְנֵי בשני הפכים רחוק וקרוב °ויצא יוסף מלפני פרעה (שם מא), אך ענינו מן המקום אשר לפני העצם (פֿאַן דער געגענוואַרט), ומורה פירוד בשלוח שאין הנוכח סבה להרחקה ושמוש כזה תמצא במלות מִלְמַעְלָה מִלְמַטָּה. אך לפעמים בא כטעם מִפְּנֵי °חילו מלפניו כל הארץ (ד"ה א, יו) °חילו מפניו בל הארץ (תהלים צו), ועם בי"ת לבד °לא יעמוד כו' בפניך (יהושע י) כטעם °לא יתיצב איש לפניך (שם ד). וכן יתחבר במלות מֵאֵת פְּנֵי מֵעִם פְּנֵי מֵעַל פְּנֵי ושלשתם להרחקת עצם מעצם. וחבורו בכנויים ג"כ בלשון רבים מִפָּנַי־נֶיךָ־נַיִךְ־נָיו־נֶיהָ:

מִן מורה יחס הרחקת העצם מעצם בפעל תנועה °ותצא מן המקום (רות א), או החומר שממנו דבר לקח °המן העץ אשר צויתיך וגו' (בראשית ג), או התחלת הזמן °מן היום ההוא והלאה (יחזקאל לח), ויכנס עליו למ"ד °למן היום הוסדה (שמות ט) °למן עולם ועד עולם (ירמיה ז), ובתוספות יו"ד בסוף °סורו מני דרך הטו מני אורח (ישעיה ל), ובחירק הנו"ן °מני אפרים (שופטים ה), וכבר בארתי בחלק הכנויים (§ קנח), חבורו בכנוי ובמ"מ הנוספת:

אַחַר או אַחֲרֵי הוא הפך מלת לפני אם במקום °הנה זה עומר אחר כתלנו (ש"ה ד) (הינטער), או בזמן °אחר הדברים האלה (בראשית כב) ובתוספת יו"ד °אחרי ראותי פניך שם לג). ויש אַחֲרֵי כטעם רחוק °אחרי זרך (דברים יא) (ווייט היטן־ביבער), וזה כשהוא בנפרד אבל אם הוא נסמך

לשם

לשם או למלה או לכנוי איננו מופלג. כמו אַחֲרַי כֵּן. ובכנוי תמיד ביו"ד אַחֲרַיִךְ אַחֲרֵינוּ אַחֲרֵיהֶם כו':

עַד מגביל גבול המקום והזמן, ויש עד ולא עד בכלל °עד פה תבוא (איוב לא) (בית) °נלכה עד כה (בראשית כב), והוא גבול חמקום °עד שיפוח היום (ש"ה ב), גבול זמן, ויש עד ועד בכלל °לא שמעת עד כה (שמות ז), כמו עד עתה עדיין °כי לא באת עד עתה (דברים יב), עדיין עפירש"י שם, ובא °עד כן (נחמיה ב), ת' עד עתה, וכשבא לכלול ענינים שונים להשוותם בדבר אחד יבוא עד בפול עם כל אחד להורות זה כמו זה °מגדיש ועד קמה ועד בֹרֶם זית °עד ירכה עד פרחה (במדבר ח) °ועד קשתו ועד חגורו (ש"א יח) (גת ועזקה, חוג), ויתחבר עד מאד עד מהרה הוא לחוק הענין: ויש עד כטעם לפני או מרם °עד בואי אליך מצרימה (בראשית מא) °עד שיפוח היום (ש"ה ב) (עהע, בעפזר) °עד לאשמת (ישעיה מז), (ועיין בחבורי תפלה זכה מ"ש על נוסח אתה הוא עד שלא נברא העולם), ובתוספת יו"ד °עדי אבד (במדבר כד), ובכנוי תמיד ביו"ד עָדַי עָדַיִךְ עֲדֵיהֶם ובא עֲדֵיהֶם ת' עֲדֵיהֶם וטעמו כטעם אֶל °האזינה עדי (שם) °עדיך ותבהל (איוב ג); ויש טעמו עוד °עד זה מדבר (שם א) °הלא זה דברי עד היותו (יונה ד), כל עוד, ויתחבר עם נו"ן בסוף לענין זה °אשר עדן לא היה (קהלת ד), ובה"א על נו"ן °אשר המה חיים עדנה (שם), ועינו עד הנה; ויש טעמו נצח °הואת ידעת מני עד (איוב כ) °עדי עד (תהלים יט) °שוכן עד (ישעיה נז) °עומדת לעד (תהלים יט) °עולם ועד (שם ט); וכשהוא מחובר עם בי"ת:

בְּעַד ענינו סביב °בעד כל רחם (בראשית ב) (חוק) °סבת בעדו (איוב א) סביבו, וכטעם בתוך (דורך) °ות שקף בעד החלון (מ"ב ט), וכטעם בַּעֲבוּר °העתירו בעדי (שמות ח), בַּעֲבוּרִי או עָלַי °לא תגיש ותקדים בעדינו

הרעה

רדעה (עמום ט) עלינו . וכטעם תַּחַת (פיר) . °וכל אשר
לאיש יתן בעד נפשו (איוב ב) . וכטעם בְּגִלַּל °כי בעד אשה
זונה (משלי ו) ; ויש לו עוד פנים אחרים ואין זה מקומם :
עוד הוא לתוספת דבר (נאך, פערנער) , ואז הוא תאר פעל
°ולא יהיה עוד המים למבול (בראשית ט) (מעהר)
°לא יאמר לך עוד (ישעיה סב) °ויאמר יי לו עוד (שמות ד),
וש עוד מורה התמרת הזמן והמשך (וועהרענד, בינעז)
°עוד זה מדבר (איוב א) (נאכדעם, וועהרענד) , ויבוא בשמוש
בי"ת °בעוד שלשת ימים (בראשית ז) , וענינו לסוף ג'ימים
אבל ° בעוד הילד חי (ש"ב יב) , כל זמן (זא לאנגע, וועהרענד)
ובא בכנוי °עודך מחזיק בם (שמות ט) °בְּעוֹדֶנִי חי (דברים
לא) . בנין נוספת °מֵעוֹדֶךָ (במדבר כב) . כל ימי חייך
ויש עוד מורה דבר מועט °עוד מעט וסקלני (שמות יז)
°ועוד לו אף המלוכה (ש"א יח) :

בֵּין מלת היחס המורה ההבדלה בין דבר לדבר °בין האור
ובין החשך (בראשית א) , או שיבוא השם השני
בלמ"ד °בין מים למים (שם) , ויבואו שניהם °מבדילים
ביניכם לבין אלהיכם (ישעיה נט) ; ונ"ל כי בהיות ההבדל
בין שני דברים שונים בעצם או מתנגדים או מתהפכים
יבוא מלת בין כפול בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ בֵּין הַיּוֹם וּבֵי
הַלַּיְלָה . אבל בבוא להבדיל בין הדברים שוים בעצם
ושונים במקרה , או יבוא שם השני בלמ"ד °בין דם לדם
בינרינלרין(דברים יז)ע' באוצר השרשים יויש בֵּין כטעם
בְּתוֹךְ לא להורות הבדל כי אם המקוסבתוכו חלה המקרה
או יבוא תמיד בֵּין כפול ולא יתכן לבוא למ"ד כלל
אף בשני דברים שוים בעצם °ויהי ריב בֵּין רועי מקנה
אברם ובין רועי מקנה לוט (בראשית יג) (לוטען) °אשר
עכר בין הגזרים האלה (שם טו) , בתוך הגזרים ובא °בינות
לגלגל (יחוקאל י) ומזה °תחי נא אלה בינותינו (בראשית כו) ,

ומזה

ומזה הורגלו חז"ל לומר בֵּינוֹתַיִם (מיטטלערווייל). והוא זוגי לשווי שני חלקי הזמן, ויבוא בשמוש בי"ת המורה על ענינו °בבין חציר (ישעיה מד), כמו שיבוא על מלת תוך ג"כ בי"ת השמוש שהוא מענינו °בתוך העיר (אס' ד) °ויקם בתוך הלילה בחלק האמצעי. וכן המ"ם במלת מִמַּעַל נוסף על המלה שהוא מענינו כי גם מעל מורה זה. וכן המ"ם במלת מִמֶּנּוּ. כי זה העקר מה שצריך לשמור במלות היחס, כי יש מהם שלא יתחברו באותיות השמוש כלל, ויש מהם שיתחברו בהם וישתנה הוראת המלה לפי הוראות האות המחובר בהם, ויש מהם יתחברו באותיות השמוש וענינם אחד בחובר האות או זולתה כאלה שזכרתי, ויש מהם מחוברים באות השמוש ולא יפרד מהם אף שלא יורו דבר כבי"ת במלות בְּגִלַּל בַּעֲבוּר והלמ"ד במלת לְמַעַן:

פרק ג שמוש מלת החבור

§ שנח

כבר התבאר כי סמני הקשור והמורים על חבור חלקי המשפט והתיחסות המשפטים זה על זה הם ג"כ שני מינים, או אותיות השמוש לבד (מינסטע וואָרטע), או מלות שלמות (סעפאַראַטע), והאותיות המשמשות לענין זה הם שו"ה, ר"ל שי"ן וי"ו ה"א:

השי"ן תתחבר עם הנשוא פעל או תאר במקום מלת אֲשֶׁר לצרף שני משפטי, מתיחסי שם אחד °בקשתי את שאהבה נפשי (ש"ה ד), ענינו את האיש אשר נפשי אהבה אותו, או שתשמש השי"ן לצרף שני משפטים אשר הם מתיחסים זה על זה בסבה ובטעם בענין כי (דאָס) (קויזאַל. פֿאַר העלטניס) °ושנאתי אני את כל עמלי וגו' שאניחנו לאדם וגו' (קהלת ב), משפט השני הוא סבת משפט הראשון וטעמו (דאָס); וכן תשמש על טעם כי (דאָס), לבאור

המשפט

המשפט (לירקוס טקריפטיווע) °אל תאמר שהימים הראשונים היו טובים מאלה (קהלת ז), משפט השני הוא נשוא משפט הקדם וכטעם כִּי (ויק) ; להודעת טעם משפט הקדם °שלמה אהיה כעטיה (ש"ה א) ; ויש כטעם עַד אֲשֶׁר (בי) °עד שקמתי דבורה (שופטים ה) :

הוי"ו היא המעטה בשרש והגדולה בשמוש, כי היא תעמור בלשון במקום מלות הקשור הרבות אשר בשאר לשונות : א) תשמש לעטף (קאָמבולאטיווע), לחבר השמות בנושאים לנשוא אחד והנשואים לנושא אחד כמלת (מונד) בל"א : ב) כטעם אִם (וויו , קאָנדיציאָנאַלים) °ואמרתם במה אהבתנו (מלאכי א), ותרגומו ואם תימרון °וצמית והלכת אל הכלים (רות ג) °ואמרו לי מה שמו (שמות ג) °ואיך אלך ושמע שאול (ש"א טז) ועד"ז °ביום זבחכם יאכל ומִמחרת וְהַנּוֹתָר ממנו יאכל (ויקרא ז) כמו שפי' רז"ל לפי שנ' וממחרת יכול יהא מצוה לאכלו לשני ימים ת"ל והנותר אם הותיר מיום הראשון יאכל ביום שני : נ) כטעם אָז לתשובת התנאי המובן באם °אם בחקותי תלכו־ונתתי גשמכם (ויקרא כו), אָז אתן (וויו , זי) °אם את הדבר הזה תעשה־ויכלת עמוד שמות יח) : ד) כטעם כִּי (דאָס לירקוס , טקריפטיווע) °דבר אל בני ישראל ויסעו (שם יד) °דבר אל ב"י ויקחו (שם כה) , כי יסעו כי יקחו (דאָס) : ה) כטעם כִּי אִם (זאָנדערן) , אם המשפט השני שולל מונה משפט הקודם (מרווערנאטיו) °לא ארני ועבדיך באו (בראשית מב) , לא לרגל כי אם לשבור באנו , או כטעם אוֹלָם בהיות נושא משפט האחד הפך נושא משפט האחר (מבער) °כל אלהי העמים אלילים ויי שמים עשה (תהלי' לו) °טוב יפיק רצון מי ואיש מזימות ירשיע (משלי יט) , או למעט דבר מכלל הקדם כטעם אַךְ (נור) °הנובית נחלת אבות ומיי אשה משכלת (שם) °יש לאל ידי וגו' ואלהי אביכם אמש (בראשית לא) °להוציא את

הבנים

אולי אבנה . ואם קדם המשפט המסובב לסבה יש לפרש
כטעם כאשר °והקל מעליך ונשאו אתך עניני למען יקל
מעליך כאשר ישאו אתך : יא) כטעם לָכֵן (תרגום . דתהער) .
במאמר הנמשך לטעם מאמר שקדם °יען מאסת את דבר
יי ימאסך ממלך (ש"א טו) , לכן מאסך °כי אהבך יי
אלהיך וברכך (דברים יג) , יען אהבך לכן ברכך °כי בתום
לבבך עשית זאת ואחשוך (בראשית כ) °כי ראיתי את
העם נפוץ וגו' ואת אפק (ש"א יג) : יב) להורות התיחסות
שני משפטים המצטרפים זה על זה בבחינת הזמן (קאנסיג
קוטיך . תיינע לייטסאמקייט) . או כענין בַּאֲשֶׁר במשפט הקודם
או כענין אָז (זא) . במשפט המצטרף . °נח בן שש מאות
שנה והמבול היה מים (בראשית ו) , כאשר היה נח וגו'
אז היה וגו' °השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה (שם
יח) °ויהי אך יצא יעקב וגו' ועשו בא וגו' (שם כז) °ויהי
ביום השלישי וישא אברהם (שם כב) (מוס . זא עבען . קויק .
רח . זא) °ופרעה הקריב וישאו בני ישראל (שמות יד) ,
יג) וי"ו המהפך זמן עבר לעתיד ועתיד לעבר , וכבו
בארתיה : יד) וי"ו המורה זמן שכבר עבר כענין אַחַר
°ואחר יבוא וגו' וטמא הכהן (במדבר יט) , אחר שטמא
יבוא וכפי' רש"י °וגבר ימות ויחלש (איוב יד) , לאחר
שחלש °וירם תולעים ויבאש (שמות יו) , אחר שהבאיש
°וישם את הים לחרבה ויבקעו המים (שם יו) , אחר
שנבקעו °ואחרי כן יבואו הלוים וגו' וטהרת אותם
(במדבר ח) , אחר שטהרת אותם : טו) כטעם עם °כי
היה ארון אלהים כו' ובני ישראל (ש"א יד) . עם °ויוסף
היה במצרים (שמות א) , עם יוסף אשר היה : טז) כטעם
הֲלֹא לנתינת טעם לסיור הקודם °המכסה אני מאברהם
וגו' ואברהם היו יהיה לגוי (בראשית יח) , הלא אברהם
יהיה °למה זה אתה רץ ולכה אין בשורה מוצאת (ש"ב יח
(רא . רמד) ; ויש וי"ו להתחלת הענין כמו כל וַיְהִי כי

הבנים ולא יכלו (שמות ח), וכל ווי"ן כאלה יתורגמו (אלא דערן, זאגיין, לאבער, נור), הנקראים בשאר הלשונות (לד וועראטיו), ועד"ז °אם גמלתי שולמי רעה ואחלצה צוררי ריקם (תהלי' ז), לא גמלתי כו', אך חלצתי והצלתי צודדי, ו) כטעם אַף עַל פִּי בֵּן בדרז"ל או אַף גַּם זאת בלשון מקרא והוא כשהמשפט השני סותר למה שהיה ראוי שיתחייב מהמשפט הראשון (קאנטראסיו), ואז יהיה טעם משפט הקודם בענין אַף כִּי (אונגעאכטעט, אבגלייך) °והועד בבעליו ולא ישמרנו (שמות כב), ר"ל אף שהועד בכל זאת לא שמר אותו °הנמלים עם לא עז ויכינו בקיץ לחמם (משלי ל), ושאר הענין שם אף כי הנמלים עם לא עז בכל זאת יכינו °והחליף את משכרתי וגו', ולא נתנו אלהים וגו' (בראשית לא) : ז) כטעם או המחלק (דיסיונקטיוו) °ומכה אביו ואמו (שמות כא), אביו או אמו °ענש יענש האיש ההוא כאשר ישית וגו', ונתן בפלילים (שם), או כאשר ישית בעל האשה או כאשר ישיתו הפלילים (עטוואדער, אדער, זעהלאג, לוס) : ח) פעמים הוי"ו לברור המשפט (עקסקלוסיוו), כמלת (נעהמליך), בל"א °ועשית שנים כרובים וגו', ועשה כרוב אחד וגו' (שם כה) °ובמנורה ארבעה גביעים וגו', וכפתור ופרח (שם) (כנהמליך), וי"מ עו"ה ונתן בפלילים הבעל ישית עליו על פ' משפט הדיינים : ט) כטעם בֵּן להשוואת דבר לדבר בדרך משל ונמשל (קאמפאראטיו) מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק (משלי כו), כמים קרים כן שמועה טובה, וכן אם המדומה קודם להמדמה °ויוכח גבר עם אלוה וכן אדם לרעהו (איוב יג), מי יתן ויוכח כו', כבן אדם : י) בטעם לְמַעַן (קוויזאג, דאס כערהעלטניס דער אורזאכע וועגען דיא ווירקונג) °ולא ירבה לו נשים ולא ישיב את העם (דברים יז), למען לא ישיב, ויש לפרשו ג"כ כטעם פֶּן ישיב °בא אליה ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי (בראשית ל), למען אבנה או

מנהג בעל לשון העברי להתחיל ספוריו בוי"ו או כל דבור זולתו, והכלל כי אין בכל אותיות השמוש אות יקרה כמוה, ומי שלא ידע לישב ענין הוי"ו בכל מקום על אופניו לא ישיג כוונת המאמרים ולא ידע חבורם והתיחסות המשפטים וע"ז לפי עומק מליצת הלשון:

הה"א תשמש בשמות ובפעלים, ואופן הוראתה בשמות אזכיר הנה הדך כלל והעברה לפי שזכרתי כל אופן במקומו, וארמוז עליהם בטקום שידובר בה, ולא אבאר בפרט כי אם אופן הוראתה בפעלים לענין מלות החבור:
א) ה"א הידיעה (דער מרטיקעל) (§ צח): ב) ה"א הקריאה (וואקאטיו) (§ קמח), ר"ל שתבא הה"א מחובר לשם עצם והוא הנוכח לקריאה והתעורת וזרוז °הדור אתם ראו! (ירמיה ב) °האזינו השמים (דברים לב) (מ' מיהר מ') :ג) ה"א הרומז (דעמאנסטרמאטיוום) (§ קם): ד) ה"א השאלה או התמה (מינטערראגאטיוום) °הידעתם את לבן? (בראשי' נט) שאלה °היפלא מיי דבר! (שם יח) תמה, וכל מלת לא עם ה"א הוא הפך לא °הלא צויתיך (יהושע א): ה) בטעם אֲשֶׁר בפעל עבר בינוני עתיד (§ קמ. רכה): ו) ה"א בסוף השם במקום למ"ד אל בתחלתה °וילך חרנה (בראי כח) ת' לחרן וכן מָרָתָה תִּמָּנָתָה צְפוֹנָה קֶדְמָה. וכמו שפי' רש"י בשם המדרש כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה; ויש מהם שיתחברו שתים ושלש אותיות משני המיני' ר"ל מאותיות היחס ומאותיות החבור לשמש במלה אחד °בשגם הוא בשר (בראשית ו). בַּעֲבוּר אֲשֶׁר גַּם בשר הוא °שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זכר לנו (תהלים קלו) °כְּשִׁתְפּוֹל (קהלת ו). כְּשֶׁבָּא (שם ה) °כאשר בא כְּבָרִאשׁוֹנָה כְּבַתְּחִלָּה (ישעיה א) °ולמבית (במדבר יח) ולהפך מִלְּפָנִי. ובג' אותיות °לְמַבָּרִאשׁוֹנָה (ד"ה א יא). וברדו"ל לְכְשֶׁיִּתֵּן לְכְשֶׁיִּבָּקֵעַ:

§ שנט

אמנם המלות השלמות (סעפֿאראטיס), המשמשות לחבור המאמרים כבר באתי מחלקותם במקומם ועתה אבאר כדר המלות ע"ם א"ב , ואופן השתמשם בשתוף וברדיפה: השתוף הוא מלה אחת משותף לכמה ענינים, כמו בִּי משתתף להוראת אִם (וואן) . פֶּן (פֿיללייכט) . רַק (נור) וברדיפה הוא כמה מלות נרדפים לענין אחד . כמו אַף גַּם ודומיהם :

או 1) להבדיל בין שני דברים במקום שהמשפט נאמר על אחד משניהם או זה או זה או שניהם יחד (דיסיונקיוו, עלטוועדער פֿאדער), ויתכן שיבוא במשפט הראשון מלת אִם או כִּי °אם עבד יגח השור או אמה (שמות כב) °כי יפתה איש בור או כי יכרה (שם), או שיבוא גם במשפט הראשון או כטעם אִם (עלטוועדער) או בן יגח או בת יגח (שם) 2) לחלק (פֿארטיטיוו), במקום שלא יצויר רק אחת משתים °ומת או נשבר או נשבה (שם): 3) כטע' אִם כלי או אחריו °או נודע כי שור ישלם שור גו' והוא הנאי אם נודע ותשובת התנאי שלם ישלם שור וגו' °או הודע אליו חטאתו (ויקרא ד), ותשובתו °והביא את קרבנו (שם) °או לאיל תעשה (במדבר טו) , ואם הוא איל או תעשה °או אז יכנע לבבם הערל אם אז יכנע לבבם ותשובה °וזכרתי את בריתי יעקב (ויקרא כו'); ויש או כטעם אַף אִם או לו °או עשיתי בנפשי שקר וכל דבר (מ"ב יח). אַף לו עשיתי וגו' הלא כל דבר וגו' :

אוּלַי 1) הוא מורה ספק ושאלה לדעת מה יהיה משפט הדבר אם יהיה זה או לא יהיה וכטעם אם °אולי לא תאבה האשה ללכת ההשב אשיב (בראשית כד), ר"ל אם לא תאבה ההשב אשיב °אולי ימשני אבי והייתי בעיניו (שם כז) °אולי יחסרון חמשים הצדיקים (שם יח),

ונקשר

נקשר עמו צד תקוה להיות הפכו , משא"כ מלת אם שהוא תנאי לבד ושוה בעיני המדבר אם יהיה או לא יהיה : 3) באשר לא יבוא אחריו תשובת התנאי הוא תקוה ובקשה לבד להיות מה שהוא מדבר ע"י אולי יחנן יי (עמום ה) אולי יש תקוה (איכה ג) , הלואי יחנן : 3) בטעם לו המורה תנאי ממש אולי נטתה מפני (במדבר כב) , ר"ל אם נטתה מפני ללכת לדרכה ולא נטתה לפני להיות נסוג אחור כי עתה הרגתיך , ולא יתכן היות בו ספק לפי שהוא מחובר לעבר , והמפרשים אולי נטתה לולא . טועים הם . כי לא הבינו להבדיל בין לְפָנַי ובין מִפָּנַי שהוא ההבדל בין רחוק וקרוב :

אוּלָם משמש במשפט המתאחר , להורות הבדל והפוך וסתירה , או להוציא דבר מהמשפט הקודם לשלול (מדוע זמטיוא) , אולם לוז שם העיר לראשונה (בראשית כח) , בא לשלול כי קורם לכן לא היה שמה בית אל ואולם אחיו הקטן (שם מח) , יורה ההבדל בינו ובין אחיו הקטן (מבער , מלין) , ואולם חי אני (במדבר כד) , ר"ל אמנם כלחתי כדבריך , אולם הארץ לא יראו ;

אָז 1) במשפט שאינו מצטרף על אחר יורה הזמן או ישיר משה (שמות טו) או ידבר יהושע (יהושע י) או יבנה שלמה (מ"א ג) (מא הלט) ; וכבר אמרתי כי אָז המחובר לעתיד יורה לשעבר , אך לפעמים תשלול זמן הקדם אז ולא לפני זה ולפעמים זמן שאחריו אז ולא אחרי כן : 2) במשפט המצטרף על אחר משמש לתשובת התנאי ונקשר המשפט הקדם במלת אם או כי (ווען , זא , דא , מלמדען .

כמו שמובן בענין או תנקה מאלתי כי תבוא ונו' (בראשית כד) , ענינו כי תבוא ולא יתנוה לך אז תנקה וירף ממנו אז אמרה (שמות ד) , כאשר הרף ממנו אז אמרה ; ויתחבר בשמוש מ"ם להוראת הזמן ומאז באתי אל פרעה (שם ה) ומן אז חדלנו (ירמיה מד) , ובא לומן בלתי

בלתי משוער °הואת ירעת מני או (איוב לו) (פֿן יעהער), וכן °נכון כסאך מאז (תהלים צג); ויבוא ביו"ד נוסף °אזי המים שטפנו (שם קכד), להגכיל דרך הקשור בפעל (קאניונקטיו · גז האטטען):

אֵיךְ משמש לרוב בלשון שאלה או תמה לסתור דבר °ואיך אמרת אחותי היא (בראשית כו) °הן כסף וגו' ואיך נגנוב (שם מד). ובתוספת ה"א °אֵיכָה נדע את הדבר (דברים יח). ובכ"ף לפני ה"א נוסף °אֵיכָכָה אוכל וראיתי (אסתר ח) °איככה אלכשנה (ש"ה ה), ויש איכה שאלה לרעת איך הדבר נעשה °איכה יעבדו הגוים וגו' ואעשה כן גם אני (דברים יב). ויש אֵיכָה לדעת המקום כטעם אנה °איכה תרעה ואיכה תרביץ (ש"ה א), ובחולם °לכו יראו אֵיכֹה הוא (מ"ב ו). ויש שהוא לקריאה והשתוממות °איכה ישבה בדד (איכה א) (וויא מיכזאם):

אַךְ 1) ענינה מעוט ושלילת דבר מהמשפט הקודם (מדוערגאטיו) °הנו בידך את נפשו שמור (איוב א), ונרדף עם מלת בק °וישאר אך נח (בראשית ח) °שא נא חטאתי אך הפעם (שמות ו) °ואדברה אך הפעם (בראשית יח); ויש בו ענין תנאי ושלילה, התנאי °אך בעשור לחדש (ויקרא כג) °אך אם יום או יומים יעמוד לא יקם (שמות כא), תנאי ושלילה (יור מוזיין · דאך, יערמך), וקרוב למלת אוּלָם אך בזאת נאות לכם (בראשית לד), תנאי לסתור משפט הקדם כתנאי דבר; ובאו °הרק אך במשה (במדבר יב), בשני מעוטים לחוק כמו, אף גם, המבלי אין: 2) ויש אך לבאר גדר הזמן לקרב שתי פעולות היותם תכף זה אחר זה °ויהי אך יצא יצא יעקב (בראשית כו) (קוים, זא עבען): 3) ויש אך לאמת הדבר כטעם אֲבָל °אך טרף טרף (בראשית מד), כתרגומו בְּרַם

והוא

והוא יתרגם כן בכל מקום °אך הנה אשתך היא (שם יב).
איננה אחותך כדברך אך אשתך °אך עצמי ובשרי אתה
(שם כט) (וואהרליך, געווים) °והיית אך שמח (דברים טו)
°אמרתי אך דבר שפתים (מ"ב יח) °ואמר אך עמי המה
(ישעיה סג) °אך יש אלהים שופטים (תהלים נח) °אך
טוב לישראל (שם עג). רוצים לפרשם כלם בלשון באמת.
ויש לי לפרשם ע"ד גדר וסתירה ובטול המדומה ממשפט
האחר (קאנטעסיון, דעניאר, דאן). ואמר אך עמי אף על פי
שחטאו. אך יש פרי לצדיק אע"פי שהצדיק נגש ונענה
אך כשירחץ בדם רשע יאמר בכל זאת יש פרי ויש אלהים
שופטים. ואך טוב מוסב על מאמר שאחריו אף על פי
שאראה שלום רשעים כמבואר בכל המזמור והצדיקים
נגועים ונראה שלילת השגחה. ולזה הניח סותרו בראש
דבריו בכל זאת טוב אלהים לישראל:

אֲכֵן קרוב הוא לענין אך: 1) לאמת דבר °אכן יש יי במקום
הזה (בראשית כח) (וואהרליך) °אכן נודע הדבר
(שמות ב): 2) שלילת הקדם (מרוערזאטיון) °אכן כאדם
תמותון (תהלים פב). לא כאשר אמרתי אלהים אתם אך
כאדם תמותון:

אִלו מלת התנאי כטעם אִם (וועז). רק אִם יבוא במתנה
על דבר לעתיד כאשר אבאר בסמוך. ומלת אִלו
יבוא במספר דבר העבר לו היה מה שלא היה או לו לא
היה מה שהיה ר"ל על דבר שאינו כמו שחפץ המדבר
°אלו לעבדים ולשפחות נמכרנו°החרשתי (אסתר ז):
אבל עתה נמכרנו להשמיד °ואלו חיה אלף שנים
(קהלת ו):

אִם 1) במשפט המצטרף הוא מלת התנאי (קאנדיציאנאל).
אשר המשפט הנמשך ממנו מובן במלת אָז בין
שיקדם התנאי בין שיקדם הנמשך ממנו. אם תלך עמדי
או אלך °אם בחקתי תלכו°ונתתי גשמכם (ויקרא כו (וועז

א) יראו תנקה וגו׳ כי תבוא אל משפחתי ואם לא יתנוה לך (בראשית כד). הנמשך קודם לתנאי. °ואתנה לכם במקנכם אם אפס כסף (שם מז): 2) כטעם או המחלק והמשוה °התבוא לך שבע שנים רעב ואם שלשה חדשים וגו׳ ואם היות שלשה ימים דבר (ש״ב כד) (ענטוועדער. לדער) °אם בהמה אם איש (שמות יט). משוה (זע וואהל. מאס). °אם ישמעו ואם יחדלו (יחז׳ ב). לדעת הרד״ק בין כך ובין כך ות״י אם השני ג״כ תנאי אם יקבלון אולפן ואם יתמנעון מלמחטי כטעם או המבדיל (ד׳ טיונקטי.ם) °היש יי בקרבנו ואם אין (שמות יז) °הה צליח יי דרכי אם לא (בראשית כד): 3) כטעם בַּאֲשֶׁר (קאנסעקו. טיו). הצטרפות המשפטים בבחינת הזמן °והיה אם בא אל אשת רעהו ושחת ארצה (שם לח) (מוס. זא) °עד אם כלו הגמלים לשתות (שם כג). עד אשר וכמו שפי׳ רש״י °ואם מוכח אבנים °אם כסף תלוה (שמות כג). ובאו שניהם °עד אשר אם עשיתי (בראשית כח). בדרך מלות רבות באים כפול במלות שונות לענין אחד: 4) כטעם ה״א השאלה והתמה °הינהק פרא וגו׳ ואם יגעה שור (איוב ו) °אם כח אבנים כחי ואם בשרי נחושה (שם) וכל שתי שאלות בדבר אחד שאלה הב׳ בל אם וביותר כאשר השאלה בדבר והפכו °הבמחנים אם במבצרים היש בה עין אם אין (במדבר יג). ובא מחבר להא״ התימה והשאלה מענינו °האם אין עזרתי בי (איוב ו: 5) כטעם אַף עַל פִּי (קאנלפס ו. (מבגוייך מבטחן) °אם יתן לי בלקלא אוכל (במדבר כב) °אם יעלה לשמים שיאו (איוב כ): 6) לבקשה °אם ישך נא מצליח דרכי (בראשית כד) °אם תשא את חמאתם (שמות לב) (מ | וועז דאך): 7) אם המחובר בלשון שבועה מורה תמיד הפך הכתוב. אם זולת לא מורה שלילה. אם בחבור לא מורה חיוב. °חי אני וגו׳ אם יראו (במדבר יד). לא יראו כמו שמים וכל

מנאצי לא יראוה °אם אתם תבואו אל הארץ (שם יד) . לא תבואו °חי יי עם יש גוי וממלכה (מ"א יח) לא יש . °אם לא כאשר דברתם (במדבר יד) . ר"ל כאשר דברתם °אם לא אל בית אבי תלך (בראשית כד) . ג"כ בשבועה ; וכן תאמר חי אני אם אוכל . השבועה שלא לאכול . חי אני אם לא אכל . השבועה לאכול : °אם המחובר למלת כי ענינו גדר ושלילה (מהוערזאטין) . כמעם אך רק (גלנדערן מויסער) °כי אם הלחם אשר הוא אוכל (בראשי' לח) °ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך (שם) °כי אם בית אלהים (שם כח) . ויש שלא יתחברו °כי אם ידוע אדע (ש"א כ) . כי הוא באור המשפט אם הוא תנאי (דמז. ווען) . ולפעמים הוא לאמת בהדבר °כי אם יש אחרית (משלי כג) (מוֹער דינגס) באמת . וכן יפרשו אם לבדו ג"כ לאמת °אם ללצים הוא יליץ (שם ג) °אם זכרתיך על יצועי (תהלים קג) °כי אם תם הכסף והבהמה לאדוני לא נשאר לפני אדוני וגו' (בראשית מז) . לדעת רש"י כִּי אֲשֶׁר ואין הלשון מיושב בו . ולדעת הרד"ק כִּי בֶאֱמֶת וגם זה אינו נכון : ועל דעתי שעור המאמר כך הוא : ואת ידע יוסף כי תם הכסף ומקנה הבהמה . ועליו לא יתכן שיאמרו המצרים לא נכחד אבל הוא מוסב על לא נשאר . לא נכחד כי לא נשאר ל"א בלתי אם גויתינו . ומלת כי הוא באור המשפט (לויקום שקריפ טיוט) . כאשר משפט השני גוף פעול משפט הראשון (עיין מלות כי) . ומאמר אם תם הכסף הוא מאמר מוסגר (פארענטהעזיס) . לא נְכַחֵד מֵאֲדוֹנִי כִּי (אִם תַּם הַכֶּסֶף וגו' לַאדוֹנִי) . לֹא נִשְׁאַר לִפְנֵי אֲדוֹנִי בִּלְתִּי אִם גְּוִיָּתֵינוּ :

אָמְנָם מלה מאמת דבר וביותר לאמת דברי זולתי °אמנם יי (מ"ב יט) . והמ"ם נוספת כי שרשו אמן . ובא בה"א נוספת °וגם אמנה אחותי בת אבי (שם כ) :

אף מל' החבור (קאנדזונקטיוו) . ובא לחבר ולהוסיף דבר אשר הוא חדוש יותר מהקדם °אף לא הביאה אסתר

(אסתר ה) °אף לא אל ארין וגו׳ (במדבר טו) . ומלת אף בחבור כי במשפט הקדם . טעמו אפילו (קאנטעט . מבטאן , מבגלייך . וען גלייך . מוגעמאכטעט , ווי׳ווהל) וטעם המשפט השני אף על פי כן בדרז״ל (דאך . דענאך) °אף כי לוא אבל אכל־כי עתה לא רבתה המכה (ש״א יד) . ר״ל אפילו אכלו מן השלל אעפ״כ רבתה המכה . ומלת לו במקום הזה כפל ענין ע״ד המבלי אין °אף כי אמר אלהים וגו׳ (בראשית ג) . ר״ל אע״פי שאמר לא תאכלו מכל עץ הגן וטרם שסיים דבריו לא מות תמותון נכנסה האשה לתוך דבריו לשלול מה שאמר הנחש מכל עץ ואח״כ חזר הנחש לסיים דבריו בכל זאת לא מות תמותון ; ואם יבואו במשפט השני . ענינם כטעם כל שכן וק״ו (דאס גערינגערע פון דעם העהערן . דאס העהערע פון דעם גערינגערן זו שלוסען) (פיו מעהר , פיו וועניגער) °הן השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה . (מ״א ח) °הן בקדושיו לא יאמין אף כי נתעב ונאלח (איוב ט) . וכאלה הרבה בספר הזה . וחסר מלת כי וטעמו כל שכן °אף שוכני בתי חמר (שם ד) . ובא בחבור גם לתוספת °ואף גם זאת (ויקרא כו) . וה״א ואף ברם בדא ויב״ע תרגם ואוף על כל דא כטעם בכל זאת או אעפי״כ :

אֲשֶׁר המלה הזאת הוא כנוי גוף המצטרף (פראנאמינא רעלאטיוא) ר״ל מצרף השם המשותף לשני משפטים ואופן הוראתו עד״ז כבר בארתי במקומו (§ קס . שכה) : ועתה אבאר אופן שמושו במקום מלות הענין : 1) כטעם אם (קאנדיטיאנאלים) °אשר נשיא יחטא (ויקרא ד) °את הברכה אשר תשמעון (דברים יא) . וכן בא מחובר אל אם במלות רבות הבאות כפולות לענין אחד במקום אחד °עד אשר אם עשיתי (בראשי׳ כח) : 2) כטעם כי באור המשפט (ליקוק טקריפטיוו , דאס) °אשר לא הבוא ועתי (אסתר א) °אשר כל איש ואשה (אסת׳ ד) : 3) כטעם אכן °אשר

שמעתי בקול (ש"א טו) (אויערדינג) 4) עם ב"ף מורה הצטרפות שני משפטים המת יחסים זה על זה בבחינת הזמן (קאסוקיטיו) כאשר כלו הגמלים לשתות — ויקח האיש נזם (בר' כד) (אז — אז) . וענינו אחד עם המקור עם כ"ף ככלות הגמלים : 5) עם כ"ף הדמיון (קאמפאראטיו) °כאשר עשה כן יעשה לו (ויקר' כד) (וויא — אזא) : 6) השעור והערך (פראפארטיאנאיט) °כאשר יענה אותו כן ירבה (יע — דעסטא) 7) עם בי"ת השמוש כטעמפוזאו בעבור או למען °באשר את אשתו (בר' לט) °באשר יי אתו (שם לט) ענינם בסבת אשר° ויסירה מגבירה אשר עשתה מפלצת (מ"א לו) יען עשתה ובא °יען אשר עשית את הדבר הזה (בר' כב) °למען אשר ייטב לנו (ירמי' מב) °בעבור אשר יברכך (בר' כז) כפול לענין אחד כמנהג : בְּגִלַּל בְּעבור שניהם מלות היחס המורים יחס השם שהוא סבה לדבר (קויזאז) אך בגלל מורה תמיד סבה הגורמת (דיא ביגוועגענדע אורזאכע) °כי בגלל הדבר הזה יברכך (דברי' טו) ויפיל תמיד על שם המסבב °בגלל יוסף (בר' לט) אבל בעבור מורה לרוב סבה תכליתית (דיא צוועק אורזאכע) ונרדף בענין עם למען (דאמיט) °ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראותך את כחי ולמען ספר שמי (שמו' ט) הוי' יורה כי גם בעבור ענינו למען . ולכן יתכן ג"כ שבא פעמים בשמוש למ"ד °לבעבור נסת אתכם בא אלהים (שם כ) ענינו כמו לנסות . ויפול גם על הפעל °בעבור ישמרו חקיו (תהל' קו) : והבי"ת במלות בגלל בעבור הוא אות השמוש ולא יפרד מהם לעולם :

בִּלְעֲדֵי הוא מלה מוציא דבר מכלל המספר אם בשלילה כאשר המסופר בחיוב או בחיוב כאשר המסופר בשלילה (עקסעפטיוו . מויסטר) ונרדף בענין עם מלות אפס. זולתי . בלתי . רק . °בלעדי אלהים יענה (בר' מא) ; והמלה

הזאת יבוא לעולם ביו"ד הרבוי אף ליחיד כמו שימצא מלות רבות עד"ז כי הוא מרכב מן בלעדי והכנוי בלעדיך, ויתחבר אל מלה מעינו לתוספת °בלעדי רק אשר אבלו (בר' יד), ובא בשמוש מ"ם °ויתן איש בך את שבבתו מבלעדי אישך (במד ה) והמ"ם הוא להוסיפולא לשלול, תאמר ד"מ ראיתי אנשים בלעדי נשים הכוונה רק אנשים ולא נשים, ותאמר ראיתי אנשים מבלעדי נשים הכוונה הוץ מה שראיתי אנשים ראיתי ג"כ נשים, ועד"ז מבלעדי אישך נוסף על אישך וכן °מי אל מבלעדי יי (תה' יח) נוכַף עליו:

בְּלָתִי קרוב למלת בלעדי וגם בו יו"ד נוסף °בלתי כלב בן יפנה, ויש בו ג"כ הוראת שלילה לבד ולא גדר ע"ד בלי (מהנט) °לבלתי נתן זרע (בר' לח) בלי לתת °לבלתי שלח את העם (שמות ח) ע"ד יש לאל ידי לבעבור נסות °מבלתי יכלת (במד' יד) מ"ם הוא סבה:

גַּם הוא מלה בא לרבות ולחבר (קאפולאטיוו) °ויעש גם הוא מטעמים (בר' כז) ונרדף במלת אף, אך אף מורה תמיד תוספת חדוש משא"כ גם, וכשבא גם לרבות ולחבר שני דברים שוים יבוא כפול עם כל אחד °גם תבן גם מספוא (בר' כד) (זע — ווהל אנט) °גם לי גם לך לא יהיה (אנדער — נאך) להורות על הדמ'ון, ולפעמי' יבוא אף גם לתוספת ולחדוש בענין לא זו אף זו °גם כי אמר אלי עם הנערים (רות ג) °ויאכל גם אכל את כספנו (בר' לא) (זע נאך) °אין גם אחד (תהל' יד) °גם לרעהו ישנא רש (משל' יד) (זע ווהל):

הֵן יבוא תמיד לעורר כוונת השומע אל אשר ידבר אליו ובא לאמת דבר במשפט בודד °הן לו יהי כדבריך (בר' ל) והן לא יאמינו לו (שמו' ד) (ווהלאן געגנוס) או במשפט מצטרף °הן הכה צור וגו' הגם לחם יוכל

תת (תהל' עח) (זומר), אך לרוב יבוא במשפט הראשון אשר יוליד במשפט השני בדרך קל וחומר °הן הכסף אשר מצאנו וגו' ואיך נגנוב (ברא' מד) (זאגמר — פֿיל־וועניגער) °הן בעודני חי — ואף כי אחרי מותי (דברי' לא) (וא — פֿיל מעהר). ועיין מלת אף. ויש שהוא שאלה לבד °הן גובח תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו? (שמו' ח) °הן היתה בואת? (יר' ב). ויש שהוא דרך תמה לבד °הן לא הובא דמה! (ויקר' י) °הן הקריבו היום! (שם) °הן עוד היום גדול! (בר' כט). ובא בתוספת ה"א בכוף ובדגש הֲנֵה °הנה השמים — אף כי הבית הזה (מ"א ח). ובא בדברים הנפלאים בעיני הכספר והשומע כספור דברי חלום °והנה אנחנו מאלמים אלמים (ברא' לז) °והנה עומד על היאר (שם מא) °והנה חלום (שם). ובמקומות רבות כולל דבור המציאות היה °והנה חלום והנה היה חלום °והנה סלם מצב (ברא' כה) והנה סלם היה מצב. וכן יבוא בחבור הכנוי להורות מציאות דבר לדבר °הנו בידך (איוב א) (ער איז) °ואני הנני מביא (ברא' ז) אהיה מביא °הֲנֵנִי (שם כב) (אין בין דא) °הננו עבדים לאדני (בר' מד) (וויר זיינד) °הנך הרה (ש"א יב) (דא ביסט) °והנכם (דבר' א) (אהר זייט). ובא לקריאה °הנה נא לי שתי בנות (ברא' יט) (זוהלאן! מיי! טיבער! זיהע!):

זולת גרדף בענין עם בלעדי בלתי. אך נבדל מהם כמה שמורה רק חיוב לפרט היוצא מכלל המסופר שהוא בשלילה (עקסעפטיו) °זולת דלת עם הארץ (מ"ב כד). ובתוספת יו"ד °זולתי כלב בן יפנה ובכנוי יפול היו"ד °זולתי אלהים לא תדע (הושע יג). ובא פעם אחד חוץ בענין זולתי °מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני (קהל' ב). ובדרז"ל הרבה בזה. וכן יבוא מלבד לענין זה °מלבד מתנותיכם (ויקר' כג):

יען הוא מלה המורה הצטרפות המשפטים בבחינת
סבה ומסובב (קויאז , ווייז , דלרוס , דהטער) °יען
מאסת דבר יי — וימאסך ממלך (ש"א ט) °יען לא האמנתם
בי להקדישני — לכן וגו' (במד' כ) . ובא כפול °יען וביען
במשפטי מאסו (ויק' כו) . ובא יען מחבר אל אשר שהוא
מענינו °יען אשר עשית (בר' כב) °יען אשר לא יראה
(יחז' יב) עיין אשר :

כי מלה הזאת נכבדת מאד בלשון כי שמושה על
פנים שונים . וכבר אמרו חז"ל כי משמש בד' לשונות .
אי . דלמא . אלא . דהא . ויש לו עוד פרטי הוראות
כאשר אבאר : 1) כטעם אם (קאנדיטיאנאלי) °כי תפגע
שור אויבך (שמות כב) , כי תקנה , אך מלת אם יבוא
לרוב ברבר אשר הוא צווי או אזהרה או דבר הראוי ועל
המעט ברבר רשות ולא ידבק רק בשם , ומלת כי תמיד
רשות כי יקרה כן וכך כהיהי' משפטו ולא ידבק רק
לפעל : 2) כטעם דלמא , פן (פוסיבלי) °כי תאמר בלבבך
(דבר' יח) : 3) באור המשפט (לי'קוס שקריפטיוס) כאשר
משפט האחר באור נשוא משפט הקדם ויחוברו במלת כי
(דמט) °וישמע אברהם כי נשבה אחיו (בר' יד) °וירא
אלהים את האור כי טוב (הוא) (בר' א) °מי אנכי כי אלך
(שמות ג) , וכן יבוא כי להורות הצטרפו' המשפטים ביחס
סבה ומסובב (קויאז , דמט) °ונחנו מח כי תלינו (שמות טז)
°כי הבאת עלי (ברא' כ) °כי שמו אותי (שם מ) בכל אלה
מורה כי הצטרפות המשפטים : וכאשר ישמיט כי
ישמש בעל הלשון במקור בסמן יחס שלו , ויאמר ד"ם
וישמע אברהם את שבות אחיו , מי אנכי ללכת לפרעה ,
וגם פה לא עשיתי מאומה לשום אותי בבור , ורבים
כאלה ; ולפעמים יעמיד מלת לאמר במקום כי °הנה
שמעתי עליך לאמר תשמע חלום (ברא' מא) ענינו כי
תשמע : 4) כטעם יען , הטעם והסבה (קויאז , ווייז) °כי

שמעת

שמעת לקול אשתך (בר' ג) °כי עשית זאת (שם) (וויי) וזה אם הסבה עבר וידוע , ואם הטעם והסבה עתיד ובלתי נודע יהיה טעמו (דטן) , ולא נחם אלהים וגו' כי קרוב הוא (וויי) כי אמר אלהים (דטן) (שמות יג) , כי קרוב טעם אל ולא נחם ונעתק (וויי) כי אמר טעם לפן ינחם ונעתק (דטן) ; ויבוא כי לטעם על דבר נכתר במאמר °כי עבדך ערב את הנער (בר' מב) נכתר ועל מה שאני מדבר יותר מאחי , כי כן מנהג הלשון אהו תכלית הדברים ומתכליתם תבין ראשיתם , ועד"ז °כי נתן יי בידינו את הארץ (יהוש' ב) חסר ראשית הדבור : °כטעם כאשר (קאמסעקוטו) °כי עלינו אל עבדך (בר' מג) °ויהי כי החל האדם (שם ו) כתרגומו כד שריאו °כי בא כוס פרעה (שמות טו) °כי הוציא יי' את ישראל (שם ז) לדעת ר"ע כפורני : ס) כטעם אף על פי (קאנעסיו) °כי לי כל הארץ (שם יח) ר"ל אף כי לי כל הארץ בכל זאת אתם סגולתי , וקצת מפרשים עד"ז כי קרוב הוא , °כי עם קשה ערף הוא (שמות לד) כי חמאתי לך (תהל' מא) : ז) ויתחבר עם ה"א בל' שאלה °הכי אחי אתה ועבדתני חנם ? (בר' כט) התעבדני חנם לפי שאתה אחי °הכי קרא שמו יעקב (שם כז) : ח) כי בחבור מלת אם יורה ג"כ ענינים שונים , כי אם (זאנדערן) כטעם רק °כי אם בית אלהים (שם כח) °כי אם אותך (שם לט) זולתי °כי אם בתורת יי חפצו (תהל' א) רק , ויבוא כי לבדו ויובן בענין זה ובפרט כשיבוא אחרי לא °לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים (בר' מה) כי אם °כי אל ארצי ואל מולדתי תלך (שם כד) (מדוערמטו) °כי שרה שמה (שם יז) °לא כי צחקת (שם יח) כי הרם תהרסם (שמות כג) , כי פתח תפתח לו (דבר' טו) °לא כי בני החי (מ"א ג) לא אמרת אמת כי אם בני החי , וכל מקום שבא אחרי או או לא הוא למעט

ולשלול

ולשלול הקדם ולחייב הפכו (מדוערזאטץ) **אבל** כי אם בלי לא הוא לרבות °כי אם ישנו ביונתן בני (ש"א י"ד) אף אם יהיה בני אשר חטא °כי אם תבבסי בנתר (ירמי' ב) : אף כי עין מלת אך ; כי עתה עין מלת עתה ; כי אז כטעם כי עתה °כי אז מהבקר (ש"ב י"ב) כי על בן כטעם יען °כי על בן עברתם (בראי' יח) °כי על בן ראיתי (שם לב) °כי על בן באו (שם יט) :

בֵּן 1) לדמיון °באשר פתר בן היה (בראי' מא) °בן תעשה באשר דברת (שם יח) או לשעור וערך °באשר יענה אותו בן ירבה (שמו' א) °קראו להם בן (הושע יא) (יע — דעטטא) : 2) בטעם או °בבואכם העיר בן תמצאון אותו (ש"א ט) ויש שהוא לאמת (יא . סיכוואהר) °בקבאו אלי אנשים (יהו' ב) °בן דברת (שמות י) ישר דברת ואז הוא שם ולא מלה , ועם בי"ת °ובבן אבוא (אסתר ד) (מיאטץ , פאוגוין , דעאמר) °ובבן ראיתי (קהל' ח) , ויש לו הוראה אחרת כשהוא נקשר בלמ"ד :

לָכֵן ויבוא במשפט המסובב מהקודם וטעמו (קויאז) והראשון יבואר בטעם יען (וויל , דאהער , דמרוס) °יען לא האמנתם לכן לא תביאו (במד' ב) ; ולהוראה הואת דבור °על־כן ברך (שמות ב) °על־כן לא יאכלו (בראי' לב) , אך על כן מורה יותר טעם נמשך לסבה ולכן מורה טעם נמשך לתכלית ; ויש לכן לאמת ולשבועה °לכן כל הורג קין (בר' ד) :

לוּ , מלה מורה תקוה והתנאי וספק 1) בענין מי יתן , וזה במשפט שאינו מצטרף על אחר °לו ישמעאל יחיה (בראי' יז) הלואי °לו יהי כדבריך (שם ל) , במשפט המצטרף הוא אם התנאי ותקוה יחד °לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך (במד' כב) הלואי היה לי ואם היה לי או הרגתיך °לו החייתם אותם (שופ' ח) הלואי החייתם

אותם

אותם י 2) כענין פן °לו ישטמנו יוסף (בר' נ) פן ישטמנו
או הלואי לא ישטמנו . ולא ימצא עד"ז זולת זה :
לוּלי או לולא באל"ף ומצטרף המשפט על המאוחר
לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי (שופ' יד)
כטעם אם לא , °כי לולא דברת כי אז מהבקר (ש"ב ב) ,
ולול א במקום הזה כטעם הלואי לא דברת אבל רובו לולא
אלו לא או אם לא :

למען מחובר במשפט שהוא סבה תכליתית הנמשך
מהקודם °למען יאמינו כי (שמות ד) ולכן לא
יבוא כי אם על העתיד °למען תרע (שם ח) (דאמיט)
ויחובר במלת אשר שהוא מענינו °למען אשר יביא
(ויקר' יז) במלות רבות הכפולות , ויחובר לשם ולכנוי
כטעם מעבור בגלל °ויתעבר יי' בי למענכם (דברי' ג)
בגללכם °למען דוד עבדי (מ"א יא) בעבור דוד :

עַתָּה הוא עצמו שם מורה זמן הוה , וזה כשהוא מחבר
על פעל °עתה באתי (יהוש' ה) , וישמש גם למלה
כמשפט הנמשך מהקדם (לויזטין, מיינע שוים פֿאלגע תויש דעם
פֿאריגען מגלודייטען) °ועתה פן ישלח (בר' ג) (מוזא) °ועתה ארור
אתה (שם ד) (דמהער) °ועתה לא יבצר (שם יא) °ועתה אם
ישכם עושים (שם כד) , וכן בכל מקום שתמצא על זולת
הזמן הוא תמיד לצרף הנמשך עם הקדם (מוזא , פֿאלגליך
דלהער , דעסווענגען , עמאר , לויגדעסטען) . ויבוא עַתָּה מחובר
למלת כי בשני מאמרים נתלים זה בזה ע"ד קשור ותנאי
(אמדו קאניונקטיו) °כי עתה שבנו (שם מג) (זא ווערען)
°כי עתה ריקם (שם לא) (זא העטטעסט) °כי עתה שלחתני
(שמו' ט) (זומר העטטע) °כי עתה הבין (ש"א יד) (גוסט
העטטע) (§ שמג) . זולתי באשר יבוא לזמן הוה °כי עתה
ידעתי (בר' כב) °כי עתה הרחיב . (שם כו) (יעטצט
זן מעהר)

פֵּן מורה ספק או הוא אזהרה . או תקוה שלא יהיה הדבר הזה שהוא מכופק בו °פן יקרנו אסון (בר׳ מא) שלא יקרנו אסון אם ילך עמהם , וזהו ההבדל בין אולי ובין פן , כי אולי מורה הכפק לבר אם יהי׳ אם יקרה דבר זה או לא יקרה , לכן יתחבר על העבר ועל העתיד ועל הן ולאו , ובעבר מסתפק בשני חלקי האיפשר אשר יצאו אל המציאות ובעתיד מקוה לפעמים הדבר או הפכו , עיין מלת אולי , אבל פן לא יתחבר כי אם אל העתיד ולא יתחבר עם לא לפי שהוא בעצמו שלילה שולל הפעולה שהוא מחובר עליו °פן המותון (שם ג) שלא תמותו , וכאשר הוא נתינת טעם על המשפט הקודם הוא כמו למען לא , כי ד״מ פן תמותון הוא טעם על לא תאכלו ממנו למען לא תמותון °פן נפוץ (בר׳ יא) למען לא נפוץ .

רַק מורה הבדל מעוט ושלילה כמו אך ומשמש 1 אם להגדיר המסופר על ענין ידוע (דעסטריקטיו) ° כי רק עוג מלך הבשן (דב׳ ג) לא אכלתי רק לחם , או 2) לשלול דבר מהמסופר (מדווערנעט) °רק אין יראת אלהים וגו׳ (בר׳ כ) ר״ל כל הארץ טובה רק זאת רע כי אין כו י״א : 3) תנאי (קאנדיטי) , °רק אם שמוע תשמע (דבר׳ טו) °רק את בני וגו׳ בר׳ כד) :

פרק ד בשמוש מלות תקריאה

§ שם

רע כי מלות המורות על התרגשות הנפש והמיתה מעטים המה מה שימצא מהם בלשון ואבאר אותם ג״כ על סדר א״ב :

אֲבָל יורה להורעת דבר חרש בלתי משוער לשומע קודם לכן °אבל שרה אשתך (בר׳ יז) °אבל כן אין לה (מ״ב ד) (וואהרליך ! וואהרהאפטיג !) , ולא כדעת הרד״ק שענינו

שענינו כמו אולם (מבער) להוציא דבר מכלל המסופר כי לא ימצא על זה הדרך . רק הוא נרדף בענין עם אכן וכן דעת הראב"ע :

אֲבוי אֲהָהּ הָהּ הוי אוי אֲלַלַי כלם לשון קריאה ואנחה (מ וועה ו) °למי אוי למי אבוי (משׂ כג) °אהה ליום (יואל א) °הה ליום (יחז׳ ל) °הוי אחי והוי אחות (ירמי׳ כב) . וחסרו היו״ד °ובכל חוצות יאמרו הו הו (עמוס ה) . כלם לאבל וצער . ויש שהוא לקריאה וזרוז לבד °הוי הוי ונוסו (זכ׳ ב) °הוי והמלטי (שם) . (מוי׳ ו מוי׳ ו) . °אוי לך מואב (במ׳ כא) . ובתוספת ה״א (אויה לי (תהל׳ ב) °אללי לי (מיכ׳ ז) . כלם לשון צער וצרה (מך ו מך ו וועה ו) :

אֲחַלַי קריאה לבקשה אחלי אדני (מ״ב ה . תהל׳ קיט) (ביטע ו ביטע ו):

אִי קריאת התימה °אי לואת אסלח לך (ירמ׳ ה) (מך ו) :

אֵיכָה קריאת ההשתוממות והפליאה על דבר רע או קשה °איכה אשא לבדי (דברי׳ א) איכה ישבה בדד (מך ו מ ו וויו ו) . ועיין מלת איך :

אָנָּא קריאה לבקשה ולתפלה °אנא יי׳ (תה׳ קיד) (מה ו) °אנא חטא העם הזה (שמו׳ לב) (מך ו) ובחסרון אל״ף °אל נא רפא נא (במ׳ יב) °אנא שא נא (בר׳ נ) :

אַשְׁרֵי מלת הקריאה לפאר עוצם הצלחה ואושר °אשרי האיש (תהל׳ א) (היי ו ומהג ו) :

בִּי ישמש לבקשה אל איש נכבד לתת לו הרשות לדבר או למחול לו על דבר קל °בי אדני (בר״ מג) (מוג פֿעל (מיהונג) °בי אני אדני העון (ש״א כה) (ביטע , ערלויבע) :

הֵא קריאת הברה °הא לכם זרע (בר' מז) (הירו) ° הא דרכך (יחו' טז (הירו, ידמ)

הִי קריאת הספר °קינים והגה והי (יחו' ב):

הֵן קריאת הרצוי לדבר °הן לו יהי (בר' כט) (ומהנמן ו) ובתוספת ה"א °הנה נא לי (שם יט) (ירו זיהע)

הַם קריאה לבזיון ולהרחיק הדבר °הם מפניו (זכר' ב) (פמרט | וועג ו), ולפעמים הוא הברת הגערה להשתיק המדבר °ויאמר הם ו (שופ' ד) °ואמר הם (עמו' ו) (טטיוג סט).

הֵידָד קריאת הדורכים יין לשמחת מבציר °הידד בדורכים יענה (ירמ' כה) הייסמ | הייסמ ו):

הֵד קול הברה הנשמע מתשובת קול החוזר מן המדבר במקום נבוב כמו במדבר וביער (עכמ) °ולא הד הרים (יח' ז):

הָבָה הוא הצווי מן פעל יהב וישמש לקריאת הזמנה וזרוז °הבה נלבנה לבנים (בר' יא) (ומהנמן ו), לכן יבוא בלשון זכר כאחד ליחיד וליחידה לרבים ולרבות °הבה נא אבוא אליך (שם לח) לנקבה (ערוויבט):

הֵאָח קריאת הברה לשמחה של נקמה °האח האח (תה' לז) (דמ | דמ | יוכהייא | יוכהייא |

לָבָה מלת הקריאה לודוז ולהזמנה לעשות דבר כמו הבה, כי גם הוא הצווי משרש ילך, ומשמש לקריאה בלי שמירת המין והמספר °לכה נשקה אבינו יין (בר' יט) (ומהנמן ו), ולפעמים בל' רבים °לכו ונמברנו (בר' לח) °לכו ונלכה (ישע' ג):

ראה הוא ג"כ צווי ומשמש לקריאת ההשתוממות והפלאה

והפלאה °ראה ריח בני (בר׳ כז) (לין זיהע !), וכן ישתמשו שאר פעלים וגם שמות לפעמים לקריאה בהתרגשות והמית קול, כמו °צא !צא ! איש הרמים (ש״ב ו) (פֿירט ! פֿאָרט ! ווּיג ! ווּעג !) וכן סור סור, אלי אלי ! וכבר אמרתי כי אין מעצור לנפש המרגשת להשמיע בקול הברה הפעליותיה בכל אשר תעלה לשונה בעת ההתפעלות לפי שההברות הטבעיות בלתי מונחים להגביל מושגים עד שיצטרך בעל הלשון לסמן אותם במלות מונחות להם לכן אינם מגררים בלשון מבלתי לשון :

מ א מ ר ד

מ ד ו ר ה מ ל ו ת ו ח כ ו ר ה מ ש פ ט י ם ו מ נ ה ג ה ל ש ו ן

פ ר ק א

§ שסר

דע כי להיות לשון עברי הקדומה בכל הלשון לכן לא תמצא בה הכללים והדינים הנהוגים בלשונות המאוחרות לה בסדור המלות במשפטים, אך על הרוב תקדים הפעל שהוא הנשוא להשם שהוא נושא המשפט ובשני פעלים מצרפים זה על זה יבוא השם הנושא ביניהם °לא תאבה האשה ללכת (בר׳ כד) אך בענין נכבד לעורר על הענין יקדם השם לעורר עליו °ויי פקד את שרה (בר׳כא) כטעם הִנֵּה (גו) °ופרעה הקריב (שמו׳יד) °ומשה עלה (שם יט), וכן בהתחלת הספור שאינו נמשך למה שלפניו ואינו מצטרף ביחס אל מה שאחריו °ואברהם זקן (בר׳ כד) °ויוסף הורד (בר׳ לט) : וכבר אמרתי כי בשני משפטים אשר יש ביניהם הבדל והפוך וסתירה וכדומה לזה יבוא במשפט השני הנושא לפני הנשוא

הנשוא לעורר על ענין זה °ברא אלהים וגו' והארץ היתה (בר' א) (ויש ערדע מבער) °ויהי הבל וגו' וקין היה (שם ד) °ויהי עשו וגו' ויעקב (היה) איש תם (שם כה), ומטעם זה כשיבוא מלות הנוף נלוה על סמן הנוף הנכלל בפעל שיבוא ג"כ לעורר על הענין להורות איזה הכרל וגדר והפוך וסתירה יקדם ג"כ לפעל °אנכי ארד וגו' ואנכי אעלך (שם מו) °ואתה אמרת (שם לב) °הם ילכו (שמות ד) להורות נחץ הענין:

§ שסב

שם העצם יקדם לרוב על התאר שלו: איש חכם, יום טוב נהר גדול, אך בשם עצם פרטי יקדם התאר לפעמים והמלך דוד, וכן התאר שהוא נשוא שם העצם יקדם ג"כ לפעמים לחזק הענין °גדול עוני (בר' ד) °ברוך הבא (תהל' קיח) °טובה הארץ מאד (במד' יד), והכלל, כי בעל הלשון העברי יקדים תמיד הרכור העקר והנכבד במאמרו, וכן יסדר מושגיה מאמר העקר קדם אל הטפל אליו:

§ שסג

אמנם בסדור המשפטים המיוחסים למאמר אחד (פער, יחרש), המנהג על הרוב להקדים המשפט הסבה (פארדער, זאך), שהוא בכחינת סבה ומעם אל המשפט המתאחר (יאך זאך), °יען אשר עשית את הדבר הזה וגו' כי ברך אברכך (בר' כא), וכן יבוא משפט שלם בין נושא לנשוא אם הוא מבאר שם הנושא °האשה (אשר נתת עמדי היא) נתנה לי (בר' ג):

§ שסד

מנהג הלשון כאשר יבואו איזה משפטים מיחסים ומצטרפים זה על זה באיזה בחינה מן הבחינות שזכרנו, אם בהמשך הזמן או בתנאי או בסבה וכדומה לזה,

שתקצר במשפטים הבלתי ראשים, ולא תשמש במשפטים שלמים כי אם במקור בשמוש אותיות בכל"ם המורה על הצטרפות המשפטים, ומשפט מקצר כזה נקרא בשאר לשונות (פארטיציפיאל, קאנטעקטיוו), ורוב המשפטים המתיחסים זה על זה בבחינת הזמן יבוא המשפט הבלתי ראשי במקור ובשמוש בי"ת או כ"ף ומובן בחסרון מלות כאשר או היה °כשמוע עשו וגו' ויצעק (בראי כו) ענינם במשפטים שלמים ויהי כאשר שמע עשו את יעקב °כחצות הלילה אני יוצא (שמות יא) כאשר יהיה חצי הלילה אז אצא, ולפעמים יבוא לפני מלת ויהי °ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם (שם יג) ענינו כאשר שלח פרעה אז לא נחם °ויהי בהותם בשדה (בראי ד) °ויהי כבואם בשוב דוד מהכות (ש"א יח) כאשר באו אחרי אשר שב דוד, כי כן מנהג הלשון להתחיל כל ספור מעשה בדבור ויהי או והיה °ויהי אחרי מות משה (יהוש' א) ויהי בימי שפוט השופטים (רות א) ויהי אנשים אשר היו טמאים (במד' ט), ואם המשפטים מצטרפים זה על זה בבחינת סבה ומסובב או בהיות משפט אחד גוף הפעול על משפט האחר יבוא משפט ראשי במקור ובשמוש למ"ד או מ"ם, אשר אם יצורפו במשפטים שלמים יחוברו במלות כי, למען, בעבור, ולא נתנו אלהים להרע עמדי (בראי לא) כי ירע עמדי והם המדברים אל פרעה וגו' להוציא (שמות ו) למען הציאו °ותתצב אחותו מרחוק לדעה (שם ב) למען אשר תדע:

§ שמה

כן יבוא פעמים רבות מאמר מוסגר (פארענטהעזיס) שאינו עיקר הספור רק אגב מבאר בו איזה דבר בתוך הענין וגם לפעמים בין נושא לנשוא °רק נשיכם טפכם ומקנכם (ידעתי כי מקנה רב לכם) ישבו (דברי' יג)

יג) °אל תאמר בלבבך (בהדוף יי . אלהיך אותם מלפניך) לאמר (שם ט) °חי אני (וימלא כבוד יי את כל הארץ) אם יראו (כמד' יג) . ולפעמים בא מאמר שלם מוסגר בתוך ענין אחד המחכר °פנים בפנים דבר יי וגו' (אנכי עומד וגו' ולא עליתם בהר) לאמר (דב' ה) . וכאלה הרבה מאד :

§ שסו

וכן מנהג הלשון להכפיל פעל או שם או מלה בעבור ההפסק אשר הפסיק בענין אחר בין הפעל ובין מה שירצה להגביל בו עוד וַיַּרְא והנה שני אנשים נצבים עליו וַיַּרְא וירץ (בר' יח) °וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת כי אמרה וגו' וַתֵּשֶׁב מנגד (שם כא) °ויאמר כי נשבעתי נאם יי כִּי (יען אשר עשית וגו') כִּי ברך (שם כב) °וְהָיוּ המים אשר תקח מן היאר וְהָיוּ לדם (שמו' ד) °וְאָמְרוּ אל יושבי הארץ הזאת (שמעו כי אתה וגו' והמתה וגו') וְאָמְרוּ הגוים (במ' יד) °וכי יָבֹא הלוי מאחד שעריך וגו' וָבָא בכל אות נפשו (דב' יח) וְאֵין אני ואחי ועמי אֵין אנחנו פושטים (נחמ' ד) ; וכן יכפיל לפעמים ענין בעבור שירצה להוסיף בו דבר מה °לא יוכל הנער לַעֲזֹב אֶת אָבִיו וָעֹזֶב אֶת אָבִיו ומת (בר' מד) °בַּקַּשְׁתִּי שאהב' נפשי בִּקַּשְׁתִּיו ולא מצאתיו (ש"ה ג) °כמרעיתם וַיִּשְׂבָּעוּ שָׂבְעוּ וירם לבם (הוש יג) ; או שיכפיל את הענין לחזק הדבור ולהורות על נחזק הענין (פוטאסוס) °ולא נָשָׂא אוֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו כי היה רכושם רב וְלֹא יָכְלוּ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו (שם יג) ; או שיבוא ג"כ מותה בדברים לבאור יותר להזק הענין °זכור ואל תשכח (דב' ט) אנכי מת בארץ הזאת איננו עובר וגו' (דבר' ד) °בתולה ואיש לא ידעה (בר' כד) °ולא זכר שר המשקים וגו' וישכחהו (בר' מ) :

וכן דרך הלשון להכפיל ענין שלם בעבור הספור שירצה

שירצה להוסיף עליו כאשר הפסיק בינתים בענין אחר וחזר אח"כ לענין הראשון °ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא וגו' (בר' לה) והפסיק בינתים בתולדות עשו וחזר לענין הראשון °וישב יעקב בארץ מגורי אביו (שם לז) ועד"ז °ויהי ביום דבר יי אל משה (שמות ו) כפל הענין בעבור הפסק תולדות אהרן ומשה (עיין רש"י שם); ולפעמים מוסב דבר על ענין הקודם לענין מה שסמוך לו מלפניו °שלם ישלם (שם כב) מוסב על כי יגנוב וכן °לא תעשה כן ליי אלהיך (דב' יב) °ואם שלש אלה לא יעשה לה (שמות כא) °ואף לאמתך תעשה כז (דבר' טו) מוסב על הענק תענק שלפני פניו °עיני יי' וגו' פני יי בעושה רעה וגו' צעקו ויי' שמע (תהלים לד) מוסב על עיני יי' והרבה כאלה:

§ שסז

מנהג הלשון בספור דברי מעשה לספר אותה דרך כלל ופרט, או שיספר הענין תחלה דרך כלל ואח"כ יפרט הכלל ההוא בכל פרטיו, או שיספר הפרט תחלה ואח"כ ישנה הספור דרך כלל, כמו °ויברא אלהים את האדם בצלמו (בר' א) ספור דרך כלל ובפרשה שניה חזר ופרט מהיכן יצירתו וכל אופניו °וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וגו' (בר' ג) הספור דרך פרט °ויצא יעקב מבאר שבע וילך הרנה (שם כח) דרך כלל °ויפגע במקום וגו' (שם) הוא הספור דרך פרט מה שקרה לו בדרך נסיעתו °ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ מדין (שמות ב) ספור דרך כלל וחזר לפרט הסבות והגלגולים איך הזדמן שישב בארץ מדין °וישב על הבאר (שם) אבל °ויקח העבד את רבק' וילך (בר' כד) הוא כלל שאחרי הפרט °וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם (שם כח) הוא כלל שאחרי פרט ואחריו כלל ופרט, וכל כלל שאחרי פרט צריך שיעתק

במלת

במלת (מ"ש), ופרט שאחרי הכלל נעתק במלת (יהושע"ד), ומזה תבין הרבה מקומות סתמות במקרא:

§ שסח

וכן יבואו לפעמים סרור המלות שלא כמשפטם הראוי והוא לעורר על הענין ונוי ברבור כארו"ל סרס המקרא ודרשהו °אף אש צריך תאכלם (ישעי' כו) ענינו אף צריך אש תאכלם °לי יועקו אלהי ידענוך ישראל (הוש' ח) לי יועקו ישראל °את חקיך אשמור אל תעזבני עד מאד (תה' קיט) אשמור עד מאד °אשר היה דבר יי' (יר' יד) דבר יי' אשר היה כמו הושע א' °רבר יי אשר היה אל הושע °אתן לגוג מקום שם קבר (יחז' לט), וכן יתחלפו האותיות הראיות לשמש במלה אחת לחברתה °יש לאל ידי (בר' לא) ת' אל לידי °שלחו באש מקדשך (תהל' עד) ת' שלחו אש במקדשך °ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט) ת' ותשם פוך בעיניה, ורבים דומיהם:

הערה והעקר מה שצריך הקורא לשמור בקריאת מקראי הקדש, כי להיות המקראות בלתי מובנות לנו כ"א ע"י העתקה, ע"כ כל מעתיק צריך שידע משפט שתי הלשונות ודרכיהם, ויצרף המשפטים ויקשר המאמרים בלשונו במלות העטוף הנמצאים בה, וצריך שישלים בהעתקה המלות המעטפות והמחברות והמצטרפות המשפטים והמאמרים עד שיתיחסו זה על זה כסדר ראוי ונאות, כי אז יש"ג עומק כונת המאמרים בטוב טעם ודעה; וישמור סדור המלות בכל לשון לפי דרכי התלכותיה על המנהג אשר נהג בה החכם הרמב"ן בהעתקתו את התורה אל תרגום אשכנזי: וכן המעתיק ענין מלשון אחר אל לשון עברי, צריך שישמור הענין ולא המלות, ויעתיק הכונה ולא המלה, ויגרע ויוסיף וישנה ויחלק לפי מה שיאות בלשונו לפי משפטיה עד שיהי' הענין הנעתק עם הגוף ענין אחר לפי הכונה ולא לפי המלות, כי היודע משפט הלשונות הוא יבין עד מה הן נוטות זו מזו בהנחת המלות ובסדורן:

מאמר ה

בדרכי המליצה והשיר

פרק א בגדר המליצה

§ שסט

רע כי גדר המליצה לפי מה שגדרו אותה בעלי החכמה ההיא, מצד חמרה צריך שיהיו מלותיה קצרות נעימות ושקולות, ומצד צורתה היא שתדבר במשל בדמיון ובהקרבה, ורעיוניה נשגבים עד שיעורו הנפש המתפעלת ותניעהו ממרה למרה; (°) ומצד

דע כי המליצה הוא דבור הנשגב, המשמש לענינים יקרים, כי היא בלי ספק לנפשות יקרות, לגלות בחוש הנפש, ולהניע מדותיה והתפעליותיה, מאכל לשמחה, מצער לענג, משנאה לאהבה מבעם לרצון ממרך לאמץ, וכדומה ממדות ההפכיות אשר באדם, ולכן תמצ' דברי המליצה והשיר בספרי קדש בהזדמנו' יקרו' ולעתו' נכבדו' כברכת יעקב וברכת משה לפני מותם, ובנצוח המלחמה כשירת הים ושירת דבורה, וכל ענינם בכמו אלה, שהנפש תתפעל מענין יקר ונכבד נפת חטופנה שפתותיה במליצה ושיר: ובכח המליצה כח שתי פעולות מתחלפות, והן הציור והנגון: כח הציור לדמות לנפש דבר שאיננה משגת באחת מחושיה ע"י הציור ולהגשים בה כח רוחני, כאשר חורגלו לצייר מושג מפשט וקנין מקניה בצורת דבר יורה עליו כמו שמציירין היושר והצדק בדמות נקבה, החכם פניה בציור ומחזקה בידה האחת מאזני המשפט ובידה האחרת השלח, אשר כל דבר מורה על מדה מה, וכח הזה בציור כן כח המשל והדמיון במליצה, כי אם הרצה לחניע מדה אחת ממדותיה ולחזק, המשיל אותה בחזק שבדברים הידועים לשומע, ד"מ °כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קנאה רשפיה רשפי אש (ש"ה ח', מצד שהמשיל מדת האהבה והקנאה בחזק שבטבעים המות השאול

ומצד נדר הראשון ראוי שיהיו מאמריה קצרים, כי מצד הרעיון הנשגב הנשוא בכל מאמר צריך לתת ריוח ביניהם שיתחקו יותר בנפשו, כי אריכות הדברים מחלישים הפעליות הנפש, ע"כ ראוי לעזוב בדברי המליצות מלות החבור והקשור, כמו יען, אשר, לכן, למען, וכדומה להם ממלות המקשרות המשפטים וכן מלות והיה ויהי לאמור נאותות רק לדבור הגדיי, ושאר גדריה אבאר במה שיבוא בחבור השירים:

§ שע

מיופי מליצת הלשון להכפיל ענין אחד במלות שונות כמו °עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי נָשִׁי לִמְדָה הַאֲזֵנָה אִמְרָתִי (בר' ד') °בְּסוֹדָם אַל תָּבוֹא נַפְשִׁי בְּקָהָלָם אַל תֵּחַד כְּבוֹדִי (שם מט) °כבם

והאש, עד מהרה תשער נפש השומע עד מה חזק כח המדות האלה בו, וכן הגשים המליצה כל מרות הרחניות ותתן רוח בפי כל אשר הדבר מבנו, מגלגל הערבות ועד קטב הארץ, מהפיל ועד הזוחל, מהארז ועד האזוב, כלם יגועו וידברו בחפצה לחזק כח המדמה בנפש, ובחפצה השמים ירונו ותחתיות הארץ יריעו מוסרו' הבל ירגזו ההרים ירקדו והנבעות ימאנו כף כמו שתמצא דמיונים כאלה בנביאים, וכן השמש יהפך לחשך והירח לדם הכל כפי נוח רוח על הנביא כי מבל אשר תדבר חיה אצלה בפועל במראה וחמונה לנגד עין השומע, כמו צדק לפניו יהלך, אמת מארץ הצמח, צדק משמים נשקף, נחם יסתר מעיני, ראה עני בשבט עברתו; המליצה חרים דומם' ותפח נשמת רוח חיים בפיהם ותיחם להם חושים ראיה שמיע' והרגשה: כמו מאמר הים ראה וינום הירדן יסוב לאחור ההרים רקדו כאלים, ותשפיל דברים נשגבי ליחם להם דברים פחותים מהם בכל מקום לקרב הענין יותר כמליצה °יי' ממרחק יבוא בוער באש אפו שפתיו מלאו זעם ולשונו כאש אוכלת ידוהו כנחל שוטף (ישעי' ל') והרבה כאלה ביחום חבונו' אנושיות להנשגב מהם לקרב הענין, וזה ענין מה שאמרתי גדר צורת המליצה שתקרב

ותמשיל

כִּבְּם בְּיַיִן לְבוּשׁוֹ וּבְדַם עֲנָבִים סוּתֹה (שם). כי כפילת ענין מחזק הכוונה אך לא יערב לאזן כפילות המלות ההם בעצמם, אמנם במלות שונות יערב לאזן ויוסיף אמץ הכונה: ולפעמים יכפיל המלות בעינם אם הנושא בעבור הנשוא הנוסף עליו. כמו °בֶּן פּוֹרָת יוֹסֵף בֶּן פּוֹרָת עֲלֵי עָיִן (שם) °יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה יְיָ שְׁמוֹ (שמות טו) °יְמִינְךָ יְיָ רוֹמְמָה יְמִינְךָ יְיָ עוֹשָׂה חָיִל (תהל׳ קיח) °קוֹל יְיָ בַּכֹּחַ קוֹל יְיָ בֶּהָדָר (שם כט). וזה יוסיף נעימות בשנותו הנושא האחד על הנשואים השונים לקצר המאמרים; וכן יכפיל לפעמים הנושא או חלק מהמאמר על נשוא אחר מצד הפעליותיו ויהיה הראשון דרך קריאה (טיטער עקלימו)

עַד מָתַי רְשָׁעִים יְיָ עַד מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלוֹזוּ (שם צד) והענין יי׳ עד מתי וגו׳? °כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יְיָ כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ (שם צב) °נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְיָ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם (שם צג) °אָנֹכִי לַיְיָ אָנֹכִי אָשִׁירָה (שופ׳ ה) °אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי (ש״ה ד):

§ שעא

וישמיט המליץ לפעמים מלת אחת השוה בשני מאמרים סומך על הכתוב בחברתה °כִּי יְיָ שׁוֹפֵט צַדִּיק וְאֵל (שופט) זוֹעֵם בְּכָל יוֹם (תהל׳ ז) °כִּי לֹא לָנֶצַח יִשְׁכַּח אֶבְיוֹן תִּקְוַת עֲנָוִים (לא) תֹּאבַד לָעַד (שם ט) °וְאַתָּה נותן

וחמשיל ותדמה ע״ד מה שיש בה כח חצוב: אמנם בח הנגון הוא התיחסות מערכת הקולות ומזג הנעימות והרכבת הגבולים בהגבה ובהשפל בהמשך ובמהירות עד שיצא מהם השתוות (הארמאניא), תוליד נעימות וערבות בנפש השומע ותניעהו ג׳כ כמד׳ למד׳ לשמחה או לתוגה; וזה ג״כ כח המליצה כאשר מלותיה ערוכות ושקולות ומרכבות כשעור הראוי להוליד ערך והשתוות ויהי׳ ראוי לשיר נמתחקים בנפש ויתנו ערבות אל אזן השומע, וזהו ענין גדרה ב מלות:

נוֹתֵן לָהֶם אֶת אָכְלָם בְּעִתּוֹ (ואתה) פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ (שם קמה) °בֵּן חָכָם (שמע) מוּסַר אָב וְלֵץ לֹא שָׁמַע גְּעָרָה (משׁ כג) °(לפני) יְרַאת יְיָ מוּסַר חָכְמָה וְלִפְנֵי כָבוֹד עֲנָוָה (שם טו) °יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדֶּה יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ לֶקֶשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ (ישעי׳ מ) ועינינו ומלכים לפניו ירד יתן גוים כעפר אל חרבו ומלכים כקש נדף אל קשתו, וזה נקרא אצל בעלי המפרשים מושך עצמו ואחר עמו, או מלה עומד במקום שנים, כי המליץ יבקש הקצור בדבריו ויחסר מלות וכומך על המבין:

§ שעב

וכן היא מסגולת המליצה שתשמש בלשון נופל על לשון (וואָרטשפּיל) כמו °יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ (בר׳ מט) °דָּן יָדִין, °גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ (שם) °בלחי חֲמוֹר חֲמוֹר חֲמוֹרָתַיִם (שופ׳ ט), וכן הוא ממנהגה שיבואו הרבה אותיות נוספות שלא לצורך במלותיה, כמו תְּבִיאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ מוֹסְרוֹתֵימוֹ חֲיֵיכִי נְעוּרַיִכִי תַּחֲלוּאַיִכִי וכדומיהן, ואולי הוא יפוי הלשון:

§ שעג

וכן תתהפך לפעמים במליצה סדור המאמרים לפי מה שיסבב קצור בלשון, ויבואו משולבות אשה באחותה בצלעות מקבילות זה לעמת זה, כמו

1 אַשְׁכִּיר חֲצִי מִדָּם
3 וַחֲרָבִי תֹּאכַל בָּשָׂר
2 מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה
4 מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב (דברי׳ לב):

הצלע השלישית מקבילה לראשונה והרביעי לשני, וכן

1 שְׁחוֹרָה אֲנִי
3 וְנָאוָה (בְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם) 1
2 כְּאָהֳלֵי קֵדָר
4 כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה (ש"ה א) :

והכלל המליצה תשמור רק היופי . ולא תשגיח לפעמים במשפט הלשון . ואינה שומרת לא המין ולא המספר והגוף : ד"מ °מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָרוּצָה (שם) יחיד ורבים . °יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ וגו' כָּרַע רָבַץ (בר' מט) °וללוי אמר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ וגו' אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ (דב' לג) נוכח ונסתר . וכן בלתי שומר הזמן בו כאשר בארתי כבר שיבוא עתיד במקום עבר לרוב :

פרק ב בגדר החרוז והמשקל

§ שעד

תנאי אחד מגדר המליצה שיהיו מדות מאמריה שקולות (§ שע) , אך יש חלוף רב בין משקל המדות בשירי ספרי הקדש ובין שירי זולתם ואבאר החלוף ביניהם : שירי מקראי קדש המה המעולים והמשבחים בין מצד ערכם ובין מצד צחות לשונם , והם שקולים במלות ונערכים במאמרים , וערכיהם ומדותם לפי מספר העניינים הנשוא בהם , וחלקיהם מחבר מנושא ומנשוא לרוב והמתחבר אליהם , ונתוחם עפ"י חלקי המאמרים , ונחלקים לנתחים שוים כמעט בכמותם , עד שלא תמצא בצלע אחת יותר מארבע מלות ולא פחות משתי מלות הנקראים מדות (מעטרא , פיסע) , (ומלה זעירא או המחוברת במקף איננה מן המנין) ויש אשר תהיינה בעל שתי מדות ועם המאמר השני הדבק אליו תהיינה ארבע מדות , ויש בעלי שלש מדות ועם המאמר השני הנמשך אליו שש מדות תמימות

תהיינה . דמ יְמִינְךָ יי מאמר אחד בעל ב׳ מדות נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ הוא דומהו הדבק בו אשר יחדיו המה ארבעה . וכמעט כל שירת הים שקולה על המדות האלה . אָמַר אוֹיֵב . אֶרְדֹּף אַשִּׂיג . אֲחַלֵּק שָׁלָל . תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי . תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי . אמנם שירת האזינו שקולה על ג׳ ג׳ מדות לרוב . כמו

יַעֲרוֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי
כִּשְׂעִירִם עֲלֵי דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב :

ולפעמים מרכב השיר משני מיני המדות יחד כמו

לְסוֹפָתִי בְּרִכְבֵי פַּרְעֹה דִּמִּיתִיךָ רַעְיָתִי
נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים :

ועל כדר כזה רוב מליצות כפרי הקדש יש למצוא בהם שווי המדות לפי הענינים והמחשבות המובנות בהם וכלם שומרים ערך וכדר בתקון המדות ומספרם במלות לפי ענין והבונה :

§ שעה

אך המשוררים הבאים אחריהם זמן רב אחר שכחת הלשון הכליל בהדרה הסבו ענין המשקל בשירים לכונה אחרת , והוא לשקול מדות הצלעות לפי מספר הברות (זילבענמאָס) , וזה כונתם באמרם שקולות ; ועם זה ותהי להם לחק לעשות השיר בחרוז (ריים) שיהיו סופי הצלעות משתוות במבטא הברותיהם . כמו גְּבָרִים דְּבָרִים בָּנִים פָּנִים . וזה כונתם באמרם נקשרות (גענוידענע פּערזען) : ובעבור שני הקים האלה אשר עמכו על נפשם שקול הברות וקשור החרוז , נטו רבים מהם מהכונה האמתית בגדר השיר ועזבו העקר והחזיקו בטפל , ער שאין נועם בשיריהם זולתי המשקל והחרוז קול צלצל להשמעות אזנים , ותובן הענין עניה שפלה , ואתה

אם תפשיט סות המשקל ומעטה החרוז הדבק בלשון אשר הוא מחובר בו ותעתיק אותו אל לשון אחר, תעלה בירך כונה ערומה דקה וצנומה לא תאר ולא הדר לה, וזולת זה ילחץ המליץ כי ירצה לשמור המשקל והחרוז אשר בחר בו לחטוא נגד דרך הלשון, מהפך ומסרס המלות להוציא החרוז, גורע ומוסיף להוציא מספר התנועות, ואין ערבות הקריאה שוה בנזק הכונה והענין:

§ שעו

ובענין המשקל עשו החלוקה הזאת: התנועה כשהוא בלי שוא נע מחובר אליה היא הברה ערומה (זיווב) וכשמחובר אליה שוא נע קראוה יתד, כמו בְּנִי שְׁמוֹר לְךָ דְּבָרִי ג' מלות הראשונות הן יתדות והאחרונה מרכבת מיתד והברה (וסמן היתד (˘ —) וסמן ההברה קו פשוט (—) c; והענין הכולל רעיון שלם נקרא בית (שטראפֿהע), והחלק הראשון מהבית נקרא דלת וגבול החלק האחרון ממנו נקרא סוגר:

§ שעז

ובענין חרוז השיר עשו ג"כ חלוקות חלוקות: אם דלתות השיר בלי חרוז רק סוגריהם נקרא שִׁיר קָשׁוּר כמו

מַיַּלְדֵי יוֹם אַל תִּבָּהֵל כִּי יַלְדֵי יוֹם לֹא יִרָּגְעוּ
אַל תַּשְׁמַח בָּם אִם יֵיטִיבוּ גַּם אַל תֵּחַת אִם יָרֵעוּ
כִּי הַטּוֹבוֹת גַּם הָרָעוֹת כַּאֲשֶׁר יַחֲגוּ כֵּן יִפְעוּ:

ואם דלתות השיר בחרוז מיוחד וסוגריהם בחרוז מיוחד נקרא שִׁיר חֲרוּזִי. כמו

מְאֹד נַפְשִׁי תִגְעַל בְּכָל אֲנָשִׁי מַעַל
בְּמָכְרָם נַפְשָׁם עַל צְרוֹרוֹת בַּסְפֵיהֶם:

וְיֵרְבּוּ קִנְיָנִים וְיִבְנוּ בְּנָיִנִים
וְנִטְעֵי נַעֲמָנִים בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם :
בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתָם שְׂמֵחִים עַל מוֹתָם
וְלִבְדוֹק אוֹצְרוֹתָם מְרִיקִים שַׁקֵּיהֶם :

ואם צלעות השיר מקבילות בתרוויהם נקרא שיר מְחֻלָּק . כמו

שׁוֹגֶה בְּחִן יַלְדוּת עֹרֶה לְבַל תִּישָׁן
כִּי כָל יְמֵי הַשַּׁחֲרוּת כְּלוּ כְּמוֹ עָשָׁן :

§ שעח

ובענין איכות השואת אותיות החרוז וכמותם ותנועותם עשו החלוקה הזאת : אם חרוזי השיר משתוות רק באות אחר קראו שִׁיר עוֹבֵר . כאשר יחרוז איש שור עם חֲמוֹר . בָּדָד עם נֶחְמָד . צַדָּקוּת עם גְּדוּלוּת וכדומה להם (כאשר העיר הראב"ע על זה באמרו : "לא תחרוז בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר יחדיו אך תשים את הַחֲמוֹר בְּהַר הַמּוֹר ואת הַשּׁוֹר בְּאֶרֶץ הַמִּישׁוֹר") ; ואם סופי החרוז משתוות בשתי אותיות הוא שיר ראוי . ובשלש אותיות הוא שִׁיר מְשֻׁבָּח . כמו אֲבָרִים גִּבָּרִים :

§ שעט

גם בענין היתדות וההברות הבודדת עשו חלוקה הזאת : השיר הכנוי על תנועות בלי יתדות או על יתדות בלי תנועות קראו שִׁיר פָּשׁוּט כשיר מילדי יום שהוא ע"פ ח' תנועות . וכמוה

מוֹקֵשׁ רֶגֶל קָטֹן מוֹקְשׁוֹ אַךְ מוֹקֵשׁ פֶּה יָסִיר רֹאשׁ
כִּי שׁוֹמֵר פִּיו ולשונו שו — מֵר מְצָרָה אֶת כָּל נַפְשׁוֹ :
עַל כָּל קִנְיָן תִּקָּנֶה חָכְמָה עַל כָּל מַעֲלָה תִּבְחַר שִׁפְלוּת
דַּרְחֵק מִכָּל מִדָּה רָעָה וּבְרֹאשׁ כֻּלָּן מִן הַגְּאִלּוּת

שׁוֹכְנֵי תֵבֵל רוֹדְפֵי הֶבֶל
לַשָּׁוְא עָמְלוּ כָּל חַיֵּיהֶם
וּבְסִבְלוֹתָם עַד יוֹם מוֹתָם
גַּם צִיָּדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם

וישׁ מחבר מיתדות לבד . וזה רחוק וקשה מאד . כמו :

חֲבַס בְּנִי וּבִין דִּיעָה קִנְאָה אֱמֶת וְתוֹם רֵעָה
חֲשׁוֹב אֱוִיל כְּצֵל אֱלִיל וּמִן עֲצַת כְּסִיל שְׁעֵה
וְאִם יָצָו חֲרוֹם כְּנָה וְאֵל נְכוֹן דָּבָר שְׁעֵה :

אבל השׁיר השׁקול על יתדות ותנועות נקרא להם שׁיר מֻרְכָּב . כמו

אֲשֶׁר לָמַד וְתוֹרָה לוֹ לִקְנָיָן
וְלֹא לָמַד יְסוֹד דִּקְדּוּק וְלֹא בָן
כְּמוֹ חוֹרֵשׁ אֲשֶׁר יְנַהֵג שְׁוָרִים
וְיָדוֹ מְבֻלִּי מַלְמֵד וָדֶרְבֶּן :

ועד״ז זמר דרור יקרא וכו׳ :

הוא מרכב מיתד וב״ת ויתד וב״ת ויתד ותנועה : ואחר

אִם אִשְׁתְּךָ רָעָה וְלֹא תִשְׁמַע לְקוֹל
שִׁיחֲךָ לְשָׁרְתֶךָ וְרַע חוֹרֶשֶׁת
רַע בִּי בַמִּקֵל עֹז לְפָרָה סוֹרָרָה
תְּיַשֵּׁר תַּלְמִיָּה וְהִיא חוֹרֶשֶׁת :

ודקשה במרכבים ע״מ יתד ותנועה בכללו

אֱנוֹשׁ חַשׁ לְרֵעִים מַכָּה פְּשָׁעִים
וְשִׁנְאַת מְרִיעִים תְּעוֹרֵר מְדָנִים
וְחָכָם מְהֵרָה יְבַטֵּל לְעֶבְרָה
וְסָכָל שְׁמָרָה לְיָמִים וְשָׁנִים :

ובכל מיני השירים המרכבים המשבחים ע"מ יתד ב"ת ויתד וב"ת ע"ם ארון עולם אשר מלך וגו'

אֱמֶת תִּבְחַר בִּדְבָרֶךָ וְלֹא כָזָב בְּכָל עִנְיָן
וָהֱאֶמֶת יְסוֹד שָׁלוֹם וָכָזִבי בַּת נְשִׁיא מְדָיָן:

או ע"מ יתד וד"ת כמו ויתד וד"ת כמו

וְאִם דָּרֹשׁ דָּרַשׁ חֲבוּרַת עָשִׁיר רָשׁ
בְּלֹא גוֹרָל נִגְרָשׁ כְּמוֹ רֵיעֵי הָאַרְיִ
בְּעֵת שָׁאֲלוּ חֲלָקִם בְּגוֹרָל אֶל הֵיקָם
הֲשִׁיבָם חִישׁ רֵיקָם בְּזַעַף אַף וָחֳרִי:

או יתד וב"ת יתד וב"ת ויתד ותנועה בסוגר ע"ד

חֲמוֹר עוֹר הָאַרְיִ מָצָא וּלְבָשׁוֹ
וְהִפְחִיד הוֹב וָנֶמֶר עֵת פְּנֵי־שׁוֹ
וְכֶן בֶּן בּוּז בְּלָכְשׁוֹ בּוּץ יָגֵאוֹ
וְלֹא יֵבַע נְשׂוֹא רַגְלוֹ וְרֹאשׁוֹ

או המרכבים מב"ת ויתד וב"ת ויתד בדלת ובסוגר ע"מ

גַּדֵּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח וגו' וע"ד וְהִכִּי אֶשְׁמְרָה שַׁבָּת גו' וכן צִיּוֹן הֲלֹא תִשְׁאֲלִי וכו' או ב"ת ויתד וד"ת כמו

אֵלּוּ לְפִי אֵידִי דִּמְעֵי יְזוֹלוּן
לֹא דַּיְרָה רֶגֶל אֱנוֹשׁ יַבֶּשֶׁת
אַךְ לֹא לְמִי נִחַ לְבַד כְּרַת בְּרִית
כִּי גַם לִדְמָעַי גֵּרְאֲתָה הַקְשֶׁת:

ואלו הבאתי כל מיני משקליהם לא יכילם ספר, אך לא רציתי להאריך בהבליהם, אף כי הבן עזרא תמך יתדותיו בשירי לשון ערב, ומה לנו לערב עבר בערב ומה לתבן את הבר, וכן יחטאו נגד יסודי הנקוד, יגיעו הנח ויניחו חנע בעבור היתד, כאשר תראה במשלים האלה:

§ שפ

המשוררים האחרונים אשר בזמנינו או קרוב לה , כאשר ראו כי דקדוק יתד ותנועה איננה קנין מיוחד לשירי עברי ע"כ תפסו בעקר ועזבו הטפל , ועקר מגמתם במשקלי שירים לעשות הצלעות משתוות בתנועות לבד והשביתו זכר היתדות מקרב השירים , כי השוא לא יוסיף ולא יגרע בארך ובקצר המאמר , ושמו גבול לשעוד מרת הצלעות שהמעריף לא ירבה על י"ג הברות והממעיט לא יחסיר על ג' הברות , ומדרגתם ג"ז , י"א , י"ג , רצוני אם שיהיו הצלעות שוות במספר החברות או בלתי שוות , והבלתי שוות יהיו עד"ז , יג־יא , יא־ז ז־ג , שלא יארך הצלע האחת יותר מדאי בערך השניה ויהי' השיר שרוע וקלוט:

§ שפא

המשוררים המפוארים אשר הגיע שירי תפארתם אלינו הם החכם רבי משה חיים לוצאטי , ואחריו בזמן החכם המפאר רבי נפתלי הירץ וויזל , ועוד רבים זולתם , ולוצאטי (אף שהרגיש בהבלי משקלי היתרות , אף הרגל מיפה החכרון) רוב שיריו שקולים ע"מ ב"ת ויתר ת"ת , כמו

מַשְׂחִית דְּבָרָיו כָּל דּוֹבֵד עַל אֹזֶן
סוֹגָה בְּאַוְלָתָהּ בִּי לֹא שׁוֹמַעַת
נוֹתֵן לְלֵיץ מוֹסָר עֶצָה אֶל פִּתִי
עוֹבֵר שְׁאֵרוֹ הוּא אַף חוֹמֵם דַּעַת

ועוד לו שיר מחולק ע"מ הנזכר

בַּצֵּל לָעֵיף וְכֹאֵל צָמֵא מָיִם
כֵּן יַעֲרַב יְנַעַם לַנֶּפֶשׁ הַדַּעַת
שִׂמְחָה לֵלֵב הוּא אוֹר לָעֵינַיִם
עָנָק לַצַּוָּאר אַף אֶל רֹאשׁ מִגְבַּעַת :

§ שפב

אף בענין תרווי צלעות השיר אם הם מרובעים רבם על דרך הנזכר . ועד"ז חברתי שיר בראש ספר האמונות

סִגִּים בְּכֶסֶף בַּכּוּר עַל אֵשׁ יִשָּׂרְפוּ
יָשׁוּב לְצוּרָף טָהוֹר כִּי רָעָיו נִתָּקוּ
בֵּן אֲמָרַי בִּין בְּכוּר הָרַעְיוֹן צָרְפוּ
מִלָּיו יָבֹרַר מִכָּל סִג שֶׁבַע זָקָקוּ :

קֶדֶם דִּבְרֵיךְ נוֹגַהּ כָּאוֹר הִצְהִילוּ
הוֹעֲכוּ בְּרוֹב יָמִים בַּפִּחָם בָּאֹפֶר עָמָמוּ
נָשַׁפְתִּי רוּחַ בֵּין בָּמוֹ עוֹד יָהֵלּוּ
כְּנַחֲלֵי אֵשׁ תַּחַת מַפַּחַ הוּשְׁמוּ :

ולפעמים יהיו תרווי השיר א"ד ב"ג כשיר החכם וויזל הנ"ל

בַּשָּׁמַיִם מֵעַל מָטָר יָרִיקוּ
אֶרֶץ תִּשְׁתֶּה תּוֹצִיא לֶחֶם תַּשְׂבִּיעַ
בֵּן אִם אִישׁ כָּמוֹךְ אֲמָרִים יַכִּיעַ
וּמְנַגִּידֵי עַמִּים רָצוֹן יָפִיקוּ :

ולפעמים ילכו תרווי השיר המרובע א"ב ג"ד

כִּילֵי נָפַל אֶל שִׁבֹּלֶת הַמַּיִם
הַיָּג מְהֵר וְהוֹשִׁיט לוֹ הַיָּדַיִם
לֵאמֹר תְּנָה נָא לִי יָדְךָ וְאַתָּה מְצָל
וַיְמָאֵן וְאָבַר תֵּת לֹא אוּכָל וַיָּצָל :

§ שפג

אמנם השירים המבתרים הם המשושים , ועד"ז רוב שירי החכם מ' נה"ו הנזכר , והם שקולים לרוב ע"מ י"א תנועות ומלעיל בסוף דלתותיהם , וחרוזיהם א"ב ג"ן ד"ה , כשיר אשר עשה על מות החכם הרמב"ן :

נהל

נַחַל שׁוֹטֵף מָוֶת תִּשְׁטוֹף ׀ עַל חָלָד
מְהֵי עָבְרֵךְ תִּקַּח גַּם שָׁכַב גַּם יָלָד
לֹא תִשָּׂא פְּנֵי אִישׁ וְלֹא תֶחֱדַר גָּבֶר
גַּם זֶה הָאִישׁ מִשֶּׁה ׀ עֵת בּוֹ פָּגַעְתָּ
וּבְשִׁבְטְךָ עִבַּרְתֵּךְ ׀ עֵת בּוֹ נָגַעְתָּ
שָׁכַב רוּחוֹ אֶל אֵל וַעֲפָרוֹ קָבֶר : כוֹ

מָוֶת ׀ עֵץ חַמַּבְתָּ שָׁאַר פְּרִיהוּ
לֹא כְּלֵה שִׁחַתְּ אֶפֶס קָצְרוּ
עוֹד מִכְתַּב חָכְמָתוֹ חָרוּת עַל לוּחַ
עוֹד דּוֹבֵר עִם רֵיעָיו לָשׁוֹן וָסֵפֶר
לֹא מִשְׁפְּרֵי בָּשָׂר עָפַר וָאֵפֶר
לֹא אֹמֶר וְדָבָרִים כִּי אִם בָּרוּחַ :

ועוד לו אחר יקר מאד

אֵיךְ יִקְרָא מָוֶת מוֹת זָךְ כִּפְשָׁעִי
אוֹ אֵיךְ יִקְרָא חַי אִישׁ אוֹהֵב רֶשַׁע
חַיֵּי לֵץ אַךְ מָוֶת מוֹת מוֹם חַיֵּיהוּ
מָה חַיֵּי הֶבְלֵינוּ ׀ סוָּעָה וָסַעַר
כָּלָנוּ מֵתִים גַּם זָקֵן גַּם נָעַר
וּמַה יִתְרוֹן אִישׁ זֵד יַלְבִּין שַׁעֲרֵהוּ ׀

אִם לַשָּׁוְא נִבְרָאנוּ אִם זֹאת חֶלְקֵנוּ
רַק אֹכֶל רַק שָׁתֹה עַד בֹּא קִצֵּנוּ
הֲלֹא טוֹב לָנוּ נָפֶל כִּי יִמָּצֵא קָבֶר
אַךְ בִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשִׂים יַעֲדֶה חַיֵּינוּ
לְפִי רַב טוּב עָשִׂינוּ רַבּוּ יָמֵינוּ
כִּי חָכְמָה וְקִנְיַן אִישׁ תּוֹם שִׂיכַת גָּבֶר :

§ שפר

§ שפד

הן אלה קצות דרכי השירים , ומי יכלכל כל גדריה ותנאיה , ועל כל אלה מלאכת השיר איננה כשאר חכמה ומלאכה ישיגוה בעליה בלמוד הכללים , אבל המליץ והמשורר צריך שיהיה לו הכנה טבעית , וכל עמל אנוש אינמו אם אין רוח השיר נוסכה בו , ויספיק מה שאמרתי למוצא נפשו מוכנת לחכמה יקרה כמוה :

מ א מ ר ו

הכולל שמוש טעמים

פרק א במערכת הטעמים

§ שפה

דע כי מספר הטעמים בכלל הם ששה ועשרים , ומהם שמונה עשרה מפסיקים (דיסיונקטיווע . טרעננ , בארע מקלענטע) , ושמונה משרתים או מעטפים (קאניונקטיווע , פֿערבונדענע) , וכבר הצגתי לך (§ מה) תמונתם ושמותם ומחלקותם (ויוצא מהם תלישא קטנה , אף שהוא במספר המשרתים לענין בג"ד כפ"ת דאתר יהו"א , מ"מ לענין הנחת פסקי הטעמים יחשב אף הוא למפסיק מה כמו שיתבאר לך במה שיבוא , ויהיו א"כ י"מ מפסיקים וז' משרתים) :

§ שפו

המשרתים המונחים לשמש במלה המחברת בענין למלה אחריו שוים הם במדרגת החבור , ויש משרת משמש רק למפסיק אחד ויש משמש ליותר מאחד , הקדמא משרת לאזלא ולגרש , הדרגא אל תביר , המונה משרת אל כל המפסיקים זולתי טפחא וסלוק , מהפך משרת אל פשטא , ירח אל קרני פרה , מרכא אל טפחא וסלוק :

§ שפז

§ שפז

הטעמים המפסיקים נחלקים לארבע כתות, וכל חקודם גדול בהפסק ממה שאחריו, והם: קסרים, מלכים, משנים, שלישים:

א) הקסרים שנים 1) סלוק. 2) אתנח:

ב) המלכים ארבעה 1) סגול. 2) זקף־קטן. 3) מפחא. 4) רביעי:

ג) המשנים ג"כ ד' 1) זרקא. 2) פשטא. 3) תביר. 4) גרש:

ד) השלישים שנים 1) פזר. 2) תלישא גדולה:

והם בכלל שנים עשר במספר, ושאר שבעת המפסיקים נבנסים בכלל אלה, כמו שיתבאר להלן: ולכל מלה מיוחד משנה אחר הבא לפניו במלה המפסקת פחות ממנו, והם ג"כ על הסדר הנזכר, דהיינו זרקא לסגל, פשטא לז"ק כו' • ואבאר עתה מערכת המפסיקים כל אחד ואחד לבדו:

1) הסלוק מקומו בסוף פסוק, כי הוא המפסיק הגדול אשר אין גדול ממנו, ומשרתו מרכא, ר"ל מלה המחברת לפניו יבוא במרכא, והמפסיק הפחות שלפניו הוא טפחא לעולם; ואם שתי מלות לפני הסלוק והסמוך לו יותר מחובר אליו ממה שהיא מחובר אל מלה שלפניו יבוא במרכא, והמלה שלפניו בטפחא. כמו° הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. ואם הוא מחובר יותר למלה שלפניו יהיה הראשון במרכא והסמוך לו בטפחא. כמו° בְּרַךְ יְהוָה יְרֵאָה (בראי כד); ואם אין לפני הסלוק עד האתנח רק מלה אחת, היא לעולם בטפחא אפי' היא מלה מחברת וראוי למשרת, כמו° אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם (שם ט). כי אין אס"פ

(אתנח

אתנח סוף פסוק) בלי טפחא זולתי אם אין בינו לבין אתנח מלה כלל, כמו °שְׁחִין וְנִרְפָּא (ויק' טז): וה' פעמים יבוא מפחא עם סלו' במלה אחת כמו °לְהֶחֱלוֹ (שם טו), ע"ש במסורה, וזה נקרא מאילא:

ב) **אתנח** מקומו מלה היותר מפסיק בפסוק לפני הסלוק, והפסוק אשר הוא בעל שני מאמרי', אשר בכל אחר מובן נושא ונשוא, יבוא האתנח בסוף המאמר הראשון ואם אין בו רק מאמר אחד לא יבוא בו אתנח כלל כי אם לפעמים להפלגת הענין, כמו בפסוק בראשית ברא וגו', ומשרתו מונח, ר"ל מלה המחברת לפניו יבוא במונח, והמפסיק הפחות שלפניו לעולם מפחא, כי אין אכ"פ בלי מפחא כלל כמו שהתבאר בסלוק. שאפי' אם אין לפניו רק מלה אחת והיא מחוברת יבוא במפחא. כמו° לֹא תִגְּנְבוּ (שם יט). (כי אין הבדל בפסקי טעמים בין אתנח ובין סלוק. רק שמשרת אתנח מונח ומשרת סלוק מרכא). ואם אין לפניו מלה כלל אז יבוא ג"כ בודד. כמו °וַיֹּאמֶר עבד בו (בר' כד); ולפעמים יבוא מפחא אתנח במלה אחת ונקרא ג"כ מאילא:

§ שפח

ג) **סגול** הוא מלך הראשון, ומקומו במפסיק היותר גדול שלפני אתנח, והפסוק אשר הוא בעל שלשה מאמרים שלמים ויותר מבחינות שונות יבוא הסגול בסוף המאמר הראשון והאתנח בסוף המאמר הב' והסלוק בסוף המאמר הג'. כמו° הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבוֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ (שם מח; וכן כשיש שם איזה יתרון בפסוק או מאמר מוסגר כמו° וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וגו' (שם א) °רַק נְשֵׁיכֶם וְטַפְּכֶם וּמִקְנֵכֶם יֶדַעְתִּי

כִּי־מִקְנֵה־רַב לָכֶם) יֵשְׁבוּ וגו׳ (דבר׳ ג׳); או ששני מאמרים האחרונים פרטי הראשון, או שהמאמר הראשון מן הפסוק נמשך לפסוק שלפניו או אל שלפני פניו, בכל אלה יבוא סגל במאמר הראשון; ולעולם לא יבוא אחר האתנח ולא לפני טפחא או מרכא טפחא ולא לפני תביר שאין לפניו דרגא, ואם יזרמן כן נדחה הסגל מן המקרא ומשרתו מונח, והמפסיק הפחות אשר לפניו יבוא במשנהו זרקא, ואין סגול בלא זרקא:

2) **זקף** הוא המלך השני, ומקומו במפסיק היותר גדול שלפני טפחא, ודע כי זקף קטן, זקף גדול, ופשטא זקף קטן במלה אחת, כח אחד לשלשתם ושוים במדרגת ההפסק, ויבוא זה או זה כפי מה שיתחייב תכונת המלה, וכה משפטם: אם המלה שבה ז״ק ראוי לבוא היא מכשרת למתג בתנועה שהיא בעצם וראשונה, יבוא בה מונח ז״ק במלה אחת דהיינו המונח במקום המתג. כמו וַיֹּאמְרוּ (במ׳ יג) יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם (דברי׳ ג). ואולם אם לאותהיה בין המונח ובין נגינת המלה שלפניו אשר היא מפסקת פחות ממנו תנועה כלל, לא יבוא המונח במקום המתג (מפני קרבת הטעמי׳) אך המתג קיים. כמו אֶת הָאַיָּלָה (ויק׳ יג) וְהָיָה הַחַיָּה (שם) עִמּוֹ אָמְרוּ (במ׳ יג). וכן אם התנועה שהמתג בה איננה בעצם כי אם לתשלום דגש או להרחבת אות נרונית ג״כ המתג קיים. כמו עַד־אָנָה מְאַנְתֶּם (שמו׳ יו) בְּעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים (במד׳ יג); ואם אין המלה ההיא מכשרת למתג. אם יש בה שלש תנועות לפני מקום הנגינה. או אפי׳ שוא נע וב׳ תנועות. או ב׳ שואים נעים ותנועה ביניהם (כי גם שוא נע יחשב לענין זה לתנועה). אז יבוא פשטא ז״ק במלה אחת. כמו וּמִשְׁמַרְתָּם וַאֲבָרָהָם וְהָבָשָׂר שְׁמָר־לְךָ לֶךְ־לְךָ: ואם אין בו כסדר הזה ישתנה הז״ק לז״ג וְאַבְרָם

(בר' יז) וְיַדָּעֲתָם וַאֲבִימֶלֶךְ (כי החטף איננה כשוא נע לענין זה). וכל זה כשאין מלה מהברת לפניו. אבל אם יש מלה מהברת לפניו. אם הוי"ק במלה ועירא שאין לו ב' תנועות לפני הנגינה או המלה המחוברת במונח. כמו וַיֹּאמֶר אַבְרָם וַיֹּאמֶר משֶׁה. אבל אם יש ב' תנועות לפני הזקף או תנועה ומתג ואחריה שוא נע. או המלה המחברת בפשטא וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם בְּזֹאת תֵּדְעוּן; אך אם לפני המלה המחברת מלה שהוא מפסיק פחות. או המלה המחוברת במונח אעפ"י שהו"ק במלה ארוכה. והמלה שלפניה בפשטא כמו בַּחֹרֵב אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ (דב' א) אֱלֹהֵי אֲדוֹנִי אַבְרָהָם (בר' כד):

3) **טפחא** הוא המלך השלישי, ומקומו לפני אס"פ כמבואר, ואם המלה הסמוך לאס"פ מלה מחוברת, ובמלה שלפניו אין בו העמרה והפסק, אזי אם מלות האס"פ מלה קצרה שאין בו ב' תנועות לפני הנגינה, תהי' המלה הסמוך לו במשרת והמלה שלפניו בטפחא מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם (בר' א) וְהָעוֹף יָרֵב בָּאָרֶץ (שם) שֵׁן תַּחַת שֵׁן (שמו' כא). ואם המלה שבאס"פ ארוכה שיש לה ב' תנועות או תנועה עם מתג לפני הנגינה. או תהיה המלה הראשונה בו"ק או באי כחו והמלה הסמוך לאס"פ בטפחא גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה (שם יז) חַבְּרָה תַּחַת חַבְּרָה (שם כא); ואולם כאשר יהי' שם מלה לתוספת באור, או כפל ענין במלות שונות, או המלה הסמוך לאס"פ לעולם במשרת אפי' לפני מלה ארוכה. כמו עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם (בר' א) לְהַבְדִּיל (בְּעַבְדִּי) בְּמשֶׁה (במד' יג):

4) **רביע** הוא המלך הרביעי והקטון שבארבע מלכיות, אך הוא מ"מ מפסיק יותר מכל המשנים

המשנים. לכן אם לפני אחד מהמשנים מלה מפסיק יותר מהמשנה אבל איננו מפסיק כ"כ כמו המלך שאחר המשנה, הוא בטעם רביעי. ולעולם לא יבואו שני רביעים רצופים זה אחר זה ואע"פי שיש משרת ביניהם אא"כ יהיה שם איזה יתרון מלת או סרוס במקרא. כמו אֱמֹר לָהֶם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יִקְרַב מִכָּל־זַרְעֲכֶם (ויקרא כב) משפטו כל איש מזרעכם: ומשרת הרביעי מונח, ואם יש שתי מלות מחוברות שתיהן במונח, אם קצת העמדה והפסק במלה הראשונה היא במונח לגרמיה (ר"ל מונח ופסיק אחריו). כמו פֹּקֵד ו עֲוֹן אָבוֹת. להפלגת הענין יבוא לפעמים גרשים ת' הלגרמיה. כמו בַּחֹדֶשׁ הָאָבִיב. ופעמים יבואו שניהם. כמו בִּי בִּרְשַׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה. ואם תהי העמדה במלה הסמוך לרביעי או הראשונה בדרגא והשניה במונח הַמּוֹל לוֹ כָּל־זָכָר מלה המפסקת פחות שלפני הרביעי הוא גרש או באי בחו שהוא משנהו; ויבוא ז"פ שלשלת ת' הרביעי, ולכן לא נחשב השלשלת למפסיק בפ"ע למעוט מציאותו במקרא, ותמיד אחריו פסיק:

§ שפט

1 **זרקא** הוא משנה למלך כגל, ומקומו תמיד לפני הכגל, ר"ל מפסיק הפחות שלפני הכגל הוא בזרקא, ולפעמים יבואו שנים רצופים ואין זה אא"כ רביעי לפניהם וכן הדין בכל המשנים, ולעולם לא יבואו שלשה משנים רצופים זולתי פשטא כמו שיתבאר (להלן הערה א): ומשרת הזרקא לרוב מונח, וי"א פעמים משרתו מרכא, מכורה פ' ויצא:

2 **פשטא** היא משנה למלך זקף קטן, לכן מקומו לפנין, ר"ל המפסיק הפחות שלפני הזקף קטן

קטן יבוא בפשטא ובא נחו הוא יתיב . ר"ל אם יפול הפשטא על מלה שהנגינה בה באות הראשונה ואין לפניה מלה מחברת ישתנה הפשטא ליתיב . כמו עָשָׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לפי שלא יבוא פשטא באות הראשונה זולתי אם יש לפני הפשטא מלה מחוברת במשרת או שהוא נקשר עמו במקף או יתקיים הפשטא אף באות הראשונה . כמו הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ (בר' א) מִדֵּי־חָדְשׁ בְּחָדְשׁוֹ (ישע' סו) ולפי שחמונת הפשטא דומה לקדמא לכן מקומו תמיד בסוף המלה ר"ל בקצה האחרון מן האות האחרונה להבדילו מן הקדמא שיבוא תמיד במקום מצב הנגינה כמו בְּעָצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הראשון קדמא ובמלה מלעיל או שבסופו פתח גנובה או שני שואים נחים יבואו תרין פשטין) : ומשרת הפשטא מהפך . וזה דוקא כאשר יהיה עכ"פ תנועה אחת בין מהפך לפשטא ואפי' היא רק פתח גנובה . כמו אל מָקוֹם אֶחָד (בר' א) מַזְרִיעַ זֶרַע (שם) . אבל אם אין שם תנועה ביניהם ישתנה המהפך למרכא . כמו חָיְתָה תֹהוּ (שם) :

ג) **תְּבִיר** הוא משנה למלך טפחא לכן מקומו לפניו , ר"ל המפסיק הפחות שלפני הטפחא יבוא בתביר , ומשרתו דרגא , וזה בשיש ב' תנועות בין דרגא לתביר . כמו שָׁנַיִם מִכֹּל (שם ו) . או שוא נע ותנועה כמו תָּם וְיָשָׁר וְכִי תְזִבְּחוּ , או תנועה עם מתג ביניהם כמו קָנָה יַעֲקֹב . או שיהיה פסיק ביניהם הַמּוֹל יִמּוֹל ואם לא יהיה כסדר הזה ישרת מרכא מקום הדרגא . כמו אֲשֶׁר נָתַתִּי אֱלֹהֵי מִצְרַיִם עַיִן אֵרֶן : ובי"ג מקומות ישרת דרגא לתביר שלא על התנאים האלה (מסורת פ' משפטים) , וי"ו פעמים יבוא מרכא בפולה ת' התביר ונגון וב' תבירין , ומ"ם הוא משרת ; גרש

4) **גרש** חוא משנה למלך רביעי לכן מקומו לפניו, ויל כמלה המפסקת פחות שלפני הרביעי, והוא המשנה הקטן שבכל המשנים • וראוי שתרע, כי אולא, גרש, גרשים, כח אחד לשלתם, ויבואו זה או זה כפי מה שיתחייב תכונת המלה, כי אם יבוא הגרש על מלה מלרע ולפניה מלה מחוברת שאין הנגינה כה באות הראשונה יבואו בקדמא ואולא. כמו וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה (במד' לג) וְוַיְהַעֲמוּדִים (שמות לח). ואם אין לפניה מלה מחברת והמלה בעצמה ראוי למתג יבואו קדמא ואולא במלה אחת והקדמא במקום מתג. וזה ג"כ בתנאי שלא יהי הקדמא באות הראשונה. כמו וַיֹּאמְרוּ (אס' ג) וְאָנֹכִי (עמוס ב). (לפי שלעולם לא יבוא קדמא באות הראשונה כי אם אחרי ת"ק כמו שיתבאר). ואם אין המלה מכשרת למתג ישתנה האולא לגרשיים. כמו וַיִּשְׁתַּע (שמו' יז). והטעם כי אין אולא בלי קדמא לפניו ואין גרש מלרע לכן ישתנה לגרשיים, וכן הדין אם מלה מחברת לפניו, רק שהנגינה בה באות הראשונה, ולפי שהקדמא לא יבוא באות הראשונה וישתנה למונח, ולפי שאין אולא בלי קדמא לפניו ישתנה לגרשיים כמו פֶּה אֶל־פֶּה. ועיין להלן (§ שצ). (זולתי אם יש תלישא קטנה לפניו אז יבואו קדמא ואולא אף ע"פי שהקדמא באות הראשונה. כמו כִּי לֹא הַמְּטִיר (בר' ב). והטעם לפי שאין תלישא קטנה בלי קדמא אחריו לכן יבוא הקדמא במקום המונח והאולא במקום הגרשיים). וכל זה דוקא כשיש אחרי האולא אחד מן המשנים הגדולים. אולם אם המלך רביעי אחריו אזי המלה בגרשים אע"פי שהיא ראוי למתג. כמו וַיֹּאבְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ (בר' יא) וְאָנֹכִי עֲמַדְתִּי בָהָר (דב' יא). כי קדמא ואולא במלה אחת לא יבוא לפני רביעי, זולתי אם

יש מלה מחוברת לפני רביעי והיא במשרת ומפשרת למתג בעצם וראשונה אז יתכן שיבוא ק"ו במלה אחת לפני הרביעי . כמו דְּגָנְךָ וְתִירוֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ : וכל הדינים האלה אם המלה שהגרש ראוי לבוא בו הוא מלרע . כי אז יבוא אולא או גרשיים על אופנים הנזכרים . אך אם הנגינה מלעיל נקרא גרש . ואם מלה מחוברת לפניה יבוא בקדמא אם איננה באות הראשונה וַיְרַדְּפוּ מִצְרַיִם . ואם היא באות הראשונה ישתנה למונח . כמו הֵן הֶבֶה תַּחַת הַנַּחֲשֶׁת . ואם אין מלה מחוברת לפניה והיא בעצמה ראוי למתג . יבוא קדמא גרש במלה אחת מִכָּל-אוֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב . (כי בעבור המקף לא נחשב הקדמא באות הראשונה . וכן בקדמא ואולא במקף וְאֶת-פִּנְחָס) . ואם אין המלה ראוי למתג יבוא גרש לבדו וַעֲשִׂיתָ . ודע כי לא יבוא גרש ובאי כחו לפני אחד המשנים אא"כ משרת ביניהם . כמו דָּרֹשׁ יִדְרְשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֶיךָ . או מתג ביניהם כמו וַיִּתְּנֵם מֹשֶׁה אֶת-מְוֻצָאֵיהֶם :

§ שצ

1) פזר 3) **תְּלִישָׁא** גדולה הם השלישים , ומקומם לפני גרש ובאי כחו וגם לפני שאר המשנים כמו שאבאר . וראוי שתדע כי תלישא גדולה אף שהוא של"ש הוא מפסיק יותר מן הגרש ובאי כחו אבל הוא פחות משאר משנים הגדולים , ופזר מפסיק יותר מת"ג וכ"ש שהוא יותר מגרש וב"כ , אבל הוא מפסיק פחות מהמשנים הגדולים ; ולעולם לא יבוא ת"ג כי אם לפני אחד מהמשנים הגדולים אבל לא לפני מונח רביעי אא"כ יהי' ביניהם גרש או באי כחו ; ולעולם לא יבוא גרשים במלה בת תנועה אחת לפני אחד המשנים אף יבוא תמורתה ת"ג , כמו עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֱלֹהֶיךָ משפט

מלת עם בגרשיים באי בח הגרש ונשתנה לת״ג . זולתי לפני רביעי יבוא גרשיים אף במלה זעירה . לפי שלעולם לא יבוא ת״ג לפני רביעי . כמו כִּי בַּחֹדֶשׁ הָאָבִיב וכן אם המלה בת שוא נעותנועה יתכן שיבוא בגרשים גם לפני המשנים . כמו וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן (במדבר ט) :

ודע כי הלישא קטנה הוא מפסיק פחות מגרש ובאי כחו . ולכן כאשר תהיה לפני הגרש ובאי כחו מלה מפסקת פחות ממנו יבוא בת״ק . כמו וַיִּרְדּוּ בְּלֻגַּת הַיָּם הַמַּלְאָךְ הַגּוֹאֵל אוֹתִי : ולקמן יתבאר איך שיתחלפו הת״ק לת״ג°

מונח לגרמיה המפסיק הפחות שבטעמים המפסיקים , ומקומו תמיד לפני מונח רביעי ולא לפני שאר המשנים :

§ שצא

ודאוי שתדע עוד כי הפזר ת״ג או ת״ק כל מלות שלפניהן חמפסיקות פחו׳ מהם כלם בטעם מונח אפי׳ הן ארבע או חמש מלות רצופות או יותר עד שמונח כמו כְּבוֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן תִּמְצְאוּן אוֹתוֹ (ש״א ט) אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי שָׂרֵי צְבָאוֹת יִשְׂרָאֵל (מ״א ב) . ואם לפניהם מלה או מלו׳ מפסיקות יותר מהם אבל אינם מפסיקי׳ כ״ב כמפסיק המשנה שאחריהם כלם בטעם פזר אפי׳ הן ד׳ או ה׳ . כמו וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ גַּם לִשְׁנֵי הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה (שמות ד) וכן מצאנו עד שמונה פזרין (ד״ה א טו) . ואם לפניהם מפסיק יותר גם מן המשנה שאחריה אזי הוא בטעם רביעי כמשפט המפסיק היותר מן המשנה . כמו אֲנִי הִנֵּה אֱלֹהִים לָבוֹא לַקַּחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי (דב׳ ד) . ואם לפניהם מלה מפסקת יותר גם מן המלך שאחריהם הוא בו״ק כמשפט דמפסיק היותר מן המלך שאחריו , כמו וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ

וְנִשְׂיֵי־בָנָיו אִתּוֹ אֶל־הַתֵּבָה (בר' ז) . ודע כי לפעמים יבוא קרני פרה במקום פזר או ת"ג ומשרתו ירח והק"פ ת"ק לפניו ות"ג לאחריו , וכן לפי מנהג הלשון לא יבוא פזר לפני גרש או באי כחו אא"כ יש ביניהם ת"ג או ת"ק , ואם המלה המחברת שלפני הגרש הוא במתג יתכן שיבוא לפניו פזר . כמו על־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה (בר' לב) . ועל המעט יבוא פזר לפני גרש בלי אמצעית ת"ג או ת"ק : וטרם שאשלים בערכת הטעמים אתן לך כללים קצרים עליהם :

1) אחר זרקא כגול , אחר פזר ת"ק ולפעמים ת"ג או גרש ובא' כחו , אחר ז"ג טפחא או ז"ק או תביר ולפעמים יתיב , אחר ז"ק לרוב טפחא או תביר , אחר טפחא אס"פ , אחר ת"ג קדמא ואולא או גרשיים , אחר ת"ק קדמא ואולא , אחר גרשיים רביעי , אחר תביר טפחא או ז"ק וכן אחר פשטא :

2) אחר פזר נמנע להיות זקף רביעי טפחא ואס"פ , אחר קדמא ואולא לא יבוא פזר זרקא טפחא ואס"ף , אחר ת"ג לא יבוא פזר רביעי זרקא טפחא ואס"ף , אחר רביעי לא יבוא רביעי וז"ק טפחא ואס"ף , אחר זקפין לא יבוא פזר זרקא ואס"ף , אחר ק"ו בב' מלות יבוא רביע אף בלא אמצעי , ואחר ק"ו במלה אחת לא יבוא רביעי דק כשיש ביניהק מתג ומשרת הרביעי וישתנה האולא לגרשיי , והקדמא למונח , אבל אחר קדמא גרש אף במלה אחת יבוא רביעי אף בלי אמצעי , וכל ג' מיני הגרש לא יבואו לפני אחד המשנים אא"כ ביניהם משרת או מתג :

פרק

פרק ב בהנחת פסקי הטעמים

§ שצב

רע כי כדר הנחת פסקי הטעמים הוא הפך כדר הכתיב, והקריאה, עד שהמלה הכתובה באחרונה הוא קדומה בהנחת פסקי הטעמים וממנה תרע נגינת טעם המלה שלפניה, כי מפסיקים הפחותים נערכים לפי המפסיקים הגדולים מהם והמשרתי לפי המפסיקי: ומעתה משפט הנחת פסקי הטעמים על פה, ומעשה כך הוא: תחלה תקרא הפסוק מראשו עד סופו, ותראה כמה מאמרים שלמים יש בפסוק ההוא, אם הוא פסוק בעל מאמר אחד לא יבוא בו אתנח, בעל ב' מאמרים האתנח בסוף המאמר הראשון, בעל ג' מאמרים, בסוף מאמר הראשון הסגול ובסוף מאמר הב' האתנח ובסוף הג' הסלוק, ואחרי שמצאת מושב הקסרים, תחזור ותקרא הפסוק בחסתכלות גדול ותראה איזה מלה מחוברת למלה שאחריה ואיזה היא נפרדת, ובשתי מלות מחוברות עשה סמן החבור (‿) ובמלת ההפסק תעשה סמן ההפסק (׀), ותקרא בכל פעם רק שתין מלות ביחד, ובזה תרע אם הראשונ' מחוברת או מפסקת, ואח"כ תתחיל מן חמלה השנית ותקראהו עם הג' באופן שכל מלה נקראת ב"פ, כמו המלאך הגואל ויתכן שיהיו מחוברות, ותקרא אח"כ הגואל אותי שהן מחוברות יותר, ומנהג הלשון הוא שלא יבואו ג' מלות רצופות בלי הפסק ביניהם, ויתחייב מזה כי מלת המלאך בנגינה מפסקת: וכן כל הרוצה להניח פסקי הטעמי' ע"פ, צריך לנתח כל מאמר לנתחים דקים בחבור והפסק עד שלא ישארו שלש מלות מחוברות שלא יהי, הפסק מה בין א' לב' או

בין ב׳ לג׳ עד שלא תמצא בכל המקרא ב׳ מלות רצופות שתהיינה שתיהן במשרת זולתי לפני פור או ת״ק או ת״ג כמו שיתבאר :

§ שצג

באור לוח הטעמים

רע כי לפי מה שאמרנו שהפסקות אינם על מדרגה אחת כי אם יש מפסיק יותר מחברתה ויש מפסיק פחות ממנה וכן יש מופסקת יותר מהמלה שאחריה . ומ״מ איננה מפסקת כ״כ כהמפסיק שאחרי המפסיק הסמוך לה . ד״מ וַיַּקְצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמו׳ א) מלת ויקצו מפסק׳ יותר ממלת מפני ומ״מ פחותה ממלת ישראל , לפי שבו נשלם המאמר השלם משא״כ במלת ויקצו , אף ע״פי שמובן בו נושא ונשוא מ״מ אינו מובן על מה ולמה , ומלת מפני אין בו הבנה כלל , ואף שהיא בטפחא אינו מצד המלה כי היא מחבר׳ רק הוא בעבור הסלוק כמבואר (§ שפח ו) , ומפסיק כזה נקרא יֶתֶר (מאמר . גרעסער) . ויש מלה מפסקת יותר ממפסיק שאחריו הפחות וגם יותר ממפסיק הגדול שאחר הפחות הסמוך לו . ומפסיק כזה נקרא יותר (דעוה מאמר , נאך גרעסער) . ד״מ וַיֹּאמֶר מִי (הָאֲנָשִׁים) הָאֵלֶּה עִמָּךְ (במדבר כב) . הנה מלת מי מפסיק פחות ממלת האלה ומלת ויאמר מפסיק יותר ממלת מי וגם ממלת האלה . ונאמר א״כ כי מי במפסיק פחות (מוגמר . גערינגער) ומלת ויאמר במפסיק יותר (דעוה מאמר , נאך גרעסער) ; וכל מקום שיבוא מפסיק יותר אין חוששין להמפסיק הפחות שביניהם . כי אלו תאמר שמלת ויאמר מפסקת יותר מן התביר שבמלת מי לבד היה ראוי להנקד

נרביעי , שהוא היתר מן התביר , אבל לפי שהוא מפסקת גם יותר מן הטפחא שבמלת האלה (וכ"ש שהוא גדול ממלת מי) לכן יבוא בז"ג שהוא המפסיק היותר מן הטפחא כמו שמבואר בלוח הנגינות , וכן הוא תמיד שאין חוששין למלה המופסקת הנכנסת בינתים אשר היא פחותה ממה שלפניה ושלאדריה , כי אם הנגינה שלפניה נדון תמיד בפחות ויותר לפי המפסיק הגדול שאחרי המפסיק האמצעי , ר"ל אם הוא מפסיק יותר מהמפסיק הגדול שאחרי הפחות הוא במפסיק המבואר בלוח , וזהו ענין יתר ויותר :

וירעת היום והשבות אל לבבך , כי על כל אחד מהטעמים המפסיקים יתבן לומר יתר ויותר זולתי מן אס"פ שאין לפניהם טעם יותר מהם אבל כל מה שלפניהם הוא פחות מהם , גם אין חלוק בין יתר ליותר לפני המלכים , כי היתר שלפני המלכים הוא ז"ק ובאי כחו , וכן היותר שלפניהם הוא ז"ק וב"כ , לפי שהוא המפסיק הגדול מכל המלבים , גם היותר שלפני ז"ק הוא ז"ק , כי כלל גדול הוא טעם מפסיק הבא כפול רצוף זא"ז דראשון יותר מפסיק בהשני . ד"מ שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי . אמר מפסיק יותר ממלת היתי ומלת גרשם מפסיק יותר ממלת אמר , וא"כ אין הלוק בין יתר ליותר רק לפני המשנים והשלישים באשר אבאר :

	יותר	יתר	פחותים	משרתי	מפסיקים
	ד׳ מִמְּאָר	מִמְּאָר	מִנְמָר	קַמְנִיוּנְק׳	דִּינְסְטִינְק׳
קסרים	זקף קטן זקף קטן	זקף קטן זקף קטן	טפחא טפחא	מרכא מונח	סלוק אתנח
מלכים	זקף קטן זקף קטן זקף קטן זי פי״ר	רביעי רביעי רביעי תי״ג	זרקא׳ פשטא תביר א׳ג׳ג׳	מונח מונח מרכא מונח	סגול״ זקפין טפחא רביעי
משנים	זי״ר פ״ זי״ר פ״ זי״ר פ״ זי״ר פ״	תי״ג תי״ג תי״ג פזר	א׳ג׳:ג׳ א׳:ג׳ג׳ א׳ג׳ג׳ תי״ק	מונח מהפך דרגא קד מא	זרקא׳ פשטא תביר א׳ג׳:ג׳
שלישים	זי״ר פ״ זי״ר פ״	פזר פזר	מונח׳ מונח׳	מונח מונח	פזר תלישאג

§ שצר

המפסיק הפחות שלפני הקסרים הוא טפחא כי אין אס״פ בלא טפחא : המפסיק הפחות שלפני המלכים הוא משנה המיוחד לכל מלך , ולא ימצא משנה במקרא אם לא יבוא מלכו אחריו זולתי פשטא בהו שיתבאר (הער׳ א) , אכל יבוא מלך בלא משנהו (זולתי סגול שלא יבוא לעולם זולת הזרקא) ; והמפסיק הפחות שלפני

שלשה

שלשה משנים הראשונים הוא המשנה של רביעי ר"ל הגרש וב"כ שהוא המפסיק הפחות במשנים . כמו דָּרָצִים יָצְאוּ דחופים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ (אס' ג) . אך בתנאי שיהי' משרת ביניהם או שיהיה המשנה במלה שיש בה מתג ולפני המתג תנועה , ואם אין זה ישתנה הגרש וב"כ למשרת של המשנה ההוא ויבואו שני משרתים לפני המשנה . כמו וְהִקְטִירוּ אֹתָם בְּנֵי־אַהֲרֹן (ויקרא ג) משפטם והִקְטִירוּ אֹתוֹ בקדמא ואולא שהוא הפחות של הפשטא . ומפני הטעם הנזכר השתנה האולא למשר' מהפך ונשאר הקדמא לפניו : המפסיק הפחות שלפני הגרש הוא תלישא קטנה כמו וַיִּרְדּוּ בְּדַגַּת הַיָּם . בתנאי שיהי' אחריו קדמא כי אין ת"ק בלי קדמא אחריו , ולכן אם יבוא הגרש על מלה אחת שאין קדמא לפניו רק מלה המפכיק פחות הראוי בת"ק , אזי נעתקו הנגינות לאחור , ויהי' המפסיק פחות בקדמא ת' ת"ק , והמלה שלפניה בת"ק אף שהיא מלה מחוברת והיה ראוי לבוא במשרת . כמו וַיָּסַר בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־הַתְּיָשִׁים משפטן ביום ההוּא את־התישׁים . ולפעמים אינם נסוגים אחור . אך הת"ק ישתנה לת"ג המפסיק יותר ממנו : והמפסיק הפחות לפני השלישים הוא מונח לגרמיה ויבואו ד' וה' רצופים :

§ שצה

המפסיק היתר והיותר שלפני המלכים (זולת סגול) הוא זקף קטן ואפי' לפני ז"ק (לפי מה שאמרנו מפסיק אחד הבא כפול בזה אחר זה הראשון יותר מפסיק) . כמו הַקְטֹרֶת וְאֶת־בָּדָיו וְאֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה מלת בדיו מפסיק יותר ממלת המשחה לכן הוא בו"ק ואף שיש ביניהם פשטא אין חוששין לו (§ שצג) : המפסיק היתר שלפני המשנים הגדולים ר"ל זרקא פשטא תביר הוא רביעי ,

כי אף שהוא פחות מן שלשת המלכים הגדולים הוא יותר מן המשנים הגדולים . כמו וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ . והמפסיק היתר שלפני המשנה הקטן גרש לא יבוא ברביעי מלך שלו אבל הוא תלישא גדולה . כמו אֹגְלַי יַחְסְרוּן הֻבְיאוּ חָח וָגֹמֶם : והיתר שלפני השלישים ר״ל מלה המפסקת יותר מן השליש שאחריו אבל פחות מהמשנה הגדול שאחר השליש הוא פזר ואפי׳ לפני פזר אחיו, ולכן נמצא עד שמונה פורין רצופין (ר״ה א טו):

§ שצו

המפסיק היותר שלפני המשנים ר״ל שהוא מפסיק יותר מן המשנה שאחריו וגם מן המלך שאחרי המשנה הוא ג״כ ז״ק ובאי כחו , כי מתוך שהוא יותר מן המלך ראוי׳ לבוא בז״ק ואין לחוש על המשנה שביניהם , לו יהיה גרש או שאר משנה : והמפסיק היותר שלפני השלישים ר״ל שהוא יותר מן השליש שאחריו וגם מן המשנה שאחרי השליש , אז משפטו כמו מפסיק יתר ויותר שלפני המשנה , כי אין הוששין למפסיק הפחות שביניהם אם יש שם מפסיק גדול מאחריהם , ומעתה אם הוא מפסיק יותר גם מהמלך שאחרי המשנה הוא ז״ק כדינו וכל הפחותים שביניהם אינם נחשבים רק כמשרתים , ואם הוא פחות מהמלך שאחריו משפטו ברביעי כרין ביתר שלפני המשנים , ואם המשנה שאחר השליש הוא גרש משפטה במת״ג כמבואר לפני זה , ואם השליש הוא ת״ג ומדרך פסקי הטעמים שלא יבואו שני ת״ג רצופים אז ישתנה הת״ג לפזר . כמו בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשְׁחֹט הָעוֹלָה : וזהו שנרשם בלוח המשנים ז״ר״פ ר״ל זקף , רביעי , פזר , כי היותר שלפני השלישים אחד משלש אלה כמבואר (§ שצא) :

ד' הערות

א כבר ידעת כי לעולם לא היה משנה נמצא אלא לפני מלך שלו, אך אם יהיה לפני אחר מן המשנים הגדולים מלה מפסקת יותר ממנה ולפניה עוד מלה מפסקת גם יותר מזה, אבל היא מפסקת פחות מן המלך שאחרי המשנה או יבוא המלה שלפני המשנה הסמוך למלך גם היא במשנה ההוא (כמשפט טעם הכפול בוא"ז שהראשון מפסיק יותר), וחמלה שלפניה תנקד בטעם רביעי (כמשפט מלה המפסקת יותר שלפני המשנה), כמו וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ. בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה. ואפי' אם יכנס לפעמים מפסיק פחות ביניהם אין חוששין לו לבטל הסדר מלבוא ב' משנים אחר הרביעי כמו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קְרַב אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת חַטָּאתְךָ וְאֶת־עֹלָתֶךָ (ויקר' ט), והטעם בזה, כי לא יתכן שיבוא דביעי ת' הפשטא הראשון כרין מפסיק יותר שלפני משנה, לפי ששני רביעים רצופים נמנעים לבוא, וגם לא יתכן לבוא ת' הרביעי הראשון ז"ק, לפי שהוא מפסיק פחות מהמלך שאחריו, לכן יבואו שני משנים רצופים זה אחר זה, ועד"ז יתכן שיבואו כל המשנים רצופים זה אחר זה כשיש רביעי לפניהם (§ שצ). כמו הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ זֶה (דב' ח). והאולא שבין הרביעי לתביר איננו מבטל הסדר, אך אם יהיה מפסיק פחות בין שני משנים או המשנה הראשון לעולם פשטא אפי' אין השני פשטא ואין ז"ק אחריו, כמו תֹּאכְלֻנוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ (דבר' ח'), במקום דינה ברביעי. ולפי שלפניה רביעי או דינה בזרקא כמשנה שאחריו, ולפי שהאולא ביניהם ישתנה הזרקא לפשטא, וכן הדין אם ב' משרתים בין ב' הנגידים ישתנה הנגיד הראשון לפשטא

לפשטא . כמו לִפְנֵי יְיָ לָקַח חַלַּת מַצָּה אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן (ויק ח) . אחת דינה ברביעי המפסיק יותר מן המשנה ופחות מן המלך שאחריו ונמנעה מפני הרביעי שלפניו והיה דינה בתביר ולפי שב' משרתים ביניהם ישתנה לפשטא , ואם תהיינה שלשה מלות לפני משנה שכל אחד מפסיק יותר ממה שאחריו וכלם פחותים מהמלך שאחריהם יהיה הראשון רביעי והשניה פשטא והג' רביעי והד' המשנה , וכן בד' וה' מלות כאלה לפני משנה הקרוב אל המלך יבואו בכירוגין , הא' רביעי הב' פשטא הג' רביעי וב' משנים רצופים לפני המלך עיין (ירמי' מא פסוק ט) , ואם מפסיק פחות ביניהם או ב' משרתים המשנה הא' משני משנים האחרונים תמיד פשטא כאשר התבאר לך (עיין שערה זמרה ש"ז י"א) :

ב וראוי שלא לטעות בין הפשטא שיבוא לפני מהפך שאחריו פשטא ובין קדמא שיבוא לפני מהפך לפעמים מצד חלוף הנגינות לטעם שהתבאר לעיל (§ שצד) או לפני שאר המשרתים , כי הפשטא שלפני מהפך לא יתכן לבוא אא"כ רביעי לפניו לטעם שהתבאר לפני זה . לכן כאשר אין לפניו רביעי הוא וודאי קדמא . כמו בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה (וכן הדין בכל מחברת אסמוך למשרת לפני המשנים הגדולים שהוא בקדמא אם אין הנגינה בה באות הראשונה , כי אם היא באות הראשונה היא מונח , וגם זה כשאין ת"ק לפניו כי בשיש ת"ק לפניו הקדמא קיים) , אבל אם יש לפניו רביעי והנגינה מלרע אין היכר בין קדמא לפשטא רק מצד הענין אם הוא מפסיק או משרת , ויובן מצד נתוח המלות :

ג כבר אמרנו (§ שצד) כי המפסיק הפחות שלפני המשנים הגדולי' גרש והמפסיק הפחות שלפני הגרש הוא ת"ק , ואם יבוא שתים ושלש מלות לפני הגרש

שכל

שכל אחד פחות ממה שאחריו וכ"ש מן הגרש ואחרי הגרש משנה גדול ישתנה הגרש למשרת של המשנה ולפניה הגרש, ואם הוא ראוי לקדמא ואולא ע"פי אופנים הנזכרים (§ שצז) יהי' לפניח קדמא ואם לאו נעתקו הנגינות לאחור כנ"ל (שצד), ולפני הת"ק לעולם מונח:

ד אם יבוא לפני הגרש שלפני אחד המשנים שתים או שלש מלות שכל אחד מפסיק יותר ממה שאחריו או שמפסיקים בשוה אבל הם פחותים מהמשנה שאחר הגרש אז יבוא לפני הגרש מפכי' יותר והוא ת"ג ולפני ת"ג פזר יתר שלו ולפני הפזר ג"כ פזר ית' שלו, כמו וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִקַּח אֶת־אֲחוֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ־בַת אִמּוֹ וְרָאָה אֶת־עֶרְוָתָהּ וְהִיא־תִרְאֶה אֶת־עֶרְוָתוֹ, עַל־כָּל־דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל שֶׂה וְעַל־שַׂלְמָה וְעַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה (§ שצט):

פרק ג בהפסק המלות והמאמרים

§ שצז

ועתה אבאר לך משפט הנגינה מצד המלות והמאמרים:

א) כל מלה שהוא נושא המאמר הוא מפסיק יותר מהמפסיק הפחות שאחריו אם איננו הפסק מאמר, כמו וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ, וַאֲבִרְהָם הוֹלֵךְ עִמָּם לשלחם, אך אם יבואו עוד מלות לתשלום באור הנושא אז נושא המאמר במשרת או במפסיק פחות ממה שאחריו, כמו וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה בקדמא כי ענינו האש אשר על המזבח:

ב) כל שני שמות רצופים שהם ביחס אחד לנושא או לחלק צדדי מהמאמר או הראשון במשרת, בין שהם

שהם מחוברים בויו החבור או שהראשון נסמך לשני או שהשני תאר לראשון . כמו עֶבֶד וְשִׁפְחָה עֶבֶד אַבְרָהָם יָד חֲזָקָה . ודוקא אם אין לפני הראשון משרת כי אם יש לפניו משרת הוא במפסיק פחות , לפי שלא יבואו שני משרתים רצופים כי אם בהכרח מה . שני מלות שם ופעל נושא ונשוא תמיד הראשון במשרת בין נושא קודם ובין נשוא קודם . כמו וְנִבַּח הָלַךְ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם . ואולם אם הפעל שאחר השם הוא רהוט למלה שאחריה אזי השם במפסיק , כמו ואברהם הולך עמם , ואם הפעל בכנוי ואחריו שם בשמוש כל״ב או שם בכנוי ואחריו פעל תמיד הראשון במפסיק מה . כמו אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה . עַל־פְּרִשָׁה יְשֻׁרוֹת :

ג) כל שלשה שמות רצופים השוים ביחס הנושא או הנשוא הראשון בטעם משרת והשני במפסיק כמו זָהָב וָכֶסֶף וְנְחשֶׁת . חֶשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל . אָדָם שֵׁת אֱנוֹשׁ . וְאֵת כָּל־בְּהֶמְתָּם וְאֵת־כָּל־מִקְנֵיהֶם וְאֵת־כָּל־חֵילָם בָּזוּ . וכן הדין בג׳ פעלים לֹא־אֶחְמֹל וְלֹא־אָחוּס וְלֹא אֲרַחֵם . שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ וְקִיוּ . וכ״ש אם הפעל הג׳ נשוא על גוף אחר אַדַּבְּרָה וְאָעִידָה וְיִשְׁמְעוּ . וכן בג׳ שמות המספר שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמְאַתַּיִם . אולם אם שם השני מתיחס אל הג׳ יותר מאל הא׳ הראשון במפסיק . כמו צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה . דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר . לפי שהראשון תבואה והשנים האחרים משקה . שֵׁם חָם וָיֶפֶת כי שם המובחר . וכן אברהם יצחק ויעקב אצל ברית אברהם במפסיק שבו עיקר השבועה , ובמקומות אחרים אברהם במשרת לפי שיעקב מבחר האבות :

ד) כל ארבעה שמות השוים ביחס הנושא הראשון במשרת והשני במפסיק פחות והשלישי במשרת

במשרת והרביעי במפסיק יותר . כמו דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר .
וכן חמשה שמות רצופים שום הראשון במשרתו והשני
במפסיק והשלישי במפסיק יותר והד' במשרת והה'
במפסיק . כמו יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר . ואם הד'
מתיחס לג' הג' במשרת והד' במפסיק יותר מן הב' והה'
ביותר . מן הד' כמו בֶּכֶסֶף וְזָהָב וּנְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וּבְשֶׁלְמוֹת :
ה) כל שני שמות שהראשונה סמוכה לאחריה בסמיכות
הענין הראשון במשרת . ואם לפניה ג"כ כמוך
הראשון במפסיק . כמו מְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ הֶגֶל מַחֲנֵה
יְהוּדָה . ואם הא' סמוכה והב' אינה סמוכה . אם הג' תאר
לשנית השנית במשרת והא' במפסיק . כמו הֲמוֹן עַמִּים
רַבִּים . ואם הג' מגביל הא' הא' במשרת והב' במפסיק .
כמו עֵצַת אֲחִיתֹפֶל הַטּוֹבָה . ומז' תבין כי כתוב פעם בְּסֵפֶר
הַתּוֹרָה הַזֹּאת (דב' כה) לפי שהג' תאר לב' ולכן נאמר
הזאת . ובפעם ב' בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה (שם כט) הג' תאר
לא' לכן הוא במשרת ונאמר הזה . ואם הא' סמוכה לב'
והג' בוי"ו החבור ג"כ הא' במשרת והב' במפסיק . כמו
מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם . ואם ג' מלות סמוכים לד' הא'
במפסיק יותר והב' בפחות והג' במשרת פְּקוּדַת שִׁמְרֵי
מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ . מָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד . ואם הא'
סמוכה והאחרים בוי"ו החבור אפי' אם תחסר הוי"ו
כמנהגה הא' במשרת והב' במפסיק והג' במשרת , כמו
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב . ואם גם הב' סמוכה והד'
בוי"ו החבור הא' במפסיק יהב' במשרת והג' במפסיק . כמו
אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ :
ו) כל מאמר בעל שלש מלות שהא' פעל ואחרין ב'
שמות או מלות והפעל הוא מתיחס על שני
השמות בשוה כענין מושך עצמו ואחר עמו , יהיה
הפעל

הפעל במשרת והשם שאחריה במפסיק והג' במפסיק יותר . כמו הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ . כָּל־תּוֹפֵשׂ כִּנּוֹר וְעֹגֵב (בר' ד) . ואולם אם הפעל בלשון רבים והשמות בל' יחיד הפעל במפסיק . כמו וַיְקַהֵלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן . ואם השם הא' ג"כ בל"ר אף שב' בל"י הפעל במשרת , ואם הראשונה פעל והשני שם נכמך לשלישי או שהג' תאר לשני , או הפעל במפסיק והשם הראשון במשרת , ואם שני שמות כתובים בראשונה ואחריהם הפעל , הראשון תמיד במשרת כדין בב' שמות שוים ביחס הנושא , ואם שני מלות הראשונות פעלים ואחריהם השם המיחס עליהם או הפעל הראשון במשרת והשני במפסיק פתוח . כמו וְאֶקֹד וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לָיְיָ . ואם הפעל הראשון הוא רק הכנה אל הפעל השני או שהוא מגביל אותו ביותר באופן שהפעל הא' מתיחס רק על הפעל הב' ולא על השם שאחריו . אז הראשון במפסיק והשני במשרת והשם במפסיק . כמו וַתִּמַהֲר וַתָּרֶד כַּדָּהּ מֵעָלֶיהָ וַיַּעֲלוּ וַיֶּחְפְּרוּ אֶת־הָאָרֹן . ואם השם במשרת הפעל שלפניו במפסיק והראשון במפסיק יותר וַיֵּלְכוּ וַיָּבוֹאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן . ואם הפעל השני בלא ויו החבור תמיד הראשון במשרת אף שהוא רק הכנה לשני כמו עָלָה רֹאשׁ קָמוּ סָעוּ . ומה"ט המקור המחובר לפעל משרשו בין מלפניו ובין מאחריו הראשון במשרת והשני במפסיק

§ שצח

מלות הגוף ומלות המעם והענין . כמו אֲנִי אַתָּה הוּא הֵם . זֶה . זֹאת . כָּכָה . כֹּה כִּי . גַּם אָז . עוֹד . לְפָנַי . אַחֲרֵי . הִנֵּה . אֲשֶׁר לְמַעַן ודומיהם . אם אחריהם מלה במפסיק הם במשרת , ואם אחריהם משרת הם במפסיק ואפילו מלות הגוף שלפני הבינוני והבינוני במשרת הם במפסיק

אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם . ואם הבינוני במפסיק הוא במשרת
אָנֹכִי הוֹלֵךְ . רק אם יש שם יתרון דהיינו שיבוא מלת
הגוף נוסף על סמן הגוף הנכלל בפעל אז הוא במפסיק
ולפני מפסיק . כמו וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ
וְכֹל אֲשֶׁר לוֹ וְלוֹט אִתּוֹ אֶל הַנֶּגְבָּה אַתָּה וְאִשְׁתֶּךָ :

§ שצט

המאמר הוא אשר יכלול משפט נושא ונשוא וגדריהם
ומשיגיהם , ד״מ ויאמר אליהם יוסף הוא אשר דברתי
אליכם לאמור מרגלים אתם , הנושא יוסף , והנשוא
ויאמר , השאר פעול האמירה , ועם זה בכחינת ממאמר
יתחלק לאברים . וכל הפסק מובן נקרא אבר המאמר ,
וכן ד״מ מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ , מִכֹּל רֶמֶשׂ
הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל , יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת . עד
האדמה למינהו מאמר גדול גדרי הנשוא וכו׳ מאמרים
קטנים , ומדרך פסקי הטעמים להפסיק בסוף כל
אברי המאמר לפיהו גדול או קטן : ועתה דע כי משפט
מאמר שלם בעל שני אברים כמשפט מאמר בעל ב׳
שמות , ומאמר בעל ג׳ אברים משפט מאמר בעל ג׳
שמות , וכן בכלם , אלא שבמקום שיבוא בשמות טעם
משרת יבוא בסוף האברים מפסיק פחו׳ לכן במשל שזכרנו
הראשון במפסיק פחות (רביע) והשני במפסיק גדול
(ז״ק)והג׳ ביותר גדול (אתנח) . ע״ד חֶשְׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל :
וכן במאמר בעל ד׳ אברי׳ הא׳ ממפסיק פחות הב׳ במפסיק
יותר הג׳ בפחות משלפניו ושל אחריו והד׳ ביותר
כמו מִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה
טְהוֹרָה וּמִן הָעוֹף וְכֹל אֲשֶׁר רוֹמֵשׂ עַל הָאֲדָמָה ; וכן
נוהג באברי המאמר התיחסות כמנהג בשמות כאשר
התבאר . כמו וְהָאָתוֹת וְהַמּוֹפְתִים וְהַיָּד הַחֲזָקָה והזרוע

הַנְּמוּיָה . שני מאמרים האחרונים מתיחסים יותר . זו
לזו לכן הראשון במפסיק יותר גדול מן השני . וכן בה׳
אברים במאמר אחד וְאֶקְרָא הוֹרֵב עַל־־הָאָרֶץ וְעַל־
הֶהָרִים ו וְעַל־הַגָּן תִּרוֹשׁ וְיִצְהָר ׀ וְעַל־אֲשֶׁר תּוֹצִיא
הָאֲדָמָה ו וְעַל־הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה ׀ וְעַל כָּל־יְגִיעַ כַּפָּיִם

כדין שהתבאר לעיל בחמש שמות :

כל מאמר שאבר אחר כלל והשאר פרטיו הכלל במפסיק יותר . וכן החשוב במפסיק יותר מן הגרוע ממנו . כמו עַל כָּל דְּבַר־פֶּשַׁע ׀ עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל־־שַׂלְמָה וְעַל־־כָּל אֲבֵדָה ׀ אֲשֶׁר יאמַר כִּי־־הוּא זֶה .

שפע הכלל מפסיק גדול מן הפור שאחריו כדין בטעם כפול , אברה ברביעי לפי שהוא יותר מן הפשטא שאחריו ופחות מן המלך שאחר הפשטא (§ שצה) וגם הוא כולל יותר מכל מה שלפניו , וא״כ שלמה בגרש משנה רביעי , על חמור בת״ג יתר של גרש , שור ביתר של ת״ג לפי שהוא חשוב , וכן הדין בד׳ שמות שהא׳ כלל ומה שאחריו פרטיו הכלל מפסי׳ יותר :

כל מאמ׳ מוסגר (פארענטהעזיס) בתוך מאמר אחר לתוס׳ באור יבוא בסוף המסגר המפסיק יותר מאשר לפניו׳ כמו וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדוֹם לִקְרָאתוֹ (אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹת אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ) אֶל־־עֵמֶק שָׁוֵה ׀ רַק נְשֵׁיכֶם וְטַפְּכֶם וּמִקְנֵכֶם (יָדַעְתִּי כִּי־מִקְנֶה רַב לָכֶם) יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם וְדַבְּרוּ אֶלָּיו הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה־תֹאמַר לָעָם הַזֶּה (אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ הִכְבִּיד אֶת־־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה הָקֵל מֵעָלֵינוּ) כֹּה תְדַבֵּר אֲלֵיהֶם קָמַנִי עָבָה מִמָּתְנֵי אָבִי ׀ וַיִּתֵּן אֶל־־מֹשֶׁה (כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּהַר סִינַי) שְׁנֵי לֻחוֹת הָעֵדֻת וגו׳ :

א בְּרֵאשִׁית מלה בת ב' הברות הראשונה פשיטה
והשני' מרכבת (§ט) הבי"ת בשו"א נע (§טו)
ובדגש קל (§מא), והנגינה מלרע (§נ), והוא שסמקרה, שרשו
ראש, בתוספת (ית) בסוף לסמן נקבה (§קיז), ומשקלו
פְּעֵלִית (§קצא), והונח האל"ף (§ד), והבי"ת שמו' הדבוק (§שנו):

בָּרָא בת ב' הברות פשוטות, והוא פעל יוצא עבר יחיד
נכתר מבנין הקל לגזרת נחי למ"ד אל"ף (§ רנד):

אֱלֹהִים בת ב' הברות והא' פשוטה והב' מרכבת, והאל"ף
בח"ס (§יז), ומלרע (§נ), והוא שם תאר, שרשו אלה
ע"מ פְּעוּל (§קעז), בתוספת (ים) סמן רבים זכרים, ובא בל"ר
ליחיד דרך מעלה וכבוד (§ שעז):

אֵת בת הברה אחת ומרכבת, והוא מלת היחס, סמן הפעול
(מקוזאטיו) (§ קמג), שרשו אות (§קנח):

הַשָּׁמַיִם בת ד' הברות הראשונה והאחרונה מרכבות
והאמצעו' פשוטות והשי"ן בדגש חזק כדין אחר ה"א
הידיעה (§לז), והנגינ' מלעיל (§נ), והוא שם עצם כללי, שרשו
שמה, בתוספת (ַיִם) סמן רבוי זוגי, (§קט) ולא יבוא ביחי' כלל:

הָאָרֶץ בת ג' הברות ב' פשוטו', והג' מרכבת, וההי"א בקמ"ץ
ת' פתח לת' שלום דגש הראוי אחר ה"א הידיעה (§כח),
והנגינה מלעיל (§ נ), והוא שם עצם כללי ע"מ
פָּעַל. ובעבור הפסק האל"ף בקמץ (§ כח). ורובו ל' נקבה.
והפסוק בכלל בעל מאמר אחד, הנושא אלהים, הנשוא
ברא, בראשית תאר הפעל מגביל הזמן (רעה), שמים
וארץ שמות צדדים (§קמא), נוטים ביחס הפעול את:

ב וְהָאָרֶץ שרשו התבאר, והוי"ו השואית בראש משמש
להוצי' דבר מכלל המכופר (מדוערזאטיו, מבער) (§ שנח):

הָיְתָה בת ב' הברות פשוטות, והיו"ד בשוא נע ולפניה מתג
(§ סד), ומלרע (§נא), והוא פעל עבר נקבה יחידה
נסתר' מבנין הקל לגזרת נחי ל"ה, שרשו היה (§ רנה):

תהו

תהו בת ב' הברות פשוטות, והת"ו רפוי' כרין אחר אהו"י (§ מ"ג), והוא שם תאר נשוא, שרשו תהה ע"פ פעל ושבה ה"א לוי"ו ולכן הוא מלעיל:

וָבֹהוּ שוא למשקל תהו בכל ענין, והוי"ו החבור בראש בקמץ בעבור שתכף בתנוע' שאחרי' נגינה מפסקת (§ לד):

וְחֹשֶׁךְ הוא שם המקרה זכר ולא יתרבה, ומשקלו פְּעֶל. הנגינה מלעיל (§ קעה):

עַל מלת היחס (§ שנז) שרשו עלה, ומחובר במקף לכן הוא בלי נגינה (§ ע):

פְּנֵי הוא שם עצם כללי, שרשו פנה, ותמיד בלר"ו, ולא יבוא ביחיד כלל (§ קט), והוא נסמך מן פנים (§ שנז).

תְּהוֹם בת הברה מרכבת, והת"ו רפוי' כמבואר במלת תהו, והוא שם עצם כללי נקבה יחידה בלי סמן המין וע"מ פְּעוֹל (§ קעז):

וְרוּחַ בת הברה מרכבת, והח"ת בפתח גנובה (§ יח), והוא שע"כ, מין משותף ע"מ פול (§ רד), ופה הוא לשון זכר ונסמך:

מְרַחֶפֶת הוא בינוני לנקבה יחידה מכנין פעל לגזרת השלמים ובא בלי תשלום דגש (§ רלו), והנגינה מלעיל (§ נ):

הַמָּיִם בת ג"ה ב' מרכבות והאמצעי' פשוט', והוא שם הקבוץ (§ צז) ברבוי זוגי (§ קט), ולכן הוא מלעיל (§ נ), והקמץ בעבו' ההפסק (§ כח), והפסוק מאמר מרחב בת ג' משפטים: נושא הא' והארץ ונשואו תהו ובהו תארים נשואים (§ פח): נושא הב' וחשך ומובן בחכרון דבור המציאות היה שהוא הנשוא (§ שמא, שנ): נושא הג' ורוח אלהים ונשואו מרחפת, ובא בינוני במקום עבר (§ קמא) אשר מובן ג"כ בחסרון דבור

דבור המציאות היתה (פארטיקיפיא פרעזעניטי , וואָרד זעפענד) ,
מלת היתה עומד במקום ג' (§ שעב) :

וַיֹּאמֶר הוא פעל יוצא בנין הקל גזרת נחי פ"א
(§ רמח) עתיד עם ו"ו ההפוך לכן הנגינה
מלעיל (§ נא) :

וַיְהִי הוא פעל הראשי . היה גזרת נחי ל"ה (§ רנח) וראוי
יִהְיֶה וכא א"כ דרך זר . והוא עתיד במקום צווי (§ שמז) :
אור הוא שם עצם כללי משותף . ופה בל' זכר . ומשקלו
עול (§ רד) :

וַיְהִי הוא פעל היה הנ"ל עם ו"ו ההפוך , והפסוק מאמר
אחד בעל ב' משפטים , אלהים נושא , ויאמר נשוא ,
ויהי אור האמירה כו' :

ד וַיַּרְא הוא פעל יוצא לגזרת נחי ל"ה : שרש ראה
(§ רנה) , עתיד יחיד נסתר מבנין הקל עם ו"ו
ההפוך . והי' ראוי וַיִּרְאֶה ע"מ וַיִּשְׁבְּ ולפי שאין אל"ף נח
נראה (§ יג) היא בלי שוא , וכא היו"ד בפתח מפני הרי"ש
כי גם כה נוהג הרחבה לפעמים :

כִּי הוא מלת הקשור , באור המשפט (קירקום טקריפטיוו)
(§ שנט) , כאשר משפט האחד פעול נשוא משפט
הראשון (דמט) :

טוב היא תאר נשוא , ומשקלו פול (§ רד) , ומובן פה
בחסרון דבור המציאות הוא (גוט מיזט) .

וַיַּבְדֵּל פעל יוצא לגזרת השלמים , בנין הפעיל , עתיד
יחיד זכר נסת' עם ו"ו ההפוך , לכן יבוא צירה ת'
חירק (§ רלט) , ושני וי"ן וירא ויברל משמשים ג"כ
להתיחסות המשפטים (§ שנח מג — מז) :

בֵּין מלות היחס מורה ההבדל בין שני שמות (§ שנו) ,
והפסוק בעל מאמר אחד מג' משפט' אלהי' נושא ,
וירא נשוא , את האור הפעול , כי טוב (הוא) משפט

שלם פעול הראי, ויבדל משפט שני, וחם מחיחסי, וע"י ע"י ב' וון:

הַוַיִּקְרָא פעל יוצא גזרת נחי ל"א (§ רנד), בנין הקל עתיד ליחיד זכר נסתר עם ו"ו ההפוך,

לָאוֹר התבאר, והלמ"ד במקום סמן הפעול את (§ שנ) והיא בקמץ ת' להאור (§ ד, כו, לח):

יום שם עצם כללי יחיד זכר ע"מ פול (§ רד):

וַלַּחשֶׁךְ התבאר, וקדימת השם לפעל לעורר על ההפוך וההבדל בין ב' משפטים (מדוערגעזיצט, מבער) (§ שנא):

לַיְלָה שם עצם כללי יחיד זכר ע"מ פֵּיל (§ רד), והה"א נוספת לכן הוא מלעיל (§ נ), והקמץ הא' בעבור ההפסק (§ כו):

עֶרֶב שם תאר לזמן מין זכר ע"מ פָּעַל (§ קעח) ומלעיל:

בֹּקֶר שם כמוהו מין זכר ע"מ פֹּעֵל (§ קעח) ומלעיל:

אֶחָד שם מספר יסודי זכר יחיד (§ קלב), ובפסוק ב' מאמרים בעל ב' משפטים, והם מבוארים: והנה זה המעט לדוגמא לבד, ועל האופן הזה ינהג המורה את תלמידיו, ינתח לו המלות ויעוררהו בכל מלה על בללי הדקדוק הנמצאים בו, ואח"כ על חלקי המשפט, אח"כ על נתהי המאמר:

תם

לוחות הפעלים

עם

משקלי השמות

כולל

דוגמות כל הפעלים וכל השמות בחבור הכנויים וכל נטיותיהם

			פערזאן	צאהל	געשלעכט
עבר	פָּקַד	ער האט געדאכט	3	מיינסאך	מענליך
(פרעטע ,	פָּקְדָה	זי האט —	3	—	ווייבליך
ריטום)	פָּקַדְתָּ	דוא האסט —	2	—	מענליך
דיא פֿער ,	פָּקַדְתְּ	דו האטט —	2	—	ווייבליך
גאנגענע	פָּקַדְתִּי	איך האבע —	1	—	קאמונום
ליט ,	פָּקְדוּ	זיא האבען —	3	סיונסאך	קאמונום
	פְּקַדְתֶּם	איהר האבט —	2	—	מענליך
	פְּקַדְתֶּן	איהר האבט —	2	—	ווייבליך
	פָּקְדוּ	זיא האבען —	1	—	קאמונום

בינוני	אֲנִי	איך	1		
פועל	אַתָּה	דוא	2	מיינסאך	מ ענליך
	הוּא	ער	3		
(פארטיצי ,			1		
פיא מק ,	אֲנִי	איך			
טיוו)	אַתְּ	דוא	2	מיינסאך	ווייבליך
	הִיא	זיא	3		
דאס מיטטעל			1		
וואר	אֲנַחְנוּ	ווירן	2	סיונסאך	מענליך
טהיגטיגער	אַתֶּם	איהר	3		
גאטטונג :	הֵם	זיא			
			1		
	אֲנַחְנוּ	ווירן	2	סונסאך	ווייבליך
	אַתֶּן	איהר	3		
	הֵן	זיא			

פּוֹקֵד	דענקען
פּוֹקֶדֶת	דענקען
פּוֹקְדִים	דענקען
פּוֹקְדוֹת	דענקען

בינוני פעול (פּאַרטיציפּ פּאַסיוו), דאָס מיטטעל, וואָרט לויט, דעגרעד גאַטונג.	אֲנִי	פָּקוּד	1	מיינעמאָל	מענלעך
	אַתָּה		2		
	הוּא		3		
	אֲנִי	פְּקוּדָה	1	מיינעמאָל	ווייבלעך
	אַתְּ		2		
	הִיא		3		
	אֲנַחְנוּ	פְּקוּדִים	1	פֿילעמאָל	מענלעך
	אַתֶּם		2		
	הֵם		3	פֿילעמאָל	ווייבלעך
	אֲנַחְנוּ	פְּקוּדוֹת	1		
	אַתֶּן		2		
	הֵן		3		

עתיד (פֿוטורום דיא קינפֿטי, גע לייט),	אֶ פָּקֹד	איך וועלדע דערקען	1	מיינעמאָל	קאָמוּנוּם
	תִּ פָּקֹד	דוּ וועלסט	2	—	מענלעך
	תִּ פָּקְדִי	דוּ וועלסט	2	—	ווייבלעך
	יִ פָּקֹד	ער וועלד	3	—	מענלעך
	תִּ פָּקֹד	זי וועלד	3	—	ווייבלעך
	נִ פָּקֹד	ווּיר וועלדען	1	—	קאָמוּנוּם
	תִּ פָּקְדוּ	איהר וועלדעט	2	פֿילעמאָל	מענלעך
	תִּ פָּקְדְנָה	איהר וועלדעט	2	—	ווייבלעך
	יִ פָּקְדוּ	זיי וועלדען	3	—	מענלעך
	תִּ פָּקְדְנָה	זיי וועלדען	3	—	ווייבלעך

דרך המקור (מאדוס מיטיניטיוס . מונבעטטיוא מטע מרט

פָּקוֹד דענקען

מיט דען בעדיהמונגט בוכשטאבען בכל"ם)

בְּ פָּקֵד	מיט דענקען
כְּ פָּקֵד	מים דענקען
לְ פָּקֵד	צו דענקען
מ פָּקֵד	פֿם דענקען

דרך הצווי (מאדוס מיאפערטיוס דיא גיבוטה:נדע מרט)

פָּקֵד	דענקע	מיינֶמך	מאנליך
פִּקְדִי	דענקע	מיינֶמך	ווייבליך
פִּקְדוּ	דענקט	פֿוֹנֶמך	מאנליך
פִּקְדְנָה	דענקט	פֿוֹנֶמך	ווייבליך

עבר (פרעטעריטום)

יחיד	נסתר	3
	נוכח	2
	מ"ב	1
רבים	נסתרי'	3
	נוכחי'	2
	מ"ב	1

בינוני פועל

(פארטיציפיום מקטיוום)

בינוני פעול

(פארטיציפיום פאססיוום)

עתיד (פוטורום)

יחיד	מ"ב	1
	נוכח	2
	נסתר	3
רבים	מ"ב	1
	נכחי'	2
	נסתרי'	3

דרך הגזור
(מתדום אינפיניטיו)

דרך הצווי
(מתרים אימפעראטיו)

א קל (אקטיוום)

זכר	נקבה
פָּקַד	פָּקְדָה
פָּקַדְתָּ	פָּקַדְתְּ
פָּקַדְתִּי	
פָּקַד	
פָּקְדָה	
פָּקַדְתֶּם	פְּקַדְתֶּן
פָּקַדְנוּ	

פּוֹקֵד	פּוֹקֶדֶת
פּוֹקְדִים	פּוֹקְדוֹת

פָּקוּד	פְּקוּדָה
פְּקוּדִים	פְּקוּדוֹת

אֶפָּקֵד (קד)

תִּפְקֹד	תִּפְקְדִי
יִפְקֹד	תִּפְקֹד
נִפְקֹד	
תִּפְקְדוּ	
יִפְקְדוּ	תִּפְקֹדְנָה

פָּקֹד פְּקֹד (קד)
בְּפָקְדָ֫ בְּפָקְדָ֫ לְפָקְדָ֫ מִפְקֹד
בְּהָ כְּהָ לָהּ מֵהָפְקֵד

פְּקֹד (קד) פִּקְדִי
פִּקְדוּ פִּקְדְנָה

ב נפעל (פאססיוום)

זכר	נקבה
נִפְקַד	נִפְקְדָה
נִפְקַדְתָּ	נִפְקַדְתְּ
נִפְקַדְתִּי	
נִפְקְדוּ	
נִפְקַדְתֶּם	נִפְקַדְתֶּן
נִפְקַדְנוּ	

נִפְקָד	נִפְקָדָה
	נִפְקֶדֶת
נִפְקָדִים	נִפְקָדוֹת

פעל אין בו לפי
שהוא כלו פעול

הִפָּקֵד (נפקוד)
בְּהָ כְּהָ לָהּ מֵהָפְקֵד

הִפָּקֵד הִפָּקְדִי
הִפָּקְדוּ הִפָּקַדְנָה

דרך ההלטה

(מאזרוס לינדיקאטיו)

עבר (פרעטעריטום)

			פִּעֵל (מקטיוום)		ד פִּעַל פאססיוום	
			זכר	נקבה	זכר	נקבה
יחיד	נסתר	3	פִּקֵד	פִּקְדָה (קד)	פֻּקַד	פֻּקְדָה
	נוכח	2	פִּקַדְתָּ	פִּקַדְתְּ	פֻּקַדְתָּ	פֻּקַדְתְּ
	מ"ב	1	פִּקַדְתִּי		פֻּקַדְתִּי	
רבים	נסתרי'		פִּקְדוּ		פֻּקְדוּ	
	נוכחי'		פִּקַדְתֶּם	פִּקַדְתֶּן	פֻּקַדְתֶּם	פֻּקַדְתֶּן
	מ"ב		פִּקַדְנוּ		פֻּקַדְנוּ	

בינוני פועל

(פארטי: מקטיוום)

מְפַקֵּד	מְפַקֶּדֶת	מְפֻקָּד	מְפֻקָּדָה
מְפַקְּדִים	מְפַקְּדוֹת	מְפֻקָּדִים	מְפֻקָּדוֹת

בינוני פעול

(פארטי: פאססיוום)

מְפֻקָּד	מְפֻקָּדָה
מְפֻקָּדִים	מְפֻקָּדוֹת

עתיד (פוטורום)

			אֲפַקֵּד		אֲפֻקַּד	
יחיד	מ"ב	1				
	נוכח	2	תְּפַקֵּד	תְּפַקְּדִי	תְּפֻקַּד	תְּפֻקְּדִי
	נסתר	3	יְפַקֵּד	תְּפַקֵּד	יְפֻקַּד	תְּפֻקַּד
			נְפַקֵּד		נְפֻקַּד	
רבים	מ"ב	1				
	נוכחי'	2	תְּפַקְּדוּ	תְּפַקֵּדְנָה	תְּפֻקְּדוּ	תְּפֻקַּדְנָה
	נסתרי'	3	יְפַקְּדוּ		יְפֻקְּדוּ	

דרך המקור

(אינפיניטיו מאנסיוס)

פַּקֵּד	בְּפַקֵּד	פֻּקַּד	
כְּפַ — לְפַ — מְפַקֵּד			

דרך הצווי

(אמדרוס אימפעראטיו)

פַּקֵּד	—	פַּקְדִי
פִּקְדוּ		פִּקֹּדְנָה

הצווי אין בו

עבר

			ה הפעל (הקל)		ו הפעל (פתפעול)	
			זכר	נקבה	זכר	נקבה
יחיד	נסתר	3	הִפְקִיד	הִפְקִידָה	הָפְתַּקֵּד	הָפְתַּקְּדָה
	נוכח	2	הִפְקַדְתָּ	הִפְקַדְתְּ	הָפְתַּקַּדְתָּ	הָפְתַּקַּדְתְּ
	מ"ב	1	הִפְקַדְתִּי		הָפְתַּקַּדְתִּי	
			הִפְקִידוּ		הָפְתַּקְּדוּ	
רבים	נסתרי'	3	הִפְקַדְתֶּם	הִפְקַדְתֶּן	הָפְתַּקַּדְתֶּם	הָפְתַּקַּדְתֶּן
	נוכחי'	2	הִפְקַדְנוּ		הָפְתַּקַּדְנוּ	
	מ"ב	1				

בינוני פועל

מַפְקִיד	מַפְקִידָה	הָפְתָּקֵד	הָפְתָּקְּדָה
מַפְקִידִים	מַפְקִידוֹת	הָפְתָּקְּדִים	הָפְתָּקְּדוֹת

בינוני פעול

מָפְקָד	מָפְקָדָה
מָפְקָדִים	מָפְקָדוֹת

עתיד

			אַפְקִיד (קד)		אֶפְתַּקֵּד	
יחיד	מ"ב	1				
	נוכח	2	תַּפְקִיד	תַּפְקִידִי	תָּפְתַּקֵּד	תָּפְתַּקְּדִי
	נסתר	1	יַפְקִיד	תַּפְקִיד	יָפְתַּקֵּד	תָּפְתַּקֵּד
			נַפְקִיד		נָפְתַּקֵּד	
רבים	מ"ב	1				
	נ. כתי'	2	תַּפְקִידוּ	תַּפְקֵדְנָה	תָּפְתַּקְּדוּ	תָּפְתַּקַּדְנָה
	נסתרי'	3	יַפְקִידוּ		יָפְתַּקְּדוּ	

דרך: המקור	הַפְקִיד	הַפְקֵד
	בְּה – בָּה – לְהַ – מֵהַ –	
דרך הצווי	הַפְקֵד	הַפְקִידִי
	הַפְקִידוּ	הַפְקֵדְנָה

ז התפעל (העלים)

	זכר	נקבה
יחיד נסתר	הִתְפַּקֵּד	הִתְפַּקְּדָה
יחיד נוכח	הִתְפַּקַּדְתָּ	הִתְפַּקְּדְתְּ
יחיד מ"ב	הִתְפַּקַּדְתִּי	
רבים נסתרי'	הִתְפַּקְּדוּ	
רבים נוכחי'	הִתְפַּקַּדְתֶּם	
רבים מ"ב	הִתְפַּקַּדְתִּן	הִתְפַּקַּדְנוּ

בינוני פועל

מִתְפַּקֵּד	מִתְפַּקְּדָה
מִתְפַּקְּדִים	מִתְפַּקְּדוֹת

בינוני פעול

עתיד

יחיד מ"ב	אֶתְפַּקֵּד	(קד)
יחיד נוכח	תִּתְפַּקֵּד	תִּתְפַּקְּדִי
יחיד נסתר	יִתְפַּקֵּד	תִּתְפַּקֵּד
רבים נסתר	נִתְפַּקֵּד	
רבים נוכחי'	תִּתְפַּקְּדוּ	תִּתְפַּקֵּדְנָה
רבים מ"ב	יִתְפַּקְּדוּ	

דרך המקור

הִתְפַּקֵּד בְּהִתְפַּקֵּד = כְּהִתְ — וְהִתְפַּקֵּד = מֵהִתְפַּקֵּד

דרך הצווי

הִתְפַּקֵּד	הִתְפַּקְּדִי
הִתְפַּקְּדוּ	הִתְפַּקֵּדְנָה

דרך החלטה

עבר

יחיד נסתר	3	
יחיד נוכח	2	
יחיד מ"ב	1	
רבים נסתרי'	3	
רבים נוכחי'	2	
רבים מ"ב	1	

בינוני פועל

מִתְפַּקֵּד	מִתְפַּקְּדָה
מִתְפַּקְּדִים	מִתְפַּקְּדוֹת

עתיד

יחיד מ"ב	1	
יחיד נוכח	2	
יחיד נסתר	3	
רבים מ"ב	1	
רבים נוכחי'	2	
רבים נסתרי'	3	

דרך המקור

דרך הצווי

הבנין הזה ר"ל התפעל לפי שהוא פועל הפעולה בעצמו אין בו בנין פעול אך מקצת המדקדקים האחרונים הוסיפו לו בנין פעול הנקרא הָתְפָּעַל הנקרא שהוא מסבב לאחר שיפעל בו (ער המט זיך ווערקן (מאסטן) הער הָתְפַּקֵּד

ער המט זיך נעהלטן (מסטן): הבינוני הָתְפַּקֵּד

העתיד אֶתְפַּקֵּד

המקור הָתְפַּקֵּד

הציווי הָתְפַּקֵּד

ויהיה הנושא סבת הפעולה והפעול ר"ל מסבב לאחר שיפעל בו והוא הפעול ממנו, וראה בזה מטה שנמצא והלוים לא הָתְפָּקְדוּ (כמדב' וא) ג"פ:

דרך החלטה	קל	נפעל	פִּעֵל
עבר	שָׁבַח שָׁכְחָה	נִשְׁבַּח נִשְׁכְּחָה	שִׁבַּח שִׁכְּחָה
	שָׁכַחְתָּ שָׁכַחְתְּ	נִשְׁכַּחְתָּ נִשְׁכַּחַתְּ	שִׁכַּחְתָּ שִׁכַּחַתְּ
	שָׁכַחְתִּי	נִשְׁכַּחְתִּי	שִׁכַּחְתִּי
	שָׁכְחוּ	נִשְׁכְּחוּ	שִׁכְּחוּ
בינוני	שְׁכַחְתֶּם תֶּן	נִשְׁכַּחְתֶּם תֶּן	שִׁכַּחְתֶּם תֶּן
פעל	שָׁכַחְנוּ	נִשְׁכַּחְנוּ	שִׁכַּחְנוּ
	שׁוֹכֵחַ שׁוֹכַחַת	נִשְׁכָּח נִשְׁכָּחָה	מְשַׁכֵּחַ מְשַׁכַּחַת
עתיד	שׁוֹכְחִים וֹת	נִשְׁכָּחִים וֹת	מְשַׁכְּחִים וֹת
	שָׁכוּחַ שְׁכוּחָה		מְשֻׁכָּח מְשֻׁכָּחָה
	שְׁכוּחִים וֹת		מְשֻׁכָּחִים וֹת
	אֶשְׁכַּח	אִשָּׁכַח — כֵּחַ	אֲשַׁכַּח
	תִּשְׁכַּח תִּשְׁכְּחִי	תִּשָּׁכַח חִי	תְּשַׁכַּח תְּשַׁכְּחִי
	יִשְׁכַּח תִּשְׁכַּח	יִשָּׁכַח תִּשָּׁכַח	יְשַׁכַּח תְּשַׁכַּח
דרך המקור	גִּשְׁכַּח	גִּשָּׁכַח	נְשַׁכַּח
דרך הצווי	תִּשְׁכְּחוּ ת נָה	תִּשָּׁכְחוּ ת נָה	תְּשַׁכְּחוּ תְּ נָה
	יִשְׁכְּחוּ	יִשָּׁכְחוּ	יְשַׁכְּחוּ
	שָׁכֹחַ בְּשׁ כְּשׁ	הִשָּׁכֵחַ בְּה —	שַׁכֵּחַ בַּשׁ-כַּשׁ
	לִשְׁכֹּחַ מִשְׁכַּח	כְּהַ-לְּהַ-מֵּהַ-	לְשַׁכֵּחַ מְשַׁכַּחַ
	שְׁכַח שִׁכְחִי	הִשָּׁכַח חִי	שַׁכַּח שַׁכְּחִי
	שִׁכְחוּ שִׁכַּחְנָה	הִשָּׁכְחוּ נָה	שַׁכְּחוּ שַׁכַּחְנָה

רוב פעליכעיתדיס לון חלף יונלויס רק שב״פ לון ל״פ מי״ח לון עי״ן יסולון ע״מ אֶפְעַל כמו אֶשְׁמַע יִשְׁמַע ; ומיולויס יסולוע״מ אֶפְעוֹל, כמו יִשְׁמוֹר ; ומלווי ממקב אֶפְעוּל עי״ן כמ״ס . כמו זָכוֹר שְׁמוֹר ובס״ח נוסכי הפ׳ בק״מ זָכְרָה שָׁמְרָה . ומן אֶפְעַל בפחת שָׁבַב ובס״ח נוסחת הפ״ח במיוחד שְׁכִבָה :

פָּעַל	הִפְעִיל	הֻפְעַל	הִתְפַּעֵל
שָׁכַח שָׁכְחָה	הִשְׁכִּיחַ הָ	הָשְׁכַּח הָשְׁכְּחָה	הִשְׁתַּכַּח הָ
שָׁכַחְתָּ שָׁכַחַתְּ	הִשְׁכַּחְתָּ תַּ	הָשְׁכַּחְתָּ תַּ	הִשְׁתַּכַּחְתָּ תַּ
שָׁכַחְתִּי	הִשְׁכַּחְתִּי	הָשְׁכַּחְתִּי	הִשְׁתַּכַּחְתִּי
שָׁכַח	הִשְׁכִּיחוּ	הָשְׁכַּח	הִשְׁתַּכַּח
שָׁכַחְתֶּם תֶּן	הִשְׁכַּחְתֶּם תֶּן	הָשְׁכַּחְתֶּם תֶּן	הִשְׁתַּכַּחְתֶּם תֶּן
שָׁכְחָנוּ	הִשְׁכַּחְנוּ	הָשְׁכַּחְנוּ	הִשְׁתַּכַּחְנוּ
שָׁכְחוּ שָׁכְחָה	מַשְׁכִּיחַ הָ	הָשְׁכַּח הָשְׁכָּחָה	מִשְׁתַּכֵּחַ הָ
שְׁכֵחִים וֹת	מַשְׁכִּיחִים וֹת	הָשְׁכָּחִים וֹת	ים וֹת
	מָשְׁכָּח הָ		
	מָשְׁכָּחִים וֹת		
אָשְׁכַּח	אַשְׁכִּיחַ	אָשְׁכַּח	אֶשְׁתַּכַּח
תִּשְׁכַּח תִּשְׁכְּחִי	תַּשְׁכִּיחַ חִי	תָּשְׁכַּח תָּשְׁכְּחִי	כו' דע כי כשפ"פ
יִשְׁכַּח תִּשְׁכַּח	יַשְׁכִּיחַ תַּשְׁכִּיחַ	יָשְׁכָּח תָּשְׁכַּח	ס"ש יבוא פ"פ
נִשְׁכַּח	נַשְׁכִּיחַ	נָשְׁכַּח	לפני הי"ו התפעל
תִּשְׁכְּחוּ	תַּשְׁכִּיחוּ	תָּשְׁכְּחוּ	כזה ובן
יִשְׁכְּחוּ תְּנָה	יַשְׁכִּיחוּ תְּנָה	יָשְׁכְּחוּ תְּנָה	הִסְתַּבֵּל מן סכל
שְׁכַח	הַשְׁכִּיחַ. בְּה — לָהּ — מְהַשְׁכִּיחַ	הָשְׁכַּח	ואם פ"פ צדי' או תחחלף התי"ו לט"ת ויקדם ג"כ פ"פ, כמו הִצְטַדֵּק מן צדק, לפי שכבר לבטא וזי"ו אחר כצש ר"ל מצדק"י שי"ן:
	הַשְׁכִּיחַ חִי		
	הַשְׁכִּיחוּ נָה		

פעמיד בהפעיל כסיגות בוי"ו הפוך ע"פ בלירה. כמו וַיַּבְהֵל; והמקור בסיגות עם בכ"ל התסר סכ"ת לפ"נמים. כמו לַשְׁמִיד לַקְטִין בַּשְׁכִּיחַ, הוץ עם מ"ר המעכ"ת פתחסר הה"ת:

דרך החלטה	קל	נפעל	פֻּעַל פֻּעַל
עבר	נָגַשׁ נָגְשָׁה נָגַשְׁתָּ נָגַשְׁתְּ נָגַשְׁתִּי נָגְשׁוּ נְגַשְׁתֶּם ־תֶּן נָגַשְׁנוּ	נִגַּשׁ נִגְּשָׁה נִגַּשְׁתָּ נִגַּשְׁתְּ נִגַּשְׁתִּי נִגְּשׁוּ נִגַּשְׁתֶּם ־תֶּן נִגַּשְׁנוּ	נֻגַּשׁ כו' כלה ע"ד השלמים וכן הפ' על נֻגַּשׁ ג"כ ע"ד השלמים לפי שבה' בלא"ה פ"פ דגושה, וא"א א"כ שתחסר הנו"ן כי אין דגש אחד מיר' על ב' דברים: ואם ע"פ גרוניה פ"פ כצורה לחשלום דגש, כמו נֻהַל נֻהַלְתָּ, ובקציהם לא נשלם הדגש כמ נֻאַץ נֻאַצְתָּ:
בינוני	נוֹגֵשׁ נוֹגְשָׁה נוֹגְשִׁים ־וֹת	נִגָּשׁ נִגָּשָׂה נִגָּשִׁים ־וֹת	
פעול	נָגוּשׁ נְגוּשָׁה נְגוּשִׁים ־וֹת		
עתיד	אֶנְגַּשׁ אֶפְעוֹל תִּנְגַּשׁ תִּנְגְּשִׁי יִנְגַּשׁ תִּנְגַּשׁ נִנְגַּשׁ נפעל תִּנְגְּשׁוּ יִנְגְּשׁוּ תִּנְגַּשְׁנָה	אֶנָּגֵשׁ תְּנָגֵּשׁ תְּנָגְּשִׁי יְנָגֵּשׁ תְּנָגֵּשׁ נְנָגֵּשׁ תְּנָגְּשׁוּ יְנָגְּשׁוּ ־נָה	
דרך המקור	הָנָגֵשׁ נגוש בְּ־ לְ־ שֶׁ־ מִ־	הִנָּגֵשׁ בְּ־ — מֵהִנָּגֵשׁ	
דרך הצווי	גַּשׁ גַּע גְּשִׁי גְּשׁוּ גִּשְׁנָה	הִנָּגְשׁ הִנָּגְשִׁי הִנָּגְשׁוּ ־נָה	

וקמץ יג לו בשלמות, כמו יְנַצֵּר יְנַטֵּר. וכן הצווי נְצֹר נְטֹשׁ, גם המקור לְנַפֵּל; ומס ע"פ גרוניה יבולו לעולם בשלמות, כמו תְּנַאֲפ יְנַעֲפ, לך מן נמח העתיד אֶחַת יְחַת בלירה לחשלום דגש

הפעיל	הפעל	התפעל	קל חסרי קצוי
הִגִּישׁ הִגִּישָׁה	הֻגַּשׁ הֻגְּשָׁה	הִתְנַגֵּל כו': ע"ד	נָתַן נָתְנָה
הִגַּשְׁתָּ הִגַּשְׁתְּ	הֻגַּשְׁתָּ הֻגַּשְׁתְּ	השלמים לטעם	נָתַתָּ נָתַתְּ
הִגַּשְׁתִּי	הֻגַּשְׁתִּי	שרתכא' בפיע'	נָתַתִּי
הִגִּישׁוּ	הֻגְּשׁוּ	הדגוש • ונמצאים	נָתְנוּ
הִגַּשְׁתֶּם תֶּן	הֻגַּשְׁתֶּם תֶּן	שני שרשים שפ"נ	נְתַתֶּם תֶּן
הִגַּשְׁנוּ	הֻגַּשְׁנוּ	שלהם לט"ד	נָתַתְנוּ
מַגִּישׁ מַגִּישָׁה	מֻגָּשׁ מֻגָּשָׁה	יבואו ע"ד חסר	נוֹתֵן נוֹתֶנֶת
מַגִּישִׁים וֹת	מֻגָּשִׁים וֹת	פ"נ • והם לק	נוֹתְנִים וֹת
מֻגָּשׁ מֻגָּשָׁה		לחע העי"ד	נָתוּן נְתוּנָה
מֻגָּשִׁים וֹת		אֶקַּח תִּקַּח	נְתוּנִים וֹת
אַגִּישׁ	אֻגַּשׁ	יִקַּח	אֶתֵּן
תַּגִּישׁ תַּגִּישִׁי	תֻּגַּשׁ תֻּגְּשִׁי	חמקור לָקַח א	תִּתֵּן תִּתְּנִי
יַגִּישׁ תַּגִּישׁ	יֻגַּשׁ תֻּגַּשׁ	קַחַת והרפעל	יִתֵּן תִּתֵּן
נַגִּישׁ	נֻגַּשׁ	יִקַּח (בר' כג);	נִתֵּן
תַּגִּישׁוּ יַגִּישׁוּ | תַּגַּשְׁנָה	תֻּגְּשׁוּ יֻגְּשׁוּ | תֻּגַּשְׁנָה	ומן לחע הנפעל	תִּתְּנוּ יִתְּנוּ | תִּתֵּנָה
הַגֵּשׁ בְּהַגִּי־פְּהַ־ לְהַבְּיט מְהַבְּיט	הֻגַּשׁ הֻגַּד	שני בפירים נִתְּעוּ (איוב ד)	נָתוֹן תֵּת • בְּתֵת כְּתֵת לָתֵת מִתֵּת
הַגֵּשׁ הַגִּישִׁי		כמו נלחעו,	תֵּן תְּנִי
הַגִּישׁוּ הַגִּשְׁנָה		אין עוד כשפ"נ	תְּנוּ תִּתֵּנָה
		למ"ד •	

וכפעיס הנו"קיס והה"ל מוכל במקור, כמו לַנְפִּיל; ובמו סביכ לַהֲנָחִיל; וכפע"פ לחהפע"ר יבואו תמיד בשלמות, כמו הִנָּחֵל יִנָּחֵל

וכקרא שרש נתן גזר' חסרי הקלוות, כי בעבר הסר נ' ל"פ, וכעתיד ל' כפעלפעמים יחסרון שלישיהם כמו במקור ג

כפעמים יחסר גם בעבר הפ"פ כמו ותויבי תַּחְתָּהּ לי ערף (ש"ב כב)

דרך החלטה	קל	נפעל	פִּעֵל
עבר	אָבַל אָבְלָה אָבַלְתָּ אָבַלְתְּ אָבַלְתִּי אָבְלוּ אֲבַלְתֶּם ־תֶּן אָבַלְנוּ	נֶאֱבַל נֶאֱבְלָה נֶאֱבַלְתָּ נֶאֱבַלְתְּ נֶאֱבַלְתִּי נֶאֶבְלוּ נֶעֶבְדוּ נֶאֱבַלְתֶּם ־תֶּן נֶאֱבַלְנוּ	אִבֵּל אִבְּלָה אִבַּלְתָּ אִבַּלְתְּ אִבַּלְתִּי אִבְּלוּ אִבַּלְתֶּם ־תֶּן אִבַּלְנוּ
בינוני	אוֹבֵל אוֹבֶלֶת אוֹבְלִים ־וֹת	נֶאֱבָל נֶאֱבָלָה נֶאֱבָלִים ־וֹת	מְאַבֵּל מְאַבֶּלֶת מְאַבְּלִים ־וֹת
פעול	אָכוֹל אֲכוּלָה אֲכוּלִים ־וֹת		מְאֻבָּל מְאֻבֶּלֶת מְאֻבָּלִים ־וֹת
עתיד	אֹכַל תֹּאכַל תֹּאכְלִי יֹאכַל תֹּאכַל נֹאכַל תֹּאכְלוּ ־נָה יֹאכְלוּ	אֵאָכֵל תֵּאָכֵל תֵּאָכְלִי יֵאָכֵל תֵּאָכֵל נֵאָכֵל נֵחָשֵׁב תֵּאָכְלוּ ־נָה יֵאָכְלוּ	אֹאַבֵּל תְּאַבֵּל תְּאַבְּלִי יְאַבֵּל תְּאַבֵּל נְאַבֵּל נְאַבֵּד תְּאַבְּלוּ ־נָה יְאַבְּלוּ
דרך המקור	אָכֹל . בְּאָכְלָ לֶאֱכֹל מֵאָכֹל	הֵאָכֵל . בְּהֵ – לְהֵ – מֵהֵאָכֵל	אַבֵּל . כְּאַבֵּד לְאַבֵּד מְאַבֵּד
דרך הצווי	כֹּל אִכְלִי אִכְלוּ אִכֹּלְנָה	הֵאָכֵל הֵאָכְלִי הֵאָכְלוּ ־נָה	אַבֵּד אַבְּדִי אַבְּדוּ אַבֵּדְנָה

דע כי לין הנדל בין פה"פ ללי"ק וכין שארי לחת משאר ל' היוה הגרון רק בעתיד מבנין הקל, שבלחם פה"פ ל' היתן בחולם ובשאר פ"ל גרוניות בפתח לו בשגול, כמו אֶעֱבֹד תַּעֲבֹד יַחֲלֹק נַעֲרֹג יַחְפֹּץ. חוץ משאר הבנינים שיש שם, גם בקלח פ"ל בב"פ לתי"ן נשג"ע, כמו יַאְסֹף יַאְסֵר יַאְחֹז:

פָּעַל	ו פעיל	הפעיל	התפעל
אָכַל אָכְלָה אָכַלְתָּ אָכַלְתְּ אָכַלְתִּי אָכְלוּ אָכַלְתֶּם ־תֶּן אָכַלְנוּ	הֵאֲכִיל הֶאֱכִילָה הַאֲכַלְתָּ ־כַלְתְּ הֶאֱכַלְתִּי הֶאֱכִילוּ הַאֲכַלְתֶּם ־תֶּן הֶאֱכַלְנוּ	הָאְכַל הָאְכָלָה הָאְכַלְתָּ ־כַלְתְּ הָאְכַלְתִּי הָאְכְלוּ הָאְכַלְתֶּם ־תֶּן הָאְכַלְנוּ	הִתְאַכֵּל כו' כמו בשלמים ודע כי בכל הגזרות איה"ן בפיעל ובפועל לעולם בשוא ובהתפעל לעולם בחירק, נקוד הפ"א והעי"ן בהתפעל שוה תמיד לנקוד הפ"א והעי"ן במקור של בנין פועל בגזרה זו. נסהאי"ן בנפעל בכל הגזרו' בחירק זולת כשפ"פ אות גרונית איה"ן בצירה.
אָכֹל אֲכָלָה אֲכָלִים ־וֹת	מַאֲכִיל ־כִּילָה מַאֲכִילִים ־וֹת		
	מָאְכָל מָאְכָלָה מָאְכָלִים ־וֹת		
אֵאָכֵל תֵּאָכֵל תֵּאָכְלִי יֵאָכֵל תֵּאָכֵל נֵאָכֵל תֵּאָכְלוּ ־נָה יֵאָכְלוּ	אַאֲכִיל תַּאֲכִיל ־כִּילִי יַאֲכִיל תַּאֲכִיל נַאֲכִיל תַּאֲכִילוּ ־נָה יַאֲכִילוּ	אָאְכַל תָּאְכַל תָּאְכְלִי יָאְכַל תָּאְכַל נָאְכַל תָּאְכְלוּ ־נָה יָאְכְלוּ	
אֵכֶל · בְּאָכְלָ־ לֶה — מַאֲכִיל	הַאֲכֵל · בְּהַ־ לֶה — מַהַאֲכִיל	הָאָכֵל :	
	הַאֲכֵל כִּילִי הַאֲכִילוּ ־נָה		

גם בנכל ובהפעיל שוה תם הפ"ת תל"ק תו שתר תות גרונית, כי הדין לעולם כשפ"פ תות בגרון, כ"ן נפעל וה"ת הפעיל בסגל כמו נֶעֱבַר נֶחְלַק נֶהְרַג בנפעל; הֶעְבִיד הֶחֱרִים הֶחְלִיק בהפעיל הפ"ת בחטף סגל, ובמופיס סיבות שות תתר סחטף יפול השוא מן הטף, כמו נֶאֱכְלָה נֶאֱסְפוּ הָאֲכָלָה :

דרך החלטה	קל א	קל ב	נפעל
עבר	יָלַד יָלְדָה יָלַדְתָּ יָלַדְתְּ יָלַדְתִּי יָלְדוּ יָדְעוּ יְלַדְתֶּם ־תֶּן יָלְדוּ־נוּ	יָנַק יָנְקָה יָנַקְתָּ יָנַקְתְּ יָנַקְתִּי יָנְקוּ יְנַקְתֶּם יְנַקְתֶּן יָנְקוּ־נוּ	נוֹלַד נוֹלְדָה נוֹלַדְתָּ נוֹלַדְתְּ נוֹלַדְתִּי נוֹלְדוּ נוֹלַדְתֶּם ־תֶּן נוֹלַדְנוּ
בינוני	יוֹלֵד יוֹלֶדֶת יוֹלְדִים ־וֹת	יוֹנֵק יוֹנֶקֶת יוֹנְקִים יוֹנְקוֹת	נוֹלָד נוֹלֶדֶת נוֹלָדִים ־וֹת
פעול	יָלוּד יְלוּדָה יְלוּדִים ־וֹת	יָנוּק יְנוּקָה יְנוּקִים ־וֹת	
עתיד	אֵלֵד אֵדַע תֵּלֵד תֵּלְדִי יֵלֵד תֵּלֵד נֵלֵד נֵדַע תֵּלְדוּ | תֵּלַדְנָה יֵלְדוּ	אִינַק אִירַשׁ תִּינַק תִּינְקִי יִינַק תִּינַק נִינַק נִירַשׁ תִּינְקוּ | תִּינַקְנָה יִינְקוּ	אִוָּלֵד אִוָּדַע תִּוָּלֵד תִּוָּלְדִי יִוָּלֵד תִּוָּלֵד נִוָּלֵד תִּוָּלְדוּ | תִּוָּלַדְנָה יִוָּלְדוּ
דרך המקור	יָלֹד לֶדֶת הֵיוֹת בְּלֹ־לְלֹ־	יָנֹק רֵשֶׁת בִּינֹק בִּינֹק מִינֹק	הִוָּלֵד הִוָּדַע בְּהִ־כְּהִ־כְּהִוָּדַע
דרך הצווי	לֵד הַע דְּעִי לְדוּ לַדְנָה	יְנַק רֵשׁ יִנְקִי יִנְקוּ יִנְקְנָה	הִוָּדַע הִוָּדְעִי הִוָּדְעוּ ־נָּד

העתיד בקל יבוא בגזרה זו עכ"פ פעמים, אם לא"ן בשורה ואין הי"ד כתובה אז בחירק וי"ד הנמה כתובה: והגרוייב בי"ו הכתוב וָאֵלֵד וַתֵּלֶד וַיֵּדַע תהלף לירה ע"פ לסגל ומלעיל, ולפני למ"ד הפעל גרונית העי"ן לשלש בפתח גם כלי וי"ו הכתוב: פיעל ופיעל יפלו ע"ד השלמים:

פעיל א	הפעיל ב	הפעל	התפעל
הוֹלִיד הוֹלִידָה	הֵינִיק הֵינִיקָה	הוֹלַד הוֹלָדָה	הִתְוַלֵּד מ׳ ע״ד
הוֹלַדְתָּ הוֹלַדְתְּ	הֵינַקְתָּ הֵינַקְתְּ	הוֹלַדְתָּ הוֹלַדְתְּ	הסלמים רק
הוֹלַדְתִּי	הֵינַקְתִּי	הוֹלַדְתִּי	שנקלתם תתחלף
הוֹלִידוּ	הֵינִיקוּ	הוֹלְדוּ הוֹשְׁבוּ	היו״ד לוי״ו כמו
הוֹלַדְתֶּם תֶּן	הֵינַקְתֶּם תֶּן	הוֹלַדְתֶּם תֶּן	בנפעל ובהפעיל,
הוֹלַדְנוּ	הֵינַקְנוּ	הוֹלַדְנוּ	כי מן יצ״ע
			ההתפעל
מוֹלִיד מוֹלִידָה	מֵינִיק מֵינִיקָה	הוֹלַד הוֹלָדָה	הִתְוַדַּע ומן
מוֹלִידִים וֹת	מֵינִיקִים וֹת	הוֹלָדִים וֹת	וכן הִתְוַכַּח
			והניקוני
מוֹלָד מוֹלָדָה	מוּנָק מוּנָקָה		מִתְוַכֵּחַ
מוֹלָדִים וֹת	מוּנָקִים וֹת		והעתיד
			אֶתְוַדַּע׃
אוֹלִיד , אוֹדִיעַ	אֲנִיק אֵישֵׁב	אוֹלַד	
תּוֹלִיד תּוֹלִידִי	תֵּינִיק תֵּינִיקִי	תּוֹלַד תּוֹלְדִי	
יוֹלִיד תּוֹלִיד	יֵינִיק תֵּינִיק	יוֹלַד תּוֹלַד	
נוֹלִיד נוֹדִיעַ	נֵינִיק נֵישֵׁב	נוֹלַד	
תּוֹלִידוּ | תּוֹנָה	תֵּינִיקוּ | תֵּינָה	תּוֹלַדְנָה | תּוֹלְדוּ	
יוֹלִידוּ	יֵינִיקוּ	יוֹלְדוּ	
הוֹלִיד הוֹדִיעַ ,	הֵינִיק , בְּחֵי —	הוֹלַד	
בְּהִי כְּהִי־מְהִי	לְהִי — מְהֵינִיק		
הוֹלִיד הוֹלִידִי	הֵינִיק הֵינִיקִי		
הוֹלִידוּ נָה	הֵינִיקוּ נָה		

וגם הספעיל יבוא על ב׳ פנים : ומותם מהמ״ן בקל נסירם יבוא לנוד בהפעיל הה״ן נשמר
הה״ן נעתיד בחונס : ומותם מבקל בחירק הה״ן והחית ן בהפעיל נסירם ונוי״ד בחונם ;
ונוי״ן מספוך סעי״ן בקל זולת מ״ג וְאוֹלִיד וַיּוֹלֶד וַתְּוַדַּע וַיּוֹסֶף ומנעיל ;

דרך הזלמה	קל	נפעל	פעל
עבר	סָר סָרָה סָרָתָּ סַרְתְּ סַרְתִּי סָרוּ סַרְתֶּם סַרְתֶּן סָרְנוּ	נָסוֹר נָסְרָה נָסוֹרוֹתָ נָסוֹרוֹת נָסוֹרוֹתִי נָסְרוּ נָסוֹרוֹתֶם תֶּן נָסוֹרְנוּ	סוֹרַר סוֹרָרָה סוֹרַרְתָּ סוֹרַרְתְּ סוֹרַרְתִּי סוֹרְרוּ סוֹרַרְתֶּם תֶּן סוֹרַרְנוּ
בינוני	סָר סָרָה סָרִים סָרוֹת	נָסוֹר נָסוֹרָה נָסוֹרִים וֹת	מְסוֹרֵר רָה מְסוֹרְרִים וֹת
פעול	שׂוּם שׂוּמָה שׂוּמִים וֹת		מְסֹרָר רָה מְסֹרָרִים וֹת
עתיד	אָסוֹר תָּסוֹר תָּסוֹרִי יָסוֹר תָּסוֹר נָסוֹר נָקוּם תָּסוֹרוּ יָסוֹרוּ תִּסֹּרְנָה	אֵסוֹר תִּסּוֹר תִּסּוֹרִי יִסּוֹר תִּסּוֹר נִסּוֹר תִּסּוֹרוּ יִסּוֹרוּ תִּסֹּרְנָה	אֲסוֹרֵר תְּסוֹרֵר רִי יְסוֹרֵר תְּסוֹרֵר נְסוֹרֵר תְּסוֹרְרוּ יְסוֹרְרוּ תְּנָה
דרך המקור	סוֹר , כְּשׁוּב לָשׁוּב מְשׁוּב	הִסּוֹר , בְּהִ — לְהִ — מֵהִסּוֹר	סוֹרֵר , בְּסוֹרֵר כְּ — מְסוֹרֵר
דרך הצווי	סוֹר סוֹרִי סוֹרוּ סֹרְנָה	הִסּוֹר הִסּוֹרִי הִסּוֹרוּ נָה	סוֹרֵר סוֹרְרִי סוֹרְרוּ נָה

בעבר נקבה נסחרת סוֹ בבינוני רק מהעבר מלרע והבינוני מלרע , ובנוסף העתיד עם ו ' ההקבץ
משוב שורקם ' בק ' זולת הפ ' ב , כמו וְאָשׁוּב וַתָּקָם וְקָם ומלעיל : ונחות גרונים בפתח
וַיִּחַן וַיִּנַּע וַיִּעַר וכן וַיִּכַּר כיוצא בו ר ' מג לפעמים כמאת נתן ;

פָּעַל	הִפְעִיל	הִפְעַל	הִתְפַּעֵל
סוֹרֵר	מֵסִיר	הֵסַרְתִּי	הִסְתּוֹרֵר
סוֹרֶרֶת	מֵסִירָה	הֵסַרְתְּ	הִסְתּוֹרֵרָה
סוֹרַרְתָּ	מֵסַרְתָּ	הֵסַרְתָּ	הִסְתּוֹרַרְתָּ
סוֹרַרְתִּי	מֵסַרְתְּ	הֵסַרְתִּי	הִסְתּוֹרַרְתִּי
סוֹרְרוּ	מֵסִירוּ	הֵסִירוּ	הִסְתּוֹרְרוּ
סוֹרַרְתֶּם	מֵסַרְתֶּן	הֵסַרְתֶּם	הִסְתּוֹרַרְתֶּן
סוֹרַרְנוּ	מֵסַרְנוּ	הֵסַרְנוּ	הִסְתּוֹרַרְנוּ

הבנין הזה מוה תמיד בתמוכתו לבנין פיעל הדגוש ר״ל שם״פ בחולם ול״פ כפעל ת׳ הדגש סבע״פ וכן כאן רק שה״ק ותי״ו סי׳ הבנין נוספים בו:

סוֹרֵר	מְסִיר	הֵסִיר	הִסְתּוֹרֵר
סוֹרְרִים	מְסִירִים	הֵסִירוּ	הִסְתּוֹרְרוּ
	מוּסָר	מוּסְרָה	
	מְסוּרִים	מוּסָרוּ	

אָסוֹרֵר	אָסִיר	אוּסַר	אֶסְתּוֹרֵר
כו׳ י׳ ותין הבדל בין פיעל לפועל רק שבפיעל ל״פ בצירה ובפועל ל״פ בפתח בכל הבנין, ובב׳ הבניינים ל״פ בפולת דגש ע״פ:	תָּסִיר	תָּסוּרִי	תּוּסַר	תִּסְתּוֹרֵרִי
	יָסִיר	תָּסִיר	יוּסַר:	תּוּסַר
		נָסִיר	נוּסַר	
	תָּסִירוּן	תָּסֵרְנָה	תּוּסְרוּן	תִּסְתּוֹרַרְנָה
	יָסִירוּ		יוּסְרוּ	

	סָסִיר, בְּהָסִיר	הוּסַר	הִסְתּוֹרֵר
	כְּהָ לְהָ מָהָ		
	הָסֵר	הָסִירִי		
	הָסִירוּ	הָסֵרְנָה		

הִסְתּוֹרְרוּ

הִתְפּוֹנְנוּ

בעבר בהפעיל יצוגו נוסף הנוכח והמ״ב להפעיל בינ״ד נחם לאחר הפ״ו כמו הֲסִירוֹת הַקּוֹמוֹת הֲשִׁיבוֹתָם, הֵעִירוֹתִי בפתח לפני חוה ברון; והחיר בוי״ו ההפיך וַאֲקִים וַיָּקֶם וַיָּשָׁב יקיר סהיר לפני זלת מ״ב, ובלות גרונית וַיָּרַח וַיָּנַע וַיָּעַד וַיַּסַּע מה נאה הן בעבר

ובנדול ניימס

דרך החלטה	קל	נפעל	פעל
עבר	בָּרָא בָּרְאָה בָּרָאתָ בָּרָאת בָּרָאתִי בָּרְאוּ בָּרָאתֶם תֶּן בָּרָאנוּ	נִבְרָא נִבְרְאָה נִבְרֵאתָ נִבְרֵאת נִבְרֵאתִי נִבְרְאוּ נִבְרֵאתֶם תֶּן נִבְרֵאנוּ	בֵּרֵא בֵּרְאָה בֵּרֵאתָ בֵּרֵאת בֵּרֵאתִי בֵּרְאוּ מָלְאוּ בֵּרֵאתֶם תֶּן בֵּרֵאנוּ
בינוני	בּוֹרֵא בּוֹרְאָה בּוֹרְאִים וֹת	נִבְרָא נִבְרְאָה נִבְרָאִים וֹת	מְבָרֵא מְבָרְאָה מְבָרְאִים וֹת
פעול	בְּרוּא בְּרוּאָה בְּרוּאִים וֹת		מְבֹרָא רָאָה מְבֹרָאִים וֹת
עתיד	אֶבְרָא תִּבְרָא תִּבְרְאִי יִבְרָא תִּבְרָא נִבְרָא תִּבְרְאוּ ן תִּנָּה יִבְרְאוּ ן	אֶבָּרֵא תִּבָּרֵא תִּבָּרְאִי יִבָּרֵא תִּבָּרֵא נִבָּרֵא תִּבָּרְאוּ ן תִּנָּה יִבָּרְאוּ ן	אֲבָרֵא תְּבָרֵא תְּבָרְאִי יְבָרֵא תְּבָרֵא נְבָרֵא נְמַלֵּא תְּבָרְאוּ ן תִּנָּה יְבָרְאוּ ן
דרך המקור	בְּרֹא, נִבְרֹא	הִבָּרֵא	בָּרֵא מַלֵּא
דרך הצווי	בְּרָא בִּרְאִי בִּרְאוּ בְּרֶאנָה	הִמָּצֵא אִי הִמָּצְאוּ נָה	בָּרֵא בָּרְאִי בָּרְאוּ בָּרֶאנָה

המקור בקל יצוא לפעמים בתוספת תי"ו כמו קְרֹאת מִלְאת : והפועל שוה נשלמים רק כשנ"פ ומע"ר סחיים מקבלין דגש מתחלק החירק פ"א נעגר לגירה והפתח בניוני לקמץ והקמוץ בעתיד להוסיף לחמלוס דגש, כי גם נשלמים כן . כמו בָּרֵךְ מְבָרֵךְ אֲבָרֵךְ וכו' :

פָּעַל	הִפְעִיל	הָפְעַל	הִתְפַּעֵל
בָּרָא בְּרִיאָה	הִבְרִיא הַבְרִיאָה	הָבְרָא הָבְרֵאָה	הִתְבַּרֵא כו׳
בָּרֵאת בְּרֵאת	הִבְרִיאָךְ אֶת	הָבְרֵאתָ רֵאת	ע״ד השלמים
בָּרֵאתִי	הִבְרֵאתִי	הָבְרֵאתִי	
בָּרְאוּ מָלְאוּ	הִבְרִיאוּ	הָבְרְאוּ	
בָּרֵאתֶם תֶּן	הִבְרֵאתֶם תֶּן	הָבְרֵאתֶם תֶּ	
בָּרֵאנוּ	הִבְרֵאנוּ	הָבְרֵאנוּ	
בָּרָא בָּרָאָה	מַבְרִיא אָה	הָבְרָא רָאָה	מִתְבַּרֵא
בָּרְאִים וֹת	מַבְרִיאִים וֹת	הָבְרָאִים וֹת	
	מָבְרָא אֶת		
	מִבְרָאִים וֹת		אֶתְבַּרֵא
אֶבְרָא	אַבְרִיא	אָבְרָא	
תִּבְרָא תִּבְרְאִי	תַּבְרִיא אִי	תָּבְרָא תָּבְרְאִי	
יִבְרָא תִּבְרָא	יַבְרִיא תַּבְרִיא	יָבְרָא תָּבְרָא	
נִבְרָא	נַמְצִיא	נָבְרָא	
תִּבְרְאוּ	תַּבְרִיאוּ נָה	תָּבְרְאוּ	
יִבְרְאוּ תֶּ נָה	יַבְרִיאוּ נָה	יָבְרְאוּ נָה	
בָּרֹא מָלֹא	הַמְצִיא	הָבְרָא	הִתְבַּרֵא
	הַחְבִּיא אִי		הִתְחַבֵּא
	הַחְבִּיאוּ נָה		

גם הפועל עם ע״פ נחלקות לו רי״ם שמושם מקבלים דגש חזקה קנוץ פ״פ לאלם לחלוש דגש ; וכן בהפעל תחלף הפתח פ״פ לקמץ בכל הבנין לחלוש דגש כמו הִתָּקְרֵא כו׳, וכן בשלמים הִתְבָּרֵךְ מִתְבָּרֵךְ אִתְבָּרֵךְ :

	קל נפעל		פעל	
דרך החלמה				
עבר	גָּלָה גָּלְתָה גָּלוּ גָּלִיתָ גָּלִית גָּלִיתֶם גָּלִיתֶן גָּלִינוּ	נִגְלָה נִגְלְתָה נִגְלוּ נִגְלִיתָ נִגְלִית נִגְלִיתֶם נִגְלִיתֶן נִגְלִינוּ	צוּוָה צוּוְתָה צוּוּ צוּוִיתָ צוּוִית צוּוִיתֶם צוּוִיתֶן צוּוִינוּ	צוּוִיתִי צוּוִיתִי
בינוני	גָּלֶה גָּלָה גּוֹלִים גּוֹלוֹת	נִגְלֶה נִגְלָה נִגְלִים נִגְלוֹת	מְצוּוֶּה מְצוּוָּה מְצוּוִּים מְצוּוּוֹת	
פעול	גָּלוּי גָּלוּיָה גְּלוּיִים גְּלוּיוֹת		מְצוּוֶּה מְצוּוָּה מְצוּוִּים מְצוּוּוֹת	
עתיד	אֶגְלֶה תִּגְלֶה תִּגְלִי יִגְלֶה תִּגְלֶה נִגְלֶה תִּגְלוּ יִגְלוּ תִּגְלֶינָה יִגְלוּ	אִגָּלֶה תִּגָּלִי תִּגָּלֶה יִגָּלֶה תִּגָּלֶה נִגָּלֶה תִּגָּלוּ יִגָּלוּ תִּגָּלֶינָה	אֲצַוֶּה תְּצַוִּי תְּצַוֶּה יְצַוֶּה תְּצַוֶּה נְצַוֶּה תְּצַוּוּ יְצַוּוּ תְּצַוֶּינָה	
דרך המקור	גָּלֹה, גָּלוֹת. בְּגָלוֹת מִגְלוֹת	הִגָּלֹה, נִגְלֹה הִגָּלוֹת, כְּהִ —	צַוֹּה, צַוּוֹת, גַּלּוֹת, לְגַלּוֹת מְגַלּוֹת	
דרך הצווי	גְּלֵה גְּלִי גְּלוּ גְּלֶינָה	הִגָּלֵה הִגָּלִי הִגָּלוּ הִגָּלֶינָה	צַוֵּה צַוִּי צַוּוּ צַוֶּינָה	

סעתיד נקל נוי ו בסיוד וָאֶגֶל וַתִּגֶל וַיִּגֶל, ולפעמים גם בלי וי"ו אֶגֶל יִגֶל, ומעתים בלי רס וָאֶפֶן וַיִּפֶן וַנִּפֶן; ובנפעל וָאִגָּל וַתִּגָּל וַיִּגָּל; ובפיעל וָאֲגַל וַתְּגַל וַיְגַל: וחסר פ"ו בפלחת מצוות פח"ך ד"ק ס"ב הקל נוי"ו בסיוד וַיִּפֶת וַיֵּשֶׁת וַיִּבֶךְ וַיֵּרֶד וַיִּשֶׁק יִשֶּׁט וַיִּשֶּׁב:

פַּעַל	הִפְעִיל	הִתְפַּעֵל	הָתְפַּעַל
גָּוָה צָוְתָה	הִגְלָה הִגְלְתָה	הִתְגַּלָּה הִתְגַּלְתָה	הִתְגַּלָּה כו'
גָּוִיתָ צָוִית	הִגְלֵיתָ הִגְלֵית	הִתְגַּלֵּיתָ הִתְגַּלֵּית	כמו נפיעל
צָוִיתִי	הִגְלֵיתִי	הִתְגַּלֵּיתִי	הרגם , ונמלת סרס מ'
צָוָה	הִגְלָה	הִתְגַּלָּה	נגזרם זה מהם סנה
צִוִּיתֶם צִוִּיתֶן	הִגְלֵיתֶם תֶּן	הִתְגַּלֵּיתֶם תֶּן	נהתפעל בוי"ו נעשה לפני
צִוִּינוּ	הִגְלִינוּ	הִתְגַּלִּינוּ	ה"מ פסרם
			הִשְׁתַּחֲוָה
גָּוֹה צָוָה	מַגְלָה מָגְלָה	הִגָּלָה הָגְלָה	והביטי
גָּוִים צָוּוֹת	מַגְלִים וֹת	הִגָּלִים וֹת	מִשְׁתַּחֲוָה
	מַגְלָה מָגְלָה		וסעת יד
	מַגְלִים וֹת		אֶשְׁתַּחֲוָה
			במקור והלוי
אֲצַוֶּה	אַגְלֶה	אָגְלֶה	הִשְׁתַּחֲוָה :
תְּצַוֶּה תְּצַוִּי	תַּגְלֶה תַּגְלִי	תָּגְלֶה תָּגְלִי	
יְצַוֶּה תְּצַוֶּה	יְגַלֶּה תַּגְלֶה	יָגְלֶה תָּגְלֶה	
נְצַוֶּה	נַגְלֶה	נָגְלֶה	
תְּצַוּוּ תְּצַוֶּינָה	תְּגַלּוּ תַּגְלֶינָה	תָּגְלוּ תָּגְלֶינָה	
יְצַוּוּ תְּצַוֶּינָה	יְגַלּוּ תַּגְלֶינָה	יָגְלוּ תָּגְלֶינָה	
צָוֹת עֲנוֹת	גֹּלָה גַּלּוֹת	הָגְלָה הָגְלוֹת	
	בְּגַ – מַגְלוֹת		
	גֹּלָה גְּלִי	הָגָּלָה הָגְלִי	
	הָגְלוּ הַגְלֶינָה	הָגָּלוּ הָגְלֶינָה	

העתיד נהפעל עם וי"ו ההפוך וָאֶגְלָה וָאֶגֶל וַיִּפֶן וַיֵּרֶד ; ומס פ"פ לו ע"פ גרונית ושם ההפעיל עם הקל : כמו וַיַּעַל וַיַּרְא וק"מ הרס נקל וַיִּרַד וכהפ' וַיַּחַר ' והלוי לפעמי' בלי ה"ח וְהָרְחִבָה הַעֲלֵנוּ ; והתפעלנו אֶתְגַּל וְתִתְגַּל וַיִּתְגַּל הִתְגַּל ומוסרם הִשְׁתַּחֲוִי וַתִּשְׁתַּחוּ

דרך החלטה	קל	נפעל	פִּעֵל
עבר	סַב סַבָּה סַבְתָּ סַבְתְּ סַבּוֹתִי סַבּוּ סַבְתֶּם סַבְתֶּן סַבּוּ	נָסַב נָסְבָּה נָסַבְתָּ נָסַבְתְּ נָסַבּוֹתִי נָסַבּוּ נָסַבְתֶּם תֶּן נָסַבּוּ	סִבֵּב סִבְּבָה סִבַּבְתָּ סִבַּבְתְּ סִבַּבְתִּי סִבְּבוּ סִבַּבְתֶּם תֶּן סִבְּבוּ
בינוני	סֵב סֵבָה סְבִים סֵבוֹת	נָסָב נְסָבָה נְסָבִים וֹת	מְסוֹבֵב בָּה מְסוֹבְבִים וֹת
פעול	סָבוּב סְבוּבָה סְבוּבִים וֹת		מְסוֹבָב בָּה מְסוֹבָבִים וֹת
עתיד	אָסוֹב תָּסֹב תָּסֹבִּי יָסֹב תָּסֹב נָסֹב תָּסֹבּוּ יָסֹבּוּ | תָּסֻבֶּינָה	אֵסֵב תִּסַּב תִּסַּבִּי יִסַּב תִּסַּב נִסַּב תִּסַּבּוּ יִסַּבּוּ | תִּסַּבֶּינָה	אֲסוֹבֵב תְּסוֹבֵב תְּסוֹבְבִי יְסוֹבֵב תְּסוֹבֵב נְסוֹבֵב תְּסוֹבְבוּ יְסוֹבְבוּ | נָה
דרך המקור	סֹב סָבֹב לְסֹבֵב מָסֹב	הִסַּב	סוֹבֵב כְּסוֹבֵב לְסוֹבֵב מְסוֹבֵב
דרך הצווי	סֹב סֹבִי סֹבּוּ סֻבֶּינָה	הִסַּב הִסַּבִּי הִסַּבּוּ הִסַּבֶּינָה	סוֹבֵב סוֹבְבִי סוֹבְבוּ נָה

פעל בקל ינוח לפעמים בשמים סָבֹב סָבְבוּ : ורן הציר יִ כֹּבֵב : מן הפעול תעיד בשמות:

הפעתיד נו"ן החפין וְאָסוֹב וְתִסֹּב וַיָּסֹב וְנָסֹב וַיִּסַּךְ : גם בשמות גרונית וַיָּהָם וַיָּהֹם וַיָּעַן ; ובפועל ספ"ם ניחוס תחת דגש שלא יתחברו ג' מותיות דומות רצופות : ומעתים מיוחדי פ"ד השמים הלל :

פָּעַל	הִפְעִיל	הָפְעַל	הִתְפַּעֵל
סוֹבֵב כו׳ גם זה	הֵסֵב הֲסֵבָה	הוּסַב הוּסַבָּה	הִסְתּוֹבֵב כו׳ כמו
	הֲסַבְתָּ הֲסַבְתְּ	הוּסַבְתָּ ־בְּתְּ	בפיעל וכן
שוה בפיעל רק	הֲסִבּוֹתִי	הוּסַבְתִּי	הִתְגּוֹלֵל
במפיעל ע״פ צלילים	הֵסִבּוּ	הוּסַבּוּ	והצינוי מִתְגּוֹלֵל
וגזה בפתח כמ״ם	הֲסִבּוֹתֶם ־תֶּן	הוּסַבּוֹתֶם ־תֶּן	העתיד אֶתְגּוֹלֵל :
בגזרת כפ״ו	הֲסִבּוּנוּ	הוּסַבּוּנוּ	וקלחם יצוח ב״כ
והצינוי סוֹבֵב			כפולי פ״ח ועי״ן
העתיד אֲסוֹבֵב :	מֵסֵב מְסֻבָּה	הוּסַב הוּסַבָּה	כמו פיעל
	מְסֻבִּים ־בּוֹת	הוּסָבִים ־בוֹת	הִתְגַּלְגֵּל
גם יצוח הפיעל			והצינוי מִתְגַּלְגֵּל
בגזרה זו כפול הפ״ח	מוֹסֵב מוֹסֶבֶת		העתיד אֶתְגַּלְגֵּל
והעי״ן כמו כַּלְכֵּל	מְסֻבִּים ־בּוֹת		חו ע״ד הסלמים
מן כלל			
והצינוי מְכַלְכֵּל	אָסֵב	אוּסַב	הִתְקַלֵּל
והפ׳ מְכֻלְכָּל	תָּסֵב תָּסְבִּי	תּוּסַב תּוּסְבִּי	מִתְקַלֵּל
והעתיד אֲכַלְכֵּל	יָסֵב תָּסֵב	יוּסַב תּוּסַב	אֶתְקַלֵּל : וכן
	נָסֵב	נוּסַב	בפיעל קַלֵּל :
וזה פועל ממנו	תָּסֵבּוּ	תּוּסְבוּ	
כַּלְכֵּל והצינוי	יָסֵבּוּ תְּסֻבֶּנָה	יוּסְבוּ תּוּנָה	
כָּלְכָּל והעתיד			
אֲכַלְכֵּל :	הָסֵב : בְּהָסֵב	הוּסַב	
	לְהָסֵב מֵהָסֵב		
זיכוי ת״כ פיעל ופועל			
מגזרה זו עם ג׳ תוספים	הָסֵב הָסְבִּי		
חו ע״ד סלמים חו	הָסֵבּוּ הָסֵבֶּנָה		
ע״ד כחי ע״ו חו ע״ד			
מרובעים :			

העתיד בהפעיל פמ וי״ו הפעול וַאֲסֵב וַתָּסֶךְ וַיָּגֶל ; ובקלחם חית״ן בפתח כמו אָסֵב תָּסֵב יָסֵב וַיָּסֵב ; וכן בקל בקלחם חית״ן בחירק כמו וְאֵבֶת מן פתח וַיִּקַּד מן קדד וַיִּדַּם מן דמם

שלמים על משקלים שונים

דרך החלטה	קל ע״פ פָּעַל	קל ע״פ פָּעַל	קל ל״פ תי״ו
עבר	זָקַן זָקְנָה זָקַנְתָּ זָקַנְתְּ זָקַנְתִּי זָקְנוּ : חָפְצוּ זְקַנְתֶּם זְקַנְתֶּן זָקְנוּ	קָטַן קָטְנָה קָטַנְתָּ קָטַנְתְּ קָטַנְתִּי קָטְנוּ קְטַנְתֶּם תֶּן קָטְנוּ	שָׁבָה שָׁבְתָה שָׁבַתָּ שָׁבַתְּ שָׁבַתִּי שָׁבְתוּ שְׁבַתֶּם שְׁבַתֶּן שָׁבְתוּ
בינוני	זָקֵן זְקֵנָה זְקֵנִים וֹת	קָטֹן קְטֹנָה קְטַנִּים וֹת	שׁוֹבֵת שׁוֹבֶתָה שׁוֹבְתִים וֹת
פעל	מין פעול נזם לפי סכות עומד	גם נזם מין פעול	מין פעול גם נזם
עתיד	אֶזְקַן : אֶחְפּוֹץ תִּזְקַן תִּזְקְנִי יִזְקַן תִּזְקַן נִזְקַן : נַחְפּוֹץ תִּזְקְנוּ יִזְקְנוּ תִּזְקַנָּה	אֶקְטַן תִּקְטַן תִּקְטְנִי יִקְטַן תִּקְטַן כו׳ : ולע כמינות נו״ן הסמוך מחר נון הסרם נסמט נו״ן הסרם ונכלס נרגש מחר נגו״ן הסניה כמו מחרתה נמצלי בתגה :	אֶשְׁבַּת אִשְׁבַּת כו׳ : כיוצאים פעלים שינוחו על ג׳ המשקלים בעתיד להיות ע״פ אֶפְעַל וע״פ אֶפְעַל : וכן יַחְפֹּץ יַחְפְּצוּן : ומ״ן נפתח תו נכנל מנכי תות הגרון : וכל פעל של״פ תי״ו , תחר יתחבר עליו תי״ו הסמוך יפול תי״ו ל״פ והשלמה נדגש.
דרך המקור	חָפוֹץ בַּחֲפוֹץ כְּחַ־לַחַ־מֵחָפוֹץ		
דרך הצווי	חֲפוֹץ חִפְצִי חִפְצוּ חֲפֹצְנָה		

סענר נקל יבוא על ג׳ משקלים : כשע״פ נפתח נקרא משקל פָּעַל כלומר החנתר לעיל ; וכשהוא נלוה
עוד משקל פָּעֵל וכנ׳ נוסף נסחריס נכניסם מפסקלי שוב נלוה חָפְצָה חָפְצוּ ; וכשע״פ נחולם
עוד משקל פָּעַל : וכנ׳ נוסף נסחריס נפסק יָכְלָה יָכְלוּ : ינגוסף תֶּם תֶּן יסוב החולם נק״ת
יְכָלְתֶּם יְכָלְתֶּן :

קל	הפעיל	הפעל	השתפ"ל
יָצַק	הֵצִיעַ	הֻצַּע	הִנִּיחַ
יָצַקְתָּ	הֵצַעְתָּ	הֻצַּקְתָּ	הִנַּחְתָּ
יָצַקְתִּי	הֵצַעְתִּי	הֻצַּעְתִּי	הִנַּחְתִּי
יָצְקוּ	הֵצִיעוּ	הֻצְּעוּ	הִנִּיחוּ
יְצַקְתֶּם	הֵצַעְתֶּם	הֻצַּקְתֶּן	הִנַּחְתֶּם
יָצַקְנוּ	הֵצַעְנוּ	הֻצַּעְנוּ	הִנַּחְנוּ
יוֹצֵק	מֵצִיעַ	מֻצָּע	מֻנָּח
יוֹצְקִים	מֵצִיעִים	מֻצָּעִים	מֻנָּחִים
יָצוּק	מָצוּעַ	מֻצָּעָה	מֻנָּחָה
יְצוּקִים	מְצוּעִים	מֻצָּעִים	מֻנָּחִים
אָצַק	אָצַע	אָצַע	אָנִיחַ
תָּצַק	תָּצִיעַ	תָּצַע	תָּנִיחַ
יָצַק	יָצִיעַ	יָצַע	יָנִיחַ
נָצַק	נָצִיעַ	נָצַע	נָנִיחַ
תָּצְקוּ	תָּצִיעוּ	תָּצְעוּ	תָּנִיחוּ
יָצְקוּ	יָצִיעוּ	יָצְעוּ	יָנִיחוּ
יָצֹק	הָצֵא	הָצַע	הָנִיחַ
צָקוּ	צֵאוּ	צָעוּ	הָנִיחוּ

כל הנזרות שפ"פ יו"ד ופ"פ לד"י הולכים ע"ד הסדר פ"ח נו"ן והם יָצַב יָצַג יָצַע יָצַק יָצַת וזה בקל, אבל בשאר הבניינים קלתם הולכים ע"ד נחי פ"י וקלתם ע"ד הסרי פ"י, כיוצא נָצַב הִצִּיב הִצִּיג הָצַג מִן הַקֹּף הִנִּיחַ לד"ק פס מִן נָקַף יָנַח ולד"ק מִן נָקַף נָגַף וכיו"ב מהפסוד וְאָנִיחַ וְתָנָחַ וְיָנַח :

דרך הפעלה	קל פע"י	קל נל"ח	קל חפ"י	קל נל"ם	הפעיל
עבר	נָשָׂא	נָשְׂאָה	נָטָה	נָטְתָה	הִכָּה הִכְּתָה
	נָשָׂאתָ	נָשָׂאת	נָטִיתָ	נָטִיתְ	הִכִּיתָ הִכִּית
	נָשָׂאתִי		נָטִיתִי		הִכִּיתִי הִכִּיתִי
	נָשְׂאוּ		נָטוּ	חָסְרוּ	הִכּוּ הִכּוּ
	נָשָׂאתֶם	נָשָׂאתֶן	נְטִיתֶם	נְטִיתֶן	הִכִּיתֶם הִכִּיתֶן
	נָשָׂאנוּ		נָטִינוּ		הִכִּינוּ
בינוני	נוֹשֵׂא	נוֹשְׂאָה	נוֹטֶה	נוֹטָה	מַכֶּה מַכָּה
	נוֹשְׂאִים	־אוֹת	נוֹטִים	נוֹטוֹת	מַכִּים מַכּוֹת
פעול	נָשׂוּא	נְשׂוּאָה	נָטוּי	נְטוּיָה	מֻכֶּה מֻכָּה
	נְשׂוּאִים	נְשׂוּאוֹת	נְטוּיִים	נְטוּיוֹת	מֻכִּים מֻכּוֹת
עתיד	אֶשָּׂא		אֶטֶּה אֵט		אַכֶּה אַט
	תִּשָּׂא	תִּשְּׂאִי	תֵּטֶה	תִּטִּי	תַּכֶּה תַּכִּי
	יִשָּׂא	תִּשָּׂא	יֵט	תֵּטֶה	יַכֶּה יַךְ תַּכֶּה
	נִשָּׂא		נֵטֶה נֵט		נַכֶּה נַטֶּה
	תִּשְׂאוּ		תֵּטוּ		תַּכּוּ
	יִשְׂאוּ	תִּשֶּׂאנָה	יֵטוּ	תֵּטֶינָה	יַכּוּ תַּכֶּינָה
דרך המקור	נָשׂוֹא	שְׂאֵת	נָטֹה	נְטוֹת בְּנִ־	רַכֵּה הַכּוֹת בְּהַ־
	בְּשְׂאֵת	לָשֵׂאת	בְּנִ־	לְנְטוֹת מִנִּ־	לְהַכּוֹת מֵהַכּוֹת
דרך הצווי	שָׂא	שְׂאִי	נְטֵה	נְטִי	הַכֵּה הַךְ הַכִּי
	שְׂאוּ	שֶׂאנָה	נְטוּ	נְטֶינָה	הַכּוּ הַכֶּינָה

נָשָׂא מוכב מחסרי פ"נ ומנל"ח, והעתיד ע"ד ג' הגזרות, והמקור נָשׂוֹא חו שְׂאֵת ועם נכל"ס בְּשְׂאֵת גם ע"ד השלמים מְנַשֵּׂא וגלי נון בְּנָשׂוֹא גלוי: נָטָה מוכב מחפ"י ונל"ם, והעתיד גוי" ו' ההפיך וָאֶטֶּשׁ וַיֵּט וַיֵּיט גם בלי ו"ו ההפוך לפעמים חית"ן - נלוים, בהפעיל וָאַךְ וַתַּךְ וַיַּךְ וַנַּךְ והפעל רַכֵּה אַכָּה:

נחפ"י קל נ"י	נפעל	נחפ"י קל נ"ה	הפעיל
יָרֵא יָרְאָה	נוֹרָא נוֹרְאָה	יָרֹה יָרְתָה	הוֹרָה הוֹרְתָה
יָרֵאתָ יָרֵאת	נוֹרֵאתָ נוֹרֵאת	יָרִיתָ יָרִית	הוֹרִיתָ הוֹרִית
יָרֵאתִי	נוֹרֵאתִי	יָרִיתִי	הוֹרִיתִי
יָרֵאוּ יָרֵאוּ	נוֹרְאוּ	יָרוּ יָפוּ	הוֹרוּ הוֹנוּ
יָרֵאתֶם יָרֵאתֶן	נוֹרֵאתֶם תֶּן	יְרִיתֶם יְרִיתֶן	הוֹרִיתֶם הוֹרִיתֶן
יָרֵאנוּ	נוֹרֵאנוּ	יָרִינוּ	הוֹרִינוּ הוֹנִינוּ
יָרֵא יְרֵאָה	נוֹרָא נוֹרָאָה	יָרֹה יָרָה	מוֹרֶה מוֹרָה
יְרֵאִים יְרֵאוֹת	נוֹרָאִים וֹת	יוֹרִים יוֹרוֹת	מוֹרִים מוֹרוֹת
		יְרוּי יְרוּיָה	מוֹרֶה מוֹרָה
		יְרוּיִם יְרוּיוֹת	מוֹרִים מוֹרוֹת
אִירָא	אִוָּרֵא	אִירֶה אִיפֶּה	אוֹרֶה אוֹרָה
תִּירָא תִּירְאִי	תִּוָּרֵא תִּוָּרְאִי	תִּירֶה תִּירִי	תּוֹרֶה תּוֹרִי
יִירָא תִּירָא	יִוָּרֵא תִּוָּרֵא	יִירֶה יִיר תִּירֶה	יוֹרֶה תּוֹרֶה
נִירָא	נִוָּרֵא	נִירֶה נִיפֶּה	נוֹרֶה נוֹדָה
תִּירְאוּ יִירְאוּ תִּי נָה	תִּוָּרְאוּ יִוָּרְאוּ תִּוָּ נָה	תִּירוּ יִירוּ תִּירֶינָה	תּוֹרוּ יוֹרוּ תּוֹרֶינָה
יָרֹא יְרֹא לִירֹא	יָרוֹא יְרוֹא מִוָּרֹא	יָרֹה יְרֹה לִירוֹת	הוֹדוֹת הוֹדוֹת לְהוֹדוֹת
יָרֵא יְרֵאָה	הִוָּרֵא הִוָּרְאָה	יָרֵה יָרֵי יְרֵינָה	הוֹדֵה הוֹדִי הוֹדֶינָה

יָרֵא הוא ע"י פָּעַל : וכבר הזהרתי כי מקצתי פָּעַל הוא פָּעוֹל שזה הדיוקי נתקבל העניין

ו והעתיד תִּירָאנָה נפעמים בלי ה"ח תִּירָאן , והצווי יִרְאוּ ת' יִרְאוּ להבדילו מן לשון רבוים

יָרֹה העתיד בנו"ו ההפוך וָאָיר וַתָּיר וַיָּר והפעיל וָאוֹר וַתּוֹר וַיּוֹר והפעל מן סיומה

נוֹרָה אוֹרֶה ומן הי יָרֹה יִירֶה שמות יש בלי חלוק סיום נ"י

דרך החלטה	קל פ"מ פָּעַל		קל ע"מ פָּעֵל		קל ע"מ פָּעַל	
עבר נפ"ו ע"י	בָּן	בָּנָה	מֵת	מֵתָה	בּוּשׁ	בּוֹשָׁה
פָּעַל	בָּנְתָּ	בַּנְתְּ	מַתָּ	מַתְּ	בּוֹשְׁתָּ	בּוֹשְׁתְּ
פָּעַל	בָּנִתִי	בִּינוֹתִי	מַתִּי	שַׁתִּי	בּוֹשְׁתִּי	
	בָּנוּ		מֵתוּ		בּוֹשׁוּ אוֹרוּ	
	בְּנֹתֶם	בְּנַתֶּן	מַתֶּם	מַתֶּן	בָּשְׁתֶּם	בָּשְׁתֶּן
	בָּנוּ		מֵתוּ		בּוֹשְׁנוּ	
בינוני	בָּן	בָּנָה	מֵת	מֵתָה	בּוּשׁ	בּוֹשָׁה
	בָּנִים	בָּנוֹת	מֵתִים	מֵתוֹת	בּוֹשִׁים	בּוֹשׁוֹת
פעול						
עתיד	אִבֶּן	אֶרִיבָה	אָמוּת	אָמוּתָה	אֵבוּשׁ	
	תִּבֶּן	תָּבִינִי	תָּמוּת	תָּמוּתִי	תֵּבוּשׁ	תֵּבוּשִׁי
	יִבֶּן	תָּבִן	יָמוּת	תָּמוּת	יֵבוּשׁ	תֵּבוּשׁ
	נִבֶּן	נָרִיבָה	נָמוּת		נֵבוּשׁ	
	תָּבִינוּ / יָבִינוּ	תִּבֶּנָה	תָּמוּתוּ / יָמוּתוּן	תָּמוּתְנָה	תֵּבוּשׁוּ / יֵבוּשׁוּ	תֵּבֹשְׁנָה
דרך המקור	בִּן לָרִיב לָדִין		מוּת	בְּמוּת	בּוּשׁ	בְּבוּשׁ
	כְּבִכִין	מְהָבִין			לְבוּשׁ	מְבוּשׁ
דרך הצוו	בִּן	בִּינָה בִּינִי	מוּת	שׁוּב מוּתִי	בּוּשׁ	בּוּשִׁי
	בִּינוּ	בְּנָה	מוּתוּ	מוּתְנָה	בּוֹשׁוּ	בּוֹשְׁנָה

בגר ימלט שרשי׳ נכע״ו שהע״ד קל והעתיד ע״ד הפעיל : ולד״ק כל כתלה הס תנזרת נחי ע״י כמו
מממלט נס נצנר בִּינוֹתַי : וכל שהס עד״ז המקור והצווי בלי ה״ח כמו לִין שִׁירוּ שִׁיחוּ גִּילִי •
מן בּוּשׁ הפ יח״ן אֵבוּשׁ ע״ד נחי פ״י כמו תֵּן יֵאוֹת נְאוֹת ותולי הוא מרכב מנחי פ״י ומנע״ו
כי גס נהפעיל יבוא ע״ד נ׳ הגזרות :

פָּעַל	הפעיל	קל נע"ו ול"ה	הפעיל
בּוֹשׁ בּוֹשָׁה	הֵמִית הֵמִיתָה	בָּא בָּאָה	הֵבִיא הֵבִיאָה
בַּשְׁתָּ בַּשְׁתְּ	הֲמַתָּ הֲמַתְּ	בָּאתָ בָּאת	הֲבֵאתָ הֲבֵאת
בּוֹשְׁתִּי תֵּבוֹתִי	הֲמִתִּי הֲעִידוֹתִי	בָּאתִי	הֲבֵאתִי הֲנִיאוֹתִי
בּוֹשׁוּ קָמוּ	הֵמִיתוּ	בָּאוּ	הֵבִיאוּ הֵנִיאוּ
בַּשְׁתֶּם תֶּן	הֲמַתֶּם הֲמַתֶּן	בָּאתֶם בָּאתֶן	הֲבֵאתֶם הֲבֵאתֶן
בּוֹשְׁנוּ	הֵמַתְנוּ	בָּאנוּ	הֲבֵאנוּ הֲנִיאוֹנוּ
מְבַיֵּשׁ מְבַיְּשָׁה	מֵמִית מְמִיתָה	בָּא בָּאָה	מֵבִיא מְבִיאָה
מְבַיְּשִׁים וֹת	מְמִיתִים וֹת	בָּאִים בָּאוֹת	מְבִיאִים וֹת
מְבֻיָּשׁ מְבֻיָּשָׁה	מוּמָת מוּמָתָה		מוּבָא מוּבָאָה
מְבֻיָּשִׁים וֹת	מוּמָתִים וֹת		מוּבָאִים וֹת
אָבוּשׁ אֲקוֹמָה	אָמוּת	אָבוֹא	אָבִיא אָנִיא
תָּבוּשׁ תְּבַיְּשִׁי	תָּמוּת תָּמִיתִי	תָּבֹא תָּבוֹאִי	תָּבִיא תָּבִיאִי
יָבוּשׁ תְּבַיֵּשׁ	יָמוּת תָּמִית	יָבוֹא תָּבוֹא	יָבִיא תָּבִיא
נָמוּת נָשִׁית	נָמוּת נָשִׁית	נָבוֹא	נָבִיא נָנִיא
תְּבֻיַּשְׁנָה	תָּמוּתוּ	תָּבוֹאוּן	תָּבִיאוּ
יְבֻיַּשְׁנָה	יָמוּתוּ תָּמֹנָּה	יָבֹאוּ תָּבֹאנָה	יָבִיאוּ תָּבֵאנָה
קַיֵּם לְקַיֵּם	הָמֵת בְּהָמֵית	בּוֹא בְּבוֹא	הָבֵיא לְהָבִיא
	לְהָמִית מֵהָמִית	לָבוֹא מִבּוֹא	מֵהָבִיא
קַיֵּם קַיָּמְתִּי	הָמֵת הָמִיתִי	בֹּא בֹּאִי	הָבֵא הָבִיאִי
קַיְּמוּ קַיָּמְנָה	הָמוּתוּ הָמַתְנָה	בּוֹאוּ בֹּאנָה	הָבִיאוּ הָבֵאנָה

מלה הנרמזים בע"פ בפיעל יו"ד, כמו בִּישׁ חִיֵּב קַיֵּם הוא לד"ק מן גזרת נע"י: ומלת הַמַּתֶּם בהפעיל מן מות רמוי הַמִּיתוֹתֶם כמו הֲשִׁיבוֹתֶם מן הֵמַתֶּם, וכן דגשת"כ והיוק ת' פתח יפעלות הֲבֵאתִי הֲבֵאתֶם הֲבֵאנוּ בהפעיל מנוע יתכן"כ הֲבִיאוֹתָ הֲבִיאוֹתֶם הֲבִיאונוּ

דרך החלטה	קל ע"א	פָּעַל	קל ע"מ	פעל	קל (פעל מזר)
עבר	יָכַל	יָכְלָה	יָגַר	יָגְרָה	הָיָה	הָיְתָה
	יָכַלְתָּ	יָכָלְתְּ	יָגַרְתָּ	יָגָרְתְּ	הָיִיתָ	הָיִית
	יָכֹלְתִּי		יָגֹרְתִּי		הָיִיתִי	הָיִיתִי
	יָכְלוּ	יָכָלוּ	יָגְרוּ	יָגָרוּ	הָיוּ , חָיוּ	
	יְכָלְתֶּם	יְכָלְתֶּן	יְגָרְתֶּם	יְגָרְתֶּן	הֱיִיתֶם	הֱיִיתֶן
	יָכֹלְנוּ		יָגֹרְנוּ		הָיִינוּ	
בינוני	יָכֹל	יְכֹלָה	יָגוֹר	יְגוֹרָה	הֹוֶה	הוֹיָה רוֹיָה
	יְכֹלִים	יְכֹלוֹת	יְגוֹרִים	יְגוֹרוֹת	הוֹיִם	הוֹיוֹת
פעול					רָאוּי	רְאוּיָה
					רְאוּיִם	רְאוּיוֹת
עתיד	אוּכַל-	אוּכְלָה	אָגוּר	אָגוּרָה	אֶהְיֶה , אֱהִי	
	תּוּכַל	תּוּכְלִי	תָּגוּר	תָּגוּרִי	תִּהְיֶה	תִּהְיִי
	יוּכַל	תּוּכַל	יָגוּר	תָּגוּר	יִהְיֶה	תִּהְיֶה
	נוּכַל	נוּכְלָה	נָגוּר	נָגוּרָה	נִהְיֶה , נְהִי	
	תּוּכְלוּ	תּוּכַלְנָה	תָּגוּרוּ	תָּגֹרְנָה	תִּהְיוּ	תִּהְיֶינָה
	יוּכְלוּ		יָגוּרוּ		יִהְיוּ	
דרך המקור	יָכֹל	יְכֹלֶת	יָגוֹר , גוֹר , בְּגוֹר		הֱיוֹת , חֲיוֹת	
			לָגוּר	מָגוּר	בִּהְיוֹת	לִהְיוֹת
דרך הצווי			גּוּר	גּוּרִי	הֱיֵה , הֲוֵה , הֱיִי	
			גּוּרוּ	גּוּרְנָה	הֱיוּ	הֱיֶינָה

הפיל"ן מן סרס יכל בשורק שלש נדרך שתר כחי פ"י ומן יגר בקמץ בדרך כה"ו לפי שהוא מרבה
פעליהם , כמו מן נוס הפעיל הוֹבִישׁ ע"ל כחי פ"י : ומפיל"ן מן חיס היה יהוה לפעמים בשוא
ונפקדין ב"ש ל"ש כמו אֶהְיֶה תִּהְיִי יִהְיֶה יִהְיוּ : וכו"ו הפעול לעולם מן , ונחפשק חית"ן
נמצא וְאֶהְיֶה וְתִהְיִי וְיִהְיֶה וְיִהְיוּ :

קל	הפעיל	קל	הפעיל
עָלָה עָלְתָה	הֶעֱלָה הֶעֱלְתָה	גָּבַהּ גָּבְהָה	הִגְבִּיהַ הִגְבִּיהָה
עָלִיתָ עָלִית	הֶעֱלִיתָ הֶעֱלִית	גָּבַהְתָּ גָּבַהְתְּ	הִגְבַּהְתָּ הִגְבַּהַתְּ
עָלִיתִי	הֶעֱלִיתִי	גָּבַהְתִּי	הִגְבַּהְתִּי
עָלוּ : חָוּ	הֶעֱלוּ . הֶחֱוּ	גָּבְהוּ	הִגְבִּיהוּ
עֲלִיתֶם עֲלִיתֶן	הֶעֱלִיתֶם תֶּן	גְּבַהְתֶּם תֶּן	הִגְבַּהְתֶּם תֶּן
עָלִינוּ : חָוִינוּ	הֶעֱלִינוּ	גָּבַהְנוּ	הִגְבַּהְנוּ
עוֹלֶה עוֹלָה	מַעֲלֶה מַעֲלָה	גָּבוֹהַ גְּבוֹהָה	מַגְבִּיהַ מַגְבִּיהָה
עוֹלִים עוֹלוֹת	מַעֲלִים מַעֲלוֹת	גְּבוֹהִים וֹת	מַגְבִּהִים וֹת
עֲשׂוּי עֲשׂוּיָה	מָעֳלֶה מָעֳלָה		מָגְבֶּהָ מָגְבָּהָה
עֲשׂוּיִם עֲשׂוּיוֹת	מָעֳלִים וֹת		מָגְבָּהִים וֹת
אֶעֱלֶה . אֵעַל	אַעֲלֶה . אֶרֶף	אֶגְבַּהּ	אַגְבִּיהַ
תַּעֲלֶה תַּעֲלִי	תַּעֲלֶה תַּעֲלִי	תִּגְבַּהּ תִּגְבְּהִי	תַּגְבִּיהַ תַּגְבִּיהִי
יַעֲלֶה תַּעֲלֶה	יַעֲלֶה תַּעֲלֶה	יִגְבַּהּ תִּגְבַּהּ	יַגְבִּיהַ תַּגְבִּיהַ
נַעֲלֶה . נַחֲוֶה	נַעֲלֶה . נַחֲוֶה	נִגְבַּהּ . נִתְמַהּ	נַגְבִּיהַ
תַּעֲלוּ תַּעֲלֶינָה	תַּעֲלוּ תַּעֲלֶינָה	תִּגְבְּהוּ יִגְבְּהוּ בַּדִּנָּה	תַּגְבִּיהוּ יַגְבִּיהוּ נָה
יַעֲלוּ	יַעֲלוּ		
עֲלֵה . עֲלוֹת .	הַעֲלֵה הַעֲלוֹת		הַגְבִּיהַ
בַּעֲלוֹת מַעֲלוֹת	בְּהַעֲלוֹת		כְּהַגְבִּיהַ
עֲלֵה עֲלִי	הַעֲלֵה . הַעַל־לִי		הַגְבִּיהַ הַגְבִּיהִי
עֲלוּ עֲלֶינָה	הַעֲלוּ הַעֲלֶינָה		הַגְבִּיהוּ נָה

דע כי כפ"פ תמיד גרונית ובפרט כשהיא בין"ן תחת הפרט בין תית"ן הקל להפעיל כי בשניהם
תית"ן בפתח ופ"פ בח"פ להרחבת תות הגרון : רק העתן יבדיל ביניהם : וחס תות עומד
הוה מהקל : כמו נח הַעֲלוּ (היכוּל געהטן) : וחס הוה יונח הוה מהפעיל וכי הַעֲלוּ
עֲלֵה (ברינגען) : וכן נוי"ו מהפוך וַיַּעַל חסר גונג היכוּל הוה מהקל וַיַּעַל
עולם ער ברחכטע מהפעיל רק : כשפ"פ החי"ת ים מבדיל בין קל להפעיל : כמו חָרָה
חֲזוֹת ; תית"ן בקל כשבל אֲחֹזָה תֶּחֱזֶה אֲחֻזָּה יֶחֱזֶה ובהפעיל בפתח : וכן נוי"ו
מהפוך בקל וַיַּחַר ובהפעיל וַיַּחַר ; ומהפעל מגל"ה כשפ"פ גרונית הכו"ן בשבר ובניטי
הו בפתח , כמו נַעֲלָה נַעֲלָתָה : הו בשבל : כמו נַחֲלָה נְחַלְתָּהּ הו נַעֲשָׂתָה :
והתית"ן בעתיד לעול ס בצירס אֶעֱשֶׂה יֶחֱזֶה : וכוי"ו מהפוך וָאֶעֱשׂ וַתַּעַשׂ גס
בזוי מהפוך וַתַּעַשׂ ; וכן הה"ח בהפעיל קלתס בפתח : כמו הַעֲלִיתָ : ורוחס בשבל : כמו
הֶעֱלָה הַחֲרָה : גס כשהין הפ"ח גרונית וְהֶפְדָּה ; והמקור והצווי לפעמים בלי
פ"ח ל"פ והם"ח מבדיל הו בפתח הו בשבל . כמו וְהֶרֶב דֶּרֶךְ הַעַל : גס בעתיד תֶּרֶב :
וגמלנים המסס שרשים של"פ פ"ח ובלים ע"ד השלמים ואלו הפ"ח במשיק להורות שהיא כח נרחס :

והס גָּבַהּ כָּמַהּ נָגַהּ תָּמַהּ לָהַהּ :

ודע כי בשלשה מגזרות כפ"ו ובחי ל"ה וכפולים יבדל הפיעל והפועל והחפעל מהס לפעמים
הפת והעי"ן כפול תמורת תות פחס הו תות הכפל ; כמו מן עול כול הפיעל
טִלְטֵל הניגוני מְטַלְטֵל העתיד אֲמַלְטֵל וכן כִּלְכֵּל מְכַלְכֵּל והפועל כֻּלְכָּל ,
ומן שָׁעָה שָׁעְתָה הפיעל שִׁעְשַׁע שִׁעְשַׁעְתִּי אֲשַׁעְשַׁע ,והפועל שֻׁעְשָׁע
וההפעל הִשְׁתַּעְשַׁע אֶשְׁתַּעְשָׁע , וכן שִׁגְשֵׁג תְּשַׁגְשֵׁג תִּעְתַּע תִּעְתָּעָה
אֶתְעַתָּע ומן הגל גגל קגל חדר גִּלְגֵּל מְגַלְגֵּל הִתְגַּלְגֵּל קִלְקֵל חִרְחַר :
גמלנים מרובעי׳ מתחיס : כמו כִּרְסֵם כִּרְבֵּל מְכַרְבֵּל יְכַרְסֵם : וגמלנים בעלי
הסס תותיות והעי"ן והלמ"ד כפול : כמו חַמְרַמֵּר חַמְרַמֶּרֶת אַחַמְרַמֵּר : ומזה נ"ל
סְחַרְחַר חלה שסות מן סקל : והניגוני סוֹחֲרַחַר : וגמלנים בעלי תחר מגחי ל"ה הוכפל גו
הפ"ח והעי"ן : והוא יפה, הפועל יְפֻיְפִיתָ מבני חסס (תהלים מ"ה) : והחלקס יבדר לבו
פשפה : ויוריבו דרך קיפה :

	נסתר			נוכח	מ"ב
עבר	זכר	נקבה	זכר	נקבה	משותף
פָּקַר	פָּקַרוֹ דָּהוּ	פָּקָרָה	פָּקָרְךָ	פָּקָרֵךְ	פָּקָרַנִי
	פָּקָרָם	פָּקָרָן	פָּקַרְכֶם	פָּקַרְכֶן	פָּקָרָנוּ
פָּקָרָה	פָּקָרָהוּ	פָּקָרָתָה	פָּקָרָתְךָ	פָּקָרַתְךְ	פָּקָרַתַנִי
	פָּקָרָתָם	פָּקָרָתָן	פָּקָרַתְכֶם	פָּקָרַתְכֶן	פָּקָרַתָנוּ
פָּקַרְתָּ	פָּקַרְתּוֹ	פָּקָרַתּוּ			פָּקַרְתַנִי
	פָּקַרְתָּם	פָּקַרְתָּן			פָּקַרְתָנוּ
פָּקַרְתְּ	פָּקַרְתִּיו	פָּקַרְתִּיהָ	פָּקַרְתִּיךְ	פָּקַרְתִּיךְ	
	פָּקַרְתִּים	פָּקַרְתִּין	פָּקַרְתֵיכֶם	פָּקַרְתֵיכֶן	
פָּקַרְתִּי	פָּקַרְתִּיו	פָּקַרְתִּיהָ	פָּקַרְתִּיךְ		פָּקַרְתִּינִי
	פָּקַרְתִּים	פָּקַרְתִּין	פָּקַרְתֵיכֶם	פָּקַרְתֵיכֶן	
פָּקְרוּ	פָּקָדוּהוּ	פָּקָדוּהָ	פָּקָדוּךְ	פָּקָדוּךְ	פָּקָדוּנִי
	פָּקָדוּם	פָּקָדוּן	פָּקָדוּכֶם	פָּקָדוּכֶן	פָּקָדוּנוּ
פָּקַדְתָּם	פָּקַדְתּוּהוּ	פָּקַדְתָּהּ			פָּקַדְתּוּנִי
	פָּקַדְתּוּם	פָּקַדְתּוּן			פָּקַדְתּוּנוּ
פָּקַדְתֶּן	שוה	עם	פקדתם		
פָּקַדְנוּ	פָּקָדְנוּהוּ	פָּקָדְנוּהָ	פָּקַדְנוּךְ	פָּקַדְנוּךְ	
בינוני	פָּקְדִים	פָּקְדִין	פָּקְדֵיכֶם	פָּקְדֵיכֶן	
פּוֹקֵר	פּוֹקְרוֹ	פּוֹקַרְתָּה	פּוֹקֵרְךָ	פּוֹקַרְתְּ	פּוֹקְרִי
	פּוֹקְרָם	פּוֹקְרָן	פּוֹקַרְכֶם	פּוֹקַרְכֶן	פּוֹקְרָנוּ
פּוֹקֶרֶת	פּוֹקַרְתּוֹ	פּוֹקַרְתָּהּ	פּוֹקַרְתֵּךְ	פּוֹקַרְתֵּךְ	פּוֹקַרְתַנִי
	פּוֹקַרְתָּם	פּוֹקַרְתָּן	פּוֹקַרְתְּכֶם	פּוֹקַרְתְּכֶן	פּוֹקַרְתָנוּ
פּוֹקְדִים	פּוֹקְדָיו	פּוֹקְדֶיהָ	פּוֹקְדַיִךְ	פּוֹקְדַיִךְ	פּוֹקְדִי
	פּוֹקְדֵיהֶם	פּוֹקְדֵיהֶן	פּוֹקְדֵיכֶם	פּוֹקְדֵיכֶן	פּוֹקְדֵינוּ
פּוֹקְדוֹת	פּוֹקְדוֹתָיו	פּוֹקְדוֹתֶיהָ	פּוֹקְדוֹתַיִךְ	פּוֹקְדוֹתַיִךְ	פּוֹקְדוֹתַי
	פּוֹקְדוֹתֵיהֶם	פּוֹקְדוֹתֵיהֶן	פּוֹקְדוֹתֵיכֶם	פּוֹקְדוֹתֵיכֶן	פּוֹקְדוֹתֵינוּ

פעול	זכר	נקבה	זכר	נקבה	משותף
פָּקוֹד	פְּקוּדוֹ	פְּקוּדָהּ	פְּקוּדֵךְ	פְּקוּדֵךְ	פְּקוּדַי
	פְּקוּדָם	פְּקוּדָן	פְּקוּדְכֶם	פְּקוּדְכֶן	פְּקוּדֵנוּ
פְּקוּדָה	פְּקוּדָתוֹ	פְּקוּדָתָהּ	פְּקוּדָתָךְ	פְּקוּדָתֵךְ	פְּקוּדָתַי
	פְּקוּדָתָם	פְּקוּדָתָן	פְּקוּדַתְכֶם	פְּקוּדַתְכֶן	פְּקוּדָתֵנוּ
פְּקוּדִים	פְּקוּדָיו	פְּקוּדֶיהָ	פְּקוּדַיִךְ	פְּקוּדַיִךְ	פְּקוּדַי
	פְּקוּדֵיהֶם	פְּקוּדֵיהֶן	פְּקוּדֵיכֶם	פְּקוּדֵיכֶן	פְּקוּדֵינוּ
פְּקוּדוֹת	פְּקוּדוֹתָיו	פְּקוּדוֹתֶיהָ	פְּקוּדוֹתַיִךְ	פְּקוּדוֹתַיִךְ	פְּקוּדוֹתַי
עתיד	פְּקוּדוֹתֵיהֶם	פְּקוּדוֹתֵיהֶן	פְּקוּדוֹתֵיכֶם	פְּקוּדוֹתֵיכֶן	פְּקוּדוֹתֵינוּ
אֶפְקוֹד	אֶפְקְדֵהוּ	אֶפְקְדֶנָּה	אֶפְקָדֵךְ	אֶפְקָדֵךְ	
	אֶפְקְדֵם	אֶפְקְדֵן	אֶפְקָדְכֶם	אֶפְקָדְכֶן	
תִּפְקוֹד	תִּפְקְדֵהוּ	תִּפְקְדֶנָּה			תִּפְקְדֵנִי
	תִּפְקְדֵם	תִּפְקְדֵן			תִּפְקְדֵנוּ
תִּפְקְדִי	תִּפְקְדֵהוּ	תִּפְקְדֶיהָ			תִּפְקְדִינִי
	תִּפְקְדֵם	תִּפְקְדֵין			תִּפְקְדִינוּ
יִפְקוֹד	יִפְקְדֵהוּ	יִפְקְדֶנָּה	יִפְקָדֵךְ	יִפְקָדֵךְ	יִפְקְדֵנוּ
	יִפְקְדֵם	יִפְקְדֵן	יִפְקָדְכֶם	יִפְקָדְכֶן	יִפְקְדֵנוּ
תִּפְקוֹד	תִּפְקְדֵהוּ	תִּפְקְדֶנָּה	תִּפְקְדֵךְ	תִּפְקְדֵךְ	תִּפְקְדֵנִי
	תִּפְקְדֵם	תִּפְקְדֵן	תִּפְקָדְכֶם	תִּפְקָדְכֶן	תִּפְקְדֵנוּ
נִפְקוֹד	נִפְקְדֵהוּ	נִפְקְדֶנָּה	נִפְקָדֵךְ	נִפְקָדֵךְ	
	נִפְקְדֵם	נִפְקְדֵן	נִפְקָדְכֶם	נִפְקָדְכֶן	
תִּפְקְדוּ	תִּפְקְדוּהוּ		תִּפְקְדוּהָ		תִּפְקְדוּנִי
	תִּפְקְדוּם		תִּפְקְדוּן		תִּפְקְדוּנוּ
תִּפְקֹדְנָה	שוה עם תִּפְקְדוּ וכן תִּפְקֹדְנָה לנכתרות עם יִפְקְדוּ				
יִפְקְדוּ	יִפְקְדוּהוּ		יִפְקְדוּהָ	יִפְקְדוּךְ	יִפְקְדוּנִי
מקור	יִפְקְדוּם	יִפְקְדוּן	יִפְקְדוּכֶם	יִפְקְדוּכֶן	יִפְקְדוּנוּ
פָּקוֹד	פָּקְדוּ	פָּקְדָה	פָּקְדֵךְ	פָּקְדֵךְ	פָּקְדֵנִי
	פָּקְדָם	פָּקְדָן	פָּקַדְכֶם	פָּקַדְכֶן	פָּקְדֵנוּ

הצוו	זכר	נקבה	זכר	נקבה	משותף
פְּקוֹד	פִּקְדוּ	פִּקְדִי			פָּקְדֵנִי
	פִּקְדֵם	פִּקְדֶן			פָּקְדֵנוּ
פִּקְדִי	פִּקְדִידוּ	פִּקְדִיהָ			פִּקְדִינִי
	פִּקְדִים	פִּקְדִין			פִּקְדִינוּ
פִּקְדוּ	פִּקְדוּהוּ	־ָהּ			פִּקְדוּנִי
	פִּקְדוּם	פִּקְדוּן			פִּקְדוּנוּ

פקדנה שוה עם פקדו

העבר כנוי נחי עין וי"ו

שָׂם	שָׂמוּהוּ	שָׂמָה	שָׂמְךָ	שָׂמֵךְ	שָׂמַנִי
	שָׂמָם	שָׂמָן	שָׂמְכֶם	שָׂמְכֶן	שָׂמָנוּ
שָׂמָה	שָׂמַתְהוּ	שָׂמַתּוּ	שָׂמַתָּה	שָׂמְתְּ	שָׂמַתְנִי
	שָׂמְתָם	שָׂמְתָן	שָׂמַתְּכֶם	שָׂמְתֶּן	שָׂמְתָנִי
שַׂמְתָּ	שַׂמְתּוּהוּ	שַׂמְתָּדוּ	שַׂמְתָּה		שַׂמְתַּנִי
	שַׂמְתָּם	שַׂמְתָּן			שַׂמְתָּנוּ

שַׂמְתָּ שַׂמְתִּיו שַׂמְתִּיהָ כו'

שַׂמְתִּי שַׂמְתִּיו שַׂמְתִּידוּ שַׂמְתִּיהָ שַׂמְתִּיךְ שַׂמְתִּינִי

	שַׂמְתִּים	שַׂמְתִּין	שַׂמְתִּיכֶם	שַׂמְתִּיכֶן
שַׂמְתָּם	שַׂמְתּוּהוּ	־ָהּ		שַׂמְתּוּנִי
	שַׂמְתּוּם	שַׂמְתּוּן		שַׂמְתּוּנוּ
שַׂמְנוּ	שַׂמְנוּהוּ	־ָהּ	שַׂמָנוּךְ	שַׂמָנוּךְ

שָׂם שָׂמוּהוּ שוה אל העבר רק המדבר בעדו שָׂמַנִי

שָׂמָה שָׂמָתוּ גם זה שוה לעבר רק ל"פ בקמץ והמ"ב שָׂמָתִי

שָׂמִים שָׂמָיו שָׂמֶיהָ כו'

שָׂמוֹת שָׂמוֹתָיו ־ֶיהָ שָׂמוֹתַיִךְ כו'

שׂוֹם שׂוֹמוּהוּ שׂוֹמָהּ כו'

שׂוֹמָה שׂוֹמָתוּ שׂוֹמָתָה שׂוֹמָתֵךְ שׂוֹמָתִי כו'

זכר	נקבה	זכר	נקבה	משותף
שׁוֹמוֹת	שׁוֹמָתָיו	שׁוֹמֶרֶת	שׁוֹמַרְתִּי	כו
אָשִׁים	אֲשִׁימוֹ־מֶנּוּ	אֲשִׁימָה	אֲשִׁימְךָ	
	אֲשִׁימֵם	אֲשִׁימֵן	אֲשִׁימְכֶם	כֵּן
תָּשִׂים	תְּשִׁימוֹ־מֶנּוּ	תָּמָה		תְּשִׁימֵנִי כו
תָּשִׂימִי	תְּשִׁימִיהוּ	תָּמָה		תְּשִׁימֵנִי כו
יָשִׂים	יְשִׁימוּהוּ־מֶנּוּ	יְשִׁימָה	יְשִׁימְךָ	יְשִׁימֵנִי כו׳
נָשִׂים	נְשִׁימוּהוּ	נְשִׁימָה	נְשִׁימְךָ	נְשִׁימֵךְ כו׳
תָּשִׂימוּ	תְּשִׁימוּהוּ	תָּמָה		תְּשִׁימוּנִי כו׳
יָשִׂימוּ	יְשִׁימוּהוּ	תָּמָה	יְשִׁימוּךָ	תָּמֵךְ יְשִׁימוּנִי כו׳
שִׂים	שִׂימוּ	שִׂימָה	שִׂימְךָ	שִׂימִי
	שִׂימֵם	שִׂימֵן	שִׂימְכֶם	כֵּן שִׂימֵנוּ
שִׂים	שִׂימוּ־מֵהוּ	שִׂימָה		שִׂימֵנִי
	שִׂימַם	שִׂימֵן		שִׂימֵנוּ
שׁוּמוּ	שׁוּמוּהוּ	הָ	כו׳	
	כנוי נחי למד הא			
גָּלֹה	גָּלָהוּ	גָּלָה	גָּלַךְ	גָּלַנִי
	גָּלָם	גָּלֵן	גָּלְכֶם	גָּלְכֶן גָּלָנוּ
גָּלְתָּה	גָּלַתְהוּ־לַתּוּ	גָּלַתָּה	גָּלָתֵךְ	גָּלָתֵךְ גָּלַתְנִי
	גָּלָתַם	גָּלָתַן	גָּלַתְכֶם	כֵּן גָּלַתָּנוּ
גָּלִיתָ	גָּלִיתוּ־תָּהוּ	גָּלִיתָה		גָּלִיתַנִי כו׳
גָּלִית	גָּלִיתִיו	גָּלִיתָה		גָּלִיתִנִי כו׳
גָּלִיתִי	גָּלִיתִיו	הָ	גָּלִיתִיךְ	תִּיךְ כו׳
גָּלוּ	גָּלוּהוּ	גָּלְוָה	גָּלוֹךְ	גָּלוֹךְ גָּלוּנִי כו׳
גָּלִיתֶם	גָּלִיתוּהוּ	הָ		גָּלִיתוּנִי כו׳
גָּלִינוּ	גָּלִינוּהוּ	הָ	גָּלִינוּךְ	כו׳
גּוֹלָה	גּוֹלוֹ־לֵהוּ	לָהּ־לָהּ	גּוֹלֵךְ־לֵךְ	גּוֹלֵךְ גּוֹלִי־לַנִי
	גּוֹלָם־לָמוֹ	גּוֹלָן	גּוֹלְכֶם	גּוֹלְכֶן גּוֹלָנוּ

	זכר	נקבה	זכר	נקבה	משותף
גּוֹלָה	גּוֹלָתוֹ	גּוֹלָתָהּ	גּוֹלָתֵךְ	גּוֹלָתִי	כו׳
גּוֹלִים	גּוֹלָיו	גּוֹלֶיהָ	גּוֹלַיִךְ	גּוֹלָי	
	גּוֹלֵיהֶם	גּוֹלֵיהֶן	גּוֹלֵיכֶם	גּוֹלֵינוּ	
גּוֹלוֹת	גּוֹלוֹתָיו		גּוֹלוֹתַיִךְ	גּוֹלוֹתַי	כו׳
גָּלוּי	גָּלוּיוֹ	גָּלוּיָהּ	גָּלוּיֵךְ	גָּלוּיַי	
	גָּלוּיָם	גָּלוּיָן	גָּלוּיכֶם	גָּלוּיכֶן	גָּלוּינוּ
גָּלוּיָה	גָּלוּיָתוֹ	גָּלוּיָתָהּ	גָּלוּיָתֵךְ	גָּלוּיָתִי	כו׳
גָּלוּיִם	גָּלוּיָיו	גָּלוּיֶיהָ	גָּלוּיַיִךְ	גָּלוּיַי	
	גָּלוּיֵיהֶם	גָּלוּיֵיהֶן	גָּלוּיֵיכֶם	גָּלוּיֵיכֶן	גָּלוּיֵינוּ
אֻגָּלָה	אֻגָּלָתוֹ	אֻגָּלָתָהּ	אֻגָּלָתֵךְ	אֻגָּלָתִי	כו׳
תִּגָּלֶה	תִּגְלֶהוּ	תִּגְלֶהָ		תִּגְלַנִי	כו׳
תִּגְלִי	תִּגְלִיהוּ	כו׳			
יִגֶּלֶה	יִגְלֶהוּ	יִגְלֶהָ	יִגֶּלְךָ	יִגְלַנִי	כו׳
נִגָּלֶה	נִגְלֶהוּ	נִגְלֶהָ	נִגֶּלְךָ	נִגְלֶנוּ	
תִּגְלוּ	תִּגְלוּהוּ	תִּגְלוּהָ		תִּגְלוּנִי	כו
יִגְלוּ	יִגְלוּהוּ	יִגְלוּהָ	יִגְלוּךָ	יִגְלוּנִי	כו׳
גָּלוּת	גָּלוּתוֹ	גָּלוּתָהּ	גָּלוּתֵךְ	גָּלוּתִי	
	גָּלוּתָם	גָּלוּתָן	גָּלוּתְכֶם	גָּלוּתְכֶן	גָּלוּתֵנוּ
גָּלֵה	גָּלֵהוּ	גָּלְתָה		גָּלַנִי	כו׳

כנויי הכפולים

סַב	סַבּוֹ	סָבָה	סָבְךָ	סָבַנִי	
	סָבָם	סָבָן	סָבְכֶם	סָבְכֶן	סָבֵנוּ
סָבָה	סָבָתְהוּ	סָבָתָהּ	סָבָתֵךְ	סָבָתְנִי	כו׳
סָבְתָּ	סָבוּתוֹ	סָבְתָה		סָבְתַנִי	כו׳
סָבְתְּ	סָבְתָיו	סָבְתָיָה		סָבְתִינִי	
סְבָתַי	סְבָתָיו	סָבְתָיהָ	סָבוּתִיךְ	סָבוּתַי	כו׳

	נסתר		נוכח		מ"ב
	זכר	נקבה	זכר	נקבה	משותף
סַבּוּ	סַבּוּהוּ	סַבּוֹתָה	סַבּוּךְ	סַבּוֹךְ	סַבּוּנִי כו׳
סִבּוֹתָם	סַבּוּהוּ	סַבּוֹתָה			סַבּוֹתוּנִי כו׳
סַבְּנוּ	סַבּוּהוּ	סַבּוֹנָה	סַבּוּנוּךְ	סַבּוֹנוּךְ	כו׳
סַב	סַבּוּ	סָבָה	סַבּוֹךְ	סַבּוּךְ	סַבּוּנִי כו׳
סַבָּה	סַבּוּ	סַבְּתָה	סַבּוֹתָךְ	סַבּוֹתָךְ	סַבּוֹתַנִי כו׳
סַבִּים	סַבּוּ	סַבּוֹת	סַבּוֹתָךְ	סַבּוֹתָךְ	סַבּוֹתַנִי
	סַבּוֹתָם	סַבּוֹתָן	סַבּוֹתְכֶם	סַבּוֹתְכֶן	סַבּוֹתָנוּ
סָבוּב	סַבּוֹתָיו	סַבּוֹתֶיהָ	סַבּוֹתַיִךְ	סַבּוֹתַיִךְ	סַבּוֹתַי
	סַבּוֹתֵיהֶם	סַבּוֹתֵיהֶן	סַבּוֹתֵיכֶם	סַבּוֹתֵיכֶן	סַבּוֹתֵינוּ
אֶסֹּב	אֶסֹּבּוּהוּ	אֶסֹּבָּה	אֶסֹּבְּךָ	אֶסֹּבֵּךְ	
	אֶסֹּבֵּם	אֶסֹּבֵּן	אֶסֹּבְּכֶם	אֶסֹּבְּכֶן	
תָּסֹב	תְּסֹבְּבוּהוּ	נָּסֹבּוּ	תְּסֹבָּה	תְּסֹבְּנִי	
	תְּסֹבֵּם	תְּסֹבֵּן		תְּסֹבְּנוּ	
תָּסֹבִּי	תְּסֹבִּיהוּ		תְּסֹבִּיָּה	תְּסֹבִּינִי	
	תְּסֹבִּים		תְּסֹבִּין	תְּסֹבִּינוּ	
יָסֹב	יְסֹבְּבוּהוּ	יְסֹבָּה	יְסֹבֶּךָּ : יְחַנֶּךָּ	יְסֹבֵּךְ	יְסֹבְּנִי
	יְסֹבֵּם	יְסֹבֵּן	יְסֹבְּכֶם	יְסֹבְּכֶן	יְסֹבְּנוּ יְחַנְּנוּ
נָסֹב	נְסֹבְּבוּהוּ	נְסֹבָּה	נְסֹבְּךָ	נְסֹבֵּךְ	
	נְסֹבֵּם	נְסֹבֵּן	נְסֹבְּכֶם	נְסֹבְּכֶן	
תָּסֹבּוּ	תְּסֹבְּבוּהוּ כו׳		שוה אל	תסבי	
יָסֹבּוּ	יְסֹבְּבוּהוּ	יְסֹבּוֹתָה כו׳		יְשַׁלּוֹךְ	
סֹב	סֹבּוּ	סֹבָּה	סֹבִּי	סֹבְּךָ	סֹבֵּךְ
	סֹבּוּם	סֹבֶּן	סֹבְּכֶם	סֹבְּכֶן	סֹבְּנוּ
סֹבֵב	סֹבְּבוּהוּ	סֹבֵּבָה		סֹבְּבִי כו׳	
	סֹבְּבֵם	סֹבְּבֵן		סֹבְּבוּ כו׳	
סֹבְבִי	סֹבְּבִיהוּ	סֹבְּבִיָּה		סֹבְּבִינִי כו׳	
סֹבּוּ	סֹבְּבוּהוּ	סֹבּוֹתָה ו׳ סָלוֹתָ		סוֹבּוּנִי כו׳	

ע ם

דוגמת נטיותיהם בסמיכות במין ברבוי ובכנוי לכל גזרותיהם בשלמים בחסרים בנחים ובכפולים

ואתן לך איזה כללים כוללים, בהם תלך דרכך לבטח ולא תכשל, ותדע לשפוט הסתום מן המפורש:

א כל כנויי שם יהיה שוה תמיד נטית השם בחבור הכנויים לנטיתו בסמיכות היחיד, ובכנוי הרבים חבורי (נו יך יו יה) שוים לנפרד רבים. וחבורי (כם כן הם הן) שוים תמיד לסמיכות הרבים; כי בחמשה כנוים הראשונים הפ"א בשוא בנפרד הרבים וכן בכנוייו, ובארבעה האחרונים העי"ן בשו"א בסמיכות הרבים וכן בכנוייו, אך בשמות שסופם ה"א נקבה שוה בכל כנוייו לסמיכות היחיד ובכנוי הרבים לסמיכות הרבים:

ב כל שם שפ"פ שלהם בנפרד בשוא שוים בנטיתם לנפרד ולא ישתנו, וכן כל השמות אשר אות או"י נח נסתר בהם לצורך או דגש חזק אחריהם ג"כ לא ישתנו. לכן כל משקלי פָּעַל פָּעִיל פָּעוּל פְּעוּל שוים. זולת משקל פָּעֵל ששוה למשקל פָּעָל. וכן משקלי פּוֹעֵל פּוֹעֶל פּוֹעָל פּוּעָל שוים בנטיתם כ"א לפי תנועותיו. וכן פַּעֲל פֵּעֵל פַּעִיל פַּעוּל פַּעוֹל שוים. וכן אם הפ"פ בחירק קטן או בסגל או בקבוץ והעי"ן באחת מה' ת"ג שוים ג"כ בנטיתם:

ג כל השמות שהולכים ע"מ הבינוני והפעול כפעלים השמשתי, לפי שהם מפרשים בפעלים, ויהיו א"כ דבר שפתים אך למותר:

מ"ב נוכח נסתר

משקל	נפרד	נסמך	משוחף זכר	נקבה	זכר	נקבה
פָּעָל	דָּבָר	דְּבַר	דְּבָרִי	דְּבָרֵךְ	דְּבָרוֹ	דְּבָרָהּ
	דְּבָרִים	דִּבְרֵי	דִּבְרַי	דִּבְרֵיךְ	דְּבָרָיו	דְּבָרֶיהָ
פָּעֵל	זָקֵן	זְקַן	זְקֵנִי	זְקֵנֵךְ	זְקֵנוֹ	זְקֵנָהּ
	זְקֵנִים	זִקְנֵי	זְקֵנַי	זְקֵנַיִךְ	זְקֵנָיו	זְקֵנֶיהָ
פָּעִיל	נָגִיד	נְגִיד	נְגִידִי	נְגִידֵךְ	נְגִידוֹ	נְגִידָהּ
	נְגִידִים	נְגִידֵי	נְגִידַי	נְגִידַיִךְ	נְגִידָיו	נְגִידֶיהָ
פָּעוֹל	גָּדוֹל	גְּדוֹל	גְּדוֹלִי	גְּדוֹלֵךְ	וּגְדוֹלוֹ	גְּדוֹלָהּ
	גְּדוֹלִים	גְּדוֹלֵי	גְּדוֹלַי	גְּדוֹלַיִךְ	גְּדוֹלָיו	גְּדוֹלֶיהָ
פָּעַל	עָנָב	עֲנַב	עֲנָבִי	עֲנָבֵךְ	עֲנָבוֹ	עֲנָבָהּ
	עֲנָבִים	עִנְבֵי	עֲנָבַי	עֲנָבַיִךְ	עֲנָבָיו	עֲנָבֶיהָ
פִּעֵל	סֵפֶר	סִפְרֵי	סִפְרִי	סִפְרֵךְ	סִפְרוֹ	סִפְרָהּ
	סְפָרִים	סִפְרֵי	סִפְרַי	סִפְרַיִךְ	סִפְרָיו	סִפְרֶיהָ
פֶּעֶל	מֶלֶךְ	מַלְכֵי	מַלְכִּי	מַלְכֵךְ	מַלְכּוֹ	מַלְכָּהּ
	מְלָכִים	מַלְכֵי	מְלָכַי	מְלָכַיִךְ	מְלָכָיו	מְלָכֶיהָ
פַּעַל	בַּעַל	בַּעֲלֵי	בַּעֲלִי	בַּעֲלֵךְ	מַעֲלוֹ	בַּעֲלָהּ
	בְּעָלִים	בַּעֲלֵי	בְּעָלַי	בְּעָלַיִךְ	בְּעָלָיו	בְּעָלֶיהָ
פְּעוּל	אָזוּר	אֲזוּר	אֲזוּרִי	אֲזוּרֵךְ	אֲזוּרוֹ	אֲזוּרָהּ
	אֲזוּרִים	אֲזוּרֵי	אֲזוּרַי	אֲזוּרַיִךְ	אֲזוּרָיו	אֲזוּרֶיהָ
פּוֹעַל	עוֹלָם	עוֹלַם	עוֹלָמִי	עוֹלָמֵךְ	עוֹלָמוֹ	עוֹלָמָהּ
	עוֹלָמִים	עוֹלְמֵי	עוֹלָמַי	עוֹלָמַיִךְ	עוֹלָמָיו	עוֹלָמֶיהָ
פְּעַל	קֹדֶשׁ	קֹדֶשׁ	קָדְשִׁי	קָדְשֵׁךְ	קָדְשׁוֹ	קָדְשָׁהּ
	קָדָשִׁים	קָדְשֵׁי	קָדָשַׁי	קָדָשַׁיִךְ	קָדָשָׁיו	קָדָשֶׁיהָ
פּוֹעָל	עוֹגָב	עוֹגַב	עֹגְבִי	עֹגְבֵךְ	עוֹגָבוֹ	עוֹגָבָהּ
	עוֹגָבִים	עוֹגְבֵי	עוֹגְבַי	עוֹגְבַיִךְ	עוֹגָבָיו	עוֹגָבֶיהָ
פְּעַל,	כְּתָב	כִּתְבֵי	כְּתָבִי	כְּתָבֵךְ	כְּתָבוֹ	כְּתָבָהּ
	וּכְתָבִים	כִּתְבֵי	כְּתָבַי	כְּתָבַיִךְ	כְּתָבָיו	כְּתָבֶיהָ

מ"ב	נוכח		נסתר		
משותף	זכר	נקבה	זכר	נקבה	
דָּבַרְנוּ	דִּבַּרְכֶם	כֶּן	דִּבָּרָם	כֶּן	
דָּבַרְינוּ	דִּבַּרְיכֶם	כֶּן	דִּבַּרִיהֶם	כֶּן	
זָקַנּוּ	זִקַּנְכֶם	כֶּן	זִקָּנָם	כֶּן	
זָקַנּינוּ	זִקַּנִיכֶם	כֶּן	זִקַּנִיהֶם	כֶּן	
נָגִידְנוּ	נָגִידְכֶם	כֶּן	נָגִידָם	כֶּן	
נָגִידִינוּ	נָגִידִיכֶם	כֶּן	נָגִידִיהֶם	כֶּן	
גָּדוֹלְנוּ	גְּדוֹלְכֶם	כֶּן	גְּדוֹלָם	כֶּן	
גָּדוֹלִינוּ	גְּדוֹלִיכֶם	כֶּן	גְּדוֹלִיהֶם	כֶּן	
עָנַבְנוּ	עֲנַבְכֶם	כֶּן	עֲנָבָם	כֶּן	
עָנַבִינוּ	עֲנַבִיכֶם	כֶּן	עֲנַבִיהֶם	כֶּן	
סְפָרְנוּ	סְפַרְכֶם	כֶּן	סְפָרָם	כֶּן	
סְפָרִינוּ	סְפַרִיכֶם	כֶּן	סְפָרִיהֶם	כֶּן	
מַלְכְנוּ	מַלְכְכֶם	כֶּן	מַלְכָם	כֶּן	
מַלְכִינוּ	מַלְכִיכֶם	כֶּן	מַלְכִיהֶם	כֶּן	
בַּעֲלְנוּ	בַּעֲלְכֶם	כֶּן	בַּעֲלָם	כֶּן	
בַּעֲלִינוּ	בַּעֲלִיכֶם	כֶּן	בַּעֲלִיהֶם	כֶּן	
אֲוֹרְנוּ	אֲוֹרְכֶם	כֶּן	אֲוֹרָם	כֶּן	
אֲוֹרִינוּ	אֲוֹרִיכֶם	כֶּן	אֲוֹרִיהֶם	כֶּן	
עוֹלְמְנוּ	עוֹלְמְכֶם	כֶּן	עוֹלָמָם	כֶּן	
עוֹלְמִינוּ	עוֹלְמִיכֶם	כֶּן	עוֹלְמִיהֶם	כֶּן	
קָדַשְׁנוּ	קָדַשְׁכֶם	כֶּן	קָדְשָׁם	כֶּן	
קָדַשִׁינוּ	קָדַשִׁיכֶם	כֶּן	קָדְשִׁיהֶם	כֶּן	
עוֹגַבְנוּ	עוֹגַבְכֶם	כֶּן	עוֹגָבָם	כֶּן	
עוֹגַבִינוּ	עוֹגַבִיכֶם	כֶּן	עוֹגָבִיהֶם	כֶּן	
כְּתָבְנוּ	כְּתַבְכֶם	כֶּן	כְּתָבָם	כֶּן	
כְּתָבִינוּ	כְּתַבִיכֶם	כֶּן	כְּתָבִיהֶם	כֶּן	

נקבה	במשקל פָּעַל נמצאים שמות
־ָה	
־ָה	
־ָה	

מ״ב נוכח נסתר

משקל	נפרד	נסמך	משותף זכר	נקבה	זכר	נקבה
פְּעִיל	גִּבּוֹר	גִּבּוֹר	גִּבּוֹרִי	גִּבּוֹרֵךְ	גִּבּוֹרוֹ	גִּבּוֹרָהּ
	גִּבּוֹרִים	גִּבּוֹרֵי	גִּבּוֹרַי	גִּבּוֹרַיִךְ	גִּבּוֹרָיו	גִּבּוֹרֶיהָ
פְּעַל	זְמַן	זְמַן	זַמְנִי	זַמְנֵךְ	זַמְנוֹ	זַמְנָהּ
	זְמַנִּים	זְמַנֵּי	זַמְנַי	זַמְנַיִךְ	זַמְנָיו	זַמְנֶיהָ
פַּעֲל	גַּנָּב	גַּנַּב	גַּנָּבִי	גַּנָּבֵךְ	גַּנָּבוֹ	גַּנָּבָהּ
	גַּנָּבִים	גַּנְּבֵי	גַּנָּבַי	גַּנָּבַיִךְ	גַּנָּבָיו	גַּנָּבֶיהָ
	חָרָשׁ	חָרַשׁ	חָרָשִׁי	חָרָשֵׁךְ	חָרָשׁוֹ	חָרָשָׁהּ
	חָרָשִׁים	חָרָשֵׁי	חָרָשַׁי	חָרָשַׁיִךְ	חָרָשָׁיו	חָרָשֶׁיהָ
	גָּחָל	גַּחַל	גָּחָלִי	גָּחָלֵךְ	גָּחָלוֹ	גָּחָלָהּ
	גָּחָלִים	גַּחֲלֵי	גָּחָלַי	גָּחָלַיִךְ	גָּחָלָיו	גָּחָלֶיהָ
פַּעִיל	כַּבִּיר	כַּבִּיר	כַּבִּירִי	מַפּוּחֵךְ	כַּבִּירוֹ	כַּבִּירָהּ
	מַפּוּחִים	כַּבִּירֵי	מַפּוּחַי	כַּבִּירַיִךְ	מַפּוּחָיו	מַפּוּחֶיהָ
פָּעֳל	כְּבָר	כִּבַּר	סָלְמִי	כְּבָרֵךְ	סָלָמוֹ	סָלָמָהּ
	כְּבָרִים	כִּבְרֵי	סָלָמַי	כְּבָרַיִךְ	סָלָמָיו	סָלָמֶיהָ
פְּעֵל	עִוֶּר	עִוֶּר	עִוְּרִי	עִוֶּרֵךְ	עִוְּרוֹ	עִוְּרָהּ
	חֵרְשִׁים	חֵרְשֵׁי	חֵרְשַׁי	חֵרְשַׁיִךְ	אִלְּמָיו	אִלְּמֶיהָ
פְּעוֹל	גִּבּוֹר	גִּבּוֹר	גִּבּוֹרִי	גִּבּוֹרֵךְ	גִּבּוֹרוֹ	גִּבּוֹרָהּ
	גִּבּוֹרִים	גִּבּוֹרֵי	גִּבּוֹרַי	גִּבּוֹרַיִךְ	גִּבּוֹרָיו	גִּבּוֹרֶיהָ
פְּעָלָה	צְדָקָה	צִדְקַת	צִדְקָתִי	צִדְקָתֵךְ	צִדְקָתוֹ	צִדְקָתָהּ
	צְדָקוֹת	צִדְקוֹת	צִדְקוֹתַי	צִדְקוֹתַיִךְ	צִדְקוֹתָיו	צִדְקוֹתֶיהָ
פְּעֻלָּה	אֲבֻדָּה	אֲבֻדַּת	אֲבֻדָּתִי	אֲבֻדָּתֵךְ	אֲבֻדָּתוֹ	אֲבֻדָּתָהּ
	אֲבֻדוֹת	אֲבֻדוֹת	אֲבֻדוֹתַי	אֲבֻדוֹתַיִךְ	אֲבֻדוֹתָיו	אֲבֻדוֹתֶיהָ
פְּעִילָה	נְגִינָה	נְגִינַת	נְגִינָתִי	נְגִינָתֵךְ	נְגִינָתוֹ	נְגִינָתָהּ
	נְגִינוֹת	נְגִינוֹת	נְגִינוֹתַי	נְגִינוֹתַיִךְ	נְגִינוֹתָיו	נְגִינוֹתֶיהָ
פְּעוֹלָה	חֲגוֹרָה	חֲגוֹרַת	חֲגוֹרָתִי	חֲגוֹרָתֵךְ	חֲגוֹרָתוֹ	חֲגוֹרָתָהּ
	חֲגוֹרוֹת	חֲגוֹרוֹת	חֲגוֹרוֹתַי	חֲגוֹרוֹתַיִךְ	חֲגוֹרוֹתָיו	חֲגוֹרוֹתֶיהָ

משקל	נפרד	נסמך	משותף	זכר	נקבה	זכר	נקבה
פּוֹעֲלָה	תּוֹעֲבָה	תּוֹעֲבַת	תּוֹעֲבָתִי	תּוֹעֲבָתְךָ	תּוֹעֲבָתֵךְ	תּוֹעֲבָתוֹ	תּוֹעֲבָתָהּ
	תּוֹעֵבוֹת	תּוֹעֲבוֹת	תּוֹעֲבוֹתַי	תּוֹעֲבוֹתֶיךָ	תּוֹעֲבוֹתַיִךְ	תּוֹעֲבוֹתָיו	תּוֹעֲבוֹתֶיהָ
פַּעֲלָה	נַעֲרָה	נַעֲרַת	נַעֲרָתִי	נַעֲרָתְךָ	נַעֲרָתֵךְ	נַעֲרָתוֹ	נַעֲרָתָהּ
	נְעָרוֹת	נַעֲרוֹת	שִׁפְחוֹתַי	שִׁפְחוֹתֶיךָ	שִׁפְחוֹתַיִךְ	שִׁפְחוֹתָיו	שִׁפְחוֹתֶיהָ
פָּעְלָה	חָכְמָה	חָכְמַת	חָכְמָתִי	חָכְמָתְךָ	חָכְמָתֵךְ	מְכֹאָרוֹ	חָכְמָתָהּ
	חָכְמוֹת	חָכְמוֹת	חָכְמוֹתַי	חָכְמוֹתֶיךָ	חָכְמוֹתַיִךְ	חָכְמוֹתָיו	חָכְמוֹתֶיהָ
פַּעֲלָה	כַּפָּרָה	כַּפֶּרֶת	כַּפָּרָתִי	כַּפָּרָתְךָ	כַּפָּרָתֵךְ	כַּפָּרָתוֹ	כַּפָּרָתָהּ
	כַּפָּרוֹת	כַּפָּרוֹת	כַּפָּרוֹתַי	כַּפָּרוֹתֶיךָ	כַּפָּרוֹתַיִךְ	כַּפָּרוֹתָיו	כַּפָּרוֹתֶיהָ
פְּעֻלַּת	עֲטֶרֶת	גְּבֶרֶת	עֲטָרָתִי	גְּבִרְתְּךָ	גְּבִרְתֵּךְ	בְּהֶמְתּוֹ	בְּהֶמְתָּהּ
	עֲטָרוֹת	בַּהֲמוֹת	עֲטָרוֹתַי	עֲטָרוֹתֶיךָ	עֲטָרוֹתַיִךְ	בַּהֲמוֹתָיו	בַּהֲמוֹתֶיהָ
פַּעֲלַת	כַּפֶּרֶת	כַּפֹּרֶת	כַּפָּרְתִּי	כַּפָּרְתְּךָ	כַּפָּרְתֵּךְ	כַּפָּרְתּוֹ	כַּפָּרְתָּהּ
	כַּפּוֹרוֹת	כַּפּוֹרוֹת	כַּפּוֹרוֹתַי	כַּפּוֹרוֹתֶיךָ	כַּפּוֹרוֹתַיִךְ	כַּפּוֹרוֹתָיו	כַּפּוֹרוֹתֶיהָ
פְּעֻלַּת	אֶגֶרֶת	אִגֶּרֶת	אִגַּרְתִּי	כְּתֻבַּתְךָ	כְּתֻבַּתֵךְ	אִוַּרְתּוֹ	אִוַּרְתָּהּ
	אִגָּרוֹת	אִגְּרוֹת	לַהֲבוֹתַי	שִׁבְרוֹתֶיךָ	שִׁבְרוֹתַיִךְ	אִגְּרוֹתָיו	אִגְּרוֹתֶיהָ
פְּעֻלוֹת	כִּבְדוֹת	כִּבְדוֹת	כִּבְדוֹתַי	כִּבְדוֹתֶיךָ	כִּבְדוֹתַיִךְ	כִּבְדוֹתּוֹ	כִּבְדוֹתָהּ
	כִּבְדוֹת	כִּבְדוֹת	כִּבְדוֹתַי	כִּבְדוֹתֶיךָ —	כִּבְדוֹתַיִךְ	כִּבְדוֹתָיו	—
פַּעֲלוֹת	מַלְכוֹת	מַלְכוֹת	מַלְכוֹתַי	מַלְכוֹתֶיךָ	מַלְכוֹתַיִךְ	מַלְכוֹתּוֹ	מַלְכוֹתָהּ
	מַלְכוֹת	מַלְכוֹת	מַלְכוֹתַי	מַלְכוֹתֶיךָ —	מַלְכוֹתַיִךְ	מַלְכוֹתָיו	מַלְכוֹתֶיהָ
פִּעֲלִית	שְׁאֵרִית	שְׁאֵרִית	שְׁאֵרִיתִי	שְׁאֵרִיתְךָ	שְׁאֵרִיתֵךְ	שְׁאֵרִיתּוֹ	שְׁאֵרִיתָהּ
	רְאשִׁיוֹת	רְאשִׁיוֹת	רְאשִׁיוֹתַי	רְאשִׁיוֹתֶיךָ —	רְאשִׁיוֹתַיִךְ	רְאשִׁיוֹתָיו	—
פַּעֲלִית	אַחֲרִית	אַחֲרִית	אַחֲרִיתִי	אַחֲרִיתְךָ	אַחֲרִיתֵךְ	אַחֲרִיתּוֹ	אַחֲרִיתָהּ
	תַּחְתִּיוֹת	תַּחְתִּיוֹת	תַּחְתִּיוֹתַי	תַּחְתִּיוֹתֶיךָ —	תַּחְתִּיוֹתַיִךְ	תַּחְתִּיוֹתָיו	—
פָּעְלָן	מִגְדָּן	מִגְדַּן	מִגְדָּנִי	מִגְדָּנְךָ	מִגְדָּנֵךְ	מִגְדָּנוֹ	מִגְדָּנָהּ
	מִגְדָּנוֹת	חַרְצַנֵּי	מִגְדָּנוֹתַי	אַלְמְנוֹתֶיךָ —	רַעֲנַנָּיו		
פַּעֲלוֹן	זִכְרוֹן	פַּעֲמוֹן	חִסְרוֹנִי	זִכְרוֹנְךָ	חִסְרוֹנֵךְ	חִסְרוֹנוֹ	חִסְרוֹנָהּ
	חֶשְׁבּוֹנוֹת	יִתְרוֹנוֹת	זִכְרוֹנוֹתַי	זִכְרוֹנוֹתֶיךָ —	וִכְרוֹנוֹתַיִךְ	וִכְרוֹנוֹתָיו	—

(ב) מפעל

משקל	נפרד	נסמך	משותף	זכר	נקבה זכר	נקבה
מִפְעָל	מִשְׁפָּט	מִשְׁפַּט	מִשְׁפָּטִי	מִשְׁפָּטְךָ	מִשְׁפָּטוֹ	
	מִשְׁפָּטִים	מִשְׁפְּטֵי	מִשְׁפָּטַיִךְ	מִשְׁפָּטָיו		
מִפְעַל	מִשְׁגָּב		מִשְׁגָּבִי	מִשְׁגָּבְךָ	מִשְׁגָּבוֹ	
	מִשְׁגַּבִּים	מִשְׁגַּבֵּי	מִשְׁגַּבַּיִךְ	מִשְׁגַּבָּיו		
מִפְעַל	מִזְבֵּחַ	מִזְבַּח	מִזְבְּחִי	מִזְבַּחֲךָ	מִזְבְּחוֹ	
	מִזְבֵּחוֹת	מִזְבְּחוֹת	מִזְבְּחוֹתַי	מִזְבְּחוֹתַיִךְ	— יָו	יָהּ
מִפְעֹל	מִזְמוֹר	מִזְמוֹל	מִזְמוֹלִי	מִזְמוֹלְךָ	— וֹ	הָ
	מִזְמֹלוֹת	מִזְמֹלֵי	מִזְמוֹנַי	מִזְמוֹנֶיךָ	— יו	יָהּ
מִפְעָלָה	מִלְחָמָה	מִלְאֶכֶת	מִלְחַמְתִּי	מִלְחַמְתֶּךָ	— מִלַּאכְתּוֹ	
	מִלְחָמוֹת	מִלְחֲמוֹת	מִלַּאכוֹתַי	מִלַּאכוֹתַיִךְ	— מַחְשְׁבוֹתָיו	
מִפְעֶלֶת	מִגְעֶרֶת	מִרְקַחַת	מִרְקַחְתִּי	מִרְקַחְתֵּךְ	— וֹ	הָ
	מִגְעָרוֹת	מִגְעֲרוֹת	מִגְעֲרוֹתַי	מִשְׁמְרוֹתֵיךְ	— יו	יָהּ
מִפְעֶלֶת	מִשְׁכֶּרֶת	מַלְכֻּדֶת	מִשְׁכַּרְתִּי	מִשְׁכַּרְתֵּךְ	— וֹ	הָ
	מַחְגֵּרוֹת	מַחְגֵּרוֹת	מַחְגֵּרוֹתַי	מַחְגֵּרוֹתַיִךְ	— יו	יָהּ
תִּפְעֶלֶת	תִּפְאֶרֶת		תִּפְאַרְתִּי	תִּפְאַרְתֵּךְ	— תִּפְאַרְתּוֹ	
	תִּפְאָרוֹת	תִּפְאֶרוֹת	תִּפְאַרוֹתַי	תִּפְאַרוֹתַיִךְ	— יו	יָהּ
אֶפְעַל	אֶצְבַּע	אֶשְׁכַּר	אֶצְבְּעִי	אֶצְבָּעֲךָ	אֶשְׁגַּבּוֹ	
	אֶצְבָּעוֹת	אֶצְבְּעוֹת	אֶשְׁנַבַּי	אֶצְבְּעוֹתַיִךְ	— אֶשְׁנַבָּיו	
אַפְעַל	אַבְנֵט	אַבְנֵט	אַבְנְטִי	אַבְנֶטְךָ	אַבְנֵטוֹ	
	אַבְנֵטִים	אַבְנְטֵי	אַבְנְטַי	אַבְנְטֵיךָ	אַבְנְטָיו	
אֶפְעֹל	אֶשְׁכֹּל		אֶשְׁכְּלִי	אֶשְׁכָּלְךָ	אֶשְׁכְּלוֹ	
	אֶשְׁכֹּלוֹת	אַשְׁכְּלוֹת	אֶשְׁכְּלוֹתַי	אֶשְׁכְּלוֹתַיִךְ	— יו	יָהּ
אַפְעָלָה	אַזְכָּרָה	אַזְכֶּרֶת	אַזְכָּרָתִי	אַזְכָּרָתְךָ	אַזְכָּרָתוֹ	
	אַזְכָּרוֹת	אַזְכְּרוֹת	אַזְכְּרוֹתַי	אַזְכְּרוֹתַיִךְ	— אַזְכְּרוֹתָיו	
אַפְעוּלָה	אַשְׁמוּרָה	אַשְׁמֻרַת	אַשְׁמֻרָתִי	אַשְׁמֻרָתֵךְ	— אַשְׁמֻרָתּוֹ	
	אַשְׁמוּרוֹת		אַשְׁמֻרוֹתַי	אַשְׁמֻרוֹתַיִךְ	— יו	יָהּ

משקל	נפרד	נסמך	משיחף זכר	נקבה זכר	נקבה
פָּעַל	פָּטַע	פַּטַע	פָּטְעִי פָּטְעֲךָ	פָּטְעֵךְ פָּטְעָהּ	
	פָּטְעִים	פַּטְעֵי	פָּטְעַי פָּטְעַיִךְ	פָּטְעַיִךְ פָּטְעֵיהָ	
פַּעֲלָה	פַּתָּנָה	פַּתְּנַת	פַּתְּנָתִי פַּתְּנָתְךָ	פַּתְּנָתְךָ פַּתְּנָתָהּ	
	פַּתָּנוֹת	פַּתְּנוֹת	פַּתְּנוֹתַי פַּתְּנוֹתַיִךְ	פַּתְּנוֹתַיִךְ פַּתְּנוֹתֶיהָ	
פַּעֲלָה	פַּגָּפָה	פַּגְּפַת	פַּגְּפָתִי פַּגְּפָתְךָ	פַּגְּפָתְךָ פַּגְּפָתָהּ	
	פַּצָּבוֹת	פַּצְּבוֹת	פַּצְּבוֹתַי פַּצְּבוֹתַיִךְ	פַּצְּבוֹתַיִךְ פַּצְּבוֹתֶיהָ	
פָּעוֹל	פָּשׁוֹר	פָּבוּעַ	פָּשׁוּרִי פָּבוּעֲךָ	פָּבוּעֵךְ פָּשׁוּרָהּ	
	פָּבוּעִים	פָּשׁוּרֵי	פָּבוּעַ פָּשׁוּרַיִךְ	פָּשׁוּרַיִךְ פָּבוּעֶיהָ	
פָּעָה	פָּטָה	פָּטֵה	פָּטִי פָּטְךָ	פָּטְךָ פָּטֵהוּ	
	פָּטִים	פָּטֵי	פָּטַי פָּטַיִךְ	פָּטַיִךְ פָּטָיו	
פָּעָה	פָּכָה	פָּכַת	פָּכָתִי פָּכָתְךָ	פָּכָתְךָ פָּכָתוֹ	

נחי פ״א יו״ד

פּוֹעַל	פּוֹדַע	פּוֹדֵעַ	פּוֹרְעִי פּוֹדָעֲךָ	פּוֹדָעֵךְ פּוֹדָעוֹ	
	פּוֹדְעִים	פּוֹלְדֵי	פּוֹשְׁבֵי פּוֹשָׁבַיִךְ	פּוֹשָׁבַיִךְ פּוֹשָׁבָיו	
פּוֹעַל	פּוֹקֵשׁ	פּוֹקֵשׁ	פּוֹעֲדִי פּוֹקְשֵׁךְ	פּוֹקְשֵׁךְ פּוֹקְשׁוֹ	
	פּוֹקְשִׁים	פּוֹעֲדֵי	פּוֹעֲדֵי פּוֹפְתֵךְ	פּוֹפְתֵךְ פּוֹפְתָיו	
פּוֹעַל	פּוֹסַר	פּוֹסֵר	פּוֹסְרִי פּוֹסָרְךָ	פּוֹסָרְךָ פּוֹעֲדוֹ	
	פּוֹסְרִים	פּוֹסְרֵי	פּוֹסְרֵי פּוֹסָרַיִךְ	פּוֹסָרַיִךְ פּוֹסָרֶיהָ	
פּוֹעֲלָה	פּוֹעֲצָה	פּוֹעֲצַת	פּוֹעֲצָתִי פּוֹעֲצָתְךָ	פּוֹעֲצָתְךָ פּוֹעֲצָתוֹ	
	פּוֹעֲצוֹת	פּוֹעֲצוֹת	פּוֹעֲצוֹתַי פּוֹעֲצוֹתַיִךְ	פּוֹעֲצוֹתַיִךְ פּוֹעֲצוֹתֶיהָ	
פּוֹעֶלֶת	פּוֹלֶדֶת	פּוֹשֶׁעֶת	פּוֹלַדְתִּי פּוֹלַדְתֵּךְ	פּוֹלַדְתֵּךְ פּוֹלַדְתּוֹ	
	פּוֹשָׁעוֹת	פּוֹלְדוֹת	פּוֹלְדוֹתַי פּוֹלְדוֹתַיִךְ	פּוֹלְדוֹתַיִךְ פּוֹלְדוֹתֶיהָ	
פּוֹעָלָה	פּוֹרָשָׁה	פּוֹרֶשֶׁת	פּוֹרַשְׁתִּי פּוֹרַשְׁתְּךָ	פּוֹרַשְׁתְּךָ פּוֹרַשְׁתּוֹ	
תּוֹעֲלָה	תּוֹכֶחָה	תּוֹבַחַת	תּוֹבַחְתִּי תּוֹבַחְתְּךָ	תּוֹבַחְתְּךָ תּוֹבַחְתּוֹ	
עֲלָה	עֲדָה	עֲצַת	שְׁנָתִי עֲדָתְךָ	עֲדָתְךָ עֲצָתוֹ	
	עֲצוֹת	עֲצוֹת	עֲצוֹתַי עֲצוֹתַיִךְ	עֲצוֹתַיִךְ עֲצוֹתֶיהָ	

נסתר נוכח פ"ב

משקל	נפרד	נסמך	משותף זכר	נקבה	זכר	נקבה
פֶּל	עַד	עֵד	עֵדִי	עֵדֵךְ	עֵדוֹ	עֵדָהּ
	עֵדִים	עֵדֵי	עֵדַי	עֵדַיִךְ	עֵדָיו	עֵדֶיהָ
פֶּל	שִׁיר	שִׁיר	שִׁירִי	שִׁירֵךְ	שִׁירוֹ	שִׁירָהּ
	שִׁירִים	שִׁירֵי	שִׁירַי	שִׁירַיִךְ	שִׁירָיו	שִׁירֶיהָ
פּוֹל	אוֹר	אוֹר	אוֹרִי	אוֹרֵךְ	אוֹרוֹ	אוֹרָהּ
	אוֹרִים	יְמֵי	אוֹרַי	יָמַיִךְ	אוֹרָיו	אוֹרֶיהָ
פּוֹל	גּוֹר	גּוֹר	גּוֹרִי	גּוֹרֵךְ	גּוֹרוֹ	גּוֹרָהּ
	גּוֹרִים	גּוֹרֵי	גּוֹרַי	גּוֹרַיִךְ	גּוֹרָיו	גּוֹרֶיהָ
פַּיִל	עַיִן	בֵּית	עֵינִי	עֵינֵךְ	עֵינוֹ	עֵינָהּ
	עֵינַיִם	עֵינֵי	עֵינַי	עֵינַיִךְ	עֵינָיו	עֵינֶיהָ
פָּעוּל	מָקוֹם	מְקוֹם	מְאוֹרִי	מְאוֹרֵךְ	מְאוֹרוֹ	מְאוֹרָהּ
	מְאוֹרִים	מְאוֹרֵי	מְאוֹרַי	מְאוֹרַיִךְ	מְאוֹרָיו	מְאוֹרֶיהָ
פָּעֳלָה	קָמָה	קֹמַת	קֹמָתִי	קֹמָתֵךְ	קֹמָתוֹ	קֹמָתָהּ
	צוּרוֹת	צוּרוֹת	צוּרוֹתַי	צוּרוֹתַיִךְ	צוּרוֹתָיו	צוּרוֹתֶיהָ
פִּלֶּת	בֹּשֶׁת	בֹּשֶׁת	בָּשְׁתִּי	בָּשְׁתֵּךְ	בָּשְׁתּוֹ	בָּשְׁתָּהּ
פָּלֹן	שָׁשׁוֹן	שְׁשׁוֹן	שְׁשׂוֹנִי	שְׁשׂוֹנֵךְ	שְׁשׂוֹנוֹ	שְׁשׂוֹנָהּ
	זְדוֹנוֹת	זְדוֹנוֹת	זְדוֹנוֹתַי	זְדוֹנוֹתַיִךְ	זְדוֹנוֹתָיו	זְדוֹנוֹתֶיהָ
פְּלָה	צֶדֶה	צֵדֶת	צִדָּתִי	צִדָּתֵךְ	צִדָּתוֹ	צִדָּתָהּ
	עֲדוּת	עֵדוּת	עֵדוּתִי	עֵדוּתֵיךְ	עֵדוּתָיו	עֵדוּתֶיהָ

נחי למ"ד ה"א

פָּעָה	שָׂפָה	שִׂפַת	שְׂפָתִי	שְׂפָתֵךְ	שְׂפָתוֹ	שְׂפָתָהּ
	שָׂנוֹת	שִׂנוֹת	שִׂנוֹתַי	שִׂנוֹתַיִךְ	שִׂנוֹתָיו	שִׂנוֹתֶיהָ
פְּעָה	פְּאָה	פְּאַת	פְּאָתִי	פְּאָתֵךְ	פְּאָתוֹ	פְּאָתָהּ
	פְּאוֹת	פְּאוֹת	פְּאוֹתַי	פְּאוֹתַיִךְ	פְּאוֹתָיו	פְּאוֹתֶיהָ
פָּעָה	קָנֶה	קְנֵי	קָנִי	קָנֵךְ	קָנֵהוּ	קָנָהּ
	קָנִים	קְנֵי	קָנַי	קָנַיִךְ	קָנָיו	קָנֶיהָ

משקל	נפרד	נסמך	משוחף זכר	נקבה	זכר	נקבה
פָּעָה	בֶּכֶה	בְּכִי	בְּכִיךָ	־ךְ	בְּכִיו	־יהָ
פָּעֵי	נָקִי	עֲנִי	נְקִיֶּךָ	־יֶךָ	נְקִיו	־יָהּ
	נְקִיִּים	נְקִיֵּי	נְקִיֶּיךָ	־יֶךָ	נְקָיָו	־יָהּ
פַּעֲלֵי	חֲלִי	חֲלֵי	חֶלְיֵךְ	־יֵךְ	חֶלְיוֹ	־הָ
	חֲלָיִם	חֲלָיֵי	חֶלְיֵיךָ	־יֵךְ	חֶלְיָיו	־יָהּ
פְּעֵי	פְּרִי	פְּרִי	פִּרְיֵךְ	־יֵךְ	פִּרְיוֹ	־יָהּ
	בְּלִים	בְּלֵי	בֶּלְיֵךְ	־יֵךְ	בֶּלְיוֹ	־יָהּ
פַּע	שֵׁם	בֵּן	בִּנְךָ	־ךְ	בְּנוֹ	־הָ
	שֵׁמוֹת	שְׁמוֹת	בְּנוֹתַיִךְ	־יִךְ	בְּנוֹתָיו	־יָהּ
פָּעוֹת	גָּלוֹת	גְּלוֹת	גָּלוּתֵךְ	־תֵךְ	שִׁבוּתוֹ	־הָ
	גְּלִיוֹת	גְּלָיוֹת	גְּלוּתַיִךְ	־יִךְ	גְּלָיוֹתָיו	־יהָ
פְּעִית	בְּכִית	בְּכִית	בְּכִיתֵךְ	־תֵךְ	בְּכִיתוֹ	־הָ
	בְּכִיוֹת	בְּכִיוֹת	בְּכִיוֹתַיִךְ	—	בְּכִיוֹתָיו	־יָהּ
פָּעוֹן	רָצוֹן	רְצוֹן	רְצוֹנֵךְ	־נֵךְ	רְצוֹנוֹ	־הָ
מִפְעֶה	מִקְנֶה	מִקְנֵי	מִקְנֵךְ	־נֵךְ	מִקְנֵהוּ	־יָהּ
	מִקְנִים	מִקְנֵי	מַעֲשַׂיִךְ	־יִךְ	מַעֲשָׂיו	־יָהּ
מִפְעָה	מִצְוָה	מִצְוַת	מִצְוָתֵךְ	־תֵךְ	מִצְוָתוֹ	־הָ
	מִצְוֹת	מִצְוֹת	מַעֲלוֹתַיִךְ	־יִךְ	מִצְוָתָיו	־יָהּ
מַפְעִית	מַרְבִּית	מַרְבִּית	מַרְבִּיתֵךְ	־יִךְ	מַרְבִּיתָי	־יָהּ
ב	מַשְׁכִּיוֹת	מַשְׁכִּיוֹת	מַשְׁכִּיוֹתַיִךְ	—	מַשְׁכִּיוֹתָיו	—
תִּפְעָה	תִּכְלָה	תִּקְוַת	תִּקְוָתֵךְ	־תֵךְ	תִּקְוָתוֹ	־הָ
	תַּאֲוֹת	תַּאֲוַת	תַּאֲוֹתֵךְ	־יִךְ	תַּאֲוָתָיו	־יָהּ
תַּפְעִית	תַּבְנִית	תַּבְנִית	תַּבְנִיתֵךְ	־תֵךְ	תַּבְנִיתוֹ	־הָ
	תַּכְלִיוֹת	תַּכְלִיוֹת	תַּבְנִיוֹתַיִךְ	־יִךְ	תַּבְנִיוֹתָיו	־יָהּ
תִּפְעָה	תִּלְאָה	תִּלְאַת	תִּלְאָתֵךְ	־תֵךְ	תִּלְאָתוֹ	־הָ
	תִּלְאוֹת	תִּלְאוֹת	תִּלְאוֹתַיִךְ	־יִךְ	תִּלְאוֹתָיו	—

מ"ב נוכח נסתר

משקל	נפרד	נסמך	משותף זכר	נקבה	זכר	נקבה
פְּעָלִים	קִנִּין	קִנֵּי	קִנְיָנִי קִנְיָנֵךְ	־ךְ	קִנְיָנוֹ	־הּ
	בְּנָיִם	בְּנֵי	עִנְיָנִי עִנְיָנִיךְ	־ךְ	קִנְיָנִיו	־יהָ
פָּע	שָׁוֶה	שֵׁוֵי	שִׁוְיִי שִׁוְיֵךְ	־יךְ	שִׁוְיוֹ שִׁוְיָהּ	־הּ
	שָׁוִים	שִׁוֵּי	שִׁוַּיִ שִׁוַּיִךְ	־ךְ	שִׁוָּיו	־יהָ

גזרת הכפולים

פֹּל	עוֹ חֹק	עָז חָקֵּי	חֻקִּי חֻקֵּךְ	־ךְ	חֻקּוֹ	־הּ
	חֻקִּים	חֻקֵּי	חֻקַּיִ חֻקַּיִךְ	־ךְ	חֻקָּיו	־יהָ
פֵּל	חֵן	חֵנֵי	חִנְּנִי חִנְּנֵךְ	־ךְ	חִנּוֹ	־הּ
	חֲנִנִּים	חִנְנֵי	חִנְנַיִ חִנְנַיִךְ	־ךְ	חִנָּיו	־יהָ
פַּל	פַּת	פַּתֵּי	פִּתְּנִי פִּתְּנֵךְ	־ךְ	פִּתּוֹ	־הּ
	פִּתִּים	פִּתְנֵי	פִּתְנַיִ פִּתְנַיִךְ	־ךְ	פִּתָּיו	־יהָ
פְּלָה	סְבָכָה	סְבָכַת	סִבְכָתִי סִבְכָתֵךְ	־ךְ	סִבְכָתּוֹ	־הּ
	סְבָכוֹת	סִבְכוֹת	סִבְכוֹתַי סִבְכוֹתַיִךְ	־ךְ	סִבְכוֹתָיו	־יהָ
מְפַל	מָגֵן	מָגִנֵּי	מָגִנִּי מָגִנֵּךְ	־ךְ	מָגִנּוֹ	־הּ
	מָגִנֵּי	מָגִנֵּי	מָגִנַּיִ מָגִנַּיִךְ	־ךְ	מָגִנָּיו	־יהָ
מָפֵל	מָעוֹ	מָעֵנִי	מָעֲנִי מָעֲנֵךְ	־ךְ	מָעֲנֵהוּ	־הּ
	מָעֲנִים	מְעֵנֵי	מָעֲנַיִ מָעֲנַיִךְ	־ךְ	מָעֲנָיו	־יהָ
פְּלוֹן	חֲלוֹן	חַלּוֹנֵי	חַלּוֹנִי חַלּוֹנֵךְ	־ךְ	חַלּוֹנוֹ	־הּ
	חַלּוֹנוֹת	חַלּוֹנוֹת	חַלּוֹנוֹתַי חַלּוֹנוֹתַיִךְ	—	חַלּוֹנוֹתָיו	־יהָ
מְפֵלָה	מְגִלָּה	מְגִלַּת	מְגִלָּתִי מְגִלָּתֵךְ	־ךְ	מְגִלָּתוֹ	־הּ
	מְגִלּוֹת	מְגִלּוֹת	מְגִלּוֹתַי מְגִלּוֹתַיִךְ	־ךְ	מְגִלּוֹתָיו	־יהָ
תְּפֵלָה	תְּהִלָּה	תְּהִלַּת	תְּהִלָּתִי תְּהִלָּתֵךְ	־ךְ	תְּהִלָּתוֹ	־הּ
	תְּהִלּוֹת	תְּהִלּוֹת	תְּהִלּוֹתַי תְּהִלּוֹתַיִךְ	־ךְ	תְּהִלּוֹתָיו	־יהָ

תהלה לאל בורא עולם שגמרתי משקל השמות כלם :

BETH-HA-MIDRASCH

153